Coperta seriei: *Petre Vulcănescu*

R E S T I T U T I O

CEZAR BOLLIAC

SCRIERI

II

ARTICOLE LITERARE
CRONICI DRAMATICE
ARTICOLE POLITICE
ARHEOLOGIE

Ediţie, note şi bibliografie de
ANDREI RUSU
Prefaţă de
MIRCEA SCARLAT

EDITURA MINERVA • BUCUREŞTI — 1983

ARTICOLE LITERARE, CRONICI DRAMATICE

[SCRISOARE CĂTRE C. NEGRUZZI][1]

Domnul meu,

Foloasele ce dă literatura la înaintarea civilizației au fost simțite de toate națiile în toate veacurile; și înaintarea literaturei n-a crescut decît prin societăți.

O adunare de mai mulți cunoscători dă totdeauna drumul cel mai drept ideilor; o adunare de mai mulți rîvnitori găsește frumosul literaturei și o adunare de mai mulți lucrători îl face comun.

Un geniu sălbatec, prin societate se înnobilează; un duh nestatornic, prin societate se regulează: și regula și statornicia au făcut totdeauna isprăvile.

Isprăvile literare face civilizația, și civilizația singură fericirea.

Un mai mare număr împreună dezbate ideile fiecăruia cîștigate în parte, tăgăduiește cele greșite, dezvoltă cele sănătoase și dă suflet celor ce pot a se îndrepta.

Tot omul rezonează, toată ideea are un cuvînt, dar aceea e mai dreaptă, aceea e mai lămurită care s-a pieptănat de mai multe rații.

Omul ce nu și-a comunicat ideile nu e niciodată sigur de dînsul.

Omul vra ca să placă, și de place o află numai prin societate; cel ce nu s-a expus este totdeauna în îndoială, și îndoiala e singura care descurajează.

---

[1] Publicată postum.

Mi s-a întîmplat, domnul meu, a vedea mai multe producte și traducții literale la cîțiva din prietenii mei, care mărturisesc că ar fi putut trece de cap-d'opere în starea literaturei noastre; și neîncredințarea autorilor în faptele lor le lasă nevăzute.

Am văzut mai multe romanțuri lăsate pe la jumătate, mai multe poeme începute sau aproape a se isprăvi, mai multe bucăți dramatice cu scenele neîncheiate, numai pentru că n-a avut autorul un al doilea rezon să-i corecte ceea ce a scris și să-i deie o idee ce nu i-a venit pentru înainte.

Într-o societate literală, domnul meu, aduce fiecare mădular rodul ce a strîns din cititul și adunările ce a avut în parte, și împreună cu micele-i băgări de samă le pune la mijloc; dau între ei prisosurile pe ceea ce le e de trebuință și nu pierde nimic din ceea ce a aflat.

Nicidecum nu scade meritul unui autor dacă s-a împrumutat cu ceea ce i-a lipsit, căci a plătit-o cu ceea ce i-a prisosit: nimeni nu poate cîștiga singur toate și nimeni afară din societate nu poate avea mai mult decît aceea pentru care a muncit și aceea mai nu totdeauna.

Într-o seanță literală aduce fiecare mădular aceea ce poate dobîndi cu munca sa, norocită sau nenorocită, și preț pe astă muncă priimește toate roadele ce pot da ostenelile a o sută.

Pentru astă societate, domnul meu, ne e vorba. Văzînd isprăvile Societății Filarmonice, care cu toate că alcătuită pînă în sfîrșit de un de tot mărginit număr de bărbați, dar care într-un curs de doi ani săvîrși atîtea fapte gigandioase: un teatru în limba nației cu un repertoriu de nouăzeci bucăți, cu o trupă mai formată în mai multe ramuri ale astei arte și cu un parter în stare de a critica artiștii; văzînd nobila flacără ce arde în cunoscătorii pămîntului nostru pentru întinderea luminilor care e aceeași și a civilizației, m-am sfătuit cu mai mulți a mai deschide încă un drum prin care să putem păși mai tare către dînsa, și asta este o seansă a unei societăți literale, al căreia glas este *Curiozul* ce vezi, care împreună cu teatrul și colecția autorilor clasici să ne împingă mai răpede la ceea ce desăvîrșește și fericește un norod — *luminarea.*

E vrednic de însemnat, domnul meu, cîte nouă idei dete românilor Societatea Filarmonică, și nu le poate vedea fără numai acela ce a lăsat Țara Românească de trei sau patru ani și vine să o revază acum; am pășit atîta în trei ani cît n-am fi putut păși în douăzeci poate.

E frumos să vază cineva toată tinerimea aceea, care, cum fiecare știe, se îndeletnicea, numea duh și nobilitate cele mai rușinoase fapte, cum acum numai suvenirea celor trecute le face groază.

Vede cineva toată tinerimea acea rătăcită a-și număra ceasurile în care n-a rodit nimic, a nu socoti de petrecere fără numai minutele în care a avut un jurnal literal a citi, a cerceta orice noutate, a-i plăcea să se puie într-o poziție de critic și în sfîrșit a-i veni și ideea a se pune și însuși în critică.

N-aude cineva într-o adunare de trei decît a se întreba ce citesc, a căuta un autor cunoscut la cîte trei, a repeta citațiile ce au plăcut mai mult fiecăruia în parte, a discuta pentru neunimea gustului, a critica bucata ce s-a jucat aseară pe teatru, a disputa pentru calitățile artiștilor, a număra greșalele reprezentației: cutare artist în cutare scenă era mai aprins decît o cerea momentul, în cealaltă era rece; gestul cutăruia nu exprima ideea ce declama; costumul cutăruia nu era al veacurilor ce înfățișa; decorația cutare era d-un stil moresc, cînd trebuia să fie gotic; și mai departe — scena cutare era prea rece, cealaltă rău așezată; eroul bucății trebuia să fie în cutare loc mai brav, dincolo mai milos; caracterul cutăruia se schimbă, al celuilalt e prea monoton; tiranul nu trage ura pînă în sfîrșit; colo se schimbă interesul; actul cutare nu se isprăvește bine; scena cutare trebuie ștearsă, cealaltă înainte, cealaltă la urmă. Ș-așa vede cineva o mulțime de lume stricată a alerga pe drumul înnobilării, a-și forma mai mult sau mai puțin gustul și, în sfîrșit, vede cineva trei oameni la un loc care petrec patru și cinci ceasuri, folosindu-se în chiar plăcerile lor, în vreme ce înainte aceiași trei tineri, sau trebuia ca în vorbirea lor să nască ceva, de care cum am zis s-ar îngrozi acum, sau să facă o frumoasă adunare de somn.

Astea sunt, domnul meu, parte din cele mai mici faceri de bine ale Societăţii Filarmonice ; celelalte le las, pentru că tot ce e mare se vede nearătat.

Mărturisesc, domnul meu, că n-am văzut pînă acum intrînd în acest teatru nici unul din adevăraţii patrioţi, fie rumân, fie franţez şi chiar rus măcar, care să aibă o cît de slabă scînteie de patriotism într-însul, — şi care scînteie se găseşte mai totdeauna în tot bărbatul ce şi-a cunoscut originul său, şi lipseşte numai din aceia care n-au avut niciodată nici un pămînt, — care să nu lacrăme de mulţumire văzînd pintre uscatele desnervate gheare ale unei bătrîne tiranii crescînd carnea cea strivită a unei naţii.

Te-am cunoscut, domnul meu, prin scrierile dumitale şi e de prisos a-mi cere escuze de îndrăzneala ce iau : naţia noastră e prea mică în bărbaţi, dacă mărimea se poate înţelege în număr, şi de aceea trebuiesc căutaţi.

Am citit, domnul meu, totdeauna, împreună cu d-nul Eliad, corespondenţa dumneavoastră şi am rîvnit la norocirea de a mă număra şi eu între prietenii dumitale, pentru că amirător ţi-am fost de la citirea celei dintăi scrisori.

Am citit, am recitit toate băgările de samă ce faci asupra limbii rumâneşti şi m-am bucurat văzînd în dumneata mijlocul prin care să ne putem înţelege mai bine cu moldovenii şi să nu mai lăsăm sfîşiată în atîtea dialecte o limbă ce are aşa de puţine mijloace a se cultiva.

Ţi-am citit toate ingenioasele poezii şi m-am bucurat văzînd a se mai descoperi încă o coardă ce mai avea muză rumânească şi care era atît de puternică.

Am citit în sfîrşit pe *Maria Tudor* şi am fericit pe Hugo că s-a făcut cunoscut rumânilor atît de norocit ; aş fi vrut, domnul meu, să aflu dacă te mai îndeletniceşti la vreo dramă din ale astui autor, ca să nu fiu silit la urmă a-mi arde modestele traducţii, cum am ars începutul astei drame după ce am citit-o tradusă de d-ta. *

* Eu am tradus pănă acum pe *Lucreţia Burgia* (i-am schimbat pe *o* din pricina calamburgului *„Burgia")* şi pe *Angelo, tiranul Paduvii* (n.a.).

Ţinta astei scrisori nu este, domnul meu, ca să-ţi fac laude, căci ele umilesc pe cei ce le merită : faptele dumitale sunt destule ca să-ţi plătească ceea ce-ţi suntem datori noi.

Ţinta astei scrisori este a te pofti mădular la societatea literală, adică colaborator la *Curiozu*, şi a te ruga să mă numeri între prietenii dumitale.

Poate că te confuzi la atîtea titluri ce dau astui jurnal, fără a-ţi da nici o idee mai întăi despre dînsul.

Asta este ca să ajungă un jurnal critic care să ne poată curăţi oareşcum limba de mărăcini, care a ajuns a se privi ca talente în autorii noştri.

Vezi, domnul meu, ca să încep deci, deosebirile ce sunt între termeni, frazele şi chiar zicerile micului număr de scrieri ce avem în limba noastră, şi mărturiseşte cît de bine ar fi fost cînd aste puţine cărţi, pe un simţ mai comun, cu o limbă mai corectă, n-ar fi fost aşa de mult originale ; şi feliul ăsta de originalitate nu se poate tămădui decît printr-o neiertătoare critică a unei societăţi literale, care să fie şi chiar cenzura limbii.

Adaosul ce se dă la dînsul o să fie totdauna din acele scrieri la care se ostenesc tinerii noştri şi n-au mijloace a-şi publica faptele.

Toate cărţile ce se vor tipări din fondul astui jurnal au a se vinde numai cu singurul preţ al tipăritului, fără nici un alt adaos ; între aste cărţi o să fie şi toate cărţile de învăţătură, trebuincioase în clasele noastre.

Asta e, domnul meu, jurnalul la care v-aş pofti colaborator şi societatea la care te numeri mădular, de vei binevoi.

Priimeşte, împreună cu stima şi respectul meu, şi două numere ce au ieşit pănă acu, şi cu ele şi o foaie cu preţioasele dumitale versuri.

Al dumitale, plecată slugă,

CEZAR BOLIAC

836, ghenar 25

DOMNULUI D. MAIOR I. VOINESCU II

Domnul meu,

A trecut destulă vreme fără să-ţi mai vorbesc de *Burgia*, ce ţi-am făgăduit, dar, de se poate răscumpăra zăbava-mi cu atît, iată ţi-o trimiţ împreună cu *Tiranul Paduvii*.

Ţii minte, gîndesc, astă-vară la Giurgiu, cînd, vorbind într-o seară despre scrierile d. V. Hugo, mi-ai zis că asta e singura bucată ce preferi din teatrurile sale şi eu ţi-am făgăduit-o în limba noastră, hotărîndu-mi într-însa întîia traducţie.

Cu toate că teatrul nostru nu este încă în stare a reprezanta un romantism ca al lui Hugo, dar gîndesc că viitorul îl va aduce şi în acea treaptă.

Nu ştiu, d-le, daca traducţia mea nu va face pe cei ce n-au citit originalul a-şi pierde iluzia ce ar fi avut de astă bucată, şi să fiu eu pricina decadenţii autorului în opinia românilor, dar am îndrăznit, pentru că bucata e destul de frumoasă, ca, tot pierzînd, încă să nu piarză tot.

Astă plăcere m-a făcut a o începe şi, lucrînd-o, mi-a venit şi ideea a traduce întregi dramele şi romanţurile astui autor. Nu crez să fie o vină daca, mîndru de alegerea mea, îndrăznesc acum a-ţi adresa şi pe *Angelo*, de care nu vorbiserăm niciodată.

Eu, d-le, cu toată asprimea criticelor ce sînt asupra astui autor, niciodată nu voi lipsi a zice că e singurul din poeţii veacului care visează raiul pămîntesc, care a cunoscut mai bine natura, şi prin urmare care e cel mai norocit în sistima sa.

Am tradus aste două bucăţi ; norocit acel autor care a ştiut ascunde în rîndurile sale acele modeste frumuseţi ce se sfiesc a-şi deschide sînul la întîia vedere a cititorului ; norocit care a ştiut, măsurat în economia sa, a nu lăsa pe cititorul ce a intrat o dată într-însul să zică la a doua întîlnire : *l-am citit*. Ei bine, ast secret al cerului, muzele l-a predat penii autorului *Burgiii*.

Lăsînd criticii la o parte, o să îndrăznesc să declam puţin pentru geniul autorului. Catigoria[1] cea mai mare cu care îl fac totdauna object gîlcevilor literale este că e *sal*[2]. Nu văz nicidecum cuvintele cu care îi lipesc ast ponos. Numai pentru că a găsit mai multe viţiuri decît virtuţi în istoria omului ? E adevărat. Pentru că nu menajază monstruozitatea gîzilor ? Nu e dator. Pentru că arată în miniatură tablourile cele întinse de diformităţi ? Este o vrednicie. Pentru că arată adevărul ? E postul său. Pentru că e infernal ? A zugrăvit el un iad ce nu s-a văzut în om ? A arătat el o crimă ce nu era cunoscută ? Ce-am fi zis, oară, daca în scenile lui ne-ar fi arătat o muiere atît incestă, care, după o emoximie de-nfiorat, dup-o fiuucidere ce n-ar putea-o încăpea nici chiar Avestiţa însuşi, şi-ar fi făcut ospăţul, în lipsă de vită, cu chiar cărnurile fiului ei ? Ce-am fi zis de ne-ar fi arătat atîtea asemenea desnaturări ce-şi aduce cineva aminte cu groază că le-a văzut chiar în zilile lui ? Iată că imaginaţia lui Hugo nu s-a urcat pînă acolo pînă unde se poate coborî omul, daca Hugo e imaginer ; daca nu, atunci s-a sfiit a se tăvăli pînă acolo : era şi el om, ca să poată umili atîta pe om. Ia de la cel mai dulce şi pînă la cel mai crunt rînd al lui Hugo şi n-ai găsi o Fedră, nici o Medee, ce nu s-a sfiit a arăta poeţii cei dulci ai veacului lor. Neronii, Hristierii, adevărat, au puiat mulţime în pana lui Hugo, dar e pricina că s-a lărgit gura iadului. Zbiri, spioni, agheniţi mişuiesc în icoanele lui Hugo, dar s-a împiedecat de ei pe toate uliţile ; el a vrut să zugrăvească lumea, şi lumea era plină de dînşii. N-are nici un Brutus,

[1] aici : caracterizare în rău.
[2] *sale* (fr.) — aici : respingător.

nici un Caton Hugo, pentru că nu i-a găsit, li s-a stîrpit felul cu fecioria veacurilor. El n-a vrut să-şi imagineze eroi, ca să-i dea pildă oamenilor, a ştiut cît e de greu a face viţiul să imite virtuţii după acea lume, visată aci de imaginaţia unui poet. Hugo n-a vrut să fie fantastic, n-a vrut nici să învieze virtuţi ce sînt moarte pentru om, nici să afunde cu totul viţiurile ce şi-au legat atîtea privelegiuri prin trecut în prezent şi prin prezent în viitor. El s-a văzut strein în lume, n-a găsit nici o lege din acelea la care a fost recomandat; ochii îi sînt împăienjinaţi încă, şi trebuie a mai menaja credinţa-i, pînă s-o alege: este cerul sau iadul care domneşte? Nu, Hugo, marşirotul[1] tău a fost rău chibzuit. Locul tău nu este ăsta. Sau pentru altă sferă, sau pentru alte veacuri au fost depeşurile tale. Te urăsc demonii, pentru că şi tu îi urăşti pe ei. O! cînd geniul tău n-ar fi atîta de credincios şi statornic în misia sa, cînd s-ar putea transfigura şi geniul tău, cînd ar putea turna şi din el un Machiavel, cîte aplauze ar avea naşterea ta!

Dar am ieşit de tot din pricină-mi. Cerîndu-mi voie să declam puţin pentru geniul autorului, n-am zis c-o să şi filosofesc. Asta nu este decît numai un adres, domnul meu, prin care îţi dedic dramele lui Hugo, şi trebuie să mă întorc la pricina mea.

Cine a putut citi pă *Burgia* şi n-a văzut cu cît meşteşug a ştiut să arate ast scriitor că, cît de mare să fie o virtute, una numai nu este destulă în om, cînd este înecat în viţiuri? Cine poate vedea pe *Burgia* şi să nu cinstească simtimentul acela de mumă, ce domneşte şi în cele mai infernale scene, să nu zică: să fi biruit muierea asta numai unul măcar din viţiurile ei, era să fie virtuoasă muiere! Nu ştiu de unde poate pleca cinevaşi mai bine a vindeca un suflet bolnav? Daca să mai poate crede că a bate cineva viţiurile şi a arăta frumuseţea virtuţilor poate să prefacă firescul unui om. De-i vrea să-i vezi talentul numai astui autor, nu ştiu care din scriitori a ştiut zugrăvi mai bine! Tiranii lui sînt parfeţi, şi în acţioane şi în prinţipe. D-a vrut să facă un spion, l-a făcut. D-a vrut să facă un vîndut, l-a făcut. D-a arătat cochetăria, n-am văzut niciodată colore mai vii şi mai nuansate a exprima blîndeţea aceea desfică cu care suge şi nu omoară, cînd iubeşte muierea, decît în *Maria Tudor*, care, înarmată cu *„Pedepseşte pe cel ce iubeşte domnul"*, îşi satură setea şi ţi-l arată tot în viaţă. D-a vrut iarăşi să arate nevinovăţia, a arătat-o întocmai cum a scăpat din mîna cerului; de a brodit şi virtutea, să poate vedea în *Tisbe*.

Cît de bine a cunoscut omenirea autorul lui *Angelo*! Daca naturelul e o vrednicie, el o are cu prisos. În sfîrşit, vrei orighinalitate în Hugo, vezi-l în poezie; vrei zugravitate, vezi-l în scene; vei să ştii de ce natură e, vezi-l în preludul *Cînturilor crepuscule*; vei să-i vezi caracterul, citeşte cuvîntul către tribunalul de comerţ, însă nu şi toate scenele din *Le Roi s'amuse*.

Ăsta e, domnul meu, autorul ce mi-am propus a traduce, şi mi-e falâ a mă da rumânilor de traducătorul lui Hugo, precum mi-e falâ şi să mă arăt acelora ce-şi pot face o idee despre autorul meu, şi te cunosc şi pă dumneata, că am căutat meritul, şi am fost original în alegerea mea.

Priimeşte dar, domnul meu, dedicaţia unuia ce te-a cinstit din minutul celii dintîi conversaţii ce a avut cu dumneata, ş-a cărui cinstire a păşit totdauna în paralel cu prieteşugul, nu vedea în mine un linguşitor, ci un prieten sencer, ce te stimă, te iubeşte şi care socoteşte de cinste a te avea în capul traducţiii sale.

C. BOLIAC

1837, ghenar 6

[1] Itinerarul.

LA DOAMNA C. GHICA

Doamna mea, *

Acolo unde nu este cunoscută publicitatea, unde ideea tiparului este o himeră ce zboară prin creierii bieţilor scriitori — întocmai ca acele făgăduieli ale părinţilor cu care se împac copilaşii dupe suspinuri — mai nenorocit decît fiecare se poate socoti poetul.

Astă fiinţă ciudată, cea mai ciudată din toate fiinţele, ast născut preot, ca să zic aşa, al cerului sau al iadului, osîndit a fi într-o vecinică neodihnă, ce nencetat blestemă sau tămîie, huleşte sau se închină, şi nu este în elementul său decît numai cînd plăsmuieşte —, pentru toate muncile sale, necunoscute profanilor poeziii, pentru toate lipsele lui în lumea cea aievea, se despăgubeşte numai cu cîteva visuri ce vede în sfera luminată de steaua sa, şi în care nu intră nimini alt decît el. Cînd însă poetul se coboară din astă sferă, cînd steaua ce i-a luminat-o apune un minut, ca să răsară cu o lumină şi mai vie, cînd poetul rămîne om —, toată fericirea şi-o mărgineşte în a comunica oamenilor vedeniile ce i s-au arătat cînd călătorea cu imaginaţia sa prin alte lumi. Pe acest fel de oameni vechimea îi recunoştea sub nume de *proroci.*

Dar este înţeles, dar o să placă, dar o să dea vreun folos lava sau gheaţa ce a vărsat delirul sau extazul său

* Această epistolă s-a scris doamnii C. Ghichii, pe cînd se vorbea de întemeierea unui teatru naţional (n.a.).

în perioadele cînd nu era om? Nici că va să cerceteze. El voieşte ca negreşit aste visuri, ce a putut să-şi oprească pe hîrtie, sau pe orice alt, în nişte rînduri hotărîte sau nehotărîte, cadenţate sau în voia lor; aste note de cîteva preluduri a unei armonii ce lui i se pare că aude a se deştepta din cînd în cînd într-însul, sau aste frazuri prin care îşi închipuieşte că spune adevăruri de mare preţ; astă rimă sau idee, pe care el a prins-o cu primejdia a-şi sfărîma capul de toţi păreţii odăii sale; astă proză sau versuri ce a fătat el — voieşte negreşit să le ştie şi alţii.

Această dorinţă, doamna mea, suia pe David prin vîrfurile munţilor Gelboe şi îl făcea să uite sceptrul pentru harpă; această dorinţă rătăcea pe Omir din ţărm în ţărm cu lira la spinare; această dorinţă azvîrlea pe Osian din stîncă în stîncă.

Ce mari nume şi ce slabe fiinţe! Fiinţa cea mai slabă, din toate fiinţele ce au scăpat din mîna creatorului, este omul; şi omul cel mai slab este poetul.

Cu toate acestea, doamna mea, Davizii şi Daniilii, Omirii şi Pindarii, Virgilii şi Horaţii, Danţii şi Petrarcii, Calderonii şi Lopezii, Racinii şi Voltairii, Shakespearii şi Byronii, Schilerii şi Goeţii au făcut cea mai mare parte a slavei neamurilor lor.

Literatura ovreilor a făcut şi a împodobit cea mai frumoasă religie; literatura grecilor face pe greci nemuritori din veac în veac şi nu-i lasă a mucezi într-un colţ al istoriii; literatura latinilor transportează Roma din generaţie în generaţie, de o mie de ori mai frumoasă poate dupe cît a fost, şi o face teatru contimporan a douăzeci de veacuri — o magazie, ca să zic aşa, de idei şi de pilde pentru toată lumea cititoare; literatura italienilor trage simpatia tutulor naţiilor civilizate asupra astei naţii nenorocite; literatura ispaniolilor dă un lustru neşters romantismului veacurilor cavaleriii; literatura franceză a făcut limba franţozească universală şi pe francezi atîta de dragi lumii; literatura englezească, literatura nemţească fac pe oameni să-şi spargă capetile ca să înveţe aste două limbi, atît de extravagante.

Literatura unei naţii, doamna mea, este sufletul unei naţii. Numai literatura trece naţiile la nemurire; litera-

tura unei nații este icoana cea mai sinceră a năravurilor, a gustului, a simțității și a meritelor ei.

Ajută ceva îndemnul celor cu putere la înflorirea unei literaturi ? Încurajează ceva mai mult pe un poet aclamațiile și aplauzele convulsive ale unei adunări ? Întreabă epoca lui August și veacul lui Ludovic al XIV-lea. Îndemnurile lui August, îndemnurile lui Ludovic, aplauzele mîinilor celor delicate ale damelor curții lui August, aplauzele damelor curții lui Ludovic au făcut cea mai strălucită epocă a literaturii latinești și franțozești ; și literatura franțozească și-a plătit recunoștința, despărțind un veac întreg din analele veciii, ca să-l dăruiască protectorului ei : dar ce n-au primit nici Alexandrii, nici Cezarii, nici Napoleonii.

Dorința a răspunde bunei voințe astor doi bărbați, ambiția a atinge inimile damelor ce-i înconjura și a scoate o lacrămă din ochii lor cei scînteietori, au făcut pe elegiacii Ovid și Racine[1] ; și numai cîte o alunecare a lor, care le-a dat frica că nu o să mai aibă acest prilej, i-a omorît. I-a omorît oare dizgrația monarhilor, sau neputința a se mai afla sub acele priviri ce îi încînta ? Nu se știe. Știm numai că *Meșteșugul de a iubi, Elegiile amoroase* și *Eroidele* fermecătorului Ovid le sîntem datori damelor romane, și cele mai frumoase bucăți ale dulcelui și pateticului Racine, damelor franceze ; și mai multe pilde ne fac să credem că stăpînitorii n-au dat nimic poeților, afară de mijloacele vieții materiale și cîteva subjeturi în faptele lor de o poezie rece și fără altă țintă decît tîrîtorul interes pecunar. Aruncă o căutătură de ochi asupra scrierilor lui Malherbe, Boileau și chiar liricului Baptiste Rousseau și gîndește daca am dreptate. Femeile însă au făcut de multe ori pe poet să-și părăsească cu totul materia, și, în cele mai crude apăsări, să nu se gîndească decît cum să desăvîrșească acea limbă a inimii, prin care să se poată înălța pînă la dînsele.

Pe cînd Ovid, exilat în Tomis, încînta sălbatecii pe malurile Dunării, Iulia, sub nume de Corina, trimitea din Roma umbra ei, ca să acordeze lira ce vărsa *Tristele* și

[1] Este vorba de Louis Racine, fiul dramaturgului, autorul mult cititului altădată poem *La religion* și al *Odelor sacre*.

Ponticile, și nici sălbăticia locului, nici asprimea vieții nu putea să o dezcordeze.

Pe cînd Dante, proscris, pribegea pe sub strașinile francezilor, Beatrice zbura împrejurul lui — în acel haos politic și religios — și îi forma *orizonurile*, prin care au trecut la nemurire și el și Beatrice.

Pe cînd Petrarc, părăsit molului poeziii, gonea neîncetat o fantomă ce nu voia nicidecum să o prinză, Laura[1] îl întîmpina din cînd în cînd cu un zîmbet, ce scotea din inima lui cîte unul din acele *sunete*, împrotiva cărora vremea și imitatorii n-au avut altă putere decît să-și înscrie semnele mirării lor, precum veacurile și clădirile cele mai nouă dau lustru și valoră trufașilor monumente ale împăraților Egiptului.

Pe cînd Torquato Tasso gemea în întunericul temniților tiranului său, Eleonora flutura poalele diafane ale unui veșmînt de aer, țesut pe fruntea lui cea fără somn, și îi ștergea cu dînsele cîte una din acele *lacrămi*, cărora comentatorii se silesc în zadar a le hotărî un preț.

Așa, doamna mea : damele romane și Iulia au făcut pe Ovid ; Beatrice, Laura și Eleonora sînt idolii literaturii italienești, — luceaferii ce au povățuit pana lui Dante, Petrarc și Tasso ; soțietăților, gustului și isprăvilor damelor sîntem datori cea mai mare parte a literaturii, și mai toată poezia.

Femeile — aste ființe ce nu au nici un loc în soțietatea oamenilor — umplu tot deșertul din inima omului. Și poetul, astă ființă ideală ce nu ține mai mult loc în soțietatea oamenilor decît femeia, ce nu se rudește cu oamenii fără numai întru ceea ce se atinge de inimă — este un fel de clavir cu o mie de octave, dar pe care să întîmplă prea rar să joace oameni — femeile însă totdauna.

Umplui cîteva fețe, doamna mea, fără să-ți dau cea mai mică bănuială de ținta astei scrisori, și socotesc că e vremea să-ți spui că, prin scrisoarea mea, voiesc să te îndemn a hotărî pe fiecare lună două seri *literare* în salonul dumitale —, seri în care salonul dumitale să fie o

[1] În original *Lora*, ceea ce arată probabil o lectură franceză a numelui.

bursă literară, unde puţinii scriitori ai noştri să-şi poată schimba ideile şi unde să poată lua o faţă slaba literatură a rumânilor, proscrisă şi sugrumată în toate părţile de la căderea teatrului naţional şi pînă acum.

Numai dumneata, doamna mea, poţi să ardici de pe capul scriitorilor noştri acest sloi de gheaţă ce le amorţeşte creierii; să ardici lespedele de plumb ce parcă le strivesc inimile şi să sfărîmi acest pumn de fier ce le astupă gurile; să dai puţină răsuflare astei literaturi, năbuşite tocmai cînd începuse să zîmbească în faşele ei.

Nu te înşela să crezi, doamna mea, că literatura rumânească va să zică: cîteva traducţii schidoale şi cîteva imitaţii stîngace, prin care s-au parodiat în limba noastră cîte vreo părticică din vreun cap d-operă ce împodobeşte colosul literaturii neamurilor; cum şi cîteva libeluri şi panigirice tîrîtoare şi mincinoase, de care nu sînt la îndoială că te-ai ostenit să le asculţi, precum le ascultam şi eu, doamna mea, pe cînd eram silit să le ascult.

Nu te sili a crede că limba rumânească se poate face şi grecească şi nemţească şi italienească; vai d-acea limbă ce n-ar avea caracterul său — daca poate să fie vreo limbă care să n-aibă un caracter.

Nu te grăbi a crede că noi nu putem să avem o literatură naţională, pentru că nu avem autori învăţaţi; cele mai mari geniuri, de care ne mirăm împreună cu lumea, au fost pîrîţi de neînvăţătură; şi eu îţi păstrez, doamna mea, două talenturi necunoscute încă de nimini, dar care sînt, cu toate astea, învălite în umbra mahalalelor noastre, şi cărora nu voi ardica vălul fără numai cînd voi putea să-i înfăţişez dumitale —, daca voi fi atît de norocit să izbutesc în întreprinderea mea.

Aruncă-ţi, doamna mea, într-o dimineaţă privirea asupra coliviii ce închide păsărica din cabinetul dumitale; închipuieşte-ţi cît ar fi de veselă astă păsărică, daca ai voi să-i deschizi uşa coliviii şi să-i dăruieşti măcar spaţiul astei bucăţi, şi fă-ţi o idee despre sărmanul scriitor ce n-are tipar — adică n-are înlesnirea a se bucura de ast aer al cerului. Cît s-ar socoti norocit să aibă un spaţiu ceva mai întins decît acela ce îl năbuşeşte în cămăruţa sa. El ar cîştiga acest spaţiu în salonul dumitale.

Numai aci poate să se adune trei oameni dintre cei ce se gîndesc, fără să fie bănuită adunarea lor; aci poate să mai auză cineva biata limbă rumânească; aci poate să întîmpine cineva cîteva persoane ce înţeleg armonia şi făgăduiesc gustul —, şi pe dumneata, doamna mea, în capul astui cerc de tot ce avem mai ales în ţara noastră.

Acestea fac spaţiul trebuincios poetului, şi nădăjduiesc că poezia rumânească, aşa rău biciuită, o să găsească un azil în salonul dumitale. Sînt vreo cîţiva ani, doamna mea, de cînd Bucureştii era rezidenţa literaturii rumâneşti: moldoveanul, basarabeanul, transilvăneanul, bănăţeanul, bucovineanul făcea călătorii literare în Bucureşti şi trimetea tineri ca să înveţe în şcoalele noastre; este multă vreme de cînd n-am mai văzut pe nimeni — şi nici că au la ce mai veni: Bucureştii literari au încetat, cum şi orice mişcare intelectuală, ca cînd am vedea umbra lui Cambis zburînd pe dasupra capetilor noastre. Scriitorii noştri îşi îngrop scrierile prin găuri de şarpe, şi cel mai bun fabulist al nostru aleargă la moldoveni ca să-şi poată scăpa scrierile... Ar trebui să isprăvesc, pentru că stilul meu văz că şi-a schimbat drumul, şi, de îl voi lăsa în voia lui, nu ştiu unde m-o duce.

Cu toate astea, doamna mea, încă o întrebare; încă o întrebare, şi de mare importenţă: Voiţi să zidiţi un teatru; pentru cine, mă rog? Numai pentru cei ce înţeleg un teatru strein, sau pentru rumâni de obşte? Voiţi să formaţi un teatru strein sau naţional? Daca voiţi un teatru strein, acesta care este este destul ca să încapă pe toţi aceia ce înţeleg un teatru strein; daca voiţi un teatru naţional, unde sînt poeţii care or să sprijinească scena? Care sînt bucăţile rumâneşti? Unde sînt actorii care or să le reprezanteze? Acestea, şi altele o mie ca acestea sînt toate nişte întrebări foarte importante într-această pricină, şi tot simţul bun trebuie să se gîndească mult pînă să răspunză.

Un sujet din istoria rumânilor, tratat în limba rumânească de un poet rumân şi reprezantat de o trupă rumânească, binişor întocmită, s-ar cuveni să fie sfeştania care să sfinţească astă clădire, şi chibzuirea despre aceasta va ocupa o mare parte a serilor literare ce propui.

Cu toate celelalte, doamna mea, a trebuit şi literatura să se supuie modei, şi moda a surpat — cu o mulţime de alte rămurele mai mici ale copaciului literaturii — epopeia şi idilul — alfa şi omega a literaturii. S-a stins neamul Omirilor şi Virgililor, şi aste două arcade ale literaturii au rămas numai ca să ne aducă aminte slava ei, întocmai ca nişte coloane năprasnice pe care respectează cutremurile şi vijeliile, spre a povesti vremilor ruinarea unei clădiri colosale.

Poezia dramatică, deşi a mai alunecat din treapta în care ajunsese în veacul trecut, deşi a luat altă formă, dar interesul nu şi l-a pierdut; şi dacă această însemnată ramură a poeziii — ce încă este în floarea ei în Europa — ar putea face ceva înaintări în limba noastră, nu este îndoială că rumânii or să fie recunoscători întemeietorilor teatrului naţional; şi daca dumneata vei primi ca salonul dumitale să fie gimnazul celor ce se cerc în această ramură, şi gustul dumitale cenzorul lor, vei avea mulţumirea ca, dupe orice izbutire într-aceasta, să zici că este lucrul dumitale.

Foile se înmulţesc, doamna mea, şi ocupaţiile dumitale îmi aduc aminte că trebuie să isprăvesc. Isprăvesc dar, ş.c.l.

C. BOLIAC

1841, sept. 19

LA DOAMNA L. VĂCĂREASCA

Doamna mea,

Am şezut prea puţin în Bucureşti şi n-am putut să viu să te văz. Trebuia să plătesc prea scump mulţumirea a te vedea, căci era să văz şi alţi douăzeci, pe care nu vream să văz nicidecum. Cînd să fie, doamna mea, o cetate numai de femei, poeţii n-ar mai dori singurătatea; este o aşa mare analogie în chipul de a simţi între aste două fiinţe — poet şi femeie — încît îmi vine să crez că poetul n-ar fi, cînd n-ar fi femeia; pentru că n-ar putea fi înţeles, şi poetul nu mai este cînd nu e înţeles.

Unde răsuflă femeia, doamna mea, acolo este atmosfera în care se scald ideile poeţilor, ce mai totdauna sînt simtimente, şi care simtimente sînt simptomele unei patimi, din care prismul poetic va răsfrînge trăsurile unei Beatrice.

Nici vederea unui ocean înfuriat care ş-ar azvîrli titanii improtiva cerurilor, nici vederea munţilor, ce adun toate timpurile pe sprîncenele şi văile lor, nici trăsnetile fulgerilor ce seceră prin rîndurile oştirilor cotropite în nori de pucioasă, nici grindina vulcanilor — fenomene aşa mult lăudate de profanii poeziii, şi care sînt atît de zadarnice cînd nu se însoţesc măcar de suvenirea unei femei — nici comorile, nici mîna cea îngheţată a tiranilor strîngînd pe a poetului, nu pot să încălzească inimile poeţilor; căci ele nu se făurez decît în focul patimii ce vine din căutătura femeii. Nimic nu este mai priincios poe-

ziii decît parfumul rochiilor, gazul cel ușor care se exală de pe sînul ce a făcut poetul să bată; în contact cu răsuflarea lui, explodează din inima poetului un amestec de dureri și plăceri ce încîntă, fermecă, dar n-are nici un nume: îl recunoaștem numai sub deosibite numiri: *Le lac* *, *Un premier soupir* **, *Fare-thee well* ***, *Primăvara amorului* ****.

Lui Orfeu îi trebuie, doamna mea, o Euridice, ca să poată opri cursul apelor; îi trebuie o Euridice pe care să o piarză, ca să poată îmblînzi iadul cu lira lui; lui Orfeu trebuie negreșit o Euridice, precum trebuie lui Adam o Evă.

Răsuflarea femeii este un izvor viu de unde își ia viață ideea poetului; și căutătura ei este soarele ce o crapă, o încolțește, o dezvoaltă, o coace, ca să poată lăsa dintr-însa o mie de idei urmașului poetului, și care vor sta închise într-însul pînă cînd alte răsuflări, alți sori de aceeași natură le vor aduce și lor primăvara lor.

Daca definiția ce fac poetului și femeii are trebuință și de reazeme istorice, atunci dă-mi voie, doamna mea, să-ți aduc aminte că la greci au început Sofoclii și Euripizii cînd au început Aspasiile să guste poezia; cînd au început femeile Greciii să nu mai fie geloase de frumusețile lor în cercul poeților, atunci au început și Teocriții.

Cînd damele romane au început să-și împodobească odăile cu portreturile poeților, cînd au început să sape figurile lor în obiecturile de toaletă, atunci au început și Ovizii.

Cînd frumoasele veacurilor de mijloc au început să guste plăcerea a gîdela coarda poeților și să ambiționeze a se înscri în deviza lor, au început și Trubadurii.

La picioarele femeilor a reînviat fenixul poeziii — amorțit cîtăva vreme în asprimea obiceiurilor — și, sub focul ochilor lor, s-a întremat pînă în veacul al XIV-lea, cînd și-a luat zborul prin Petrarca și Boccaccio. D-aci poezia s-a făcut hrană trebuincioasă în cercul femeilor, și cercul femeilor elementul poeziii.

Sonetul se cocea din zi în zi sub ochiul de foc al italiencii și comunica Europii legile ce-i dase patria lui și a armoniii. Romanța zbura pe aer cu acordurile chitarii, sub balconul espanioalei, și fura pe vise aromirea iubeaței andaluze. Madrigalul își lua întorsura cea galantă în preajma zburdalnicei franceze, și Balada licura prin ceața patriii fantomelor și a tradițiilor.

Nici aplauzele parterului, nici mirarea academiilor n-au fiorat inima marelui Corneille cît au fiorat-o zîmbetul cel grațios al doamnii Du Pont, prețul căruia era totdauna un nou monument în literatură.

Cea dîntîi carte ce a tipărit La Fontaine a fost ca să împlinească porunca ducesii de Bouillon. O! poruncă scăpată din gura unei femei! Poruncă ce cade d-a dreptul în inimă, pe care rezonul nu o mai cercetează și inima o pune deloc în lucrare!

Pe cînd Spencer rătăcea pe jos, străbătînd Irlanda cu capul plin de rena feclor, în inima lui domnea Rozalinda și îl făcea să uite că nu o să aibă pîine acolo unde va poposi să se odihnească.

Chatterton moare înțeles numai de o singură femeie, și îi e destul.

Pe cînd André Chénier, jertfă turbării lui Robespierre, se trage de zbiri ca să se înscrie în registrul celui mai strașnic eșafod, el oftează dupe o femeie pe care a lăsat-o în închisoarea Saint-Lazare. Rousseau se insuflă de Iulia, Schiller de Emilia și Goethe de Margherita. Nu e poet, doamna mea, care să nu-și fi făcut idolul într-o femeie. Poezia este clădirea femeilor, și vai de acel poet care n-a avut prilej să fie între femei! Între femei ca dumneata, doamna mea, care să-l înțeleagă. Destul pentru astăzi.

Muza mea a întîmpinat în dumneata, doamna mea, o prietenă, și a recunoscut o Văcărească — veche cunoștință, către care socotește de prisos orice regulă de etichetă profană.

C. BOLIAC

(1843)

---

* Lamartine (n.a.).
** Victor Hugo (n.a.).
*** Byron (n.a.).
**** Văcărescu (n.a.).

POEZIA POPULARĂ

Tot poporul are caracterul său, gradul său de simțitate și felul său de gust în arte. Cînd va cineva să-și facă o idee despre caracterul și simțitatea unei nații, nu trebuie să o cerceteze în saloanele aristocraților săi, unde toate simtimentele sînt îngînate și unde spulberează ideile vagabonde și bastarde ce ajung cosmopolite pe aripile luxului; trebuie să se coboare în fundul norodului, în matca nației; să vază traiul săteanului, afecțiile lui, și în acest chip numai va putea zice că are o idee despre caracterul acelei nații.

Trăsura însă cea mai caracteristică care poate da o idee fizionomistului filozof ce voiește să studieze de departe o nație oarecare este poezia; poezia populară, a cării melodie, ritm, cantilină, expresii și idei nu sînt nicidecum profanate de îngălarea imitației streinismurilor și de afectațiile inimilor obosite și roase prin atîtea deosebite role cu care au trebuit să se îmbrace spre a juca în astă comedie bizară pe care o numim *înalta soțietate*.

Eu dau acelui filozof o nuanță din poezia populară a nației noastre.

O fiică rumâncă, ce își păzește viteii în crîng, lucrează la umbră; iubitul său o vede și vine lîngă dînsa:

— Lele, gagă, ce faci, fa?

întreabă munteanul înamorat cu aerul său imperial, și fiica înamorată răspunde:

— Cos la cămășuța ta
Cu mătase viorea,
Vinerea și miercurea.
Aș cosea și-n zi de Paște,
Și cînd Cristulețul naște.
Mă-i lua, nu mă-i lua,
Cămășuța-i tot a ta.
Dar d-aș ști că mă-i lăsa,
Singură m-aș spînzura
Pe marginea drumului,
De vîrful aninului!

Veniți, domnilor poeți! Veniți, toți cîți vă rușinați a lua să dezvoltați o temă națională, ci căutați epigrafele dumneavoastră totdauna aiurea și niciodată acasă. Veniți să vedem ce zice munteanca noastră în cîntecul său:

— Cos la cămășuța ta

Lucrez pentru tine; mă ocup de tine; îmi fac petrecerea îndeletnicindu-mă la un lucru al tău.

Cu mătase viorea

Vioreaua e floarea cea dintîi care ne vestește sosirea împărăției amorului; vioreaua e cea dintîi floare ce pune fata la ureche și flăcăul în pălărie; viorele mi-ai dat cînd te-ai prins pentru întîia oară la horă lîngă mine; fața viorelei am ales-o și eu ca să o pui la cămășuța ta.

Vinerea și miercurea

Eu cos pentru tine și în ziua de sfînta vineri cînd este rău de ochi, și în ziua de sfînta miercuri cînd este rău de urît; las' să-mi pierz și ochii pentru tine, las' să mă urască și toată lumea; mie îmi e destul dragostea ta.

Aș cosea și-n zi de Paște,
Și cînd Cristulețul naște

A-mi pierde ochii însă, a mă face uricioasă părinților și lumii pentru tine, nu e destul. Mi-aș da și sufletul în muncile răilor; nu m-aș gîndi nicidecum că mîhnesc pe sfîntulețul, numai ca să poci face o mulțumire a ta.

Mă-i lua, nu mă-i lua,
Cămășuța-i tot a ta

Și gîndești că toate aste jertfe le fac cu vreun gînd, cu vreo nădejde, voi să dobîndesc cu ele vreun drept a fi odată soția ta, — nu. Tu ești slobod ca aerul, poți face ce voiești... ceea ce te poate noroci... te poți însoți cu care vei voi... eu te voi binecuvînta și mă voi mulțumi numai știind că am făcut jertfe pentru tine.

Dar, d-aș ști că mă-i lăsa.
Singură m-aș spînzura

Dar cu toate astea, daca aș putea să prevăz că o să vie o zi în care să se stingă amorul tău pentru mine; dac-aș ști că o să sufer odată mîhnirea a te vedea în brațele alteia; dac-aș ști că fericirea ce simț acum în amorul tău o să se schimbe odată în iadul părăsirii tale, ca să nu apuc să întîmpin acel minut dureros, ca să nu apuc să gust din otrava acelui pahar, — eu mi-aș face seamă din vreme: m-aș omorî fără să mai gîndesc că nici un creștin nu o să-mi zică un *Dumnezeu s-o ierte*, fără să gîndesc că n-o să am parte de un mormînt pe care să poată plînge vreunul din aceia ce m-au iubit, ca să mă sfîrșesc cu ideea că tu mă mai iubești încă.

Pe marginea drumului.
De vîrful aninului

M-aș spînzura de laturea drumului celui mare, de vîrful acelui înalt anin, ca să poată să mă vază drumașii de departe și să aibă vreme a-și zice: poate că biata fată a iubit; poate că a fost nenorocită în dragostea sa!

Acestea zice, domnilor, iubeața munteancă, — codana cu ochii de șoim pe care n-am văzut-o niciodată încadrată în versurile dumneavoastră.

Ritmul acesta se vede a fi instinctiv, ca să zic așa, pentru poezia lirică, mai la toate limbile, și tot acesta se simte că slujaște de normă în toate horele și cîntecele noastre naționale. Opt și șapte silabe, — cînd una lungă și alta scurtă, cînd una scurtă și alta lungă; — de opt silabe, cînd versurile sînt plane, care se zic și femeiești, nu știu pentru ce, și de șapte, cînd sînt troncate, — bărbătești. Acestea sînt toate de șapte silabe; și, deși vreo două dintr-însele se par a fi de acelea ce se numesc sdruccioli, adecă cu tonul la propenultimă, însă luîndu-le bine seama, se văd că sînt toate troncate, mai vîrtos cînd sînt cîntate și țin toate această măsură : — ∪ — ∪ — ∪ —

(1844, 28 ianuarie)

CĂTRE SCRIITORII NOŞTRI!

Toţi meseriaşii, toţi neguţătorii îşi discută interesurile între dînşii şi fac asoţiaţii, fie de orice naţie, de orice religie, — prejudiţiile încetează înaintea interesului comun. Nu e ruşine oare ca numai speculanţii de idei, numai aceşti eliţi ai inteligenţei, care au toţi acelaşi princip, — daca nu şi aceeaşi ţintă, — numai ei să fie într-un război vecinic, să se gonească neîncetat şi să nu se înţeleagă odată între dînşii? Nu s-ar putea oară ca această castă intelectuală de profesori, publicişti, filozofi şi poeţi să-şi dea mîna odată? Interesurile lor, atît materiale cît şi morale, n-ar merge mai bine atuncea? Gîndească-se fiecare în parte şi cînd vom aduna voturile, vom avea majoritatea.

De s-ar întreba fiecare dintr-aceştia, — şi mai vîrtos dintre cei din urmă, — care îi este principul? — va răspunde fără îndoială: *Iubirea de omenire*. De s-ar întreba însă şi prin ce şi-a exprimat acest princip, crez că prea puţini ar avea să arăte altceva mai mult decît cîteva cîntecele sau cîteva visări amoroase. A trecut vremea Petrarcilor, domnilor poeţi! Veacul cere *înaintare*, propaganta *ideei cei mari*, propaganta *şarităţei*[1] cei adevărate şi care ne lipseşte cu totul. Că au dulcineele ochi negri sau albaştri, că este primăvara veselă şi toamna tristă, că este cald vara şi frig iarna, — toate acestea le ştim, le ştim şi

[1] *charité* (fr.) — caritate.

fără ajutorul d-voastră. Am voi să ştim unde s-a năpustit mai cumplit nenorocirea, unde munceşte mai tare durerea şi, prin puterea harpei d-voastră, să se coboare acolo mila celor cu putere. Destul, domnilor, destul s-au cîntat eroii cei barbari fumegînd de sînge în cîmpii măcelăriilor de turme de oameni, destul s-au cîntat olimpii şi paradisii, acum a venit vremea păcii şi a realităţii, noaptea cruzimelor şi crepusculul îndoielelor a trecut; a dezmorţi pe cei striviţi şi a îmblînzi pe cei înverşunaţi încă, — aceasta este misia poeziei şi a filozofiei veacului nostru; şi muza d-voastră se poate inspira tot aşa de bine în bordeiul muncitorului şi sub cortul ţiganului, ca şi în cîmpul slavei, ca şi în locaşul arhanghelilor.

Vă plîngeţi neîncetat că nu sînteţi destul consideraţi de stat, că nu aveţi destulă greutate în părerea publică şi că nu sînteţi iubiţi; ştiţi, domnilor, de unde vin acestea? Că nu sînteţi consideraţi de stat, este pricina că nu vă consideraţi chiar d-voastră; că nu aveţi greutate în părerea publică, este pricina că nu sînteţi consecvenţi în purtările şi în scrierile d-voastră; că nu sînteţi iubiţi, este pricina că sînteţi egoişti... Era adoraţi profeţii, pentru că avea o ţintă, pentru că trăia adevărat în viitor şi nesocotea toate micşorările şi interesurile vieţei lor celei private; era iubiţi trubadurii, pentru că era în adevăr cavaleri, purta deviza: *Prieteni ai nenorocirei*, şi era credincioşi devizei lor; tiranii îi linguşea, căci se temea de dînşii, şi apăsaţii li se închina, căci nădăjduia într-înşii.

Vă plîngeţi neîncetat de cenzură; umblaţi de la unul pînă la altul cu mîinele în pozunare şi spuneţi că cutare articol nu trece la cenzură, cutare poezie nu trece la cenzură; ştiţi pentru ce nu trece? pentru că nu voiţi d-voastră să treacă. Întrebat-a vreunul din d-voastră unde stă scrisă această namilă de spaimă şi care sînt pricinile ei? Nicidecum; daţi din umere ca fataliştii şi spuneţi că nu trece. Vă necăjiţi, daţi din picioare şi aşteptaţi pe maiestatea sa *Întîmplarea* ca să vă treacă articolii la cenzura ce a venit fără să ştiţi cum şi de unde. Sfinţii nu mai fac minuni, domnilor: articolii d-voastră se mistuiesc de mucezeală supat, daca nu-i veţi proteja; şi, în zilele noastre, un scriitor fără tipar este un soldat fără armă, un căpitan fără comandă, mai puţin decît nimic; trage ura fără să

facă folos, își face vrăjmași fără să-și facă prieteni. Dar știți și alta, domnilor? mie îmi vine să crez că aști articoli și poezii ce nu trec la cenzură sînt numai fabule, și iată pe ce îmi întemeiez ipoteza: Cînd se ivește cîte o faptă în care este o idee sau un simțiment oarecare, — adică nu începe cu *frunză verde* și nu isprăvește cu *Ah* și cu *Vah* rece ca gheața, — vedem că intră deloc în domenul literaturei și în trei zile a circulat în tot publicul cititor; ba încă și mai mult: vine cîte o putere magică care încîntă, adoarme și te pomenești cu acea faptă tipărită fără să știi cum și ce fel, s. e. *adevărul*.

Adevărul este, domnilor, că în ziua de astăzi la noi nimini nu prea gonește cu dinadinsul faptele talentului și ale inimei, dar cine nu va să frămînte, toată ziua cerne, — zice proverbul. Vă plac numai lelițele, domnilor, și lingușirele cele mîrșave, care, după ce vă pierd moralicește, nu vă produc nimic, sau prea puțin lucru. Fiți oameni cu inimă și cu conștiință, domnilor, și lăsați calculul, căci capitalul d-voastră, meseria d-voastră nu suferă calcul: cu cît mai mult veți calcula, cu atît mai mult veți păgubi. Vă văz pe toți admiratori ai lui Lamennais și Béranger, ai acestor doi apostoli mari ce au plecat pe deosebite drumuri ca să se întîlnească la același punct. Frumoase alegeri! în adevăr că sînt singurele geniuri credincioase misiei lor; dar acești doi poeți filozofi n-au trecut cu vederea nici o nenorocire întîmplată în vremea lor, n-au lăsat nici o clasă a societății lor pentru care să nu se lupte a o ardica la demnitatea de *om*, nici un bun nelăudat, nici un rău nebiciuit, nici o durere necercetată; pentru ce nu îi imitați și d-voastră, daca îi admirați atîta?

S-au întîmplat potoape, domnilor, în care s-au topit stările și s-au prăpădit viețile atîtor oameni, — mulțimi de nuanțe tinere și sfîșiitoare s-au ivit în această dramă de trei zile și care a avut de scenă jumătate țara; nici una n-a putut atinge inima d-voastră. S-au întîmplat focuri care au mistuit orașe întregi; cîți părinți de familie s-au culcat de cu seară în liniștea îndestulărei și s-au trezit în deznădăjduirea desăvîrșitei lipse! Verva d-voastră nu s-a prins nicidecum de acele lacrime mai arzătoare și decît focul ce le pricinuise. S-au întîmplat cutremure

ce au cotropit atîția juni, atîtea nădejdi tinere sub dărîmături, — grozave priveliști! muza d-voastră și-a aruncat ochii, a făcut o piruetă și s-a întors cochetă iarăși la treaba dumneaei; n-am văzut nemic, afară de cîteva strofe, sublime într-adevăr, într-o poezie a d-lui Eliad.

Atîtea cruzimi în anii trecuți, atîția juni, atîți părinți de familie închiși și morți prin temnițe, — mîna de fier a intrat și chiar în ceata d-voastră, a calomniat, a pus pete de necinste, a confundat cu criminelii de stat tovarăș[i] d-ai d-voastră, care purta pe fruntea lor semnele inteligenției, aceeași deviză ce purtați și d-voastră, și pe care îi știați în fundul conștiinței d-voastră că sînt nevinovați și că nu merită nici una din aceste calomnii, cu toate acestea nepăsarea și egoismul d-voastră se desfăta în ospățuri ca Raton în Parmazan. Cînd s-a întîmplat un asemenea lucru între meseriași sau negutători, am văzut jelbi iscălite de toate braslele. Judicați carii își prețuiesc mai mult cinstea și carii își cunosc mai bine interesul, aceștia ce n-ar merita disprețul d-voastră, sau d-voastră, ce fiecare în legea sa sînteți cîte un campion al aristocrației, numai pentru ca să nu puteți fi niciodată într-însa și vă mîncați neîncetat ca să nu puteți niciodată nemic. Ați văzut în sfîrșit oboruri în care s-au închis turme de oameni și s-au vîndut fără condiții, ați auzit răcnetele mumelor și țipetele fiilor, dar, cu toate acestea, n-ați socotit nemic vrednic de pana d-voastră cea nobilă, care v-a meritat strînsoarea de mînă a stăpînilor.

Ei bine, domnilor, muzele d-voastră sînt vesele, sînt mărețe; nu vor să se coboare, nu vor să intre în amărunturi: le place să rîză iar nu să plîngă, să laude iar nu să defaime.

În lunele acestea s-a săvîrșit o faptă mare într-o parte a României, — unde ați fost d-voastră de n-ați auzit-o? În Moldova s-au slobozit toți țiganii mănăstirești și birul lor s-a hotărît a fi de aci inainte un fond pentru răscumpărarea țiganilor boierești. S-a făcut și mai mult: prințul Moldovei a dat slobozenia la toți țiganii săi; a jertfit un venit de patru mii galbeni pe an. Cum vi se pare aceasta, domnilor! aci nu sînt vorbe, sînt fapte, și fapte mari. Nici acestea nu le-ați socotit vrednice de pana d-voastră? Bărbatul acesta, care s-a pus cu dinadinsul să

ştează pata robiei în singura naţie ce a mai rămas în Europa care să sufere robia, nu merită pentru aceasta două rime din partea d-voastră? — nu e nemic, domnilor. Aceste fapte trec din ziua ce se săvîrşesc în domenul istoriei; ea le aşează la rangul lor şi ţese oreola cuvenită înpregiurul numelui săvîrşitorului. Ea poate că va imputa într-o zi contimporanilor, ce au trecut cu vederea cea mai mare faptă ce a putut săvîrşi un român în vremile acestea.

Ideea despre dezrobirea ţiganilor nu este îndoială că s-a copt întîi între munteni. În anul 1835 o dizertaţie asupra robiei s-a trimis cenzorului, şi acesta răspunde autorului în termenii următori: „Abia mă lăsase frigurile şi dizertaţia dumitale a făcut să mă întoarcă. Este mult adevăr într-însa, însă, judică şi d-ta daca se poate tipări". La 1836, o scrisoare asupra ţiganilor, tot a acestuia, s-a adresat domnului maior Voinescu II, de pe care scrisoare s-a trimis o copie domnului Negruzzi, ce se afla atunci deputat în Camera Moldaviei, şi acesta răspunde autorului în termenii următori: „Am citit scrisoarea d-tale asupra ţiganilor, în care am găsit adevăruri filantropice şi vrednice de un om ce simte că e vremea a ne îndrepta... şcl., am şi făcut un proiect, pe care eram să-l supui Adunării... şcl., şi daca s-ar încuviinţa măcar în parte, vei avea mulţumirea a zice că este fapta d-tale, şcl. ..." Cel întîi boier ce şi-a dezrobit ţiganii a fost muntean, d. Ioan Cîmpineanul, şi guvernul muntenilor a fost cel întîi care a aşezat ţiganii statului prin sate şi a dat act de întreaga slobozenie a lor.

Veniţi, domnilor! veniţi toţi cîţi aţi pus odată mîna pe condei porniţi de un simtiment nobil, profesori, jurnalişti şi poeţi, veniţi să facem pentru întîia oară o cauză comună cauza ţiganilor şi să ne luptăm pentru slobozenia lor; religia, interesul statului şi duhul înaintărei noroadelor ne vor fi în ajutor. Ţiganul întinde mîna, domnilor, şi reclamă în numele d-voastră drepturile morale ce aveţi în societate şi vă adjură în numele datoriilor ce vă impun aceste drepturi! Niciodată nu ni s-a înfăţişat o epocă mai favorabilă spre a ne putea şterge această pată; niciodată n-am avut un guvern mai luminat şi mai filantropic decît acum; pildele streine, ambiţia şi politica chiar a acestor ţări cere tîmpirea robiei, ca să putem merita simpatia ce merită un neam ce îşi doreşte înaintarea şi voieşte a se civiliza. Formaţi societăţi, declamaţi, scriţi, lăudaţi, satiraţi, puneţi în lucrare toate resorturile intelectuale şi morale, şi robia cade, căci e căzută pe jumătate, şi d-voastră veţi fi binecuvîntaţi de generaţiile viitoare ca nişte adevăraţi apostoli ai misiei cereşti, ai frăţiei şi ai libertăţii.

(1844, 2 octombrie)

RĂSPUNS LA ARTICOLUL «POEZIE»

Domnul meu,

În numărul 2 al *Curierului românesc* am citit atîtea laude pentru poeziile mele, încît mă roşeam din rînd în rînd, şi să mă crezi, n-am avut curajul să le citesc pînă în sfîrşit. Are omul nişte senzaţii atîta de dulci uneori, încît i se pare că ar face o crimă să le desece deodată, şi poate că mi-aş fi păstrat pentru multă vreme plăcerea de a le gusta cu încetul, daca strofele ce le întrerupea, acele fiici plăpînde ale imaginaţiei mele, nu mi-ar fi rîs cu toţi ochii lor, nu m-ar fi chemat cu toate mîinele lor ca să-mi arate, fiecare dintr-însele, florile ce-i alcătuiesc cununa ce a priimit la examen. E mînă de prieten, am zis, şi mîndria-mi a început să se umilească, senzaţiile s-au prefăcut în obosire şi bucuria în mîhnire ; am rămas ca un om în minutele cînd o fatalitate îi smulge din buze cupa plăcerilor ce e gelos să deşerte : este o slăbiciune, dar o mărturisesc. N-a trebuit să mă gîndesc mult ca să aflu pe cel ce a făcut articolul, — am cunoscut mîna d-tale, prietene [1], pe trăsurile caracteristice şi imaginile cele vii.

Identitatea ce găseşti între scrieri, vorbire şi fizionomia mea poate să fie adevărată, căci natura în concepţia individului concepe şi spiritul lui, — materia şi spiritul se dezvoltează împreună şi prin urmare sînt silite

[1] I. Heliade Rădulescu.

să se rudească, să se asemine într-un punct oarecare. Mă flatez, domnul meu, de astă asăminare a mea cu mine. Răposatul Talleyrand însă ar zice că sînt un om greşit de natură, căci d-lui credea că vorbirea este dată la om ca să-şi ascunză sufletul, cugetarea, iar nu ca să le arate. Să lăsăm pe răposatul diplomat şi, ca filozofi, să mărturisim că este o identitate între materie şi spirit, între vorbire şi cugetare, între scriere şi autor ; am văzut şi cu analoghie între multe imagini create de spiritul autorului, care să semine cu autorul însuşi ; precum şi în fizic seamănă un fiiu cu părintele său.

Zici că am vanitate ; şi ce nu este vanitate în lume ? Zici că am amor propriu ; aceasta este cea d-întîi lege a animalităţii în ordinul istoriei naturale. Găseşti că sînt răzbunător ; nu este adevărat. Găseşti multe stepe, multe sticluţe fără putere de reflecţie, multe reflecţii slabe, — produse din lumini depărtate, — multe lemne uscate în poeziile mele. Domnul meu, este adevărat : Omul este imperfect şi nu poate săvîrşi nimic perfect. Poezia este centrul inimei noastre care aruncă şi priimeşte reflecţiile obiectivărilor sale în lumea ideală, de unde ochiul fantaziei se naltă şi se întinde în acel luminos spaţiu în care se scaldă şi se-nfrăţesc simtimentele cele nobile, şi de unde iară se afundă şi se sting în acel întunecos caos în care se îngînă şi se sfîşie patimile monstruoase. D-aci se deseamnă frumosul şi urîtul şi se alege bunul şi răul ; şi poetul, adecă acela ce se-ncrede să expuie poezia, ar trebui, ai dreptate, să fie un credincios pictor al imaginilor ce vede ochiul fantaziei sale prin prisma poetică ; dară, putea-va vreodată expresia cît poate fantazia ? Şi apoi celelalte facultăţi ale spiritului nostru nu au şi ele felul lor de somn, felul lor de trîndăvie, felul lor de lene ? Sînt ele oară totdeauna deştepte şi agere la capricele acestui instinct ce s-a zis muza poetică ? sau poetul este el totdeauna şi artist ? filozoful este totdeauna şi elocvent ? Este atîta deosebire între gîndire şi vorbire, pe cît e între spirit şi materie ; este atîta neajungere de expresii la cugetările poetului, cîtă neajungere se află şi în puterile trupeşti a executa voinţele noastre ; este atîta deosebire între talent şi talent, cîtă este între *Mihaida* şi *Tudor*, între *Mircea* şi *Matilda*.

Nu te mira însă, domnul meu, că nu urmez poveţilor d-lui Boileau cu sugrumarea şi omorîrea cugetărilor mele scoase odată afară din mine. Care părinte cu inimă de părinte şi-a sugrumat copiii pentru că nu s-au născut frumoşi şi mintoşi precum ar fi dorit el să se nască? Mărturisesc, domnul meu, că fiuuciderea este crima cea mai neagră din cîte poate săvîrşi omul. Am urmat şi eu acelui păcătos poet, şi într-o îmbătare de ambiţie, într-un vîrtej de trufie, repetînd aforisme de ale acestui famos versificator, — ce s-a zis nu ştiu pentru ce şi poet, — am aruncat în foc fără milă o mulţime de schiţe, craionări, eboşuri[1] ale unei fugoase imaginaţii de juneţie, şi între acestea şi pe *Matilda*, pe care d-ta ai sărutat-o atît de dulce la naşterea ei, cînd ţi-am adus-o ca să-i pui un nume, şi căreia un alt prieten a pus piedică infamă între culise cînd debuta sfiicioasă şi palpitînd, fetiţa mea; cînd voia, zic, să iasă pe scenă ca să ia aplaudele făgăduite de d-ta: „Cea d-întîi tragedie dictată de muza română". Crede-mă, prietene, că nu o încinsese încă bine flacăra, şi mustrarea de cugit m-a săgitat amar. De atunci şi pînă astăzi eu văz neîncetat fantasma întiiei născute fiici a imaginaţiei mele, cînd grinzînd[2] în dureri, pîrlită şi în vesmînt de lut; cînd plîngînd despletită la picioarele mele şi întrebîndu-mă să-i spui care i-a fost vina de am omorît-o cu atîta cruzime; cînd rizîndă, graţioasă, arătîndu-mi şi bucurîndu-se de cununa verginală ce i-ai pus d-ta pe frunte cînd ai socotit-o destul de gentilă ca să se arate la templul muzelor. O văz, o văz, prietene, şi aş voi să omor suvenirea acelui destructor infernal al creaţiilor spirituale, pe care d-ta mi-l tot aduci de exemplu. Verseturile epopeei evreieşti şi toate epopeele ce se descoperă din zi în zi de exploatorii tezaurilor intelectuali cutrupiţi de seculi şi de pîcla întunericului timpurilor primitivi, — epopeea indiană, egipteană, persană, chineză şi scandinavă, — acele lumi întregi de poezie nu s-au făcut pe regulele d-lui Boileau; şi Iov şi Faust sînt rebeli cu totul artei lui Boileau şi aforismilor ei, dar cu toate aceste există, pentru că acţia şi geniul dramatic sînt în-

[1] *ébauche* (fr.) — ciornă, schiţă.
[2] *grincer* (fr.) — aici: a scrîşni din dinţi.

carnate într-însele. Shakespeare şi Hugo vor trăi, domnule Boileau, fără regule, precum trăiesc Osianii şi se renasc în toate limbele fără să fi avut limbă făurată la fabrica d-tale, sau avînd o limbă foarte imperfectă. Să lăsăm utopiile literare şi să mai zicem ceva asupra poeziei: Ce este alt poetul daca nu este o reflexie a naturei văzute şi nevăzute? Oare natura este totdeauna perfectă? toată vegetaţia este numai de cedri şi de roze, toată animalitatea de lei şi armăsari, de acvile şi păuni? Lîngă crin nu creşte şi scaietele, lîngă micşunea, viorea, nu creşte şi urzica? Nici un loc sterp, nici un cer îngălat, nici o plantă ghimpoasă şi uscată, nici o stîrpitură animală, nici un monstru, nici o creaţie greşită în natură? Toată planta frumoasă trebuie oară să aibă şi miros, şi toată planta mirositoare trebuie să fie frumoasă? Pupăza trebuie să cînte ca privighitoarea şi privighitoarea să fie frumoasă ca pupăza? Pentru ce pretindem ca poezia să fie mai perfectă şi mai consecuentă decît natura? Toată muma are ea tot acea porţie de iubire pentru fiii săi? Ura, ambiţia, amorul sînt tot într-un grad pronunţate în fiece individ? Nici un simtiment îngălat, nici o patimă slabă, nici o fizionomie neînsemnătoare, nici o faţă nesigură, nici o nuanţă spălăcită, nici un sunet neînţeles şi fals! O, domnul meu, sîntem foarte aspri cu poeţii!

Îţi mulţumesc, prietene, de lauda ce faci poeziilor ce am pus acum sub tipar. M-aş flata poate de aste laude, dar sînt încredinţat că ai privit talentul meu cu lupa prietenească care înşală, măreşte lucrurile, şi socotesc că nu e bine niciodată cineva să se pronunţe în public pentru prietenul său, căci compromite şi pe sine şi pe prieten; vrăjmaşii sau antagoniştii lor, care cată petele şi vinele cu microscopul şi apoi le îmflă prin prisma urei, se pun, întărîtaţi, într-o distanţă opusă şi parodiază de acolo şi pe unul şi pe altul. Nu ţiu nicidecum la talentul meu, domnule Eliade; este atît de mic pe lîngă al d-tale, încît surîz de milă de cîte ori îmi vorbeşti de dînsul; însă dozele de poezie ce posedăm sînt tot aceleaşi: d-ta ai darul a o arăta şi eu nenorocirea a o simţi numai. Toată fapta ce-ţi iese d-tale din mînă, toată ideea ce ai viat într-însa te veseleşte, te mulţumeşte şi şterge cîte un creţ ce a lăsat necazul pe fruntea d-tale, căci o vezi fru-

moasă, — cel puțin posedînd pe jumătate frumusețea ce avea cînd se afla în fantazia d-tale. Toată fapta ce-mi scapă mic din mînă, toată ideea ce am voit să pui întrînsa, mă întristează, mă mîhnește și adîncează un creț pe fruntea mea, căci o văz nesigură, ideea dintr-însa s-a desfigurat, s-a slăbit, abia licurește și mai că nu mai seamănă cu tipul ei. D-ta ești, domnul meu, poetul practic, eu poetul contimplativ.

Priimește șcl.

CESAR BOLIAC

București, 1845, 10 ian.

TEATRU DIN BUCUREȘTI

[I]

Artele ajung să fie trebuințe neapărate într-un popul ce se civilizează, și la noi putem zice că teatru, care este templul artelor, a ajuns să fie o trebuință, o hrană spirituală.

Mulțumită și recunoștință îndemînării direcției de astăzi care a găsit mijloacele să stăvileze polemica de culise și cabalele[1] de teatru, sau mai bine teatrele ce ajunseră să strămute comedia de pe scenă în parter și galerii. Artiștii își iau lauri fără părtinire și publicul nu este mai mult decît judele competent. Puține merite neaplaudite și puține aplaude nemeritate. Scena formează din zi în zi *gustul publicului* și *gustul publicului* formează scena. Trebuie să mărturisim că progresul este învederat, și nu crez că-mi poate aduce cineva aminte o epocă în care să fi avut un teatru așa de bine întocmit ca acum; niciodată n-am avut atîția și astfel de protagoniști, niciodată n-am avut o orhestră care să sprijine cu atîta vrednicie talentul lor. Ne-am scăpat de acele instrumenturi grozave de vînt, sau mai bine de cîmp, care lua auzul și nu era niciodată în acord cu scena, și am dobîndit în locul lor un violoncelo și cîteva viori ce ne era de mare trebuință.

D. Riciardi, d-la Karl și d. Berlendis merită toată mirarea amatorilor și lauda cunoscătorilor. Cînd sunt acești trei artiști pe scenă, noi nu mai dorim nimic mai bun;

[1] *Kabale* (germ.) — intrigă.

glasul și jocul lor supun simțurile, încît de multe ori cînd ne trezim nu mai este vreme de aplaudit. Nu este așa, Riciardi, că un extaz face mai mult decît un aplauz ? Daca ții mult la aplaude, fii mai mediocru, ca să-ți putem complace.

D-la Banderer este de minune în rolele romantice. Dulceața și naivitatea fizionomiei și pozele-i juste ar îndemna pe pictorul modern să ilustreze multe scene din bucățile în care joacă ea ; o recomandăm în actul al treilea din *Faliero*. Curagiu, Banderer ! Frumusețea ta protege glasu-ți cel dulce. D-la Lugli este bună actriță și ar avea cîteva role care ar fi particolare ale ei ; cu mîhnire însă vedem cum i se pierde glasul din zi în zi, și rugăm direcția să mai menajeze acest piept atît de slab.

Recomandăm pe d. Santi în *Furioso*.

Acestea nu le zicem pentru locuitorii capitalei, care le gustă ca și noi și care manifestează satisfacția lor prin aplaudele convulsive din toate serile, ci le recomandăm mai cu seamă locuitorilor de orașe, ca nu cumva, viind în capitală, să socotească că nu ar fi o crimă daca n-ar veni să vază teatrul din București. Dea Domnul să nu treacă mult pînă să putem zice : teatrul nostru din București.

Prefacerea corului și desființarea d-nei Petrarca, cu voia C. direcții, va fi din partea noastră *Carthago est delenda* [1], de cîte ori vom zice două vorbe pentru teatru din București.

O critică de gust tedesc [2] s-a ivit în zilele acestea într-o foaie nemțească, la care nu răspundem alt nemic decît că nu s-a prins.

(1845, 2 februarie)

[1] Cartagina trebuie nimicită (lat.)
[2] *tedesco* (it.) — nemțesc.

TEATRU DIN BUCUREȘTI

5 februarie : **Lucia di Lammermoor**

Subjetul acesta e tras dintr-un roman al lui Walter Scott, și muzica *Luciei* este cap'd-opera compunerilor lui Donizetti. Muzica din *Lucia* exprimă atît de bine ideile autorului încît poate zice cineva că este o muzică vorbitoare.

Lucia este opera cea mai bine executată aici de trupa italiană, și astă-seară, protagoniștii noștri s-au arătat în toată grația și întinderea talentului lor.

Ensemblul introducției, cîntat de d-l Berlendis acompaniat de hor, s-a executat prea bine. *Duo* de la sfîrșitul actului 1-iu de d-l Riciardi și d-la Banderer (la schimbul inelelor), grandiosul finalelor actului al 2-lea (malediсția) de Riciardi au transportat publicul, și quinteto (andante spianato) acompaniat de orhestră și hor a fost de minune. Toate pasagiurile bucății au fost prea bine înțelese și executate de toți artiștii.

D-la Banderer, care a cîntat prea bine și cu multă înlesnire în toată bucata, s-a deosebit mai cu seamă în actul al 3-lea, în aria acompaniată de flaot și în toată scena nebuniei. În actul al 3-lea Lucia este nebună, iese despletită din patul nupțial, și Banderer în aceste scene ne-a dat o idee despre acele fecioare cîntate de bardul Scoției, mai mult, candoarea împlîntată în italiană de soarele de miazăzi. — Cînd te rătăcești, Banderer, ești divină ! Armonia cerească ce-ți pare că auzi, aiurînd la primul tău amor, este eco a glasului tău. Noi o simțim și mai bine

decît tine această armonie, căci te și vedem; tu nu poți să te vezi și glasul tău cu frumusețea ta sînt frați, fac o armonie delicioasă, încîntătoare, cerească.

Partea tenorului, — și care este cea mai întinsă în astă operă, — a fost executată astfel cum ne-a făcut să mărturisim că încă noi n-am auzit un asemenea tenor mai nainte de Riciardi. Finalele actului al 3-lea au fost de minune. Este vrednic de mirare înlesnirea și grația cu care Riciardi trece din glasul de piept în glasul de falcete. Riciardi știe să profiteze de toate puterile și resorturile glasului său.

Domnul Berlendis este fără îndoială cel mai bun actor ce avem și natura l-a înzestrat cu un rar glas de bariton. Domnul Berlendis înțelege tot ce cîntă; fiece notă îi este bine calculată și bine exprimată; este totdauna sigur de dînsul și manierele lui sunt totdauna nobile și elegante.

Am fi nedrepți daca în *Lucia* nu am arăta și meritele basistului nostru, d. Giacomeli.

Astă-seară recomandăm și pe d-la Șiler.

D-la Petrarca dă crispații de nerve.

Orhestra este mai presus de toată lauda.

Aplaudile și *bravo* a răsunat după fiecare scenă.

Banderer și Riciardi au fost în tot triumful lor.

7 februarie : **Cenerentola**

Teatru a fost plin și astă-seară ca totdauna. D-la Banderer a fost în toată gentileța sa și a luat aplaudele ce merita. Facem complimentele noastre prințului de Salerno pentru alegerea ce și-a făcut. Subjetul operei este, ca toate subjetele de operă, și mai vîrtos de operă bufă, — o farsă; sunt însă multe pasagiuri de o filozofie coaptă într-însa pe care Rossini a știut să idealizeze în muzică. D-l Riciardi s-a părut cam ostenit astă-seară; dar cu toate astea în partea a doua a operei și-a restrîns puterile spre a nu înșela nădejdile celor ce cred în neobosirea sa și și-a luat aplaudele obicinuite. Să ne dea voie să-i spunem că fizionomia sa a fost prea liniștită la dobîndirea consoartei ce-și alesese, și o asemine consoarte ar fi meritat să-i aducă puțintel sînge în față și să dea puțin suflet mișcărilor sale. Direcția abuză prea mult cu d-l Riciardi și menajează prea mult pe d-la Karl: s-ar cuveni să-i mai dea repaos. Giorgi ne-a făcut să ne strîmbăm de rîs, și d-la Bilani a arătat un frumușel glas de contralto și și-a jucat bine rola. D-l Berlendis nu poate juca rău.

După reprezentație am vizitat artiștii, și tremura ca frunza, mai vîrtos d-la Banderer: ar trebui o mai bună îngrijire la conservarea sănătății artiștilor.

(1845, 9 februarie)

TEATRU DIN BUCUREȘTI

[II]

Ideea despre teatrul național a avut mai multe perioade de flux și flux; acum este într-un desăvîrșit reflux. Oare o să se realizeze vreodată visul acesta? Sub guvernul fanarioților, într-un teatru larg cu trei rînduri de loje, se schița ideea de un teatru național. În timpii răzmiriței, prin țări străine, românii pribegi proiecta formarea unui teatru național. După răzmiriță, cînd se aduna pribegii și își afla domenurile pustiite, cînd nu erau încredințați românii că vor avea trei zile de pace, se ocupau cu un teatru național și, într-o limbă mixtă și incultă, se dedeau tragedii în românește în sala splendidă despre care vorbirăm. În anii trecuți s-a format o trupă românească care a izbutit în mai multe ramure ale artei dramatice și care număra în repertoriul său la o sută bucăți de teatru într-un curs de optsprezece luni; și acum, cînd drumurile înaintării s-au lărgit așa de mult subt un guvern luminat, cînd publicul este mult mai preparat a gusta plăcerile unui teatru, cînd limba este atît de pură și frumoasă spre a se arăta pe scenă, ideea despre teatru național a amorțit cu totul! Așteptăm prea multe de la guvern și guvernul singur nu poate ajunge la toate dorințele noastre: a tolera întreprinderile folositoare și trebuincioase este singura dovadă a dorințelor progresive ale guvernului. Guvernul clădește un teatru, dar oare o clădire pentru teatru va să zică *teatru?* Este oare cineva de ideea că se poate improviza la un semnal oarecare o trupă de actori într-un popul în care nu s-a îngrijit nici un element propriu la aceasta? Mai nainte de a aduna cărămidă pe piața destinată pentru teatru, nu trebuie să ne gîndim cum vom putea da viață acestui teatru? Unde este conservatoriul ce ne va da artiștii cînd se va ardica cortina? În doi ani zidirea este gata, — cîți ani trebuiesc ca să se formeze o trupă?... Oare cea d-întîi limbă ce se va auzi pe scena teatrului înălțat în capitală, în cea mai frumoasă epohă de naționalitate, va fi o limbă străină? Cele d-întîi aplaude ce vor inaugura acest edificiu vor fi pe seama străinilor? — *Protestăm.*

(1845, 2 martie)

TEATRU DIN BUCUREȘTI

4 martie : **Othello,** în beneficiul domnului Riciardi

Ar fi trebuit o sală cît să nu ajungă pînă la marginele ei sunetele glasului lui Riciardi și Karl, ca să poată fi destulă pentru toată lumea cîtă s-a strivit astă-seară în teatru și cîtă s-a întors acasă blestemînd șandramaua că nu e mai largă.

Cel d-întîi care a schițat planul acestei drame și a eboșat portreturile dintr-însa a fost novelistul Cintio. Marele Shakespeare a transformat această novelă în tragedie, a țesut minunata intrigă a maurului Veneției și a desăvîrșit caracterurile eboșate în novelă. Iago, Desdemona și Othello vor fi tipi în arta dramatică. Ferati a contîmplat acest geniu colosal și a compilat din tragedia-i extraordinară scenele cele mai interesante pe care le-a tradus în versuri lirice în libretul său. Ce traducător ar putea să doboare pînă acolo geniul lui Shakespeare încît să nu mai fie mare în traducția lui! Africanul Othello, — care dobîndise cu brațul său drepturi la recunoștința Veneției, — subjugă cu nobilitatea caracterului său inima frumoasei Desdemone și se face soțul ei fără știrea tată-său. Iago, — cea mai monstruoasă ființă ce a putut crea școala infernală, în amorul răului, — își închipuiește să venineze cu gelozia inima maurului care omoară pe Desdemona nevinovată și se omoară și el.

Muzica lui *Othello* este una din cele mai frumoase compoziții ale lui Rossini. Acest Mesie al muzicei italiene s-a măsurat cu Shakespeare și a intonat libretul lui Ferati în al 23-lea an al vîrstei sale, cînd în divinul maiestru fierbea patimele juneței. Amorul surîde și predomnește în partea întîia a operei, gelozia se aprinde și fierbe în partea a doua, și răzbunarea și spaima se dechiară în restimpul din partea a treia, atît de bine imaginat de Shakespeare în momentele vijeliei patimilor.

Othello, — una din cele mai grele părți de tenor și care are atîtea frumuseți într-însa încît ar fi cu neputință să nu placă executată de orice mediocru tenor, — s-a cîntat de Riciardi, care a arătat publicului astă-seară pentru întîia dată cît poate pieptul său. Te rugăm, Riciardi, să mai lași glasul tău cel răpitor de falcete pentru o altă vîrstă și să ne faci a auzi mai des acest glas puternic de piept care recomandă pe adevăratul tenor. Duo cu Iago în actul al 2-lea a avut onoare de bis, a făcut să tremure lustrurile de aplaude și să plouă cununi de dafini pe scenă. Aci a desemnat Shakespeare scelerateța, aci aprinde Rossini gelozia, aci și Riciardi a slobozit tot torentul glasului său.

Desdemona nu este o parte din cele mai anevoie de primădonă, dar este una din cele mai ostenitoare, căci are multă acție. În Desdemona trebuie mai multă actriță decît cantatriță, și în Karl se unesc amîndouă. D-la Karl a jucat și a cîntat în Desdemona astă-seară mai bine decît totdauna ; scena din actul al 3-lea, cînd se deșteaptă în tunete și fuge de moarte înaintea pumnalului ce lucește la lumina fulgerilor în mîna maurului, a dat un nou lustru talentului acestei artiste desăvîrșite. Rechemăm acea scenă în memoria celor ce s-au aflat de față și îndemnăm pe cei ce n-a văzut-o să vie s-o vază. Aducem aminte d-lei Karl că Desdemona dulce, plăpîndă, modestă și naivă, precum a creat-o imaginația nemuritorului său părinte, nu este priimitoare de nici un moment de afectație, de nici un gest, pășire sau mișcare prea teatrală, de nici o încrețitură de frunte ; că toaleta ei trebuie să fie simplă, nu încărcată, nu princiară ; și cînd doarme în alcovul său, să nu prea fie atît de ticluită, încorsetată și înmuiată în dantele. Acestea nu le zicem ca să micșorăm meritul d-lei Karl, ci ca să putem închide altă dată cu desăvîrșire gura scrupuloșilor critici care ar mai voi să caute pete în soare.

Iago, deși are o mică parte în operă, este un rol din cele mai grele. D. Santi a jucat pe scoleratul Iago cu toată vrednicia unui actor. S-a deosebit mai cu seamă în actul al 2-lea, scena 1-a, care este scena 3-a din actul al 3-lea a tragediii *Othello* de Shakespeare.

Din pricina boalei d-lui Berlendis a trebuit să suferim pe d. Giorgi în Elmiro. Buful nostru nu are nici glasul, nici jocul, nici înfățișarea ca să se arate în role serii: noi rîdem și cînd se necăjaște și cînd plînge — rîdem cît îl vedem, și iluzia se pierde.

Orhestra covîrșaște toată lauda. Uvertura a fost de minune executată. Piano-forte, crescendo, și-au avut toată acorateța în tot cursul operei. În executarea vijeliei din actul al 3-lea se simțea bubuitul tunetului și fiorul fulgerului. Acompanimentul n-a înecat niciodată cîntecul scenei și a urmat simtimentul în toate părțile. Solo de clarinet și solo de corn a avut adevăratul gust de cîntec și ne-a răpit ca farmec.

Încît pentru costumuri nu mai zicem nimic: lorzii, idalgo, riterii germani, nobilii francezi, nobilii venețiani au tot un costum pe scena noastră, și toți secolii compun o singură epohă. Stilurile s-au cofundat toate și transplantarea este feerică, — se face pe clipă.

(1845, 9 martie)

TEATRU NAȚIONAL

30 noiembrie: **Tereza sau Orfelina din Genova**
Tradusă din franțuzește de d. *G. Teulescu*

Teatru Național a început a trage băgarea de seamă și a fi interesant; și dd. Carageali, C. Mihaileanu și Cronibace au început să nu mai aibă trebuință de încuragiare și de critică. Putem zice că dumnealor nu mai sunt diletanții despre care ne obicinuiserăm a vorbi, ci sunt actori. Luăm de ocazie reprezentația *Terezei* și mărturisim plăcerea ce a simțit publicul văzînd pe d. Carageali izbutind așa de bine în role serii ca și în cele glumețe, și pe d. C. Mihailcanu rechemîndu-ne suvenirea lui Santi în Chiara. Doamna Ralița în role de subrete izbutește destul de bine a mulțumi un public atît de exigent. Fericite rămasuri ale școalei Teatrului Național de la 836! Nu ne putem opri de a arăta și chiar astăzi recunoștința noastră ca român la simtimentele patriotice ale acelora ce au contribuit prin ajutoare și ostenели la întemeierea acelei școli, și îndoitul resimțimînt împrotiva acelora ce au pus stavili și au curmat o întreprindere cu care fără îndoială, de ar fi urmat pînă astăzi, ne-am putea mîndri că avem un teatru.

Întrecerea ce se vede între cetățeni de a concura la încuragiarea acestei trupe și plăcerea ce simt din zi în zi mai mult la reprezentațiile românești, măsurile ce se dezbat între magistrații capitalei pentru reîntemeierea căzutei școale, ne fac a crede că fapta nu este cu totul stricată și teatrul românesc își deschide drum ca să ajungă la adevărata treaptă ce trebuie să aibă în țara sa. Este o

destinație căria trebuie să urmeze tot lucrul, și Teatrul Național a fost predestinat să-și ia întemeierea subt guvernul actual. Paginele ce se vor scri pentru cultura acestui popul nu se vor putea apăra de a coprinde numele acelora ce întind o mînă generoasă la așezarea uneia din cele mai de căpetenie pietre de fondament la clădirea edificiului culturei unui popul.

Alegerea ce a făcut d. Teulescu a traduce această dramă a fost norocită. Intriga este foarte interesantă și pasagiurile de morală și glumele cele ușoare — pe care traducătorul a știut a le da atît de bine în limba sa — ne fac să punem această bucată între cele cîteva care avem mai bune. Nu am voi nicidecum ca observațiile ce se auzea din cînd în cînd prin loji — la cîte o expresie cu care încă nu s-a obicinuit partea societății care este mai puțin familiară cu literatura română modernă — să descurajeze pe traducător ; și îi spunem din parte-ne — drept toate cuvintele ce am putea da într-aceasta — să nu-l ducă Dumnezeu nici pe dumnealui nici pe prietenii dumnealui să lucreze ceva care să nu merite a fi criticat ! Din partea noastră însă putem să-i spunem atît că *mahala* și *calabalîc* au fost cu totul eterogene în pămîntul unde se trecea scena și în radicalismul său în limbă.

Piesa a fost aplaudată de la început pînă la sfîrșit ; și negreșit că daca între noi s-ar fi introdus obiceiul a se salva[1] în teatru și autorii, d. P. Teulescu ar fi fost adesea în aclamațiile junimei intuziaste.

N-am zis o vorbă și pentru d-la Zoe Mihaileanu, în care se vede multă stofă și care negreșit ar fi izbutit și mai bine în rolul său daca acest rol nu ar fi fost destinat pentru o foarte experimentată protagonistă ; noi cu toate acestea mărturisim că ne-am mirat destul de d-la Zoe, văzîndu-o jucînd atît de bine într-o rolă lungă și anevoie.

(1845, 7 decembrie)

---

[1] saluta.

TEATRUL NAȚIONAL

Coconul Iorgu de la Sadagura,
comedie în trei acte de d. V. A l e c s a n d r i

Vineri, 14 dechem., în beneficiul d-lui Carageali

Putem zice că astă-seară s-a făcut deplina inaugurare a Teatrului Național. Aceia carii au avut trebuință să treacă astă-seară pe podul Mogoșoaiei de la 6 ceasuri și pînă la 11 pot mărturisi daca societatea română se poate încălzi cînd este vorba de o idee națională. Nici intemperia, nici noroaiele, nici noaptea cea neagră n-au putut să puie o stavilă generoasei soțietăți a capitalei. Toate clasele societății și toți străinii din capitală, — afară de agenții diplomatici, — au concurat astă-seară la această solemnitate. Loja domnească a fost plină și venirea ÎÎ. LL. Prințului și Prințesei s-a salvat de orchestră și de publicul întreg. Nu credem că ține cineva minte șandramaua lui d. Momulo mai plină de o lume mai înțesată decît astă-seară. S-a gîndit cineva la piesă ? S-a gîndit la actori ? Cea mai mare parte nu cunoștea nici una nici alta : s-a dat vorba că Teatrul Național prosperă și a alergat fiecare să-și dea dinarul. D. Toroc — care nu de mult a dăruit Teatrului Național o frumoasă garderobă — și-a plătit astă-seară biletul său de intrare cu cinci galbeni ; d-lui Ionică lăutarul cu ceata sa — fiind trebuincioasă pe scenă — n-a voit să priimească nici o plată pentru aceasta. Este o săptămînă de cînd nu se mai găsește nici o lojă slobodă, nici un benoar, nici un fotoliu... De este un simtiment, îl salutăm cu toată venerația ; de este un capriciu al modei numai, îl binecuvîntăm și îi urăm durația.

Oricum Teatrul Național a prins rădăcină, și îndoită laudă junilor actori carii s-au întemeiat fără nici un ajutor direct, fără nici o subvenție! Ei s-au expus publicului și convicția lor le-a asigurat reușita. D. Știrbei a fost cel întîi care și-a abonat loja la Teatru Național. În cîteva reprezentații, galeriile, lojile și benoarurile au fost goale în toată puterea cuvîntului și cîțiva școlari și amploiații subalterni își aduceau sfanțul ca să poată bieții actori să lumineze teatrul pe jumătate. D. Biest își mînuia — fără nici un interes pecuniar — bagheta magică, motivînd arii naționale care nu putea fi aplaudate decît numai de douăzeci persoane risipite în parter și cărora nu le prea da inima să aplaude din pricina frigului. Astăzi, însă, lojele și benoarurile nu ajung ca să încapă nici clasele cele mai eminente ale societății. Dea Domnul să avem un teatru în care să poată încăpea toți aceia ce simt astăzi trebuința de teatru!

Din toate bucățile *prelucrate* ce s-au dat pînă acum pe scena românească, acelea ce putem zice că au o intrigă și sînt d-o alegere mai norocită pentru societatea noastră sunt: *Omul fără nume* de d. T. Bolintineanul, și *Două dueluri* de d. C. Negruzzi, care ne-a arătat că pana sa este deopotrivă și pentru scenă, ca și pentru novelă, ca și pentru poezie. Putem însemna aci numai atît că și daca intriga bucății sale — *Două dueluri* — va fi luată, dar — fiindcă a voit să o românească — apoi scenele cu notariul au rămas în piesă cu totul eterogene.

Este vorba de farsă? Apoi *Coconul Iorgul de la Sadagura* este farsa cea mai farsă și cea mai nemerită; într-o societate — amestec de toate națiile și de toate limbele — n-a putut fi o satiră mai picantă decît aceasta. Actorii au jucat astă-seară toți rolele lor în parte cu cel mai mare succes. Curagiu, d-lor actori! D-voastră atingeți la treapta care vi se urează de atîta vreme de către aceia ce erau siliți să asculte oficiul pe *Letinie*.

(1845, 17 decembrie)

TEATRUL NAȚIONAL

[I]

Influența teatrului național a început a se simți în literatura noastră. *Coconul Iorgu de la Sadagura, Buna educație* și *Sluga isteață* sunt trei piese cu totul originale care văzurăm pe scena românească din capitala noastră. Daca va fi să socotim progresul artei dramatice la noi pe deosebirile ce văzurăm între aste trei piese, ne vine să credem că arta dramatică o să ajungă într-o zi a face partea cea mai însemnată a literaturei noastre. Se simte mare deosebire atît în innobilarea scenei cît și în moralul și împărțirea ei din *Coconul Iorgu* pînă în *Buna educație,* și din *Buna educație* pînă în *Sluga isteață;* astfel încît *Sluga isteață* nu se mai poate compara cu *Coconul Iorgu.* O singură vină-i rămîne numai, că scena este pusă în Franța și nu aci, unde s-ar fi cuvenit și mai bine, după toate amănuntele piesii. Pînă aci d. Carageali a luat palmenul. Dea Domnul să nu treacă mult pînă să vie altul ca să i-l ia și d-lui, precum și d-lui l-a luat celorlalți. Noi credem că artistul în mîndria sa națională va priimi cu mulțumire să salute pe cel ce-l va merita. Am dori să fie tipărită și *Sluga isteață*, ca la analizul ce vom face fiecăria în parte și paralelul între dînsele, să putem supune părerea noastră înaintea publicului cititor.

Acum adăogăm numai o vorbă pentru două piese traduse ce avem subt mînă: cea d-întîi, dramă, tradusă în proză din franțozește și tipărită în tipografia colegiului, *Campanatorul de la Santul-Paul* din *D. Bouchardy*, de

d-lui P. Teulescul, și cea d-a doilea, tragedie în versuri libere, din grecește, și tipărită în tipografia d-lui Eliade, — *Polixene*, — de d-lui A. H. Zotul. Amîndouă aceste piese au meritul limbei și al ceea ce numim *traducție*. Am dori să vedem odată pe artiștii noștri a da dreapta preferință dramei înaintea comediei. Am dori să vedem și aceste piese reprezentate: cea dintîi pentru romantismul ce are într-însa, și cea d-a doilea pentru suvenirea că această piesă a fost din cele dintîi ce am văzut reprezentate pe scena grecească în țara noastră, din care putem zice că s-a răsfrînt oarecum și ideea de teatru național între școlarii marelui Lazăr.

(1846, 30 martie)

POEZIA

I

Originea poeziei atinge leagănul civilizației popurilor. Omul, — sălbatec la începutul său ca și stîncele ce locuia, necunoscînd alte trebuințe decît paza lui, nutrit cu ierburile ce semănase mîna naturei subt picioarele lui, sau cu cărnurile bătînde ce rupea de pe fiarele sălbatice ca și dînsul, rătăcit în veci, fără idei, crud mai mult sau mai puțin, după energia trebuințelor sale, după temperatura și rodnicia locurilor unde își tîra lunga sa copilărie, — înceta de a trăi mai nainte d-a ști c-a fost. Dar această stare a omului nu putea fi eternă, căci într-însul era germinele armoniei și germinele armoniei este instinctul sociabilității. Tata a trebuit să se ție pe lîngă aceea ce purta rodul plăcerilor sale și fiiul pe lîngă locul unde a văzut că au rămas oasele mumei. La glasul de bucurie sau de mîhnire au trebuit să concure pribegii cari s-au întîmplat în pregiur, căci acel glas purta o melodie, și melodia atrage și îmblînzește fiarele. Acum oamenii trăia în cete, căci astfel se apăra mai bine de intemperii și fiarele ce-i amenința și își înlesnea mai bine trebuințele. Ca să se înțeleagă între dînșii le-au trebuit sunete variate, și toată ideea ce ei dobîndeau trebuia să fie însemnată printr-un nou sunet, care sunet este o notă a armoniei.

Toți se unesc că Gangul și Indul au văzut mai întîi pe om a se deosebi de fiare și a porni spre sociabilitate pe glasul armoniei. Mai toate alegoriile, fabulele și maximile

în care s-au depus primii grăunți de morală ce s-a insinuit în populi prin spiritul religiilor și-au avut izvoarele pe acești țărmi, sau mai bine s-au născut subt acest cer de pace unde inteligința umană a prins rădăcină pentru întîiași dată.

Cel întîi om, sau oamenii pe carii îi mai țin minte tradițiile, — pe carii i-au numit rînduri-rînduri Brahma, Moisi, Amon, Odin, Apolon, Prometeu, — au fost poeți; și glasul, — prin care și-au supus contimporanii, i-au strîns în societate și au lăsat aforisme de frăție și morală între dînșii, — a fost poezia. Prin poezie s-au transmis generațiilor posterioare toate experiințele ce rația omenească și-a tras din întîmplări și din cercetarea naturei lucrurilor. Toți legiuitorii vechimii au fost poeți: se dovedește din legiuirile ce au consacrat prin poezie. Zoroastru a zis în poezie: „Să bată legea pe ingrat. Să se desprețuiască mincinosul". Indianul a zis în poezie: „Oameni, fiți deopotrivă. Iubește virtutea pentru ea însăși. Renunță la fructul ostenelilor tale". Egipteanul a zis în poezie: „Onoară pe părinții tăi. Trăiește cu puțin". Minos a zis în poezie: „Legea declară infam pe acela ce n-are nici un amic". Solon a zis în poezie: „Fiiul ce nu apără pe tată-său să moară. Magistratul care se va îmbăta să bea otravă. Moarte soldatului laș. Legea dă voie oricui să omoare pe cetățeanul care stă neutru în mijlocul vrajbelor civile. Omul fără bune obiceiuri să nu poată guverna". Primul legiuitor al Romei a zis în versuri: „Onoară mica fortună. Omul să fie muncitor și ostaș". Anticii legiuitori druizi au zis în poezie: „Apărați muma voastră, patria voastră. Priimește femeia în consiliul tău. Onoară pe bătrîn".

În Indii, în acele clime de pace dulci, poezia este mai fantască, mai ideală și în oarecare chip mai spirituală decît în orice parte a lumii. Religiile super-naturale s-au străbătut de brahmini. Zeii cei roșii și albaștri, refletați din fenomenele naturei acelei clime, cu sute de brațe plană peste lumi; bunul și răul se incarnează, își adun și își comandă trupele de elefanți, urși și maimuțe și dau bătălii pe pămînt. „Vihnul, care trăiește în cer, veșmîntat în galben, cu brățare de aur, călare pe acvila Vinuteia, — precum încalică soarele pe un nor, — cu darda sa

în mînă, se coboară, se încarnă — fără să părăsească cerul — în fiul lui Dazarata, subt numele lui Rama și vine să se lupte în lume cu spiritele maline [1]."

Dar cu toate astea poezia fundează aci și toate instituțiile sociale și toate științele. Prima condică, condica lui Manu, este scrisă în distihuri; cel mai vechi dicționar cunoscut este în versuri. Și mai mult încă: toate conjecturele în Indiile antice s-au făcut în versuri, și cea mai sublimă morală se află în poezia indiană în versuri, mai nainte de toate datele cunoscute: „Acela ce își împlinește datoriile fără a ținti la vreun interes, numai pentru amorul binelui și al echității, este fără pată, întocmai ca și floarea de lotos care iese curată din mijlocul apelor". „Cîtă stimă merită acela care se poartă deopotrivă cu amicii săi ca și cu inemicii, cu omul virtuos ca și cu cel păcătos!"

Moisi, Osiris, Confuțiu, Minos au fost poeți; și ghimnosofiștii insolei Meroe au dezvoltat prin poezie cele d-întîi principuri de înțelepciune.

Dar vulgul nu putea să vază în oamenii simpli ceea ce simțea că e mai presus de dînsul, și deifică pe poeți, atribuindu-le toate, sau parte din acelea ce poeții atribuiau ființelor imaginate și create de dînșii ca să poată conduce prin iluzii vulgul, — preparat a răbda splendoarea luminilor, — la glasul verității și la amorul binelui. Ca un spirit al inteligenței, ca un conservator al omenirii, ca un dezvoltător al rației, poezia a pășit totdauna înaintea gradurilor civilizației neamurilor, a concentrat hordele în societăți și a înnobilat credințele și traiul lor. Aci a aflat Europa civilizată poezia cînd i s-au descoperit întinsele locuri ale sălbatecei Americe. Cînd au dat europenii peste locuitorii acestui conținut i-au aflat formînd și dezvoltînd societățile lor subt linele și puternicele aripe ale poeziei în felurite adunări religioase și războinice, animate și celebrate prin cîntece și jocuri; și acele scene surprinse pot fi o icoană vie a istoriei începutului civilizației populilor și o manifestație neatacabilă a influinței poeziei asupra formării societăților și asupra înaintării neamului omenesc. Profeții Iudeei, poeții Greciei,

[1] *maligne* (fr.) — rău.

scalderii goţilor şi bardii celtici au fost civilizatorii populilor lor; şi tradiţiile, legendele şi cosmogoniile au sacrat numele lor pe cerul fiecăruia popul. Astfel capetele aprinse de amorul omenirii s-au deificat pe pămînt; astfel Vedas şi Biblia au fost motivurile cele mai puternice ale civilizaţiei neamului omenesc; astfel Tirteii au îmbărbătat popuiii; astfel Arhilohii au biciuit viţiurile societăţilor şi au cerut reforme în legile şi în obiceiurile cele inculte, barbare sau învechite; astfel truverii şi trubadurii au deşteptat simtimentele cavalereşti.

II

Mai tîrziu, după ideea de super-umanitate, după înlesnirea traiului, au trebuit să înceapă şi artele, plăpînde şi nesigure la începutul lor, ca şi ideile la prima lor circulare în capetele omeneşti, ca şi poezia la începutul ei; — şi aceasta o putem dovedi foarte lesne, urmînd cosmogoniilor antice şi mai vîrtos cosmogoniilor scandinave, în care se vede cum poezia clasificase toate dorinţile naturii umane şi personificase toate simtimentele binelui şi răului, pe cînd aceşti populi belicoşi n-avea nici o idee de plastică. Valhala, Hela şi Surtur se statorniciseră; Gor, Odin şi Freir erau creaţi de poezie; dar plastica nu era în stare încă să desemne nici o trăsură a lor. Nu vom face o vină daca vom daghereotipa[1] aci trăsurile slăbite prin deosebite traducţii şi parafrazuri a portretului marelui Odin, descris în Eda, spre a da de gîndire filozofului cît timp a trebuit să se cultive poezia în acei populi pînă să ajungă să purifice asemenea linii caracteristice şi pronunţate într-un portret. „El ştie să vindice boalele, să tîmpească paloşul inemicului, să facă a cădea lanţurile prizonierului. Căutătura lui opreşte săgeata în aer; el face să cază anatema peste ceia ce se revoaltă împrotiva lui. Prin farmecul său el stinge flacăra şi amorţeşte ura în inima inimicilor săi, el comandă vîntului mării, el linişteşte valurile. Singura sa privire este un fermec care

[1] *daguerréotyper* (fr.) — a fixa o imagine, de la *daguerréotype* — vechi aparat fotografic.

stăpîneşte spiritele maline. El ştie să dea viaţa unui om spînzurat; să arunce numai cîteva picături de apă pe un prunc de curînd născut, şi acela nu se va putea răni. În sfîrşit, daca voieşte să posede singur inima unei fetiţe cu mîinile albe, el ştie să supuie minţile ei după voia lui." Acesta este portretul marelui Odin în epopeea scandinavă, pe cînd cultul lui se celebra subt un stejar bătrîn sau într-o peşteră apărată de intemperii prin grămădiri de bolovani gigantici rămaşi şi pînă în zilele noastre pe munţii bătrînei Scandinavii, ca să spuie secolilor tradiţiile belicoşilor ce nu cunoşteau nici arhitectura, nici pictura, dar care îşi fonda societatea şi legea pe cea mai măreaţă poezie. Cînd trebuinţele neapărate se împlinesc, omul îşi cată plăceri; şi aceste plăceri gustate odată, ajung şi ele trebuinţe neapărate. Aceste trebuinţe ale omului civilizat sunt artele, sau mai bine arta.

Artele, fiind un efect al innobilării omului, au o influinţă mai directă decît acele trebuinţe neapărate la conservarea corpului său; şi prin urmare direcţia ce vor lua artele, ţinta ce-şi vor propune se va resimţi în datine şi în costume. Artele au trebuit să se nască în urma zeităţii, cu mult mai tîrziu de poezie, care a dat ideea despre zeitate şi a dat artelor de lucru. Arta este totdauna imaginea ideilor poetice care inspiră chiar ele pe artişti a le înfăţişa: şi o faptă perfecţionată de artă este poezie, este însăşi ideea ce a întrebuinţat pe artist numai drept organ şi i-a dictat ea să-i dea ei o formă în materie sau pe materie. Fapta perfectată ce iese din mîna artistului este totdeodată şi creatorul şi creatura artistului; şi Fidia a avut tot dreptul cuvînt să îngenuchie înaintea statuei lui Joe ieşită de subt scalpelul său şi să adoare într-însa acea idee poetică ce a creat pe Joe şi a dictat scalpelului său întruparea lui. Artistul care ar imita mecaniceşte numai formaţiile naturei, fără să împlînte într-însele acea schinteie de poezie a lui Prometeu, acela nu e artist; este un meseriaş de materie numai, într-însul nu a viat nici o idee poetică şi prin urmare în fapta lui nu viază nici o idee poetică; este o copie moartă. Răpitoarea frumuseţă a unui product de artă este o revelaţie a însăşi ideei poetice subt forme externe şi simţite.

În arte se pot vedea și chiar diversele idei ce a dat poezia despre zeitate : prin arhitectură a întrupat și a stabilit oarecum ideea zeității în colosurile templurilor ; prin sculptură a expus zeitatea subt oarecare formă ; prin pictură a colorat-o și a spiritualizat-o ceva și mai mult, și prin muzică i-a dat maiestatea și sublimul ; iar pentru dînsa poezia, — carea în toate vîrstele filozofiei a fost pusă mai presus de plastică și de muzică și privită ca creator și al plasticei și al muzicei, — de cîte ori a voit să exprime d-a dreptul printr-însa ideea zeității, și-a conservat misterul a o reprezenta numai ideală, — mister ce nu l-a putut împrumuta artelor. Numai poezia poate să coprinză și să expuie toate ideile, toate simțiciunile și toate cunoștințele de care poate fi priimitoare natura omenească ; numai ea poate să se mlădie, să se varieze pe toate mișcările inimei și să se întinză pe toate fugele sufletului. Un singur vers al lui Omer exprimă cît o faptă întreagă a lui Fidia și ceea ce exprimă o *Iliadă* întreagă nu exprimă toată plastica și muzica împreună. Resorturile și mijloacele poeziei sunt multe și varii fără sfîrșit ; în ea poate să încapă spațiul, eternul și infinitul, căci toți aceștia sunt fii ai ei. Ea nu urmează cutare sau cutare stil, cutare sau cutare școală, cutare sau cutare metod. Geniul poetic, care este spiritul universului, cînd binevoiește a se incarna, n-are trebuință de învățător sau de exemple ; ideea și materia, nereprezentate încă, plană în caos tremurînd înainte-i și el formează universuri ; astfel s-au creat Olimpii, paradisii și tartarii ; Omirii, Danții și Miltonii n-au avut exemple. Poeziei nu-i poți hotărî un stil, o școală, căci geniul nu se supune ; cînd se coboară, el creează de sine și prin sine însuși, și vulgul nu știe nimic despre dînsul : îl hulește sau îl adoară, — simtimente ce se deșteaptă totdauna în om despre ființa ce nu poate înțelege. Geniul nu stă la judicată. Schiller a înțeles pe poet mai bine decît Platon cînd i-a dat cerul, adică totul cu toate lumile dintr-însul drept domen.

Nu mai este îndoială că Fidia și Praxitele n-ar fi existat daca nu i-ar fi preces poeții carii să le dea de lucru. Arhitect, scultor, pictor, muzic, sunt creaturi ale poeziei, carea este cartea morală, ideală și spirituală a omului. Cît va trăi neamul omenesc, va trăi și această nobilă

facultate a sa, împrotiva celor ce zic că a trecut puterea ei : puterea ei este împlîntată în inima omului, și cînd afecțiile, trebuințele și dorințele lui vor schimba direcția lor, ea va fi totdauna înainte mergător spre a le înnobila, a le idealiza.

Nu trebuie să confundăm și să mărginim poezia numai ca artă, are și ea partea sa care se poate numi artă, însă aceasta este, ca să zic așa, numai partea ce are în plastică și în muzică, cînd își ia o formă și o specie oarecare, adică se pune subt cutare structură de vers, își ia o melodie și o cadință oarecare, își ia o fizionomie subt carea se arată simțurilor ; însă și atunci poezia este arta cea mai complectă, cea mai varie și mai sublimă ; ea își improvizează diversele calități și are a face totdeodată și cu simțurile și cu inima ; dă auzului ceea ce dă muzica, vederii ceea ce dă plastica și inimei ceea ce nu dă nici muzica, nici plastica : acel sublim, patetic, melancolic, grațios și buf, care o înalță, o strivește, o înmoaie și o alină, o învie și o înveselește.

III

Cînd omul a obiectivat, cînd a reflectat ființa conștiinței sale, ideile, simtimentele, dorințele și indigențele inimei sale și le-a dat o existență independentă afară din sine ; cînd aceste direcții ale conștiinței, sau mai bine ale imaginației omenești, au mers către o putere care afară din sine influențează asupră-i ; cînd a obiectivat simtimentul său de bunătate sau de iubire fundat în conștiința lui și a trebuit să închipuiască existența unui obiect de adorat ; cînd s-a manifestat — zic — ideea despre infinit, a fost lucrare numai a poeziei, a poeziei intime, gemenea imaginației, înnăscute amîndouă în ființa omului deodată cu omul, care îl disting de animal și așază în sufletul lui acel barometru al dorințelor și al cunoștințelor, acel termometru al iubirei, al urei și al tutulor patimilor de care e priimitoare natura omului. Tot simtimentul în om este efect al imaginației, al poeziei intime, și acesta se mărginește, se îmflă și scade după mărimea, puterea și agerimea prismei poetice, sau după doza de poezie ce posedă

individul; și atunci numai va putea înceta puterea poeziei cînd omul va ajunge în complectă brutalitate.

Toți filozofii, toate capetele gînditoare, de cînd dată civilizația omului, s-au gîndit și au voit să dea o definiție poeziei; dar nici Aristotele, nici Platon, care i-au dat o direcție atît de mărginită și necomplectă, carii și-au închipuit-o numai ca o ficție a inimei; nici Horație, nici Boileau, carii au voit să o restringă în regule silnice, nu au înțeles-o. Ea a fost în toate vîrstele civilizației omenirii un obiect de dezbateri și către care omenirea n-a putut fi indiferentă, precum n-a putut fi indiferentă la ideea de societate. Societatea este fiica armoniei și armonia este fiica poeziei. Cum putea fi indiferentă lumea de cauză, cînd nu era indiferentă de efect? Unii au pretins că imitația ar fi toată puterea poeziei; dar aceștia n-au cunoscut nici chiar toată puterea plastică a poeziei, poezia descriptivă. Dante și Milton sunt destul ca să șteargă această idee greșită. Intuziasmul și crearea sunt mai presus de imitație.

IV

Pînă cînd omenirea era jună, pînă cînd credulitatea vîrstei ei trebuia să zboare pe intuziasm la alte lumi închipuite, spre a-și lua exemple la viața reală, pînă cînd trebuia să-și împartă viața în cer și pe pămînt, pînă cînd fabula era neapărată la istorie și miracolul la faptă, profeții și poeții trebuia să se servească cu organele credințelor create de dînșii, ca să conducă popülii la glasul adevărului, al realității. Redobîndirea drepturilor călcate trebuia prezisă de cer și întărirea brațurilor făgăduită prin miracole. Acum însă, acolo unde societatea este matură prin filozofie și experiința lucrurilor, unde rația s-a urcat pe tronul său, unde cerul s-a desfășurat și s-a ardicat ceața de pe pămînt, unde viața este reală și fericirea lămurită prin rație și hotărîtă în viață, unde fapta își cercetează prețul și mișcarea interesul, poezia, ca o tutelă eternă a omenirii, trebuie să-și reformeze cu totul mijloacele sale cele vechi, căci impuberul și-a venit în vîrstă și raționează. Aci s-au despărțit acum interesurile cerului de ale pămîntului, condicele cerești de cele pămîntești, și ea trebuie să fie numai filozofică, socială, umană și politică. Cînd poeții moderni se vor pătrunde de acest adevăr, cînd vor lăsa fabula și vor da intuziasmului lor o direcție pozitivă și reală, atunci va pieri și ideea că a trecut timpul poeziei; atunci societatea, ce stă gata în marginea drumului și rătăcește din pricina lipsei conducătorilor, va ajunge cu înlesnire la ținta ei, atunci și ei, poeții, vor recîștiga influința și drepturile lor în societate și vor simți mulțumirea ce simte creatorul după săvîrșirea faptei sale, sau cel puțin acea mulțumire morală și simțuală totdeodată ce o are acționarul cînd întreprinderea la care a contribuit prosperă și îi produce totdeodată. Atunci nu vor mai fi numai un obiect de lux spre petrecerea aristocraților, vor fi mirarea popülilor și vor avea conștiința că suvenirea lor se va conserva prin generații curată în viața ce vor da ei popülilor viitori, precum s-au păstrat culturile poeților antichităților prin fabulele ce au lăsat aceia popülilor lor pînă în zilele noastre și se vor mai conserva încă pînă cînd lumea va mai ști ceva despre antichitate.

V

Nimic nu este mai demn de studiat, mai demn de luat în considerație pentru un adevărat filozof decît acea influință reciprocă a poeziei antice asupra caracterurilor, religiilor, guvernurilor și chiar viitorului popülilor, și aceea iarăși a climelor și a caracterului omului asupra poeziei. În rasele cele mai afămeiate și izolate ale climelor celor dulci de răsărit a prins teocrația pură, cu acea sistemă funestă de izolație și neștiință — mumă a superstiției și a formării castelor inegale. În populațiile cele numeroase și unite ale acestor clime a prins autocrația. Aci autocratul — fiiu al divinității — este o ființă supérumană și-ntr-însul se concentră puterea civilă și religioasă; în popülii nomazi, patriarșii sunt capi și preoți totdeodată ai numeroaselor lor familii, și traiul, dorințele și poezia astor neamuri sunt mai mult simțuale. In popülii cei tari și belicoși ai climelor celor aspre de nord, poezia

joacă alt rol: ea a lucrat mai puțin asupra organizației autorităților, dar a domnit mai mult în imaginație și a fost mai spirituală. Aci poezia împinge pe ostaș în bătălie și îl face să-și joace viața cu un dispreț de necrezut. Nimic mai îngrozitor pentru un voinic decît moartea cea rușinată în moliciunea patului, nimic mai frumos, nimic mai de ambiționat decît moartea cea glorioasă a cîmpului de bătălie. Nicăiri poezia n-a manifestat o mai perfectă egalitate între oameni decît în popullii Europei. Singur curagiul face capii cîmpilor, el singur împarte onorile și considerațiile. Valchirii veghează asupra cîmpului și primesc pe eroul murind ca să-l transpoarte numaidecît în delicele răpitoare de Valhala.

Recunoștință, recunoștință la acești anticari învățați carii ardică cu încetul vălul opac ce acopere poezia neamurilor primitive. Din toate părțile, antichitatea cea mai ascunsă ne arată tezaurii inteligenței sale și a căror existență nici că o bănuia părinții noștri, sau îi socotea pierduți pentru totdauna. Indiile; Egipetul, Persia, America, China și lumea gigantică și poetică unde a domnit marele Odin au început să exploateze bibliile lor. Poezia va avea de aici nainte izvoare de viață nouă și își va prepara prin topitorul său o mare parte a materialului trebuincios la clădirea edificiului societății cei noi din ruinele edificiurilor primitive.

Recunoștință, recunoștință ingenioșilor sfredelitori ai fîntînilor spiritului anticei umanități, care vor răcori și vor fertiliza cîmpiile poeziei cei noi, și unde va merge să se adape tot filozoful studios. Onoare și recunoștință societății de la Calcuta, expediției în Egipet, misionarilor în Asia și Africa și tutulor acelora carii se ostenesc spre descoperirea mundului [1] antic.

VI

Pentru ce poeții n-au astăzi în staturi influința ce avea în antichitate? Pentru căci atunci poeții erau ai popullilor, iar nu ai castelor, pe care putem zice că le-au

[1] *mundus* (lat.) — lume.

creat ei chiar, în momente de intuziasm pentru o virtute oarecare și carii au ajuns apoi să-i facă chiar pe dînșii — creatorii lor — să crează că ei nu sunt pentru altceva decît numai ca să surîză și să celebreze plăcerile și crimele lor, și că treaba lor ar fi să se ocupe numai cu cerul și cu acele afecții domestice și amoroase, cu acele boale sau infirmități ale inimei omenești; pentru căci s-au lăsat să crează că sunt numai un fel de muzici, pictori sau balctiști și proprii a se întrebuința numai spre petrecerea castelor aristocrate, împuternicite de dînșii; pentru căci corupția și slăbiciunea lor i-au adus în stare să ambiționeze mai mult un loc pentru dînșii în aceste caste decît a le împrăștia pe dînsele în corpul cel mare al popullilor, unde natura lor îi face să fie adorați.

O, poeți, veți putea dobîndi prea lesne cu poeziile voastre un loc în aste caste, în cercurile lor cele private, spre a le mobila saloanele, pentru ca să spuneți basme copiilor și versuri fămeilor; iar în adunările lor politice, acolo unde se vorbește despre voi și despre viitorul fiilor voștri, nu veți intra niciodată, daca o întîmplare norocită nu vă va fi pregătit acel loc încă pînă să nu se încarneze geniul în voi, sau daca întîmplări deosebite nu vă va fi meritat aceasta cu de tot altfel de titluri. O! Poetul s-a ocupat prea mult cu cerul și a ajuns să-și piarză cu totul proprietatea pe pămînt! Dară, domnilor, poetul a fost un mediator al pămîntului către cer numai pînă cînd pămîntul s-a aflat subt tutela cerului, unde l-a pus intuziasmul poeziei primitive; pămîntul s-a scăpat acum de cer și poetul trebuie să se considere numai ca un conducător al omului pe pămînt, și pentru ca aceasta să ajungă odată simțită de obște, trebuie să se deștepte mai întîi într-însul. Dea artelor să copieze creațiile sale precum dă și natura pe ale ei. Lase-se să fie organ al veseliilor generale la solemnități și sărbători; dar să se gîndească că el este altceva mai mult decît muzicul și pictorul; este creatorul lor, mergătorul lor înainte. Muzicul și dănțuitorul îl urmează de aproape, și arhitectul, scultorul, pictorul se țin după dînsul la o distanță oarecare: poetul este geniul și artiștii sunt talentul. Ideea ce va deștepta el, aceea a să zboare peste vulg, aceea a să invite și a să di-

rige acel flux și reflux al patimilor și al dorințelor popu-lilor.

Daca artele în vechime au fost religioase și belicoase, cauza a fost fiindcă poezia era religioasă și belicoasă; daca acestea au decăzut și au devenit tîrîtoare și coruptive, cauza este că poezia a decăzut, s-a făcut tîrîtoare și coruptivă. Cînd poezia se va înălța la demnitatea ei, cînd își va lua iarăși în dreapta facla luminilor și în stînga biciul slăbiciunilor și al vițiului și va vorbi în limba cea pozitivă și înțeleasă de astăzi, atunci solemnitățile și sărbătorile populilor se vor face de către populi pentru populi, atunci și artele frumoase vor recîștiga și ele demnitatea lor, ca niște credincioși sateliți ai poeziei.

Precum economistul utilizează luxul, așa și poetul trebuie să utilizeze poezia. Toată ideea ce naște imaginația trebuie să fie utilă: fabricantul caută machine spre a o întrupa, a-i da forme și calități plăcute simțurilor, a o reproduce, multiplica spre o înlesnire și spre o îmbunătățire oarecare a vieții animale. Poetul trebuie să caute — și el în rîndul său — mijloace a o face simțită inimei și fantaziei vie și pronunțată, să caute și el un spațiu de forme, a o reprezenta plăcută și simțurilor, acestor comiși ai inimei și ai rației. Daca luxul materiei contribuiește a înnobila pe om și societatea lui, cu cît mai mult luxul rației! Poezia este luxul rației și misia ei este să înnobileze rația, precum luxul materiei nobilează materia.

VII

Este timpul ca poezia să se ocupe, să puie în mișcare toate resorturile sale la o prefacere întreagă, la o reformă totală de conștiință: schimbare a tutulor ideilor ce a avut pînă acum și are astăzi omul despre lume. Să cerceteze cu de-amănuntul izvoarele inegalității în societate și să nimicească toate formele și reformele sociale, politice și religioase, prefăcînd acea iubire numai teoretică de libertate și egalitate în libertate și egalitate practică și actuală. Să întemeieze o singură credință religioasă în locul tutulor credințelor învechite și prefăcute pînă astăzi: aceea a rației și a libertății. Să dezvolteze, să ana-

lizeze și să popularizeze științele abstracte în practică vie.

Unde stă cea d-întîi inegalitate socială? — În sclavia fămeiei. Emancipația ei dară este cel întîi element contribuitor la viața cea nouă. O emancipație întreagă, completă a fămeiei, preparată de la nașterea ei, printr-o creștere omenească, proprie a forma un cetățean legiuitor, judicător și executor, — iar nu acea emancipație mijlocită, necompletă, dată de cristianism și cavalerism și mantinută cu dreptul de slăbiciune de la generozitatea omului. Nimic nu izolează mai mult pe om în societatea actuală și nu îl face mai egoist decît familia și interesurile de familie rău înțelese. Cel mai prețios tezaur ce posedă umanitatea este inima de fămeie. În inima fămeiei se oglindez cu grații cele mai dulci, cele mai nobile simtimente și pătimi ale umanității. Fămeile sunt, fără contestație, de o mie de ori mai simțibile, mai tolerante, mai spirituale și mai poetice decît noi; sufletul lor posedă o mai mare porție din acea reflecție poetică ce a căzut peste omenire la originea sa, și grațiile formelor materiale ale fămeiei, mișcările-i vioaie, căutătura-i însinuitoare, organul și elocuința ei convingătoare sunt cu mult mai energice și mai puternice decît ale noastre. Ce înnobilare n-ar aduce fămeia și în legi și în obiceiuri, cînd ar avea parte în societate! Cea mai frumoasă, cea mai bogată mînă a omenimei stă neexploatată! Să emancipeze dar poezia pe fămeie, să dea libertate amorului; să desființeze toate iluziile pe care se mai reazimă viața cea religioasă și politică a omului, să desființeze cu totul lumea spirituală cea de dincolo, să desființeze orînduielile poliției cerești întinse peste viață și toată justiția secretă; să prefacă tot militarismul în cetățean și să stavilească spiritul de concuiste; să schimbe biserica în școală și să organizeze dintr-însa o educație populară care să se întinză deopotrivă peste tot populul, și clerul să-l prefacă în simpli învățători ai populilor în casele și în cîmpurile lor, în industria lor și în morala practică; să facă ca populii, prin cultivare, să se organizeze și să se cîrmuiască de sine, să-și administreze justiția de sine în viața publică și în dregătoria publică; să facă staturile libere și proprietate comună a populilor, ca un product al tu-

tulor membrilor statului şi care product va creşte neîn-
cetat prin activitatea, prin organismul viu al societăţii ;
să facă ca nici o parte a societăţii să nu stea în inacti-
vitate la republică ; să facă ca proletarul cel necultivat,
cel lipsit astăzi de cultură spirituală şi de îndestularea
materială să se aridice prin educaţia generală la cetăţea-
nul actual, la demnitatea de om ; să facă ca totalitatea
acestor cetăţeni, în adevăr liberi, să se împărtăşească de
cele mai înalte interesuri ale statului lor, — de legis-
laţie, judicătorie şi administraţie, — fără să-i poată de-
părta altceva decît minoritatea vîrstei sau infirmităţi ne-
tăgăduite ; să facă a înceta această despărţire a populilor
în două părţi inegale, antagoniste una alteia ; să înceteze,
zic, împărţirea populilor în cîrmuitori şi cîrmuiţi ; să facă
a înceta interesul cel privat al unei dinastii regale, dom-
nitoare ; să înceteze privilegiurile castelor de trîntori, pa-
raziţi şi privilegiaţi, şi tot poporul şi dezvoltarea lui în
toate părţile statului să alcătuiască un stat şi o naţie, să
facă ca cultura pămîntului, industria şi ştiinţele să fie
comune, întinse şi dezvoltate pe cultul raţiei, fără pree-
minenţă şi fără misticism ; şi în sfîrşit să facă vorbirea şi
scrisul, — care sunt expresia cugetării, expresia omului
născut a fi liber, — să zboare fără stavili ; şi totdeodată
să nu uite a pregăti fiece popul la ideea frăţiei generale,
la ideea de cosmopolitism, ca ultimul ferice al locuitorilor
globului. Aceste principuri sunt misia poeziei moderne,
căci pe aceste principuri se va clădi edificiul societăţii cei
noi.

Dar poezia nu va mai fi atunci, — vor zice cei ce s-au
obicinuit să vază figurînd în poezie monstruri de îngeri,
herovimi şi serafimi acoperiţi de ochi şi stîrciţi între aripi.
Însă poezia care atinge, poezia cea adevărată nu este acea
în care mişuiesc spiritele necurate de p-aia lume. Poe-
zia cea adevărată este aceea care vorbeşte inimei, iar nu
fantaziei numai. Natura va fi totdeauna aceeaşi, şi feno-
menile-i aceleaşi : aceiaşi meteori, aceleaşi cîmpii florate,
acelaşi cer stelat, aceeaşi lună, acelaşi soare, aceiaşi munţi
şi pe mări aceleaşi valuri. Trecutul şi viitorul vor avea
totdeauna cartea lor deschisă poeziei. Fămeile vor fi tot
astfel de frumoase, bătrînii albi şi venerabili, pruncii bă-
lai şi drăgălaşi, şi afecţiile omului, amorul mai cu seamă,

va dobîndi o nouă agerime ; şi amorul patriei va fi pro-
nunţat şi simţit, căci omul va putea zice în conştiinţă că
are patrie. Poezia ar avea atunci o scenă expusă fără con-
trol societăţii şi un forum în fiecare sat... Am auzi ade-
sea într-însa :

> ...la tombe et non l'affront !
> Pas de tête plutôt qu'une souillure au front !
> . . . .
> Je n'ai rien a reprendre où la honte a passé ! [1]

Indigenţile inimei omineşti şi-ar lua cu totul o altă
direcţie şi armoniile fireşti şi-ar refleta armoniile morale
în imaginaţia omului pe o natură mai pură, mai nobilă
şi mai raţională. Fugile imaginaţiei omului civilizat al
societăţii n-ar vaga [2] pe acele vapoare ale ignoranţei omu-
lui incult, dar n-ar putea pierde nimic din poezia lor.
Ruinele ar pierde fantasmele îngrozitoare ce plană peste
ele, dar s-ar poetiza prin suveniri şi prin acea vagare
meditativă a omului şi liberă de superstiţii ; formulile
rugilor şi a fermecilor omului barbar s-ar desfiinţa şi
presimţirea, speranţa şi simpatia n-ar avea atîtea fu-
neste rezultate ; conştiinţa umană n-ar avea atîtea scă-
pări înaintea tribunalului ei, şi crimele ar fi numai re-
zultaturi ale unei infirmităţi morale.

(1846, 1—22 iulie)

---

[1] „...[mai degrabă] mormîntul decît ocara !
Mai degrabă fără cap decît cu o pată ruşinoasă pe frunte !
. . . .
Nimic nu iau din ceea ce a acoperit ruşinea !"

[2] *vaguer* (fr.) — a rătăci.

REVISTA LITERARA

Este de observat că, cu progresul unei societăți, cu progresul politic, cu progresul social, progresează fatalmente și literatura unei națiuni. Am putea aduce multe exemple, dară să ne oprim numai în țara noastră, ca să putem fi înțeleși pe deplin de către toți lectorii noștri în ceea ce voim a zice.

Pe cînd se făcea progresul de la Neagu pînă la Matei Basaraba, luau și artile și literatura avîntul lor, se tipăreau condice de cîte șeapte-opt sute pagine in folio etc. Pe cînd se lua avîntul politic și social sub marele Șerban Cantacuzin, se traduceau, se compuneau și se tipăreau mulțime de cărți și biblie in folio de cîte o mie de pagine. Pe cînd se năștea domnul Tudor, se năștea și Lazăr, se năștea și Fotino, se renăștea St. Sava. Pe cînd venea 48, venea și teatrul național, veneau și poeții, și scriitorii, cari însemnară acea epocă în literatura noastră. Cu aceste evenimente mari, uriașe, de astăzi, cari vor da atît de mult de lucru istoricilor și poeților români, literatura română nu putea să nu se însemne și ea, să nu se aducă și intr-însa un eveniment.

Evenimentul literar al epocei sunt trei cărți, cari, nu ne îndoim, își vor lua rangul lor, fiecare în genul său, mai presus decît orice s-a scris pînă acum în fiecare din aceste genúri.

Cea d-întîi din aceste cărți este *Somariu al istoriei generale a culturei* a d. Constantin Crețulescu, care, tradusă

în celelalte limbe europene, s-ar saluta, ca și autoriul ei, de către toți învățații Europei; este o adevărată istorie pe scurt a civilizațiunii această carte; este originală și foarte concisă.

A doua carte este drama în cinci acte și în versuri *Grigore-Vodă* de d. A. Deparațianu, singura dramă care pune piatra fundamentală literaturei dramatice române. D. Deparațianu a făcut, cu drama sa, o revoluțiune în versificațiunea română și în stil; sunt, în această dramă, versuri, expresiuni, caracterie, scene demne de Victor Hugo. *Grigore-Vodă* este o dramă originală, trasă și creată din istoria patriei; n-are nimic străin, n-are nici o imitațiune. Daca această dramă s-ar putea traduce în limba franceză cum să nu piarză mai mult de jumătate din frumusețile ei, suntem încredințați că artiștii francezi s-ar întrece s-o reprezinte pe scena franceză, încredințați de succesul ei. Recomendăm această dramă domnului și doamnei Pascali. Rolul lui Costache, dupe noi, s-ar cuveni d-lui Pascali, și Rebeca pare că ar fi creată pentru doamna Pascali.

D. Deparațianu, dupe ce a terminat colegiul în București, s-a dus, cu propriele sale mijloace, la Paris și a făcut literele. Familiar cu limba spaniolă, trebuie să fie încă în memoria lectorilor noștri gingașele și elegantele romanțe, traduse în versuri românești din versuri spaniole, de către acest june plin de talent. D. Deparațianu, proprietar, a preferit să se retragă, spre a se da poeziei și vocațiunilor sale literare, la mica sa proprietate. Am avut fericirea să cunoaștem noi de aproape pe acest june cu fruntea lată și cu anima fierbinte. Auzindu-l adese vorbind despre țărani, despre asupririle ce li se fac și despre ignoranța lor: „De ce nu te faci subprefect?“ — i-am zis odată; — pentru că, dupe părerea noastră, subprefectul este cel ce pune mîna d-a dreptul la civilizațiunea țăranului. — „A să mă fac“, — ne răspunse, și peste puțin timp, aflarăm că d. Deparațianu este subprefect în districtul Teleorman. N-a trecut mult și ne-am informat că în școalele din plasa administrată de d. Deparațianu sunt foarte mulți copii și că în timpul plebiscitului, d. Deparațianu venea la prefectură cu registrele, pe cari nu se afla un singur NU. D. Deparațianu ne făgă-

duiește un romanț original, creat de dînsul, care credem că-și va lua și el rangul său în literatura noastră.

A treia carte importantă, produsă în această epocă glorioasă a românilor, este *Ciocoii vechi și noi* de d. Nicolae M. Filimon.

Această carte, împărțită în treizeci și trei capitole, coprinde treizeci și trei de tablouri vii ale stării societății noastre, de la Caragea pînă la Grigore-Vodă Ghica. Fiecare portret din acest romanț este un tip ; nu-l mai găsești nicăiri, pentru că o societate ca a noastră, mai vîrtos din această epocă, nu se mai găsește nicăiri. Dinu Păturică, eroul, care duce toată intriga acestui romanț, este adevăratul tip al ciocoiului, care a făcut *marț* pe toți fanarioții. Toți zicem, cînd voim să aruncăm desprețiul nostru asupra vreunui laș, asupra vreunui mizerabil, asupra vreunui trădător : *ciocoi !* Aceasta o zicem, însă, știind, prin tradițiune, că toate infamiele sunt proprie ciocoiului. Nimeni însă nu poate pronunța acest titlu, în conștiință de lucru, daca nu va citi *Ciocoii vechi* de d. Filimon și nu va vedea, de la începutul și pînă la finitul său, pe ciocoiul *Dinu Păturică. Ciocoii vechi* de d. Filimon este un romanț istoric de moravuri, plin de acțiune și foarte moral. D. Filimon a știut să se folosească și să folosească și literatura română, din vocațiunea sa pentru cetirea obositoare a hrisoavelor, a cronicelor și a tuturor actelor și documentelor vechi din țară.

Recomendăm cu osebire lectorilor noștri lectura romanțului *Ciocoii vechi* de d. Nicolae Filimon, ieșit acum de sub tipar.

Pentru că suntem la literatură, și la literatura istorică, fie-ne permis să aducem aminte ministrului Instrucțiunii Publice, poetului național și literatoriului eminințe D. Bolintineanu, că ar trebui să-i fie milă de atîtea documente istorice și literare, cari așteaptă și ele epoca lor, spre a-și arăta valoarea. Daca o zicem aceasta, ne socotim în oarecare drept, pentru că mult am alergat și noi, mult ne-am ostenit și mult ne-am expus, spre a aduna de prin monastiri și spre a smulge din ghearele călugărilor greci, lade întrege, închise cu genuchiul, pline de pergamente și de documente de tot feliul.

Ne permitem să arătăm vechiului nostru amic, în toată conștiința noastră, persoanele pe cari le credem noi capabili a regula aceste documente, spre a putea să se folosească dintr-însele istoria și literatura noastră. Acestea persoane sunt : dd. Grigorie Manu, A. Odobescu, Nicolae Filimon, Hîjdău și Brezoianu.

I-am putea clasa pe fiecare cu atribuțiunile lui proprie ; dară ne mărginim a zice numai că d. Odobescu ar pune mult gust la aranjarea și la ilustrațiunea acestei lucrări atît de importante.

Ne mai permitem a spune că, dupe părerea noastră, d. Valentineanu nu face deloc pentru asemenea treabă, și că, — daca, din norocire, d-lui nu va face nici un alt rău decît numai acela d-a alege cîteva acte dupe gustul său, pe cari să le tipărească într-o carte ca aceea pe care a tipărit-o d. Teulescu pe cînd se afla arhivar al statului, fără să poată, cel puțin, a clasa aceste documente, nu a le comenta, fără să poată descifra măcar datele cele vechi și trîntind pe ici pe colea cîte un *Foame Cantacuzin*, — daca, zicem, d. Valentineanu nu ar face nici un alt rău mai mare decît răul care a făcut d. Teulescu, ar fi o crimă și negreșit că această crimă ar fi o nenorocire care nu s-ar putea imputa numai inocenței d-lui Valentineanu.

Trebuie neapărat înființată o comisiune serioasă alcătuită de cinci membri competinți spre regularea acestor comoare descoperite, dară necercetate încă. Această comisiune apoi să facă parte, de drept, într-o societate istorică întinsă, la care să fie chemați toți românii, toți filo-românii cari au dat probe că s-au ocupat de istoria românilor.

Ne trebuie neapărat o istorie care să merite și să fie tradusă în toate limbele europene și așezată în toate bibliotecele publice ale Europei.

Cînd pretindem locul ce ni se cuvine între națiunile europene, trebuie să ne înfățișăm Europei cu titlurile noastre. Nu s-a făcut o schimbare de minister, de cînd am intrat în țară, să nu repetim, arătînd rușinea ce simte un român în conversațiune cu oamenii luminați ai Europei, cînd îl întreabă unde poate afla istoria acestei națiuni atît de întinsă, — care joacă un așa mare rol într-un șir de cîțiva seculi, care se pretinde de o origine atît

de nobilă, — şi este silit să-i spună că ar putea afla cîte ceva prin istoriele Turciei, ale Austriei, ale Rusiei, ale Poloniei ş-ale Ungariei. Cine n-a simţit umilinţă cînd i s-a adresat vreun învăţat, vreun limbist european să-i ceară un dicţionar, un vocabular, o gramatică română şi a fost silit să răspunză: dicţionar român, vocabular român nu avem; gramatică nu ştim pe care să recomendăm, căci avem vreo cincisprezece cari nu se acord între dînsele şi dupe cari scriu numai aceia cari le-au făcut?

Am repetit acestea cu toată ocaziunea; am cerut dicţionar român la toţi miniştrii Instrucţiunii publice şi nu ne îndoim că, în această mare epocă a României, limba română îşi va aduna capitalul şi-l va înregistra într-un dicţionar. Este destul pentru un ministru al Instrucţiunii publice, în starea noastră literară actuală, să poată zice: „În ministeriul meu am pus bazele unui dicţionar român care lipsea cu desăvîrşire". Iară cît pentru gramatică, nu putem cere imposibilele: o gramatică nu se va putea fixa decît numai dupe o înţelegere între toţi literaţii eminenţi români, de pe oriunde se vor afla, adunaţi în societate ad-hoc. Un ministru n-ar putea face aceasta; el ar putea-o provoca numai. Un dicţionar însă s-ar putea face şi numai prin stăruinţa ministrului; n-ar cîrti nimeni, suntem încredinţaţi, din nici o stare, din nici o profesiune a naţiunii române, daca s-ar cheltui de la 20 pînă la 30 mii galbeni pentru facerea unui dicţionar român, dupe care apoi să se tragă vocabularie cel puţin pentru toate limbele neolatine.

(1864, 10/22 iunie)

[MISIUNEA POEZIEI]

La Iaşi apare o foaie literară *Convorbiri literare*. Nr. 1 a fost scris cu îngrijire. Nr. 2 nu mai este o critică, este o diatribă. Nu am fi zis nimica daca acest nr. nu ar fi lăsat să se trade o intenţiune de a lovi în persoane şi daca criticul nu ar fi pus înainte o idee care tinde a face din poezie o artă cu care să petreacă boierii. Autorele din foaia literară, care are aerul de a urî politica, face politică.

Nu am vroi nicidecum să venim la cestiuni personali. Nici laudele, nici injuriele unei foi literare nu pot nici adauge, nici scădea meritul poeţilor şi artiştilor munteni, mai ales cînd artiştii au lăsat lucruri în urma lor şi criticii nu au făcut încă nimic în viaţă; cînd junimea ce se prezentă la soarele vieţei cată să vină recomandată de modestie. Dar ţinem a aşeza aici un principiu cu totul opus aceluia al junei foi literare: *libertatea artii*.

Care este intenţiunea acestei foi literare? A vedea muzele române mărginite a cînta *„frunză verde, ochii leliţelor,* pre *Tunsul* şi pre *Jianul"*; a se restrînge în acel cerc de idee care ar face să petreacă paraziţii, să ofteze duducele amorezate, să cletene capul cu melancolie matroanele şi să adoarmă o societate întreagă, îmbătată de parfumul narcotic şi fad răspîndit din atîta *„frunză verde"*. Era un timp cînd un domn român regulamentar striga unui poet liberal, cu ocaziunea poeziei lui domnul Tu-

dor: „Nu scrieți poezie despre Tudor; tractați subiecte mai nobili, tractați pre *Jianul*, pre *Tunsul*“.

Iată școala ce foaia sus-zisă vroiește să învieze într-un timp cînd cugetarea trebuie să fie liberă! Nu vroiți ca poezia să-și întindă aripele asupra cugetărilor politice, filozofice, sociali; vroiți să fie ceea ce sunt literele sub guverne despotice? ceea ce era poezia sub tiranul Policrate și Pisistrate? ceea ce era sub regimul lui Căpitan Costache și celebrul Urzică?

Ah! mă doare!
Ce te doare?
Anima mă doare!
Pentru care floare?

În această iarnă, într-o adunare literară, unde politica de clice se îmbrăcase cu mantaua poeziei, un orator literat strigă:

Poezia a murit!

Poezia a murit!!!

Pre urmă zice că Heliade. Alecsandri, Bolliac, Negruzzi, Bolintineanu scriu politică. Apoi, revenind răpede, strigă iară: „*Nu! poezia nu a murit!* și iată pentru ce n-a murit“:... atunci citează următoarele versuri făcute de dînsul:

Pînă cînd lifte spurcate
Țara vă vor ancana[1]?
Pînă cînd tîrguri și sate
Le vor fi de haimana?

Noi am tăcut în fața cu aceste curiozități, căci persoana care zicea astfel este un om pre care îl iubim și nu am văzut aici decît un cuis de animă[2] deșteptat în murmura unei propagande reacționare contra libertății cugetării în litere.

Iată școala ce tinde a face din poezia română o salată de *frunze verzi*.

Daca redactorii foii literare ar fi înflorit pre timpul cînd Heliade scrise frumosul său *Măceaș*, poezie politică,

[1] probabil de la fr. *encan* — vînzare la mezat.
[2] de la lat. *quis de anima*, cu sensul de „părere personală“.

ei ar fi zis că Heliade a prostituat poezia, că poezia este moartă!

Nu cugetă însă națiunea noastră astfel. Națiunea română vroiește ca poezia română să îmbrățișeze toate simțimintele sale, aspirațiunile ei naționale, politice, sociale, suferințele ei naționale, politice, sociale; să fie răsfrîngerea a tot ce simte ea, a tot ce speră ea, a tot ce sufere ea; să scrie pentru ea, iară nu pentru *lelițe*.

Numai astfel va citi pre scriitori.

Vroiți o dovadă? ei bine, pre cînd voi vă plîngeți de națiune că nu cumpără scrierile cu *apă cu zahar*, această națiune devoară scrierile poeților pre cari voi îi ultragiați și cari au prostituat poezia dupe școala de care este vorba aici.

Noi înțelegem aceste ciudate rătăciri; ele sunt consecuența nefericită a unui tablou general ce se desfășură sub ochii noștri de mai mulți ani: matematici, devenind judecători; medici, devenind judecători; jurisconsulți, devenind ingineri; militari, devenind prefecți etc. Negreșit că și oameni cari nu au scris două versuri în viața lor trebuiau să devină critici în poezie.

Expresiunea este literară; ideea este politică, și ce politică!

Lovirea are forma literară; în fond se dă persoanelor pentru persoane.

Politica în poezie, astfel cum s-a manifestat, arată ca o formă mai puțin nobilă decît ziarele politice, ca să merite blamul și ura înverșunată a diatribelor zise literare? Pentru ce nu lovesc decît în poezie? De ce cruță ziarele politice? A! pentru că tot ce se scrie în ziare dispare a doua zi și pentru că ceea ce se scrie în literatură are ceva viață mai lungă!

Vă este frică de adevăr! Vă temeți de satiră!

Critica nu este permisă decît asupra ceea ce este formă; ideele sunt libere, inspirațiunea infinită, vocațiunea divină; aceste din urmă nu sunt supuse la examen. Obiectele poeziei sunt multiple; spiritul poetic este în contact cu trei lucruri diverse: umanitatea, natura și Dumnezeu. Poezia se îmbracă în evenimentele istoriei, în pasiunile umanității, în spectacolul naturei și în contemplarea puterii infinite. Poetul poate să întărite admi-

rațiunea, spaima, simpatia, să te facă să plîngi sau să rîzi ; totul este a exprima *bine*. Acest *bine* singur se poate critica din punctul de vedere al regulelor așezate de pedanți sau din punctul de vedere al îmbrățișării ce află în public.

Poezia nu poate trăi decît cu condițiune de a crea în alegerea și adunarea elementelor ce-i sunt date și a aspira la concepțiunea unui ideal a cărui realizare o precurmă. Cum poezia dară ar fi creatoare, cum ea ar concepe un ideal cu intențiunea de a-l realiza, cînd această poezie ar fi redusă să vegeteze între *frunză verde?* să lîncezească cîntînd ochii cei negri și cei albaștri ai duducelor ? cînd ea nu ar face nimica nou și ar călca pre urmele deja bătute, tămîind pre puternicii zilei, imitînd sau copiind? Acea poezie care n-ar răspunde la simțimintele poporului s-ar izola de popor, de națiune și ar pieri.

Nu înțelegem amărăciunea cu care loviți unele persoane. Să ne închipuim că sunteți zei ; că cu un articol de ziar veți răsturna pre Heliade, Alexandrescu, Bolintineanu, Bolliac și alții, și veți face pre români să crează că ei au degradat poezia. Foarte bine ! Dară atunci ce veți pune în loc ? ați scris voi ceva ? Nu ! Luați orice număr din *România literară* și comparați cu nr. 2 din foaia literară ce naște acum ; vă veți mira de diferența ce există între una și cealaltă, și nu veți crede că cea din urmă foaie este venită la viață cu 20 de ani în urma celei d-întîi. *România literară* creează prin bucăți de marmură templul poeziei ; foaia literară de astăzi nu face decît să dărîme templul. În dărîmare înțelegeți progresul literaturei, domnii mei ?

Nu, juni poeți români ! nu vă lăsați a vă încredința că poezia nu este alt decît a spune *frunză verde*, că politica este un venin omorîtor al vieței. Misiunea poeziei este de a întări sufletele prin pictura patimilor, mizerielor și măririlor umanității ; de a înălța adevărul, dreptatea ; de a nobila libertatea ; de a se coborî în anima poporului, a căuta durerile lui, lacrimele lui ; a fulgera pre apăsătorii lui cu fulgerul muzei, de a-i da curagiu și energie, de a cere progresul, de a lupta spre a împinge neamul omenesc către ursite mai ferice ; de a răzbuna o patrie cînd ea geme în prada apăsătorilor ; este un puternic ajutor al moralei și al civilizațiunii, un inamic teribil al barbariei, al arbitrarului. Amar acelora cari deturnă poezia din calea ei și vor să o facă instrument al moliciunii sufletelor, al depravațiunii animei ! Aceia nu și-au cunoscut misiunea lor.

(1867, 30 martie / 11 aprilie)

LITERATURA ȘI LIMBA

Ne plîngem de ce publicul nu mai cetește foile și cărțile românești.

Nu se mai scrie românește. Vedeți gazetele politice, literare, discursurile deputaților, proiectele de legi, tot ce se scrie încă, dacă aceste lucruri sunt scrise în limba română; dacă această *româno-franceză* o mai poate înțelege publicul român! Autorii singuri cetesc ce scriu și de multe ori ei însuși nu înțeleg ce au scris ei însuși. Biata limbă a părinților noștri este astăzi ceea ce era sub fanarioți, atît că atunci era înecată de vorbe grece și astăzi este înecată de vorbe franceze. Zgîrietorii de hîrtie, sau în dominul politicei, sau al literaturei și altele, nu mai fac decît să ia toate vorbele franceze să le pună o coadă românească. Icoană a spiritului de astăzi! Ei n-au învățat limba românească. În școale nu se mai învață; profesorii ei însuși nu o știu. Apoi este mai lesne să pună o coadă românească la orice vorbă franceză găsești. Întîi că exprimi idee străine, ceea ce îți dă dreptul a scrie chiar cînd nu ai ști, și al doilea că toate neroziele ce poți să spui, prezentate publicului sub o formă pre care el n-o înțelege, poți să-ți treci lipsa de idee sau să acoperi nedibăcia celor ce vrei să zici.

Ascultați, dragii mei cetitori români, ce zice o foaie românească și literară din Iași, *Convorbirile literare*, prin vocea unuia care laudă pre d. *Titu Liviu*; nu autorul cel mare latin, ci pre un altul contimpuran din Iași.

„Eldorado misterios, obiect etern de dispute, de dubiu. Etatea, sexul, temperamentul, regimul, climatul exercită influență pre moralul indivizilor. Stabilind în sistemă solidaritatea organologicei și cranoscopiei, subordonată moralului la condițiuni fiziologice determinate."

A înnebunit lumea! A înnebunit lumea!

Nu este lucru de rîs, o! români, să cetiți voi în limba voastră românească aceste vorbe transportate din cărți străine cu coade românești?

Ei bine. Ceea ce este cu limba este și cu politica. Românii nu mai sunt români în acea clasă care se zice: *inteligentă*. Poporul nu mai înțelege această limbă a veneticilor; nu mai înțelege nimic în literatură; nu mai înțelege legile făcute de oamenii cari nu au alt merit decît să traducă rău din limba franceză într-o limbă păsărească și să nu înțeleagă nici chiar ei ce traduc.

Toate aceste idee ce se exprimă cu vorbe străine se pot zice cu vorbe române, fără a fi nevoiți a întrebuința vorbe slave; dară cei chemați la aceasta nu scriu limba română. Și daca ar scri românește spre a fi înțeleși, le-ar ieși arama, li s-ar vedea sărăcia ideelor și bunului simț.

Mai nainte, chiar prin mahalale, se aflau cocoane bătrîne a cărora convorbire era plăcută, în limba țărei, — știau ce vorbesc, ce gîndesc, ce simt; te încîntau. Tot era natural, românesc. Astăzi auzi aceste tipuri și ți-e milă: insuflă ridicul din pricina vorbelor străine ce întrebuințează și nu le înțeleg și nu mai exprimă ideea lor. Cu o vorbă pre care nu o înțeleg exprimă o idee cu totul alta de aceea ce voiesc. Ceva ce face a rîde: *etatea vîrstii mele, desirul și dorințele noastre, inveată autonomia; are la animă minister*, în loc de *mister* etc.; *pardonați, domnule, pasiunea este o patimă; are spiritul plin de duh* și alte expresiuni ce vădesc o societate în prada ignorenței și amețelei înainte mergătoare ale pieririi societății.

Scriitorii chiar, care n-au idee de logică, de facultăți, de simțuri, cari, scriind, amestecă unele cu altele, pun rezonul în animă, sentimentele în cap. Din cap, animă, cuvînt, sentimente, cugetări fac o ciorbă.

Astfel este cu politica, cu școala, cu artele, cu meseriele: ignorența pretutindene dînd mîna pretențiunii cei

mai nerușinate. Nu este nimic corect, nici politica, nici legile, nici literele, nici artele, nici chiar nenorocita tipografie ce nu scoate o coală fără a face greșele neiertate ! Și cu toate acestea sunt oameni cari găsesc toate bune și admiră pre cei ce le fac. „*Un sot trouve toujours un plus sot qui l'admire.*“ [1]

Era o hotărîre a se scoate din limbă toate vorbele slave. Regula nu s-a urmat. Se scot vorbele latine românite și se înlocuiesc cu vorbe franceze. Împinși de ignorență sau pedantism, încet-încet nu vom mai scri nici vorbi românește, ci vom lua toate vorbele franceze și le vom pune coadă românească.

Vîntul bate la străinism. Luăm tot ce are străinul rău la dînsul.

Națiunea română va rămîne o națiune de aborigeni, învinsă de străinii călcători, și va pierde și datinele, și religia, și limba, și istoria. Una din cauzele acestui rău este în școale. Școalele nu dau instrucțiunea cerută nici cît da altădată Colegiul Sîntului Sava.

Școalele sunt o chiverniseală pentru cîțiva favoriți ai guvernului ; și un mijloc de guvernămînt astăzi. Simțimîntul național s-a parodiat, limba română se parodiază.

Cît pentru poezia română, atît ideea cît și forma a rămas încă ce au voit să facă din ea cîteva talente înainte de 1848.

Acum nu se mai observă nimic. Nu vom vorbi de idee : aceasta vine de la Dumnezeu, și cînd se închide cerul, ideele se sleiesc. Forma este nesuferită. Nici o regulă, nici o logică, nici ritm, nici măsură, nici eleganță, nici grație.

Ne veni de la Iași traducțiunea lui *Othello*. Să vedem ce este această traducțiune. Este ea dupe textul englez ? ne îndoim. Am avea de criticat multe lucruri în privința fondului ; dară noi credem că o traducțiune nu poate fi credincioasă niciodată. Nimic nu se poate traduce. Cu toate astea a traduce în versuri este și mai neputincios.

[1] „Un prost va găsi totdeauna un mai mare prost care să-l admire“ (fr.).

Și iată cum :

Traducțiunea română	*Textul ei*
Dar iată și Brabantio cu marele Othello. O, fiica mea !	Iată vine Brabantio și viteazul maur. Fiica mea ! O, fiica mea ! (nu mai este tot aceea).
Batjocorită este, răpită și sedusă.	Mi-a silit-o, mi-a răpit-o, mi-a corupt-o, *(batjocorită*, nu este literar).
Căci nu putea natura, fiindcă nu-i lipsită, nici oarbă, nici *netoată*.	Căci natura nu este nici greșită, nici oarbă, nici scutită de simț (Vorba *netoată* de unde a luat-o traducătorul ? A cunoscut pre netoți ? maurul nu-i cunoștea).

Această desfigurare a lui *Othello* urmează nu numai pre toate paginele, dară o găsești în toate rîndurile. Nu mai este *Othello* al lui Shakespeare. Dară să vorbim de formă. Traducția este în versuri nerimate sau albe, cum ne-au dat un exemplu Aristia și Heliade. Însă nu versuri regulate, ca ale celor doi din urmă ; versuri neregulate de 13 silabe, cu emistih ; finele întîiului emistih este : cînd o silabă accentuată, cînd plană ; astfel este și finele de la emistihul al doilea, contra regulei. Măsura de multe ori este neexactă și accentuarea falsă. Două silabe accentuate una lîngă alta, în loc ca cea accentuată să urmeze totdauna pre cea plană sau cea plană pre cea accentuată. Aceasta rădică armonia versurilor și face ceva ce nu este nici proză, nici versuri, și cu totul străin în natura limbei române, a cărei poezie cată să fie o muzică, chiar în tragedie. Versurile nu se mistuiesc ; rămîn în gît. *Othello* nu este încă tradus în limba română.

Păcătuirea cu vorbele franceze aici este desfrînată pînă a nu se mai înțelege ce a vrut să ne zică. Traducătorul nu este poet. Și l-am ruga a traduce în proză, căci, pre lîngă

toate aceste abateri de la regulă, ghicim că are sarea scriitorului în proză.

Acest abuz de versificare este întins astăzi. Sunt oameni cari scriu în versuri fără să cunoască regulele lor, ca cei ce fac politică fără să ştie ce este politica ! Nu este aşa, domnule Cîrciumărescu ?

Autorul lui *Erotocrit,* al lui *Longe-Bardo beţivul,* al lui *Arghir crăişorul,* al lui *Alexandru Machedon,* ce se bătea cu racii, Anton Pan, Momuleanu, Pralea şi alţii sunt cei mai cunoscuţi în popor, căci au ştiut a vorbi publicului în limba ce el o înţelege, în sentimentele de pre malul Dîmboviţei, nu de pre malul Senei şi al Tamisei. Ei au avut puţin şi poate prost a spune, dară au spus astfel cît tot ce au zis a fost înţeles. Pre noi, cari avem mai multe a zice decît ei, nu ne înţelege nimene, căci scrim în limba păsărească ca să nu fim înţeleşi.

(1868, 7/19 aprilie)

TEATRUL ROMÂNESC

În toate avem stilul nostru, principiul nostru, şcoala noastră : aparenţă fără existenţă ; formalităţile să fie şi lucrul să nu existe.

Astfel este statul nostru compus în toate părţile lui : numai de cadruri, de cadruri goale. Astfel cu instrucţiunea publică, astfel cu armata. astfel cu vistieria, tot astfel trebuia să fie şi cu teatrul.

Şi, ciudat lucru ! pre cînd n-aveam cadrul, aveam lucrul ; pre cînd nu aveam teatrul zidit, aveam teatru ; şi de cînd am zidit teatrul, nu mai avem teatru.

Înţelege fiecare că aci este vorba de teatrul românesc. Nu zicem de teatrul naţional, pentru că teatru naţional n-am avut pînă acum, dară avem teatru românesc.

Să explicăm toate aceste vorbe, pentru ca să nu rămînă confuziune.

Teatru naţional s-ar chema atunci cînd autorii români ar tracta subiecte naţionali din istoria naţiunii ; şi acele piese, în care s-ar arăta faptele românilor, geniul naţiunii, nenorocirile şi izbîndele românilor, obiceiurile, tradiţiunile şi aspiraţiunile românilor, defectele, pînă şi ridiculul românilor, s-ar chema piese naţionali, şi teatrul pe care s-ar reprezenta ele s-ar chema teatru naţional.

Acel teatru nu-l putem avea încă, pentru că cîteva farse, unele bine brodite de excelentul poet Alecsandri pentru comedia bassă, cîteva alte farse, parodie de drame, fără gust şi imorali, antinaţionali, cum şi o scenă, o sin-

gură scenă dintr-o tragedie, din tragedia *Mircea* la care lucrează d. I. Heliade R.[ădulescu] de 40 de ani, acestea n-ar putea constitui, n-ar putea hrăni un teatru național; și pentru că autorii de drame și tragedie nu ies așa lesne ca poșidicul de poetași cu crîmpeie și peticele de versuri cu *frunză verde*, spre închinăciune pre la boieri și cocoane, pre la domni și pre la doamne; pentru că autorii dramatici nu pot fi, pre lîngă geniul dramatic, autori fără știință de carte, teatrul național nu-l putem aștepta curînd. Teatrul românesc însă, unde să se dea în limba românească opere mari, piese clasice, spre formarea animei și dezvoltarea gustului, teatru românesc am avut și putem avea; însă modul, singurul chip, singurul mijloc a avea teatru românesc este acesta, sau același ce și l-a închipuit Cîmpineanu cînd a creat teatrul românesc:

Pre de o parte, căutare de oameni cu gust, cu talent și cu bună știință de limba românească, spre a traduce capodopere teatrali din literaturele cele mari în limba românescă, fie în proză corectă, fie în versuri bune, păstrînd, într-un fel sau altul, aticismul limbei române; și pre de alta crearea unei școale de teatru în teatru chiar. În această școală să fie și gimnastică, spre a degaja și a face mlădios corpul actorului, un curs de literatura dramatică și istoria teatrului, cetitul și desemnul; cetitul, pentru că prima calitate a actorului este să pronunțe bine și să cetească frumos, și desemnul, pentru că trebuie actorului să cunoască efectele perspectivei, să știe a sta, a gesticula, a se drapa și a umbla.

Calitățile junilor recruți pentru teatru, băieți și fete, sunt acestea:

I Să fie bine făcuți.

II Să fie inteligenți și să dea oarecari probe de o mimică naturală, să poate face ca altul, în gesturi și umblet și voce.

III Să aibă un timbru de voce agreabil, oricari îi vor fi notele; să pronunțe bine toate vorbele și să aibă limba foarte dezlegată.

IV Să cetească frumos sau să fie susceptibil a ceti frumos și să știe puțintică carte: să fi urmat cîteva clase măcar în colegiu, spre a-și putea înțelege profesorii de teatru; să știe puțină geografie și istorie, pentru ca să nu

se crează în București cînd este la Madrid și să-și poată da o socoteală despre personajiul pre care-l contraface.

Acestea sunt condițiunile fără cari este imposibil să avem un teatru românesc, oricît de frumoasă va fi clădirea teatrului, oricît de frumoase ar fi decorațiunile, oricît de bogată va fi garderoba, oricît de mari lefe se vor plăti actorilor.

Acestea le-am spus mai mult spre a da de gîndit onor. membri cari se tot schimbă fără nici un folos în comitetul teatrului, și batem apa în piuă, ne întoarcem într-un cerc vicios și în privința teatrului ca și în toate ale statului nostru, de cînd s-a desființat școala dramatică și pînă astăzi, pierzînd necontenit încă, în loc să progresăm.

(1869, 27 noiembrie/8 decembrie)

TEATRUL ȘI PUBLICUL

[1]

Teatrul este ca limba : nimic mai bun și nimic mai rău. Cu tragedii ca ale marelui Corneille facem eroi și cetățeni sclavi ai onoarei și ai datoriei ; deșteptăm în toate animele pasiuni nobile și generoase, amorul binelui și frumosului. Corneille este o faclă pentru secolul lui și pentru posteritate.

Cu operete ca ale lui Offenbach și *tutti quanti*[1] se falsifică gustul, se corumpe spiritul, se depravează anima, publicul se deprinde a rîde de toate mărimile și a nu mai roși la basețe[2] ; frumosul se îmbracă în grotesc, punîndu-se la modă toate sluțeniile ; se parodiază totul, fiindcă nimeni nu mai respectă nimic din ceea ce este respectabil ; din teatru se face templul tutulor corumpțiunilor, ca să poată fi corumpțiunea întinsă ca marfa la vederea publică, admirată, rîvnită, păstrată ca un lucru prețios, aplaudată pre toate scenele, de la palat pînă în lupanar.

Este dară de un interes capital pentru popolii juni, cari se îngrijesc de viitorul lor, să nu permită teatrului a călca strîmb. Din nefericire, clasele influinte, cari formează societățile după imaginele lor, arareori își înțeleg misiunea ; și ceea ce la noi se numește aristocrație este tocmai un trist exemplu. Vină de oriunde un saltimbanc

[1] și toți ceilalți (it.).
[2] *bassesse* (fr.) — josnicie.

oarecare, un histrion, un *caraghioz*, anunțe o serată pre teatrul nostru, la moment, așa-numita *„fina floare a nobleței“* își dispută locurile, făr-a se uita la preț ; pună-să însă artiștii indigeni să reprezinte, cu toată arta, drama cea mai frumoasă, comedia cea mai spirituală, aceeași *„nobleță“* strălucește prin totala-i absință. Ea are oroare de limba națională, se teme d-a se *încanailla*[1] șezînd alături cu spectatori cari nu sunt din *lumea sa*. În loc d-a-și impune gustul, d-a dirija, d-a încuraja, după cum îi este datoria și interesul, ea se abține, deși, în culpabila-i prevedere, știe de ajuns că abținerea este sinucidere și că orice castă ce se desparte de masa poporului e destinată a pieri. Pedeapsă dreaptă a egoismului și a vanității.

Gîndească-se bine persoanele din așa-numita *aristocrație română :* cu dînsa și fără dînsa, teatrul național se va forma. Chestiunea este numai de timp. De se va forma fără dînsa, teatrul va șovăi, va *tatona* îndelung, poate chiar se va rătăci, dară pînă în fine, — devină el o pîrghie de civilizațiune sau de corumpțiune, — va fi, desigur, pentru masa populațiunii, o necesitate zilnică care va trebui satisfăcută cu orice preț.

De se va forma cu dînsa, — cu *aristocrația,* — influința educațiunii sale, a gustului său dezvoltat prin această educațiune, trebuința din partea artiștilor de a-i place, de a-i merita sufragiul, îi vor da fără doară direcțiunea morală a scenei noastre.

„A bon entendeur demi mot suffit“[2], zice prudința. Daca clasele *înalte* ale societății vor înțelege rolul ce le incumbă în calea noastră către civilizațiune ; de vor avea îndestul bun simț ca să se preocupe de ceea ce se pretinde de la dînsele ; de-și vor cunoaște în fine interesul lor vital, datoria cea mai imperioasă, — vor lua însile direcțiunea, vor încuraja pre autorii serioși (de care avem foarte puțini !) a scormoli în analele și moravurile noastre, ca să ne creeze un repertoriu de piese naționali bazate pre un patriotism bine înțeles și pre un învățămînt socratic ; și astfel, *castele* de care vorbim vor avea satisfacțiunea a vedea înmulțindu-se artiștii noștri și formîndu-se, sub

[1] *encanailler* (fr.) — a se ticăloși.
[2] Pentru cine înțelege, jumătate de cuvînt e de ajuns (fr.).

puternica influință a manierelor lor, a tonului lor, a politeței lor, a gustului lor, a tot ce este mai exquis[1] în ceea ce se pretinde că ar fi în *lumea mare*, ceea ce nu se poate învăța chiar de către artiștii cei mai cu talent decît punîndu-se continuu în contact cu dînsele, decît văzîndu-le și pipăindu-le într-una.

Astfel s-au format toate teatrele — antice și moderne — care după ce au fost școale de morală și de civilizațiune, au lăsat posterității opere modele din care se inspiră poeții pînă în ziua de astăzi și cît va mai ține lumea, ca dintr-un izvor vecinic de frumusețe. Negreșit, nu credem că ideile noastre vor prinde asupra tuturor lectorilor ; dar cine știe?... Muncitorul care seamănă nu este sigur de recoltă ; cu toate acestea el seamănă. Noi facem ca dînsul : semănăm în speranță...

Pînă una-alta, domnul Pascally și trupa urmăresc cu multă bărbăție calea succesului lor. Ultimul lor triumf, *Doctorul Negru*, este o dramă care mișcă toate fibrele inimii, care face să furnice sîngele din tălpi pînă în creștet ; formele ei însă sunt cam îmbătrînite.

Doamna și domnul Pascally au fost eroii aplaudați cu frenezie în cîteși șase actele, în ambele roluri cele mai importante : Paulina și doctorul Negru. Doamna Catinca Dumitreasca, atît de distinsă în rolul soacrei din *Căzăturile*, nu reprezintă cîtuși de puțin pe muma aristocrată, exigentă, cum a creat-o autorul în *Doctorul Negru*. De astă dată, doamna Dumitreasca nu era deloc în elementul dumnisale ; credem că doamna Flechtenmacher ar fi reușit cu mult mai mult succes. Amicul nostru artist Pascally înțelege de ajuns că depinde mult și de la distribuțiunea rolurilor.

Semnalăm un nou talent, un viitor artist ce se manifestă pe scena română : d. Jullian.

D. Jullian, în toate piesele, — căci a jucat în toate pînă acum, — a fost bine ; în comedia într-un act însă de marți, intitulată *O puiculiță*, d. Jullian a fost admirabil !

[1] *exquis* (fr.) — ales.

Dar puiculița ? Nici că s-a pomenit puiculiță mai gentilă și mai bine crescută ca doamna Matilda Pascally în rolul *puiculiței*.

Omagiile noastre trupei române.

★

Joia trecută s-a reprezentat din nou piesa *Puiculița* și, în urmă, — pentru prima oară în sezonul acesta, — piesa *Ștrengarul de Paris*, comedie în două acte, tradusă din franțuzește de d. Vellescu.

Succesul piesei *Ștrengarul de Paris* a fost mai strălucit decît toate succesele ce a obținut trupa d-lui Pascally în sezonul acesta.

D. Pascally în rolul ștrengarului și d. Vellescu în rolul generalului Morin din primul Imperiu sunt tipuri, și niciodată imaginațiunea nu poate concepe cum imitațiunea este în stare să atingă cu atita identitate realitatea.

Aplauzele nu s-au curmat un moment și ambii artiști au fost chemați continuu chiar la finele scenelor.

Doamna Flechtenmacher nu mai puțin merită o mențiune onorabilă în rolul bunicăi.

[2]

Țin minte lectorii noștri că în unul din numerii trecuți, la cronica noastră teatrală, am adresat cîteva cuvinte unei părți din societatea română ce se pretinde „aristocratic“, imputîndu-i indiferința sa culpabilă pentru teatrul român, rezultată din prea multa aplecare către orice este străin, fie el un saltimbanc, un caraghioz etc.

Se vede că lovitura a nemerit, căci dacă nu mai mulți, dară unul din acești boieri s-a supărat amar și a crezut de cuviință a ne răspunde, — subt anonim... în limba franceză, — pentru că românește se vede că nu știe, mărginindu-se însuși a ne spune că : „a trăit doi-trei ani la Paris“, și alt nimic !

Regretăm că spațiul nu ne permite a publica astăzi scrisoarea boierească așa cum ni s-a adresat, — în limba franceză, — căci lectorii noștri ar avea ocaziune să se convingă, poate pentru a mia oară, de înalta erudițiune a

părţii din societatea ce se pretinde „aristocraţie română". Prin urmare, deşi întotdauna traducţiunea pierde mult din carminii... originalităţii, suntem nevoiţi însă a o da în traducţiune:

Autorului articolului *Teatrul şi publicul.*

Domnule,

Am citit articulul d-voastre cu un interes atît de viu ca şi acela care vi l-a dictat. Sunt adevăruri, multe adevăruri în ceea ce ziceţi de teatrul şi de publicul nostru; dară pentru că eroarea se amestecă şi ea în aprecierile d-voastre, îmi veţi permite a le controla prin aprecierile mele.

Ca şi d-voastră, deplor obiceiul contractat de către aristocraţia noastră, — de vom fi avînd şi noi o aristocraţie, — „d-a nu străluci decît prin absenţă de la teatrul naţional"; căutînd însă motivele acestui obicei, îmi pare că greşala nu incumbă asupra acelora ce le imputaţi, ci mai cu seamă artiştilor noştri români cuvine-se a se atribui o mare parte din acea greşală.

Au nu este greşala artiştilor că teatrul nostru face aşa de puţin progres şi atrage aşa de puţine persoane cari au priimit o educaţiune europeană. fie prin călătorii, fie prin cercul în care trăiesc? Ca ce fel de plăcere voiţi să simtă niştc persoane cari au trăit cîte doi-trei ani la Paris, a vedea reprezintîndu-se piese, adesea foarte rău traduse, pe cari le-au văzut în Paris reprezintîndu-se în originale, de către elita artiştilor parisieni, adecă de către comedianii cei mai artişti ce pot să existe în lume? Şi apoi, în timpii în cari trăim, cineva se jenează cînd cheltuieşte chiar ca să se amuze, necum cînd cheltuieşte ca să se plihtisească *(s'ennuyer)*. Pentru aceasta ar trebui o neinteresare şi o virtute de care nu ne simţim capabili, nici aristocraţii, nici plebeii, nici Roşii, nici Albii.

Dovadă că societatea înaltă a ţărei nu este impizmată contra teatrului naţional, impizmare de care o acuzaţi aşa de amarnic, este că oricînd au jucat artiştii români *piese româneşti* demne de a fi ascultate, boierii şi cocoanele — *(les boyards et les boyardes.* zice autorul) — au venit în mare număr şi n-au fost mai avari în aplauze decît băcanii *et tutti quanti*. Dau de exemplu pre d. Millo, *unicul* dintre artiştii noştri al cărui talent nu este contestat de nimeni şi a cărui canţonete, atît de îndelung şi de frecvent repetate, au fost întotdeauna aplaudate cu unanimitate. *Lipitorile*, piesă localizată cu multă dibăcie. nu este în adevăr o

operă extraordinară; cu toate acestea, toate clasele societăţii au venit să o vadă, şi niciodată d. Millo n-a avut mai mult succes ca în rolul jidovului Moise; ş-apoi, acum un an, au doară damele noastre cele mai frumoase n-au umplut logele la reprezentaţiunile lui *Constantin Brîncoveanu?* Niciodată o dramă din cele străine n-a fost mai mult aplaudată şi de mîni mai aristocrate*. Şi de la începerea companiei dramatice a d-lui Pascally, au doară nu s-a făcut priimirea cea mai călduroasă *Căzăturilor*? Nu le-au aplaudat mai mult decît pre toate dramele de pînă acum? Şi aceasta pentru ce? Pentru cuvîntul prea natural că şi aceasta este una din *localizările reuşite;* pentru că tot ce se petrece în piesa aceasta, se poate petrece aci ca şi la Paris; pentru că are scene comice de acelea cari reflectă moravurile tot atît de bine ca şi în orice altă ţară civilizată.

Credeţi, domnule, că abţinerea aristocraţiei noastre provine în mare parte din alegerea puţin naţională a mai multor piese reprezintate. Ca să scoată din retragere-i ceea ce se numeşte *notre beau monde,* ar fi un mijloc foarte simplu: acela de a naţionaliza teatrul, şi mărturisesc că cel mai bun sfat din articulul d-voastre este acela prin care invitaţi pre scriitorii dramaturgi *„a scormoli în moravurile şi analele noastre"*.

Aici este adevărata sorginte a adevăratelor succese. D. Pascally pare însuşi a o simţi, căci mai toate anunciurile sale ne promite piese locali. Dacă piesele acestea ar fi *reali* iar nu numai *umbre* de drame sau de comedii, — veţi vedea alergînd toate clasele la reprezentaţiuni, veţi vedea *fuziunea* făcută şi teatrul naţional fondat pre baze solide.

Priimiţi domnule etc.

F.G

Lăsăm în numărul acesta fără nici o critică observaţiunile făcute articulului nostru de onorabilul anonim F. G., rezervîndu-ne plăcerea a o face în numărul viitor, lăsăm mai cu seamă intervalul de cîteva zile de la publi-

* Boieru tot boier, totdauna diplomat: mai sus face popularitate prefăcîndu-se că nu crede să fi existînd „o aristocraţie română", dară, aci, pre loc, îl fură unda şi ne vorbeşte de „mînuşiţe aristocratice" (n.a.).

carea acestii scrisori pînă la critica noastră, ca să aibă timpul lectorii noştri, mai cu seamă cei ce se ocupă de teatrul român, a studia bine observaţiunile anonimului F.G., spre a se pronunța între d-sa şi noi.

Un ce este necontestabil, cu voia d-lui F.G. : aceea că teatrul român, sub direcţiunea d-lui Pascally, face paşi uriaşi spre progres ; aceea că avem în realitate un teatru român, care, deşi lasă de dorit, în mare parte însă este tot aşa de bun ca şi teatrele franceze cu care ne tot scoate ochii d. F.G. Onorabilul şi prea cunoscătorul nostru anonim nu va putea nega, în imparțialitate-i, că piesa *Trei pălării*, jucată mai acum un an sau doi, în limba franceză, pare-ni-se... în profitul săracilor, de *elita* d-sale de predilecţiune, de floarea *du beau monde*, — care nu ştie nici să vorbească, nici să joace, nici să mănînce româneşte, — a fost cu mult mai mult succes jucată de trupa d-lui Pascally. Toţi artiştii, dară toţi fără excepţiune, au fost admirabili.

Apoi *Martirul familiei, Ştrengarul de Paris, Doctorul Negru, Căsătoriele fără cununie, Sărmanul Jacks*, deşi traducţiuni, — şi nu traducţiuni rele, cum pare a insinua anonimul, — nimeni nu va putea nega că au fost reprezintate şi jucate ca pre teatrele şi de către artişti ca şi cei din Paris.

Actori ca d-na şi d. Pascally, ca dd. Vellescu, Dragulici, ca d-na Flechtenmacher, nimeni nu le poate contesta titlul şi dreptul de artişti în toată puterea cuvîntului ; diletanţi apoi ca dd. Panu, Paul, ca d-ra Popeasca, — ca d. Jullian mai ales, pre care-l admirăm cu cel mai viu entuziasm, — ar fi şi absurd a nu crede, a nu simţi că vor atinge sublimul artei, dacă vor continua pre calea pre care au apucat, afundîndu-se mai cu seamă în studii. Sunt apoi roluri-tipuri în cari una ca d-na Catinca Dumitreasca este adevărată artistă, de exemplu în soacra din *Căzăturele* şi chiar în alte piese.

Ca pretutindeni, nu putem tăgădui, este şi ceva de dorit ; este, de exemplu, cînd d-na şi d. Pascally, cînd d. Vellescu sunt chemaţi aiurea cu rolurile dd.-lor, — rolurile de amantă şi de amant nu sunt nicidecum bine exprimate : o răceală, un urît apucă pe toţi spectatorii. Nu ne îndoim că d. Pascally, care pentru consolidarea şi progresul teatrului face sacrificii peste sacrificii, — cu toată neîncurajarea ce vede de la aşa-numita aristocraţie română, cu toată neînsemnătatea derizorie a subvenţiei ce s-au îndurat a-i acorda şi care se consumă numai în plata chiriei localului teatral, — nu ne îndoim că d. Pascally se va face luntre-punte, va căta, prin pleiada junimei române, noi Julliani cu cari să astupe golul şi chiar urîtul ce lasă rolurile de amantă şi amant, cînd nu se pot juca de d-na şi d. Pascally sau de d. Vellescu.

Sfîrşim astăzi aci, anunţînd publicului că duminecă se va reprezinta piesa *Hoţii de codru şi hoţii de oraş*, magnefică dramă în cinci acte, tradusă din franţozeşte ; iară joi, ni se spune că se va reprezinta mult adăstata piesă *Banul Mărăcine*, operă a eminentului literat Basile Alexandrescu Urechiă. Dupe cîte auzim, *Banul Mărăcine* promite un mare succes, şi nu ne îndoim, deprinşi fiind cu succesele d-lui Urechiă.

În curînd vom avea fericirea a vedea reprezintîndu-se piesa *Mircea cel Bătrîn*, operă a iubitului şi preţiosului nostru profesor Antonin Roques, autorul faimoasei drame *Constantin Brîncoveanu*.

Iată piese originali, onorabile anonim F.G., ; fă, dară, ca toată acea elită *du beau monde*, cum o numeşti d-ta, să vină la teatru !

Noi vom lua notă de toate persoanele din acel *beau monde* ce vor veni la teatru, şi vom publica-o...

Să vedem dară cine are dreptate !

[3]

Am promis lectorilor noştri a reveni asupra scrisorii ce ne-a făcut onoare a ne adresa d. F.G., în privinţa articulului nostru *Teatrul şi publicul*. Ne grăbim a ne ţine promisiunea.

Scrisoarea d-lui F.G., departe d-a infirma observaţiunile noastre, nu face decît a le confirma şi mai mult.

D. F.G. pretinde că aristocraţia noastră a venit cu grămada la reprezintaţiunile d-lui Millo.

Ştim şi noi acest adevăr, adecă că la reprezintaţiunile d-lui Millo se mai zărea prin teatru, pe alocurea, cîte o

floare din *buchetul* de predilecţiune al d-lui F.G. Dară pentru că d. F.G. nu binevoieşte a ne spune şi cauza, să ne permită a o spune noi : cauza este că d. Millo, cunoscînd frivolitatea părţii din societatea română pre care teribilul nostru antagonist o numeşte *le beau monde*, s-a conformat întotdauna cu gusturile acelei părţi, în loc d-a-i impune gustul său ; cauza este că i-a prodigat [1], *et pour cause* [2], — aci să ne permită d. F.G. a ne franţozi şi noi, — i-a prodigat, zicem, numai la canţonete acelei părţi din societate, ferindu-se ca de dracu de a-i da piese serioase de cele cari instruiesc şi moralizează publicul. Piese de felul acesta, — canţonetele d-lui Millo, — făcea pre *fashionabilii* [3] şi *faschionabilele* paseri ale Bucureştilor a-şi mai întinde, din cînd în cînd, aripioarele spre teatru român.

Constatăm dară, spre edificarea d-lui F.G., ceea ce este constatat de tot publicul care frecventă teatrul român, că aceea ce se pretinde „înalta societate română" nu calcă prin teatru român decît ca să aplaude la *gaudriolele* [4] ce singure îi fac deliciele.

Excepţiunea făcută de „înalta societate română" pentru drama *Constantin Brîncoveanu*, — excepţiune cu care ne scoate ochii d. F.G., cu atîta emfază, — nu ne dovedeşte alt decît că Constantin Brîncoveanu fiind un aristocrat de prima ordine, aristocraţii au găsit ocaziune a se asigura cum îl prinde pe scenă pe unul *din ai lor*, şi văzînd că autorul făcuse din el un erou de patriotism şi un martir, au aplaudat preste capete, adecă s-au aplaudat *pre sine-le* în reprezintantele castei lor.

Să nu uite însă casta că Brâncoveanu trăia pre un timp cînd exista în realitate o boierie română, cînd membrii ei erau eroi în patriotism şi în martiriu, cînd se sacrificau pentru religiune şi pentru moşie, ca şi sînţii noştri martiri din timpii persecuţiunii creştinismului.

Un Vladimirescu, un Constantin Brîncoveanu, un Cîmpineanu află în posteritatea seculilor poeţi şi dramaturgi

---

[1] *prodiguer* (fr.) — a acorda un favor.
[2] şi nu fără motiv.
[3] *fashionable* (fr.) — „manierat".
[4] *gaudriole* (fr.) — glumă fără perdea.

ca să coordoneze, în versuri şi proză, faptele lor cu care s-au imortalizat.

Presupunînd că posteritatea actualităţii va naşte numai poeţi, dramaturgi şi istorici, — în locul jurisconsulţilor de astăzi, — rugăm pre d. F.G. să ne spună în conştiinţă, care sunt *faptele nemuritoare* ce ar avea să cînte poeţii, să coordoneze dramaturgii, să înregistreze cronicarii posterităţii ?

Aiurea poate, iară nu în actele castei de predilecţiune a d-lui F.G., vor afla poeţii de cîntat, dramaturgii de coordonat, cronicarii de înregistrat.

Altă lume, alte obiceiuri !

D. F.G. ne mai spune că „boierii şi cocoanele *(les boyards et les boyardes)*" pot plăti spre a se *amuza*, „nu au însă îndestulă virtute a-şi impune acelaşi sacrificiu spre a se *plihtisi*".

Îi vom răspunde : atît mai rău pentru boieri şi pentru cocoane ; noi ăştia pre cari ne-a ferit Dumnezeu de boierie credem că viaţa nu s-a dat omului, fie el boier sau plebeu, a se petrece într-un *chief* perpetuu ; noi ăştia, — cari nu suntem nici boieri, nici parveniţi *(parvenus)*, ci ajunşi *(arrivés)*, — cînd ajungem şi noi cite ceva în ţara noastră, — noi ăştia mai credem că nu numai *nobleţa*, luată în sensul ce va voi cineva, *obligă*, ci că şi *„poziţiunea obligă"*.

Nu poate a fi cineva cel întîi într-un stat decît cu condiţiunea sine-qua-non a fi şi cel mai demn.

Nu ca să se amuze îşi plăteşte cetăţeanul impozitele ; nu ca să se amuze ajută el pre săraci, pre nefericiţi : plăteşte impozitele pentru că trebuieşte un guvern ; ajută pre săraci pentru că religiunea prescrie caritate, pentru că solidaritatea nu este numai un cuvînt deşert, pentru că simţămîntul interesului precum şi al datoriei comandă astfel.

Ei bine ! Într-o societate tînără, ardentă, este, credem, o datorie pentru clasele avute a încuraja plăcerile artistice, plăcerile intelectuale ; este, credem, o datorie tot atît de imperioasă ca şi plata tributului. Aceia ce nu ţin seama de acest mare adevăr se pedepsesc, mai curînd sau mai tîrziu, prin pierderea influinţei, prin periculele mari la care se expune întregul patriciat care îşi lasă pro-

letarii fără patronagiu, fără exemple bune, fără educațiune.

Supunem aceste aprecieri d-lui F.G., pre cari le facem mult mai mult în interesul social decît în interesul teatrului român.

Ne pare rău că spațiul și timpul nu ne permite a ne întinde mult asupra celor două piese jucate în urmă : *Hoții de codru și hoții de oraș,* precum și *Banul Mărăcine.*

Artiștii au fost admirabili în ambele piese, atîta doară lipsa d-lui Jullian, de la *Banul Mărăcine,* a fost foarte mult simțită.

Am avea să ne plîngem asupra autorului piesei *Hoții de codru și hoții de oraș;* sunt multe, foarte multe lacune cari lovesc în moralitate.

Banul Mărăcine a avut succesul adăstat; sunt scene ce mișcă toate fibrele animelor române care au vederile ațintate spre Occident.

D. Basile Alexandrescu Urechiă, autorul dramei, toți artiștii români, între cari ca excepțiuni menționăm pe d-na și d. Pascally, Dragolici, — tipul sincerității și originalității românești, — Panu, precum și doamna Flechtenmacher, au cules laurii talentelor și laboarei : au fost chemați continuu cu aplauze prelungite și repetate la toate actele și scenele.

Vom reveni.

(1872, 4—31 noiembrie)

TEATRUL NAȚIONAL

[II]

Am mai zis de atîtea ori, și cu mare regret o mai repet, că este păcat să se risipească actorii români, cîți sunt mai buni, în două sau trei trupe rivale una alteia, spre paguba și morala în genere a teatrului român și spre paguba morală a protagoniștilor, cari nu se pot susține prin forțe egali în părțile dificili ale rolurilor lor, avînd adesea în față-i un subaltern bun de figurant în loc de actor ; și iară moralicește, în demnitatea ce trebuie să se susțină între sectarii lui Apolon, nematerializîndu-și în tot momentul avîntul și ținta artistică ; precum și materialmente este în paguba tuturor, din cauza rivalității mercantile : Mercur nu are nici un amestec în Parnas cu Apolon și între muze rolul său nu-și găsește niciodată locul.

Avem un comitet de teatru, ales totdauna de către minister din persoanele societății, presupuse că au teoriele necesarii, gustul și aptitudinea pentru tot ce se atinge de teatru și tactul spre a ține în contact și în cuviință teatrul cu publicul.

Pentru ce oare acest comitet ales de guvern și întărit de domn n-ar fi chemat să formuleze și trupa cea mare, să împlînte și moralitatea și frumosul pre scena română pre regulele esteticei ?

Iată cîte necuviințe ar lipsi cînd comitetul teatrului n-ar mai da în întreprinderi comerciali teatrul românesc, precum dă pre cel străin.

Teatrul Național face parte în educațiunea publicului prin petrecere și face parte în literatura națională; este o academie vie...... [sic] al artelor, cu al cărui produs se satisface prezentul și se mîndrește viitorul.

Daca comitetul teatrului, ca ales dintre adevărații gentilomi ai societății, apretuitori neinteresați, cunoscători și imparțiali al meritului fiecărui artist, fie de scenă, fie de orchestră, ar veni, ca areopag fără apel, să judece asupra gradelor de talent și asupra naturii talentului, dînd onorariul fiecăruia potrivit treptei sale în trupă, daca comitetul ar cerceta repertoriul și piesa ce s-ar crede demnă a fi jucată de trupa cea eminentă pre teatrul cel mare, acea piesă s-ar înregistra între piesele clasice.

Daca actorii, în loc să fie preocupați de scoaterea hranei lor, ar fi socotiți aci, în această trupă de eliți, ca artiști funcționari ai statului, atunci, negreșit, actorul, neavînd altă țintă și altă preocupațiune decît în arta sa specială, și-ar atinge perfecțiunea.

Teatrul cel mare național ar fi ceea ce trebuie să fie; și cei cari s-ar rupe din trupa cea mare, actori de orașe și răspîntii, nu și-ar mai putea găsi interesul în intrige contra trupei principale, care ar fi de toate părțile întărită prin lege și opiniunea publică.

Numai cu modul acesta vom putea avea teatru, vom putea avea o școală de teatru, dată negreșit, cu profesorii ei de declamațiune, de retorică și de literatură dramatică, fără care cu neputință omenească să se poată hrăni și susține o scenă.

Actorul incult, actorul fără literatură întinsă nu poate fi actor, oricît de mult i-ar fi dat natura; cînd dară talentul natural va fi dezvoltat în școală serioasă de teatru, poate deveni artist.

O singură întrebare către toți cîți se ocupă de teatru: Vine pre scenă un actor îmbrăcat într-un conte al Italiei vechi, într-un marchiz al Franciei din cutare secul, într-un mare[1] al Spaniei din timpul Isabelei, vine o lady sau o ducesă din timpii trecuți ai Angliei sau ai Franciei,

[1] grande.

care fiecare timp prin aceste țări și-au avut regiunea ideilor sale religioase, politice și sociali, și-a avut manierele, toaletele, mobilierul, gesturile și mișcările destinse, — cum va putea actorul și actrița, fie geniul madmoazelei Mars sau al lui Talma, să-și contrafacă modelul despre care nu are nici o idee? pre care nu și-l poate nici figura prin cunoștințile și cetitul ce transportă pre cel ce le are acolo unde voiește, acolo unde se cere, aducîndu-și persoana ce contraface înainte-și cu toate ale ei.

Iată pentru ce, cu neputință teatrul fără actori pregătiți prin cunoștințe întinse de istorie, de geografie, de obiceiuri și de moravuri prezente și trecute.

Astfel dară, revin, că nu se poate teatru fără școală. Nu este bine iară pre cel ce îl avem, astfel precum îl avem, să-l lăsăm să se degrade în lupte mercantile. Nu este bine să-l dăm în întreprinderi, ci comitetul teatrului să fie însuși directorul teatrului, care să angajeze pre actori cu lefe hotărîte, lăsîndu-le și beneficie personali, care să îngrijească și să fie cenzor estetic al repertoriului, care să împarță rolurile și care să monteze piesele fără anacronismuri, nici în decorațiuni, nici în costume.

Ce zic aci cred că convine fiecărui actor care și simte un merit.

El este sigur că-și va avea locul său în trupă. Este sigur că va fi plătit precum i se cuvine și regulat. Este sigur că va avea două-trei bineficie pre an, cu ocaziunea cărora să primească omagiele publicului pre care l-a satisfăcut.

Nu va avea umilința să se creadă nici într-un caz subaltern al semenului său, nici nu va fi obligat să joace în roluri distribuite cu parțialitate, nici să sufere capriciul nimenui; pentru că comitetul care împarte rolurile, dupe aprețieri în ședințe de chibzuire, nu poate să aibe altă ființă decît reeșita piesei, și, prin urmare, nu poate fi bănuit de asuprire.

Exercițiele pregătitoare întregului areopag vor pune în evidență cele mai mici defecte, vor sili pre actori să-și știe foarte bine rolurile, să înțeleagă toată ideea ce exprimă și să-i fie gesturile analoge.

Din orice punct de vedere cercetez lucrul, ni se pare că numai atunci ar prospera sigur teatrul românesc, cînd director și antreprenor al teatrului va fi însuși comitetul teatrului de cinci sau de șapte membri aleși printre literații noștri, cunoscuți de buni pentru așa lucru.

(1873, 11 noiembrie)

ARTICOLE POLITICE

DESPRE PUBLICITATE

Sufletul unui guvern reprezentativ este publicitatea ; fără publicitate nu poate sta — este un trup mort şi fără fizionomie. Cum poate şti reprezentatul daca deputatul ce şi-a ales să-l reprezenteze, ca să-i sprijinească drepturile, în mîna căruia şi-a pus toate interesurile şi viitorul fiilor săi, îşi împlineşte bine datoria sau nu ? Şi iară, cum poate să ştie deputatul daca aceia pe care reprezentează el sunt sau nu mulţumiţi de purtarea sa, daca nu va fi publicitatea ? Cum va şti societatea — cel puţin acea parte a societăţii care are dreptul să ştie — daca această luptă vecinică între administraţie şi deputaţi îi este oarecum de folos, şi care din amîndouă părţile îi este mai mult voitoare de bine, daca nu va fi publicitatea ? Ce mîngîiere poate avea un guvern cînd, împins de o părintească dorinţă, a proiectat pentru o îmbunătăţire, şi, în loc de mulţumită, îşi vede proiectul răsturnat de duhurile de partide, sau poate şi numai de un simplu instinct de contrazicere ? Cum va putea să se apere cînd se va vedea în primejdie a fi hulit şi chiar însuşi de aceia pentru care a proiectat, şi care, obicinuiţi a vedea totdauna lucrările guvernului prin prisma spaimei, efect al depărtării de lucruri, stau gata să aplaude un simtiment fals, sau poate şi chiar un resimtiment ? Care încuragiare, în sfîrşit, poate fi pentru un ministru îndemînatic, pentru un magistrat drept, pentru un deputat vrednic de încrederea alegătorilor şi de misia sa, daca nu va fi publicitatea ?

Numai lașitatea și conspirarea se poate teme de publicitate. Publicitatea poate întîmpina trădarea și nedreptățile; și numai acele guvernuri se pot teme de dînsa care deosebesc interesurile lor de ale popoarelor. Cei vechi pedepsea cu moarte pe robii ce se introducea în adunările cetățenilor, consiliul celor patruzeci și celor zece ai Veneției ascundea în sînul său secretul deliberațiilor sale. În veacul al XIX-lea însă, cînd ilotul și robul au pierit, cînd ideea numai despre inchiziții pricinuiește scîrbă, cînd popoarele se zic societăți, o deliberație pe taină nu poate fi alt decît un complot de conspiratori.

Niște cuvinte ca acestea și altele, de o mie de ori poate mai mari decît acestea, ne îndeamnă a ne folosi de liniștea și obșteasca dorință a înaintării, care se simt în toate mișcările societății, și a ne cerca să deșteptăm o coardă care va fi în viitor un glas de soprano peste armonia socială.

Publicitatea este atît de priincioasă unei societăți, sub orice formă va fi societatea, pe cît este priincios unui om în parte aerul și mișcarea care îl răcoresc și îi prefac sîngele. Ea plană pe dasupra trupului societății, se împarte către toate mădularele ei, fără osebire de vîrstă, de sex și de condiție, și lasă trăsuri adînci ce nu se mai șterg. Din aste trăsuri se formează acea *Putere* atotputernică, ce se luptă necontenit împrotiva individului pentru mulțime, împrotiva interesului privat pentru fericirea publică; acea ființă nevăzută, abstrată, pe care o înțelegem fără să o vedem, despre a cării existință s-au pătruns toate popoarele civilizate și ale cării efecte ne-au dovedit și chiar nouă, anii trecuți, că nu le mai putem tăgădui nepedepsiți: acea putere este *Opinia publică*.

Ca să-și poată face cineva o idee adevărată despre însușirile acestei zeități, privească-i triumful, cercetînd efecturile sale printr-acele locuri unde libertatea vorbirii este deopotrivă cu a gîndirii, unde legiuirile se fac și se pun în lucrare de față cu publicul, și unde ceea ce se atinge de binele fiecăruia și al publicului întreg întîmpină o mie de priviri care o cercetează și o mie de guri gata a vorbi. Acolo va vedea cineva și pe cîrmuitori și pe cîrmuiți a se închina la această stăpînă universală și nevăzută, a se sfătui cu dînsa ca cu un oracol și a priimi poruncele ei. La această stăpînă s-ar închina și pana noastră și și-ar propune *nepărtinirea*.

Un om cu conștiință, un om drept nu se poate teme niciodată de publicitate; căci, deși abuzul, care pîngărește toate lucrurile sfinte, poate găsi în libertatea tiparului un canal prin care să verse asupra lui veninul calomniei — el știe că calomnia e trecătoare și nu va avea nici o putere împrotiva unei viețe întregi de virtuți, împrotiva faptelor și slujbelor celor importante și folositoare.

Cine se teme și tremură numai la ideea de publicitate? vicleanul, omul corupt, care ar voi să-și ascunză mișcările, de ar fi cu putință, și chiar de cuțitul său, care se teme a se arăta ceea ce este și care știe că numai taina poate să-i ascunză crimele; un intrigant nemernic, care, pătruns de nedestoinicia și sceleratețа sa, își sprijină creditul numai prin meșteșugiri și amăgiri; care se sperie de o căutătură mai pătrunzătoare și care își simte reputația șovăind pe întuneric și gata să piară la cea mai slabă rază de lumină. Aceștia numai se pot teme de publicitate. Va zice cineva că acești nemernici poate că au drepturi, pe care trebuie să le lingușească guvernul... Să se gîndească mai bine acela și va vedea că, acolo unde este tipar, mișelul nu se poate folosi atîta de drepturile sale.

O gazetă, o gazetă cotidiană și care să se ocupe numai de cele din năuntru, ar fi singurul corector al abuzurilor. O astfel de gazetă, subt însuși cenzura stăpînitorului și răspunderea unei redacții cu cinste și capacitate netăgăduită, armată în dreapta cu lauda și cu răsplata guvernului pentru cei buni, și în stînga cu hula și condica neagră pentru cei răi, o asemenea gazetă ar forma opinia și ar ferici țara.

(1844, 22 septembrie)

MAI ÎNTÎI

Sunt nişte sărbători, nişte obiceiuri naţionale care îţi recheamă totdauna trecutul şi îţi pune de faţă nişte impresii mai pierdute prin întîmplările mai nouă ce se gravă una după alta în memoria noastră. În adevăr că, din toate facultăţile omeneşti, nimic nu este mai ciudat decît resorturile ocheanului prin care străbatem fundurile acestei magazii ce o numim *memorie* şi reaflăm subt aceleaşi forme şi colori objetele ce s-au impresionat într-însa rînduri-rînduri.

Pentru ce oare se schimbă formele nebuniilor sau ale plăcerilor omului cu vîrsta naţiilor sau a soţietăţilor în care trăieşte?

Luăm şoseaua Bănesei în zi întîi de mai ca să numărăm cîteva schimbări în vîrsta ei, şi pînă să mergem mai departe, să contemplăm o secundă astă grădină fără sfîrşit, ce s-a improvizat, ca să zicem aşa, de mîna guvernului celui activ de astăzi, pe cea mai stearpă ţelină. O! daca mîna ce înfrumuseţează atît de răpede tărîmul acestei ţări ar pune o mînă cu aceeaşi activitate şi pe partea morală a ţărei!

Astă şosea şi alee este unul din suvenirile cele multe şi frumoase ce ne-a lăsat generalul Kiseleff în guvernarea sa provizorie. Păduricea Bănesei, zisă mai înainte Dumbravă, iar acuma Parc, este locul cel mai romantic

în preajma capitalei noastre. Pînă încă arta să nu-şi vîre mîna în astă păduríce, ea era locaşul naturei........[1]

Asta era dumbrava ce o afla cucul întîiaşi dată. Aci se serba cea întîi zi a verei. Aci venea toţi Bucureştii să se ude cu roua cea răcoroasă şi să respire aerul cel trăitor. Cîte costumuri şi cîte obiceiuri a văzut astă păduríce! Tot anul, toată ziua întîi de mai i-a adus cîte o veste nouă de reformă, pînă cînd a supus-o şi pe dînsa reformei. Daca generaţiile s-ar socoti pe epoce, daca anii s-ar număra pe întîmplări, păduricea Bănesei s-ar putea zice: veche ca pămîntul!

Mi-aduc aminte de cîteva zile de mai: oamenii mişuiau prin păduríce; trăsuri de toate formele, încărcate de ramure verzi, împlea toate văile, şi chiotile vizitiilor şi ciocoilor îţi luau auzul. Nici un *lacheu*, nici o *livrea*, nici un *birjar:* costumul ciocoiului era întocmai ca şi al stăpînă-său. Vizitiul român avea un costum al său. A pierit cu totul costumul vizitiilor români! Felurimi de costumuri, felurimi de petreceri în păduríce. Aci o grămăjuie de cîţiva oameni, cu mintene de *citarie*, cu şalvari de *bogasiu* şi cizme de *vacs*, încinşi cu brîuri de mătase, cu *fermenele* de postav cu găitan de fir împregiur şi îmblănite cu *mil*, cu giubele dezblănite, cu căciule *cazacleşti* cu roata mare de mătăsărie albă, se juca cu ramure verzi lîngă cîteva tinere cu *malotele* de *ghirmesit* cu *zagarale* de *nurcă* sau *jder*, cu papuci de postav galben sau roşu, cu funde de mătase peste un ciorap alb, cu *fes roşu* cu fundă de mătase albastră, legate peste fes cu un *testimel* sau *boiama*, şezînd pe o *velinţă* vărgată. Mai departe: cîteva *işlice* de postav verde în patru colţuri sau *îmflate*, cu cizme galbene, cu *binişe* cu mînica largă şi despicată, cu *ceacşiri* roşii şi *anterie* lungi ocolea cîteva tinere cu malotele de mil sau *cacum*, legate la cap *durban* cu *tistimeluri* de *Ţarigrad poleite*, sau peste un fes alb cu funda de mătase neagră. Unul, răsturnat la o parte, cu un costum străin, cînta cu *chimanul* cu două rînduri de coarde; altul, tras la altă parte, se roşea suflînd într-un *nai* ce

[1] Marcăm astfel locurile goale pe pagina „Curierului românesc", în care a apărut articolul, arătînd probabil eliminările impuse de cenzură.

scotea un fluierat dulce și depărtat; altul cu ghitara după gît; altul cu flautul; altul cu *gusla* cea monotonă; altul cu tamburul cel lung; altul, mai departe, cu *cimpoiul* sau *surla*. În sfîrșit, te-apropiai de corturi: ce pompă originală și măreață! Fierbea *ciohodarii* cu căciuli îmflate de samur, cu caftane albe sumese în brîne albe cusute cu mătăsuri, cu ceacșiri și cizme roșii. Toate *ogeacurile* în picioare! *Deliii* cu căciule nalte, *tufecciii* cu căciule roșii, *suitarii* cu căciule de blane pestrițe cu coade de vulpi atîrnate, cu *ghidănace* de argint; capii lor cu cizme sau *iminei* roșii, cu *șalvari, ilice* și *cepchienuri* numai aur, cu *capoate* largi roșii, cu *șaluri* sau tarabouluzuri la cap; *icioglanii, idecliii* și mai încoace și *binișliii:* cei întîi, cu cizme galbene, cu ceacșiri roșii, cu caftane de mătase, fețe deschise, strînse pe trup, și o *pulpană* sumeasă într-un brîu lat peste piept, din care ieșea un *hanger* de aur, rași la cap, cu fesuri mici — *cefte-caic* — pe frunte; cei din urmă, cu cizme roșii, binișe largi și lungi pînă-n pămînt, legați cu șaluri la cap. Aci, doi tineri, jucînd *girit*, încurau caii; alții, luînd locul vizitiilor, numai în fesuri și-n fermenele, în picioare pe capra unei calește daurite și cu cîteva tinere-ntr-însa, care da din cînd în cînd cîte un țipăt, goneau patru armăsari pe o coastă răpede. De o parte a corturilor cînta *sazurile* turcești; de altă parte, douăzeci de *vătași* de lăutari cu cetele lor; mai în fund, toată *meterhaneaua*. Dinaintea unui cort se primbla un om de o vîrstă de mijloc, cu barba castanie și rotundă, cu mustățile potrivite, ras d-atuncea, cu papuci, cu meși de *sevai*, cu ceacșiri de *inghiurșal* cusuți de meși și răsfrînți pînă-n pămînt, cu un antereu de *buhur* alb cu *harghiuri* de fir, sub care se vedea ceacșirii ca de trei degite, încins cu un *gear* alb cu căpătîie ce atîrnau pînă la genuchi, cu o *scurteică* pînă la brîu de buhur alb cu zagarale de spinările celui mai negru *samur*, cu o *giubea* de buhur alb, mai scurtă cu cîteva degite decît anteriul, cu zagarale de coade de samur și îmblănite peste tot cu *pacea* sau *chilia* de samur, cu un fes *cefte-caic* ce ieșea de o parte ca de un degit pe subt ișlicul cel mare de *hîrșie* brumărie foarte măruntă, la care trebuia să plece mult capul și să întinză mult mîna ca să ajungă la o gaură din fundul ișlicului astupat cu postav albicios

(căci alb nu se putea), spre a-l scoate la o rară întîmplare, într-o mînă cu un *rubin* de mărimea unei nucșoare, ținea un *ciubuc* lung de *antep* sau de trandafir cu *imameaua* de o palmă de chihlibar, și în cealaltă — cînd o scotea de subt giubea — se vedea niște metanii lungi de mărgean și un mare briliant în degitul cel mic. Acesta era un postelnic; se gîndea la trebile statului. Trași mai la o parte, pe un scaun de marochin roșu, cu zgripțori poleiți la picioare, ședea o tînără elegantă, cu o rochie de rips alb, strîmtă, fără crețuri, cu talia subt piept, cu mînica strîmtă și cu bufanturi de *croazea*, cu cîte trei rînduri de blonduri late la piept, la mînici și pe poale, care se prindea subt un *rulo* de croazea gros de un degit; cu pantofi verzi, ascuțiți la vîrf; cu ciorapi albi de mătase ajur, peste care se vedea căpătîile unor horbote late franțozești și, nu știu cum, și căpătîiul unei panglice roșii, ce da un fior, își făcea energia și lucra în fantazie mai mult decît lucrează astăzi un braț gol într-o mînică *à la grecque* — zisă acum treizeci de ani *à l'imbecile* și acum trei sute de ani *royale* — mai mult decît un capot deschis peste tot; astă modestă cochetărie p-atunci ținea locul cochetei modestii ce vedem astăzi pe un piept frumos. În locul cordonului și corsajului veacurilor de mijloc, ce se poartă astăzi, astă tînără elegantă era încinsă peste talia rochiei numai cu o panglică lată de atlaz, cu un *fiong* la spate, din care se lăsa două căpătîie pînă lîngă poale; la cap era cu un turban circazian de fludă, din care flutura o pană a raiului; cu mănuși albe de mătase ajur, cu o mulțime de inele peste mănuși, cu un șal ce-i cădea de pe umeri; cu pieptul gol, cu un fermoar la gît, își făcea vînt cu un evantail de fluturi. Și lîngă dînsa sta în picioare un tînăr cu barba rotundă și neagră, cu un gear negru la cap, cu anteriu de sevai roșu cu vărgi largi de fir, încins cu un șal vărgat, cu fermenea de catifea albastră, plină de ceaprazuri de fir, cu bumbi lucrați cu mărgăritar, cu o feregea roșie de *inghiurișal*, căptușită cu *bîrlantin* alb cu flori, și cu cizme galbene. O! cît erau de înfocați și unul și altul! El îi spunea niște stihuri ce începea cu Αφροδιτη μς κυρία, îi spunea că seamănă cu Arcti din *Noul Erotocrit*, și ea, roșie, lăsa ochii în jos și se lăsa să se calce pe picior și să-i ardice

șalul pe umeri ca să nu răcească. Asta era curtea de atunci — simplă, însă instinctivă, și poate mai adevărată. Cu toate că femeile se plîngeau și atunci destul de nestatorniciile bărbaților. Dulcețurile în *chisele* de porcelană de China, pe tave de argint, cafeaua de Mecca în *filigene* de China cu *zarfuri* de aur, tutunul de Medina în ciubuce elastice de iasomie cu imamele încărcate de pietre scumpe, *narghilele* de cristal săpat cu *canaluri* verzi și roșii, cu soroace de aur, ieșea și intra neîncetat de sub corturi. *Moscul, untul de trandafir, ambrul, cursele, tenzuful* și *odagaciul* te îmbăta de miros ! Subt corturi, barbele profumate, sevaiurile, *selmielele, samururi, buhururi, lahururi,* covoarele de Persia, penele de Cabul, fulgii de pe *meșasebea,* blonduri, dantele, catifele, zamfiruri, rubinuri, brilianturi — tot ce au rafinat manufacturele Orientului și ale Occidentului, tot ce produce natura pentru lux în două emisfere. Colorile cele mai vii ale Chinei și Indiei, și limba greacă, în gurile tutulor, primea un fermec în organul și accentele tinerelor dame de curte și galanților curtezani, care o făcea în acei timpi mai dulce și mai mlădioasă decît în orice parte a lumei.

O ! de cîte ori a fluturat în astă pădurice coiful cel verde ! De cîte ori a fluturat coiful cel alb ! De cîte ori cîrjaliul și-a slobozit să pască armăsarul de Misir ! De cîte ori ianicerul și-a șters iataganul încruntat pe același arbure ! De cîte ori pandurul și-a răzimat *flinta* ca să zică cu *frunza* sau cu *tilinca* !...

În căpătîiul unei ulițe — de foc în seara aceea — un transparent reprezenta în natură pe generalul spărgînd fiarele țărei, în forma unei femei în doliu. Doi colonei de stat major erau însărcinați să dea planul sărbătorii, și toată armata rusească, toată Țara Românească să-l puie în lucrare ! Tot împiegatul statului avea un post în acea sărbătoare. Pare că mă văz în seara aceea de vecinică ținere de minte ! În șirul aleei, din parc pînă în bariera Podului Mogoșoaiei, și de o parte și de alta erau îngropate butoaie pline de păcură la fiece doi pași, și masalalele se țineau șir cîte două rînduri pe fiecare parte. Artificia aprindea cerul ; era tot un foc și pămîntul și cerul. Parcul ardea, ulițele parcului ardeau, pavilionul era de foc ; păreții pavilionului, plafonul, tronul generalului erau ca

laptele. Lustrurile luau vederea. Două bande de muzică luau auzul. Omul se simțea răpit într-o feerie. Sunetul sabiilor și al pintenilor nu se mai auzea. În tot lungul ulițelor zburau coifurile ca stoluri de lebede, și spaletele, eselbanturile, eșarpele cele albe păreau că sînt un noian înghețat pe care îl izbește soarele dimineței. Omul ți se părea insectă și totul un haos ! Ce se făcuseră acei tineri ofițerași pe carii îi privim așa cu plăcere în altă vreme ? Acele uniforme bine croite și înmuiate în aur ! Erau toți aci ; dar se eclipsiseră ca stelele cînd dă ziua peste dînsele.

Doamne ! Ce voi zice pentru sex ? pentru sexul cu care Dumnezeu a adornat natura ca un artist ce dă cea din urmă lumină faptei sale ; pentru sexul care ni l-a lăsat ca să adornăm cu dînsul sărbătorile noastre ? Niște fluturi în cîmpiile Edenului ! Niște serafimi în legioanele cerului ! Numai în două fețe erau îmbrăcate toate aste fragide creature : alb ca zăpada și roșu ca focul ! Briliantul și rubinul, iasomia și roza alcătuiau toate ghirlantele, adornau toate frunțile, decorau toate piepturile. Atlasul cel alb și azurul de Scoția lăsau să se vază în relief toate cărnurile cele rumene și fără os ale picioarelor celor mici, ce nu lăsau urme pe nisipul cernut al drumurilor parcului. Gaza de aer țesut, bruma zăbranicului, blondul, dantela transparentă tremurau peste mătasea ce coprindea aste corpuri de spumă și fiora ca zefirii într-o trîmbă de tei. Numai boaua de fulg alb apăra aste piepturi săltînde împrotiva austrului, gelos să le atingă, și un om nalt, plin, cu fruntea lată, cu ochiul rotund și ager, spunea fără să o zică : „Al meu e tronul ăsta !"

Se dete semnalul ! Un sfert de ceas nu se auzi nimic alt decît țăcăniturile sabiilor. Se sună Polonezul, și veselia, ochii ce schinteia în toate părțile eclipsea și lustruri și brilanturi ! Cine ar mai putea să-și aducă aminte tot fermecul astui marș cadențat, de la pavilion pînă la căpătîiul uliței, unde o candelă mare de argint ardea cu untdelemn înaintea famosului transparent ? Cine ar mai putea să-și aducă aminte acele line săltături, acele balanțuri grațioase în cadrilurile ce se formară numaidecît după întoarcerea lor la pavilion ? Acele valsuri vioaie ale unui Strauss și Lanner, executate de două bande cu iuțeala

fulgerelor și pe care urma zece părechi fără să piarză o notă, fără să alunice în distanția cuvenită între fiecare păreche. Ar fi trebuit să vază cineva aceste fee înotînd în flori și diamanturi, răpite de o armonie silnică, plecate pe brațele valsorilor, sclipind ca niște meteori strălucitori. Mătasea cea lucie și gaza cea ușoară a veșmintelor se lăsa impulsiei și desemna undulații grațioase; să fi văzut, în sfîrșit, acea mulțumire extatică rîzind pe fețele lor cînd osteneala le silea să-și lase regiile aeriene și să se-ntoarcă a cere pămîntului puteri nouă. O! valsul este împăratul danțurilor! În acest curs vîrtejos și regulat prin măsură, omul susține și-și răpește feea, ca se lasă la făurarea cea dulce pînă ce un fel de vîrtej îi rătăcește cu totul privirea și îi dă o expresie vagă, care adaogă așa de mult la frumusețile ei! Cît încep să se organizeze aceste grațioase vîrtejuri, fizionomiile se aprind și o înfiorare electrică curge prin inime. Vîrtejurile se mișcă, se înmulțesc, se întrec, în vreme ce privitorii pe carii vîrsta i-a împovărat țin măsura și ritmul, unindu-se prin fantazie și suvenire la plăcerea ce nu mai este pentru dînșii.

O! ce căldură dulce producea înfierbîntarea astor fee! Cît era de trăitor aerul ce se exala din aste piepturi tinere! Damele ce țineau minte mai multe epoce și pentru care cavalerii cam uitau cuviința — răpiți de plăcerile minutului — ostenite de ședere, ziceau, cu sarcasmul ce trăda un necaz intim: Unde sunt balurile din zilele lui Camenschi? Unde este amabilitatea cavalerilor de atunci? Unde este politețea de altădată? Cît a pierdut astă nație din civilitatea ei! Ăștia pare că nu știu nici să vorbească! Și bietele dănțuitoare își pierdeau tactul, se opreau ca să le asculte; se îndoiau să crează o epocă mai frumoasă și niște cavaleri mai spirituoși și mai amabili decît ăștia. Nu vă mirați, fetițelor! Ele au dreptate, o să aveți și voi astă dreptate în rîndul vostru! Și cavalerii au dreptate să fie pricina plîngerii lor, și ele au dreptate să se plîngă, și voi aveți dreptate să vă mirați. Tot ce este prea frumos are scurtă epohă: buchetul de iasomie de la sînul vostru nu vede două baluri, femeia n-are două epoce. Toți aveți dreptate și nimini nu e vinovat — e timpul vinovat. Bucurați-vă de timpul vostru! Jucați, rîdeți! Iar voi, frumoaselor de altădată, nu mai

stricați inimele astor nevinovate creature ca să vă consolați de nedreptățirea timpului! Destul or să suspine și ele cînd a veni alt Camenschi și-și vor aduce aminte de civilitatea armiei lui Kiseleff! Timpul a să vă răzbune și pe voi, precum a răzbunat și pe cele dinaintea voastră; și ele or să fie trecute cu vederea cînd s-a da semnalul danțului; și lor a să li se urască în mijlocul veseliilor! Nu, fetițe! Nu credeți. Cavaleri mai galanți decît ăștia, bal mai frumos decît ăsta, epocă mai strălucită decît asta, fericire mai completă decît asta n-a fost de cînd a pierdut moașa Eva raiul.

Așa zicea frumoasele de altădată, și eu așa ziceam în rîndul meu.

Dar masa! dar bufetul! Dar bufetul! dar masa! Acea abondanță a bufetului ce sătura o cîmpie de oameni cu cele mai prețioase dulcețuri și băuturi răcoritoare și înfierbîntătoare; acea masă ce a ținut două luni de zile în lucru pe celebrul Bureli, care a și murit a doua zi de osteneală, și pe toți artiștii gastronomi ce s-au putut găsi în țară și în armia rusească! Acea masă ce a ținut deschisă vistieria noastră două luni de zile! O! ar trebui să o mai vază cineva ca să și-o poată închipui! Ar fi putut zice cineva, văzînd-o, că este un peisagiu întins, un tablou fără margini, colorat în relief și umbrit, luminat printr-o invenție nouă! De unde ieșiseră atîtea cristaluri? acele porcelanuri transparente? acea grea argintărie? acele vase colosale cu atîtea flori necunoscute! acele candelabre! acele balustrade, acele lampe feerice? acele piramide grandioase? acele colosuri emblematice! Era o inspirație generală ca să se producă un cap-d-operă. Oamenii își aveau locul la masă după *rang*; se înțelege, însă, că oaspeții înaintea pămîntenilor, și femeile, pîntre dînșii, după frumusețe. Mecanismul mîncării se făcea englezește. Cuhnia n-o putea nimini determina: erau toate cuhniile amestecate! Tot ce dă apa și uscatul! Tot ce rafinează gastronomiile națiilor. Toate vinurile Europei și ale Orientului! Toți magistrații țărei oficiau împrejurul mesei; toate ministeriurile aveau cîte o însărcinare principală ce se împărțea apoi în ramure la fiece impiegat al ministeriului. Vorbele cele mai spirituale, căutăturile cele mai vii zbura din ochi în ochi, și limba franceză era

acum ceea ce era odată limba greacă. Imaginea generalului era în fața mesei: toți închinau uitîndu-se la imagine......

Pare că bate două: sînt două oare de cînd intrarăm în o doua zi din luna lui mai. Mi se pare, vream să scriu ceva pentru mai întîi! Dar nici transparinte!... ...cîteva fantasme licuresc pe drumurile păduricei, rătăcite, gînditoare; grupe ce nu pot opri penelul; perspective ce nu pot ațința ochiul.

(1846, 7 mai)

POPULUL

„Le peuple c'est le genre humain"[1]

F. L.[2]

Zicînd popul, personificăm o nație, o idealizăm și facem dintr-însa singură ființă multiplă, înțelegătoare, cu toate patimile proprii ale unui individ; o ființă pe care condamnăm cînd greșește, ca pe un individ, pe care calomniem, înfricoșăm adesea, mîngîiem cîteodată, după un interes oarecare egoist sau personal; o înșelăm, abuzăm de credulitatea ei cu vorbe, adulații amăgitoare, în loc să ne silim a o lumina pe dînsa; sîntem totdeauna cu numele ei în gură, ne ocupăm de dînsa, dar nu ne silim a o studia, sau nu căutăm mijloacele cele adevărate spre a o putea studia. Ca să poți studia astă ființă, s-o poți înțelege; ca s-o înțălegi ar trebui să ai atîtea auzuri cîte guri are ea, atîtea guri cîte auzuri are ea. Organizeaz-o dar, lumineaz-o și comunică cu dînsa de-a dreptul prin publicitate, prin tiparul periodic.

Populul a avut mai multe numiri, după vremi: ilot, sclav, serv, vasal, vilen, manan etc.; acum populul este soțietatea, nația, statul.

Populul este inima și viața unei țări. Cei mai mulți zic că este anevoie să conduci un popul... Este anevoie să conduci un popul cînd voiești să-l conduci pe întuneric sau pe un crepuscul îndoios, cînd îl nesocotești sau voiești a-l amăgi; spiritul său este mult, rația sa direaptă, și tactul său infinit; el seamănă cu un copil mare din na-

[1] Popor înseamnă însuși neamul omenesc (fr.).
[2] Félicité Lamennais.

tura sa, ale căruia facultăţi intelectuale cer îngrijire şi dezvoltare. Fă să lumineze raţia înaintea lui, armează-te cu dreptatea, propune-i idei sănătoase şi înaintează cu paşi statornici. Adevărul şi firmitatea magnetizează populii şi îi conduc fără murmur. Ocupă-te de interesurile lui şi el va şti să respecte pe ale tale; în loc de a-i linguşi patimile — pentru că şi popul, ca şi individul, are patimele sale, poate şi mai mari decît ale individului, căci el este o parte mai mare a umanităţii, şi umanitatea întreagă nu are altă cîrmă decît patima, se învîrteşte la violaţiile sale precum se învîrteşte girueta la violaţiile vîntului — ţine cu dînsul o vorbire justă şi neinteresată, el te va asculta; nu-l mustra, căci îl întărîţi; nu-l sili să te crează, căci îl turburi; vorbeşte liniştit şi spune-i adevărul. Linguşindu-l, poţi să-l atragi un moment; mai tîrziu va răspunde la chemările tale cu dispreţul: acest copil gigant are o nespusă memorie.

Daca popul pretinde mult, aceasta vine din pricină că popul este iubitor din natura lui, iubeşte mult şi pretinde mult, căci are şi multe trebuinţe. Daca vei şti să-l mulţumeşti, el va crede că răspunzi iubirii lui şi nu-l vei vedea niciodată ingrat; deşi se va rătăci un minut, nu te grăbi să-l înfrîni, lasă-i timp să se gîndească; purtarea ta de mai-nainte cu dînsul îl va face să vază neputinţa de a-l mulţemi astă dată — daca această neputinţă va fi reală. Stimează-l şi spune-i adevărul; glasul tău nu va fi niciodată pierdut.

Astui copil mare şi atît de serios, cînd cere trebuinţa, îi place să-şi petreacă cînd este-n pace cu trebuinţele sale: dă-i atunci sărbătoarea ce-ţi cere, mulţemeşti-i oasivitatea[1]; recunoştinţa sa va fi gata să ţi-o plătească, precum îţi plăteşte şi o legiuire favorabilă, precum îţi plăteşte şi un tractat ce îi flată demnitatea şi îi înlesneşte trebuinţele; copilului îi trebuie distracţie, precum îi trebuie şi lucrul; el profită din toate şi în experiinţele lui judică cu înţelepciune evenimentele şi pe cei ce le conduc.

Popul este om; cîteodată iubeşte şi iartă, cîteodată este gelos şi egoist, dar instinctul său e totdeauna spre

[1] *oisiveté* (fr.) — trîndăvie.

bine, destul numai să-i laşi timp ca să şi-l întrebuinţeze. Daca îi vei da pîine cînd îi este foame, daca vei surîde la petrecerile lui, daca te vei ocupa cu dinadinsul de greutăţile şi nedomiririle lui, vei dobîndi inima şi braţul său, va şti să surîză şi el la un capriţiu al tău, va şti să ierte şi el o greşală a ta. Nu-l contraria niciodată în plăcerile sale; regulează-le însă, le organizează şi le moralizează. Respectează şi încuragiază onoarea lui, căci nu este nimic mai anevoie de cîrmuit decît un popul fără simtimente de onoare. Nu umili niciodată demnitatea lui, căci nu este nimic mai primejdios decît o onoare rănită.

Popul este persoană, lucrează şi produce; respectează-i persoana, ostenelile şi productul ostenelilor lui. Popul era părinte, soţ şi fiu; se îngrozeşte de dizordine, îi place morala cînd nu i se înfăţişează subt forme silnice împilitoare. Respectează-l ca părinte, ca soţ şi ca fiu, arată-i frumosul moralei, fără să voieşti a i-o impune. El are credinţele sale religioase şi politice: dezbate daca voieşti asupra celor greşite şi convinge-l, daca poţi, fără siluire. Lui îi place egalitatea înaintea legii, însă recunoaşte şi respectă veritabila superioritate cînd aceasta ştie să se facă respectabilă; nu-l clasifica dar niciodată înaintea legilor:

La loi dans tout pays doit être universelle,
Les mortels, quelsqu'ils soient, sont égaux devant elle.

Popul cugită, vorbeşte şi face; sufere cugitările lui, ia în consideraţie vorbele lui şi preţuieşte-i faptele. Daca cugitările lui sînt greşite, dovedeşte, şi el nu le va pune în lucrare; daca vorbele lui sînt necuviincioase, el îşi va mărturisi amăgirea; daca faptele lui nu sînt bune, fă-l să li cunoască defectul, şi el le va îndrepta; daca greşaşte, este în firea omului să greşască; dă-i timp să-şi cunoască greşala şi fii încredinţat că se va căi şi se va feri de a o mai face. Nu deştepta pizma lui niciodată, căci îl dedai să fie pizmătariţ şi să-şi sprijine faptele cele rele în contra conştiinţei sale. Consultează-l cînd îi faci legi, ca să nu poată să se plîngă de asprimea lor. Popul are din natura lui inteligenţă şi voinţă, puterea consultativă şi legiuitoare; neconsultîndu-l, legiuind fără dînsul, îi uzurpezi drepturile ce are din natura lui şi dai cel întîi

exemplul uzurpației. Să nu scrii în condicele lui nici un fel de moarte, căci scopul legilor este corecția, și uciderea este numai o brută răzbunare. Fă-i legi blînde, căci blîndețea legilor îmblînzește inima și năravurile poporului. Fă-i legi conforme cu caracterul și obiceiurile lui, ca să nu se socotească străin în domenul legilor. Respectează legile, ca să le respecte și el.

Poporul are și el vijeliile lui cîteodată, precum are și cerul pe ale sale. Cînd dar oarecare întîmplări de dinafară sau umorul lui chiar preface un popul liniștit într-o mulțime vijelioasă, întărîtîndu-i patimele, cercetează atunci cu răceală ce va copilul? Cere un lucru cuviincios, sau care nu-l poate vătăma? Dă-i-l numaidecît. Dînd numaidecît, îi îndoiești mulțumirea și îndoiești și prețul darului. Vezi că cere un lucru necuviincios sau care poate să-i fie primejdios? Nu-l pedepsi, lasă-l să strige: puterile materiale sînt totdeauna mai mărginite decît voințele. Firmitate și provedere; tempereaază, pe cît poți, fără silă, strigările lui, și el a să se liniștească și a să se raționeze.

Cînd impui, gîndește ca impunerea să nu cază pe individ sau pe parte numai din popul. Căzînd pe individ, sînt, ca să zicem așa, niște infirmități ale soartei care fac să revolte pe cei fără mijloace; căzînd pe o parte numai din popul, strivește și paralizează un membru al corpului subt o greutate care, fiind împărțită asupra corpului întreg, ar fi nesimțită. Impunerea parțială este motivul cel mai pronunțat al formării și al dezbinării unui popul în caste. Cătățimea de drepturi cuprinsă în legile unui popul este un ospăț în cercul unei familii, la care fiece membru își are partea sa și dispozează și de el întreg. Cine are drepturile trebuie să aibă și îndatoririle deopotrivă.

În popul sînt și idei vagabonde, sînt rații stricate, oameni carii, neavînd ce face, caută dezordinele. Silește să împuținezi cît se va putea numărul acestora cu ocupația —, vor să rămîie prea puțini carii să nu dea simptome de vindecare; o simplă priveghiere, și trîntorii nu vor vătăma întru nimic armonia albinelor.

(1846, 24 iunie)

[APĂRAREA REVOLUȚIEI]

Revoluția noastră este amerințată și brațele ce ar trebui să o sprijine o părăsesc. Suntem amerințați de invazii streine chiar în capitală; și cei ce jur în toate zilele în Cîmpul Libertății că vor apăra Constituția cu sîngele lor s-au obosit ca libertatea în mijlocul muzicilor. Nu, fraților! O libertate așa de ieftină luată nu poate avea rădăcină, nu poate trăi multă vreme. Libertatea este ca o fămeie frumoasă și mîndră ce nu se dă curtizanilor ei decît numai atunci cînd îi vede făcînd sacrificiuri mari pentru dînsa. Libertății nu-i e destul numai muzicile, tobele, invocațiile și proclamațiile pompoase; îi trebuie hotărîre, statornicie și sînge. Cînd ne-am sculat, n-a crezut nimini din noi că vom ajunge pînă aci. În sfîrșit, din fatalitate în fatalitate, izbutirăm să împlîntăm în toată România stindardul libertății, fără să întîmpinăm împrotivire. Ajunserăm să gustăm din rodul libertății fără multă osteneală, și crezurăm, ca fatalistul, că daca o vrea Dumnezeu vom fi liberi, iar daca nu, vom rămînea iar în sclavie; sau făcurăm ca trîndavul ce, lungit sub păr, zicea scurgîndu-și ochii la o pară frumoasă: pică, pară, pică, că daca îi pica așa te-oi mînca, dacă nu oi pica, acolo îi ședea.

Amară ne va fi soarta în sclavia Regulamentului după ce am gustat din delicele libertății, și eternă va fi mustrarea de cuget a acelora ce ne-au condus pînă aci, daca ne vor părăsi mai înainte de a cerca și cele din urmă mij-

loace pentru susținerea suveranității ce ne-au dat, daca, mulțumiți de gloria că numele lor au fost cîteva zile în gurile unui popol întreg, vor prefera a trăi spre a dormi pe niște lauri atît de ieftin dobîndiți, decît a închide ochii ca adevărați eroi, spre a-i deschide ca să contimple eternitatea cu o frunte demnă de cauza cea mare a libertății căria s-au proclamat de campioni !

E vorba astăzi de viață și de moarte, de viața a două milioane și jumătate de oameni, care viață va învia o nație întreagă de opt milioane, și de moartea acestor două milioane și jumătate, care moarte va omorî această nație întreagă și va face România mormîntul poate numelui de român. Fost-a oară scris ca românul, ce zăcu atîtea secoli într-un somn atît de greu, să-și dea cea din urmă suflare chiar în ziua cînd dete simptome de viață ? Să moară chiar în mîinile acelora ce-l deșteptă ? Daca deșteptarea aceasta fu moartea, daca numele lui nu se auzi în Europa decît numai ca să rămîie o hulă în gurile celor ce au simpatizat cu dînsul, ca o batjocoră în gurile tiranilor, atunci mai bine, de trei ori mai bine să fi murit România în litargia ei, pă nesimțite și fără a mai face să se vorbească de dînsa.

Dar nu, tot mai e de sperat că daca trădarea nu va fi la mijloc, România nu va pieri. Ea este belă, și frumusețea ei a interesat Europa întreagă. Suzeranul ei a recunoscut-o liberă și a pus-o cu dînsul la masă. Marea Britanie, Austria, Prusia, Grecia i-au dat vizite formale, și locotenența domnească-i sprijină tronul subt eliții a două milioane și jumătate de alegători. Sublimul suzeran ce a luat-o subt marea sa egidă nu va suferi nici o pată pe diadema ce i-a pus solul și cumnatul său ; însuși coreligionera sa, Rosia, creștina și marea Rosie nu se va coborî a martiriza o jună atît de belă și care își crede arma sa cea mai tare, generozitatea puternicului țar. Franța, libera Franță, va saluta și va întinde mîna elevii sale carea nu știu să profite atît de bine și s-o imite pînă și în defecte. Nu, belă Românie, vrășmașii tăi chiar te privesc cu drag în avîntul ce îți luași. Prietenii și fiii tăi, toți două milioane și jumătate, jurară pe sîngele lui Crist și pe sînta Evanghelie să te apere și să te ție liberă, luptîndu-se pentru libertatea ta *pînă la cea din urmă a lor picătură de sînge*. Acest jurămînt s-a auzit în cer și a făcut ocolul lumii. Conductorii tăi au conjurat aceasta cînd te-au deșteptat din litargie și numele de trădător și de sperjur nu sînt numele ce își vor alege liberatorii tăi.

(1848, 30 august)

[VIN TOATE NAȚIILE]

Din zi în zi ungurii se întăresc și trag simpatiile națiilor ce înving. Sistemul de terorism ce auzeam c-ar fi avînd s-a întors astăzi într-o blîndețe și toleranță de necrezut, încît biruitorii se recunosc astăzi de către români și sași de frați adevărați, cu care trebuie să combată pentru salutarea comună împrotiva Iadului Tiraniei. Armia ungurească devine astăzi o altă Cruciadă în contra Barbariei și Ungaria locul unde se luptă Monarhia cu Democrația. Aci nu mai e vorba de Ungaria și Austria, aci e vorba de Libertate și de Tiranie. În această Cruciadă vine polonul, românul, italianul, croatul, dalmatul, toate națiile din pomelnicul acela ce lungește titlurile coroanei austriace; toate națiile adormite sub neagra și palida egidă morfeică a gîrbovului și slăbănogului moștenitor al Cezarilor; vin toate națiile amorțite de gerul nordului, sîngerînde de cnutul țarului, își dau mîna, se înțeleg în acea limbă de lacrămi și de durere și pornesc în numele Domnului să învingă Satanii sau să moară spre a nu mai suferi în robie. Am văzut, am văzut cu ochii mei mai mulți soldați muscali și nemți fugind din rîndurile tiranilor și aruncîndu-să în brațele maghiarilor, spre a combate pentru Libertate. Nu, nu este nici o nație ce nu merită Libertatea; germul simtimentului libertății este înnăscut cu omul ca și simtimentul zeității; printre ignoranța cea mai mare și printre corupția cea mai desăvîrșită, acest simtiment divin trebuie să se ivească.

Veniți, veniți, fraților, în simtimentul acesta de Libertate! E dulce și nobil să combatem pentru cauza cea mare a libertății! Veniți, veniți, românilor, toți, ca să nu rămîie o pată așa de urîtă pe o nație atît de frumoasă, pe un nume atît de glorios! Nu e timp de tocmeală; noi nu sîntem simbriași care să vindem cu dramurile sîngele nostru la cel ce ne va da mai mult pe dînsul; sîntem o nație căzută, zdrumicată, uitată de lume în durerea și nenorocirea noastră, și avem să ne batem pentru a da simptome de viață, pentru a ne recomanda, pentru a ne răzbuna împrotiva idrelor ce ne muncește de secoli. Nu, fraților, nu e timp de calcul și de tocmeală; tiranii se bucură și vor să prelungească această neînțelegere între noi. Să nu mai tocmim vulpea din pădure; să nu ne mai certăm pe ceea ce nu are nimeni dintre noi. Veniți să punem brațul cu toții, toate națiile apăsate și strivite, spre a răsturna idrele înfuriate în agonia morței, să ne redobîndim puterea pierdută și apoi, apoi atunci vom sta să împărțim frățește rodul luptelor noastre, dînd fiecăruia partea sa, potrivit cu zelul și vrednicia ce a arătat.

(1849, 15 aprilie)

ACTUALITATE

Lupta în amîndouă principatele înfățișază astăzi un tablou demn de studiat. La nici o epocă a istoriei noastre această luptă nu fu mai animată și mai serioasă. Cauza este că astăzi nu se mai află pe scena politică o singură clasă, sau o singură partidă, precum a fost de la venirea fanarioților încoa, ci toate clasele, tot poporul român. Cu cît dar numărul și interesele sunt mai mari, cu atît lupta cată să fie mai vie. Apoi, astăzi nu mai e vorba de o stare provizorie, care are să ție cîțiva ani sau cîteva luni, precum se întîmpla supt regimul domnilor electivi, ci de o reformă radicală cu un viitor foarte lung și garantată de mai toate puterile europene.

Acest îndoit interes face ca toate partidele să lucreze cu o ardoare și o stăruință neobicinuită. Unii iau masca patriotismului, alții se pun pe față în reacție, spre a ajunge mai bine la scopul lor. În Muntenia, reacția este ascunsă; partidele trecutului, nefavorizate îndestul de circomstanțe, lucrează în întunerec, fac pe patrioții și caută astfel a înșela bunul simț al rumânului. În Moldova, reacția și-a lepădat masca. Mizerabilul regim al fanariotului Vogorides a încoragiat pe toți inimicii naționalității române a se servi cu mijloacele cele mai brutale, spre a stinge orice idee de regenerare. Mulți se mir de astă purtare a beiului din fanar, nu înțeleg cum, în prezința comisarilor și în urma tractatului din Paris, acest venitic cutează a călca așa în picioare orice libertate de electiune și de discuțiune. Se uită însă că venirea astui fanariot este chiar o consecință directă a tractatului din Paris. Puterile europene, rătăcite de inimicii naționalității române, lăsă Turciei dreptul de a se numi de dînsa caimacamii amîndorora țărilor. În loc de a se urma legile ce mai sînt astăzi în vigoare și a se forma de sine un guvern provizoriu de trei membri, i se dede Turciei dreptul de a lua măsurile cuviincioase pentru numirea astui guvern. Turcia știu a se folosi de ocaziune: în loc de trei membri, ea numi un singur caimacam, căci reacția poate fi mai tare în mîna unuia decît a mai multora. Merse încă și mai departe: în locul caimacamului Moldovei, ce muri, ea numi un străin, un fanariot, ce nu cunoaște nici limba română și al cărui costum este încă turc.

Europa văzu astăzi efectul lucrării sale, corispondința *Monitorului* din 25 aprilie arătă îndestul starea reacției ce domnește în Moldova. Unioniștii sunt persecutați ca turburători, ca demagogi, ca inemici ai țării, ce să zic? chiar ca eretici. Iacă consecințele călcării unui principiu. O călcare aduce o alta. Un principiu fals atrage cu sine mai multe consecințe nefericite. Nimic din astea nu s-ar fi întîmplat daca puterile aliate știau a respecta mai bine integritatea autonomiei române.

Patrioții moldoveni, precum și presa franceză, protestă în contra astor abuzuri. Dar nici unii nu se urcă la originea răului. Nici unii nu arată că beiul Vogorides este un fanariot, că Poarta a trecut peste dreptul său, peste chiar dreptul ce-i dă tractatul din Paris, impunînd țărei un venetic și făcînd să curgă firmanele asupra chestiunilor curat interioare.

Dar cu toată astă reacție ce se vede în Moldova, suntem siguri că simtimentul uniunii crește și mai mult. Cu cît o idee este persecutată, cu cît o reacție este mai dezvălită, cu atîta convicțiunea crește și se lățește. Străinii și cei mai compromiși oameni fiind în capul guvernului moldav, este destul ca oricine să vază că unirea este un ce național, că prințul străin este singurul leac de a scăpa

de abuzurile trecute[1]. Cum s-ar explica altfel stăruința ce se pune de a se înăbuși aceste idei? Cum veneticul Vogorides și corifeii săi ar persecuta pe unioniști, daca n-ar vedea în opiniunea lor regenerarea patriei române?

În Muntenia, reacția are un altfel de caracter, care, dupe noi, este și mai pericolos. Învălită, deghizată supt masca patriotismului, această reacție își are cuibul în curțile pretendinților la domnie și a partizanilor lor. Cea mai mare parte din ei se află chiar în capitală, alții pe la Constantinopole. Unii, foști domni, se servesc de programe, de profesiuni de credință liberale și mai cu seamă de intrigile oamenilor lor, spre a se alege din nou. Alții, foști democrați, și-au luat acum masca și, afectînd iarăși opiniuni liberale, caută a pune mîna pe domnie. Și unii și alții își au clientela lor, oamenii lor, cari, servindu-se tot de armele candidatului lor, vor să fie aleși în divane, spre a-i putea pune în capul țărei. Românii da-vor în cursele ce li se întind? Crede-vor pe acești noi patrioți? Puțin bun simț le va fi destul spre a vedea adevărul. Astăzi este timpul în care oamenii să nu se mai judece dupe vorbe, ci dupe fapte. Cari dar sunt faptele astor pretendinți, sau mai bine astor intriganți ce nu se ocupă decît de interesul lor, pe cînd alte mari chestiuni se agită în sînul românilor? Nu voim a face aci biografia nimănui. Aducem numai aminte că aste biografii sunt cunoscute și că fiecare le poate consulta, spre a vedea daca trebuie sau nu să dea credință astor noi patrioți. Lumea știe cum aști cameleoni și-au schimbat culorile. Cum, în diferite epoce, au fost ruși, turci, austriaci; cum astăzi sunt francezi, englezi și nu se mai știe ce. Fost-au însă vreodată români, pentru ca să fie și astăzi? Niciodată. Țara lor au lăsat-o prada străinului. Drepturile suverane ce ținem de la străbunii noștri s-au călcat și s-au răpit, fără ca o singură protestare să iasă din gura lor. Adesea chiar s-au făcut mijlocitorii astor călcări.

[1] În acest an, la Paris, Bolliac, împreună cu emigrația română, susținea, din motive de ordin tactic, pentru a face mai sigură unirea, ideea alegerii unui prinț străin, idee la care va renunța apoi, combătînd-o chiar cu vehemență.

Instrumente docile ale străinului, ei nu se gîndeau decît la interesele lor private, la înavuțirea familiei și rudelor lor. Nici un drept al țărei nu era destul de sacru, nici un interes al națiunei destul de mare, pentru ca ei să nu-l sacrifice spre a dobîndi domnia sau a o conserva. Trădarea, baseța, arbitrariul, tirania chiar, totul punea în joc spre a ajunge să-și mulțumească oarba lor ambițiune! Cum dar cutează astăzi a se prezinta ca patrioți? Cum oamenii lor, ce-i sprijină, ar putea atrage încrederea românilor?

Putea-va cineva crede că aști oameni vor unirea și o vor cere? Nicidecum. Este în adevăr evident, un articol chiar din *Constituționalul* de la 26 aprilie, jurnal semioficial al guvernului francez, face destul să se vază că odată ce românii vor avea unirea, prințul străin va veni ca o consecință direaptă.

. . . .

Cum dar am putea crede că un asemenea stat s-ar da în mîna unui boieraș, a căruia viață și caracter nu prezintă nici o garanție? Chiar cînd românii nu vor cere un prinț străin, Europa încă ni-l va da, precum a făcut în Grecia și în Belgia; căci aci e chestiunea de echilibrul european. Pretendinții dar la tron, spre a avea domnia, o să caute a nu se cere unirea; căci numai așa mai poate fi oarecare perspectivă de un prinț pămîntean. Oamenii lor vor lucra tot dupe același plan; și odată membri în divane, cea d-întîi datorie a lor va fi de a vota în contra unirei, chiar cînd votul va fi pe față sau ascuns, și cu toate programele și profesiunile lor de credință.

Este dar de datoria noastră, care nu avem nici un candidat, de a repeți românilor aceste curse; de a le arăta cum trebuie să se ferească de toți pretendinții și intriganții la domnie, precum și de oamenii sau sateliții lor. Numai așa divanurile vor avea o majoritate adevărat națională; numai așa patria noastră va scăpa de abuzurile și mizeriele trecutului și-și va face un viitor politic și social.

(1857, 3 mai)

MOZAICUL SOCIAL

„Magistratul, militarul, eruditul, muncitorul, comersantul sunt împreunați numai pentru că unii strivesc pe ceilalți fără împotrivire ; unirea lor, daca aceasta merită ast nume, nu mai este concordie și conformitate de voințe ; este o grămădire de cadavere îngropate unele peste altele.
Cine zice *clase* zice opresiune, privilegiu, coaliție de egoisme."

E. DUCLERC

Țara Românească a fost totdauna o țară ce a diferit de toate celelalte țări din lume.

Între Orient și Occident, lîngă marea cea mai capricioasă, între munții cei mai variați, înconjurată de fluviul cel mai impetuos și brăzdată de atîtea rîuri, fiecare cu deosebit caracter, și-a făcut și și-a păstrat o climă schimbătoare dar proprie, care nu se aseamănă cu a nici unei alte țări : dă geruri în iulie și năbușeli în ghenarie ; cînd o iarnă de Siberia, cînd o iarnă de Italia ; dă rouă toamna și brumă primăvara ; cînd plouă cu lunile pînă și broaște și pești, cînd usucă apoi pămîntul pînă subt rădăcina plantelor ; naște vijelii turbate și cutremure mari care dărîmă clădirile ; suflă tot într-un timp și cu austrul și cu crivățul și bate lumea cu pietre ca pumnul din senin.

Prin influința astei clime extraordinare, Țara Românească produce, atît în regniul inorganic al naturei, cît și în regniul organic, speții și varietăți ce nu le mai dă nici o altă țară.

Expresia astui tărîm atît de variat și a climei sale atît de schimbătoare este chiar caracterul național al românului, pe care nu-l poți semui cu al nici unei alte nații. Românul cîntă văietîndu-se și se vaietă cîntînd ; trece dintr-o pasiune în alta, dintr-o dorință în alta, dintr-o afecțiune în alta, din iubire în ură și din ură în iubire, fără să știe cum. Tărîmul, clima locală, caracterul național al românului sunt atît de capricioase, atît de schimbătoare, încît România, abstrată, s-ar putea compara cu o femeie cochetă fără răutate, care aci iubește mult, aci urăște mult, aci adoară, aci disprețuiește același lucru ; jucîndu-se cu toate, luîndu-le toate cînd prea ușor, cînd prea în serios ; plîngînd cu surîsu-i pe buze, rîzînd cu lacrimile în ochi ; se bucură de nimic, se întristează de nimic ; uită și răul, uită și binele, rîvnește dar nu pizmuiește, și n-are nici amor stabil, dar nici ură profundă ; nu ține nici o rancună.

Natura este atît de minunată în legile ei, încît, cînd pune un sigiliu pe un tărîm, orice se va produce pe acel tărîm, tot o să se raporteze, atît în fizic cît și în moral, la sigiliul ce a pus ea tărîmului aceluia.

Pînă și societatea acestei țări a trebuit să se formeze leit pe același tip. Cîtă osebire este între munții cei rîzători ai noștri, care sunt mai presus de orice miasme și epidemii grele, și între mocirlele bălților Dunării și ale lacurilor sărate ale Mării Negre, unde se nasc frigurile și insectele înghimpătoare, tot atîta osebire este și între deliciele și fericirea saloanelor din București, unde nu-ți tulbură beatitudinea nici o îndatorire, nici o grije, și între afundele bordeie de țară, unde grindină bicele și apasă nevoile de tot felul, fără nici o compensare ; și, prin cîte regiuni trebuie să treci ca să ajungi din acest Purgatoriu afund al bălților, în paradisul Carpaților, tot prin atîtea trepte sociale ai să te urci pînă să ajungi din mizeria bordeielor românești în splendoarea saloanelor boierești.

E cu putință ! pînă și chiar politica și diplomația a trebuit să păstreze totdauna astei țări stilul fatalului sigiliu ce i-a împlîntat natura !

Destinul ei, de cînd ține minte istoria, a fost să fie între barbarie și civilizație. Mai civilizată decît Occidentul și mai barbară decît Orientul în depărtata vechime ; mai barbară decît Occidentul și mai civilizată decît Orientul astăzi, a fost bariera barbarismului în timpii romani, teatrul luptei între civilizație și barbarism în mediul ev și apărătoarea civilizației creștine, amerințată de barbaria otomată, pe la începutul seculilor moderni.

Romană prin sînge, greacă de rit, România a rămas orientală prin simtimentele ei și occidentală prin aspirări.

Ea păstrează de mai bine de două mii de ani caracterul blînd, leal şi ospitalier al patriarhilor ei, a păstrat şaptesprezece secoli sclavia importată prin concuista romană şi păstrează încă rămăşiţele servagiului din evul mediu.

Intr-însa numai se poate vedea întocma costumuri descrise de Ovid acum două mii de ani, sculptate în reliefuri acum o mie şapte sute cincizeci de ani, alăturea cu tot ce produce mai nou, mai fantastic, mai aerian geniul parisian de astăzi şi modele cîmpiilor Elisiene; carul neschimbat al dacului alături cu cea mai elegantă caleaşcă, cu fapta de meşter a lui Branmayer.

În ea numai, ca nici într-o altă ţară, în nici un period istoric, se împarte societatea locuitorilor pămînteni şi omodoxi în *şaptesprezece clase* sau caste, fiecare cu denumirea ei, cu calitatea sa proprie în bazele Constituţiei, înaintea legilor şi naintea prejudiţiilor sociale. Din aste clase sunt unele cu drepturile, prerogativele şi privilegiurile lor numai, fără nici un fel de îndatorire: nici să apere patria în contra invaziilor ca nobleţa mediului ev, nici măcar să deservească altarul ca nobleţa antică; altele cu îndatoririle a plăti toate contribuţiile, a duce toate greutăţile statului şi ale claselor de mai sus, fără să se bucure de nici un fel de drept; şi altele iară, între cele de sus şi între cele de jos, fiecare în treapta sa respectivă, se bucur toate oarecum de cîte un privilegiu oarecare, pentru oareşice îndatoriri în parte.

Ca să se observe în diferite condice ale legislaţiei noastre nuanţele conforme cu trăsurile distincte a fiecăria din aste clase în constituţia actuală a ţării (Regulamentul Organic), ar trebui să se scrie în drept încă pe cît s-a scris de cînd şi-a închipuit *Manu* indianul o condică de legi, în care s-a osebit pentru întîia oară o societate în castă, pînă la *Condica Napoleon,* în care s-au confundat iarăşi clasele societăţii înaintea legilor.

Spre a deseca însă această societate atît de bălţată şi a examina fiecare din părticelile ce compun ast *mozaic social,* trebuie meditare; să medităm dar, căci istoria constituţiilor va ţine socoteală de ast articol.

Mediul ev nu se mai reprezintă astăzi prin nici un alt stat în Europa creştină decît numai prin statul Ţării Româneşti.

Şaptesprezece clase sociale, fiecare cu denumirea ei proprie, cu calitatea sa proprie şi cu drepturile şi datoriile ei distincte înaintea legilor şi în condica ocultă a societăţii, sunt foarte pronunţat despărţite înaintea legilor politice, municipale, civile, comerciale, criminale şi corecţionale. Aceste şaptesprezece părţi de naturi şi calităţi diverse către societate, de corp către corp şi de individ către individ, după *căderile* fiecăria brasle, fiecăria clase din breslă, fiecăruia rang din clasă şi fiecăruia individ din rang, compun *mozaicul social* ce analizez, căruia n-am putut găsi un nume mai propriu. Acestea dar se împart în genere în cinci brasle mari care s-ar putea zice regniuri dupe natura lor şi regiuni sociale dupe căderile lor: brasla călugărească şi preoţească care face un stat în parte, brasla boierească care pluteşte peste celelalte, brasla negustorească şi a meseriaşilor în corporaţii care se bucură de oareşicare drepturi, brasla plugarilor [care] singură sprijină tot statul pe grumajii ei şi brasla ţiganilor care, dezrobită de curînd, nu şi-a aflat încă locul. Să lăsăm brasla călugărească care face un stat spiritual în parte, deşi această braslă se bucură de imense drepturi politice în constituţia noastră, deşi domină toată viaţa civilă a societăţii întregi, deşi nu are un rol important în legile criminale, şi să vedem numai subdivizarea celorlalte patru brasle în clase, precum şi resubdivizarea claselor braslei boiereşti în ranguri, fiecare cu căderile şi precăderile lor.

1. Înălţimele lor domnii şi luminăţiile lor beizadelile.

2. Întîia clasă de boieri de întîiul rang: excelenţiile lor başboierii şi banii mari cu căderea a ocupa posturile de prezidenţi ai Sfatului Administrativ Extraordinar şi ai Înaltei Curţi şi să-şi încarce cu cusături de fir galben hainele pe guler, pe piepţi, pe spate, pe poale şi pe mînici cît or putea să ducă, să puie lampasuri de fir galben de o palmă lăţime pe pantaloni albi, să poarte sabie, pinteni şi cîţi fulgi albi vor pofti la pălărie. Excelenţiile lor marii vornici, marii logofeţi ai Dreptăţii, marii spătari şi marii logofeţi ai Credinţii, cu ceva mai puţine firuri

albe în loc de galbene. Din astă clasă numai se aleg domnii, se numesc miniştrii şi se compune Divanul Înalt.

3. A doua clasă de boieri de întîiul rang: dumnealor marii vistieri, marii postelnici, vornici de poliţie şi alţii, cu ceva mai puţine firuri tot albe şi cu mai puţini fulgi pe pălării, ocupă cîteodată şi ministerurile şi foncţiile omonime cum şi Curţile civile, criminale şi jumătate Curtea Comercială, cum şi postul de director al Ministerului din Întru. Aceste două clase compun clasa de boieri de întîiul rang, care sunt toţi alegători şi de ales la Obşteasca Adunare extraordinară şi ordinară, fără să li se ceară a fi proprietar de ceva sau a fi fecior de boier. Rangul său îndeplineşte toate.

4. Întîia clasă din a doua clasă de boieri: dumnealor marii cluceri şi marii paharnici cu firuri tot albe dar foarte mult reduse, tot cu pantalonii albi dar cu foarte înguste lampasuri, şi tot cu pinteni, fără fulgi. Pot ocupa posturi de directori de ministere afară de director al Ministerului din Întru, unde trebuie să fie cel puţin un agă. Ocupă secţiile departamentelor această clasă şi poate aspira la cîrmuiri şi la prezedenţii de tribunaluri de întîia instanţă şi poate şi pînă a fi membri ai Curţilor din Craiova.

5. A doua clasă din a doua clasă de boieri: dumnealor serdarii, pitarii şi conţopiştii, cu prea puţin fir galben şi fără pantaloni albi, fără pinteni şi fără fulgi, infanteria cavalerilor, cum am zice. Ocupă mesele secţiilor din departamente şi aspir la posturile de întîia instanţă, de procurori la aceste tribunaluri şi de secretari de cîrmuiri, ajutori, registratori, poliţari ş.cl., ş.cl.

Aceste două clase care compun clasa boierilor de al doilea şi al treilea rang se bucură şi ele de drepturi politice: adică a fi alegător de deputaţi la Obşteasca Adunare extraordinară şi ordinară, de vor avea cinci sute stînjini moşie nezălojită, cu clăcaşi pe dînsa, şi a fi ales, daca, pe lîngă astă proprietate, va avea şi calitatea de *fecior de boier*. Ele sunt totdauna în dispută pe un drept onorific: cea întîi va să fie singură clasa de boieri de al doilea rang, şi cea din urmă clasa de boieri de al treilea rang; iar cesteilalte-i vine mai bine să se confunde cu ceilaltă şi să fie toţi boieri de al doilea rang.

6. Întîia clasă de boiernaşi: boieri de neam, singura nobleţă ereditară în Ţara Românească. Aci numai se mai găsesc odrasle din vechea nobleţă ce se luptă cu streinul şi nu caută de ce-i e cojocul, deşi ar fi fost de şapte palme în frunte, cînd acesta ar fi cutezat să-i calce moşia (patria, moştenirea).

Acea nobleţă naţională ce nu s-a decorat cu altă decoraţie de la strein decît cu sîngele lui; această nobleţă este scutită de bir şi de bătaie, are dreptul să voteze în alegerile de subt cîrmuitor, daca va avea proprietate teritorială. Cu tot respectul pentru străbunii boierilor de neam, trebuie să spunem că ereditatea dumnealor este un princip eterogen cu totul în statul român.

7. A doua clasă de boiernaşi: postelnicei, întru toate drepturile întocmai ca boierii de neam, dar a căror nobleţă merge numai ca a boierilor pînă la fiu.

8. A treia clasă de boiernaşi: mazîlii, cu toate privilegiurile celor d-întîi două clase de boiernaşi, afară de scutirea de bir; ba încă, spre o distincţie de către birnici, plătesc o dată jumătate dajdia birnicilor. Ereditatea nobleţei acestora este iară un lucru cu totul extravagant: dacă fiii lor nu-şi vor cere înnoirea nobleţei părinteşti în persoana lor în termen de şase luni de la însurătoarea lor, pierd dreptul a o mai cere şi intră la bir.

9. Cei ce exersează profesii libere (altădată: oameni cu deosebit caracter), au privilegiul a-şi exersa profesia şi a nu plăti nimic; despre ale bătăii însă nu se coprinde nicăiri că ar fi excluşi la împrejurări.

10. Clasa întîia de neguţători, plătesc patentă de întîiul clas şi au drepturi municipale, dacă vor avea proprietăţi în oraşe.

11. Clasa a doua de neguţători, plătesc patentă de rangul al doilea şi se bucură de aceleaşi drepturi.

12. Clasa a treia de neguţători, plătesc patentă de al treilea rang şi se bucură de aceleaşi drepturi.

13. Clasa corporaţiilor; fiecare dintr-însele cu osebite nuanţe de drepturi municipale, neapărate însă de pedepsele defăimătoare. Astă clasă face iarăşi un fel de stat ocult împărţit în diferite corpuri, fiecare cu statutele şi regulamentele lor. În aceste corpuri se conservă principul

reprezentativ bazat pe alegere. Tot în această clasă trebuie să pun și pe ambele *obști* de izraeliți cu anomalia gabelilor.[1]

14. Clasa birnicilor, cu îndatorire a plăti tot, a face toate greutățile statului regulate și neregulate, bucurîndu-se de un singur privilegiu: să nu poată fi bătut de către subtcîrmuitor în pricini mici corecționale decît numai pînă la douăzeci și cinci nuiele deodată, și acele nuiele să nu fie mai groase de un deget. De cîte ori însă se poate repeta pe zi această operație, legiuirea a uitat să prescrie. Celelalte feluri de bătăi sunt abuz și aci vorbim numai despre cele legiuite.

Organizația satelor noastre ar fi foarte frumoasă daca bazele și asigurarea ei ar fi protejate de legi. Satul nostru este o adevărată comună, avînd în substanță un sfat complet bazat pe alegere. Sătenii se adun pe fiecare an la casa de sfat a fiecăruia sat. Aleg întîi un pîrcălab care este *revizorul* ce adună dajdia satului și o încredințează subtcîrmuitorului. Numesc trei jurați * aleși, care sunt în princip *juri* și coprind în germeni în corpul lor toate ramurile judecătorești. Aleg epitropi ai satului carii sunt magistrații comunei priveghind la veniturile și cheltuielile ei și chibzuind împreună cu ceilalți foncționari ai satului la trebuințele generali și împreună cu jurații la pătulul comunei, care iarăși este o instituție prevăzătoare. Numesc un cutier care este păstrătorul comorii comunei. Numesc un vătășel care face poliția în sat și un logofăt care este cancelierul și arhivarul satului.

Toate aste frumoase instituții însă sunt desfigurate atît de către proprietari cît și de către guvern. Ce ar fi cînd s-ar apuca să facă cineva numai istoria pătulelor și a cutiilor satelor!

Toate înaltele personagiuri de mai sus sunt date în dispoziția unui epistat al proprietarului moșiei sau al arendașului, care, după ce își face singur cînd vrea și cum vrea dreptate, cere și spre ajutoru-i cîte unul sau

---

[1] *gabelă* — impozit pe sare.

* Legiuirea din 851 a schimbat numirea de jurați, pentru că se apropie prea mult de *juri*, în *deputați*, care n-are nici un înțeles analog cu natura juraților (n.a.)

cîte mai mulți dorobanți de la subtcîrmuitor; și acesta este dator, logicește vorbind, să dea dorobanțul, fără opunere, oricînd i se va cere: căci puterea lui, ființa lui chiar, emană de la proprietar; și s-ar socoti foarte logicește subtcîrmuitorul un rebel, un apostat principelui ființei sale daca ar cugeta să se opuie cererei și voinței proprietarului ce l-a ales pentru ca să fie al lui. Acest arbitru absolut între proprietar și sătean este numai imagina proprietății și nicidecum a muncei; prin urmare săteanul nu poate pretinde nicicum sprijinul dreptăților sale de către subtcîrmuitor. De aceea și toată astă erarșie de dignități sătești sunt expuse a fi bătute de către dorobanții ce au să urmeze întocmai după dictarea epistatului moșiei. Instituția subtcîrmuitorului este curat proprietarul guvernalizat.

15. Clasa țiganilor de vatră destinată pentru meseriile domestice ale curților boierești; sufletul lor se prețuia după gradul de industrie al individului.

16. Clasa țiganilor de laie, subtimpărțită în trebi cu diferite considerații, potrivit meseriilor lor; prețuiți de Regulament în genere *doisprezece galbeni sufletul*. Guvernul dinaintea celui din urmă-i așezase prin sat, guvernul din urmă i-a liberat iară spre vagabondagiu, guvernul actual plătește pentru dezrobirea lor sume imense foștilor proprietari ai acestor suflete, pentru că guvernul subt care s-au dezrobit n-a calculat să facă despăgubirea dezrobirei potrivit venitului ce avea acei proprietari de la robii lor, ci, luînd litera Regulamentului, pe care dumnealor chiriarchii regulamentaliști l-au păzit totdauna cu *sfințenie* cînd le-a venit bine, a dat proprietarilor un capital care să le aducă un venit cel puțin înzecit mai mare decît al proprietății lor omenești. Aci este un caz să complimentăm acel guvern, atît pentru îngrijirea de tezaurul public cît și pentru capacitatea sa economică. Vistieria va simți mult timp durerile acestei rane.

17. Clasa netoților, robiți acum cîțiva ani, dintr-un simțimînt de umanitate boierească, de către cîțiva boieri pe care nu-i voi numi, spre a-i vinde Vistieriei cu prăsila lor în cincisprezece ani cîte zece galbeni sufletul. Mare sacrificiu în interesul umanității! În timpul robirei netoților, astă clasă vagabondă se compunea, dupe cum

se zicea pe atunci, de vro douăzeci mii individe. Puind creşterea acestui număr în curs de şaisprezece ani, de la robirea pînă la dezrobirea lor, de unul la patru, i-a găsit dezrobirea în număr de douăzeci şi cinci de mii; cîte zece galbeni sufletul, este o gratificaţie făcută cîtorva boieri din tezaurul public de două sute cincizeci mii galbeni.

Acestea sunt părticelile ce au compus mozaicul social al Ţărei Româneşti. Regulamentul Organic l-a mai sărăcit de cîteva nuanţe cu naturi diferite care împodobea şi mai bine buchetul: *brăslaşi, ruptaşi, companişti, scutelnici, poslujnici* ş.c.ş.c.ş.c.

Astfel inegalităţile sociali în ţara noastră fură calcate pe inegalităţile tărîmului; astfel caracterul naţional se formă pe aceste inegalităţi, astfel moralul se modelă pe fizic.

Să vedem acum daca ast sigiliu fatal al naturei se refletă pe toate feţele pe îndoiturile societăţei noastre — în viaţa publică, în viaţa privată, în viaţa intimă.

Vie cel mai îmblat turist şi arate un alt oraş în lume care să se asemene în ceva cu capitala românilor, cu acest oraş orientalo-occidental; civilizat în barbarismul său, barbar în civilizarea sa; cu acest Bucureşti încîntat şi încîntător, cu acest vîrtej perpetuu de plăceri în durere, de mulţumiri în necazuri, de frumuseţi în oribil; cu acest eden al musulmanilor, paradis al moscovitului; unde schimnicul îşi uită parimanul[1] şi diplomatul îşi uită misia cu care a venit; unde bărbatul de stat devine ţingău, bătrînul se întoarce în copilărie şi junele se usucă; unde başibugiucul se îmblînzeşte şi neamţul se poate sătura; cu acest oraş de contrast, zic, sărac, dar care înavuţeşte pe oricine vine într-însul; umple cu aur geamantanele trecătorilor, unora pentru că ne sunt amici, altora pentru că ne sunt inemici; care are o vistierie nesecabilă, de unde iei necontenit milioanele ca buchetele de flori din pălăria lui Bosčo, din care curge aurul fără să vezi pe unde mai intră, precum curge lichidul din butelia încîntată a acestui geniu escamator.

[1] *pariman, parimier* — carte bisericească cuprinzînd fragmente din parimiile lui Solomon.

Aci numai, ca nicăirea, vezi între palatele strălucite o şandrama de scînduri putrede care se surpă, şi între două şiruri de case frumoase, o uliţă strîmtă cu gropi de noroi pînă în burta cailor. Aci o curte spaţioasă cît să zideşti un oraş într-însa, dezgrădită, cu o casă într-un stil bizar în ruină în fundul curţii, cu o caleaşcă şi o înhămare superbă la scara şovăită, cu un arnăut de fir, cu un lacheu chiulotat (izmenit), crevatat şi mănuşat, cu un şasor[1] împănat şi spădat în capul scării pe care se coboară o damă parată[2] de bal în orele dimineţei, strîngîndu-şi şi ardicîndu-şi fustele în toate părţile spre a nu se imple de noroiul de pe scară; aci o casă gentilă cu o curte frumoasă grilată, într-un stil parisian modern, în care intri, te sui pe scară, deschizi o uşă, mai deschizi şi alta, mai deschizi încă una şi abia dai peste o ţigancă ciufulită, sculată din somn, desculţă şi trenţăroasă, care-ţi deschide uşa la iatacul coconiţei, fără să te întrebe cine eşti; şi aci iară, dintr-o căsuţă sprijinită cu proptele, dintr-o curte de uluce putrede, iese o toaletă în dantele şi pene, răsturnată într-un echipagiu cu nişte armăsari ce preţuiesc mai mult decît toată casa şi împrejmuirile din care ieşiră.

Meargă cineva duminica în grădina Cişmegiului şi numere de va putea costumurile numai ale orăşanilor ce vin în astă grădină. Parisul este vestit de mulţimea limbilor ce se vorbesc într-însul, mă prinz că numai în Cişmegiu se vorbesc mai multe limbi decît în tot Parisul.

În proporţia oraşului Bucureşti, nu este nici un alt oraş în Europa care să aibă aparenţa unei aşa mari activităţi; va fi mare lucru însă daca doi la sută din aşti indivizi ce furnică pe podul Mogoşoaei în trăsuri, călări şi pe jos, merg la vreo treabă. Nicăiri în lume nu poate fi luată petrecerea drept treabă serioasă şi treaba serioasă drept petrecere ca aici. Cînd unii dorm, alţii mănîncă, alţii ies la plimbare pentru poftă de mîncare, alţii la plimbare pentru digestie, alţii la plimbare sculaţi de pe somn; cînd o cancelarie lucrează, cealaltă nu s-a deschis încă, cealaltă s-a şi închis. Daca capul unui departament a învăţat în Franţa, mănîncă la şase ore, vine la cancelarie la

[1] *chasseur* (fr.) — servitor în livrea de vînător.
[2] *paré* (fr.) — împodobit.

două ore și toți subalternii, toți cîți au afaceri la acel departament trebuie să-și reguleze timpul după cum și l-a regulat ministrul ; daca, după cîteva luni, vine la acel departament un ministru care a învățat în Germania, el mănîncă la două ore, vine la minister la unsprezece, și toți subalternii, toți cîți au afaceri la acel departament au să-și reguleze timpul după cum și l-a regulat ministrul ; daca ministru n-a-nvățat nicăiri, mănîncă cînd i se face foame, vine la departament cînd i se urăște acasă, și toți subalternii, toți cîți au afaceri la acel departament au să pîndească mișcările ministrului acasă la el și să profite de momentele favorabile.

Aci numai, a putut să vază cineva un om înfășat în ceacșiri[1], anteree, giubele[2] și binișe[3], tîrînd papuci galbeni în picioare și ducînd în cap un balon imens de hîrșii[4], încins peste un șal de cinci oca cu sabie și peste binișe cu cordoane și decorații ce se iau în cîmpii lui Marț de către cei mai ageri campioni ai luptei.

Aci numai, poate vedea cineva un militar judecător, din judecător administrator și din administrator iar militar ; un matematic judecător, un jurist militar etc.

Aci numai, vede cineva o nobleță care se zice *mare*, este d-întîiul clas, își apropiază legislația printr-o majoritate absolută asigurată la Cameră, și-apropiază magistratura cea înaltă a țării, numai cu dreptul că n-are origină, că născătorii ei n-au fost nobili ; numai cu dreptul că nu posedă nimic și strivește pe noblețea cea mică, numai pentru că aceasta are o origină, este născută din nobil și posedă avere :

„Boierii d-întîiul rang, pentru ca să fie mădulari Obșteștii Adunări Extraordinare, trebuie să fie născuți români și așezați în România ; iar cei de al doilea rang, *pe lîngă acestea,* să fie *stăpîni pe o moșie de cinci sute stînjini cu locuitori.*“ — Regl., art. 4.

„— Obicinuita Obșteasca Adunare subt prezidenția mitropolitului se va alcătui :

---

[1] *ceacșiri* — pantaloni turcești largi.
[2] *giubea* — haină de postav, largă și lungă pînă la călcîie.
[3] *biniș* — haină boierească de modă turcească, lungă pînă la călcîie și îmblănită pe margini.
[4] *hîrșie* — piele de miel.

— De trei episcopi eparhioți : al Rîmnicului, Buzăului și Argeșiului.

— De douăzeci boieri de întîia treaptă care trebuie să fie pămînteni dupe vechiul obicei și să aibă vîrstă cel puțin de treizeci ani.

— De nouăsprezece deputați de prin județe, și unul pentru orașul Craiova. Aceștia se vor alege dintre *stăpînii de moșii* tot din acel județ, și vor fi *boieri, feciori de boieri,* avînd vîrsta de treizeci ani deplin. — Toată suma patruzeci mădulare.“ — Regul., art. 45.

Iată acum că în țara aceasta, noblețea cea mare, ca să fie mare trebuie să n-aibă nici origină nobilă, nici avere ; și noblețea cea mică, ca să fie mică, trebuie să aibă o origină nobilă și o avere teritorială de cinci sute stînjini lățime, cu oameni și alte acareturi pe dînsa.

După Regulament, domnul țării trebuie să fie fiu și nepot de nobil, să fie pe viață și ales cu vot universal. „Domnul *se orînduiește* pentru toată viața lui... Să fie din familia a căria nobilitate să se suie cel puțin la moșul său“... Art. 26 — „Așezămîntul de la Acherman întărind dritul ce au boierii împreună cu *obșteasca voință a locuitorilor* a alege pe domnii Moldaviei și Valahiei...“ Art. I. Care din foștii domni a fost fiu și nepot de nobil, care a fost pe viață, care a fost ales cu vot universal ș.c.

Noi facem legi ca să nu se ție, facem școli ca să nu se poată învăța într-însele, facem tot ce nu voim să fie.

Ne vine un tînăr care a învățat matematicile, — e bun de procuror la Divan.

A ieșit un militar din miliție, — e bun de judecător la Comerciu.

Ne-a venit un pictor, — e bun de polițar.

Ne facem grădini frumoase și mergem să luăm aer acolo unde s-asfixiază lumea în praf.

Toată lumea cere să aibă un teatru bine luminat, — noi, cît intrăm în teatru, cea mai întîi treabă ne este să stingem lumînările. Suntem orgolioși și ne umilim mai jos de toate basețele.

S-a distins un inginer în meseria lui, — îl poroclim pitar (jimblar) ; s-a distins un medic, — îl poroclim paharnic (sofragiu) ; s-a distins un judecător, — îl poro-

clim clucer (chelar) ; s-a distins un ministru, — îl poroclim vornic (portar).

Aci numai, vezi o damă care o cunoşteai acum cîţiva ani doamna A. Altul îţi spune că este doamna B., altu susţine că este doamna C., altu susţine din contră că este doamna D., şi toţi au dreptate : doamna A. d-acum patru ani a fost d-na B. anţărt, d-na C. an şi este d-na D. estimp. Dar d-nul A., d-nul B., d-nul C. sunt în relaţii amicali astăzi cu d-nu şi d-na D. ! — nu este nici o necuviinţă : d-nu A., d-nu B., d-nu C. sunt fiecare cu doamnele lor astăzi şi sunt în relaţie de amicie cu d-nu şi d-na D., cari, însuraţi de un an, au patru copii fraţi ce se cheamă cel d-întîi A., al doilea B., al treilea C. şi al patrulea D. Nu e nimic, d-na D. a rupt cu dd. A., B., C., numele bisericeşte.

D-na X., văduvă de zece ani, vine în adunări cu semnele căsătoriei într-însa şi cu un copilaş de trei ani care îi zice *maman !* Nu e nimic, d-na X. este fiica lui d-nu X., face parte din societatea cea mare, din lumea cea bună, asemenea bunătate nu-i poate atinge onoarea, nici că poate dezonora onorabilile familii ce o priimesc.

Acestea sunt unele din trăsurile ce caracterizează *familia* în România. Teorii oculte, cercetări absurde nu mai facem ; arătăm numai ceva din cele ce se văd în lumea parată în saloane.

Anomalia tărîmului se refleta în toate : în caracterul naţional, în legi, în obiceiuri, în moravuri, în opinii.

Acum însă, că ni se fabrică o constituţie în centrul lumei civilizate, de către legiuitorii cei mai mari ai lumei de astăzi, pututu-s-a evita fatalitatea ? emancipatu-ne-am de subt acest sigiliu implîntat pe noi de natura acestor ţări ? Mi se pare că nu.

Am rămas tot *autonomi*, ne zicem *Principatele-Unite*, — în dezunire ; cu o cameră electivă pe şapte ani şi cu un fel de lucru aşa cum nu mai este nicăirea, — un corp extraordinar numit de domni şi ales de camere ; vom avea un guvern reprezentativ bazat pe un cens neauzit — pe un cens în lipsă de contribuţie ce ar fi precedat censul, pe o avere cerută mai mare spre a fi alegător decît spre a fi ales ! ? Stările nu sunt cunoscute de fisc şi nici c-au avut trebuinţă să fie cunoscute, pentru că n-avea nici

un interes să le cunoască. Ce o să se ia de normă pentru verificarea veniturilor arătate ? Actele de închirieri, arenduiri n-au fost verificate pînă acum de nici o autoritate. Va să zică censul este bazat numai pe *conştiinţa supusă la o formulă.*

Glorie celui Etern că scăparăm şi d-astă dată ţara noastră să rămîie cu *deosebit caracter* între toate ţările din lume !

(1858, 21—25 august)

PRINȚ STREIN

Norocita *inspirare* a românilor din toată România liberă, a alege în unanimitate pe domnul Alexandru Ioan I, domn al lor, a mîntuit țara de toate consecuințele ce urma să atragă realizarea ideii de un prinț strein în capul nostru.

Nu e român a cărui inimă să nu fi sîngerat cînd pronunța ast remediu eroic la lîngoarea și piroteala în care ședea căzută patria.

Un prinț strein nu putea să facă o educație națională. Religia lui era diferită de a poporului său ; era să vie cu întipăririle unei creșteri aristocratice între moravurile democratice ale românilor ; era să infiltreze o eterogenitate între guvern și guvernați ; era să înstreineze armia, care este o adevărată guardie națională astăzi, de la sînul poporului, prin introducerea de capi streini, prin moravuri bastarde spiritului ei ; era să avem un guvern rudă cu streinii și strein către nație, care să facă pe patriot sărbătoarea și să rîză de patriotismul românilor și de orice pornire națională în toate lucrările, care să facă numai paradă de amorul său către țară, și în fond, ast amor să fie iubire de mumă vitrigă. Dorința cea mare a Unirei, dorința a avea un guvern care să facă autoritate și să curme anarșia, să curme ura care creștea între clase egale în civilizație și diferite prin privilegiuri înaintea legilor, temerea de conflicte între aste clase care să se dezvoalte în vrăjbi civile, setea de ordin și dreptate în întru și de

naționalitate recunoscută în afară, au adus pe român să ceară ceea ce nu ar fi dorit, — prinț strein.

Afară de cîțiva pătimași de domnie, al căror viciu împielițează înaintea ochilor lor himere zîmbitoare încă, care pun persoana lor peste nație, egoismul lor peste patrie și interesul lor privat material peste interesul țării, nimeni alt nu mai poate cugeta la o turburare a lucrurilor. Sunt monstruri care-și taie o opincă din spinarea vacii pe picioare, fără să se gîndească la durerea și la paguba ce cauzează, și care arde o casă ca să poată apuca și el o bagatelă din incendiu, dar asemenea monstruri sunt rari.

Negreșit că sunt unele cabinete care n-au văzut cu ochi bun fapta cea mare a românilor ; negreșit că aste cabinete invită la protesturi, la greutăți împiedicătoare mersului celui din urmă al lucrurilor, ca să se poată pretexta o complicare în diplomație, o conferință nouă, o mărginire timporară a *domnului* numai la guvernarea unui principat, la anularea unei alegeri, — și atunci, încă o căimăcămie de cumpărat, încă un prilegiu a linge ce bruma a mai roit visticria și particularii, încă ceva invazii cu feluritele lor geliruri.

O ! sunt, se găsesc oameni carii să se facă instrument streinului, cătînd în perspectivă șirul acestor atrăgătoare bunătăți, și mai vîrtos cînd li se șoptește, unuia : dumneata porți fes, ești credinciosul sultanului, maiestatea-sa a și spus-o că ești bun pentru asemenea treabă. Ș-apoi... mănînci și carnea nefriptă ș-asta face să te bucuri d-o bună opinie în cabinetul Marei Britanii, care speră să întinză și în țara d-tale sistemul britanic în Orient. D-ta, iară, porți perucă și asta place foarte bucuros grațiosului kaiser. Cabinetul Vienii lucrează de mult pentru d-ta, fii dibaci a procura ocazia ca să-ți putem dovedi cît de nalt ești pus în opinia maiestății-sale ș.c.l. ș.c.l. ș.c.l.

Toate astea însă sunt moscul ce se dă murindului spre cea din urmă intonare a nevrelor sale. Trecutul își dă suflarea cu toți îngerii lui și cu tot spiritul său, și viitorul, plin de viață, surîde deopotrivă și celor ce-l doresc și celor ce se tem de dînsul.

Ne-am ales domnitorul în unanimitate, și ideea de prinț strein nu mai este permisă nici chiar *măriei-sale.*

Domnia eleptivă nu se poate transmite, căci nu este moştenită, nici luată cu sabia.

Alegerea noastră a fost conformă cu autonomia noastră recunoscută de puterile garante, în tractatul de la Paris, a fost conformă cu dorinţa naţională pentru unire, exprimată acum un an în unanimitate de amîndouă Adunările române, chemate de Europa şi alese de naţie într-adins pentru aceasta, cu *mandat imperativ*, este conformă cu spiritul convenţiii care prescrie tendinţele noastre spre unire. Alegerea noastră ardică greutăţile ce să năşteau la ideea de prinţ strein, din rivalităţile dinastiilor europene : De unde să iasă acest Petru care să ţie cheia Orientului ? — cum şi greutăţile ce urma să se nască din neînţelegerile şi rivalităţile a doi domnitori cu aceleaşi prerogative, care să-şi cate preponderenţa în reazăme dinafară, păgubitoare naţionalităţii şi autonomiei, şi în intrigi din întru, slăbitoare legilor şi concordiei sociale.

Alegerea noastră dară este favorabilă naţionalităţii românilor, societăţii noastre, politicii europeane şi diplomaţiei cabinetelor. Ea curmă totdeodată intrigile coteriilor din întru şi împacă interesele cabinetelor mai mult sau mai puţin.

Dar Turcia încruntă văzînd că pierde oarecum nişte drepturi ce nu avea ; dar Austria să spăimîntă de fantasma închipuită de frica ei ; dar Englitera se posomoraşte văzînd că scapă cinci milioane de oameni din regimul monopolului său de speculări în Orient ; toate astea nu se simt deloc în balanţa *garanţiei* în care de ceilaltă parte este dreptatea, hotărîrea a cinci milioane de români, voinţa şi sprijinul Franţei, al Rusiei, al Prusiei şi al Sardiniei.

Fapta noastră este o faptă săvîrşită, care trebuia să se facă şi care s-a făcut întocmai după cum se cuvenea a se face. A fost bine concepută, bine săvîrşită. Ne-am întărit naţionalitatea, am făcut Unirea şi am scăpat de prinţ strein. Mai puţină grijă dar pentru grijile streinilor şi mai multă energie şi unitate pentru întărirea faptei noastre şi pentru dobîndirea consecuinţelor fericite ce avem să tragem din fapta noastră.

Fii bine încredinţată, junime cu inima fierbinte, că bănuielile şi temerile ce auzi şoptindu-se pe la auzul tău

sunt născociri ieşite din sfatul de noapte al cabinetului vreunei clice, este suflarea rece din plămîni cadaveroşi, din inimi de gheaţă, care ar vrea să tampereze zelul tău de naţionalitate, amorul tău de patrie prin răceala mormîntului în care au vegetat ei de cînd s-au născut.

O, Doamne ! cînd ne vom împăca cu oamenii aceştia care strigă *pace* şi seamănă *răscoală !* Cînd va veni timpul ca sărutările noastre frăţeşti să nu fie întîmpinate cu sărutări de Iudă ! Cînd vor ajunge oamenii aceştia să simţă trebuinţa a avea o Patrie liberă şi tare ! Pururea fi-vor oameni carii o să conspire cu streinul în contra ţării sale ! Nu e mijloc de îmblînzire ! Necontenit or să prigonească pe aceia carii vor să le dea, numai cu sacrificiul lor, o Patrie gratis !

Voi ne prigoniţi, ne sărăciţi, ne calomniaţi, ne întemniţaţi, ne exilaţi. Răsplata lui Dumnezeu asupra voastră şi asupra fiilor voştri ! Noi, din fundul temniţii, din mizeria exilului, vă vom da o Patrie fără voia voastră şi vă vom lăsa, cum v-am lăsat totdauna, să-i mîncaţi voi bunul. Oameni de materie, luaţi materia ; căci noi, oameni de spirit, purtăm cu falǎ cununa de spini şi nu ne propunem nimic alt decît gloria că v-am dat o Patrie.

(1859, 7/19 februarie)

MODERAȚII

P-aci era să se formeze *un centru* în Camera noastră, ca să ne asemănăm mai mult cu formele pariziane. Un corp fără inițiativă, ca toate centrurile, alcătuit din cei mai slăbuți din Cameră, cărora să li se pună cravate și mănuși albe, să se înțepenească în mijlocul Camerei, spunîndu-li-se că ei sunt temelia Camerei, ci sunt temelia țărei. Acest centru era să se cîrmuiască de o mînă de dinafară din Cameră. Planul cel d-întîi s-a paralizat; elementul pasiv însă din Cameră, sub nume de partit moderat, are să se constituie și să ajungă aci; își caută stăpîn. Dreapta organizează aste individe *patriote, prudente,* precum organizau odată girondinii pe *broscoii din mocirlă.* Daca ar întreba cineva pe retrograzii noștri, între patru ochi, care le este principiul, ce doresc, ce vor? ei negreșit că n-ar șovăi, — daca nu s-ar teme de puterea ideelor moderne și de rațiunea seculului în care trăim, — să-și mărturisească principiul foarte lămurit și dorințele lor, și voința lor; căci ei au un principi în legea lor, au o dorință, au o voință, dar le ascund în întunerecul conștiinței lor, căci acestea nu pot răbda lumina zilei. Daca ar întreba cineva însă serios pe moderații noștri care le este principiul, ce doresc și ce vor dumnealor, eu cred că le-ar fi cu neputință să formuleze ceva care să exprime o idee; le-ar fi cu neputință să demonstreze rația existenței dumnealor.

Trebuie să determinăm ce vor progresiștii ca să putem justifica pe moderați. Progresiștii vor aplicarea literei și a spiritului convenției în toate părțile constituției ce suntem chemați a ne elabora. Moderații voiesc doară altceva? Retrograzii nu pot fi suferiți nici de opinia publică care a protestat în contra trecutului, nici de Camera care s-a ales pe alte baze decît ale trecutului, nici de guvernul chemat ca să reformeze trecutul. Conservatorii asemene nu pot fi între activii statului, pentru că suntem în epocă de schimbare totală a statului întreg, într-o epocă de tranziție necesarie, cerută de țara toată și impusă chiar de toate puterile garante, n-avem nemic de conservat. Suntem dar, prin necesitate, toți cetățeni activi, progresiști convenționali, chemați la opera reformelor generale. Retrograzii cari regretează trecutul și conservatorii staționari, — faliți cei întîi pentru că ceea ce regretează nu se mai poate întoarce, și ceilalți pentru că n-au nemic a conserva, — sunt pasivi; moderații însă, carii n-au a modera nici trecutul proscris de nație și de puterile garante, nici viitorul prescris de nație și de puterile garante, în ce categorie rămîn, care este misia lor? — a împiedica progresul prin îndărătniciri și a încuraja trecutul prin simpatiele lor. Prin urmare, răul primejdios nu este în trecutul retrograzilor, carii s-au citat în judecată la Paris, cărora li s-a făcut anchete la fața locului prin șapte comisari împărătești și prin o sută delegați ai țărei, carii în fine s-a judicat în conferințe și s-a osîndit la goană perpetuă din toată țara noastră; răul nu există nici în conservatori, pentru că și ei sunt un corp falit, fără acție; răul dar este astăzi numai în *zișii moderați,* carii, neavînd curagiul a se declara pentru trecut, îl încurajează pe ascuns și ține în loc progresul intimidîndu-l că din tot pasul lui, din toată mișcarea sa naște revolte, jacherii, sinistruri spăimîntătoare.

De cînd filozofia seculului XVIII a început a clădi societatea cea nouă în Constituanta și în Convențiunea Franciei, dupe care calchează și trag copii necontenit, mai mult sau mai puțin asemănate, toți arhitecții sociali de atunci și pînă acum, oamenii cei mai urîcioși într-o Cameră, antipatici atît publicului cît și lucrătorilor la noile edificiuri sociale, cît și chiar conservatorilor vechi-

lor ruine și retrograzilor pe anagrama seculilor, au fost totdeauna și sunt și astăzi moderații, necapabili a susține trecutul, necapabili a încuraja viitorul.

Acești paraziți vegetînd pe diferite principii străine se nutresc fără scrupul și din trecut și din viitor, și dintr-un princip și din altul, fără să serve, fără să se devoteze nici trecutului, nici viitorului.

Moderații nu există pînă cînd nu se ivește o idee nouă, un principiu nou. Atunci iacă-i ieșind de nicăirea spre a se acăța de acea idee, de acel principiu, ca să nu le lase să prospere. Se agitează în deșert, se pun cînd pentru, cînd contra, pîndind de care parte se lasă balanța.

Progresiștii și retrograzii se lupt între dînșii, se urăsc adesea și de multe ori se combat de moarte ; se stimă însă mai totdeauna și, cînd se salut, cînd își dau mîna, o fac cu respect unul către altul ; moderații sunt disprețuiți de amîndouă părțile și de multe ori și chiar de dînșii.

Retrograzii tolerează pe moderați pentru că aceștia împiedică progresul, pentru că le trebuiesc la timp votul lor și pentru că nu li se opun mai niciodată ; progresiștii nu-i bagă de seamă pentru că lupta lor este cu retrograzii, și iată-i neatacați de nici o parte și sugînd, în lipsă de conștiință, amîndouă părțile. În toate adunările, pe dînșii a să-i vadă cineva așezați în mijloc, cînd rînjind, cînd mîrîind în dreapta, cînd mîrîind, cînd rînjind în stînga ; nemușcînd nici în dreapta, nici în stînga, nesusținînd nici dreapta, nici stînga, ci numai lăsîndu-se cînd spre dreapta, cînd spre stînga, cu sînge rece. În Convențiunea Franciei se numeau *intriganți* moderați, în Constituantă se numeau *broscoi din mocirlă*, pentru că locul lor din mijloc, între munteni și girondini, se chema mocirla sau cîmpia, și în adunările moderne, unde parlamentarismul s-a făcut mai pretențios, s-au numit *Centrul ;* însă prin tradițiune tot *broscoi din mocirlă* le zic și astăzi în toate părțile, și publicul, și dreptele și stîngele camerelor. Ei fac mai totdauna coada miniștrilor, vînînd cînd posturi, cînd alte favoruri. Oamenii aceștia au fost cei mai cruzi în toate adunările. În Constituantă au votat toate acuzațiile, toate omorurile. Robespierre nu s-a luptat mult ca să aibă ajutorul lor în contra pasiunilor aprinse atunci și în dreapta și în stînga ; ei erau totdeauna acolo unde torentul de

sînge era mai îndestulător. Istoria o spune și contimpuranii o afirm, ca regulă generală : mediocritatea este totdeauna rea, este totdeauna crudă ; și moderații sunt totdeauna mediocrități.

N-ar fi nicidecum de dorit să vedem în Camera noastră a crește asemenea plante, și mai vîrtos că la noi ar avea mai puțină rațiune de a fi decît oriunde alt ; căci noi nu avem luptă spre a crea principuri, spre a crea baza Constituției noastre, ca să se pretexteze încropirea, temperarea principurilor prin aceștia. Bazele sunt puse Constituției noastre de Convențiunea de la 19 august. Adunările noastre elective n-au nici inițiativa a proiecta pe aceste baze. Aceasta este rezervată Comisiei Centrale — care, fie zis în treacăt, se miroase că are să fie retrogradă — și guvernului. Deputații noștri nu pot decît să dezbată, să priimească, să refuze sau să amendeze, fiecare de oriunde va sta, fără să avem trebuință a ne forma *munte, dreaptă* sau *mocirlă,* maimuțind și noi acele eterne adunări ale Franciei. Daca dreapta și stînga nu prea au așa mult de făcut, dar'mite centrul !

Ce însemnează și ce va să zică *centru* în camera noastră ? De unde pleacă și unde vor să ajungă moderații prin moderatismul d-lor, exprimat [în] *centru ?* Aici la noi sunt două principuri : spiritul senetului de la Balta Liman sau al Convențiunei de la Paris ? Regulamentul sau Constituția prescrisă ? Nu este vorba a crea de la noi alte constituții pe alte baze. Egalitatea înaintea legilor, înaintea funcțiilor și a contribuțiilor, sau rangurile, privilegiurile și scutirile ? Unde este termenele de mijloc ? Ce vor *moderații ?* Ce termen de mijloc este între egalitate înaintea legilor și între privilegiu ? Moderatismul aci este curat pretextul trecutului să nu intre în viitor ! Moderatism va să zică nelucrare, exilare, marasmul, piroteala în acție ; va să zică : să cerem Constituția și să ținem la Regulament. Aci, în centru, intră toți aceia carii n-au curagiul să spună de față că nu se îndură a se despărți de legile și spiritul trecutului.

Clasa moderaților s-a recrutat totdeauna și în toate părțile, — în Francia mai cu seamă, căci acolo este țara centrurilor de Camere, pentru că numai acolo s-au dezbătut principurile cele mai contrarii și cele mai necu-

noscute, — dintre acei oameni carii s-au acomodat şi se pot acomoda cu toate. Ei, tolerînd şi pe unii şi pe alţii, se mîndresc că nu cad în exces pentru că nu intră nici într-o luptă; se mîndresc că nu greşesc pentru că nu întreprind nimic; că sunt iubiţi de toate partidele pentru că nu combat pe nimine şi iau dispreţul drept iubire; că sunt putincioşi a ajunge totdauna la guvern pentru că nu reprezintă nici un partid din luptă. Sunt nici într-un fel aceşti oameni: n-au nici energia acţiei, nici forţa existinţei, nici curagiul reacţiei, şi sunt tocmai oamenii guvernelor nepronunţate.

Dar este încai ceva frumos în numirea asta de *moderat*, recheamă ea oare ceva fapte mari săvîrşite de moderaţi, ca să ambiţiuneze cineva s-o poarte măcar ca titlu onorific, ca rang fără funcţie? nu văd; căci moderatismul n-a produs nicăirea nimic, a fost totdeauna pasiv, a fost totdeauna negarea a tot felul de acţie, stavilirea progresului, un refugiu al reacţiei sfiicioase. Ş-apoi, fără ca să reprezinte nimic, prin fatalitate, s-a găsit tot el care a cauzat cele mai mari rele, cele mai mari vărsări de sînge în toţi timpii de pace sau de revoluţii. Măcelul din cîmpul lui Marţ l-au făcut moderaţii la 91; măcelul de la Panteon l-au făcut moderaţii lui Cavagnac, şi se explică pentru ce: biruitorul e generos şi biruitul este fricos; asta se întîmplă mai totdeauna; cînd biruitorul triumfă şi biruitul este umilit, sîngele nu curge. Invidia însă, mediocritatea care nu iartă nici o faptă pentru că ea este necapabilă s-o facă, iese la mijloc excitată de neînsemnătatea ei şi se sileşte a se însemna prin oprirea lucrului, geloasă pe gloria celor ce-l conduce. Strigă celor fugind să stea, celor alergînd să se oprească, conflictul se începe şi sîngele curge. Asta pentru acolo unde se fac trebile cele mari.

În miniatură însă n-am văzut-o oare şi noi aceasta la 1848? învinşii erau la Braşov şi învingătorii la cîrma statului. Generozitatea acestora împăcase poziţia celorlalţi, şi torentul trebilor mergea fără stavili. Daca invidia mediocrităţii, daca moderaţii inactivi şi vexaţi de mediocritatea lor n-ar fi fost elementele clubului de la Momolo, s-ar fi vărsat vreo picătură de sînge în acele zile de sărbătoare? Aceasta s-a văzut totdeauna şi în toate locurile:

mediocritatea, moderatismul este împiedicător prin moliciunea lui, neactiv prin lipsa lui de iniţiativă, crud prin invidia şi slăbiciunea lui.

Oamenii moderatismului însă sunt totdeauna cei mai pricepuţi la interesele private şi egoiste; ei au mai totdeauna partea corbilor într-un cîmp după încetarea rezbelului sau mai bine a vrajbei civile, căci la rezbel nu se prea amestecă. Din aceştia mai totdeauna se combină ministerele fără culoare.

Guvernele retrograde, cînd pot, ca să-şi răzbune pe progresişti, cînd sunt silite a se descăuna din principiul lor trecut, combin ministerul cu moderaţi. Guvernele progresiste iară, cînd nu au tot curagiul conştiinţei lor, ca să împace partidele contrarii, ceea ce nu reuşează niciodată, îşi încropesc ministerul din moderaţi; şi aşa moderaţii, carii niciodată n-au cerut altceva decît a putea fi putincioşi totdauna, sunt totdauna îndestulaţi. Ei se îngîmfă crezînd că neofensivul lor este o capacitate politică, un merit în genere recunoscut; cînd ei nu sunt decît famenii, neutrii pe carii Solon îi osîndea la moarte; cînd ei nu-şi au fiinţa lor decît de la progresişti, carii zguduind trecutul, răsar moderaţii întîi cu căciula în mînă ş-apoi în capul bucatelor. Cînd femeile cochete vor să tachineze pe aceia de carii se interesează dar nu-i pot aduce unde vor ele, fac avansuri, dau favoarele lor de faţă la nişte individe foarte neofensive, prin care cată să-şi răzbune de rebelii ce le despreţuiesc; şi aceştia se umflă buclîndu-şi părul într-o oglindă, nesocotind şi zburlindu-se chiar pe aceia carii sunt cauza norocirii lor. Asta se întîmplă cu moderaţii carii se cred că sunt mai meritabili decît progresiştii, pentru că sunt mai la-ndemînă, pentru că printr-înşii se şicanează sau nu se lasă să meargă trebile, opunîndu-se celor carii ar putea să le facă.

Conchiz dar că moderaţii fac mai mult rău progresului decît chiar retrograzii; că la noi aşti moderaţi sunt cu totul de prisos, căci n-au ce modera, nefiind excesul nicăirea, nici putincioşi măcar, căci cată sau să rămînă cu retrograzii, sau să meargă cu progresiştii. Aceasta pentru cei cari vor fi acum în Cameră cu gusturi de moderatism. Iar pe alegătorii cari au să mai trimită cîţiva depu-

tați în Cameră îi îndemn, în numele viitorului sau al trecutului, să-și aleagă deputatul de o culoare oarecare : regulamentist curat, sau constituționalist curat. Destul este să avem în Cameră o stîngă și o dreaptă care să lupte piept la piept. Să nu trimită fătălăi, broscoi de mocirlă carii să nu facă nimic, să împiedice lucrarea, și cînd este la vot să se codească, să s-ascundă sau s-aștepte o comandă ca să știe ce să facă. Mai înainte de toate însă, recomandăm alegătorilor din partitul național să ceară o chezășie valabilă de la deputatul pe care-l va trimite, că „va vota pe față și că nu va primi nici un serviciu altul în stat cît va fi deputat, afară numai cînd va fi numit ministru".

Deputăția este un post de confiență [1] al unui colegiu întreg, iar nu un post de chiverniseală. Nu știm daca totdauna interesele guvernelor pot fi identice cu ale țărei, sau, cel puțin, cu ale colegiului care-și trimite omul său în Cameră : și un om d-onoare, un om de confiență nu poate servi deodată la doi stăpîni cu interese opozite. Acesta fiind un mare principiu de susținut în tot timpul și în tot locul, nu-l pot îndestul recomanda partitului național. Să nu ajungem într-o zi a vedea un ministru mustrînd cu degitul pe un reprezentant al nostru, amenințîndu-l să-i ia postul, cum se întîmpla în Obșteștile Adunări trecute, și pe acesta cedînd, în contra conștiinței lui, voinței guvernului. Cine nu se simte destul de independinte prin singura avere a lui proprie și printr-o mică leafă de deputat, să nu se prezinte ca candidat, și alegătorul să-i ceară în scris această obligație care s-o imprime în toate foile publice.

(1859, 28 martie / 9 aprilie)

[1] *confiance* (fr.) — încredere.

LIBERTATEA PRESEI

Separatiștii, celulariștii pot să dezvolte doctrinele lor cu argumentările cele mai sofistice, cele mai dibace. Eu voi crede totdauna că sunt toți sau imbecili de bună credință, sau sclavi și tirani carii vor ori să-și ascunză semnele fiarelor ce port cu plăcere, ori cruzimile ce au devenit pasiunea lor domnitoare ; sectari ai sclaviei sau ai tiraniei, carii caută să-și ascundă pasiunea culpabilă subt o doctrină amăgitoare, sforțîndu-se, ca criminalul, să găsească cauze atenuante spre justificarea crimei sale.

Aceia carii opresc adunările, opresc discuția, împiedică publicitatea, vădesc că se rușinează de public, să tem de dezvălirea faptelor lor, le e frică de publicitate. Oricare ar fi cuvintele lor, ei sunt retrograzi, de rea credință. Cer progresul de rușine numai, fără să-l dorească ; strigă în contra abuzurilor și le mențin în puterea lor ; se plîng de arbitrariu și-l comit neîncetat ; se fac că cer lumina și o sting de unde se ivește. Libertatea în gura lor este egida care le ascunde despotismul.

Libertatea este una și nedespărțită ; este un atom din care nu poți sustrage nimic fără să-l ciuntezi ; este sănătatea unei societăți ale cărei organe funcționează toate în vigoarea lor. Oprind unul din organele ei a funcționa, circularea se împiedică și germinele maladiei intră în corp. Răul progresă cu oprirea circulării și prepară sau piroteala, lîngoarea și marasmul, sau frigurile, delirul și mania. Tot răul într-o societate vine din prescripțiile

proibitive, din împiedicarea facultăților ei, dintr-un regim contrariu rîvnelor ei, din ardicarea unei libertăți.

Dară ! libertatea este una și nedespărțită, — și tot ce nu este libertate este tiranie, este abuz de putere, fie acest abuz în cercul legislativ, în cercul judecătoresc, sau în cercul administrativ.

Doctrinarii, — carii au format stîrpiturele sociale ce se zic moderați, — neagă libertatea întreagă ca element al progresului, pentru ca progresul să nu se facă ; pentru ca societatea, — slăbănogită prin lungi regimuri proibitive, în boală cîinească prin abținerea de la orice nutriment tonic, de la orice nutriment împuternicitor, cu corpul șubred și cu inima lîngezită, — să se conducă lesne de legea arbitrarului, să se spăimînte înaintea biciului, să meargă singură unde-i sună fiarăle, precum leul, demoralizat prin ajunare și regimuri umilitoare, urmează cu capul în jos pe supuitorul său ; precum boul vine de sine să se înjuge la semnul ce i se face prin lovitura cu resteiul în jug.

Oameni sinceri ai progresului, nu credeți pe doctrinari ! Libertatea sau este sau nu este ; abuzul sau este, sau nu este ; libertatea este sănătatea corpului social, care nu poate exista cu maladia corpului social, care este abuzul.

Libertatea are o singură lege : dă fiecăruia ceea ce voiești să-ți dea fiecare ție ; nu face nimului ceea ce nu voiești să-ți facă nimeni ție. Ea are trăsurile ei pronunțate, fizionomia ei distinctă. Cunoști libertatea îndată ce vei intra într-o societate dezvoltată în largul domen al ei : libertatea adunărilor, libertatea discuției, libertatea publicității.

Abuzul are legi varii, infinite și elastice de toate părțile. Cea mai simplă chestie, cea mai legitimă, simtimentul cel mai natural, aplicarea cea mai neofensivă, abuzul face din fiecare obiectul unei legi penale. Nu este nici o datorie umană a cărei îndeplinire să nu fi oprit abuzul printr-o lege ; și nu este nici o trădare, nici o acție antisocială, nici o crimă de les-umanitate, de les-societate, pe care abuzul să nu o fi salariat. Trăsurile caracteristice ale societății izinite în regimul abuzului sunt separatismul și servilismul : nu se poate aduna mai mulți de atîți oa-

meni la un loc ; nu se pot discuta legile, nici aplicarea lor ; nu se pot discuta actele *stăpînirii*. Fiecare ieșind din chilia sa are să se gîndească să nu facă un pas strîmb, să nu zică o vorbă, să nu salute un fapt greșit de către *stăpînire ;* căci cea mai mică abatere din linia sa de conduită, trasă de *stăpînire* pentru politica zilei, îl duce în poliție, unde-l bate, sau în tribunal, de unde merge de-a dreptul în pușcărie.

În regiunea libertății, guvernul este al societății și face ce voiește societatea. În regiunea abuzului, populația este a stăpînirii și face ce voiește stăpînirea ; stăpînirea o împarte în clase de diferite calități, subîmparte clasele în alte nuanțe de calități de mîna 1-a, 2-a, 3-a și a 4-a ; împarte privilegiurile, drepturile și îndatoririle cum i se pare ; pune regimul Regulamentului în fine, și populația, fasonată cu dînsul, îl cheamă într-ajutor ca s-o scape de libertate.

Proverbul sclaviei zice că „țiganului cînd i se face de bătaie, cată să-l bați, căci altfel se îmbolnăvește și moare“. Astăzi nu se mai aude acest proverb, și nu sunt decît unsprezece ani de cînd s-au dezrobit țiganii. Cînd treci din întuneric la lumină, te dor ochii și nu poți vedea ; însă, odată dedat cu lumina, te cutremuri d-o viață la întuneric.

Curagiu, adevărați amici ai progresului ! Dați deodată toată libertatea în toată societatea, căci nu este nici un pericul. Libertatea are atîta nobleță în sine încît inima cea mai rea, cea mai vendicabilă devine bună și iertătoare îndată ce se scaldă în libertate. 48 al românilor nu v-a probat-o îndestul ? Cînd cineva intră în apă încetul cu încetul simte mai multe răcori decît cînd se afundă dodată. Daca nu s-ar fi codit boierii să priimească de atunci toate reformele proclamate, toate principiurile salutarii nației noastre ; de ar fi abdicat de atunci la toate abuzurile, am fi avut oare atîtea invazii, atîtea nevoi, atîtea cheltuieli pe țară, sau am fi gustat, din contra, astăzi, toate fructele libertății și ne-am fi dedat cu dînsa pînă acum, ca și cînd am fi fost născuți într-însa ?

„Numai atacînd și răsturnînd toate abuzurile deodată, poate cineva spera să se scape de dînsele fără întoarcere. Atunci numai fiecare se vede interesat la așezarea ordi-

nei ; reformele cu încetul şi parţiale au sfîrşit totdeauna prin a nu reforma nimic. Abuzul ce se mai conservă devine razimul şi prea curînd restauratorul tutulor celorlalte ce crede cineva c-ar fi desfiinţat." *

Englitera, care intră deodată în toate libertăţile, trăieşte într-însele de două sute de ani ş-a ajuns în prosperitatea în care o vedem fără alte zguduiri. Libertatea bătrînă dă fructe generoase astăzi, şi tărîmul ei, călcat şi lucrat de oameni liberi, produce fiecare hectar cît 20 hectare din cele mai bine cultivate ale ţării noastre.

America a dat deodată în toată libertatea şi iat-o în optzeci de ani mai înflorită decît toate staturile de astăzi.

Din contra, toate staturile care au umblat să păşească cu încetul în reforme, care au voit să desfiinţeze cîte unul abuzurile societăţii vechi, s-au înecat de mai multe ori în sîngele lor şi au rămas în civilizaţie la distanţe mari de America şi de Englitera.

Toţi oamenii de stat ai timpilor moderni au recunoscut că numai libertatea, libertatea întreagă fără restricţii, poate civiliza, poate ferici populii, poate stinge revoluţiile şi curma relele.

Nu voi cita aci părerile oamenilor libertăţei, nu voi numi Proudhoni şi Ledru-Rollini spre sprijinul libertăţii ; voi cita numai nume care să nu sperie nicidecum pe onorabilii deputaţi din dreapta, nici pe susţinătorii ingeniosului proiect de lege de presă, citit de ministrul din întru în Cameră.

„Voim libertatea, o libertate sinceră, *absolută* în tot şi pentru toţi, libertatea astfel cum există în Staturile Unite", striga redacţia *Universului* în 17 mai 1848, făcînd profesia de credinţă. Cine nu ştie ce este *Universul*, afle că este ziarul clerical cel mai legitimist din toată Francia.

„...Catolicii se vor cobori din arenă cu concetăţenii lor ca să ceară acolo toate *libertăţile publice* şi *sociale*, care vor fi de acum încolo eritagiul neprescriptibil al Franţei", striga comitele de Montalembert, cel mai boier, cel mai legitimist, cel mai catolic comite din Franţa ; şi altă dată

* Adresa Adunării Constituante din febr. 1790 (n.a.).

îşi rezumă profesia sa de credinţă în aceşti termeni : „În ordinea politică n-am avut decît un singur drapel, *libertatea în tot şi pentru toţi*".

Şi D. De Vatimesnil se exprima astfel în privinţa libertăţii : „Să ia seama bine francezii ! *Toate libertăţile şi libertăţile tutulor* sunt solidare. Nu va putea atinge cineva dreptul unui singur individ fără ca drepturile naţiei întregi să fie ameninţate... Libertate ! Nobilă vorbă care va deveni o amară derîdere daca n-ar însemna *toate libertăţile fără excepţie*". Şi iacă pentru ce *Românul* făcu din *chestia* Ferekidi o chestie naţională.

Cardinalul de Bonald, arhiepiscop al Lyonului, zice turmei sale, în 19 fevruarie 1848 : „Aţi arătat adesea dorinţa să vă bucuraţi de acea libertate care face atît de fericiţi pe fraţii noştri din Statele Unite ; această libertate veţi avea-o !"

D. Vicomitele de Falloux să mărturisea astfel în Camera Reprezentanţilor : „Cînd am fost învestit cu titlul atît de dificil de purtat de reprezentant al populului nostru, m-am gîndit că nu voi căuta alte soluţii decît libertatea".

Imperatorele Napoleon I-iu dicta generalului Bertrand aceste cuvinte adresate către regele Iosif Bonaparte : „Ziiului meu să-şi aducă aminte mai nainte de toate că este francez, să dea naţiei atîta libertate pe cît i-am dat eu egalitate" ; căci mustrarea cea mai mare ce-şi făcea Napoleon în martiriul său era că n-a dat Franciei libertate, şi singura scuză ce se găsea în contra astei crime de om de stat de talia lui era că rezbelele nu-i daseră pas.

Citaţiile n-ar mai avea sfîrşit, căci nu este un om de stat care, în confesiele lui intime, să nu mărturisească că lumea este menită libertăţei şi că manifestarea libertăţei, sinteza tutulor libertăţilor este libertatea presei în timpii moderni.

Regele Iosif, fratele imperatorului Napoleon I-iu, scria din Staturile Unite Vicomitelui de Kormenin, în 20 octombrie 1832, pe cînd boierii noştri aplicau Regulamentul în ţara românească : „Nici o lumină străbătătoare, egală, care să lumine toate părţile unui întins imperiu,

fără *libertatea absolută, nemărginită a presei*... Libertatea absolută a presei este singura suflare care să poată răspîndi în toate părțile adevărata lumină a spiritului; numai cînd imperiul ei va fi întins în Francia ca și în America, veți putea fi logici și drepți; numai atunci ar putea zice cineva: Virtute, fericire publică, nu sunteți himere!"

Și imperatorul Napoleon III mărturisește acest adevăr prin aste cuvinte: „Libertatea este o vorbă deșartă daca cineva nu poate să exprime liber prin scris cugetările și opiniunele sale". *

O, voi, carii vă temeți de revoluții, dar carii le preparați, le cauzați, aduceți-vă aminte că libertatea, libertatea presei n-a făcut nici o revoluție, ci numai oprirea, tirania, arbitrariul au adus revoluțiile. Toate revoluțiile se fac pentru libertate; dați toată libertatea ca să piară toată ideea de revoluție. Daca credeți că libertatea este un rău, preparați-vă la acest rău, căci este fatalmente predestinat; și ca să sfîrșesc cu citațiele, aduc această admirabilă comparație a imperatorului Napoleon III: „...Pentru că Libertatea este ca un fluviu; ca să aducă abondența și nu devastarea cată să i se sape o albie largă și adîncă. Daca în cursul său regulat și maiestos stă în otarele sale *naturale*, țările ce strebate binecuvintează trecerea ei; dar daca vine ca un torent care se varsă din cauza stavililor ce i se opun, se privește ca cea mai teribilă nenorocire; ea deșteaptă toate urele și se văd atunci oameni, în prevențiele lor, respingînd libertatea pentru că deșteaptă toate urele; ca și cînd ar trebui să gonească cineva focul pentru că arde și apa pentru că îneacă".

— Ești anarhist cu libertatea absolută care ceri, îmi vor striga boierii carii știu rău două-trei buchi.

— Să mă iertați, cinstiți boieri: nu sînt anarhist, pentru că am cerut și am ales domn și n-am conspirat nici în contra legitimității lui, nici în contra autorității constituționale a guvernului său. Sunt liberalist și voi să întăresc puterea domnului ce am ales prin *libertate* de con-

* Tom 1-iu, pagina 124. — Idem, pagina 209 (n.a.).

știință și de acție, manifestată prin libertatea adunărilor, prin libertatea discuțielor presei, nu prin poliții secrete, care îl trădau, nu prin bice și baionete care îl compromit. Domnitorul românilor a zis-o: „Voiește să domnească cu libertatea presei *absolută*".

— Să aveți libertatea să ne luați moșiile? vor mai repeta cei dibaci a încălica pe acest etern cal al lor de bătălie, acești paiați politici carii au pus, între noi și clasele ce voim să liberăm, atît de înalt în paliță [1], astă momiie spăimîntătoare, ca să nu o lase a se apropia de mîntuitorii ei. — A! își rîd paiații între dînșii cînd văd efectul bufoneriei lor, întocmai ca comediașii în culise după o scenă dramatică care a făcut să plîngă tot teatru.

— Noi voim, paiaților politici, daca cată s-o mai repetăm, voim să avem libertatea a ne aduna unde vom voi, cîți vom voi și pentru ce vom voi; a discuta în public cît vom voi și orice vom voi, și a comunica părerele noastre prin presă celor carii nu au fost față. Voim să desființăm prin puterea cuvîntului imperiul vostru care ne apasă, să sfărîmăm clasele privilegiate, întemeiate pe minciuna calității de naștere și să clasăm individul în ierarhia socială conform adevăratei sale valoare. Voim ca, pe lîngă proprietatea numai materială de moșii și de case ce am avut pînă acum, să ne dezrobim și proprietatea înțelegătoare, *industria* și proprietatea morală, *cugetarea*, și să dăm și acestor proprietăți valoarea în societate și drepturi în stat. Voim să liberăm aceste proprietăți născute de cenzuri și de legi proibitive, precum voim să liberăm și moșiele noastre de clăcași și de intervenții zapciești, precum voim să liberăm și casele noastre de *Cine-i acolo*, care ne turbură repaosul fără folos, și de execuții și vizite domiciliare fără sentințe judecătorești. Voim în fine să liberăm proprietățile noastre înțeleptuale și morale, precum voim să liberăm și proprietățile noastre materiale; și, — ca expresie generală a liberărei facultăților noastre, spre a putea lupta cu cuvîntul la liberarea acțielor noastre, — voim și cerem să sancționăm *libertatea presei* în toată întregimea ei, fără cenzuri și fără legi chibzuite de dumneavoastră, cum să ne taie pofta de scris

[1] *paliță* — par.

și să ducă pe toți publiciștii carii nu vă vor plăcea de-a dreptul în pușcărie, spre a rămînea în pace să urmați sfîntul Regulament, cu arhondologia dumneavoastră, cu posturile date pe ranguri, în proporții bine cumpănite de clasa 1, clasa 2, clasa 3, clasa 4, de boieri, stăpîni, proprietari ohabnici [1] pe țară și pe statul întreg, cu toată legislația, ministeriurile și divanurile, apanagiul clasei 1-a, cu mijloacele, în fine, a face în cîte 5, 6 ani de serviciu în posturi lucrative 10, 15, 20, 30, 70 mii galbeni venit pe an numai din moșii. Calculul vă este de minune, cinstiți boieri; atît numai că vi-l faceți fără să întrebați și pe „hoții de păgubași", carii au apucat să guste din cupa *veritāției*, au deschis ochii și au comunicat cu *veritatea* prin Prometeu, care se cheamă pe românește „48".

Pretextați abuzul, licența libertății presei! Ce rău a adus presa în toată libertatea ei de trei luni în 48 și de cinci luni acum? Ce răsculare a ocaziunat, ce asasinat a încuragiat, ce interior de familie a violat, ce onorabilitate privată a atacat? S-a găsit un june să atace printr-o broșură, nu printr-un *organ public*, onorabilitatea politico-socială a d. Ioan Manu, o onorabilitate într-adevăr necontestabilă, încoronată de nație cu toată solemnitatea în 48 la Giurgiu și în 59 la mitropolie; dar iată acest june că și-a expiat [2] păcatul în pușcărie cu furii, cu tîlharii și cu omorîtorii de oameni; iată în fine că nici tot talentul ce a desfășurat fratele nostru de peste Cerna, avocatul Maniu, în pledoaria sa de două ore la Curtea Criminală, n-a putut să-l apere de a mai sta încă patru luni la închisoare. Nu vă este nici atîta destul? Nu vă apără îndestul onorabilitatea condica criminală, făcută de administrația ad-hoc a guvernului din Balta Liman? Vă supără zbîrniitul *Țînțarului*! și pe noi să nu ne supere privilegiurile voastre, abuzurile voastre și pușcăriele unice în lume, ce conservați în astă stare spre corigerea noastră de impertinența a vă observa!

Ce idee *tare*, ce idee periculoasă, amenințătoare pentru societate ați văzut pînă acum în ziarele noastre, care să vă silească a proiecta o lege administrativă de presă, pe

[1] *ohabnic* — de veci.
[2] *expier* (fr.) — a ispăși.

care s-o execute impiegații voștri *efemeri*, fără *juri*, fără nici o garanție, ca și cînd panica de distrugerea societăței la ușe ar reclama imperios asecurarea societăței prin asediarea nemijlocită a conștiințelor, în regimul legilor marțiale improvizate de o dictatură necesarie?

Aveți leac de răbdare! Majoritatea Camerei este a voastră, majoritatea Comisiei Centrale este a voastră, țara toată este în mîna voastră, — faceți-vă legile cu îndelete, baricadați abuzurile cu tăria formalităților. Ce e zorul? Nu vedeți că sunteți atotputernici? Nu vedeți că de cîte ori v-am învins ați dobîndit tot voi? Ce vă pripiți să faceți lucru neisprăvit? Nu cumva conștiința vă spune ceea ce n-am putut să vă dovedim noi, că a trecut împărăția voastră, și o luați peste cîmp ca murindul care, văzîndu-și sfîrșitul în delirul său din urmă, o tulește din patul morței voind să scape de moarte? — Ironie... Noi știm că a trecut imperiul vostru, că legile ce vă mai faceți sunt scrise cu degetul pe nesip, că razuiturile voastre sunt neputincioase, și pentru aceasta nu ne supărăm, nu angajăm serios lupta cu voi. Făceți-vă *cheful*! Ziua din urmă este a osînditului. Voi veți muri ca boieri și veți trăi ca oameni. Acest metempsicos, care vă va strămuta într-o viață durabilă, leală și onestă, vi l-am promis noi în 48, — și această viață v-o preparăm fără voia-vă, înaintea ochilor voștri.

Noi suntem tari ca sănătatea și voi sunteți slabi ca morbul; noi suntem tari pentru că credem în viitor și ne răzimăm pe dînsul, și voi sunteți slabi pentru că credeți în trecut și vă rezimați pe dînsul; pentru aceasta nu ne-am supărat și nu ne supărăm de broșura lui B.C., plină de turbare în contra noastră, de calomniele ce puneți pe d. Eliade să ne arunce, de *Curierul* vostru unde v-ați grămădit toți, unde ați adunat pe toți bravii, pe toți bandiții politici (căci ne este iertat să bănuim astfel pe cei anonimi) și-i puneți să ne înjure în toate diminețele. Fondurile secrete nu sunt ale voastre, ca și toate celelalte, pentru un timp încă? — Profitați.

O, noi suntem tari, și tăria noastră ne face să fim consecuinți; cerem *libertatea presei* și nu ne supărăm de dînsa, nici chiar cînd ne-o arătați voi urîcioasă, îngălată,

ieşită dezmăţată din cîrciumă, celetnică[1] ţinghistră, scăpată în dezordine din locul de prostituire pe plată. Nu, nu ne supărăm de dînsa ; o plîngem, dar n-o urîm : este rău educată de voi, dar nu este culpabilă ! Prostituata se sanctifică în razele lui Crist, şi presa voastră se va innobila în razele libertăţei absolute, în lumina conştiinţei generale ; pudoarea îi va veni înaintea opiniei publice.

Noi suntem tari, şi pentru aceasta suntem şi consecuinţi ; cerem *libertatea presei* şi nu ne supărăm de dînsa oricum ni se arată ; iar voi sunteţi slabi şi de aceea v-aţi pierdut sărita, sunteţi neconsecuinţi : nu voiţi libertatea presei, strigaţi în contra libertăţei presei şi apoi abuzaţi de dînsa pînă peste toate răscoalele ; cereţi pudoarea presei, ş-apoi o paraţi paparudă, o dezvăliţi, o îmbătaţi ca pe o bacantă şi-i daţi drumul pe uliţe să-şi arate, să-şi laude şi să-şi vînză doctoria de friguri. Este aşa ori nu ? Evreul dă şi ţipă, hoţul fură şi jură. Ce fel ? şi în licenţa presei, şi în abuzul publicităţei tot voi privilegiaţi ? Tot voi şi numai voi să aveţi dreptul să înjuraţi ?

Pe cînd d. Ioan Manu era caimacam turcesc în ţară, mare şi tare, — precum fuseseră odată ai săi sau Gavanosoglu, — şi scria prin *Buletinul Oficial* al statului că noi suntem hoţi şi omorîtori de oameni, noi îl dispreţuiam şi nu-l trăgeam la judecată ; astăzi că duce pe d. Eliade la moşiele sale şi îl pune, — după ce îl îndoapă bine, — de scrie *Biblice* în contra noastră, noi nu zicem nimic : ni-e milă de d. Ioan Manu şi rîdem de d. Eliad. Pentru ce nu faceţi şi dumneavoastră tot aşa ? Pentru că noi suntem *tari* şi voi sunteţi *slabi ;* pentru că pe noi nu ne dor înjurăturele voastre şi pentru că pe voi vă dor vorbele noastre ; pentru că noi spunem *adevăruri* şi voi faceţi *calomnii*.

Să presupunem însă că s-au făcut oarecare abuzuri cu libertatea presei şi de către noi ; apoi, cu *lipsa presei* puţine abuzuri s-au făcut, numai de către voi ? Pe ce temei cereţi ca în libertate să nu se facă nici un abuz de către noi, cînd toată durata regimului vostru regulamentar, toate guvernele voastre au fost un şir de abuzuri, mărturisite chiar de voi în Cameră, în faţa lumei, cînd

[1] *celetnic* — slugă.

fiinţa voastră *boierească*, în societatea română, este un abuz şi cînd privilegiurile voastre sunt cele mai revoltante abuzuri, la care ţineţi cu toate astea mai mult decît ţinem noi la libertate, la *lipsa abuzurilor* din partea voastră şi-a abuzului puterei materiale în contra noastră.

Cum ! voi comiteţi abuzul a desfiinţa Convenţia, a nega Constituţia, a defăima naţia, a conspira în contra votului de la 24 ianuariu, a semăna anarhia, a vă bate joc de neodina şi temerea patriei, a complota, a conspira în contra autonomiei române, a cere invazii de la turc, şi de la austriac şi de la muscal, a medita şi a tenta la crime de les-domniat, — şi vă revoltaţi că libertatea presei a comis abuzul, din partea unui june în contra onorabilităţii d-lui I. Manu ? Voi faceţi abuzul şi sunteţi mai puţin culpabili decît presa care îl denunţă ? Este doară mai culpabil denunţătorul decît făptuitorul ? Mai criminal ministerul public decît săvîrşitorul crimei ? Unde vom merge cu acest sistem ?! Civilizaţia, civilizaţia numai este uşurarea omenirei, asecurarea voastră, apropierea omului de Dumnezeu ; şi *civilizaţia vine numai prin libertatea completă intru toate şi pentru toţi,* a căreia mergător înainte, a căreia regulator este *libertatea absolută a presei.*

Daţi tot drumul libertăţei, căci ea n-a produs nicăiri nici un rău. Toate revoluţiile destructive, exterminătoare, s-au făcut numai în contra tiraniei, în contra privilegiului, în contra abuzului, ca să sfărîme zăbalele ce s-au pus libertăţei. Exemplu sunt sinistrurile săvîrşite în Austria în 48 şi în toate ţărele despotice, cum şi liniştea, — în ast timp de incendiu politic şi social în toată Europa, — în Englitera, în Belgia şi în Elveţia.

Aţi văzut că zăbalele voastre, oricît de tari le-aţi face, n-au forţa a învinge libertatea cînd îşi ia avîntul, şi că toate lanţurile libertăţei zdrumicate vă izbesc pe voi ; pentru ce vă preparaţi răul cu atîta împizmuire ? De nu vă lasă inima să înlesniţi voi calea libertăţei, daţi-i pace : ea îşi va croi-o de sineşi, îşi va săpa albia, îşi va regula cursul şi veţi fi scăpaţi pentru totdeauna de inundările ei.

Cînd libertatea rupe stavilile ce-i puneţi şi îneacă pe cei carii ţin aste stavile, cînd vine mînioasă, în toată ma-

iestatea ei teribilă, nimicind pe inamicii ei și de multe ori chiar pe amicii ei, atunci toți sunteți la pămînt, salutîndu-o cu venerație; și, tocmai cînd i se domolește furia, cînd i se alină mînia, cînd devine blîndă, generoasă prin triumful ei și dă amnistia învinșilor, rupînd toate registrele trecutului, atunci începeți din nou a conspira in contra ei, a-i urzi piedice, a o nesocoti, a o întărîta spre o altă înverșunare. Și ce este și mai ciudat: o combateți în numele civilizației, cînd libertatea este singurul element în care poate viețui civilizația, precum abuzul, tirania voastră este nomolul în care zace barbaria.

În secolul acesta mai puteți crede că va trăi tirania, privilegiul, abuzul? O mărturisiți voi chiar că nu. Dați dar deodată tot drumul libertății, — ea singură vă poate apăra de revoluții brutale și de anarhia de care ziceți că vă temeți. Ziceți că vă temeți, cînd voi o faceți, o savurați și vă răsfățați într-însa!!

Nu vă mai gîndiți la o libertate stîrcită, rahiticoasă, schidoală, ciompățită; la o libertate strînsă în curele, cu botniță, împiedicată și sugrumată în chingi, căci aceea — deși vă va tolera abuzul — nu vă va putea apăra de nimic din cîte vă temeți voi. Gîndiți-vă la o libertate întreagă, complectă, frumoasă, sănătoasă și armată ca Minerva ieșită deodată din capul lui Joe.

Nu vă mai gîndiți la umilința și la mutilarea nației voastre prin proiecte demne de evul mediu, ca acelea din *Memorandul* vostru dat pe la curțile Europei. Nu vă siliți să arătați nația mizerabilă, ca să ieșiți voi în reliefuri peste dînsa: daca blocul nu este tare și nobil, nici reliefurile dintr-însul nu pot fi tari și nobile. Unde vă este folosul? Străinii rîd de voi și nația voastră vă urăște!

Voiți să ne unim, ziceți, voiți să nu mai fie *voi* și *noi*; dar cum înțelegeți astă unire? Să ne coborîm noi în cimitirul cadavrelor, sau să vă suiți voi în templul vieței? să ne întoarcem noi cîțiva seculi înapoi, sau să veniți voi în seculul în care trăim? să ne infectăm noi de miasmele morței, sau să vă înjuniți voi în profumele vieței? Cînd v-am respins? la 48? la 24 ghenariu? Mărturisiți-o. Cînd nu v-am chemat la ospețul Patriei? la Cina de taină? a trăi și a muri pentru Patrie? Suntem noi cul-

pabili daca ați preferit totdeauna *orgia* cu străinul decît ospețul de *agape* cu frații voștri?

O, oameni fosili! privilegiați bălsămiți! unirea este cu neputință între noi și între voi, pentru că legile naturei se opun, pentru că viața nu mai intră unde a intrat moartea, pentru că rîurile nu se mai întorc în surgentul[1] lor, pentru că gheața nu se poate încălzi decît numai după ce se va descompune!! Transformați-vă și veți putea trăi între noi. Contopiți-vă în societate, deșertînd clasele voastre, și societatea vă va clasa pe toți cîți veți fi de clasat, dînd fiecăruia dupe valoarea lui interioară, dupe capacitatea și voința sa a servi Patria cu onoare. Privilegiul, abuzul nu poate viețui, se asfixiază îndată în libertate și libertatea este singurul element al nostru! — De n-o avem, vom avea-o; ne-o comandă legea naturei, datoria ce avem către noi înșine, paza naturală a ființei noastre! Veniți să ne luptăm cu toți a o avea și să ne desfătăm cu toții frățește într-însa, — v-am zis-o de o mie de ori.

Daca morbul corpului n-ar slăbi inima, precum ne-o spune bisereca; daca piroteala minței n-ar fi efectul marasmului corpului; daca organele rațiunei ar mai funcționa în voi, negreșit că cetind memorandul Brătianului, care *este al nostru*, și memorandul boierilor, — cel puțin al unora, și către carii mă adresez mai cu seamă în ast articol, — publicat în No. 59 al *Românului*, care *este al vostru*, ați vedea că o imensitate ne desparte, că nu este nici un punct prin care să ne atingem în starea în care ne aflăm acum unii către alții, și că numai negarea voastră vă poate confunda în *partitul național*, care este nația, element vital și dătător de viață.

Cerînd libertatea absolută a presei, nu cerem să se poată zice prin presă ceea ce nu s-ar putea zice prin manuscrise, ce nu s-ar putea zice prin vorbe. Limitele presei sunt naturale: sunt acelea ale sociabilității în genere, sunt unde încep libertățile altei instituții, unde încep libertățile convenționale ale corpurilor statului, unde încep libertățile naturale și sociale ale familiei și ale individului; unde umanitatea, morala, societatea îi comandă să se

[1] *surgent, sorginte* — izvor.

oprească. Presa Statelor Unite, a Engliterei, a Belgiei, a Elveției în fine vor arăta calea presei României.

Într-un stat reprezentativ, într-un stat eminamente electiv, precum este al nostru, de la *pîrcălab* pînă la *domn*, presa este menită să aibă cea mai mare acție, să fie instituția cea mai respectabilă, cea mai respectată în stat. Presei, într-un asemenea stat, îi este necesarie o lege solidă, imuabilă, inalienabilă, ale cării garanții nu se pot afla decît în *libertatea ei*, sacrată în fruntea fiecării carte, fiecării constituții ce-și vor da d-aci nainte românii; căci presa are să prezide la toate alegerile constituționale, la alegerile fiecăruia corp în stat, să prezide la oricare elaborare de lege. Are să prezide literatura în genere, artele și toate relațiile sociale și internaționale. Ea are să îmbărbăteze și să înnobileze nația română, alțînd inima cetățenilor, supunînd patimile și dezvoltînd amorul de patrie, de familie și de umanitate. Presa cată să fie puternică și generoasă. Atacînd libertatea presei, vom ataca proprietatea generală, dreptul național, puterea morală a societății, dreptul a cugeta, libertatea conștiinței, nașterea morală, nașterea ideilor; ar fi în ordinea morală ceea ce ar fi în ordinea fizică cînd s-ar prescrie reproducerea, cînd s-ar zice: puteți să nașteți copii numai de genul cutare, numai de statura cutare etc.; pruncul ce veți naște altfel, sugrumați-l pe dată, căci veți fi puși la amendă, la închisoare, vi se va omorî fiul și vi se va ardica dreptul de a mai naște fii.

Nu poate fi stat liber, stat constituțional, fără libertatea presei. Rolul presei este să ajute guvernul și societatea în progresul regulat, pacefic, combătînd abuzul și arătînd drumul libertății prin deșteptarea și dezvoltarea ideilor salutarii. Un asemenea agent al civilizației nu poate fi destructor guvernelor carii vor să meargă pe calea civilizației; din contra, este ministrul său cel mai prevăzător, cel mai sincer, care ține ordinea publică, prin puterea inteleptuală, prin puterea morală, și apără guvernul și societatea de acția forței materiale, de acția forței brutale. Presa liberă devine un arbitru, un *juri* în permanență, care intervine în orice conflict, între corpurile statului și între guvern și societate. Ea își trage de sine limitele sale și nu este necesar să vie o lege specială ca s-o oprească d-a chema la arme, d-a ațîța vrajbe civile, d-a ardica guvernului puterea morală, fără care se anulează orice acție a guvernului. Ea va ști că datoria ei este să bată *abuzul* atît al guvernului cît și al societății. Presa moralizătoare va ști să-și puie ea însăși lege a nu calomnia, a nu defăima, a nu ataca statul în bazele lui. Ea va ști că numai prin discuție poate prospera elaborarea, schimbarea legală a unei legi constituționale, civile sau criminale, iar nu prin apel la arme, nu prin apel la rezbel civil. Ea va ști că viața privată a cetățenilor nu poate fi discutată de dînsa decît numai cînd are să tragă din ea o garanție pentru sau contra unei persoane publice, în viața sa publică. Ea știe că principiul religiei, principiul proprietății, familia și persoana sunt sacre în orice societate civilizată, și că ea — *presa* — care este cauza și efectul totdeodată al civilizației și al societății, nu poate ținti la a distruge pe genitorii și fiii ei.

Regulele generale, dar, de morală publică și privată, care regulează societatea în genere, sunt destule a regula și presa, fără să mai fie necesitate de legi speciale pentru dînsa, rămîind numai a se regula *imprimeria ca industrie, librăria ca comerciu și publicația ca proprietate.*

(1859, 21—25 iunie)

ACȚIUNEA ROMÂNĂ ȘI REACȚIUNEA BOIERIMII ANTINAȚIONALE

Fatalmente, Reacțiunea urmează totdauna Acțiunei. Acest reflux moral, însă, diferă cu totul de refluxul fizic : Reacțiunea împiedică numai, dar nu întoarce Acțiunea.

Acțiunea națională română, împiedicată cu venirea celui d-întîi Ghică în Țara Românească, Gheorghe Ghica, care a venit escortat de tătari și de turci, spre a uzurpa tronul Basarabilor, Acțiunea română, curmată cu desăvîrșire cu moartea lui Șerban Cantacuzin, Acțiunea română, anunțată în periodul său din urmă la anul 1802, manifestată la 1821, specificată la 1840, formulată la 1848, votată de Adunarea ad-hoc la 1857 și sancționată la 24 ghenariu 1859 fu urmărită de aproape de Reacțiunea boierimii antinaționale.

Anevoie într-o națiune să fie și Reacțiunea tot așa de puternică ca Acțiunea ; pentru că orice societate este compusă de o parte activă și de alta pasivă, și este în natura lucrului ca tot ce cugetă, tot ce se mișcă, tot ce are viață să fie în acțiune ; dacă n-ar fi așa, legea progresului n-ar mai fi o lege eternă și nemutabilă. Cînd progresul își ia avînt prin Acțiune, partea pasivă, partea trîndavă, Reacțiunea, negăsind vitalitatea și forța în drojdiile ce rămîn în fierberea Acțiunei, neputînd combate Acțiunea prin ea însăși în societatea din care face parte, aleargă să-și împrumute puteri de la străini. Astfel s-a urmat în Franția, astfel în toate părțile, astfel se urmează și la noi. Această lege generală se poate studia în toate locurile

unde a operat Acțiunea națională mai cu putere. Și ca să nu mergem să studiem acest fenomen în Franția la finitul secolului trecut și la începutul secolului acestuia, ca să nu mergem a-l studia în Austria, să-l studiem acasă la noi, căci este scris în limba patriei, este contimporan cu noi, este gravat în memoria fiecăruia. De cîte ori Reacțiunea boierilor antinaționali s-a cercat să se opuie Acțiunii naționale, fără să puie mîna străinul, Reacțiunea lor a făcut totdauna fiasco și Acțiunea națională a mers totdauna înainte, rîzîndu-și de amenințările Reacțiunii. Nu este sevă, nu este vitalitate în Reacțiune. Cum o să se opuie ea prin ea însăși contra elementului vital al națiunei ; și suflarea de departe numai, a străinului, nu este destul ca să poată da ton inerției : trebuie să vie el, străinul în persoană, cu baioneta și cu tunul, trebuie să puie umăr străinul ca să poată da putere Reacțiunei. După animarea națională sub Mavroghene, a trebuit să vie neamțul și muscalul ; după domnul Tudor, a trebuit să vină turcul și muscalul ; după revoluțiunea din 48, a trebuit să vie și turcul și neamțul și muscalul. D-aci înainte însă sperăm că n-are pe unde să mai intre străinul. Convențiunea și principiul neintervenirii, grație lui Napoleon, patronul Acțiunilor naționali, a închis toate barierele și a baricadat toate potecile pe unde străinul putea să pătrunză în țara noastră. N-a mai rămas astăzi în ajutorul Reacțiunii decît bătrîna viclenie a unor cabinete cangrenate prin propriele lor excese.

După formularea Acțiunei naționale, după 48, năvălirea a trei armii străine părea că a învins cu desăvîrșire Acțiunea română. Această părere însă era numai în capetele bolnave ale reacționarilor ; căci Acțiunea își concentra energia și era în mișcare continuă. Reacțiunea, în culmea fericirii ei d-o zi, gîndea că cu întemnițarea și cu exilarea cîtorva persoane s-a înăbușit cu totul Acțiunea. Țiganul se întorsese în sclavia sa ; țăranul se întorsese, fără murmură, la servagiul său și încă cu o doză și mai mare de nedreptate : din *clăcaș* c-un drept pe pămîntul său de laboare, a devenit *chiriaș* cu dreptul a sta în aer ; meseriașul și negutătoriul se întorseseră la umilința lor de mai nainte ; se stricaseră toate școalele naționali de prin orașe și sate. Supliciul secular, biciul și jaful se pu-

seră iar pe țară, și ciocoimea, mîndră de puterea străinului, înverșunată de răzbunare contra celor ce au voit să-i dea o patrie liberă, propunea să se arză toate cărțile din țară și strîngea cu sete cea din urmă armă ce s-ar fi putut găsi ascunsă în vreo casă. Peste 30.000 de puști și pistoale, după ce s-au ars în curtea lui Constantin-vodă, s-au adunat toți lăcătușii de au zdrumicat toate țevile acestor arme. Copii, îmbătrîniți în credința și speranța în străin, credeau că viața Națiunei este ascunsă în acele țevi de pușcă. Înalta nobleță revenise la splendoarea ei d-întîi; bicele, țipetele, vaietele, jafurile, fiarele, muzicele, orgiile făceau acordurile cele mai plăcute în armonia regulamentară și înălțau melodia delicioasă spre etajerele ierarhiei din Arhontologie[1]. Cînd redobîndește cineva ceea ce s-a deprins să aibă și pierduse cîtva timp, fericirea este cu mult mai mare de pe cît era pînă să nu guste amarul pierderei. Acest fenice, *Regulamentul*, nu fusese niciodată așa de frumos în viața sa cea d-întîi ca în orele cînd învie din cenușa lui și-i creștea penele din nou. — O vedenie amăgitoare! Fenicele este o fabulă, bătrînilor copii! Ce moare nu mai înviază, ce arde rămîne ars. Regulamentul și Arhontologia voastră au murit, s-au ars de Națiune și cenușa lor s-a spulberat în vînt.

Transformarea se face; este legea naturei să se facă; și metempsihosiștii, urmînd legei progresului și perfectibilității, spun că animalul se transformă în om, nu însă și viceversa. Liniștiți-vă: Regulamentul vostru se va transforma în Constituțiunea noastră și voi veți trăi prin noi. Nimic nu se pierde în univers. Rangurile și faptele voastre vor trăi în istorie și voi veți trăi în lumea reală.

Pe cînd se vota Acțiunea română în Adunarea ad-hoc, în timpul său parlamentar, cînd invaziunile străine erau reprezentate în România numai prin cîte un comisar respectiv, cu parola în loc de baionetă, Reacțiunea se ștergea la ochi și nu putea să crează ce vedea la golirea scrutinului. Nu e nimic — își zicea Reacțiunea cu speranța muribundului în medicamentul viitor — pînă la sancționarea acestui vot mai va; reprezentanții invaziunilor ne vor ajuta, să căutăm numai a ne introna un căpitan bun al nostru și vom scamota[1] noi și votul acesta; încă cîteva drepturi ale țării cedate străinilor și baionetele lor sunt aci; guvernul este al nostru, majoritatea Camerei este a noastră.

Ziua otărîtă pentru alegerea căpitanului ce trebuia să conducă Acțiunea sau Reacțiunea ajunse. Bibescu sosise la Cîmpulung, Ghica făcea nevoia bunăvoință, toți amatorii se frămîntau în nerăbdare ca cîinii în giurul unei mese; partizanii lor împleau bisericile rugîndu-se la icoane și îngenuchean înaintea preoților cu patrahirile pe cap, pe cînd cortegiul *Acțiunei* naționale inunda toate poalele și dealul mitropoliei, tot Cîmpul Libertății pînă la pavilionul consacrat acestei divinități în anul 1848. Bibesciștii, orbiți de dorința lor, gătiseră și ospățul ce era să le încoroneze triumful; guvernul și Camera erau ale lor, biruința era sigură. *Reacțiunea* însă păli la auzirea unui nume necunoscut și *Acțiunea* națională mîncă ospățul pregătit de *Reacțiune*. Nu e nimic, — strigă *Reacțiunea*, prin vechii perucați cu dinți de sidef, — vom triumfa; astea sunt trecătoare, criteriul cu invaziunile nu va recunoaște această operațiune făcută afară din regulele prescrise de dînsul. Este călcare de formă, strigă unul; călcare de Regulament, strigă altul; călcare de Convențiune, strigară alții; s-așteptăm sentința criteriului cu baionetele; puterile garanți n-or să recunoască astă alegere; sublimul nostru sultan n-o să-l întărească. Bibescu fugea scuipînd înapoi și toți amatorii cu buzele îmflate se puseră pe jălbi la puteri. Criteriul, sublimul sultan, puterile dederă din umeri. Nu e nimic, strigă iar Reacțiunea, făcîndu-și curagiu; politica, diplomația, evenimentele, circumstanțiile nu iartă pe Criteriu, pe Sultanul, pe Puteri să se pronunțe, pentru alte cuvinte; însă ei sunt cu noi. Să revenim, zise Reacțiunea, la vechea noastră rutină, la conspirațiuni, la comploturi de palat, și acum cu invențiunile cele noi, cu mașinele infernale pe de o parte, și pe de alta cu jălbi la străini, cu calomnii, amerințări și făgăduieli.

[1] *Arhontologie* — condica neamurilor boierești.

[1] *escamoter* (fr.) — a ascunde.

Acțiunea națională se împiedică necontenit, dar se mișcă și înaintează neîncetat și Reacțiunea se debate[1] în delir după 24 ghenarie; își recheamă toate puterile, ține *sfat* mare și otărăște să lupte de față; își numește două comitete, unul la Bacău și altul în Capitală; otărăște să ridice două steaguri prin aste două comitete, adică unul la Bacău și altul în Capitală. Toată speranța ei și-o pune în afară în cei trei monarhi ce-ncongiură România și înăuntru și-o ațintă în puterea ce-i da legea electorală făcută de străini și priimită provizoriu de Acțiune. Steagul lor din Bacău cade îndată după înălțarea sa, ca să facă loc altuia ce era să se ivească mai pe urmă în Iași cu numele de *Viitorul*, și toată Reacțiunea ațintă pe cel din București. Acesta se cheamă *Conservatorul progresist*, condus de o *protipendadă*: cinci aleși campioni ai boierismului. Reacțiunea își cheamă toate moluscele inerte să se miște, să ia parte la luptă contra Acțiunei și în primăvara anului 60 toate moluscele *culbeci* prin simpatie melcească au scos deodată în trîmbă coarne boierești de la Iași pînă la Bacău, din Bacău pînă-n București și de la București pînă la Craiova. Ce mîndrețe de coarne! Ce înțelegere spontanee între dînșii! Ce comunicațiune miraculoasă. Ceea ce face unul aici, în aceeași clipă face și celalt la distanță de 20 de poștii! Lumea s-a ocupat mult, mai anii trecuți, de acest fenomen ciudat de simpatie și de înțelegere melcească. Dar cei de dincolo de Milcov sunt și mai vineți, cu cefile mai groase și cu coarnele mai mari. Era comedie cum o luaseră toți din toate părțile, papuc, peste cîmp, pe colțul ierbii, plini de spume și cu ișlicile pe ceafă.

Crize financiare, — să se ascunză toți banii! Biruri sugrumătoare; taxe, timbruri, patente; vinariciul, rachieritul, tutuneritul, coșăritul, vătrăritul, pogonăritul, prunaritul, vădrăritul, găletăritul, oieritul, văcăritul, cornăritul, decimăritul, găinăritul și toate birurile inventate de toți Ghicii de la ivirea lor în țară și de toți discipolii lor fanarioți. Colonizarea, vinderea pămîntului țării la străini și proletariatul general pentru pămînteni! Să facem să

[1] *se débattre* (fr.) — a se zbate.

se ridice țara, strigă Reacțiunea. Să curgă sîngele, să vie străinul! Acțiunea, ea este culpabilă, ea este novatoare, să se năbușească.

Acțiunea: avem majoritatea în Comisiunea Centrală, avem majoritatea în Cameră, avem puterea executivă și ea ne lărgește calea.

Reacțiunea își puse în fine cele de pe urmă puteri să facă și ea la rîndul ei cum face Acțiunea, adică să se miște și ea în sensul ei. Cortegiuri mari în toate părțile, recrutate pe parale din vagabonzii străini cari n-au familie decît ca s-o specule, cari n-au patrie decît ca să specule cu dînsa, cari n-au proprietate decît ca s-o vînză mai cu preț străinului. Toate bandele de oamenii sau asociații cutăruia sau cutăruia ciocoi să strige de la un capăt al țării pînă la altul: *Jos Constituția, să trăiască Regulamentul!* jos progresiștii, să trăiască tombateriștii[1]! jos Acțiunea, să trăiască Reacțiunea! Alergați, vagabonzi, acum de toată rasa, dărîmați, prădați casele constituționaliștilor în Ploiești și-n Craiova și pe dînșii-i ucideți cu pietre unde-i găsiți. Transformați țara într-o jacherie. Strigați, urlați să răspundeți strigătelor din Viena, Stambul și Petersburg! noi conservatorii progresiști am așezat foalele cele mari sub steagul nostru și le îmflăm cît putem ca să generalizăm incendiul. Na-vă sîngiuri și cadavre! * Foc României de toate părțile! Piară în flacări, nu mai va să fie a noastră!

Liniștiți-vă, nu vă mai frămîntați cu firea; Acțiunea a scuipit pe incendiul vostru și l-a stins cu o suflare, precum se stinge o lumînare. Acțiunea națională merge, Reacțiunea cade în brînci oriunde voiește să se opuie.

Un guvern rătăcit își propuse să slăvească Acțiunea prin conrumperea neofiților, și aceasta fu lovitura cea mai simțită ce se dede Acțiunei. În adevăr, toți neofiții ce se spera că vor lupta mai ager în Acțiune se împletecîră în mrejele imposturei și nu mai rămaseră în picioare decît numai cîțiva luptători din 48 și națiunea, tari în a

[1] *tombaterist* — cu idei învechite, retrograd.
* Vezi *Conservatorul*, nr. 87 din 1860 (n.a.)

lor credință și împietriți contra tuturor loviturilor a tuturor felurilor de inamici.

Reacțiunea crezu că e momentul să-și îndoiască forța spre a izbi de frunte în Acțiune; își înălță steagul mai sus, schimbă numele organului ei din *Conservatorul progresist* în *Unirea*, lărgi cercul conducătorilor din *pentadă* în *dodecadă*, făcură ce n-au mai făcut ei de cînd sunt: *sacrificiu pentru o idee!* Contribuiră cu cîte 416 galbeni fiecare din această dodecadă, spre a lupta, cu toată agerimea de care poate fi capabilă o Reacțiune, contra Acțiunei, pe care o socotea slăbănogită de loviturile ce i-a dat cei rătăciți din neofiții ei. Nu e calomnie, nu e lașitate din care Reacțiunea să nu-și fi făcut o armă contra Acțiunei, și nu e lovitură ce nu se-ncearcă să-i dea înăuntru și-n afară, mai cu seamă dupe ce luă pe deplin și puterea administrativă, precum avu necontenit pe cea legislativă.

Evenimentele cele mari însă s-apropie. Reacțiunea, desperată de dînsa ca și de ajutoarele ei dinafară, începu a miorlăi în giurul Acțiunei ș-a cere coalițiune, iar nu unire, dar coalițiune în contra cui? A puterilor dinafară convocate de dînsa, a puterilor naționali negate de dînsa? Această coalițiune nu se va face. Viața nu se va alia cu moartea; puterea organică cu putreficarea infectată. Reacțiunea trebuia să se desființeze în spirit spre a putea reînvia și trăi prin Acțiune. Orice coalițiune este imposibilă pentru partita Acțiunei, căci Acțiunea a dovedit prin experiență că numai atunci s-a slăbit cînd s-a înduplecat a primi sărutarea de trădare a Reacțiunii.

(1861, 17 decembrie)

[MONSTRUOASA COALIȚIUNE]

În fine, de bine, de rău, tunsă, rasă, trecu adresa, și după legi, trecu cu majoritate. Trecu însă cam cum am fi voit noi să treacă: fără să poată impune țărei un minister din coalițiune, din fosta majoritate a Camerei, din reacțiune. Acum sperăm că se va putea alcătui ministerul afară din reacțiune, fără să se calce tipicul, fără ca acest minister să se poată zice că nu este constituțional, că nu este din majoritatea Camerei.

Coalițiunea, oare, acum că și-a sfîrșit treaba, mai are vreun rezon a fi, sau se va risipi ca să-și vină fiecare acasă?

Adresa a trecut cu 52 voturi contra 5. Dar mai este ceva. Pe lîngă 5 voturi constituționali contra adresei, mai sunt încă 50 voturi contra ei neconstituționali, prin abținere, și prin abținere motivată. Acum, 5 voturi constituționale și 50 voturi semiconstituționale, fac 55 de voturi constituționale și semiconstituționale contra adresei, și 52 voturi constituționale pentru adresă: *Nous avons remporté une défaite!* [1]

Noi nu mai trecem în coloanele acestui număr adresa, astfel precum s-a votat și s-a trămis domnitoriului, pentru că au publicat-o toate celelalte ziare. Vom da-o însă în numărul viitor, cînd sperăm să avem mai mult spațiu, pentru că este o piesă istorică care nu poate lipsi din corpul ziarului nostru.

---

[1] Am cîștigat o înfrîngere!

Acum, să ne întoarcem la oițele noastre, precum zice francezul.

Această agregațiune spontanee între oameni de diferite credințe, cu interese opuse, cu diferite datine și obiceiuri, va slăbi partita națională, cel puțin, dacă nu va mai aduce și alte rele.

Indivizii pot veni, prin convicțiune, dintr-o partită în alta, precum au și venit mulți din reacționari în partita liberală și viceversa. O partită întreagă însă, să treacă dodată din extrema reacțiune în extremul progres, este cu neputință. Aceasta ne-ar duce să credem că legitimiștii, căzuți de 80 de ani, cari trăiesc de 80 de ani cu credințele lor, ca cucuvaiele în ruinele afundate din cartierul Saint-Germain, au venit dodată să se facă toți într-o zi republicani.

Apoi dacă optzeci de ani de goane sîngeroase, de evenimente de tot felul au trecut peste acești legitimiști, și ei nu s-au smintit în credințele lor, cum voim noi ca *toți reacționarii noștri de frunte,* într-o singură zi, să devină egali în aspirațiuni liberale cu cei mai înaintați oameni ai noștri? Ce fel! închinătorii de idoli se găsesc într-o zi toți discipuli ai lui Crist? Sclavii tiranilor patriei, ei liberatori ai patriei! Conducătorii invaziunilor se ardică și pun ei piepturile lor stavilă invaziunilor! Cei *cu capetile pe tipsii* înaintea străinului ardică astăzi aceste capete semețe în fața lui! Cei ce au jefuit țara, au călcat în picioare toate instituțiunile ei, au tîrît-o de păr, au prostituat-o străinilor, vin astăzi să onoare această țară și *să-și plece capul* înaintea ei, întorcînd spatele deodată străinilor la cari își plecau capul pînă ieri?

Fie, să credem și-n această metamorfoză spontanee. Dar unde sunt faptele? Ce au făcut acești oameni spre a ne putea fi permis să ne înșelăm, de bună voie măcar, cu dînșii?

O! coalițiunile au izbutit adesea la aceea ce au visat; pentru că mai multe forțe unite într-un punt dau rezultatul dorit. Dar pe urmă? Ce au adus totdauna coalițiunile după săvîrșirea faptelor lor? Nenorociri! Totdauna o coalițiune a adus, după săvîrșirea norocită a faptei sale, tocmai contrariul de ceea ce produce o revoluțiune, și

totdauna cînd coalițiunile s-au amesteoat în revoluțiuni, au degenerat aceste revoluțiuni în rezbele civile, în rezbele nenorocite.

Noi nu știm unde poate duce o coalițiune monstruoasă ca aceea ce vedem astăzi între oameni cari ne-au înșelat totdauna și între oameni devotați și cu animă.

Am văzut adesea coalițiuni făcute sub devize salutarii în aparență: am văzut în Francia coalițiuni între roialiști deghizați, prefăcuți democrați de porunceală, între patrioți falși, între intriganți abili, între oameni corupți și între un mic număr de oameni curați, sinceri dar creduli, cari aveau o greutate prin puritatea lor; am văzut asemenea coalițiuni sub devize pompoase, plecînd la principie mari și ajungînd apoi a tîrî la eșafod pe oamenii cei mai mari, pe oamenii de geniu ai Franciei, pe oamenii cari prin curagiul lor asiguraseră Republica și mîntuirea lumei, plantaseră arborele libertății, nivelînd națiunea în fața dreptății și a drepturilor.

Am văzut o altă coalițiune plecînd din mai multe puncte asemenea cu cea d-întîi, condusă de un soldat cutezător, care să stingă cu suflarea geniului său, cu ascuțitul săbiei sale, rămășițele murinde ale Republicei, răsuflarea cea din urmă a libertății; și am văzut apoi, după cincisprezece ani, acel imperiu colosal, ieșit dintr-o coalițiune de ambițioși pe ruinele Republicei și ale libertății, că se zguduie de o coalițiune alcătuită de trădători de patrie; ș-apoi iarăși, ca fatalitate prescrisă, după alți cincisprezece ani, am văzut o altă coalițiune alcătuită de burghezi vanitoși, numai calcul egoist, și de patrioți numai animă dar imprudenți, gonind cu neomenie rămășițele rasei lui Ludovic XIV. Ce s-a mai urmat cu coalițiunile în Francia de la Carol X și pînă astăzi, spuie-ne-o oratorii noștri versați în istoria Franciei și cari sforăie după tribuna noastră avantagiele unei coalițiuni monstruoase.

Am spus-o fără sfială în programa noastră, fără temere că ne vom pierde chiar libertatea, că suntem pentru revoluțiunile naționale, dar că suntem contra rezbelelor de partizani, contra rezbelelor de nemulțumiți, contra insurecțiunilor, contra a tot ce provoacă rezbelul civil, contra a tot ce duce la pieire o națiune; căci toate acestea

decimă gratuit o națiune și-i năbușește progresul, pe cînd o revoluțiune o dezvoltă, o mărește și o face demnă de libertate.

O repetăm : coalițiunea monstruoasă de astăzi nu poate duce la nici un rezultat bun nici naționalitatea, nici libertatea noastră ; și ni se sfîșie anima cînd vedem talentele cele mai eminente, oratorii cei mai mari ai naționalității și ai libertății române urcîndu-se pe tribuna națională ardicată de revoluțiunea de la 48 față-n față cu tronul României, că se pun în serviciul reacțiunei și că se sforță din toate puterile spre a spăla trecutul condamnaților de națiune spre a-i pregăti, spre a-i face proprii să mai vie încă o dată în stare a strivi principiele dobîndite în 48 și a înnăbuși și chiar vocea acestei tribune.

A ! d-lor oratori, d. Brăiloiu patriot mare ; d. Catargiu, Buda al ciocoilor, mîntuitorul patriei ! d. Otteteleșeanu egal în virtuți și în patriotism cu Cîmpineanu ! Nu vă temeți că într-un moment de impietate vă va strivi plafonul pe tribuna de pe care blasfemați ?

Oratorul, care faptă a eroului său voiește să constate ?

Voit-a oratorul să facă aluziune și la o *condică neagră* înființată de generalul Chisselef ? Voit-a oratorul să mai facă aluziune și la... Oprește, d-le orator, ascunde-ți eroii, nu-i mai spune anume... Ș-apoi, cer iertăciune, d. orator n-are nici un drept să laude pe d. Otteteleșteanu, căci d-lui nici n-a iscălit, nici n-a votat adresa. D. Otteteleșeanu, care a făcut toate faptele cele mari pe cari oratorul este oprit de *cuviință* a le numi, n-a avut coragiul să iscălească adresa. D. Otteteleșeanu dă ceaiuri, dejunuri, dinele, baluri strălucite, dar iscălituri, nu.

Vie acești nobili aliați ai noștri, vie acești ai noștri *amici-inimici,* dea probe că au intrat cu curățenie de animă în templul nostru, că se închină fără viclenie la altarul nostru ; dea-ne probe că s-au pocăit ; înceapă la fapte ; voteze o lege electorală proprie a ne aduce o Cameră națională, prin care lege să nu se excludă din partea activă a națiunei o mie la unul ; voteze o lege prin care să se dea o palmă din patrie fiecărui român, dumnealor, cari pînă ieri voiră să dea întreagă, cu ardicata, astă patrie a românilor, coloniilor nemțești ; voteze o lege pentru o instrucțiune în adevăr publică, generală, gratuită și obligatorie pentru tot românul ; voteze o lege pentru adevărata armare a țărei după sistemele despre cari s-a vorbit atîta ; voteze o lege prin care să se asigure libertatea individuală, să se asigure domiciliul fiecăruia : al fostului ban ca și al păstorului din munte ; voteze libertatea gîndirei, a parolei și a scrisului fără frîu ; voteze acele legi cari prepară civilizațiunea, cari fondează patriotismul, și atunci fie încredințați că noi aceștia, cari *niciodată nu am lins unde am scuipat,* ne vom închina pînă la pămînt înaintea d-lor și vom binecuvînta poate și chiar această coalițiune azardoasă. Vom zice : acești foști ai noștri amici politici au prevăzut mai bine decît noi, au fost mai docți decît noi în știința politică. Pînă nu vom avea însă asemenea dovezi, vom striga din toți plomunii noștri : această coalițiune este monstruoasă, este născătoare de rele, ferească-se tot românul de dînsa.

Dar domnul Brăiloiu ne-a spus-o destul de lămurit pînă la ce grad s-au convertit d-lor : *Aș respecta și o parte și alta principiele lor respective pe bazele majorității invocate ca constituțională de pe tribuna acestei Camere, majoritate pe care a aborat-o*[1] *națiunea întreagă pînă ieri, cu tot dreptul cuvînt.*

A început să se vază care o să fie productele acestei coalițiuni, din nenorocire ; fostul ctitor al monastirilor poreclite Brîncovenești a început să vie cu petițiuni la Cameră și să ceară de la dînsa, în virtutea acestei coalițiuni, ca să se rădice dreptele sechestre puse de către guvern pe o avere care nu poate plăti nici a treia parte de ceea ce este datoare. Constate-se astăzi patriotismul d-lui, de către foștii corifei ai stîngei, și mîine o altă petițiune va cere să i se întoarcă și toate monastirile ce s-au luat de sub administrațiunea sa, pentru că d-lui de aicea înainte are să facă cu dînsele tot fapte patriotice. Am mai spus-o că circulă în mare număr un fel de dare de socoteală a d-lui ctitor, care s-a și luat, spre a se acredita sub marea egidă a celor infailibili.

---

[1] *abhorrer* (fr.) — a urî.

Nu; noi am dori o Cameră care îndată să ceară socotelile a trei domni, socoteli peste cari s-a aruncat cîte un văl în anii din urmă, tot de către niște asemenea coalițiuni.

Noi voim o Cameră care să constrîngă pe guvern să adopte o politică națională; care să-l provoace la fapte mari, demne de o națiune latină, din care cinci milioane se bucură de statul lor liber.

(1863, 20 februarie)

[VOTUL UNIVERSAL]

Ziarul *Românul*, organul principal al coalițiunii monstruoase, stăruiește în păcatele sale, silindu-se să infirme votul ce dau cetățenii din Capitală pentru *votul universal*, și, prin urmare, contra Camerei oligarhiei. Înțelegem că se sperie monstrul la ivirea acestei idei, la tunetele depărtate cari anunță venirea unei tempestăți, unui diluviu în care prevede că are să se înece neapărat. Avem proba însă cea mai palpabilă că nici minciunile, nici calomniele, nici amenințările nu pot duce în rătăcire simțul cel bun al cetățenilor, instinctul național. Voturile curg la administrațiunea și direcțiunea acestui ziar, și un june cu o frunte lată, care veni cu alți cinci camarazi ai săi să-și depună cărțile lor, apostrofă pe un amploiat al administrațiunii care voi să le spună că d. Negri a plecat din București: *onorabilele d. Negri, domnule, a fost un pretext, noi venim să depunem cărțile noastre pentru votul universal.*

Mai multe simptome de înălțare de animă, de simpatie a claselor instruite pentru soartea țăranilor inculți am avut ocaziune să le vedem zilele acestea.

Ne ocupăm cu așezarea listelor de persoane cari au cerut *votul universal* cu această ocaziune și le vom tipări spre a se rușina, daca aceasta ar fi cu putință, cei ce zic și repet că aceste cărți, prin cari se cere *votul universal*, s-au adunat de către poliție.

Dară să presupunem, să presupunem că poliția îndeamnă pe oameni să ceară *votul universal.* Apoi, domnilor de la Caimata, puteți aspira domnia-voastră, ultraliberali, ultrademocratici, precum vă numeați odată, puteți aspira la o altă fericire mai mare pentru patria dumneavoastră decît la acea ca însăși poliția, expresiunea *răului,* expresiunea *arbitrariului* și a tiraniei monarhice, să devină atît de democratică încît să îndemne pe oameni, — ea însăși, poliția, — să ceară votul universal ?

Dară șireții, proști de mult ce sunt vicleni, își pierd cumpătul cînd, în desperarea lor, dau peste vreo sofismă care și-o cred salutarie, și traversează, cu această sofismă în frunte, toate piețele, fără să observe că ridiculul, rîsul, bătaia de joc se țin dupe dînșii ! Ascultați comedia : dupe ce dumnealor, frăția de la Caimata, au întrebat pentru ce *onoare* d-lui Negri ? găsesc în numărul de luni că : „D. Negri, fiind reprezentant al domnitoriului în străinătate, cerîndu-se votul universal pe cărțile de vizită destinate pentru d. Negri, cerem cu aceasta ca reforma electorală să ni se facă de către străini". Aceasta se lovește ca *nuca-n pârete.* Apoi, cînd trecea d. Negri la Constantinopole, reprezentant numai al Moldovei înainte de îndoita alegere a domnitoriului, — cînd se dede acel strălucit banchet și se priimi d. Negri, care trecea la Constantinopole, — pe cărțile de vizită ce i se depuneau și i se trămiteau nu se scriau *Unirea* și altele, — ni se pare și întinderea votului ? Atunci dederăm noi oare comision d-lui Negri ca să ne aducă Unirea și legea electorală de la Stambul ? Apoi, cînd cereați pe cărțile voastre de vizită, Domnul mai știe cîte și mai cîte, de pe la toți comisarii, de pe la toți conții ; cînd alergați cu părul vîlvoi, cu torțele și cu masalalele la spinare din comisar în comisar, din conț în conț, ce făceați voi atunci ? nu cereați de la străini cele ce vă trebuia ? Dară dupe moartea Catargiului, cu acea jalbă pe la conți... hm ?

Daca, cu ocaziunea întoarcerii d-lui Negri de la Constantinopole, cetățenii Capitalei au crezut că ar fi timpul

să mai repete această dorință națională cerută de revoluțiunea cea mare de la 48, cerută prin petițiunea de la 11 iunie, subsemnată de 400.000 locuitori ai țărei ; daca au crezut, zicem, cetățenii din Capitală că, cu întoarcerea iubitului aginte al domnitoriului, ar fi bine să se mai repete această cerere națională, — pe care, din toate ziarele numai *Buciumul* din cînd în cînd o repetă, — ca doară, ajungînd la auzul domnitoriului, spunîndu-se domnitoriului de către agintele său, să se poată grăbi venirea acelei mîntuiri, acelei viețe de veci pe care bunul simț, instinctul național o numește *votul universal,* este aceasta o dovadă că cerem legea electorală de la străini ?

Ce mai zice monstruosul organ al monstruoasei coalițiuni ? Zice că votul universal să se ceară în Cîmpul Libertății. Apoi, în Cîmpul Libertății s-a cerut votul universal prin petițiunea de la 11 iuniu, care s-a făcut fără voia voastră și fără știrea voastră chiar ; căci daca prindeați de veste, nu se făcea nici aceea. Și apoi, ca cea din urmă scăpare, zice organul reacțiunii că, daca s-ar propune votul universal de vreo persoană oficială, atunci ar intra în *discuțiune* ! Ce fel ! Mai este de discutat, domnilor stacojii de la Caimata, votul universal ?! Și vă trebuie negreșit persoane oficiali cu cari să-l discutați ?! Apoi, mai persoană oficială decît poliția ! Nu spuneți voi că poliția a adunat cărțile astea ? Poftim, d. C. A. Rosetti, discută cu d. Mumuleanu : d-lui este pentru votul universal ; pune-te vizavi de d-lui și discutați.

A ! a venit timpul care n-am fi voit să vină, a venit timpul să intrăm serios în luptă, pentru că faptele au să înceapă, și ambițioșii incapabili trebuiesc alungați și staviliți în acțiunea lor de a paraliza lucrarea, singurul lucru de care sunt ei capabili. Aceia cari, din știință sau din neștiință, au încurcat lucrurile în revoluțiunea cea mare din 48 ; aceia cari, în toată emigrațiunea au cheltuit toți banii, — adunați din Moldova și Țara Românească, destinați pentru lucrări naționali, — în bancheturi și conspirațiuni vătămătoare politicei noastre naționale ; aceia

cari, de cite ori au avut o putere în mînă, au vîndut-o sau au trădat-o ciocoilor ; aceia cari s-au împotrivit pe sub mînă la unirea Principatelor ; aceia cari au făcut tot ce le-a stat prin putinţă ca să nu se facă îndoita alegere în persoana domnitoriului ; aceia cari s-au împotrivit pe ascuns la orice fel de îmbunătăţire a soartii săteanului ; aceia cari se împotrivesc azi pe faţă la votul universal, — aceştia trebuiesc neapărat alungaţi de la orice acţiune naţională ; pentru că misiunea lor, capacitatea lor va sta şi de aci înainte tot în ce a stat şi pînă acum : *a paraliza tot şi a nu concepe nimic ; a dărîma tot şi a nu construi nimic ; a strica tot şi a nu face nimic.*

Cunosc lectorii noştri defectul nostru cel mare de a nu zice o vorbă fără s-o întemeiem pe acte. Începem dară de la început printr-un act confiat nouă, printr-un act al aceluia a cărui ţărînă o aşteptăm peste cîteva zile să se aducă între noi ; începem c-un memoriu inedit, necunoscut de nimini pînă acum, al răposatului Nicolae Bălcescu, scris şi subscris de mîna lui în cele din urmă zile ale sale, cînd marele bărbat de stat, cînd marele istoric român îşi făcea testamentul său politic vorbind în faţă numai cu Dumnezeul său în braţele căruia se chema.

Dăm pasage din memoriul Bălcescului confiat nouă, nevăzut de nimeni pînă astăzi, dară pe care-l putem arăta oricărui om serios ne-ar cere acest sacrificiu. De nu tipărim astăzi întreg acest memoriu, cauza este că n-a venit timpul. De tragem dintr-însul aci numai aceste cîteva pasage, cauza este că presimţim acţiunea naţională că se apropie, vine de sus, vine de la tronul providenţial ardicat de naţiune, şi ne-am crede culpabili ca, în ajunul acţiunii, să nu facem tot ce ne va sta prin putinţă spre a nu lăsa reacţiunea să năbuşească sau să paralizeze acţiunea.

Avem martur conştiinţa noastră şi ţărîna amicului nostru N. Bălcescu, că nu o facem aceasta nici pentru răzbunare, nici pentru injuriele, calomniele, infamiele ce au aruncat adversarii noştri necontenit opt luni de zile în faţa noastră, prin ziarele lor, prin aginţii lor, prin foile lor cele cinice şi impudice, prin scrisori anonime pe toată

dimineaţa, pline de injurie şi ameninţări de tot feliul, din cari, de la un timp încoace, formăm un dosar spre constatarea lealităţii lor.

Ne vom explica despre toate. Astăzi le dăm numai un avertisment şi le promitem că, daca nu vor mai combate măcar numai *votul universal*, ne vom opri aci. Vom îneca în noi, printr-o resignaţiune de care ei sunt incapabili, toate ultragiele ce ni se aruncă cu mîini pline şi cu gurele în spumă, fără animă şi fără conştiinţă. O facem aceasta numai spre a putea întîmpina un rău de care presimţim în adîncul nostru că avem să fim ameninţaţi. Adversarii noştri, lăpădaţi de religiunea naţională întemeiată în 48, călcînd jurămintele lor revoluţionare, [sînt] puşi astăzi d-a curmeziş, cu vrăjmaşii seculari ai patriei, ca să împiedice realizarea bunului suprem, care, dupe noi, este *votul universal*, pentru susţinerea căruia am jurat în 1848. Pentru preîntîmpinarea răului ne credem datori, în faţa imaginii celei sacre a patriei noastre, să începem lupta cea mare, spre a alunga de la altarul ei pe toţi impostorii. D-om fi făcînd vreun rău, îl facem crezînd că facem bine, şi patria şi umbra amicului nostru ne vor ierta.[1]

(1863, 3 octombrie)

[1] Urmează reproducerea pasajelor din scrisoarea lui Bălcescu, sub titlul : *Fragmente din lucrurile şi oamenii din 1848 — de N. Bălcescu* (vezi Note).

CAMERA ACTUALĂ, MUMĂ VITREGĂ !

În starea de dezorganizare în care a ajuns țara, grație Adunării clasii avute și miniștrilor ce ea impuse puterii executive, numai două porți sunt prin cari să poți ieși : *dictatura* și *proclamarea votului pentru toți*. Din aceste două, negreșit că aceea pe care partita retrogradă ar voi să vadă pe guvern luîndu-o este *dictatura ;* căci atunci i s-ar oferi să se facă și ea liberală într-o zi și să strige și ea cu *cuvînt* o zi în viața ei. Dară, desperată că domnitoriul nu voiește a lua această cale, ci din contră, simțimîntele lui par a fi pentru chemarea tuturor cetățenilor bogați și săraci a lua parte la lucrurile patriei, ea se zvîrcolește ca șearpele ce, mîniat că nu poate să muște pe cel ce îl rănește, își mușcă însuși coada lui și adaugă durerile sale. Aleargă la calomnii, arma celor slabi : să silește a face să crează lumea că ideea de Votul universal servă pe guvern spre a ajunge la tiranie. Tirania nu mai este de temut pe pămîntul românilor. Principiul dreptului omului s-a așezat în patria românilor. Nici un fel de despotism nu va mai putea exista la români : nici despotismul guvernului, nici despotismul aristocrației de bani...

O singură tiranie există încă în țară : tirania unei mici minorități de proprietari în Adunare, tiranie ignorentă, egoistă, strîmtă, fără scop și coruptorie ca tiranii ce o exercitează în această Adunare, mumă vitregă a țărei. Tiranie ce tinde a dărîma atît drepturile puterii executive cît și drepturile politice ale poporului. Tirania nu ne amenință în viitor, prin întinderea votului la popor. Tirania ne apasă astăzi, prin mărginirea acestui vot în mîna clasei celei mai compromise cu inimicii patriei și libertății. Tirania este în Adunarea de astăzi și strigă contra tiraniei, ea însuși, ca cu aceasta să ascunză cugetele sale. În adevăr, daca citiți organele acestei partite retrograde, veți vedea că cîntecul lor de toată ziua este protestul ce face în numele principielor revoluționare din 1789. Știți voi, popoare, ce va să zică aceste principie din 1789 ? este împroprietărirea sătenilor și întinderea votului la popor. Și cu toate acestea, pe cînd fac apel la aceste mîntuitoare principie, tot ei combat împroprietărirea țăranilor și întinderea votului la popor ! Judecați acum voi singuri ce oameni sunt acei ce vor să omoare revoluțiunea în numele revoluțiunii ! Pe cine vor să înșele ? pe popor, negreșit.

Sunt trei secole de cînd s-a scornit lupta între clasa boierilor și între popor. Boierii căutau totdauna să domnească singuri asupra poporului și să-i sugă viața și sîngele. Poporul, în desperarea lui, se arunca în brațele domnitorilor. Acești din urmă, ei însuși loviți de boieri, aveau nevoie a se sprijini pe cineva : acest cineva era poporul care se afla inimic natural al unei clase trîntore ce căta să specule munca lui. Iată pentru ce, în istoria țărei noastre, vedem pe domni uniți mai totdauna cu poporul și pe popor adăpostindu-se lîngă domni.

Ceea ce se făcea atunci se face și astăzi — și este situațiunea actuală. Amar acelor oameni din popor cari se vor lăsa a se amăgi de vorbele șirete ale ciocoilor ! amar acelora cari își vor unge părul lor cu untul-de-lemn al păcătosului ! Ei vor servi, fără să știe, cauza tiraniei unei clase împotriva poporului și vor vinde pe frații lor precum Iuda vîndu pe Crist fariseilor ! Hanan și Caiafa, osîndind pe Crist (poporul) se scuzau cu vorbe foarte frumoase și patriotice înaintea poporului din Ierusalim. Ei ziceau că moartea lui Crist este scăparea patriei evraice ; că Crist, prin doctrina lui poporană, tinde a așeza despotismul său. Ce zic alta decît aceasta, apărătorii coalițiunii ? Nu strigă ei, în foile lor grase, că a se da poporului român dreptul a se amesteca în lucrurile țărei ar fi a

aduce tirania guvernului? Astfel zicea Hanan şi Caiafa, ucigînd în Crist pe poporul Iudeei.

Noi nu ne temem că guvernul, prin întinderea votului la popor, se va folosi spre a întemeia un sistem de absolutism. Nu vom zice că majoritatea naţiunii este ignorentă şi că toată lumina şi toate virtuţile s-au încuibat în cei 3.000 de alegători. Ştim că sunt 140.000 de proprietari numai în România muntenească şi că dintre ei sunt numai 3.000 de alegători, şi că în cei 137.000 de proprietari, despoiaţi de dreptul politic, sunt mulţi oameni luminaţi şi oneşti, mai mulţi, poate, decît între cei 3.000 de alegători proprietari. Aşadară nu vedem că chemînd la drepturi politice, peste cei 3.000 de proprietari, încă 137.000 de proprietari, o să se aducă întunerecul; nu vedem că mai chemînd pe lîngă dînşii poporul, o să se aducă corupţiunea. Opiniunea ce avem atît despre cei 137.000 proprietari despoiaţi de drepturile politice, cît şi de popor, nu numai că este mai bună, dară cutezăm a zice că este şi mai drept. Pentru ce aceste idee egoiste? Voi să criticaţi regimul nou de cădere? nu vă gîndiţi oare că sub acest regim aţi făcut totul ca să daţi viaţă simţimintelor căzute, ca să nobilaţi cugetările strimte, ca să personificaţi interesele generali în individul vostru? *„Piară patria, numai noi să trăim!“* iată maxima fatală ce propăşiţi. Organele voastre nu mai zic nimic pentru poporul dezmoştenit. Persoana voastră, pe care o frumoasă şi nobilă modestie ar trebui să o pună în urmă şi să o sacrifice pentru interesele patriei şi ale libertăţii, este totul în organele voastre! Ideele nu mai sunt pentru nimic! Libertatea nu priimeşte ospitalitate la voi, daca nu se arată în raport cu persoana voastră! Aşa crede cineva că ideele s-a personificat în voi, ca morala creştiană în Crist, şi că a rămas numai clădirea unui templu. Dară ce trecut strălucit de fapte mari, glorioase, recunoscute de toată ţara, cată să aibă aceia ce vor cuteza a face astfel paradă cu persoana lor, spre a face efect şi a nu cădea în ridicul şi în discredit! Noi nu vom zice astfel. Maxima noastră va fi: „Să pierim noi şi numele nostru, dară să scape drepturile patriei!“

Să ne înturnăm la folosul guvernului. Din votul întins la popor să scape ţara şi tronul ei de stavilele ce i se pun

de o clasă ambiţioasă şi coruptă; şi va profita poporul şi proprietarii deopotrivă dezmoşteniţi, spre a recîştiga drepturi şi a întemeia egalitatea drepturilor. Voi vedeţi numai ce poate să cîştige un guvern, noi vedem ce poate să cîştige naţiunea. Cu votul universal, voinţa naţiunii va fi respectată de guvern, şi avem încredere în această mare mulţime de popor român că nu va deveni instrumentul orb, nici al guvernului, dară nici al boierilor. Voi cînd ziceţi că guvernul va înşela pe popor, huliţi poporul, nu aveţi credinţă într-însul.

Camera de astăzi este expresiunea trecutului, căci este expresiunea a 3.000 de alegători numai, pe cînd o parte de proprietari, de douăsprezece ori mai numeroşi, sunt goniţi de la drepturile politice, străini în căminurile lor! Camera de astăzi nu este muma cea adevărată a poporului — este muma *vitregă*.

Să cerem votul tuturor, ca să ne dea pe muma cea bună, cea adevărată.

Ca toate mumele vitrege, Adunarea protege numai pe fiii săi, pe cei bogaţi; pentru dînşii ea ridică vocea egoistă, pentru dînşii se luptă şi lucrează. Cît pentru fiii săi vitregi, care este poporul cel mare, ea este nepăsătoare. Tot ce are el, ea răpeşte, ca să dea la privilegiaţi, adevăraţii ei fii! Pentru dînşii singuri libertatea, egalitatea; pentru popor robia, tirania.

Pretind unii că boierii sunt mulţămiţi cînd aud vorbindu-se despre votul tuturora, fiind siguri că şi atunci au tot ei să triumfe. Idee ridiculă! Dacă privilegiaţii sunt atît de siguri că votul universal are să-i aducă tot pe dînşii la putere, pentru ce să declară contra votului universal şi nu vin cu toţii să-l sprijine? Şi pe ce s-ar întemeia credinţa că poporul are să-i trimită tot pe dînşii în Adunare? Cred ei că poporul simpatiză atît de mult cu ei? Că guvernul lor din trecut, cu cenzura care nu lasa a se tipări nici vorba *libertate, patrie*, le-a creat simpatie în popor? Sau că trădările lor cu ruşii, austriacii, că umilitele lor plecări înaintea armatelor de ocupaţiune, că înavuţirea lor din sudoarea clacaşilor, că nedreptăţile lor recunoscute de toată Europa au lăsat în anima poporului pentru dînşii o doză atît de mare de recunoştinţă, încît prada nu mai poate trăi fără călăi?

În adevăr, acești oameni au rămas cu cincisprezece ani în urma poporului român. De la 1848 ei dorm încă, nu au învățat nimic, nu au uitat nimic ! Dumnezeul dreptății i-a adormit, ca să-i piarză. Poporul de sub Regulament nu mai este poporul de astăzi. Lumina a pătruns în colibele săracilor, la o cărora poartă zbirii voștri erau puși să păzească. El a aflat că are același drept ca și voi în țara părinților lui ; că nu este nici o deosebire între un țăran și un boier ; că toți cată să aibă către patrie și guvern aceleași datorii ; că precum un sătean nu are dreptul a insulta un boier, nici un boier nu are dreptul a insulta un sătean ; că este legea înainte de voința bogatului ; că înaintea legii boierul și săteanul sunt deopotrivă ; că dreptatea cată să se dea celui ce o are, oricine ar fi, și pedeapsa celui ce calcă legea, oricine ar fi ; că precum se cere respect la persoana și proprietatea bogatului, tot atît se cere respect la persoana și munca săracului ; că deși sunt mai multe stări, dară toate sunt deopotrivă supuse la o putere ce vine de la toată națiunea : legea și guvernul ; că s-a proclamat în fine dreptul omului în țara unde domnea boierul și că toți au acest drept.

Credeți dară că poporul, știind aceasta, va veni să vă roage ca să fiți voi tot și el nimic ? să vă roage ca să-l despoiați ? ca să-l robiți ? să vă roage ca să-l închideți și să-l bateți ? ca să-l omorîți în închisori și să-l îngropați în băligar, cum ați făcut deunăzi la Plumbuita și Văcărești ? și să vă zică : *„Totu voi să fiți, căci noi suntem o mulțime de vite ?“* ca zicătoarea țiganului că nu putea trăi fără stăpîn ?

Sunteți rătăciți !

Plecați frunțile voastre înaintea națiunii, înaintea dreptului omului ! Iară tu, popor român, fii voios și mîndru de numele tău, căci domnitorul românilor va apăra drepturile tale. Tu ai nevoie de o mumă adevărată în locul mumei cei vitregi, de o Adunare din toată națiunea în locul Adunării ieșite din 3.000 de oameni. Și durerile tale vor înceta !

(1863, 5 octombrie)

MOZAICUL COALIȚIUNII

Țara este de mulți ani în durerile ce înaintește o nouă viață în care are să intre. Trebuie să piară sau trebuie să ajungă la țelul ce ursita i-a însemnat în viitor. Acest țel este *neatîrnarea* sa. Nici o putere omenească nu va putea s-o oprească în mersul său, nici dinafară, nici din întru. Vrăjmașii ei vor reeși a face să se amîne momentul trecerii ei la o nouă viață, dară nu vor reeși să o întoarcă cu totul. În deșert cîțiva din liberalii falși, fără principie, fără acțiune, s-au închinat la vechii inimici ai României și ai libertății, ca să lupte împreună împotriva regimului liberal ! Nu vor izbuti nici calomniele lor asupra oamenilor onești ; nici argumentele lor străbălate și copilărești ; nici intrigele descusute și de gust prost ce întrebuințează ; nici lipsa totală de modestie și impudență care îi face să ascunză adevărul, fără a mai suferi în conștiința lor înecată într-o turbare ce pare turbarea cînelui în caniculă ; nici cetele de dobitoace cu chipuri omenești, unele amăgite, altele de rea credință, ce propagă către alte dobitoace și alți tîlhari imperiul trecutului și pe boieri ; nici cinismul îngrozitor cu care atacă onoarea bărbaților celor mai demni și mai onorați ; nici nepăsarea și sîngele rece cu care lucrează a dărîma țara în numele țărei, a înnegri adevărul în numele adevărului ; nici plîngerile lor la Poartă, nici scrisorile lor secrete ce anunță că România nu mai este demnă să trăiască (pentru că nu sunt ei la guvern) ; nici hotărîrea ce parcă au luat a face orice spre a ruina și îngenuchea patria, nici coșurile cu aur ce sunt

deschise ; nici amicia călugărilor greci, ce poartă noroc şi îndestulare oriunde cade, — şi orice gîndesc, orice strigă, orice uneltesc, orice fac, nu le vor reeşi spre a ţine pe ţărani în biciul lor şi al arendaşilor greci şi pe poporul român îngenucheat înaintea unei clase de boieri corupţi, degradaţi şi blestemaţi de Dumnezeu şi de oameni să ajungă ei robii străinilor şi moşiile şi casele lor domeniele cămătarilor greci.

Dreptul poporului a vota, dreptul majorităţii proprietarilor a vota, împroprietărirea ţăranilor şi scăparea lor de robia voastră, iată ce vă supără, ce vă turbură, ce vă turbează, ce vă înnebuneşte, ce vă topeşte creierii şi vă micşorează anima pînă a vă vedea lumea venind şi atacînd cu o lipsă de respect pentru voi înşivă, pe omul cel mai integru, cel mai onorat, cel mai demn, C. Negri, ale căruia servicie către patria să sunt necontestate şi pe care, dacă aţi avea o conştiinţă şi simţul adevărului şi al justiţiei, nu aţi putea critica fără a vă roşi ! Atacaţi pe d. Negri în cestiunea monastirilor *că n-a ieşit din protocol ?* şi nu vă gîndiţi că lumea toată nu s-a ameţit ca voi, că toată lumea a citit nota d-lui Rosetti tipărită în capul *Buciumului* prin care lasă cestiunea monastirilor a se săvîrşi dupe cum zice *protocolul străin* ; că toată lumea a citit asemenea şi nota d-lui Negri inspirată de suveranul său, prin care respinge acel protocol şi zice că ţara *hotărăşte !* şi dupe aceasta iară voi veniţi şi ziceţi că guvernul domnitoriului de astăzi voieşte protocolul şi voi îl respingeţi !

O ameţeală ! O orbire ! O neruşine ! pe cine voiţi a înşela ? — Credeţi că ţara este dară o ţară de vite ce nu vă înţelege ? în genuche ! în genuche înaintea adevărului ! în genuche înaintea d-lui Negri şi cereţi iertare de rătăcirea voastră ! în genuche şi cu capul în pulbere înaintea ţărei ce aţi insultat ! în genuche înaintea poporului căruia voiţi să nu i se dea drepturi în patria lui ! în genuche înaintea ţăranilor pe care voiţi a-i vedea sub robia ciocoilor !

În deşert veţi răspîndi vorbe că sunteţi şi voi pentru votul universal. Zicînd aceste vorbe, voi veţi adauge, — dupe cum faceţi totdauna, dupe cum fac dibacii şi avocaţii ce vor să combată un principiu, fără a se compromite, — că cutare art. nu este bun, că aplicarea nu este la timp sau că trebuie a se face de Adunarea boierilor voştri, ca să facă o scamotaţiune şi să se întoarcă iară în profitul lor. Pentru ţărani puteţi iarăşi a fi ; dară veţi zice că voiţi cutare şi cutare chip, ca să ajungeţi a-i face mai nenorociţi dupe cum sunt astăzi ; dovadă legea ce aţi făcut în această adunare fatală şi care are de ţintă a le mai răpi şi ceea ce au. Astfel veţi apăra voi aceste mari principie, astfel le apăraţi.

De cîte ori un guvern, în care nu aţi fost voi, a făcut o faptă mare şi naţională, voi aţi căutat să o combateţi, să o discreditaţi sub motive nebune că nu au făcut-o boierii la Adunare. Astfel a fost cu *unirea ţărilor,* şi nu v-aţi gîndit că, combătînd aceste fapte naţionali, nu faceţi rău guvernului, ci naţiunii voastre şi vă puneţi pe acelaşi teren cu vrăjmaşii patriei ! Aţi devenit, fără să vă îndoiţi, o piedică la înaintarea ţărei, nişte unelte triste ale acelora ce vor să ucidă România prin paralizie ! Iată unde duc patimele strîmte şi lipsa totală de putere a sacrifica puţin persoana sa pentru binele şi mîntuirea patriei ! Tot astfel au făcut toate acele strate de fanarioţi ce s-au aşezat în timpii nefericiţi pe pieptul sărmanei Românii.

Spuneţi voi, în conştiinţă, mai este vreo osebire între voi şi între oamenii cei mai îndărătnici ai unui trecut nenorocit ? Spuneţi înaintea tribunalului opiniunii publice dacă mai sprijiniţi voi în foile voastre vreun singur principiu revoluţionar din 1848 ? Vreo singură idee generoasă şi patriotică care ar trece mai presus de interesele meschine de partită ale boierilor şi ar merge să îmbrăţişeze interesele patriei şi poporului ? Toată munca voastră, cheltuiala voastră, este a răsturna un minister, care va cădea fără injuriile voastre, îndată ce trebuinţa va cere. Aţi rămas într-un cerc strîmt de personalitate ce îmbrăţişează mizeriele poliţiei, de toată ziua, ca toate *babele din mahalale,* şi aţi aruncat un văl peste principii. Amicii coaliţiunii, văzînd că poporul cel mare descuviinţează această opoziţiune strîmtă şi fără principii, în mînia lor, strigă că naţiunea este moartă. Naţiunea cu aceasta dovedeşte că este matoră, sănătoasă şi vie. Ştiţi cine este moartă ? Coaliţiunea şi cestiunea personală. Voi aţi mu-

rit. Se zice că o femeie cochetă, dară obosită de ani, văzîndu-se într-o oglindă bătrînă şi urîtă acum, injuria oglinda şi îi zicea că s-a stricat de nu arată bine. Ea nu vedea că oglinda este tot acea, dară că ea îmbătrînise şi se schimbase. Naţiunea nu s-a stricat, ci voi v-aţi stricat, pentru aceea ea vă prezintă astăzi cum sunteţi: Urîţi!

Poporul nu mai vă ascultă, pentru că anima voastră s-a răcit pentru dînsul şi s-a dus la boieri, vrăjmaşii lui naturali. Cît a trebuit să fiţi voi de nesiguri de simpatia poporului, cît a trebuit să fiţi răciţi de popor, încît să nu puteţi compta pe popor ca să răsturnaţi, ci să fiţi nevoiţi a alerga la boieri, la vrăjmaşii naţiunii să vă faceţi trebile. Coaliţiunea cu boierii este, dară, o dovadă că poporul n-a mai avut credinţă în voi.

Poporul nu mai poate reveni la aceia ce s-au dus la ciocoi. Poporul astăzi este mai mare şi mai generos decît voi, ţara s-a folosit din suferinţele sale. O junime învăţată şi mărinimoasă, junimea şcoalelor, o armată ai cării capi sunt mîndri de datoria lor către patrie şi stindarde, un cler ce pe ici de colo începe a reîntineri în cele bune, un june comerciu ce se rădică alături cu simţul cel bun al liniştii şi organizării, un domnitor liberal ce a făcut să treacă la guvern ideele generoase şi liberali şi a lăsat la orice opoziţiuni pe boierii şi ideele trecutului, — sunt elementele sănătoase din care are a se forma conducătorii de cari poporul, astăzi luminat, are nevoie.

Puţin ne turbură pe noi ministerele efemere. Cugetările noastre trec mai presus de ele, precum trece mai presus de zilele de abatere şi slăbiciune. Avem o ţintă, o ţintă naţională, politică, socială: mărirea patriei române, libertatea ei, prin egalitatea drepturilor şi împroprietărirea ţăranilor. Nu va fi nici un minister care să nu aibă slăbiciunile sale, precum nici un minister din cele 17 ce au trecut nu a fost cruţat de slăbiciuni, nici de criticele sistematice ale voastre; nici chiar al vostru! Pentru că criticele voastre erau *mijloace* şi răsturnarea regimului era *scopul*. Dară mijloacele au fost meschine şi nu puteau răsturna un nou regim. Edificiele cele mari nu se răstoarnă cu şindrile. Opoziţiunea atît s-a compromis şi s-a discreditat, încît acel ce este atacat de dînsa îşi face un merit şi cu drept cuvînt. Cînd vedem în tabăra lor

trădători cu străinii, oameni arătaţi cu degetul pentru hrăpiri în trecut şi vedem această tabără insultînd pe bărbaţii a căror onoare este recunoscută, mărturisim că este o onoare a fi atacat de dînsa.

Cînd coaliţiunea atacă pe d. Negri, nu atacă persoana d-lui Negri, atacă votul universal, atacă împroprietărirea ţăranilor, atacă poporul şi pe domnitor.

(1863, 6 octombrie)

[LEGEA RURALĂ]

Încă pînă astăzi secțiunile Camerei n-au intrat în dezbaterea legii rurale; reacțiunea se ferește, se trage înapoi și strănută cînd dă de acest proiect de lege, ca pisica cînd dă de oțet. Cu toate acestea însă, reacțiunea trebuie să știe că această lege, publicată în 5.000 de exemplare ale *Monitorului Oficial*, în 1.500 exemplare ale *Buciumului* și în 2.000 exemplare ale *Românului*, a străbătut la toate marginile țărei și a intrat prin toate casele, de la cele mai splendide, — în cari se consumă munca grămădită a zecimi de mii de brațe, — [pînă la cele mai mizere], — unde se îneacă zecimi de mii de suflete robite, cari nu mai pot da nimic nici lui Dumnezeu, nici patriei, nici femeiei, nici pruncului, nici morții, nici vieței lor, pentru că toată munca lor, pentru că tot productul muncei lor, pentru că toate facultățile minței ș-ale animei lor se grămădesc, se confundă, materie și spirit, în pozitivul și în ideea robiei; pentru că aci omul este al altui om, care-i regulează și-i obligă prezintele și viitoriul, pe dînsul și posteritatea sa, numai spre folosul lui, numai spre folosul stăpînului de moșie și de clăcași, care este legiuitoriul, judecătoriul și executoriul acestui om-mașină, acestui automat fără inițiativă, fără libertate, fără voință. Dară, această lege salvatoare de patrie, liberatoare de om și de pămînt, această lege, prin care domnitoriul românilor se înalță în regiunea celor mai magnifici suverani legiuitori, a pătruns, de la palatul cel mai splendid și îmbelșugat al boierului pînă în bordeiul cel mai mizer al clăcașului gîrbov, tremurînd încovoiat pe toiagul său, cu capul luciu, cu barba îngălbenită de albețe. Clăcașul gîrbov întreabă în jurul lui, cu vocea înecată de plîns, daca este adevărat că vodă a poruncit ca el să se îngroape pe un pămînt liber; daca este adevărat că în minutele sale din urmă o să fie încunjurat de toți fiii și nepoții lui liberi; că în acele minute supreme ciocoiul, slujitoriul ciocoiului n-o să risipească din jurul său pe copilașii săi, ca să-i ducă la munca stăpînului? Acestea se întreabă bătrînul, iară bărbatul se întreabă daca este adevărat că din sîmburele ce va depune el în țărîna lui are să mănînce fiiul său roade; daca este adevărat că rezultatul muncei sale o să îngrașe căminul său; daca este adevărat că soția și fiica lui n-au să mai fie bătute, batjocorite de neomenia stăpînilor și a slugilor acestor stăpîni?

Vedeți cît este de gravă situațiunea și cît sunt de solemne zilele acestea, voi cari v-ați luat misiunea, prin uzurpare, să regulați soartea acestui popor! Vedeți, voi mai cu seamă, liberali liberalissimi, cari v-ați tot codit a atinge clauza principală din contractul nostru social, pe care ați jurat și l-ați subscris și voi în 48; vedeți, voi politici nomazi, cari vă așezați corturile pe unde vă convine, dupe sezoane, dupe împrejurări; vedeți să n-o spurcați și aci, căci aci nu este glumă.

Noi trămitem pe lectorii noștri să citească ziarul *Românul*, de cînd primul ministru al domnitoriului a depus pe biuroul Camerei oligarhiei acest proiect al legii celei mari, și să spună, în conștiință, fiecare și toți împreună, daca au înțeles ceva din toate coloanele de frazi ale nomazilor politici; daca se poate înțelege care este părerea *redapțiunii* acestui organ asupra acestui proiect de lege? Limbagiul obscur al călugărilor de la Delfi este tot atît de vag ca și deviza lor: *luminează-te și vei fi, voiește și vei putea!*

Camera trebuie să fie prudinte, trebuie să sfîrșească cît mai curînd cu această lege, pentru că asemeni cestiuni, care au un fond ca acesta, cu cît se vor tărăgăi, cu atît se vor rezoalve mai în dezavantajul inichității. Să nu mergem prin țări străine să căutăm exemple, nici să ne întoarcem prea îndărăt în istorie!

Revoluțiunea a liberat pe țigani cu indemnizația stăpînului de 14 galbeni pentru fiecare individ. Reacțiunea găsi ocaziunea să revoace măsura luată de către revoluțiune. Ce s-a întîmplat ? Țiganii s-au dezrobit numai cu cîte 10 galbeni, și cari galbeni nu sunt plătiți nici pînă astăzi. Revoluțiunea a otărît împroprietărirea plugarului român pe nouă pogoane cu despăgubirea largă a proprietarului, și reacțiunea, rezimată pe baionete străine, s-a opus acestei măsure. Cîți erau clăcașii în 1848 și cîți sunt astăzi ? Care era despăgubirea propusă în 48 și care este despăgubriea ce se dă astăzi ? Baionetele străine nu mai vă pot sprijini ! Austria și Rusia au împroprietărit și ele pe plugar. Votați în bloc, votați fără discuțiune această lege, pentru că treaba va merge foarte rău îndată ce veți excita răzbunarea.

Și noi avem să zicem ceva în privința acestei legi, mai cu seamă în punctul unde se calcă, în defavoarea plugarilor neavuți, deciziunea luată de către revoluțiune pentru nouă pogoane, dară tăcem, pentru ca să nu semănăm vrajba. Răbdăm privilegiul celor cu patru și cu doi boi asupra celor cu mîinele, cari au avut și ei boi pînă mai an și cari or să aibă fără îndoială boi la anul ; răbdăm cîteva ca aceasta, răbdați și voi pe celelalte, și să strigăm cu toții : legea este bună, legea este dreaptă, legea este perfectă, cine o va atinge schilodește statua lui Fidia. Să trăiască domnitorul ! să trăiască România ! să trăiască națiunea română și românismul !

(1864, 5 aprilie)

[APLICAREA LEGILOR]

Iată pentru a treia oară funcționînd votul universal, și în alegerile consilielor județene, n-a fost nici mai puțin matur, nici mai puțin serios, nici mai puțin nezgomotos, de pe cît a fost liniștit și grav cînd a funcționat pentru prima oară la darea plebiscitului și pentru a doua oară în alegerile consilielor comunali.

Atît alegerile delegaților cît și alegerile membrilor consilielor județene s-au petrecut, mai în toată țara, dupe cum aflăm de pe la corespundinții noștri, cu același tact și majestate cu care s-au petrecut în Capitală.

Reacțiunea, înfruntată la alegerile municipali, a crezut de cuviință să nu se mai arate la alegerile consilielor județene. Redusă și în țara noastră, acolo unde sunt reduse în toate țărele reacțiunile cînd trece în toată răpeziunea sa șioiul acțiunii, astă-una-dată, ar zice cineva, judecînd dupe reacțiunea din Capitală, că reacțiunea din România s-a mărturit învinsă și nu s-a mai expus ridicului, nu s-a mai expus înfruntării din partea opiniunii publice. Reacțiunea urmează să nu se fi arătat nicăiri, căci daca nu s-a arătat în Capitală, este probabil ca, din instinct sau prin înțelegere prealabilă, să nu se fi arătat nicăiri.

Mîndria celor ce s-au născut și trăiesc pentru muvement[1], pentru muvementul ideelor în masele poporului ; aceia cari au crezut totdauna pe poporul român în stare a prețui și capabil a se folosi de drepturile ce și-a dobîn-

[1] *mouvement* (fr.) — mișcare, circulație.

dit popoarele cele mai renumite antice şi moderne, liberul exercițiu al facultăților lor; toți aceia cari iubesc poporul român şi cred într-însul, în inteligința şi-n capacitatea lui, trebuie să fie mîndri că-şi văd visul cu ochii, că văd pe acest popor din care au ieşit ei, pe acest popor român, atît de nedrept calomniat de către asupritorii şi sugrumătorii lui, că dă un dezmințit în fața soarelui, tuturor acelora cari şi-au permis să-l calomnieze de nedemn, incult şi necapabil.

O zi numai a încetat biciul de pe dînsul, o zi numai i-a încetat impilarea la munca silnică, o zi numai n-a mirosit, n-a respirat fumul de ardei din cocinele tiranilor săi seculari, şi iată-l în picioare, ager şi mintos, liniştit şi generos, mergînd cu pas triumfal în marşul ce i se motivă de la tronul alesului, suveranului şi părintelui său! — Mare eşti, Doamne, şi minunate sunt faptele mînelor tale!

Unde sunt pigmeii, spăriați de mărimea şi tăria lor, din frazile altor pigmei mai ghindoci decît dînşii? Pentru ce aceia cari strigau libertate! egalitate! îşi pun cenuşe în cap şi-şi astupă ochii cînd văd astăzi funcționînd, cînd văd în toată splendoarea lor pe aceste două mari divinități ale omenirii, libertatea şi egalitatea, trăgînd dantul cu toți românii de pe dînsele din Cerna pînă în Prut şi din vîrful Carpaților pînă în Dunăre? Pentru ce se ascund cei ce invocau libertatea şi egalitatea, cînd libertatea şi egalitatea intră în căminul lor şi-i invită la ospătul cel mare, la banchetul la care se veselesc 5.000.000 de români? — Pentru ce? S-o spunem noi: pentru că aceştia invocau libertatea şi egalitatea numai ca să impizmească tirania; pentru că aceştia chemau numele libertății ş-al egalității, precum impii cheamă în deşert numele Domnului; pentru că ei n-au crezut în ceea ce au profesat; pentru că n-au putut niciodată să-şi facă idee despre ceea ce invoacă; pentru că, egoişti şi scurți de vedere, ei cereau numai egalitatea lor cu cei ce erau puşi de către legi peste dînşii; pentru că ei, cînd cereau libertatea individuală, o cereau numai pentru că ei erau geloşi de libertatea de care se bucurau cei puşi peste dînşii de către legi, fără ca vreodată să fi măsurat adîncimea poporului, pe care legile injuste pusese din josul lor; pentru că ei

vedeau numai infamia celor ce-i striveau pe dînşii şi nu măsurau niciodată infamia lor asupra acelora ce legile lăsaseră din josul lor; pentru că vorba *popor*, în gura lor, era o ficțiune la a cărei realizare acum li s-a luat văzul.

Este o calamitate publică împroprietărirea săteanului, zic aceia cari cereau în 1848 împroprietărirea săteanului, tot cu atîta cunoştință despre significarea vorbei, cu cîtă cunoştință au coconițele de mahala de significarea vorbelor ce pronunță cînd vorbesc *radicale*. Apoi daca este o calamitate publică împroprietărirea săteanului, — şi *public*, negreşit că înțeleg şi acum d-lor ceea ce înțeleg lipscanii în anunțiurile prin cari cheamă la pene şi la dantele *pe onor. public*, — daca împroprietărirea săteanului este o calamitate publică, apoi ce gîndeați că cereți pe cînd cereați împroprietărirea săteanului? Cum era să se facă împroprietărirea săteanului fără să se ia pămînt de la aceia cari aveau tot terenul țărei proprietate a lor? Voiați să împroprietăriți pe săteanul român în lună?

Dupe ce ați susținut, pe cînd vedeați că se apropie realizarea acestei idee uriaşe, că se atacă principiul proprietății, principiu pe care voi nu-l respectaserăți niciodată, ați fugit în toate unghiurile, v-ați zvîrcolit în toate părțile, pentru ca uriaşul să nu pună mîna pe voi; şi odată apucați de piept de către acea mînă pe care n-o mai puteați abate, ați mărturit, fără conştiință de ceea ce mărturiți, că împroprietărirea săteanului este necesitatea existinței naționale şi v-ați plîns numai de modul cel generos al despăgubirii, iarăşi fără conştiință, căutînd prin felurimi de sofisme, care de care mai absurde, să justificați contra justiției. Care mod de despăgubire ați fi voit? La care țară să alergăm ca să căutăm modurile de despăgubire ce v-ar fi plăcut? Iată Austria, vecina şi idoala voastră; şi vă dăm pe Austria ca mai aproape, pentru ca să nu mergem nici în Rusia, nici în Prusia, nici în Francia. Austria, prea nobila Austrie, a cărei noblețe ereditarie se pierde în seculi, a cărei noblețe saxonă se uită cu milă la nobletele silnice şi de contrabandă de ieri d-alaltăieri; Austria, care a împroprietărit pe sătenii săi în vecinătatea noastră, luat-a ea oare alt temei de despăgubire decît acela care s-a luat la noi? Pămîntul sau munca s-a luat drept temei de despăgubire în Austria? Să v-o spunem

noi : s-a luat munca, munca pentru un pămînt care s-a recunoscut că este al aceluia ce-l munceşte. Şi voiţi să ştiţi şi modul acestei despăgubiri ? Iată-l : dupe ce s-a preţuit valoarea muncii, esigeată[1] pentru pămîntul dat ţăranilor, s-a făcut acea valoare în trei părţi ; o parte din trei s-a găsit de cuviinţă să nu se plătească deloc ; o altă a treia parte se plăteşte de către stat ; şi cealaltă a treia parte se plăteşte de către tot venitul fonciar al ţărei, adică, prin analogie, de către toţi micii împroprietăriţi şi de către toţi marii proprietari. V-ar plăcea ?

Noi nu am fost şi nu suntem de părere că ar fi trebuit să se facă şi la noi precum se face în Austria ; şi încă, cei ce cunosc ideele noastre ştiu că noi, deşi am admis totdauna o despăgubire a clăcei iară nu a terenului, tot am fost de părere că ar fi fost bine, ţinîndu-se socoteală de multe consideraţiuni, [ca] răscumpărarea muncei, deşi fixată prin legile făcute chiar de aceia cari cîrtesc, să se claseze în patru categorie : munte, podgorie, cîmp şi baltă ; am recunoscut şi noi, însă, că lucrarea ar fi fost complicată, că timpul de robie s-ar fi prelungit şi că această robie nu mai putea fi deloc compatibilă cu libertatea individuală, cu libertatea comunelor şi cu votul universal.

Răul nu este mare. O lege generală care nu izbeşte, la aplicarea ei, decît în interesele unuia la cîteva sute, este legea cea mai dreaptă, mai cu seamă cînd vorbim de o lege socială, unde interesele sunt atît de complicate şi atît de diferite.

La noi dară despăgubirea s-a făcut în modul cel mai leal, pentru că la cîteva sute de proprietari abia se găseşte cîte unul care să sufere şi pentru care ar fi fost cu neputinţă un remediu.

Unde mai găseşte acum refugiul reacţiunea cîrtitorie, care se lasă pe vine cu toată greutatea ei, în vîntul acţiunii, în şioiul progresului ? Găseşte că prea se execută răpede legea. Noi, cari am strigat totdauna că se fac legile şi nu se execută, că se fac legile şi rămîn pe hîrtie, mor de la concepţiunea lor, strigăm acum că prea se execută răpede legile ! că ar fi trebuit cîţiva ani pentru aplicarea acestei legi, sperînd că, cu prelungirea, poate, va mai aduce Dumnezeu vreo invaziune, vreo comisiune care să ne scape de astă lege.

[1] *exiger* (fr.) — a cere, a impune.

Atîta suntem de orbiţi în a crede ceea ce ne place, încît nu putem vedea că, nici chiar daca tratatul din Paris ar fi numai o literă moartă, nici chiar daca invaziunile ar mai fi posibili, nici muscalul, nici neamţul nu poate să osîndească ceea ce s-a imitat de la dînşii ; că chiar sublima Poartă, legitima noastră suzerană secularie, a recompensat prin cele mai înalte ordini ale sale pe toţi aceia cari au jucat un rol activ la facerea şi executarea acestei legi, care lege este întîiul articul din actul cel mare naţional de la 2 mai ; şi că reacţiunea, sperînd într-una ca aceasta, în ceva care ar întoarce lucrurile, speră în ceea ce n-o poate ajuta şi face întocmai ca cel ce se îneacă cînd se apucă de însuşi părul său, ca să scape.

Să spunem o propagandă a reacţiunii, pe care am descoperit-o noi înşine, abia cîteva zile, mergînd la Ploieşti.

Mergeam pe jos, respirînd aerul dimineţei. În dreptul unui sat, pe care este de prisos a-l numi, o grupă de două-trei familie de săteni se repauza lîngă foc în capul unei porumbişte. Cu cît ne apropiam în dreptul lor, cu atît ne simţeam obiectul curiozităţii lor. Un bătrîn cu barba căruntă se sculă şi înaintă spre drum ; îşi scoase punga din brîu şi căută într-însa o iască, pe care voi s-o aprinză la ţigara noastră ; pretext negreşit, ca să poată schimba cîteva vorbe cu un bătrîn care avea aerul a veni din Capitală.

Pînă să se aprinză iasca, ţăranul cel matur măsură de sus pînă jos pe cel ce scrie acestea.

Neîncrederea ţăranului în haina albastră este proverbială.

— Da' ce faci aci, moşule ?

— Curăţim la ăl porumb.

— S-a făcut bun porumb estimp ?

— Nu prea, domnule ; dară, slavă lui Dumnezeu, tot s-a făcut.

— Ei ? apoi n-or să fie toate bune, moşule.

Atîta fu destul inteligintelui sătean ca să înţeleagă cu cine are a face, şi scărpinatul său în cap instinctiv îi

ardică căciula la jumătatea capului și i-o puse pe o ureche.

— Vi s-a măsurat pogoanele p-aci, moșule?

— Nu încă, domnule.

— Da' de ce?

— Apoi se cam codesc proprietarii.

În timpul acesta cei de lîngă foc se apropiaseră mai toți ca s-asculte conversațiunea.

— Bine, nici prin vecinătate nu s-a măsurat încă?

— Ba, prin vecini, unde au fost proprietarii mai buni, s-a măsurat și oamenii biet își ară acum, că știu unde să-și are.

— Oare să fie adevărat, domnule? strigă alt sătean din grupă; ale oamenilor să rămînă pogoanele astea cari se măsoară?

Ne silirăm să-l convingem despre adevăr și deslușirăm cum acest domnitor, pe care l-a trămis Dumnezeu ca pe îngerul său cel bun, ca să facă dreptate în țara românească și să aducă la îndeplinire toate dreptele cereri făcute în anul 1848 de către poporul român, le-a și adus pe toate la îndeplinire acest trămis al lui Dumnezeu.

Le-am deslușit cum asupritorii lor au căzut cu jelbe, cu închinăciuni și cu daruri din vistieria țărei, pe la turci, pe la muscali și pe la nemți, de au băgat limbele în țară ca să nu lase a se face dreptate săracului la 1848.

— Ia spune-ne, domnule, că se vede că ai milă de noi; să nu fie adevărate astea care ne spun ciocoii? ne întrebă bătrînul a cărui încredere se vedea crescînd.

— Care, moșule?

— Adevărat să fie că s-au supărat împărățiele pe domnul nostru că ne-a dat și nouă cîte o palmă de pămînt, că trămit acum comisari ca să cerceteze și apoi or să trămită iară oaste ca să strice astă lege?

— Cine v-a spus astea, moșule?

— Apoi, de, domnule, așa ne spun; și zice că să nu ne mai străgănim să tot măsurăm, că toate astea or să rămînă tot nimica, ca și cînd cu libertatea, și că vai de creștinii cari or apuca să măsoare.

— Bine, dară ispravnicul și zapciul plășii nu v-au deslușit legea și că una ca aceasta ce spuneți ar fi cu neputință?

— Nu i-am întrebat, domnule; dară d-lor văd că silesc destul să se măsoare pogoanele și să se dea oamenilor; dară pe la noi se tot codesc proprietarii.

Deslușirăm pe cît puturăm starea lucrurilor, imposibilitatea celor ce propagă reacțiunea; îi îndemnarăm să are cît or putea mai mult, căci nici într-un chip nu le va fi spre pagubă, și dobîndirăm binecuvîntarea lor. O femeie jună, care ne ațintise fără clipă de cînd începusem a vorbi, scoase machinalicește din sîn un porumb ce rămăsese verde și ni-l întinse, fără să zică nici o vorbă.

Iată în ce chip se face propaganda reacțiunii prin țară; iată pentru ce în unele părți îndoiala nu lasă pe creștin să-și caute de lucru; iată pentru ce zicem că toți aginții administrațiunii, toți aginții ordinei ș-ai prosperității trebuie să cate a combate în toate părțile aceste insinuiri viclene, criminali, ale reacțiunii.

Săteanul nostru, incult, precum a avut interes să și-l păstreze ciocoiul, neavînd nici un ideal, neputînd în starea lui a gusta și a prețui o idee abstractă, reduce tot ce vede la pozitivul ce este în stare să pipăie, și, plebiscit, vot universal, independința comunală, consilie județene, toate cîte vede el le rezumă într-o singură idee: a avea proprietatea lui. Și d-aci plecînd, încredințat că proprietatea i se dă numai din voința domnitoriului, contra voinței asupritorilor săi seculari, merge cu ochii închiși la vocea guvernului domnitoriului și nu crede, nu ascultă, nu așteaptă nimica de la foștii săi asupritori.

Iată pentru ce votul universal în unanimitate se pronunță în toate părțile în sensul guvernului; iată pentru ce reacțiunea, amăgitorii poporului, sunt desprețuiți în toate părțile, și toți corifeii ei cad la toate alegerile, oriunde se propun.

Ziceți d-voastră, foști stîlpi ai țărei, și d-voastră, falși liberali, că votul universal este condus cu biciul? că votul universal duce la anarhie, la despotism? că votarea unanimă a actului din 2 mai a fost de frică? A! ați uitat d-voastră că acest popor, chiar așa abrutit, cînd ați promulgat Regulamentul Organic în procesiune cu miile de dorobanți, cu 6.000 de oștire regulată pămînteană și cu 200.000 baionete străine, revolta s-a manifestat în mai multe puncturi ale țărei și ați fost siliți să puneți tunu-

rile, să faceți carnagiu[1], să umpleți ocnele și pușcăriele de osîndiți nejudicați, ca să puteți năbuși revoltele, spre a nu deveni o revoluțiune generală? Nu frica, ci instinctul duce aceste 5.000.000 de popor omogen la vocea suveranului său. Comparați voi înșivă doliul și sinistrul universal pe țară de la promulgarea Regulamentului Organic, cu veselia, cu fericirea generală, cu bucuria frenetică în toate părțile de la promulgarea statutului din 2 mai, și calculați înșivă, dacă veninul revoltat nu vă năbușește facultățile mintali, judecați voi înșivă daca acest popor a fost făcut pentru tiranie sau pentru libertate, daca instinctul, care devine din ce în ce o credință, daca credința în domnitor, sau biciul și temerea de bici conduc lucrurile de astăzi.

Votul universal a funcționat în toată libertatea și plinătatea lui pentru a treia oară acum, și nici un vot nu s-a rătăcit spre a se aluneca unui reacționar, astă dată, cînd experiința a început să lucreze alături cu anima; nici unul din aceia cari au strigat *libertate* și *egalitate* și au hulit împroprietărirea și votul universal, n-a fost ales nicăiri, spre a se trece în rîndul acelora cari au să preșează la prosperarea județelor în parte și dintre cari are să se aleagă în corpul ponderator pentru lămurirea legilor, pentru crearea și dirigerea finanțelor, împreună cu Camera, pentru afacerile înalte de stat. Nici unul; și daca experiința a făcut atîta progres de la întîia exersare a poporului în votul universal, la votarea plebiscitului, pînă la a doua exersare a votului universal, la alegerile comunali, și pînă la a treia exersare a votului universal, la alegerile consilielor județene, negreșit că votul universal va fi și mai bine administrat de către poporul român în a patra funcționare a sa, în alegerile pentru Cameră.

Cei mai modești, cei mai cu pudoare dintre reacționari, afișînd că le place tot ce face domnitoriul pentru poporul și pentru statul român, găsesc numai defectul că guvernul domnitoriului prea a dat toate aste libertăți dodată unui popor nedeprins cu libertăți, și duc grija că atîtea libertăți dodată vor asfixia pe român.

[1] *carnage* (fr.) — măcel.

Am putea să aducem exemplele cu miile, să facem comparațiuni evidinți că poporul român este mai apt și mai inteligint în exercițiul constituțiunii democratice întrege, de pe cît au fost privilegiații inteliginți în exercițiul reglementelor și convențiunilor oligarhice. Am putea să probăm pînă la evidință, cu acte autentice, dară credem de prisos, pentru că orice va vorbi cineva cu reacțiunea este pierdere de timp; ea este incapabilă de convicțiune. Și de aceea sfîrșim astăzi prin a da lectorilor noștri, spre satisfacțiunea patrioților celor adevărați și spre dezmințirea calomniatorilor poporului român, un singur act dintr-o mie, un singur proces-verbal al unui primar dintr-o extremitate a României, al unui primar opincar din vîrful muntelui, ținut cu colegii săi în fața comunei care l-a ales, pe care proces-verbal îl daghero-tipăm fără a-i sminti măcar o virgulă.[1]

(1864, 20 octombrie)

[1] Urmează textul procesului-verbal asupra celei dintîi „ședințe a consiliului comunei Bătrînii, 1864, septembrie 8".

INSTRUCȚIUNEA ȘI IARĂȘI INSTRUCȚIUNEA!

Instrucțiunea și iarăși instrucțiunea! Toate cele bune se fac prin instrucțiune și nimica bun nu se poate face fără instrucțiune.

Fără instrucțiune toate legile cele mari, cari s-au dat una dupe alta și toate împreună prin nemuritorul act din 2 mai, vor deveni, precum a început să se dovedească, cele mai teribili flagele pe bietul popor român, pe tot statul român. Deriziunea ce s-a făcut la noi cu cele mai mari idee ce au lămurit toate revoluțiunile Engliterei și Franciei, la modul aplicării acestor legi mari, cari vor fi d-aci înainte bazele tuturor societăților în civilizațiunea modernă ; chipul cu care ne-a probat cinicul ministru ca ce fel de arme pot deveni aceste legi în mîna tiraniei, pe cît tirania se va secunda de către complicea și elementul ei, ignoranța, ne-au probat, credem, îndestul, că fără instrucțiune toate sforțările vor fi vane, toată buna voință a domnitorului va fi fără efect.

Societățile cari au emis și în cari se exercită aceste mari principie salutarie omenirii sunt producțiunea secului XVIII, în care filozofia, aplicată la ideele sociale, a lucrat mai mult decît toți secuii trecuți asupra rațiunii umane. Acea filozofie ne-a fost străină cu desăvîrșire nouă. Pe cînd Rousseau și Voltaire opera asupra inimei și rațiunii în Europa, țărele noastre se bîntuiau de către *arendașii fanarioți,* — precum îi numește Voltaire, — și

se degrada într-însele tot ceea ce se alța în celelalte părți ale Europei.

Basețea, întinsă prin ignoranță, prin corupțiunea animei, inteligințiii și a caracterului într-un materialism progresiv, într-o viață precarie, formau maximele : „Ce e-n mînă nu e minciună“, „Mai bine astăzi un ou decît mîne un bou“ ; fără idee, fără aspirațiuni, fără viitor, fără luptă contra răului, acest popor s-a tăvălit și s-a afundat, din ce în ce, în nepăsarea fatalismului, adorînd divinitățile impuse pînă în momentul decapitării lor și supunîndu-se, ca vita, noului jug, noilor bolduri, la a căror ușurare nu se mai cerca nimene prin nimic alt, decît numai prin extrema basetă, prin extrema trădare a simțimîntului uman, prin degradarea omului și a familiei. Simțimîntele de patrie, de naționalitate, de libertate, pe care se avîntau societățile europene, nu aveau nici nume, nu existau nici în idee prin țărele noastre.

Aceasta a fost starea noastră pînă la Lazăr și la Tudor ; și generațiunea ce a urmat acestei stări de lucruri n-a putut fi decît fiica basetei, a corupțiunii ș-a ignoranței.

Conștiința a început să se agite în noi. Ne ciudim de puținătatea și necapacitatea noastră a trăi în viața în care trăiesc societățile fiice ale secului lui Rousseau și Voltaire, și aruncăm culpa, în desperarea noastră, cînd pe cutare, cînd pe cutare, fără să ne gîndim că culpa adevărată suntem noi înșine toți și ignorența noastră a tuturora.

O societate compusă dintr-un popor brut și inapt prin inerție, de o burghezie ignorantă, fără industrie, fără alt comerciu decît precupeția celor spre hrană, și cu o clasă inteligentă dezvoltată numai atîta cît să înțeleagă că bugetul statului este patrimoniul său, că posedînd știința a se friza, a se crevata, a se înfrăca și înmănușa ca europeii, și a face atîtea curbete ca nimene pe pămînt, poate aspira la orice demnitate a statului, — într-o asemene societate, vină legiuitorii cei mai mari, aducă din străinătate legile cele mai salutarie, ei vor fi neînțeleși, importațiunea lor va fi plantată în teren ingrat și rebel ; nu se va prinde, nu se va aclimata.

Instrucţiunea şi numai instrucţiunea! Instrucţiunea generală obligatorie, gratuită pentru ambele sexe, va putea face singură ceea ce au dorit să vază aceia cari ne-au dat aceste legi mari şi salutarie, cari doresc să vadă poporul român în aceeaşi linie cu celelalte popoare ale Europei. Instrucţiunea numai va dezvolta bazele industriali, va dezvolta gustul comerciului şi va uşura bugetul statului de necapacităţile exigente, de ignorenţa pretenţioasă, de stolurile de postulanţi fără specialităţi, cari pretind la toate şi nu pot face nimica. Numai instrucţiunea va putea fonda şi dezvolta statul român.

Aci dară cu toţii, tot ce se cheamă sau tot ce este progresist; tot ce se cheamă şi tot ce este liberal; tot ce se cheamă şi tot ce este naţional, patriot; — cu toţi la lucru, la întinderea instrucţiunii în popor!

Să tăiem din bugetele fiecărei ramure a statului fără mustrare de cuget şi să adaugem la bugetul instrucţiunii, cu mîne pline şi fără ezitare: nu la lefe de revizori, nu la profesori de facultăţi fără auditori, ci la şcoale săteşti, la învăţătura primară, la profesori de sate, la cărţi didactice, spre a putea pune, într-o zi, în oarecare apropiare, în contact oarecum, bazele societăţii cu culmea societăţii noastre, satele cu Capitala, învăţătorii de sate cu catedrele de facultăţi, şcoala de sat cu academia din Bucureşti!

Hotărîndu-se 200 lei pe lună, învăţătorul de sate ar fi tot ceea ce este mai convenabil, şi s-ar putea găsi şi juni inteliginţi cari să se devoteze acestei misiuni. Tot adaosul, toată cheltuiala, pentru aceasta fără care toate cîte se fac şi se vor face în ţară sunt şi vor fi nimica, va costa cel mai mult peste bugetul actual al instrucţiunii 5.000.000; sau n-ar costa nimica, daca s-ar tăia lefele revizorilor de şcoale fără şcoale şi ale profesorilor de facultăţi fără auditori.

Pentru ce oare astă junime călduroasă şi inteligintă nu se devotează pentru doi-trei ani de zile celui mai mare, celui mai înalt sacerdoţiu? pentru ce, pe cînd ni se strigă din toate părţile că nu se pot deschide şcoalele prin sate pentru că nu sunt învăţători, pentru ce junimea înfocată de amorul patriei, junimea clasilor inteliginţi nu formează din sînul ei o legiune sacră, o legiune de 3.000 de tineri spre combaterea răului, spre combaterea ignoranţei, spre combaterea adevăratului inamic al civilizaţiunii? Pentru ce o legiune de 3.000 tineri nu se hotăraşte să se pună trei ani de zile în contact cu junimea sătească, să se facă ei învăţători de sate; să se pună în contact cu matca poporului, cu adevărata forţă naţională; să facă adevăratul maritagiu, adevărata legătură între sate şi oraşe, între opincă şi pălărie cilindru, între coaja palmelor muncitorului de pămînt şi între mănuşa *glacé* a dandinului din Bucureşti?

Progresişti, iată unde este revoluţiunea cea adevărată, daca, prin vorba *revoluţiune*, voi nu înţelegeţi o jacherie, o tălhărie ca cea de alaltăieri!

Venim cu tot respectul, d-le Creţulescu, să propunem, spre a nu lăsa să treacă nici acest minister al domniei-voastre fără să se facă şi într-însul ceva pentru instrucţiunea publică, — deşi ministerul d-voastre actual nu are o acţiune directă asupra instrucţiunii, — venim să propunem ca, pe lîngă atîtea alte scăzăminte ce se tot fac, fără vreun profit statului, din veniturile statului, să se mai facă încă un scăzămînt arendaşilor de cîte 5.000 lei, pentru un singur an, la veniturile proprietăţilor statului, la acelea unde este aşezată o comună, cu cari bani să se zidească cîte o şcoală, pe planul hotărît, în fiecare din aceste comune.

Tocmai comunele aflate pe proprietăţile statului nu au şcoale. Care altă epocă să se aştepte spre a se clădi şcoale temeinice în aceste sate, daca nu această epocă cînd d-voastră administraţi bunurile statului? Statul este dator să dea impulsiune la toate; şi mai vîrtos la cele ce s-ating despre instrucţiunea publică.

(1865, 5/17 septembrie)

DOMNULUI ION BRĂTIANU LA PARIS

Dreptate, frăţie !
Domnule Brătiane,

Am intrebuinţat toate mijloacele posibili ca să-ţi aflu adresa şi neputînd a o avea, m-am decis să-ţi scriu prin gazete cîteva vorbe confidenţiale.

Suntem în plină restauraţiune. Mojicii se gonesc de pretutindeni de pe unde-i cocoţase revoluţiunea de şapte ani a lui Cuza. Toate legile mari din programa revoluţiunii din 1848, pe care a executat-o Cuza cu prisos, a început a se ataca de toate părţile.

Legea cea mare a armării ţărei s-a tradus, de către ministrul de interne, în *gardă cetăţenească* cu un cens de 500 lei, care, calculînd dupe censul de 300 lei pentru votul municipal, cu toată întinderea pe sub mînă a fostului guvern, abia a putut da în Bucureşti 4.000 alegători ; censul de 500 lei pentru garda cetăţenească, strict observat astăzi, ar fi o minune să se rădice cu mult mai sus de 1.000 numărul gvardenţilor pentru paza drepturilor, a instituţiunilor şi a *libertăţilor publice* ce a să avem cu grămada d-aci nainte.

Ministrul de interne s-a înfăţişat Camerei cu acest proiect, însoţit de două ameninţări, făcute în comitet secret, secret întocmai precum este această scrisoare, că daca Camera nu va desfiinţa legea cea mare a armării ţărei prin votarea acestei legi pigmee, vornicul din întru nu mai răspunde de ordine, iară daca se va cere să se mai întinză

dreptul de gvardent mai jos de 500 lei censu, atunci d-lui se trage din guvern. Dilema, precum vezi, este cumplită : de nu se va desfiinţa legea armării ţărei, nu se mai răspunde despre ordine ; de se va mai întinde cît de puţin legea cea pigmee, pierde statul pe actualele vornic din întru.

Contra votului universal se conspiră printr-un proiect de lege care circulă, tot de talia legii făcută contra legii armării ţărei : *să voteze numai cel ce ştie carte ;* şi i se pune în frunte emfatica vorbă *votul direct,* ca să ne ia văzul. Calculînd dupe registrele Ministeriului de Instrucţiune publică, cari sunt şi acestea în temeiul raporturilor revizorilor, — făcute spre a se arăta zel şi a se justifica lefele de cîte 1.500 lei pe lună, — ne dă cam la 400 unul care să poată sloveni şi iscăli numele său. Negreşit că la aplicarea legii în toată strictitatea ei, s-ar alege cei cu oarecare carte dintre bucheri, şi desigur că la 1.000 nu va fi unul care să poată vota.

Libertatea presei este complectă : un *comunicat,* — nu decret, — prin *Monitoriu,* dupe atîtea ş-atîtea provocări, abia ne-a spus că presa iese de sub regimul ordonanţelor, în care se supusese prin *decret,* ca să intre sub marea protecţiune a legii de presă făcută de răposatul Catargiul şi combătută şi de către cei mai spălăciţi liberali de pe atunci.

Ziarul *Românul,* şi mai cu seamă în numărul său de ieri, atacă d-a dreptul adunarea electivă şi spune pe faţă că *guvernul* elaborează o constituţiune. Care constituţiune şi ce amestecături de lucruri ar dori ziarul *Românul* să ne mai aducă ? Guvernul s-a legat către Cameră că ne vom cîrmui tot cu legile în fiinţă. Cine poate, în lipsa suveranului ce ne-am ales, să elaboreze o constituţiune decretată şi sancţionată prin *plebiscit* de către tot poporul român, în temeiul cărei constituţiuni, în temeiul cărui plebiscit îşi are fondată existinţa şi competinţa, şi Cameră, şi Senat, şi Consiliu de stat, şi tot ceea ce poate fi chemat legalmente spre facerea unei alte constituţiuni.

Trebuie să stăm în legalitate, d-le Brătiane ; şi, legalmente, să aplicăm şi să dezvoltăm legile actuali recunoscute, în spiritul celor decretate de către revoluţiunea cea mare naţională din 1848, în spiritul democratic.

Concesiunile toate, cu Banca cu privilegiu exclusiv, în cap, şi cu împrumutul cerut în urmă de către guvernul trecut, în coadă, stau în toată frumuseţea lor spre a dovedi că bine şi cu cale a urmat guvernul trecut.

Pe de altă parte, banii scăpaţi de către vinovatul guvern trecut în casa comitetului de lichidare, 11.000.000 ş-atîta, s-au rădicat sub pretexte contra legii, sau în temeiul vreunei legi ce are să se facă. În casa de depozite şi consignaţiuni se zice că n-a mai rămas nimica.

Acestea sunt, deocamdată, în capul cortegiului de legi, de proiecte de legi, de regulamente, de măsure şi de vorbe care inaugurează încetarea revoluţiunii de şapte ani şi intrarea în restauraţiune pentru consolidarea libertăţilor publice.

Nu este nici bine, nici generos ceea ce faci d-ta, d-le Brătiane, nestînd faţă la toate aceste operaţiuni. Numele, trecutul şi datoria d-tale îţi impun să vii îndată în Bucureşti. Fabricarea de corespundinţe se poate lăsa vreunuia din junii cari au terminat colegiul, sub direcţiunea agintelui nostru acolo, şi misiunea a alerga dupe icre verzi şi dupe găsirea peştelui fără oase nu este pentru d-ta.

S-au votat 10.000 galbeni pentru cinci advocaţi cari să meargă să *pledeze* pentru *autonomia* noastră (!?) şi pentru susţinerea votului de la 11/23 februariu.

Negreşit că clocinţa acestor talente eminenţi va îndupleca cabinetele cele mai tari în deciziunile lor, să-şi înţeleagă mai bine interesele şi să schimbe hotărîrile ce vor fi să ia în privinţa acestui vot. Pînă atunci însă, deocamdată aceşti vorbitori nu vor mai face *samata* prin Senat şi prin adunări.

Salutare şi frăţie,

Direcţiunea ziarului „Trompeta Carpaţilor"

(1866, 24 februarie/8 martie)

A PATRA SCRISOARE CONFIDENŢIALĂ D-LUI IOAN BRĂTIANU LA PARIS

Dreptate, frăţie!
Domnule Brătiane,

De unde suntem cap Orientelui, bine ar fi să devenim coada Occidentelui?

Poziţiunea noastră, tradiţiunile noastre, drepturile noastre, istoria noastră, religiunea noastră, caracterul propriu al nostru şi misiunea noastră prescrisă de toate acestea, ar fi să priimim civilizaţiunea occidentală spre a o resfrînge iarăşi spre Occident, sau ca s-o propagăm în Orient?

Un om ca d-ta, domnule Brătiane, răspunsul l-ar avea îndată ce ar privi prin colegiele noastre, prin pensionate, prin şcoala de medicină, prin şcoala de agricultură, de arţi şi meserie, prin şcoalele private, prin cancelarie şi comptoaruri, mulţimea de juni de toată naţiunea din Rumelia sau România, din Macedonia, Epir etc.

Trăda-vom noi această nobilă misiune a noastră şi ne vom îneca naţionalitatea în berea nemţească, uitînd cine am fost, cine suntem şi cine trebuie să fim? Pentru o îngrăşare proprie vitei, pentru o mai bună regulare a traiului material, schimba-vom noi fiinţa noastră psihică, tradiţiunea şi aspiraţiunea, suvenirea şi speranţa ca popor român, pentru ca, pe pămîntul nostru plin de suveniri, de tradiţiuni, de legende, să vedem cu o zi mai nainte crescînd ierburi şi păşuni mai grase, întinzîndu-se şosele şi şuierînd drumurile-de-fier făcute de către străini pen-

tru străini? Schimba-vom noi spiritul pentru materie, rîvnind și ambiționînd să ajungem la fericirea materială a unui stat fără naționalitate, precum este însuşi statul Belgici, care este disputat și lesne a se cotropi, cu toată civilizațiunea sa cosmopolită, de către statele cele putinți și tari prin naționalitatea lor? Dori-ai d-ta ca, sub o societate poligenă care se înțelege într-o limbă de convenţiune, să vezi poporul românesc redus a vorbi un jargon care nu mai este limba statului său, care să fie gonit încetul cu încetul și de la tribuna publică, și de la amvonul catedralei, și de la parchetul justiției, și de la catedrele facultăților, și să se stingă, încetul cu încetul, redus numai la colibă, precum este jargonul din familia bretonă, pe care-l mai vorbește astăzi poporul belgian? Ți-ar plăcea d-tale speranța că, în cîtva timp, România să rămînă o numire fictivă, fără consistență proprie, care, intrată în civilizațiunea generală, să nu mai aibe nici individualitatea originală, nici conștiința despre individualitatea sa; și, despărțindu-se statul în societate cultă cu limba universală a civilizațiunii și în popor cu jargonul său neînțeles de societate, să nu se asimileze întru nimica poporul cu societatea?

Voi-ai d-ta ca, peste cîtva timp, locuitorul din orașe, vizitînd biserica lui Negru de la Curtea-de-Argeș, să se oprească la șirul de morminte din această biserică, unde sunt și mormintele părinților ș-ale străbunilor d-tale, și să se întoarcă în giurul lor ca în giurul unei curiozități paleografice, nedescifrabile, într-o limbă necunoscută lor?

D-ta nu poți fi dintre aceia care să nu prevezi că un principe străin va fonda o dinastie străină, se va încongiura de o curte străină, cu civilizațiune străină; și că, în puțin timp, o civilizațiune putinte străină va strivi civilizațiunea născîndă indigenă. Cunoștințele d-tale istorice nu-ți pot permite să nu vezi clar că invaziunea unei civilizațiuni străine mai putinte decît civilizațiunea indigenă distruge naționalitatea mai mult și mai curînd decît oricare invaziune mai barbară sau mai puțin civilizată decît poporul încălcat.

Teme-te de civilizațiunea germană, d-le Brătiane! este putinte și deznaționalizatoare! Afară de Italia și de Grecia nici un alt popor nu i-a putut rezista.

Noi nu avem nici literatura Greciei, nici literatura și civilizațiunea Italiei, ca să putem rezista civilizațiunii germane; noi ne vom stinge ca națiune îndată ce ne vom pune în contact cu civilizațiunea germană.

De la Tudor națiunea noastră n-a mai produs nici un om; trei-patru revoluțiuni, și nici un Cavour, nici un Garibaldi, nici măcar în proporțiuni analoge.

Toată inteligința națională dirijată spre străini, n-a cătat nime să se oțelească în forțele și în puterea națională proprie. În patruzeci ani, de la Tudor, în cari am progresat ca societate, ca națiune, mai mult decît au progresat toate societățile, toate națiunile mari și mice, în acest timp de patruzeci ani, în privința oamenilor, la noi, nu s-a produs nici cît s-a produs la serbi, o mînă de oameni: un Karaceani! Și aceasta n-a putut să provină din altceva, — căci negreșit noi nu putem ceda altora nici în inteligință, nici în mijloace, — decît numai pentru că toți oamenii noștri de stat au căutat tot spre străini și au așteptat toate de la străini; au adoptat cînd o politică străină, cînd alta și mai străină, și au căutat cum să se mlădie mai bine pe cotiturele cutărei sau cutărei diplomație, spre a se manține mai bine la putere și spre a-și imple mai frumos pieptul de cavalerie[1]. N-a ieșit nici un om, de la Tudor și pînă astăzi, care să-și tragă o politică națională stabilă și să-și formuleze o diplomație proprie a susține totdauna și întru toate numai politica națională.

Fără tradițiuni în guvern, fără stabilitate în credințe, fără convicțiuni și voință, toți oamenii noștri de stat au urmat politica și diplomația importată în statul român în timpii nefaști ai României, în spațiul de un secul și jumătate, sub domni străini. Nime n-a cătat să se-ntărească și să se mărească printr-o politică națională proprie; nime n-a cătat cu dinadinsul să lumineze și să fortifice națiunea, spre a-și planta cu tărie pîrghia politicei sale în politica națională; și pentru aceea nu s-a produs între noi nici un om mare, pentru că, în oricare națiune, nu devine mare decît numai acela care cată a se mări și se mărește de către propria sa națiune.

[1] *cavalerie* — decorație.

Noi am căutat totdauna, în loc a instrui, a deboşa[1] poporul nostru; şi deboşul nu produce decît rahiticoşi.

Monitorul Oficial de la 17 ale curentei ne face cunoscut cele următoare:

Locotenința Domnească
a
Principatelor-Unite-Române

La toți de față și viitori sănătate.

Asupra raportului d-lui ministru președinte, sub nr. 475;

Avînd în vedere jurnalul Consiliului miniștrilor de la 27 februariu, prin care se propune ca d-nii Scarlat Fălcoianu, președinte al secțiunii civile de la Curtea de Casațiune, și Ioan Brătianu, fost ministru, să fie însărcinați a face parte din deputațiunea menită a sprijini dinaintea puterilor garanți votul corpurilor române din 11 februariu;

Am decretat și decretăm ce urmează:

Art. I. D-nii Scarlat Fălcoianu și Ioan Brătianu sunt numiți membri ai deputațiunii însărcinată cu apărarea votului corpurilor legiuitoare de la 11 februariu, înaintea puterilor garanți.

Art. II. — D. ministru președinte este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a acestui decret.

Dat în București, la 27 februariu 1866.

Generar *N. Golescu, L. Catargiu, N. Haralambie.*

Ministru președinte,

Ion Ghica.

Este aceasta cu voia d-tale, d-le Brătiane? Cu știrea d-tale te-ai numit d-ta avocat oficios să cerșești de pe la boierii din Evropa drepturile românilor? Sau ți s-a trămis acest mansup[2] tot cu modul cu care s-a trămis și jurămîntul nostru de credință augustului nostru suveran platonic?

Daca această numire este cu știrea d-tale, apoi ne vedem, cu durere, impilați de propria noastră conștiință să curmăm scrisorile noastre, ca inutili și ca degradatoare, pentru că noi, cari niciodată n-am cerut nimica de la străin, nu vom cere nimica de la cel ce cere de la străin!

Noi, nedeprinși a comunica străinilor păsurile noastre, nesperînd niciodată de la străin cele intime ale noastre, precum: naționalitatea, amorul și înțelegerea între noi cu poporul nostru, romănismul, concentrarea și concertarea romănismului spre împlinirea misiunii sale, — nu avem nici un amestec cu cei înstrăinați prin misiunile lor de cerșetorie pe la străini!

Salutare!

Direcțiunea ziarului „Trompeta Carpaților"

(1866, 22 martie)

[1] *débaucher* (fr.) — a desfrîna, a strica.
[2] *mansup* — post, funcție.

ÎMPĂMÎNTENIREA PRINCIPELUI DE HOHENZOLLERN

Alta s-a mai ivit acum, altă idee nouă au mai născocit fabricanții de idee, altă idee mai absurdă decît toate ideele cari au ieșit din capetele lor: să dea împămîntenirea principelui de Hohenzollern, să-i dea împămîntenirea după ce l-au numit domn.

Apoi o astfel de împămîntenire se dă ea numai așa, de un guvern provizoriu cu o adunare anonimă, contra căreia protestează chiar membri ai guvernului prin organul cel mai guvernamental, prin foaia proprie a guvernului? Pentru că s-a dat împămîntenirea d-lui Vegezzi Ruscalla, italian care a muncit zecimi de ani ca să facă în Europa cunoscute originile noastre, drepturile noastre, țara noastră, literatura noastră, se poate da împămîntenire oricui și oricum, fără nici o rațiune și fără nici o formalitate? Apoi chiar prin aceasta, a voi să dați împămîntenirea străinului pe care l-ați numit domn, nu recunoașteți voi înșivă că un străin nu poate fi domnul românilor? Apoi adunarea aceasta, de porunceală în cea mai mare parte a ei, nu va avea pe nime într-însa care să rîdă la o așa propunere? Cari sunt serviciele ce a făcut României principele de Hohenzollern? Este acest nume popular în România ca al domnului Ruscalla, Girardin etc.? S-a reclamat această împămîntenire de către recunoștința publică, de către românii cari au aflat despre faptele sale neinteresate? Sunt destule titlurile acestui principe pentru noi, — că este amicul d-lui Ion Brătianu; pentru că spună oricine de a mai auzit vorbindu-se de numele acestui principe în România pînă acum o lună de zile, cu întoarcerea d-lui Ion Brătianu în țară din călătoria sa de turist dupe principi disponibili cu almanahul de Gotha în mînă?

De unde mai ieși și această idee cu care mai ametesc *marafetliii* pe oamenii cei simpli cari n-au avut timpul și ocaziunea a se gîndi adeseori la asemeni afaceri politice? Dura-va mult șirul acestor comedie? Această adunare, în care au putut să se strecoare cîțiva bărbați maturi și cu amorul patriei, nu va fi oare în drept să pună un capăt și să ceară guvernului a scoate pe oameni din aceste frămîntări, din aceste rătăciri cari pot să ducă la adevărată pieire?

Noi tot nu credem serioasă astă idee, dară pentru că am văzut atîtea idee nesebuite adoptîndu-se de către oameni cari pînă acum se socoteau oameni serioși în țară, ne temem să nu își ia și această idee un corp de care să se impare[1] impostura spre noi sacrificări, spre recrutare de noi victime.

Deci, spre știința tuturor celor ce nu știu: articolul 13 din Convențiune prescrie hotărît și fără echivocitate că domnul României trebuie să fie român, născut muntean sau moldovan, din părinți români născuți moldoveni sau munteni; trebuie să fie de 35 ani împliniți; trebuie să aibe venit în pămînt de 3.000 galbeni pe an; trebuie să fi servit în funcțiuni înalte ale țărei zece ani, sau să fi făcut parte în vreo adunare.

Întrebăm noi, cari pe drept cuvînt am priimit cu aclamările cele mai sincere Convențiunea, pentru care d. C. A. Rosetti, deputat pe atunci, era încîntat, și pe care d-lui, librar-editor, s-a grăbit cel întîi s-o tipărească *cu amoare* în mii de exemplare pe cari le vindea cîte 7 și 8 sfanți exemplarul; întrebăm dacă această Convențiune era rea, antinațională, pentru ce făcea și atunci d-lui un așa comerț cu lucruri antinaționali? Întrebăm pe d. C. A. Rosetti, numai pentru ca să-și treacă marfa, ca să facă cișit[2] la prăvălie striga la toți trecătorii că cine

[1] *s'emparer* (fr.) — a se agăța.
[2] *cișit* — vînzare, desfacere.

nu-şi cumpără şi nu învaţă pe dinafară Convenţiunea nu e român, nu are patrie? Pentru ce coaliţiunea invoca cu atîta spargere de inimă susţinerea Convenţiunii cînd s-a atacat de către Cuza în părţile ei cele oligarhice şi antinaţionali?

Oricare naturalizare, p-a mică sau p-a mare veţi oferi-o majestăţii ce voiţi să creaţi, nu-i poate fi de nici un folos şi va mai adauge un ridicul asupra voastră, cari nu recunoaşteţi nici datinele, nici natura, nici religiunea, nici legile ţărei voastre; cari dupe ce aţi vîndut opinca iarăşi privilegiului, arvuniţi şi ţara întreagă străinului! Cărui străin? — germanului? germanului de care se cutremură toată rasa latină, cu care este în rezbel perpetuu toată rasa latină de 2.000 ani fără întrerupere!

(1866, 10 mai)

LEGILE ŞI MINIŞTRII

Nu este pentru prima oară acum, cel puţin din partea noastră, cînd zicem: nu ne lipsesc legile, oamenii lipsesc la noi. Legile se fac lesne, deprinderea a respecta legile este anevoie. Orice ciutac de advocat poate deschide constituţiunile şi codicii europeneşti, poate alege, poate culege, poate compila încît să-ţi combine o constituţiune admirabilă, codicii cei mai perfecţi înaintea relaţiunilor generali; lovească-se nu s-o lovi, aceea nu este treaba legiuitorului nostru, care vine legiuitor din străinătate ca să legiuiască într-o ţară în care n-a trăit şi pe care n-o cunoaşte deloc, nici prin tradiţiuni, nici în teorie, nici prin practică, precum s-a întîmplat cu legile financiare transplantate din Francia d-a dreptul aci de către d. Epurianu, precum se întîmplă mai cu toate legile administrative mai cu seamă, cu reglementele şi cu procedurele. Astfel cu judicătorii de pace, astfel cu portăreii, astfel cu cîte alea toate cu care inovăm în mecanismul statului nostru, fără să ţinem vreo socoteală daca ceea ce ni se pare admirabil în mecanismul vreunui stat străin are vreo relaţiune, poate fi compatibil, nu poate face disonanţă, nu a să fie burlesc în seriosul ce trebuie să domine în legile unui stat. Nimica nu ne-ar mai lipsi decît să introducem la noi bagheta magică pe care am văzut-o în Londra, la semnul căreia se risipeşte o tulburare, se supune fiecare dintr-aceia ce nu s-ar putea supune baionetei!

Statul nostru este delabrat[1] cu desăvîrşire. Sfidăm pe omul cel mai capabil, cu concepţiunea cea mai vastă, să-şi poată da o seamă de cum se guvernă statul nostru, fie în ramura juridică, fie în ramura administrativă, fie în ramura financiară ; să spună ce e comuna la noi, să spună ce este consiliul judeţean, să spună ce este responsabilitatea miniştrilor, să spună care este armonia întregului.

O lege fundamentală se introduce. Se prescrie în termeni neînţeleşi, se votează de urgenţă, se sancţionează şi se promulgă a doua zi, se dă spre aplicare oamenilor incapabili a căuta chiar în dicţionarie termenii neînţeleşi, şi iată-o aplicîndu-se în diferite sensuri în fiecare judeţ, în fiecare plasă, în fiecare comună ! Să adaugem pe lîngă acestea caracterul impropriu al fiecăruia cu atribuţiunile ce i se impune, deprinderea fiecăruia a răstălmăci legea dupe cum îi vine lui la socoteală, şi setea generală în prevaricări de toată natura, şi iată în tot statul o singură lege stabilă, aceea *a se călca legea*.

În confuziunea generală, în schimbarea funcţionarilor cu schimbarea ministerielor, în creaţiunile continue de posturi şi în suprimarea continuă de posturi, în permutarea perpetuă de atribuţiuni cînd la un post cînd la altul, care geniu ar putea fi atît de apt a se inspira îndată de atribuţiunile varie şi întinse ce i se impun la fiece schimbare : din oştire în administraţiune, din administraţiune în partea judicătorească, din judicătorie în finanţe, şi viceversa ? Abia începe organizarea într-un sens, şi iată-o întoarsă în alt sens, diametralmente opus celui d-întîi. Nici o tradiţiune în stat, nici o tradiţiune în minister, nici o tradiţiune în comună ; nici obiceiul, nici legea ; obiceiul nu mai este nicăiri şi legile se schimbă pe toată ziua.

Să luăm la întîmplare cîteva fapte recenţi, pentru că un şir istoric al schimbărilor necontenite de la înfiinţarea Regulamentului Organic şi pînă astăzi ar fi imposibil. Să luăm numa cîteva fapte, nici tocmai de la ziua de Salvare pînă astăzi, căci şi aceasta ar fi anevoie, dară numai ale ministeriului acestuia de două lune, care minister,

[1] *délabré* (fr.) — ruinat.

dupe opiniunea generală şi dupe a noastră în particular, este compus de oameni foarte integri şi cu toată bunavoinţă.

Fostul minister propune legi împovărătoare, dezaprobate de toată ţara şi de noi în parte ; dară aceste legi, de voie, de nevoie, se priimesc de Adunare, se votează şi se promulgă. Sunt acestea legi acum, sau nu ? Ce investire constituţională mai trebuie unei legi ca să poată fi lege ?

Ministeriul, în consiliu administrativ, ia din nou în dezbatere legile promulgate şi zice : din cutare lege numai art. cutare este bun şi trebuie aplicat ; art. cutare şi art. cutare nu sunt bune şi noi le desfiinţăm.

Să nu crează vreunul din lectorii noştri că noi am crede că ar fi fost bine să se mai împovereze dările ; ferească Dumnezeu ! Vorbim numai constituţiune aci, iară nu justiţie. Cel puţin pare că nu ar fi fost tocmai aşa anticonstituţional de s-ar fi zis : legea aceasta este injustă, este imposibilă chiar ; de aceea să mai amînăm întreagă aplicarea ei ; cu toate că şi aceasta ar fi fost foarte grav, pentru că miniştrii, ca personagiele ce compun cabinetul actual, nu pot intra în minister aşa oricum, fără să aibe în vedere cari sunt şi ce fel sunt legile ce se obligă a executa, pentru că ministrul execută dară nu legiuieşte. Cu toate acestea, parcă tot n-ar fi putut fi atît de gravă amînarea aplicării unei legi întrege, deşi ea ar fi lăsat şi lacune de natura acestora, lacune în bugete, nu lacune numai constituţionali, ci lacune financiare.

Alta.

Avem o lege comunală care, bună sau rea, este lege, şi noua Constituţiune a lăsat-o lege. S-a călcat această lege prin tăierea lefelor primarilor, sau nu ?

Alta.

Avem o sistemă de percepţiune, care este lege, o lege pe care noi am criticat-o la originea ei cum n-a criticat-o nime altu ; dară ea a rămas lege şi Constituţiunea cea nouă a lăsat-o lege.

Acum, prin întoarcerea sistemei de percepţiune nici mai mult nici mai puţin decît la sistema prescrisă în Regulamentul Organic, fără a se ţine socoteală de tot ce a costat pe stat slabul învăţămînt şi micele avantagie ale

unei părți din sistema franceză aplicată la noi, este și o pagubă, și o perturbațiune nouă, și o călcare de lege, sau nu este ?

Alta.

Legea instrucțiunii publice, zguduită în esența ei de către noua Constituțiune Salvatoare, care modifică obligațiunea generală la instrucțiune, prin desființarea acum în general a tuturor școalelor de prin comunele rurali, ca măsură de economie, se zice, este sau nu o călcare de lege, o călcare de lege fundamentală, de legea instrucțiunii publice ?

Infracțiunile aduse la legea electorală, cu toate că tolerabili, tot însă infracțiuni sunt. Am zice și cele urmate în armie, în forțele armate ale statului, în miliție, dară acestea poate să-și aibe motivele în vreo înaltă politică, pe care nici n-ar prea fi bine s-o tot dezbată ziarele. Ne mulțămim numai la cele de sus. Sunt acestea călcări de lege, urmări neconstituționali ? Sunt ele de natură a ne face să ne întărim în ideea că lege, că constituțiune, bună sau rea, este cu neputință în România ? Sunt aceste lucruri de natură a ne face să zicem : nu legile lipsesc la noi, ci oameni crescuți în religiunea legilor, oameni cari să știe că o lege trebuie respectată, trebuie aplicată astfel cum este ea pînă la schimbarea ei ?

Pe cine am putea dori să vedem la minister, care să poată asigura respectarea legilor, mai vîrtos în acest cerc în care ne aflăm, între Roșii și între Albi ? Pe Roșii îi văzurăm : teribil și oribil lucru este Roșii la putere ! se poate caracteriza guvernul lor : guvernul inchietudinilor, inchizițiunii, al rechizițiunilor, al impozițiunilor, al execuțiunilor, al terorii ! — Guvernul Albilor ne-a dat liniștea : dormim în pace, ne sculăm liniștiți precum ne-am culcat ; dară Constituțiunea, dară legile se calcă și de către acest guvern al Albilor ca și de către guvernul Roșiilor.

Liniștea dară o vom putea avea, asigurarea vieței o avem ; dară legi și constituțiune respectate și neviolate, nu putem avea ! Publicitatea, organele principali ale Roșiilor și ale Albilor, *Romănul* și *Ordinea*, fac o gîlceavă între ele, care ar avea aerul de ceva, dară care în fond nu este altceva decît gîlceava pe putere, pe cine să fie aceia cari să calce legile și Constituțiunea ? cine trebuie să fie la minister ? cui se cuvine aceasta potrivit sacrificiului și contingentului adus la operațiunea de Salvare ? cine trebuie să aibe majoritatea în adunarea viitoare, ca să poată domina la legiferarea nouă, căci nu poate fi sesiune, nu legislațiune care să nu ambiționeze să schimbe și ea legile ? cine să aibe majoritatea, ca prin majoritatea în Cameră să pună mîna pe guvern, să-și chivernisească afiliații spre încurajarea și conservarea partitei, să dea justiția la ai lor, să înavuțească pe ai lor și să sărăcească pe cei cari nu sunt ai lor, — să frece țara !

Astfel sunt și se respectă legile la noi, iștia sunt oamenii ce putem avea spre aplicarea legilor.

Să nu ne mai facem iluziuni mari, să nu mai dorim și să cerem schimbări de miniștri, pentru că aceștia cari sunt astăzi miniștri sunt tot ceea ce poate fi mai bun dintre oamenii posibili astăzi, dintre Roșii și dintre Albi, din coalițiunea destructoare pentru Salvare.

(1866, 13 septembrie)

LIBERTATEA

[1]

Românul, în nr. său de la 29 iuniu, vorbește despre libertate într-un chip cum nu mai recunoaștem adevărata ei definițiune, și de aci pleacă să ne spună că avem toate libertățile posibili.

Nu este așa că e lucru ciudat, într-o țară care crede că are libertatea, să fim nevoiți a veni și a spune oamenilor „ce este libertatea ?"

Dupe *Românul*, libertatea pare să fie libertatea de a scri în presă, libertatea de a se întruni și petiționa. Și d-aci nu mai este nimic.

Unii confundă libertatea cu ateismul, cu anarhia, cu Roșii. Libertatea este un fapt și un mijloc, și principiul ei, scopul ei este dreptatea. Într-un stat libertatea este a te supune la bine de voie-bună, a tinde la bine de voie-bună; dară binele este legea, dară binele este scopul. Dreptatea nu părăsește niciodată, nici un minut pe om ! ea este un principiu, este aceeași pretutindeni și pentru toți. Altfel însă este cu libertatea. Ea este instrumentul și urmarea progresului ; are totdeauna margine, căci este totdauna luptă între interesul general și interesul unui om, unei clase, unei partite ; cînd se seamănă lumina, se seamănă totdodată libertatea. Nici un om onest nu sufere niciodată o restricțiune făcută dreptății. Două partite sunt în lume : aceea ce nu va nici un fel de libertate și aceea ce vrea libertate regulată. Cine cere libertatea fără regule, cere o societate fără legi ; dară cu aceia nici nu putem disputa : *„Cum negantibus principia non est disputandum"* [1]. Singura dispută nu poate fi decît despre hotarele libertății. Această dispută conține o cestiune de drept și alta de fapt. Cea de drept coprinde că tot omul sau tot poporul are drept la orice libertate de care este demn ; cea de fapt coprinde a ști de ce grad de libertate are drept un om sau un popor. Omul are drept la viață și la fericire, deci are drept la libertate, căci nu este fericire fără libertate. Orice împuținare a libertății este o degradare a omului ; o autoritate care nu dă poporului toată libertatea de care este demn nu mai este autoritate legitimă.

Noi am cerut o constituțiune și libertăți publice : libertatea presei, libertatea alegerilor, a tribunei, libertatea întrunirilor, răspunderea miniștrilor.

Am dobîndit libertatea presei. Libertatea alegerilor nu există decît în lege ; responsabilitatea miniștrilor nu există decît în Constituțiune. Chiar dintre libertățile politice sunt o mare parte de libertăți cari există cu numele numai. Cauza este că nu avem adevărata egalitate, și libertatea fără egalitate nu poate să fie decît pentru o clasă, niciodată pentru toată națiunea. Puțin însă ne-am interesat de acele libertăți cari au de scop nașterea libertăților : libertatea religioasă și filozofică, libertatea instrucțiunii publice.

Toată lupta noastră a fost pentru garanția libertăților. Dară chiar această garanție este ea oare sigură ? Cum se garantează libertatea alegerilor ? Există acea libertate ? Nu ! Alegerile le înrîurește totdauna guvernul. Responsabilitatea miniștrilor, cea mai mare garanție a libertăților, există oare ? Nu. Nici o lege, nici un minister, niciodată, nu este tras la Curtea de Casațiune, și motivele de violare a libertăților niciodată nu au lipsit. Libertatea presei, ea însăși, ce garanție are ? Ce ar opri pre un minister a întrerumpe această libertate cînd ar vroi ? legea ? dară legile se calcă în toate zilele. Camera protestă ; miniștrii de multe ori se schimbă, dară nu ca să meargă pe ban-

[1] Cu acei ce neagă totul nu se poate duce discuție de principii (lat.).

cele acuzaților, ci ca să se întoarcă pre bancele miniştrilor dupe trei lune.

De unde vine acest rău ? din lipsa adevăratelor libertăți filozofice cari nasc libertățile ; din ignorența în care guvernul ține pre națiune, din neegalitatea drepturilor politice.

Numai libertățile politice, ce compun garanția, nu sunt destul ; ele pot să dispară cînd va vroi un guvern, pre cît timp toate guvernele, negăsind impunitate pentru călcarea legilor, nu se va teme a le anula.

Astăzi de fapt nu este nici libertate de alegeri, nici responsabilitatea miniştrilor, şi societatea pare indiferentă, căci marea majoritate a locuitorilor n-are idee curată despre separarea şi ponderarea puterilor ; lasă să treacă cu nepăsare atribuțiunile puterii legislative la cea executivă şi viceversa. Sistemele politice o ating puțin, căci societatea nu a înțeles încă valoarea filozofică şi pentru că nu vede aplicarea pre fiecare zi. În politică suntem partite, nu şcoli. Rancunele ne interesă mai mult decît principiele şi convicțiunile, şi astfel nu ştim a ne folosi nici de biruință, nici de pierdere. Biruitori, noi facem ca cei ce au fost la putere înainte de noi ; învinşi, ne gîndim numai a răsturna pre stăpîni, ca să facem pre urmă ce fac ei ; şi vom face totdauna astfel, pre cît nu vom avea teoria libertății, adică pre cît nu vom avea numai garanția libertății scrisă în legi, fără să avem libertatea de fapt şi organul libertății. Constituțiunea ea însăşi este o literă moartă daca nu avem totodată ceea ce face să o iubească şi să o înțeleagă. Datinele sunt mai puternice decît legile.

Ca să avem libertăți politice, trebuie să avem libertăți filozofice, să avem egalități politice ; să avem lumina.

Astfel libertatea de care *Românul* vorbeşte că a dat țării 11 februariu este o ficțiune, este provizorie, este numai pentru o clasă, numai pentru învingători.

Restaurațiunea de la februariu, dînd cîteva garanție de libertăți, crezu, ca să asigure acele libertăți, să răpească egalitatea politică, şi nu înțelese că tocmai aceasta ucidea libertatea.

[2]

Într-un articul de mai nainte am vorbit despre libertăți. Am arătat că sunt libertăți, cum libertatea alegerilor, libertatea presei, libertatea întrunirilor şi altele ; că ele sunt nişte garanție ale marilor libertăți filozofice. Am dovedit că sub acest regim nu avem aceste libertăți decît pre hîrtie. Am zis că miniştrii nu sunt responsabili, nefiind nici o lege ; că alegerile nu sunt libere, fiindcă se fac cu biciul sau cu corupțiunea ; că românii nu sunt liberi a se reuni, — istoria de la Roman a dovedit-o ; că libertatea presei o avem încă din regimul trecut, prin codicele penal unde se hotărăşte ca delictele de presă să intre în categoria tuturor acelora cari le prevede codicele penal.

Am arătat că nici o libertate nu poate exista decît cu condițiune de a avea şi egalitatea ; şi că românii, chiar dupe Constituțiune, nu au egalitatea, neavînd toți acelaşi drept la alegeri, prin urmare că libertatea este numai pentru o clasă, dară nu şi pentru popor. Am arătat că scopul regimului liberal este dreptatea, şi libertatea este un mijloc spre a ajunge la dreptate ; şi, pre cît timp libertatea va fi numai pentru o clasă şi nu pentru popor, dreptatea nu poate să fie decît pentru o clasă şi nu pentru popor. Cele ce se întîmplă astăzi în țară, cunoscute de toată lumea, ne-au dat dreptate, în contra gazetelor guvernului unei singure clase, de astăzi.

Libertatea este rău înțeleasă în România. Oamenii şi-au făcut opiniunea lor despre libertate, astfel cum le-au spus oamenii acelei clase care singură e liberă, cînd poporul piere în robie.

În folosul libertăților să mai vorbim dară despre adevărata libertate ; să luminăm oamenii rătăciți şi amăgiți de această restaurațiune a unei clase ce se crede legitimă cu dreptul de moştenire a stăpîni poporul român ca proprietate a sa.

Omul are dreptul la viață şi la fericire ; deci are drept la libertate, căci nu este fericire fără libertate. Civilizațiunea, bunătatea, inteligența nu pot să fie fără libertate. Starea de putere fizică fiind metafiziceşte întîitoare la starea puterii fatale, orice micşorare a libertății în om este o micşorare, o degradare omenească. Salvatorii au

proclamat libertăți, însă numai pentru o clasă din țară. Poporul a rămas afară, poporul nu are drepturi politice, nu poate să aibe libertăți și, neavînd libertăți, nu poate fi civilizat, nu poate fi bun, nu poate fi inteligent. Iată starea creată țărei de Salvatori.

Autoritatea, avînd drept cuvînt de a fi dreptatea, — și dreptatea fiind ca poporul să fie fericit de toată fericirea ce el poate să aibe legitim, — o autoritate care nu se silește a da poporului toată fericirea ce poate să aibe legitim, nu este o autoritate legitimă. O autoritate dară, care nu dă poporului toată libertatea de care el este capabil, nu este autoritate legitimă. Întrebăm pre miniștrii actuali, altădată protectori ai libertății poporului : au făcut pre popor liber și fericit cînd au venit de i-au luat drepturile de la alegeri și i-au gonit din Adunarea țărei pre reprezentanții săi ? au asigurat libertățile ?

Libertatea, în limbagiul metafizic, este materia dreptății, deci nu se poate ucide libertatea, fără a nu ucide și dreptatea. Libertatea și dreptatea s-au anunțat prin Constituțiunea nouă, dară s-au anunțat numai pentru o clasă și au murit pentru popor, căci poporul și-a pierdut dreptul de control asupra celor ce îl guvernă. Libertatea este pentru toți, sau altfel nu este pentru nimene. Căci îndată ce este pentru o clasă numai, celelalte clase sunt strivite, și acolo unde poporul este strivit, nu este libertate, nu este dreptate pentru nimene. Și, lucru curios în momentul de față : chiar clasa liberă se plînge că n-are libertate și dreptate !

Libertatea presei, libertatea asociațiunilor, libertatea alegerilor, libertatea tribunei, libertatea juriului, neatîrnarea absolută a judicătorilor sunt cele mai tari garanție ale tuturor libertăților. Să ne spună *Românul*, cu toate foițele lui, daca se bucură poporul român astăzi de aceste libertăți ? daca întrunirile sunt iertate altora decît învingătorilor ? daca alegerile la municipalitate și la Cameră sunt libere ? daca ei nu le-au înrîurit ? daca juriul, daca judicătorii mai ales sunt neatîrnați de voința guvernului ? daca miniștrii au vreo responsabilitate ? Apoi să nu mai zică că suntem sub regim liberal !

Între toate garanțiele de libertăți, singura care este cea mai mare, cea mai sigură, cea mai binefăcătoare este

libertatea alegerilor ; căci atunci orice reprezentațiune este expresiunea națiunii libere. Dară ne lipsesc două lucruri ca să putem a ne bucura de această garanție de libertate : unul că poporul român nu are drept la alegeri, al doilea că și clasa restrînsă, ce se bucură de dreptul alegerilor de la Constituțiune încoace, nu se bucură de libertatea alegerilor decît pre hîrtie. Camera zisă Constituantă a fost aleasă sub biciul Salvatorilor. Lîngă violarea libertății, a trebuit să îndurăm și fanfaronada șarlatanilor politici cari pretind că ne aflăm sub un regim liberal. Să nu le placă mîine miniștrilor fizionomia Camerelor, și să le desființeze ; credeți că miniștrii vor lăsa plina libertate alegerilor, că nu vor întrebuința nici prigonirea, nici corupțiunea ? Noi nu credem. Miniștrii, în astfel de caz, vor face ce au mai făcut : vor opri libertatea de alegeri.

Aceasta se cheamă regim liberal !

Să lămurim mai bine cestiunea.

Este libertate pentru o clasă ce domină, este libertate și se execută în folosul numai a unei clase cum este în Anglia, este libertate numai pentru o clasă și nici aceea nu se aplică, cum este la noi ; este libertate pentru toată națiunea, cum nu este nici în Anglia, nici la noi. Noi o repetăm că în țărele unde numai o clasă are drepturi de alegeri, numai acea clasă are libertate. Astfel este la noi. La noi violarea ce se face libertății alegerilor este făcută la acea clasă care singură are dreptul de a se bucura de libertate. Prin urmare, nici chiar acea clasă nu se bucură de libertate ; numai guvernul are libertate. Suntem sub o tiranie mascată de ochlocrație. Corifeii restaurațiunii și mai ales aceia din ramura *Roșiilor*, neavînd fapte naționale, lucrări administrative, nimic de pus înainte ca să-și facă un piedestal, pun înainte regimul libertății. Am văzut ce este regimul libertăților lor : tirania, tirania ce nimica nu o scuză cel puțin.

Daca am fi rămas în spiritul Constituțiunii astfel cum este, o parte din țară încă ar fi putut să se bucure de libertăți : acea clasă care singură are drepturi la alegeri, o mînă de oameni să dea mai mulți deputați decît toată țara care votează direct sau pieziș. Și chiar daca cineva n-ar fi împărtășit opiniunea ca numai o clasă să fie liberă și restul națiunii să nu se bucure de libertate, cel puțin am

fi zis că este o clasă, este cineva care se bucură de libertate.

Dară astăzi nu este nimene, nimene decît Salvatorii de la guvern. Puținele garanții de libertate din Constituțiune în favorul unei clase se violează de minister. Iată, fraților, libertățile care ne-a dat restaurațiunea!

Libertatea este garanția drepturilor. Libertatea trebuie să fie garantată de egalitate, și amîndouă de autoritate.

Egalitate nu avem, deci nu avem nici libertate.

Autoritate nu avem, deci nu avem nici libertate, nici egalitate.

Daca clasa privilegiată și răsfățată de Constituțiune, din care se formează Camerele, nu se bucură de libertăți și de dreptate, — ea care are o voce a striga în adunări, — de ce libertăți și dreptate poate să se bucure nenorocitul popor, pre care chiar Constituțiunea l-a respins din drepturile politice ce căpătase la 2 mai!

Totul pentru populațiunea străină din orașe și nimica pentru populațiunea română rurală. Satele n-au gardă națională și nu vor avea. Orașele au și vor avea. Poporul rural, gonit de la alegeri, gonit de la garda națională, nu mai este nimic prin sine; tot binele lui cată să-l aștepte de la o clasă. În astfel de stare există o idee de robire pentru popor. În astfel de stare poporul nu se poate bucura de dreptate. Cum se va bucura de libertate? cum va rădica vocea contra tiraniei ce s-ar face poporului de clasa privilegiată, cînd această clasă s-ar uni cu guvernul? cînd guvernul s-ar uni cu această clasă? Și cine ar mai garanta libertatea și dreptatea acestei clase cînd autoritatea ar excita patimele și s-ar uni cu poporul?

Noi nu vedem nici o garanție pentru nimene, nu vedem dreptate pentru nimene, nu vedem libertate pentru nimene. În astfel de stare națiunea nu poate zice: *sunt liberă!*

(1867, 18 iulie—10 august)

ÎNVĂȚĂMINTUL PUBLIC

Învățămîntul public este la modă, este un articul din programele politice ale tuturor jurnalelor, începînd de la faimoasele mesaje către adunări pînă la cea din urmă foaie politică. Și adevărul este că învățămîntul public n-a făcut un pas, ba încă a văzut triumfînd, prin d. Strat, ideea eneazului Cantacuzin de a desființa școalele de sate, fiind rele căci sunt multe, și a le face bune, făcîndu-le mai puține. Astfel se închiseră mai la opt sute școale de sate din Valahia. Cît pentru școalele comunali din Moldova, ele n-au existat niciodată. Sunt vreo șeaptezeci bine întreținute.

La 2 mai, în bugetul nou întărit de domn, se trecuse o mie de școale de sate în Moldova. Aceasta dede alarmă la consulatul rusesc, și toți amicii întunericului se grupară, strigară, urlară, căzură pre noul ministru și pre domn și făcură să șteargă acele școale din buget, și cu ele cele mai multe din noile școale cari se adoptaseră, cum Școala normală superioară din București și mai multe altele. Abia scăpă Facultatea de litere din Capitală.

Se observă însă că pornirea nu era atît de mult contra învățămîntului secundar și superior, menite a face funcționari și advocați, cît era contra învățămîntului primar, în contra luminei ce s-ar fi putut da poporului din orașe și din sate. Pornirea era și este sistematică, politică, contra luminării poporului român, din partea claselor apăsă-

toare, sprijinite de ideele străinilor și adoptate de toate partitele politice, de Roșii și de Albi, și de toți cîți n-au renunțat la lupta lor de a ține poporul român în întuneric, ca să poată să-l tiranizeze, ca să poată să-i sugă viața și sîngele, ca să-l țină în stare de robie și de supunere oarbă, ca să nu simță jugul, să încerce nedreptatea, să-și ofere munca pentru stăpîn și să tacă, să plece capul.

Salvatorii, cum au venit la putere, cel d-întii lucru a fost să ia dreptul politic la alegeri din mîna poporului, din mîna popilor, din mîna învățătorilor, și să strice apoi școalele de la sate. Nu vor lumină în popor, căci vor ca poporul să fie proprietatea lor. Astăzi țăranii se bat de arendași, de zabiți [1] cumpărați de proprietari și de arendași, se iau în puterea tocmelelor, se duc mai multe zile la Dunăre, și își văd bucatele lor pierdute, căci așa vroiesc stăpînii țărei. Și ca să bată, ca să impileze, trebuie ca țăranul să nu știe carte, să nu fie luminat, să n-aibe idee de drepturile lui de om și cetățean, ca Constituțiunea să fie numai pentru Salvatori.

Învățămîntul superior și secundar există, dară cu numele ; nu sunt școlari. La facultăți, ministrul este silit a plăti burse la cîțiva școlari, ca aceștia să vină să asculte pre profesori, căci altfel ar trebui să închiză clasele. Cauza acestui rău vine de acolo că nu este o lege de admisibilitate în funcțiunile statului, care să ceară la orice român care ar lua o funcțiune, o diplomă că a făcut studie. Cînd a fost cîte un ministru care a prezentat proiect de lege pentru admisibilitatea în funcțiunile publice, toți inamicii luminelor și-au dat vorba a-l respinge și totdauna s-a respins.

Legea instrucțiunii, care nu păcătuiește decît numai în partea ei politică, și care în celelalte părți este foarte bună, — orice ar zice scriitorii cari, învățînd două-trei buchi pre ici, pre colo, vin și critică tot, căci nu înțeleg nimica, și cari nu vor fi niciodată capabili a face o altă lege, — ei bine ! nu se pune încă în practică. Principiul

[1] *zabit* — guvernator, comandant.

ca orice român să învețe carte, deși priimit în lege, nu s-a luat în considerare de Salvatori, cari au promis execuțiunea lui prin mesagiu către Cameră. Acest principiu mare nu se va aplica niciodată, căci exploatatorii țărei nu vor ca poporul român să fie cetățean.

Și ceea ce este nerușinare este că toți cer școale pentru popor în programele lor făcute să înșele lumea !

Un ministru cerea odată de la niște oameni cari erau în capul învățămîntului la o ramură de instrucțiune, să-și dea opiniunea lor despre modul cum ar trebui să se ia ca să răspîndească mai mult învățămîntul ; ei răspunseră că să se mărească lefele profesorilor. Lefele profesorilor este just a se adauge ; dară cestiunea răspîndirii instrucțiunii nu este aici. Trebuie școale mai multe, școale în toate satele, școale primare în toate orașele, o sută de școale primare numai în Capitală ! Să nu ni se zică că nu se găsesc învățători. Se găseau acum douăzeci de ani, — cum nu s-ar găsi astăzi ? Trebuie școale cît să nu rămînă nici un copil fără știință de carte.

Seminarele sunt întoarse de la misiunea lor, banii ce se cheltuiesc cu ele nu dau nimic în schimb. Seminariștii, în loc să fie destinați pentru preoți, se fac copiști pre la autorități. Directorele Universității din Iași declară el însuși aceasta în discursul său oficial la împărțirea premielor. Guvernul știe aceasta ; dară, neștiind cum să repare lucrul, încearcă să desființeze seminarele, ca barbarii ce înțeleg efectele și nu înțeleg cauza.

Cîțiva oameni din sînul instrucțiunii, în lipsa energiei ce ar fi trebuit să aibe guvernul pentru luminarea poporului, încercară a face tot felul de întreprinderi particulare în favoarea învățămîntului la popor : încercare deșeartă ; guvernul este contra luminării poporului, și toată lumea este contra.

Iată pentru ce cerem libertatea instrucțiunii publice, crearea unei eforie ca mai înainte. Toate libertățile zise constituționali, de presă, de adunări, de alegeri etc., sunt niște garanție pentru libertăți ; libertățile cele adevărate sunt libertățile filozofice, libertatea instrucțiunii publice, libertatea religiunii. Aceste libertăți nu există nici astăzi ;

școală și biserică sunt în mîna poliției guvernului, sunt niște mijloace de corupțiune.

Singura cestiune ce cată să preocupe pe toți românii, cari au anima pentru naționalitatea lor, este învățămîntul poporului. Nu vom avea popor fără învățămînt, prin urmare nu vom avea națiune. Vom fi peroți [1], dară nu români. Vom fi liberi și robi, dară nu o țară de oameni liberi. Deja limba orașelor, limba guvernului, limba jurnalelor nu o mai înțelege poporul ; s-au creat două limbe. Poporul a rămas în urmă. El nu citește nimic, nici chiar cărți sînte ; se îndobitocește, prin urmare. Îndobitocirea nu va face nici fericirea, nici mărirea națiunii. Anima și spiritul lui este lipsit de lumină ; omul [nu] este complet, și cu jumătăți de oameni nu se fac națiunile. Clasile înalte nu mai gîndesc în limba română, nu mai cunosc această limbă, roșesc să o vorbească ; celelalte clase mai rădicate sunt necultivate în nici o limbă, nici în limba țărei, nici în limbe străine. Pentru cei mai mulți nu este decît materia brută, viață de sibariți. Anima e moartă, spiritul ucis de materie, necultivat. Științe, frumoase arte, litere, istoria țărei lor, istoria omului, istoria națiunilor, nimic nu există pentru ei. Nici o ambițiune nu întărîtă equilonul dorinței de a se instrui. Poți să fii ministru fără a ști carte, poți fi judicător, profesor, militar, administrator, tot ce vrei, fără să știi decît să subscrii. Poți să fii patriot fără a ști ce este patria, liberal fără a ști ce este libertatea, filozof fără a ști filozofia ; — autor, poet, pictor, sculptor, critic mare, fără a ști nimic din toate acestea ; examenele, concursurile nu se mai cer.

Știi să scrii două buchi ? ești tot.

Aceste rele, aceste rătăciri fac mult rău în opiniunea Europei. Europa n-are simpatie pentru noi, ne crede barbari. Orice națiune a ajuns a fi mare, ceva, prin lupte, prin științe, prin artele frumoase, prin litere, prin comerciu luminat ; noi n-avem nimic din toate acestea. Expozițiunea noastră de la Paris a dovedit această rană : am fost umiliți chiar pre tărîmul brutal. Comisarii noștri, în cele din urmă, n-au avut onoarea a fi invitați nici la masa dată tuturor celorlalți comisari. Din cauza acestei barbarie în care ne place să rămînem, românul afară din țară este desprețuit, umilit ; în țara lui este nenorocit, căci nenorocit este tot acela care trăiește în barbarie și în întuneric.

(1867, 27 iulie/10 august)

---
[1] locuitori de diferite naționalități ai cartierului Pera din Constantinopol.

CEVA ASUPRA SITUAȚIUNEI

Domnii se schimbă, miniștrii se schimbă, constituțiunile se schimbă. Românii rămîn tot ceea ce au fost : proprietatea unei caste ! Libertatea, minciună ! garanțiele de justiție, minciune ! constituționalismul, minciună ! un lucru este real : arbitrariul.

Pentru ce s-a făcut 11 februariu ? a fost trebuință de garanție a naționalității, a libertății, a dreptății ? atunci de ce nu ni se dă aceste garanții ? de ce țara sufere ca totdauna ?

Sunt doi ani de la 11 februariu. Datu-ni-s-a cea mai mică garanție de naționalitate, de libertate, de dreptate ? Schimbatu-s-a în ceva sistemul de guvernămînt, cu favoriți și curtizani, cu cumularzi de funcțiuni, cu protegiați, cu nepoții guvernului, cu funcțiunile date de zestre, cu violarea legilor, cu hrăpitorii cărora li se iartă tot cînd sunt unelte ale castei de la putere ?

. . . .

Nici un român nu mai poate fi nimic daca nu este servil, daca nu este din cercul politic ce lucrează a distruge România. Demnitatea națiunii noastre este redusă la măsura ce poate să aibe o țară care cerșește viața de la străini ; *cu capetele pre tipsie* aleargă cheltuind banii statului pre la curțile străine, cu jelbe umilitoare, cu intrige, cu pîre.

Libertatea este o minciună sub care se ascunde arbitrariul uzurpatorilor drepturilor antice, democratice. Marea garanție a libertății este libertatea alegerilor. Alegerile au fost ordonate, impuse ; deputații numiți ca funcționari ai statului, salariați. Spaima și corupțiunea se întind preste țară. Anarhia rădică fruntea. Rezistența legală, apelul la legi privit ca rebeliune ; biserica, școala, magistratura nu au libertate, nu au garanție ; nimic nu are garanție în țară, decît abuzul cînd este făcut de favoriții castei învingătoare, de mercenarii politici chemați a combate țara, libertatea, legea, în folosul unei caste sau unei persoane.

Țara pare că este dată în intreprindere la o companie, atît interesele publice sunt înlăturate. Un ministru zicea la tribună că s-a adresat la mulți oameni onești și capabili și ei refuză de a lua parte ; nu este de mirare. Care om onest și capabil ar priimi să facă parte cu o serie de idee, cu un sistem ochlocratic și anarhic, cu un sistem de guvern condamnat altădată chiar de dd-nii miniștri actuali, ce astăzi vine la viață ? Orice acțiune, orice faptă nu are în sine principie, ci păstrarea la putere în condițiuni de exclusivism de a tracta țara ca o țară concuistată [1], în numele românismului ; de a păstra libertatea numai pentru învingători.

Vom vorbi și de oamenii chemați să lucreze la fericirea patriei, la moralizarea publică, la îndreptarea abuzurilor ? Favoriții regimului trecut sunt încă niște raze cari încongiură constelațiunea actuală a ordonatorilor castei. „Acolo unde oamenii cinstiți sunt înlăturați, guvernul sau națiunea sunt necinstiți", zice Sirius lui Cezar, în fața cezarului la Roma. Noi credem că guvernul dorește oameni onești, dară îi dorește instrumente servile ale clicei, fără personalitate, fără simț ; condițiune care nu poate să se acorde cu calitatea lor. Este pradă în posturile statului cine să ia mai multe ; pradă în recompense naționale nemeritate ; este rușine a da recompense naționale la cei ce n-au făcut nimic pentru națiune ; este degradarea faptelor mari naționale, este uciderea lor cînd recompensele se fac celor ce nu le merită ; este descuragiarea celor ce au făcut ceva pentru patrie în cercul ideelor mari. Mercenarii, cari prin presă defaimă în exercițiul profesiunilor

[1] cucerită.

fatale, înjură un corp sau o persoană care a avut curagiul a protesta în interesul țărei lovită, sunt numiți îndată în funcțiuni fără cea mai mică pudoare. Miniștrii, ei înșuși sunt tîrîți pre această cale de multe ori, grație lăcomiei lor de putere, la voința turmelor flămînde de favoriți, de nepoți, cărora tot se iartă ce se pedepsește la alții numai pre bănuiele. Cele trecute nu s-au schimbat. Acolo unde alegerile se impun, orice alte garanție și libertate se fac iluziuni, chiar și responsabilitatea miniștrilor, căci în fine către cine vor fi responsabili într-un stat niște miniștri violînd legile, avînd încrederea tronului și camere servile alese din poruncă? Ce mai garantează libertățile la acele popoare unde s-ar face aceasta? acolo miniștrii liberali își dau îndată demisiunea motivată, căci altfel ministrul devine nimic. Miniștrii cari fac acele lucruri pot să mai fie liberali?

Nu se îndreptează țara cînd cei răi sunt tolerați; autoritatea ministrului și a partitei lui chiar, dispare cînd el nu mai are facultatea a destitui un om care abuză de autoritatea ce i s-a dat; căci nu-l lasă regele sau casta ce guvernă.

Tot ce se mai face nu este pentru țară, este pentru partitul învingătorilor; nu este pentru întărirea patriei, este pentru întărirea unui partit. Interesele cele mai naționale tind a se personifica în interesele acestui partit, și a se legitima sub acest regim constituțional ideea despotică: *Statul sunt eu!* Suveranitatea unei țăre vine de la alegători, ei sunt suveranii legali. Atît mai rău pentru un stat liber unde acei suverani ar specula în interesul lor cu dreptul cel mare ce au de la patrie. Cînd puterea executivă într-un stat, sau prin corupțiune, sau prin amenințare, robește această suveranitate, impunînd la alegeri voința sa proprie, acea națiune nu mai este liberă, nu mai merită a fi liberă, pierde suveranitatea sa; statul trece într-un om și în servii săi; este despotismul, și toată această parată de camere, de legi, de libertăți, nu mai este decît o parată de ciohodari, de povodnici, de postelnicei, de lipcani, de seimeni, de tătari, de brasle, de giugele, care detală [1] în public puterile națiunii învinse.

[1] *détailler* (fr.) — a vinde cu bucata.

Despotismul se face chiar sub o constituțiune, cînd poporul nu înțelege libertatea sau cei chemați a guverna se fac tirani.

Ca să ne întoarcem la noi, românii nu au gustat încă libertatea. Ei nu au garanție îndestule, dupe Constituțiune, pentru libertățile lor. Acele puține și slabe garanție cari le au sunt încă violate pre toată ziua. Violarea legilor țărei, arbitrariul, necapacitatea, reaua voință, incuria, abuzul, toate acestea se unesc și triumfă în față cu turmele de oameni servili ce sunt fericiți și trăiesc sub opresiune, dacă opresiunea le aruncă în schimbul libertății, dreptății, demnității, dreptului de om, mijloace să împace lăcomia viciurilor. Astfel începe orice tiranie. Tirania naște acolo unde sunt robi. Cînd unii rădică capul să apere drepturile, este atunci cînd ei vor să vină la putere să facă și ei ce au făcut ceilalți, să urmeze această stare de lucruri care a compromitat finanțele țărei și a făcut o minciună din legile ei, din fericirea și viitorul ei.

Am văzut oameni cu totul săraci și onești, dați în judicată ca să ascunză abuzurile favoriților și nepoților miniștrilor, și acești favoriți și nepoți trăind în mătase și în aur, echipage, servi galonați, vinuri străine, cumpărînd case și moșie, pre cînd nu aveau nimic mai nainte; și tolerați, protegiați chiar de oamenii ce se cred cinstiți fiindcă au fost totdauna unelte mizerabile pre care s-a sprijinit tirania! Aceasta insultă virtutea și încurageaază prada.

Astfel este sistemul destructor al patriei, al libertății, al dreptății ce pare că capătă viață și putere pre toată ziua în mijlocul anarhiei ce bîntuie țara, în mijlocul luptei de facțiuni în care nu sunt principie, nici interesul patriei, ci numai interesul de a administra spre a se înavuți din violarea legilor. Popoarele au guvernele cari le merită, au soartea care o merită. A vedea aprobațiunile ce turmele servile fac la tot ce se trece, ar crede cineva că națiunea nu voiește a trăi fără violarea legilor, fără favoriți cari devoră bunurile statului, fără tiranie, fără nepotism. Dară noi credem că aceste aprobațiuni nu sunt decît opiniuni vîndute ca manifestările cu torțe ce se fac la zile de sărbătoare de bandele poliției. Națiunea nu cugetă astfel. Națiunea nu merită soartea ce i s-a făcut. Na-

țiunea nu vorbește încă; daca cei cari fac această soarte ar fi expresiunea națiunii, nu am mai avea nimic de zis decît: *„Totul s-a sfîrșit!* Să tragem giulgiul de moarte, să punem respetele pre pieptul României!“

În sesiunea aceasta vor începe adevăratele chinuri ale națiunii. Venitul adevărat al țărei este de una sută douăzeci milioane; tot ce este mai mult în buget sunt sume fictive. Bugetul de cheltuiele se propune de două sute milioane. De unde se vor plăti acești bani? Bancherul român Mehedințeanu și-a dat demisiunea cu indignațiune din Cameră, nevoind a fi complice acestei nouă loviri în viața finanțelor țărei. Umpleți astă dată lacuna bugetară, zicea dumnealui, cu ceea ce gîndiți a lua dupe averile monastirești vîndute; dară anii viitori ce veți mai avea să vindeți ca să umpleți aceeași lacună? Guvernul comptează pre impozite grele. Noi nu credem că țara poate plăti mai mult de ce plătește astăzi ca să nu i se dea nimica în schimb, nici poduri, nici șosele, nici instrucțiune, nici mărire națională, nimic decît turme de funcționari devorători, sinecure, funcțiuni spre a se da de zestre, fonduri secrete și de presă spre a o insulta, mijloace de corupțiune, mijloace de îmbogățire pentru venetici goniți din țara lor și adunați aici, nimic decît un drum de fier ce se proiectează, prusienesc, cu 250 mii de franci kilometru pre loc șes; ruinarea totală a bugetului.

Din anuitățile ce vor priimi de la stat, prinții germani vor să facă drumul de fier, o sută kilometri pre fiecare an. Aceasta o poate face statul cu puțină cheltuială. Ce mai zici, *Românule,* tu care ziceai că guvernul lui Cuza era imoral, căci făcuse concesiunea drumului de la Giurgiu în condițiuni mai puțin rele pentru țară? Ce zic deputații cărora li s-a intimat ordinul a vota?

Speranțele cele din urmă sunt a se vinde moșiele mari și mice monastirești, spre a se îmbuiba lăcomia bandelor din țară și dinafară. Aceasta va ține un an. Dară va fi patruzeci milioane mai puțin în bugetul de venituri. Cu ce se va umplea lacuna? cu impozite mari asupra muncei proprietății? și după toate acestea ce va avea țara în schimb? fericirile ei de astăzi? favoriții? nepoții? opresiunea în alegeri? violarea legilor și constituțiunii? lipsa a orice garanție de libertate și dreptate? capacitățile și onestitățile cari au devorat finanțele țărei? recompense naționale date la venetici cari s-au înavuțit prin pradă și toleranța dumnealor? jurnale plătite de guvern să insulte? cumularzi cari mănîncă șapte pite? gratificațiuni date la favoriți sub cuvînt că sunt trămiși a lucra pre lîngă cabinete? Gazete străine plătite să laude pre miniștri, liberali mincinoși uniți a omorî libertățile, societăți secrete, bande străine ce lucrează contra politicei și intereselor țărei noastre, instituțiuni de ședere, hrană, îmbrăcăminte care, sub pretext de școale, servă a îmbogăți cîțiva favoriți; iată ce avem a aștepta, iată ce ni s-a dat!

În aceste zile s-a promulgat o lege votată de Adunare pentru pensiunea familiei Panu. S-a promulgat fără să fi trecut prin Senat. Senatul a protestat. Ministrul a răspuns că a crezut legea o cestiune de buget. Unde este Constituțiunea?

Mai mulți membri de la Casațiune își dau demisiunea și ies la pensiune cu leafa care o aveau; în locul lor să numește alții cari iau aceeași leafă. Iată statul silit a plăti îndoite lefe, iată risipă, iată pradă în finanțe! Toate acestea pentru că ministrul avea favoriți să chivernisească și voia membri servili ca să asigure turpitudinile de orice răspundere. Bucurați-vă, alegători! Iată pentru ce a crescut bugetul, pentru ce să vînd averile monastirești, pentru ce se vor mări impozitele.

Ce se face cu votul de blam al Senatului? Ministerul, dupe un asemenea vot, trebuia să se retragă sau Senatul să se dizolve; nu s-a făcut așa. Constituțiunea s-a înlăturat dară și s-a dat oamenilor cuvînt a bănui că trebuia o spaimă, apoi o pace care, împerechindu-se ca doi monștri, să nască un vot pentru drum de fier prusian.

Mai întrebăm încă ce este această cameră ce recheamă senatul roman din timpul Cezarilor? acest corp unde deputații sunt opriți de a interpela pre ministru despre abuzuri făcute de favoriții și de nepoții miniștrilor, cum se întîmplă cu interpelarea Polizul? Ce este acest corp care explică legile dupe plăcerea sa? cum se întîmplă cu nerecunoașterea legii privitoare la lefile membrilor Consiliului de stat înființat prin decret dupe 2 mai, decret ce

era lege, ca legea rurală, ca condica civilă, ca toate legile de atunci, ca însuși legea electorală fără care puțini din deputați ar fi avut dreptul de a intra astăzi în Adunare ? Mai are țara legi sau nu mai are ? Adunarea votează legi cari se execută cînd sunt promulgate ; nu poate însă să calce preste legi ; puterea ei este țărmurită de legi. Ea nu este un comitet de salut public și țara nu este în stare de asediu.

(1868, 7/19 martie)

IDEELE ȘI OAMENII DIN 1848 ȘI CEI ASTĂZI LA PUTERE

Ministerul actual, prin primul său organ semioficial, *Românul*, se plînge la public contra opozițiunii ce rădică capul să blame actele ministerului prin presa din întru și dinafară ; nu lipsește însă a declara că țara este pentru politica sa, pentru actele cele mari și patriotice ce face neîncetat. Dară el însuși, nesigur de a putea să se susțină pre tărîmul actelor mari, cată a se muta pre tărîmul acțiunii din 1848, și prin acest panegiric al trecutului lor cearcă a face pre oamenii ușori de minte să crează că ideele și oamenii din 1848 sunt la putere, dupe ce au triumfat în contra ideelor și oamenilor din trecut, cari astăzi fac opozițiune acelor idee și oameni din 1848 ce compun guvernul !

Românul, pre acest tărîm, deschide registrele și cercetează faptele, le deschide și găsește : partitul boierilor, cu Regulamentul și cu înrîurirea rusească *strigînd împrotiva liberalilor tot acele strigăte cari le face astăzi opozițiunea*. Ce erau în 1848 acele două tabere ? una era care voia despotismul, cealaltă care voia republica. Ce este astăzi acest partit din 1848 ; este el și principiele lui la putere ? Nu. Cei de la putere s-au lepădat de cele mai mari principie din 1848. Acel partit cerea democrația ; cei de la putere de astăzi cer monarhia ereditară. Acel partit din 1848 cerea împroprietărirea țăranilor ; cei de la putere de astăzi au combătut împroprietărirea țăranilor, dînd mîna cu boierii spre a ucide aceste idei

de republică și de libertate a țăranilor. Au dat mîna cu boierii chiar în 11 februariu, spre a îndulci oarecum durerile aristocrației. Dupe triumf, vine cearta. Aliații din noaptea de 11 februarie, ca să dărîme libertățile democratice ale țărei, atît de siguri erau în principiele lor, încît se dezbină și se ceartă cine să fie la putere. Aliații lucrează însă împreună la uciderea democrației. Unirea țărelor, dezrobirea țăranilor, întinderea dreptului electoral la popor sau deschiderea porții în Cameră la cei cari astăzi au intrat, secularizarea monastirilor închinate, condica civilă, în fine tot ce prescrie evanghelia din 1848 s-a făcut de oamenii din 1848, dară fără aceia cari, renegînd principiele din 1848, se aruncaseră în ideele și tabăra adversarilor lui 1848, apoi se urcară la putere aduși de boieri.

Partitele de astăzi sunt bine desemnate. Boierii cari nu mai vor Regulamentul, cei de la putere cari nu mai vor democrația, nici ideele din 1848; unii și alții vor Constituțiunea; și fiecare din fracțiuni vînează puterea: boierii ca să execute legile cu sințenie, dupe cum zic ei; cei de la putere ca să garanteze libertățile țărei, dupe cum le-au garantat la alegerile trecute! Cari libertăți, domnii mei? parodiarea libertăților, degradarea libertăților! Poate fi libertate acolo unde deputatul este numit prin puterea biciului?

Este opozițiune de principie în țară, dară această opozițiune nu este contra ideelor, nici a oamenilor din 1848, este contra actelor arbitrare a orice ministru. Oamenii din 1848 au rămas cu ideele lor. Doi sau trei indivizi de la 1848, cari s-au lepădat de ideele din 1848, nu sunt partitul din acea epocă de democrație, nu sunt exilații lui 1848; căci ei acum sunt în contra ideelor cari au fost în 1848; sunt contra oamenilor din 1848 mai mult decît boierii. Nu vă mai sprijiniți, dară, pre un tărîm pre care l-ați părăsit, care nu mai poate fi al vostru. Ceea ce persecutați mai mult sunt ideele și oamenii din 1848, ceea ce sprijiniți mai mult sunt oamenii cari lovesc în oamenii din 1848.

Opozițiunea este legală. Ea naște ca totdauna din abuzurile de putere ale acelor ce și-au deschis calea la minister prin promisiuni de a face fericirea țărei. În

lipsa acestei fericiri, în fața cu anarhia, arbitrarul, exclusivismul, risipirea finanțelor, umilirea țărei la străini, favoritismul, nepotismul, epocă ce ne aduce aminte epoca lui Șuțu, cînd se dedea *bărbele de zestre*, patimele și erorile de partit; lipsa de garanție de viață și avere, de onoare; aducerea contractelor care ar face țara tributară cu 60 sau 80 milioane pre an la principii germani în timp de 90 de ani, desăvîrșita despuiere a țărei; călcările de legi, toleranța ce se face abuzurilor nepoților miniștrilor, declararea făcută a țărei ca proprietate a învingătorilor, neaplicarea Constituțiunii în provincie și a legilor celor mai multe, corupțiunea datinelor, despretuirea a tot ce este român, lovirea a tot ce este neatîrnat, patima înlocuind cuvîntul, izbînda mediocrității asupra adevăratului merit, servilitatea simptomă de ucidere; prezentarea imoralității politice ca moralitate politică, a despotismului ca libertate, — iată ce dă naștere opozițiunii, opozițiunii legale.

Nu boierii, ci partitul din 1848, acela care a dat libertate țăranilor robiți de clacă, acela care a făcut Unirea, care a dat tuturora drepturi politice, care a dezrobit din mînile călugărilor greci a treia parte a țărei, care nu s-a abătut de la principiele democratice din 1848, vă cere socoteală. Să nu ne vorbiți că țara este cu voi, că vă sprijină Camera, că vă trămit locuitorii hîrtii prin cari vă îndeamnă să mergeți pre calea de moarte. Aceea nu este spiritul public, nu este națiunea. Sunt oamenii de meserie a se pleca la toate guvernele pentru interese personali. I-am văzut sub Ghica, sub Bibescu, sub Știrbey, sub Cuza, îi vedem și astăzi. Alegerile nu sunt libere, deci spiritul public este înăbușit; țara nu poate să se exprime decît prin gemete, acele gemete pre care voi le confundați cu strigările ambițioșilor ce vor să vină la putere. De mai mulți ani, de cînd cei doi sau trei oameni astăzi la putere daseră mîna cu reacțiunea ca să țină pre țărani obaci, nu este nici o solidaritate între oamenii și ideele din 1848 și cei de la putere, nici un raport de idee între ministerul actual și oamenii din 1848.

Ei nu sunt în opozițiune sistematică, nici personală. Văd suferințele țărei, văd căderea ei, robirea ei, violarea legilor ei, și protestă pre calea legală, pre calea plîngeri-

lor iertată la cei învinşi chiar sub tiranii Asiei. Toate partitele se unesc a le spune nemulţămirile ţărei, căci suferinţele au pătruns şi s-au vărsat în toate arterele corpului. Pre tărîmul apărării dreptăţii şi a ţărei, în legalitate, mai multe partite pot a se întîlni; dară aceasta nu dovedeşte că opoziţiunea este despotismul şi ministerul libertatea. Rolele s-au schimbat, oamenii de la putere nu mai sunt cei din anul 1848. Principiele lor de astăzi nu mai sunt principiele lor din 1848. În 1848 aţi fost exilaţi şi închişi căci eraţi cu noi pentru dezrobirea ţăranilor de clacă, în urmă aţi fost înlăturaţi şi închişi căci aţi fost împrotiva dezrobirii ţăranilor de clacă. Cînd ideele reacţionare au triumfat în 11 februariu, aţi venit la putere a ne crea starea de lucruri de astăzi! Pentru exiluri şi închisori vă vom fi recunoscători? pentru cele din 1848, pentru că voiaţi principiele din acea epocă? sau pentru cele din urmă, pentru că voiţi a năbuşi acele mari principie?

Nu mai este nici o legătură între voi şi ideele şi oamenii din 1848, căci aţi sfîşiat programul. Figura faptelor de astăzi nu se mai găseşte decît sub guvernele din timpul Regulamentului, atunci sub forma despotismului ce face să adoarmă libertăţile, acum sub forma de libertate ce se corumpe, ce se parodiază: libertatea numai pentru un partit!

Încă din 1848 aţi cătat, sau în ţară sau în exil, să vă impuneţi şi ţărei şi partitului din 1848, împinşi de spiritul de exclusivism, de clică, teribilă dezminţire dată liberalismului; rătăcire a tuturor partitelor cari tind a personifica ideele cele mai mari într-un singur om, sau într-o companie, ceea ce face dintr-o partită o facţiune şi restrînge interesele publice supunîndu-le la ordinele intereselor personali. Ce era atunci un sentiment, astăzi este o patimă. Această patimă a născut o facţiune. Iuliu Cesar exercita despotismul în numele libertăţilor poporului.

„Nu suntem sub *regat*, — zicea Tiberiu, — dară în *republică*", cînd i se imputa arbitrarul său şi al senatului său. „Nu suntem boieri!" vor zice cei de la putere. Dară aceasta nu este destul. Arbitrarul este rău ori sub ce guvern s-ar face.

La ce aţi ajuns astăzi? a impune voinţa a doi indivizi naţiunii! Dară aţi gîndit că spre a ajunge acolo trebuie a rumpe cu trecutul său, cu principiele sale de altădată, cu simpatiele generali ale naţiunii? Căci nu poate fi potrivire între interesele naţiunii întrege cu ale unei facţiuni ambiţioase.

Nu vă lăsaţi a vă îmbăta de succesul alegerilor. Aceasta se dobîndeşte cu un preţ amar: cu dezminţirea principielor de libertate. Sub regimul trecut aţi fost totdauna aleşi, căci vodă Cuza aşa voia, pre cît vă credea adversari ai boierilor; după 2 mai, cînd vă credea uniţi cu boierii, nu v-aţi mai ales nici în Capitală, nici în provincie, nici unul, dară nici unul. Orice guvern care rîde de libertatea conştiinţei este stăpîn pre alegeri acolo unde datinele sunt corupte. Nu este dară un triumf cînd oamenii unui guvern sunt aleşi.

Victoria este o pierdere a libertăţii ţărei. Triumful cel mai frumos al unui guvern este cînd va şti a domina patimele sale ambiţioase în favoarea legilor şi a lăsa opiniunile libere. Un asemenea minister poate fi nevoit de multe ori a-şi pierde portofoliul, dară ceea ce nu pierde este caracterul său de liberal; ceea ce nu pierde este reputaţiunea care îl onoară, căci a voit să sacrifice mizerabilele interese ambiţioase la marile interese de libertate şi de legalitate ale românilor; că a avut curagiul să se retragă, numai să nu împingă corumpţiunea datinelor în calea ei fatală de dezvoltare.

Este libertate cu voi, ziceţi voi, neavînd nimic a zice. Unde este libertatea şi pentru cine este ea? pentru toţi? nu! numai pentru voi cari sunteţi la putere! Africanii înţeleg un singur fel de libertate: libertatea *unui om singur* călcînd în picioare un milion de oameni. Voi înţelegeţi libertatea numai pentru partitul vostru!

Iată libertatea cu care vă mîndriţi, naţiunea nu se bucură de dînsa. Americanii înţeleg *o libertate pentru fiecare om,* libertatea voastră este africană.

Cine înţelege ca voi libertatea numai pentru un partit sau un om, nu poate înţelege nici dreptatea, nici talentul, nici onoarea, decît numai pentru un om sau un partit. Libertatea africană.

(1868, 14/26 martie)

IARĂ SE IVEȘTE COALIȚIUNEA

Coalițiunea se formează sub aceleași auspicie ce se forma și aceea pre care noi o numeam *coalițiunea monstruoasă,* pentru că astfel se pare tot ce apare, tot ce se ivește neobicinuit, pentru prima oară. Acum aceeași coalițiune nu mai pare deloc monstruoasă ; ea este *omogenă,* din elemente de aceeași specie, sub naturala suflare formătoare de coalițiuni. La noi nu mai este un scandal aceasta, ci o calamitate, un tifos politic suflat despre *Meothida* asupra noastră, de cîte ori statul nostru începe a se împicioroga, a da oarecari simptome de ieșire din boala cînească.

Coalițiunea se formează ; și istoria popoarelor și a noastră ne spune că arareori n-au izbutit asemene coalițiuni.

O coalițiune are totdauna ceva misterios într-însa, și orice mister are atracțiune și chiar pentru aceia cari ar fi contrarii scopului ei, cînd acel scop al coalițiunii ar putea fi întrevăzut. Curiozitatea, și chiar într-un cuget de combatere sau de împotrivire, devine agent al atracțiunii contagioase. Aceasta este cauza de izbutesc mai totdauna coalițiunile. Coalițiunea într-o societate este carul *Latan* pre piesă cu *Dulcamara* pre chichiță și cu *saltimbancii* în codirlă : Dulcamara în costum bizar harangînd[1] cu idee extravagante prin expresiuni și

[1] *haranguer* (fr.) — a ține un discurs.

vorbe neuzitate, și saltimbancii din codirlă făcînd gesturi impudice și obscene cu scălămbăture cînd la vraji, cînd la public. Cercul se mărește din ce în ce de curioși de toată natura, și de fetița cu donița-n mînă, și de rîndașul cu coșnița la spinare, și de meseriașul cu rindeaua sau cu mistria în mînă, și de negustor cu cheia prăvăliei în mînă, și de imploiat, și de funcționar, și de reprezentant, și de ministru cu portofoliul la subțioară. Cu cît vrajul va haranga mai paradoxal și saltimbancii vor face gesturi mai obscene, cu atît mai mult trecătorii vor uita trebele și datoriele lor și vor căsca gura aci.

Este cîtva timp de cînd jurnalul *Românul* haranga contra imoralității grădinelor cu mese de bere, contra adunărilor de palavre prin locuri publice, unde își pierd junii și bărbații timpul și femeile pudoarea. Pe atunci erau Roșii la putere și, în interesul asigurării statului, nu le plăcea vorbă multă. Acum, prin cele mai principali locuri pre unde se bea berea, în toate serele, cînd la un loc cînd la altul, crește alișverișul cîrciumarului prin atracțiunea frazelor întrerumpte, cuvintelor enigmatice, gesturilor semnificative ale d-lui C.A. Rosetti în mijlocul sfetnicilor săi, cari aprobă cu o dare din cap, afirmă printr-un gest expresiv și decide printr-o scrișnire de dinți sau o lovitură în piept asupra frazelor neînțelese și vorbelor fără rost ale *animei* companiei, pentru că d. C. A. Rosetti nu este capul ci anima, sufletul asociațiunii, buricul pămîntului, sîngele de nouă frați, anima de liliac, fără care nu este posibilă nici o vrăjitorie. El este augurul, iară nu stăpînul ; el creează stăpîni pre care îi guvernă el ; este *Loyola* de care tremură Papa ; este doctul astrolog, abilul alchimist, ingeniosul cabalist, cu aforismul *Luminează-te și vei fi,* enigmă propusă, în explicarea căreia sondează gradul de perspicacitate a neofiților luminîndu-le mintea cu buruienile *thalagssigla* și *ageaphotis,* atingîndu-i cu amîndouă aceste buruieni, luminătoare în întunerec, la amîndouă tîmplele, ca să vază pînă la ce grad inteligența lor obscură este luminabilă ; precum și cu sentența *„voiește și vei putea“,* care conține într-însa toată *iarba fiarelor,* iarba *aethiopis* cu care Scipione își închipuia posibilă deschiderea porților Cartaginei, iarba *lunaria,* pre care o da vrăjitoarele Romei

galanților Romei, spre a deschide cu dînsa broaștele zăvorîte printre *Gynecele* celor mai geloși ; iarba fiarelor, cu care cavalerii de noapte au făcut să sară țîțînele ușilor palatului țărei pînă în dormitorul suveranului, trecînd bagheta de plumb a lui Morfeu, cu oase de mormînt în vîrf, preste toate sentinelele și servitorii palatului.

Vrajul, inspirat din ce în ce, lasă raze din creierii lui, cari încîntă și electrizează pre neofiții din giuru-i, pînă cînd două flacăre, misterios colorate, îi ies pre ureche, ca cele două coloane de lumină ce ieșeau din tîmplele lui Moise. Atunci profanilor se ordonă a se risipi, neofiții și neofotisații se trag în cercurile lor, și basilicul, cu cap de om și cu ochi luminoși de balaur, pornește, ocolit de sateliții lui aleși, într-o vizunie oarecare pre aproape de unde se bea berea, ocupat cu piatra filozofală din spumă de balaur prin care se preface materia cea mai ignobilă în aur. De acolo vine de curge aurul în giurul d. C.A. Rosetti, sărac ca Iov, fără încălțăminte, fără parale de baie.

Coaliţiunea se formează ; lepidoptera a înviat în coconi și chrysalida este în al doilea period ; a început să se vază, să se ivească ciudățimi prin mahalale, ca și prin cercurile cele mai înalte ale ierarhiei sociale, în cercurile mumificate din sfărămăturile lui 2 mai. Personage de principi prin impure traducțiuni din limba turcească, personage foste de mai multe ori miniștri și președinți de ministere, se întîlnesc mergînd în căruțe fără coviltir și fără loitre, șezînd pre un sac de mălai cu alt sac de porumb dinainte, trase căruțele de trei mîrțoage mînate cu hățuri de ștreanguri numai noduri, făcînd mai multe întorsături pre ulițele Bucureștilor, pînă să nemerească bariera pre care să iasă, spre a merge la vreuna din moșiele lor cele mari.

Acest grotesc reclamă negreșit popularitate ; acest foarte-foarte al simplicității, exagerarea pînă preste răscoale a modestiei, este ceva care conține sămînța care va face omida ce va intra în gogoașa din care a să iasă fluturele de purpură, vreo *halea* măria-sa. Frumoase vise ale babei care mergea cu coșul cu ouă în cap să le vînză la tîrg, și care își văzu toate ouăle sparte prin plecăciunea ce-și făcu ea, cea săracă, ei cocoană mare.

Coalițiunea se formează și nătărăii alerg din toate părțile, chemați din ambițiunile deghizate în patriotism ale impostorilor. Coalițiunea se formează, și noi, spăimîntați în mare temere, nu avem ce face alt decît să implorăm inteligența română și geniul României spre a se opune întinderii ei, spre a o destruge pînă a nu se edifica.

Nu ceea ce am construit noi va dărîma această coalițiune, ci tocmai ceea ce a construit elementul din care se compune ea. Dară noi, cu respect pentru tot ceea ce este construit, fie și chiar în stilul ce nu ne-a convenit și nu ne place nouă, în spiritul de conservatori și vrăjmași ai răsturnărilor, ne facem datoria, ca o sentinelă înaintată a societății, să spunem ceea ce întrevedem, ceea ce simțim.

(1869. 18/30 septembrie)

CAMARILA

Ar fi de dorit să nu vedem a se forma și pre lîngă dinastie o camarilă, precum s-a format mai totdauna pre lîngă domnitori, și cari camarile au fost ele totdauna pieirea domnitorilor.

Camarila este în natura lucrului să se formeze totdauna din oameni tîrîtori, lingușitori, mincinoși, necinstiți și mai cu seamă necinstiți politici, egoiști, interesați și ambițioși vanitoși.

Școala lor este să studie bine caracterul domnitorului, să cunoască bine gusturile și aplicările domnitorului, slăbiciunile și pasiunile lui. Apoi să-și fasoneze manierele cu cari să apară totdauna agreabil serviciul lui și provenit dintr-un zel pur, dintr-un atașament, dintr-o alipire atractivă, neinteresată, și dintr-un devotament nemărginit către augusta persoană, în care viază însuși divinitatea încarnată aci pentru fericirea poporului.

Pasiunile suveranului sunt virtuți, slăbiciunile lui, calități, defectele lui, merite, și greșealele lui, crimele lui, brodiri providențiali, inspirațiuni divine. El este infailibil, este perfecțiunea divină contra căreia se revoltă rebelii, se ațîță gelozia, trădarea, conspirațiunile, comploturile și se apropie de toate părțile chiar asasinatul! O! numai zelul lor, numai devotamentul lor inteligent sunt pavăza, egida nestrăbătută, de pre care capul Meduzei, providența, înmărmurește pre văjmașul rău-cugetător, îi suspendă cugetarea și îi îngheață sîngele. Fără această

egidă, fără camarilă, tronul ar fi pierdut, suveranul s-ar fi prăpădit de mult și poporul și fericirea lui n-ar mai exista!

Odată un suveran intrat în mreaja unei camarile, el nu mai poate vedea nimic decît prin ochii camarilei, care este o prismă foarte amăgitoare, nu mai poate auzi nimic decît prin urechile camarilei, cari întotdeauna sunt un ecou foarte mincinos.

Camarila, pre nesimțite și natural, este o întîlnire a interesării pentru suveran, a devotamentului pentru suveran, a sustragerii frunții sale printr-un tot ce poate să facă, să aducă un bine, o mulțămire, satisfacerea unui capriciu al suveranului. Aceștia se întîlnesc neprevestiți, prin surpriză, în salonul lui vodă, pre scara din dosul palatului, în anticamera lui vodă, la ușa ietacului; se izbesc în față, unul ieșind cu ceva puturos în mînă și altul intrînd cu ceva mirositor; se izbesc în piept, se roșesc oleacă unul de altul și-și motivează situațiunea:

— Am auzit că nu i-a fost bine.

— Da, frate, așa; d-aseară.

— Da' ce a avut?

— S-a supărat, se vede, de vreo bîrfire de prin gazete; ori, cine știe, că nu știu cine-i tot aduce fleacuri d-astea, că am băgat de seamă pre la finitul mesei, nu prea mînca cu poftă. Dupe masă, știi că-i place să vorbească, și aseară a vorbit prea puțin, apoi a intrat să se culce. Întrebai slugele daca s-a culcat, și nicidecum. Ascultam la ușă și tot tușa din cînd în cînd; pînă la trei, uite, am stat aci pre scaunul acesta și abia atunci a dat Dumnezeu de a adormit.

— N-am știut, săracul de mine, că veneam și eu. Eu de la masă n-am observat ce ai văzut d-ta și m-am dus colo! mă chemase o geloasă de n-are margini. Are un văr, va să-l facă un director și mi-a zis să aduc vorba și de el și să-l laud la vodă. Da' de ce nu m-ai chemat, că veneam oricum. Acum îi e bine?

— A cam avut colică despre ziuă.

— Ce om, ce geniu, ce bunătate!

— Așa e, dară îi duc grija; are mulți vrăjmași.

Cam astfel se întîlnesc membrii ce au să constituie camarila. Pizmași între dînșii, sunt înfrățiți prin același

gînd și cuget către stăpînul lor, în care se concentră fericirea patriei.

Am ruga pre toți aceia cari țin minte nenorocirile provenite domnilor țărei noastre, prin concursul camarilelor, să ne spună un singur om, una singură din aceste ființe tîrîtoare, cari, la un moment serios, s-au expus pentru idolul la care se închina, pentru că noi vom spune și chiar anume cum tocmai aceia cari făceau mai mari curbete, mai adînce plecăciuni, mai sfîrlează pre lîngă domnitor și doamnă, cum tocmai aceia cari lingeau picioarele cu mai mare fanatism lui vodă Cuza, conspirau contra domniei și contra persoanei lui Cuza ; cum ei tocmai era cheia conspirării.

Și apoi acești oameni, ciocoi de meserie, lingăi de profesiune, sfărămături din camarila unui domnitor spre formarea camarilei altui domnitor, ei nu mai pot face altă meserie decît aceasta ; pentru că elementul vivificator al lor este praful de dimineață al scărelor și al anticamerelor, este aerul care iese la întîia deschidere a ușei cabinetului în care locuiește puterea, pre pragul căruia cabinet ei își încrucișează labele și-și culcă duios capul, cu nasul la crăpătura ușei, precum stau cînii cei fideli la ușa vînătorului ce le dă mai mult sînge prin procurațiunea sa proprie.

O camarilă în giurul suveranului, camarilă de oameni onești nu se poate alcătui. O camarilă în giurul suveranului este mai primejdioasă unei țări decît o mulțime de bande de tîlhari la drumul mare.

Într-un stat monarhic, pre o camarilă nu o poate împrăștia și depărta de tron decît numai voința suveranului, care totdauna este neputincioasă în asemenea materie ; sau voința poporului, care este teribilă cînd se manifestă.

Într-un guvern constituțional însă, cu un minister răspunzător și prin urmare puternic prin responsabilitatea lui, o camarilă nu poate dăinui cînd ministerul va avea demnitate, va avea conștiința de minister constituțional și va ști să-și mănțină atitudinea conform cu pozițiunea sa.

Daca o camarilă este primejdioasă domnitorului, este primejdioasă societății, primejdioasă poporului, ea nu

este mai puțin primejdioasă ministerului chiar, pentru că ea guvernă d-alăturea cu ministerul, pentru că ea paralizează acțiunea ministerului, pentru că seamănă și mănține zîzania între minister și domnitor, pentru că ea are aerul a zice : ministerul cu numele și eu cu lucru ; el cu ponosul și eu cu folosul !

De aceea, una din preocupările de căpetenie ale unui minister serios și prevăzător este să nu lase deloc să se formeze o camarilă, să nu permită deloc ca domnitorul să aibe alt consiliu, alți consiliari în trebele statului decît numai pre consiliarii săi constituționali, cari sunt miniștrii.

Aviz celor ce vor voi să ia în băgare de seamă.

(1869, 23 nov./4 dec.)

POLITICA NOASTRĂ

Adevărul este că, din cauza politicei, nu prea avem administrație, și, și mai puțină justiție.

Și ca de ce fel de politică ar fi vorba! De o politică națională? — Nicidecum. Căci de aceea nu avem deloc. Toată politica înaltă internațională a noastră se mărginește în a servi pe streini și toată politica interioară ne este o politică de culise sau de găinărie.

Excepțiuni sunt negreșit, ca în toate, din partea unora; dar aceste excepțiuni sunt foarte rare. Nu le numim, pentru că lectorii noștri știu care sunt acele excepțiuni, dupe noi, ca și dupe toți cari vor fi căutat să le găsească.

Acestor două politice sacrificăm noi, necontenit, și interesele reale ale țărei, și administrațiunea ei, și justiția ei. Și, spre unificare de acțiune, justiția o subjugăm administrației; și toată administrația constă în poliție. Poliția, menită a scruta conștiința, administrează și dă justiția conform ideilor și opiniunilor, avînd o singură țintă: majorități în Camere. Spre ce sfîrșit? Spre serviciu mai eficace intereselor streine.

Este amar să mărturisim aceasta. Dar gîndească-se oricine în fondul lucrului și mărturisească-o conștiinței lui chiar, daca nu are curagiul s-o mărturisească în public.

Noi nu facem această imputare celor de astăzi la putere, căci d. Catargiu n-a făcut decît să urmeze tradițiunilor, și în van nemulțumiții, cari își fac mînă bună cu

streinii ce dau căvalarii și procură cîștiguri, tună și fulgeră contra d-lui Catargiu.

Luptă în țara noastră vreun partit pentru întindere sau restrîngere de vot? pentru întindere sau restrîngere de libertăți publice sau individuale? pentru întinderea instrucțiunei publice în popor? pentru întărirea credințelor religioase? pentru mărirea și fortificarea armatei? pentru cumpănirea dărilor pe echitate și modul perceperei lor? pentru acreditarea magistraturei și sînțenia legilor? pentru îmbunătățirea agriculturei, dezvoltarea industriei, exploatarea mineior etc., etc.? Luptă în țara noastră vreun partit pentru una din acestea? Se formează vreun partit pentru vreuna din acestea? — Nicidecum. Profesori, ingineri, advocați, preoți, tribunale sunt subjugați ordinilor prefectului, și procurorii dați unelte în mîinile poliției. Comuna rurală întreagă, cu toate atribuțiunile ei, este subjugată prefectului. Zapciul cu prefectul *regularisesc* toate. Daca le scapă cîte ceva din mînă, cauza este numai necapacitatea lor, pentru care se și scot îndată cu urgie.

Independența se cheamă rebeliune; cererea de aplicarea celor scrise se cheamă nesupunere, se cheamă tentativă de răsturnare. A cere aplicarea legei este a te pune afară din lege, unde numai forța face autoritate.

Ar trebui pentru vreuna din acestea ceva exemple? Oricui citește aceste linii îi vin grămadă în minte exemplele. Noi însă nu vom aduce pentru nici una din care am înșirat aci un exemplu, pentru că tot exemplul se bazează pe o faptă și pentru că toată fapta implică o persoană; și noi nu voim să facem cîtuși de puțin personalitate, nu voim să numim pe nimeni, căci credem că cei cu puțină conștiință căzuți în păcate se numesc ei pe sineși în conștiința lor; iar cei fără conștiință cheamă pe procurori asupră-ne, cari procurori ne bagă la dobeală.

Ar putea face vreun bine dobeala noastră? Am merge cu bucurie într-însa. Dar, vai! ea n-ar putea avea alt efect decît încurajarea celor răi, prin asigurarea impunității și prin înfrînarea acuzatorilor.

Ce *proimion* lung făcui, spre a propune desființarea zapciilor și punerea primarilor în posesiunea atribuțiu-

nilor lor, agiutați prin dezvoltarea instituțiunei judecătorjilor de pace.

Cu aceasta s-ar face economie vistieriei și oarecare asigurare drepturilor și dreptății.

S-ar părea aceasta o anomalie în organizarea administrațiunei noastre? Atunci, cel puțin, desființarea zapciului și a prefectului de oriunde este o alegere, de orice natură; de la formarea măcar căreia liste de votanți. Fără aceasta, Reprezentațiunea Națională întreagă intră în *„minciuna“* în care a pus d. Manolache Costache Epureanu numai colegiul al IV-lea.

Credeți, domnilor, cari voiți constituționalismul și reprezentațiunea sinceră a țărei, că zapciul, prefectul și polițaiul sunt o groază numai pentru bietul țăran, pentru care este groază și pasărea zburătoare? Ei sunt groază și pentru industriaș, și pentru comerciant, și pentru arendaș, și pentru proprietar, și pentru boier ca și pentru țigan; pentru că interesele tuturor, exclusiv, morale și materiale, sunt numai în mîinile lor. Ei posed administrațiunea justiției în orice materie și numai voința lor este adevărata lege inviolabilă.

Este un lucru ciudat cu constituțiunile, și eboșul tras de Paul Louis Courrier în scrisoarea regelui Ispaniei către vărul său, regele Franciei, are niște trăsuri de acelea caracteristice care-ți dă fizionomia în două-trei linii.

Bastardă instituțiune, necunoscută clasicei vechimi, născută în Francia la 1830, zămislită fiind în Revoluțiune, pe cînd Paul Louis Courrier îi cerea stîrpirea.

În adevăr, ce este responsabilitatea miniștrilor, daca nu sustragerea majestății naționale de la răspunderea pe care i-o impune majestatea sa chiar? Ce este o majoritate în Camerele legiuitoare, daca nu efectul unei corupțiuni legitime, spre a apăra totdeauna pe ministru de responsabilitatea ce i-a transmis suveranul?

Este mai greu a se pronunța suveranul în vileag, în plin Divan, decît a sancționa de după paravan în Cabinetul său.

Responsabilitatea ministrului este o ficțiune. Responsabilitatea suveranului este o realitate.

Prin ce să-și lămurească suveranul conștiința, spre a uza la trebuință de *veto* sacramental, cînd toate părțile le aude numai prin miniștri? — Prin presă? Apoi miniștrii n-au presă? Și încă ce fel de presă! — Prin curtezani? Apoi capul curtezanilor nu este ministrul? Ale cărui cheotori de frac de curtezan sunt mai rupte decît ale primului ministru? — Prin formarea unei camarile? Aceasta este mai cumplit decît toate grozăviile constituționali. — Prin amici sinceri? Un suveran nu are decît lingușitori; și lingușitorii nu se gîndesc zi și noapte decît cum să nu strice niciodată cheful suveranului.

Daca s-ar putea găsi un monstru care să-și iubească suveranul mai mult decît pe dînsul însuși, acela ar trebui să fie un adevărat Philopon, care să-și bage în el cuțite ca statuia lui Philopon din grădina Tuileriilor, pînă cînd să se gonească de la palat ca o cobe.

Aflarea adevăratului bine în formarea socială a unui stat se caută de cînd trăiește omul în societate, și nici Minos, nici Manu, nici Licurgii, nici Cezarii nu l-au putut afla.

Mahomet își are ca și Hristos logica sa. Dracon ca și Solon. *Frumosul* și *bunul* lui Platon sunt numai *idei*, existînde numai în dumnezeire și netransmisibile în societate. Cei cari se revoltă căutîndu-l cu sete, se revoltă contra naturei lor, și nici nu-și cunosc ființa. Nu legile, nu legiuitorii sunt de vină, ci natura omenească chiar, care nu poate fi mulțumită decît în mormînt.

Tot atîta dreptate are și Democrit ca și Eraclid, și pesimistul de ocazie ca și optimistul de ocazie. Prisma intelectuală este tot atît de amăgitoare ca și prisma simțuală; antisthenienii își rîd de epicurieni, și Aristippe își bătea joc de Diogene.

Cu toate acestea, zapciii cari dau pe japii, și ispravnicii cari fac isprava de pe porunca vornicului, sunt răi cu desăvîrșire.

Spuie arheologii și naturaliștii că flagelarea este atribut apanagiu al amorului, eu nu-i crez. Spuie popa cît va voi că Dumnezeu pedepsește pe cel ce-l iubește, eu

nu-l crez nicidecum. Lipsă de aşa amor şi de aşa iubire.

Libertatea şi egalitatea înaintea legilor sunt adevărata civilizaţiune; şi Dumnezeu nu trăieşte decît numai în civilizaţiune. Omul, scînteie din Dumnezeu, trebuie să caute civilizaţiunea fără preget; şi nu va putea-o găsi decît numai în libertate şi în egalitate înaintea legilor.

Legiuitorul şi executorul legei sunt antipozi ai civilizaţiunei cînd nu se supun legilor civilizaţiunei.

Filozofia practică este atribut al guvernanţilor, precum supunerea la legi este atribut al guvernaţilor.

Adevărata libertate este supunerea tutulor la legi, precum a definit-o Beccaria, pe la finele secolului trecut, pe care bază s-au reformat mai toate legislaţiunile barbare bazate pe inichităţi de toată natura.

Noi, mai cu seamă, care avem legi atît de liberale, n-ar trebui să mai dorim altă libertate decît numai respectul legilor. Cine calcă legea, se pune afară din legi şi legea trebuie să-l pedepsească. Anarhia din jos o pedepsesc cei de sus. Anarhia din sus o pedepsesc cei de jos. Călcarea legei nu poate rămînea nepedepsită, căci atunci pedepseşte Dumnezeu şi pe cei de sus ca şi pe cei de jos: se decretă pieirea generală.

(1875, 14 septembrie)

[DESPRE CONSTITUŢIE]

Trebuie, mai întîi de toate, să analizăm, oricît de somar, Constituţiunea noastră, pentru ca să ştim, cînd vorbim despre dînsa, cînd strigăm că se calcă, cînd strigăm că cutare lucru este conform Constituţiunei sau contra Constituţiunei, pentru ca să ştim, în fine, ce este în esenţă lucrul despre care vorbim.

Constituţiunea noastră, în aparinţă foarte liberală, foarte democratică, în esenţa ei este foarte monarhică, foarte aristocratică şi foarte despotică.

Le spunem aceste şi le vom demonstra nu ca să criticăm Constituţiunea, dar ca să arătăm lectorilor că liberalii noştri, cari îşi dau toate titlurile: democraţi, republicani, revoluţionari, roşii etc., însuşi ei au făcut această Constituţiune; şi ca oameni carii nu ştiu ce fac, gîndind că fac un lucru mare, gîndind că fac Constituţiune democratică şi liberală, au făcut o Constituţiune foarte aristocratică, foarte monarhică şi foarte despotică, amăgiţi sau cumpăraţi de cîţiva oameni cari aveau interes să se facă o asemenea Constituţiune.

Ce este domnul în această Constituţiune? — Suveran absolut, infailibil, inviolabil, neresponsabil de nici o faptă a sa, supt cuvîntul că *domină*, iar nu *guvernă*!

Să vedem acum dacă este adevărat în Constituţiunea noastră adagiul: *domină*, iar nu *guvernă*?

Acest domn, care *nu guvernă*, îşi alege miniştrii săi, cari *guvernă*, nu dintr-un număr care a trecut prin oare-

cari forme ca aleşi ai naţiunei, nu din Cameră şi din Senat, cercuri destul de largi, dară din cari s-ar putea oarecum indica majorităţile şi în cari s-ar proba oarecum capacităţile, dar de unde va voi, cum îi va plăcea, necerîndu-li-se, prin urmare, pîn-aici decît încrederea domnului într-înşii.

Aceşti miniştri vin înaintea Camerelor şi spun că sunt miniştrii domnului. Camerele nu pot să-i judece de pe ochi, să le zică : nu ne plăceţi, pentru că aceste nu sunt de competenţa lor ; sunt atributuri constituţionale ale domnului numai.

Vin miniştrii cu proiectele lor de legi în Camere, cari proiecte emană negreşit, în princip, de la domn. Se respinge proiectul în total de la ivirea lui ? Are să se întoarcă iarăşi şi iarăşi. Se ia proiectul în dezbatere ? Se modifică sau nu prin amendamente, dar se votează şi-n Cameră şi-n Senat şi se prezintă domnului spre sancţionare, cu raportul miniştrilor, iscălit de toţi ? Domnul şi-a schimbat ideea ce avea, cînd a ordonat acest proiect de lege. Domnul zice : *„nu-mi place,* mi-am schimbat ideea ; aplic dreptul de *veto* ce-l am prin Constituţie."

Iată cum toată legea purcede de la domn, se plimbă printr-o lungă filieră şi se întoarce iarăşi la domn, care-i dă sau nu — viaţă.

Dar iniţiativa pleacă şi din Camere. Aşa este ; dar tot la sancţionarea domnului ş-apoi la promulgarea miniştrilor săi vine.

Iată cum legiferarea, cum, constituţionaliceşte, toată legea se concepe, se naşte, trăieşte şi moare prin voinţa domnului, neresponsabil, inviolabil, prin urmare infailibil.

Să vedem acum ce sunt aceste Camere, cari au şi ele, de, un vot consultativ ; căci din toate deliberaţiunile lor nu iese pentru domn decît numai un vot consultativ, neobligînd la nimic !

Societatea română este împărţită în patru diviziuni, cu graduri în drepturi după greutatea pungii fiecăruia. E de prisos să le înşirăm aci, căci sunt cunoscute.

În general, sunt două diviziuni de boieri şi două diviziuni de mojici ; cu scăderea numai că boierilor nu li se cere boierie, nici prin naştere, nici prin merit : li se

cere *jupînărie ;* li se cere să fie *„jupa-pan"*, stăpîn pe pămînt, proprietar de moşie, cum am zice.

Plutocraţie ! — vor zice unii.

Nu este exact ; nu este deloc plutocraţie, precum nu este nici aristocraţie, căci nu tot felul de avere aduce pe cetăţeni în aceste colegiuri. Este *jupînărie* curată, stăpînire pe pămînt, avere teritorială. Cu plutocraţia, cu boieria, te pot băga aceste colegiuri în Senat ; dar ca să intri în colegiurile acestea trebuie negreşit să fii *jupîn.*

Aceste două diviziuni nu sunt nici ele egale în drept ; se împart în boieri mari şi-n boieri mici, în boieri de divan şi-n boieri de laviţă, cum am zice. Un colegiu de boieri mari, fie el numai de zece persoane, are drept să-şi trimiţă un reprezentant în Cameră şi altul în Senat. Un colegiu de boieri mici, fie el de o sută, două sau trei de boierinaşi, are dreptul să trimiţă şi el tot un reprezentant în Cameră şi altul în Senat.

Celelalte două diviziuni electorali se împart şi ele în două categorii de mojici : categoria *marţafoilor* şi categoria *opincarilor ;* orăşanii şi sătenii ; orăşanii cu vot direct şi sătenii cu vot indirect, precum mergea odată cisla *ludelor :* mai multe case, mai mulţi părinţi de familie la un loc alcătuiesc un om, un vot, un *lude.*

Marţafoii, orăşenii, fiind ei o sută sau o mie, afară de vro două-trei oraşe cu privilegiuri, cu *pecetluituri* cum am zice, trimit şi ei, oricîţi vor fi de mulţi, tot un deputat în Cameră ; în Cameră numai, n-au nas să se urce pînă la Senat ; colo merge numai tagma boierească, boierii mari şi mici, *halea* şi *mazîli,* plus episcopii, cari vin cu dreptul divin.

Opincarii, sătenii, fiind ei şi două sute de mii într-un judeţ, reduşi prin cislă de 50 la lude, fac patru sute de oameni. Aceşti patru sute, cu esenţă de 50 de oameni în fiecare dintre ei, trimit şi ei tot un singur deputat, şi iarăşi numai în Cameră ; la departamentul de patru, nu la Divan, să judice cele cu curs de apel şi apoi cu recurs la domn.

Aşadar, dreptul electoral în Constituţiunea ultra-liberalilor-democraţi-egalitari, — aci vorbim numai politiceşte, căci altfel ei, cari vor să împartă cu cei avuţi, se vor uita impasibili cum se tortureazä un cîne în agonia

foamei, în poarta lor, şi nu-i vor arunca o coajă de pîne dintr-a lor, — dreptul electoral, zicem, în această Constituţiune, cumpăneşte pe fratele cetăţean astfel :

Un proprietar mare, un boier mare face cît zece proprietari mici, cît zece boierinaşi ; amîndouă clasele însă sunt tagmă boierească, cu drept şi la Cameră şi la Senat.

Face apoi acel boier mare din colegiul I cît o sută de marţafoi, cît o sută de tîrgoveţi şi oameni de iznafuri ; cari, aceştia se bucură şi ei de dreptul de *cruce de voinic*, adică de *lude* întreg ; votează d-a dreptul, dar numai pentru Cameră.

Face în sfîrşit acel boier mare cît patru sute de opincari cu esenţa fiecare într-însul de 50.

Este aceasta tocmai socoteala numerică din legea electorală din Constituţiunea dumitale, d-le Rosetto-Brătiene, democrato-dinastic, republicano-monarhic, naţionalo-cosmopolit? Sunt întocmai analizate ambele părţi ale Constituţiunei dumitale, şi legiferarea şi legea electorală, — rezultat al *bravilor* din 66 ?!...

Unii zic : s-a copiat Constituţiunea noastră după alte Constituţiuni din staturi civilizate. O fi. Dar aceste staturi civilizate îşi aveau Constituţiunile din monarhii absolute înmuiate prin reforme rezultînde din revoluţiuni ; şi înmuiarea oarecum a unei monarhii bătrîne era o concuistă, după care urmau convenţiuni spre drepturi neexistînde popoarelor ce contractau şi cari nu contractase niciodată cu suveranii lor. Era o coborîre a dreptului divin, care conceda să s-alăture şi *voinţa poporului* lîngă acest drept. P-acolo erau monarhii, cari octroiau[1] constituţiunile.

D-voastră, însă, înfiinţaţi dinastie, — în al patrulea pătrar al secolului al XIX-lea, după ce se disputase şi pe cînd se disputa dreptul divin mai tutulor suveranilor Europei, — într-o ţară în care nu existase niciodată dinastia şi unde monarhia despotică, personală şi efemeră se baza pe electivitate !

În epoca în care creaţi d-voastră o dinastie, nu vă era permis să consacraţi suveranului nou toate cîte mai erau

---

[1] *octroyer* (fr.) — a acorda.

rămăşiţe din vechile monarhii absolute, din constituţiunile bătrînei Europe, cu toată memoria vie a teocraţiei abia răsturnată, şi încă în picioare p-alocurea !

Relele de cari vă plîngeţi rezultă din nechibzuirea voastră ; şi este foarte natural să vă căiţi de ce aţi făcut ; dar fapta este săvîrşită, întărită de naţiunea întreagă şi consacrată cu *voia lui Dumnezeu*.

Suveranul român astăzi, cu Constituţia-n mînă, este în drept să pună tunurile în voi, cînd veţi cerca să-i smulgeţi din prerogativele pre cari le are legalmente date de către ţara întreagă, cu *Plebiscitul* încărcat de un milion de iscălituri !

Aşadar cenuşă-n cap şi grumaji la jug ! pentru că şi noi, cari n-am subscris nebuniile voastre, trădările voastre, tragem deopotrivă cu voi, cari singuri le-aţi făcut pre toate !...

. . . .

Ce garanţie aţi dat voi în Constituţiunea voastră libertăţii presei măcar, dacă inviolabilitatea publiciştilor n-aţi asigurat-o pînă la venirea lor înaintea juraţilor, în caz de acuzare ?

Ce fel de libertate de scris este aceasta, dacă scriitorul îşi poate lua o pedeapsă prealabilă printr-un arest preventiv de cîteva luni, la *puşcărie*, pînă să nu-i spună justiţia dacă este sau nu este culpabil ?

. . . .

(1876, 18 aprilie)

ARHEOLOGIE

EXCURSIUNE ARHEOLOGICĂ DIN ANUL 1869

(Relațiune către ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice)

Domnule ministru,

Mulțimea obiectelor antice din țara noastră a fost natural să mă atragă din ce în ce spre un studiu serios în materie arheologice, în cari descoperceam pre toată ziua noi documente pentru istoria acestei țăre.

Mă simt dator, domnule ministru, să vă arăt recunoștința mea, atît d-voastre cît și colegilor d-voastre, pentru întrecerea ce v-ați dat ca să-mi înlesniți executarea acestei dorințe ce absoarbe de mai mulți ani toată cugetarea mea.

Este o idee principală care concentră toate căutările mele arheologice : aceea a urmări pas cu pas, de la picioarele podului Traian, toate ramurele drumurilor romane, toate ruinele de pre lîngă laturele acestor drumuri, atestări necontestabili ale așezării coloniilor, pînă în punctul decisiv al rezbelului dacic, pînă în Sarmisegetuza, și apoi răsfirarea acestor colonie pre toată întinderea Daciei traiane, în curs de 170 ani.

Pentru a patra oară m-am cercat în asemeni excursiuni și astă dată rezultatul a fost considerabil.

Dupe explorarea de la *Cobia-Vechie* de pre Telejenel și de la *Tinos* de pre Prahova, la 3 iuliu am plecat spre Dunăre, începînd de la Giurgiu în sus.

Am urmărit pînă la Alexandria movilele romane, și de aci, la distanță de un kilometru în susul Alexandriei, preste rîul Vedea, am mers la movila numită *Gorgan,*

unde am găsit o foarte adîncă groapă în centru, făcută de căutătorii de comore, și unde n-am putut găsi nimic alt decît fragmente de olărie cenușie, numită în știință *olărie celtă*, și care, dupe părerea mea, necontestat este și olărie *dacă*.

Din Alexandria am cumpărat un bust de Hermes bifront de marmură, o statuetă fără cap pre un jeț, tot de marmură, aparținînd cultului mythriac, și două figurine indicînd două divinități necunoscute, tot de marmură, și aparținînd tot cultului mythriac; prin urmare aceste două din urmă se pot atribui mai mult epocei dacilor decît epocei romanilor. Am mai cumpărat încă șapte monete de bronz și zece de argint, modul ordinar, consulare.

N-am putut face săpăture aci, pentru că-mi lipsea și timpul și oamenii. A trebuit să mă întorc la Calofirești, proprietatea d-lui Const. Butculescu, la distanță de trei kilometri în jos de Alexandria, tot preste Vedea, la cetatea numită *Calofireștii*, unde mă așteptau vreo 80 oameni cu d. Dimitrie Butculescu și cu d. subprefect al plășii.

În lunca Vedei, la o depărtare de un kilometru de măgura pre care a fost cetatea, sunt zidărie cotropite cari indică ruine de case mari, dară cari au putut fi de doi-trei seculi numai. M-am urcat pre măgură întîmpinînd în toate părțile fragmente de olărie dacă și sfărămăture de silexuri. Ocolul central este de 40 metri lungul și 16 largul, formînd un oval regulat, care a fost încongiurat cu un bloc de pămînt ars. Am început explorarea în două direcțiuni : una de la răsărit spre apus și alta de la nord spre miazăzi ; și am putut scoate întrege două vase de pămînt cenușiu, cu forme bizare. Timpul fiind nefavorabil, vîntul suflînd cu violență, n-am putut continua explorarea, pre atîta pre cît ar fi fost trebuința ; tot însă, printr-o neînvinsă stăruință, am putut dobîndi cele mai temeinice indicie că aci e locul unei cetăți dace. Două custure silexuri și alte fragmente, trei obiecte de pămînt cenușiu, mice, rotunde și găurite la mijloc, de cari se găsesc prin toate cetățile dace și romane, iară mai cu seamă în cele dace ; adunăture de pietre pentru praștie, cum și patru pietre mari cu indicie

pronunțate că au servit la strivire de grîne, arăt daca nu o epocă de piatră, dară cel puțin că nici rîșnița care se găsește în toate cetățile romane nu era cunoscută locuitorilor acestui pisc, unde se bat neîncetat vînturile. Nici un obiect de fier, nici un obiect de metal nu s-a găsit acum.

Am luat planul de situațiune al acestei cetăți Calofirești prin d. inginer Petre Danielescu, de care am fost însoțit în toată această excursiune, și am onoare a-l alătura pre lîngă aceasta, nr. 1.

La 7 iuliu am mers la cetatea de la *Frumoasa*, distanță de 16 kilometri în sus de Zimnicea, pre Teleorman, o cetate de pămînt regulată, patrată, cu trei șanțuri și cu o intrare foarte bine văzută. Am pus să facă cîteva săpăture cu vreo 30 oameni numai și n-am putut găsi decît fragmente de vase de pămînt și cîteva bîrne putrede la adîncime de un metru la intrare, cum și două fragmente de coloană de pămînt ars. Am luat conturul și planul de situațiunea acestei cetăți, nr. 2.

De aci am mers la Zimnicea.

Din sus de Zimnicea, la 740 metre depărtare de la sat, a fost o cetate considerabilă, din care mai bine de a treia parte era surpată cu malul Dunării. Negreșit că această cetate, — care a purtat, nu știm cum, numele lui Ion I al Bizanției, Zimnisces, marele căpitan care s-a urcat pre tronul Constantinopolei prin uciderea lui Nicephor Phocas la anul 969 și care a murit otrăvit în anul 975, — această cetate indică mai multe epoce ale ei, conservîndu-și însă caracterul ei de cetate de pămînt. Epocele ei principali sunt, dupe cele aflate pînă acum într-însa : secolul II, secolul IV și secolul X. La ieșirea ei spre Zimnicea actuală, se întind semnele de case în linie, cari, dupe cercările ce am făcut, seamănă că ar fi fost mai mult bordeie făcute pentru locuința legionarilor. Se găsesc într-însa obiecte, fragmente și monete de la primele colonie ; se găsesc asemene și din secolul IV și din secolul X. Întreg am găsit un pintene mare din a treia epocă a cetății și o unealtă de olar. Fragmentele de vase găsite aci indică I-a și [a] II-a epocă a cetății, iară pintenul și șase cărămide în exagon, cu diferite imprente de litere și nume și cu o cruce bizantină primitivă, indică a treia epocă.

Pentru a treia oară am săpat în această cetate, și totdauna am găsit acest amestec de obiecte, și mai totdauna monete de bronz ale lui Ioan Zimnisces. Astă dată am găsit un fier foarte mare, două săgete și două lampioane de pămînt.

Aflînd că un negustor din Șiștov ar fi cumpărat de aci o marmură cu mai multe figurine în relief, a trebuit să trec Dunărea, două zile pre rînd, la Șiștov, și să caut marmura, pre care am găsit-o în fine: o marmură de 27 centimetri lungul și 20 latul. Desemn admirabil:

Bachus în picioare sub o boltă de viță, încununat cu viță, cu *nebrida* sa de piele de Faon (ied), înnodată pre umărul stîng și lăsată spre dreapta; moleșit de beție se reazimă pre thirsul său în mîna stîngă și cu dreapta pre junele Ambellus, care-l susține cu brațul stîng și pre dupe gîtul căruia toarnă vin din *canthar* la rădăcina unei vițe. Satirul capre-ped, cornat și bărbos, duce o torță aprinsă în mîna stîngă și cu mîna dreaptă ține instrumentul său pre piept, călcînd cu piciorul stîng pre patera sacră a lui Bachus răsturnată.

În această versiune nu este văzut Bachus pre nici un relief, pre nici o pictură cunoscută pînă astăzi. Dobîndirea acestei marmure a răsplătit și osteneala și cheltuiala.

De la anticarul Ibraim, care strînge pentru mine de mai mulți ani medalie, am luat vreo cincizeci bucăți de tot felul, alte mice obiecte și un anel bizantin mare de aur, cu un rubin și mărgăritare. Este de însemnat că în această epocă, a doua jumătate a secolului IX și întîia jumătate a secolului X, împărații Bizanției au jucat un rol, au avut o influență, daca nu putem zice că au și guvernat pre partea stîngă a Dunării; pentru că afară de Ioan I Zimnisces, — care a lăsat numele lui Zimnicei, — mai sus, preste Olt, din sus de Celei, care este rezidit de Constantin cel Mare, se află Calafatul, care nu mai lasă îndoială că poartă numele lui Michail V Calafat, care a împărățit numai un an și vreo două lune și de la care nu posede numismatica nici o monetă pînă astăzi.

Alătur planul acestei importante cetăți, nr. 3.

De aci am plecat spre Turnu-Măgurele.

Tot lungul malului Dunării în această distanță, de la Zimnicea la Turnu-Măgurele, este măsurat cu movile în

depărtate de 3—4 sute metri una de alta, cari movile aci, considerînd șiruirea lor pre aceeași linie, deși vreunele pot fi și morminte, este invederat că au servit de vedete spre paza Dunării, părere pre care a avut-o și Marsigli în *Descrierea Danubiului*.

La distanță ca de 20 kilometri de Zimnicea, pre proprietatea doamnei Catargiu, este o movilă ce se cheamă Voivoda și pre care tradițiunea și diferite fragmente de vase de pămînt pre suprafață și pre poalele ei, indică că a fost acolo zidărie veche. *La Voivozi* zic locuitorii din preajmă locului celui întins pre această movilă.

D. Vasile Theodoru, fratele vestitului rege al Abisiniei, poliglot și voiagior neobosit, care ține în arendă această proprietate, și-a dat toată osteneala a mă conduce prin toate locurile pre unde să-mi pot forma o idee despre această localitate.

Cîteva fragmente de silexuri și de olărie groasă cenușie vădesc că această localitate, bine situată, n-a fost neutilizată de daci. D. Theodoru mi-a dat o piatră mare vînătă, lucrată ciudat, găsită la o adîncime în această movilă. Va rămînea mult timp o întrebare între cei ce vor vedea-o în muzeul nostru, la ce a putut servi și cărei epoce aparține.

Am ajuns în fine la Turnu-Măgurele. Am luat măsure prin d. prefect Șoimescu, care a pus cea mai mare bunăvoință, ca să avem oameni pentru a doua zi la cîteva săpături, în giurul vechiului Turn al Romulei, atît de rău turmentat, dupe cum se vede, în toți timpii, și mai cu seamă de turci și muscali.

A doua zi, 11 iuliu, am așezat oameni la lucru și am trecut în Nicopolea, ca să văz niște statuie de piatră, ce se zicea că s-ar fi adus acolo de către autoritate de la *Iscru*.

În adevăr, aceste pietre se adusese de la *Oescu*, unde a fost tabăra generală a lui Constantin cînd a operat asupra Daciei. Cele mai mice, cari se zice că ar fi fost foarte frumoase, se trămisese la Constantinopolea. Două, cari sunt încă acolo, una reprezentă un magistrat roman cu talie naturală, în piatră calchier, ordinară, și cealaltă, în aceeași piatră, care se vede că a servit piedestal la vreun monument, cu o inscripțiune pre care am copiat-o.

Am cumpărat cîteva monete şi două figurine de bronz şi m-am întors la lucrul de la Romula. N-am putut găsi nimic în giurul vechiului Turn, dară l-am putut desface de toate părţile, încît să i se ia conturul ; alătur şi planul de situaţiune al acestui Turn, nr. 4.

Prin diferite şopte şi alegaţiuni diverse, se asigura că muscalii ar fi îngropat mulţime de arme turceşti într-o movilă rădicată de dînşii, la o mică distanţă de Turnul Romulei, spre Dunăre. Alţii spuneau că au mai săpat în acea măgură şi nu s-a găsit nimic. Am văzut semne de săpăture în centrul ei, dară nu profunde, şi am hotărît să o despic ; n-am găsit alt nimic decît o mare şi frumoasă piatră de marmură.

Această piatră am găsit-o din nenorocire spartă în două de către cei ce căutase armele turceşti. Nu-i lipseşte însă nimic şi am şi depus-o în muzeu, ca un document foarte important pentru istoria Turnului-Măgurele şi a ţărei chiar. Iată ce coprinde în limba rusă :

„Sub împăratul al tuturor Rusielor

Nicolae I

Eroii ostaşi ruşi din polcurile Şlisenburgski Ladojski de pedestrime Nr 9 din al 10-lea de Egheri de Moskva.

Celor căzuţi la luarea cu asalt a forterețel Calea şi a forstatului kr. Turnu.

Ian, 13, an. 1829."

Nu puteam trece Oltul fără să văd cetatea de la *Băneasa*, la distanţă de 20 kilometri de Turnu-Măgurele, despre care auzisem atîta a se vorbi. Cu toate că ploua, dară am putut aduna, prin concursul d-lui subprefect Dimitrescu, vreo 50-60 oameni, ca să fac cîteva cercări. Aci am găsit vestige şi dace şi romane, multe obiecte de fier, multe fragmente de olărie, vînătă şi roşie, şi cîteva monete de bronz şi argint, de la Antonin Piosul pînă la Antonin Caracalla. Ploaia creştea din ce în ce, şi a trebuit să mă întorc la Turnu. Această cetate de pămînt, al cărei centru şi plan de situaţiune vi-l alătur sub nr. 5, este şi ea una dintre cele ce ar merita o explorare mai serioasă. Pre la poalele acestei cetăţi, care a fost păzită de

alte forturi mai mice pre înălţimi din giuru-i, trece drumul roman, care porneşte de la Flămînda, de din josul Măgurelelor, unde a fost situată *Romula*, şi care drum se vede şi preste Dunăre.

Duminică, la 13 iuliu, am trecut Oltul spre Celei şi oprind la subprefectura de la Islaz, am înţeles că aici am să trag nevoie, pentru că, în adevăr, nici o umbră de autoritate nu se vedea. N-avea cine ceti ordinile, n-avea cine căuta cai, deşi făgăduiam preţuri foarte mari pentru ca să ne ducă pînă la Celei. Nici subprefect, nici ajutor. În fine am parvenit preste cinci ore să plec şi am ajuns tîrziu în Celei. Am tras la cuviosul preot Nicolae, gazda mea cea veche acolo. Aci era şi ajutorul subprefectului, venit în afaceri de arendăşie, de recruţi etc., căruia am putut să cetesc ordinile ce aveam. Prin ce combinări, nu ştiu, că ajutorul subprefectului a plecat şi m-a lăsat sub ingrijirea primarului. Atîta slăbiciune şi nepăsare din partea administraţiunii, tocmai acolo unde trebuia să aşez un centru de lucrări mai serioase, m-a îngrijat.

Permiteţi-mi, d-le ministru, să vă spun aci cîteva lucruri de cea mai mare importanţă pentru asigurarea monumentelor noastre antice, contra ignorenţei brutale a devastatorilor lor.

În Celei am găsit primar pre un Anton, văr al unui popa Dobre, care ar fi părtaş cu arendaşii, cu care, dupe asigurările tuturora, acest primar face comerciu cu piatra scoasă din zidurile cetăţii şi din domele romane, cari acestea toate sub nume de ruine s-au sustras, conservate pre seama statului, la delimitarea locurilor. Eu am stăruit la aceasta şi, ce este drept, toate guvernele cîte s-au succedat au respectat această cerere legitimă în numele istoriei patriei noastre. Mai multe ordine s-au dat şi s-au repetat, la Celei şi la Reşca mai anume, ca nimenea să nu cuteze să mai scoaţă o piatră sau o cărămidă din ruine.

Acest primar, în asociaţiune cu popa Dobre, dupe cum m-am încredinţat, nu numai că a scos mereu piatră din ruine, dară încă a cutezat să dărîme şi un zid foarte frumos şi admirabil al cetăţuiei, în întindere ca de vreo 4 metri, pre care-l descoperisem acum 4 ani cu dd. Boissière şi Baudry, trămişii împăratului Napoleon, şi pentru

care petic de zid descoperit, recomandasem atît primarului ca şi subprefectului să se pună cea mai mare pază; iară cărămidele întrege cu semne şi litere ce scosesem atunci din săpăture le încredinţasem primăriei spre păstrare şi astăzi nu mai este nici una. Piatra din ruinele Celeiului nu s-a întrebuinţat de către aceştia numai pentru casele lor şi ale cumetrilor lor, dară au făcut un articol de comerciu, ca din exploatarea unei mine şi o vînd şi pre la comunele vecine cu 2 galbeni stînjenul.

De acestea toate avînd conştiinţă primarul Anton şi popa Dobre, şi ştiind că eu am să le descoper, au început a-mi urzi intrige de tot felul, dintre cari cea mai vătămătoare lucrului a fost aceasta: au dat vorbă în tot satul şi în satele vecine că mie mi s-au dat bani mulţi de la guvern ca să plătesc ziua de lucru cu 4 sfanţi, femeie şi copil, şi să plătesc cu cîte un galben cel mai mic obiect ce mi se va da de cineva, încît eu, care plătisem în toate excursiunile de această natură cîte un sfanţ ziua de lucru, afară de tractarea cu rachiu sau cu vin, şi afară de sfanţii cu care plăteam cel mai mic obiect scos de săpători, pentru ca să nu le ascundă, m-am văzut deodată în neputinţă de a mai lucra. Am căutat în tot satul să găsesc o cărucioară cu doi cai ca să trămit pre cineva să cheme pre ajutorul subprefectului, căci subprefectul era în concediu, şi să ducă o depeşă la staţiunea de la Islaz către prefectul de Romanaţi, prin care depeşă-i ceream ajutor; dară a fost cu neputinţă să izbutesc, pentru că primarul dase ordin să nu meargă nimene. Abia pre seară părintele Nicolae, gazda mea, a putut cu multă sfială să-mi dea căruţa sa cu doi cai.

Am trămis pre d. Ioan Vlădoianu, care era cu mine, să facă această treabă la Islaz şi apoi să meargă la Turnu-Măgurele, unde venise ordinul guvernatorului general al vilaetului[1] Dunării, către toate autorităţile limitrofe ale Dunării, să mi se dea ajutoare în excursiunea mea pre dreapta Dunării; ordin dat în temeiul unei scrisori către paşa de la Rusciuk, ce a binevoit să-mi dea d. fost ministru de externe, preşedintele cabinetului actual.

[1] *vilaet* — diviziune teritorială la turci.

D. Ioan Vlădoianu trebuia să vină cu ordinul paşei pre partea dreaptă a Dunării pînă la Ghighiu (Oescu), unde era neapărat să trec spre lucrări serioase. Am chemat pre sergentul punctului Celei şi i-am prezentat ordinul ce binevoise să-mi dea d-l ministru de rezbel, dupe mijlocirea d-voastră, către toţi comandirii de puncturi, în temeiul căruia avusesem îngrijirea să iau şi un ordin special de la comandirul punctului Măgurele, anume către sergentul din Celei; i-am dat aceste două ordine să le cetească şi să ţină gata barca punctului spre a trece la Ghighiu. S-a dus cu ele şi preste un cart de oră s-a întors şi, cu o sfidare temerarie, îmi dă înapoi ordinile zicînd că nu sunt bune. Acest sergent este nepotul primarului Anton.

O aşa simptomă de anarhie m-a făcut să crez că vreo schimbare subită se va fi făcut la Bucureşti şi să mă simţ într-o mreajă stranie. Voiam să vă depeşez, dară la Celei nu este telegraf. În fine, vine ajutorul subprefectului şi mă întreabă dacă voiesc oameni de beilic, să-mi aducă cîte sute voi voi. I-am spus că eu n-am plecat pre beilic, dară că plătesc un sfanţ pre zi şi celelalte.

Pre cînd lucram la cetăţuie cu vreo 5-6 băieţi şi fetiţe ce putuse să-mi găsească părintele Nicolae, vin unde lucrăm trei juni, dintre care unul îmi spune că este trămis al prefecturei să facă anchetă pentru vînzarea pietrei de către primar, potrivit cererii mele; ceilalţi doi erau prieteni ai săi, arendaşi din preajmă. I-am arătat movilele din preajmă de piatră, făcută stînjeni şi încă nevîndută, i-am arătat oamenii cari au cărat piatră, i-am indicat locurile pre unde s-a vîndut piatra şi l-am rugat să-şi facă datoria. Acesta s-a dus în sat cu amicii săi, la popa Dobre, cum am aflat, şi preste o jumătate de oră a dispărut cu totul. A doua zi, duminică, am avut la vreo 200 de oameni cu copii, cu femei, cei mai mulţi fără sapă, fără cazma, dară a trebuit să mă pun pre lucru. Seara aceşti oameni îmi cereau toţi cîte 4 sfanţi, căci aşa le spusese primarul Anton *că plăteşte stăpînirea*, deşi cei mai mulţi din aceşti oameni veniseră unii pre la amiazi, alţii pre la 2 dupe amiazi.

Îmi permiteţi, domnule ministru, această lungă digresiune, pre care am crezut-o foarte necesară.

Cu toate aceste intrige și rea-voință, a trebuit să stau 5 zile în Celei, pentru că acolo este nevoie de mari lucrări. Am luat planul cetății, al cetățuiei și al situațiunii Celeiului, pre care am onoare a vi-l alătura, nr. 6.

Zidul cetățuiei ce am descoperit, de toate părțile astă-ună-dată, este de 28 metri lungime și 4 metri înălțime, de piatră cioplită și cu un brîu admirabil. Am dat de o temniță subterană, în care am găsit multe oase de om și piroane în țeastă.

Aci se vede că a fost al treilea grad de osîndă : romanii aveau trei etagiuri în închisorile lor, cari închisori erau foarte des în turnuri de prin cetăți. În cel d-întîi etagiu se închideau preveniții ; în cel d-al doilea cei osîndiți pre termen, și în cel d-al treilea, la întuneric, cei osîndiți pieirii. Aci urmează să fi fost un turn, precum a fost la Severin și la Romula ; aci urmează prin urmare să fi fost și temnița ce am găsit, al treilea grad de închisoare, fără lumină, la temelia turnului, unde din ordin superior sau din cruzimea paznicilor se băteau osîndiților piroane în cap. Asemenea țeste cu piroane s-au mai găsit și în alte părți.

Prin diferitele săpături ce am făcut atît în cetățuie, cît și prin alte părți ale cetății, am găsit multe monete de bronz și cîteva de argint. Toate, mai cu seamă din două epoce : de la Septim Sever pînă la Alexandru Sever, și de la Constantin pînă la Grațian. Prea puține din epoca anterioară, și acestea toate frustre, ceea ce indică că ele au căzut în pămînt dupe ce au fost vechi în circulațiune. Monetele de la Constantin pînă la Grațian abundă aci, și tot pre aici s-au găsit acum trei ani si cele 6.000 bucăți argint din această epocă. Aci a pus picior și s-a întărit Constantin cînd a reluat Dacia părăsită de Aurelian.

Cartierul său general se afla la Oescu, Ghighiu de astăzi, unde n-am putut trece din cauza intrigelor ce am arătat mai sus, dară unde am trecut alte dăți, și unde, în adevăr că sunt lucruri de studiu, mai cu seamă un sistem de ape admirabili, pre care nu l-am văzut nicăirea. Aci a întins pod Constantin pre stîlpi de piatră cari stau încă în apă și dintre cari se vede mai cu seamă unul, de care s-au izbit mai multe vase și un vas stă și astăzi afundat lîngă stîlp. De la capul acestui pod pleacă șoseaua romană care merge printre movile și morminte și se împreună cu celelalte la Antonina lui Caracalla, Reșca de astăzi, care a fost și orașul cel mai important în Dacia de jos.

Aci, în Celei, am găsit un fier de înfierat caii legionarilor cu literele AE. M. Am găsit multe vase de pămînt, o piuă de piatră, mai multe obiecte de fier, cărămide cu diferite imprente și una : Coh. III Brit.(anica). Număr de legioane s-a găsit de mai multe ori, la noi ; mai cu seamă al legioanei a V-a (macedonica) ; cu numărul și cu numele cohortelor, din această legioană negreșit, pînă acum n-am găsit decît două ; aceasta și una la Turnul-Severinului, Coh. I. Aug.(usta).

Am mai găsit aici o mască mică de plumb, un cal mic de bronz pre piedestal și alte obiecte de bronz. La ieșirea din cetate, d-a stînga drumului roman, am găsit două sarcofage. Unul sub tinda unui sătean și altul sub pătulul altui sătean. Cel de sub pătul era umblat și nu mai are nici un interes ; cel de sub tindă și mai aproape de drum este foarte important și să-mi fie permis a mă opri la dînsul.

Punînd să sape sub tindă prin bună învoială, ca și pentru cel de sub pătul, în mai puțin de două ore, sarcofagiul acesta, de piatră calchieră tare, în dimensiunile și forma sarcofagiului celui mare de la muzeul național, avînd 2,45 m. lungul, 1,04, latul, 1,66 adîncime, era întreg în fața soarelui, cu tot lungul său spre șosea, curățat de toate părțile și neatins nicăirea de sapă. Se înțelege că satul tot era în giurul lui, cu toate babele și copiii.

Dupe diferite observări văzui că capacul era lipit cu ciment și, preste aceasta, la amîndouă căpătiiele cu scoabe de fier, acoperite cu plumb foarte gros.

Am putut parveni la dezlipirea capacului și la descleștarea lui din scoabele de fier. Atunci, înșiruind 30 de oameni la funiele cu cari am legat capacul, s-a putut trage capacul pre jumătate pre patul ce-i pregătisem, în urletele de bucurie a satului întreg. Un profum agreabil s-a exhalat din sarcofagiu, ceea ce făcu pe mai mulți să zică : ce frumos miros ! Această operațiune nu se mai văzuse aci de cînd este Celeiul.

Pereții sarcofagiului au grosimea de 0,18 ; adîncimea peretelui pre din întru este de 0,70, iară despre cap 0,62, lungimea 2 metre, lățime 0,60.

Două din trei părți ale pereților sarcofagiului erau goli ; o țărînă cafenie acoperea ca o brumă un schelet mai topit, care nu ajungea nici cu capul, nici cu picioarele la extremitățile sarcofagiului. Scheletul era cu capul spre miazănoapte și cu picioarele spre miazăzi. Capul căzuse din junghietură spre umărul stîng ; mînele îi erau încrucișate pre stomac. La talpele picioarelor două tălpe de plută de 12 centimetre grosime, care au fost legate de tălpele picioarelor ; nici un fel de împunsătură nu arăta urmă de cusătură. Scîndure putrede de stejar, cam în forma unui cosciug neacoperit, cu care se coborîse cadavrul în sarcofagiu. Acesta este întîiul aspect al descoperirii.

Cosciugul cadavrului, îmbrăcămintea și podoabele, cum și diferitele seminţe și frunza aruncată dasupra corpului, forma o țărînă care varia într-o adîncime de 10-15 și pînă la 20 centimetri.

Am început căutarea de la picioare : trei urcioare în rînd, așezate la extremitatea sarcofagiului. Oasele picioarelor, găsite toate pînă la cele mai mice, mi-au dat ideea să formez scheletul afară ; țărîna se ciurea prin două ciururi. Tot corpul fusese pre așternut și sub acoperemînt de frunze și ramure de dafin.

Putui alcătui corpul întreg : a fost o femeie, o femeie înaltă și jună. Amîndouă cearcănele gurei intacte. Dinți foarte potriviți, nici o măsea stricată ; cîțiva dinți căzuți i-am pus la loc.

Ce dialect s-a rostit prin aceste frumoase cearcăne o știe numai acela care a ascultat suspinele animei ei și care a auzit jalea de la moartea ei.

Vă pot spune numai atît, că a fost o femeie, o femeie înaltă, o femeie jună, cu dinți admirabili, dară al căreia nume n-a voit să-l spună posterității gelosul soț, care a încuiat și a ferecat în piatră, fier și plumb obiectul amorului său.

Tot ce mai pot spune este că această femeie trăia în timpul imperiului, înainte de Commod, adică mai înainte de 180 dupe Cristos, considerînd numai dupe o monetă

bronz de mijloc, ce am găsit în sarcofagiu, și pre care am putut-o descifra rădicînd cu mare greutate rugina groasă de pre dînsa. Această monetă indică puterea tribuniţială a lui Commod pentru a VI-a oară, titlu de împărat pentru [a] IV-a oară, consulatul III, cari corespund anului Romei 934, iară al lui Cristos 181.

Ce mai pot spune este că o pereche cercoluşi de aur nu s-au găsit în dreptul urechelor, ci pre la mijlocul corpului, că forma lor nu arată pre unde s-au deschis ca să se pună în ureche, și că lasă a se presupune că asemeni podoabe femeiești se aruncau în cosciug. Ce a fost de țesături abia se mai cunoaște ; un pieptene zdrobit cu totul, un ac de păr de isvoar. Dafinii sunt intacți și în coloarea tutunului de Havana. O foaie de cocă de făină albă indică că, pre lîngă semințele, băuturele și aromele ce se puneau la morți, se mai punea și o mică turtă de făină.

Nici o sticlă nu s-a găsit în sarcofagiu, nici o candelă în giurul lui. Cele trei urcioare, deci, au servit, unul pentru vin, altul pentru untdelemn și celălalt drept lăcrimar.

Sarcofagiul la iarnă se va transporta la muzeu, cu alte obiecte grele, precum o piuă de piatră etc., iară cele aflate într-însul le voi depune chiar eu la muzeu.

Oasele s-au pus din nou în sarcofagiu.

Încă o observațiune pre care o crez interesantă, la noi cel puțin. Toți cîți vor fi găsit fier roman la noi, vor fi văzut acel fier pătruns de rugină. Scoabele de fier ce am găsit la acest sarcofagiu, acoperite de toate părțile cu plumb, au fost atît de ferite și conservate încît ar crede cineva că sunt ieșite astăzi chiar de sub ciocan. Din contra, plumbul ce-l acoperea, care a primit injuriele exterioare 17 secoli, și-a îngroșat o patină albuie de toată frumusețea.

Din Celei a trebuit să merg d-a dreptul în Caracal, pentru ca să pot regula, de la prefectură, cele necesarii spre lucrări mai întinse ; abia am putut găsi cai. Trec peste amănunte, cari n-ar putea fi interesante arheologiei.

În fine a venit în Caracal d. prefect Chintescu și de la venirea d-sale s-a îmbunătățit soartea călătoriei mele.

Caracalul, — care-și are numele din poreclirea ce s-a dat în Roma lui Marcu Aureliu Antonin, numit Bassian pînă la vîrsta de opt ani cînd l-a creat „Cesar" tatăl acestuia, Septim Sever, — orașul Caracal s-a pus lîngă colonia Antonina, precum se pusese poreclirea de Caracalla lîngă numele lui Antonin. Această poreclire crudului Antonin îi venea de la o haină lungă numită „Caracalla", cu care s-a arătat tiranul într-o zi în Roma și pre care a urmat să o poarte. Tot astfel și orașul actual poartă numele său din poreclele lui Antonin, pentru că și dînsul s-a îmbrăcat cu vestigiele celebrei colonie Antonina, și a zidit bisericele, casele și curțile cu cărămidă și piatră din Antonina.

La 20 iuliu, însoțit de d. prefect, am mers la ruinele coloniei Antonina, a lui Caracalla, pre cari ruine se întinde astăzi un sat mare, numit în limbele slave Reșca, de la apele cele multe și frumoase cari au străbătut și au ocolit alte dăți cetatea. Era duminică, și prin urmare toți locuitorii Reșcei și ai satelor dimpregiur, locuitori tot pre aceste întinse ruine ale celei mai întinse colonie din Dacia Traiană, s-au întrecut să vină care cu o sapă, care cu o lopată în mînă, la invitarea ce s-a făcut din partea administrațiunii. Am profitat de această ocaziune : am ronduit ca vreo 150 de oameni pre la cîteva movile, dintre cele ce au mai rămas nesăpate de căutătorii de comore, pre acest întins cîmp al morților, străbuni ai noștri ; și cu vreo alți 100 am intrat în cetate, pre care trebuie să o ghicești, pentru că au mai rămas prea puține lucruri cari să poată indica ocolul ei, drumul cel mare, ulițele și piețele ei. Caracalul întreg și mai toate bisericele și casele, zidite dupe vremi în preajmele locului, s-au făcut din materialul scos de cine a voit din Antonina lui Caracalla.

Afară de XVI secoli întregi, printre cari acest oraș roman imens a trebuit să sature aviditatea și cupiditatea ignorentă a generațiunilor ce au scos necontenit dintr-însa piatră cioplită, cărămidă prodigioasă și diferite obiecte și vase în toate metalurile, cîțiva ani din urmă, în cari ani județul Romanaților întreg s-a pus cu toată furia, din porunce strajnice, să sape cetatea fără nici o considerațiune în toate sensurile, pînă la temeliele ei, ca să găsească *bănuți* și *anticuțe* pentru un mare amator de așa lucruri și foarte putinte, — cîțiva ani din generația noastră au desfigurat cu desăvîrșire aceste ruine.

Cu toate acestea, Antonina, jăfuită, sfășiată, zdrumicată, mai păstrează încă în sînul ei cu ce să facă admirațiunea multor secoli de-aci nainte pentru acele lucrări imense și solide cu cari nemuritorii legionari, al căror sînge și animă au degenerat în noi, sfidau și periciunea și legile timpului, stabilind eternitatea faptelor omenești în fața faptelor Creatorelui.

Fie binecuvîntați, pre cît vor mai trăi aceste ruine, acei români cari au avut ideea în timpul delimitării locurilor celor ieșiți din servagiu prin actul de la 2 mai ; fie binecuvîntați acei români ce au pus ureche ascultătoare la țipetele mele desperate, în acea epocă, pentru ruinele din Reșca, ruinele din Celei și ruinele de la Turnul lui Severin. Aceste centruri mari ale gloriei străbunilor noștri, aceste tărie, în cari se mai conțin acte și documente de nobilitatea, drepturile și meritele patriei noastre, s-au sustras ravagiului, și nici mîna profană a destructorului nu le va mai ataca, nici plugul nu va mai trece preste dînsele, pînă cînd mijloace materiali vor permite unui guvern ca acesta, unui ministru al Instrucțiunii publice ca dumneata, d-le ministru, să facă săpăture serioase spre descoperire și conservare, iară nu spre amestec și destrugere ; săpăture ca acestea, urmate dupe exigențele științei, și pre cari, permite-mi, d-le ministru, să o zic, nu le-am putut efectua decît numai atunci cînd în capul Ministerului Instrucțiunii publice s-au aflat miniștri a căror capacitate i-a făcut să fie convinși că numai știința poate face istoria unei țare ; și o țară fără istorie, aibe ea oricîte merite, nu poate servi decît traficului, ca materie din care se scoate bani. Ruinele Greciei au dat viață Greciei ; istoria noastră ne poate conserva numai, ne poate anima contra elementelor ce se scol din toate părțile asupra naționalității noastre.

Am găsit multe obiecte în mormintele ce am săpat și la cîteva cercări ce am făcut în cetate, și mai cu seamă pre la moară, vreo 7—8 lampioane întrege, în diferite forme și de diferite mărimi ; cîteva urcioare întrege ; două fragmente de marmură, unul reprezentînd un qua-

drigiu și altul o altă grupă; o oglindă de argint cu psiché și zefir și un Amor în dos, lucrare artistică; și multe alte obiecte, stricate din neștiința și neîndemînarea săpătorilor.

Aci se găsesc monete din mai multe epoce. Mai cu seamă însă de la Septim Sever pînă la Aurelian, și de la Constantin pînă la Honoriu. Aci am adunat multe monete de pre la săteni. Văzînd că întrul cetății a săpa neregulat, fără plan fixat, este pierdere de timp, m-am pus să caut sarcofage și am și găsit două, dintre cari unul iarăși tot umblat și altul în tot întregul său.

Pînă a nu descri pre acest al doilea sarcofagiu important, trebuie să observ că romanii aveau obicei, de cele mai multe ori, să-și îngroape morții afară din cetate; și cei mai avuți se întreceau în luxul mormintelor, sarcofagelor, monumentelor și mausoleelor, cari serveau și drept înfrumusețare la intrările în cetăți.

Al doilea, trebuie să observ că numele generic de *sarcofage* ce dăm astăzi tronurilor și mormintelor de piatră este neexact, pentru că *sarcofagiu* s-a zis de către greci unor tronuri numai, făcute dintr-o piatră ce se zice că se găsea la Corynth, și care ar fi avut proprietatea a consuma și absoarbe, numai în patruzeci de zile, corpul ce se depunea într-însele. Daca dară sarcofagiul, precum o indică și definițiunea vorbei, avea proprietatea a consuma în patruzeci de zile corpul ce i se depunea, un tron de piatră, care conservă două mii de ani corpul ce i s-a încredințat, s-ar putea numi mai exact *sarcofilact*, decît *sarcofagiu*.

Să nu mă întind însă în definițiuni de vorbe și să zic și eu ca toată lumea, precum nu ziceau romanii însă, la toate tronurile și mormintele de piatră: *sarcofagiu*.

D-a stînga drumului roman, la intrarea în cetatea *Antina*, în aceeași dispozițiune ca și cel de sub tindă de la Celei, cu tot latul spre drum, în grădina unui sărac sătean, pre care l-am despăgubit prin bună învoială ca să mă lase să sap, la adîncime numai de o jumătate metru, am dat de sarcofagiu. Am făcut șanț larg în giurul lui, ca să se poată umbla cu înlesnire pînă mai jos de bază; am rădicat tot pămîntul de pre capac, cu ascuțișuri de lemne și cu mînele, pentru ca să nu se zgîrie

de vreun instrument de fier; l-am măturat și l-am spălat de toate părțile și am văzut aceeași formă identică cu cel de la Celei, ceva mai scurt numai.

Doi meșteri țigani, cu daltele și ciocanele lor, erau aci. S-a pus unul la un căpătîi al sarcofagiului, altul la celălalt, și, prin sistema ce am adoptat, s-au scos întîi plumburile, apoi scoabele de fier. La curățirea cimentului din giurul capacului mi s-a anunțat nenorocirea cea mare: furnicele, aceste destructoare implacabili ale interiorului sarcofagielor; ele-și făcuse loc printre ciment și ieșeau droaie pre două puncturi, spăriate, cu ouăle în gură.

Am rădicat capacul cel greu cu funie, cu lemne și cu mînele, și l-am dat pre jumătate de laturi, ca să pot căta în întru. Acesta fiind răsuflat, profumul delicios care s-a exhalat din cel d-întîi de la Celei nu mai era; dar un fenomen extraordinar m-a surprins: acoperit ușor și pre alocurea de pămîntul cel cafeniu al cadavrelor, scos de furnice negreșit, dasupra se vedea mai întreg capacul cosciugului de lemn, foarte frumos, lucrat într-o tîmplărie stranie.

Am dat afară, cu multă îngrijire, pămîntul de dasupra și am rădicat acest capac drept, despicat în două. Aceeași dispozițiune a corpului: capul la miazănoapte, picioarele la miazăzi, ca și în celălalt! Nici o frunză de dafini; diferite țesături topite: abia desenul lor se distingea. Am început cătarea iarăși de la picioare: nici un urcior; o sticlă, care a servit de lacrimar, zdrobită; tălpele de plută de la picioare mutate de la locul lor, de către furnice negreșit, și trase dasupra. Am observat oasele pînă la mijloc și mi s-au părut de femeie; un anel mic, negru, m-a încredințat și mai mult că este așa; un lănțișor și un cercel de aur mi-au confirmat că a fost femeie; și cearcănul gurei, cîțiva dinți stricați, au constatat că a fost o femeie în vîrstă, nu însă bătrînă.

Nici la aceasta nu s-a conservat nimica din părul ei, nici din vestmintele ei; dară am găsit acum diferite

obiecte ce n-am găsit nici în cel d-întîi, nici în altele mai nainte. Iată ce am găsit : întii capacul cosciugului de o frumusețe rară și conservare miraculoasă, cu toate bronzurile pre la încheieture în număr de 12, și cu broasca cu cheia într-însa, diferite belciuge de bronz în jurul capacului ; și zic miraculoasă, pentru că, după cinci monete de bronz pre cari le-am găsit în mormînt, — și dintre cari cea mai nouă era a lui Caracalla, arătînd puterea tribunițială pentru a 16-a oară, împărat pentru a patra oară, consul pentru a patra oară, cari acestea combinate ne dau anul Romei 966, iar al mîntuirii 213, adică vechime de una mie șase sute și cincizeci și șase ani, — este miraculos lucru să se păstreze un lemn subțire în așa stare. Al doilea, am găsit un briceag închis, cu plăselele în forma unui picior mic de capră. Al treilea, am găsit două zaruri de chihlibar. Al patrulea, am găsit cărămida care a servit de săpun la spălarea corpului. Al cincelea, am găsit un ac lung de fildeș, cu o formă elegantă, care i-a ținut părul. Al șaselea, am găsit un fus de fildeș, cu părsnelul de chihlibar. Al șaptelea, am găsit o bășicuță subțire care a putut servi, cred, drept medalion de aur. Al optulea, un cercel de aur fără nici o piatră perechea lui ; daca va fi avut pereche, n-am putut-o găsi. Al nouălea, am găsit un lănțișor de aur, care se vede că ar fi avut și mărgăritare, dar acestea n-au putut rezista. Al zecelea, am găsit un colan, sau o brățară, căci este foarte decompusă, a fost foarte fin lucrată, — este zdrumicat cu totul ; nu este de aur, dară încărcat de mărgăritare, toate stricate. Al unsprezecelea, cinci monete de bronz : una bronz mare, Septim Sever, reverul : ADVENTI AUG. FELISSIMO S. C. — Sever în haină militară, călare spre dreapta, rădicînd mîna dreaptă ; — variațiune a nr. 477 din Cohen ; bătută la anul mîntuirii 196 ; — alte trei bronz de mijloc, foarte fruste, Faustina jună și Julia Doamna, și una bronz mic forte, cu reverul ce am indicat. Al douăsprezecelea, o mică turtă de făină albă, redusă pînă la transparent. Al

trisprezecelea, am găsit un pieptene, care se vede că a fost foarte delicat lucrat, dară l-am găsit zdrumicat cu desăvîrșire. Al patrusprezecelea, am găsit un obiect ciudat : un sul ca de 12 centimetre pre care sunt petrecute rotițe de chihlibar strînse una de alta, avînd la amîndouă căpătîiele cîte o roată mai mare, tot de chihlibar. Fost-a un mosor ? Toate aceste chihlibare sunt, dupe ceea ce cunoaștem astăzi, chihlibar de Buzău. Al cincisprezecelea, am găsit mai multe obiecte diferite, sfărîmate sau topite, despre cari nu-mi pot da seama. Și, în fine, al șasesprezecelea, am găsit un anel negru foarte frumos, de o compozițiune despre care iarăși nu-mi pot da seamă.

Nici în acest mormînt nimica care să indice numele moartei. Putem afirma numai că a fost o femeie în vîrsta de mijloc, aparținînd unei case avute, și care urmează să se fi îngropat în anul de la Cristos 213.

Toate acestea s-au făcut în 6 ore de duminică, începînd de la 10 și lucrînd pînă la 4 ; s-a dat oamenilor de băut în abundență, bacșișuri la fiecare care a găsit cel mai mic obiect.

A doua zi la 21 am plecat la Craiova.

În Craiova am cumpărat multe medalie, de bronz mai cu seamă, și cîteva figurine. Am fost la Bucovăț pre marginea Jiului și am mai admirat această biserică din timpul banilor, înainte de Negru, zidită pre ruine romane, din cele mai tari și impozante, care biserică este cel mai vechi monument *românesc*, care atestă o civilizațiune pronunțată, în arhitectură și pictură, și care se surpă, d-le ministru, cu toate că în mai multe rînduri am dat și fotografia ei în minister, am arătat, și prin presă și în Cameră, de mai multe ori, importanța acestui monument în toate privințele, și am și izbutit a se trămite odată un arhitect acolo, care a și făcut un deviz, dară aci s-au mărginit toate. Trei pietre de pre mormintele banilor Craiovei s-au transportat de către călugării greci dincolo de Jiu, la Bucovățul Nou, transformat în temniță, și s-au aruncat în curtea acelei biserice ; le-am spălat și acoperit în mai multe rînduri, pentru că aceste

trei pietre sunt și de interes istoric și de un mare interes paleografic; n-avem nimic asemenea în muzeul nostru. Vă rog, domnule ministru, să dați ordin cît mai în grabă să se aducă acele trei monumente cu toată îngrijirea în muzeu. Am oprit și la Bucovăț de a se mai exploata ruinele romane de către oricine. Am descoperit aci un zid întreg al unei dome întinse și am recomandat d-lui prefect Broșteanu, în care am găsit interes pentru antichități, păstrarea cu sînțenie a acestei ruine importante, rugîndu-l să dea îndată ordin a se aduna de pre la țăranii din comună și cărămidele romane cu care este pardosită biserica și pre care au mai despardosit-o.

La o postă depărtare din Craiova spre Severin, la Valea-Rea, se înalță un pisc, mai de marginea drumului spre stînga, asupra căruia se întinde un șes admirabil, pre care romanii, dacă nu și dacii poate, au profitat să-și facă și aci cetate. Am găsit pre suprafață multe cioburi, multe fragmente de diferite vase cenușie și roșii, dară nu am putut săpa deloc aci, pentru că nu am avut oameni.

De aci am mers la d. Filișanu, care mi-a dat și acum, ca totdauna, medalie adunate de dumnealui din preajme. Nu departe de la casele d-lui, pre o vale care se cheamă Răcărelul, și unde s-au găsit multe monete dace, este în afundare în sus un loc ce se zice și la cetățuie. Acolo s-au găsit mai multe obiecte, se zice, dară eu n-am văzut nici unul; o bardă mare între altele, din care un vier și-ar fi făcut o sapă.

În fața Răcărelului, preste drum, d-a stînga drumului, spre Jiu, se cheamă Răcarii, moșia d-lui Glogoveanu. Acolo a trebuit negreșit să sap ca să mă încredințez măcar daca în adevăr sunt ruine romane, precum auzisem.

D. subprefect al plășii, care mi-a dat și două obiecte de fier găsite în preajma locului, mi-a procurat cîțiva oameni și am putut să sap atîta ca să mă încredințez că sunt ruine romane, că a fost aci cetate de zid romană. Este de observat că pre unde este abundență de ape bune s-a rădicat și o cetate romană, și de acolo vine numirea mai multor cetăți romane *Reca, Reșca, Răcari, Răcărel,* cari toate însemnează, în limbile slave, ape,

izvoare mari. În valea cetății Răcari sunt cele mai frumoase și abundente izvoare de apă ce poate întîlni cineva. Am luat conturul și planul situațiunii cetății Răcari, nr. 8, și am urmat drumul la Turnu lui Severin.

La o mică distanță de aci, la Filiași, se rădică, domnule ministru, cel mai frumos monument pînă astăzi de marmoră: este mausoleul rădicat de d. Filișanu în memoria fiiului său iubit. Descrierea acestui mausoleu ar merita un articol special; se întîlnesc arareori asemenea monumente prin părțile cele mai civilizate ale Europei; el a costat aproape un milion. Nobilitatea materiei și arta se întrec într-însul.

Nu m-am putut opri, domnule ministru, deși afară din materie, să nu menționez acest mausoleu pre care l-am admirat.

La Severin, fiind punctul cel mai principal al urmăririlor mele, a trebuit să mă așez pentru mai multe zile. Ajuns aci la 24 iuliu, am pornit tocmai la 9 august.

Am voit întîi să desfac Turnul lui Severin, rădicat aci nu de Septim Sever, nu de Alexandru Sever, ci de Severin, socrul lui Filip Arabul, tată Ottaciliei Severei, care s-a supranumit *Arabul* pentru că se născuse în Arabia și care s-a urcat pre tron la 244 după Cristos, după ce a ucis pre protectorul său Gordian III Piosul.

Sub acest împărat a început Dacia să bată monetă de aramă cu numele ei propriu: *Provincia Dacia*, cu însemnele legiunilor V și XIII, ceea ce a durat pînă la Gallian regulat, și apoi prea puțin, sub Aurelian, cu o altă formă. Traian Decie, succesorele lui Filip Arabul, a pus numele patriei lui *Dacia* și *Dacia Felix*, pre numerarul Romei, pre monete de argint, unde pînă la dînsul Dacia nu figurase decît *Dacia Capta*, afară de două monete de bronz și ale lui Hadrian cu *Dacia* stînd pre Carpați, și alta *Exercitus Dacicus*, cu împăratul călare în fața a trei legionari, cu insemne indicînd trei legioane ce ocupau sub dînsul Dacia, și o monetă de bronz a lui Antonin Piosul, cu Dacia aducîndu-și tributul la Roma.

Filip Arabul s-a cercat să pună pre Dacia pre numerariul de argint al Romei, dară se vede că s-au bătut numai cîteva eșantilione, pentru că acestea sunt de extremă raritate.

Filip Arabul a bătut pre carpi în țărele noastre și s-a numit „Carpicu" și a pățit și el de la Traian Decie, născut în Dacia, care i-a succedat, ceea ce făcuse el lui Gordian III.

Cîțiva istorici zic că Filip Arabul îmbrățișase cristianismul. Sub Filip Arabul, dară, s-a rădicat acest turn de către socrul său Severin, care comanda în aceste părți ale imperiului, și tradițiunea nu minte numind acest turn *Turnul lui Severin*, iară nu al lui Sever.

Am ocolit și m-am gîndit mult la degagiarea acestui turn de ruinele ce-l desfigurează; dară mijloacele mele nu erau de treapta unei asemene întreprinderi. M-am mărginit să desfac de ruine și de grămădiri de pămînt numai bolta principală a intrării proprie în turn, care este despre Dunăre, cum și a desface și a adînci o altă deschidere mică, pre care iese un jghiab de piatră, pre unde se aruncau negreșit imondice și poate și sîngele celor uciși.

Am adus aminte că închisorile romane, mai cu seamă în turnuri, erau despărțite în trei trepte; nu mai este îndoială că acest jghiab ieșea din al treilea grad. Am găsit, adîncind aci, mulțime de oase de om, ceea ce a confirmat și mai mult părerea mea. Sunt aceste oase de ceva capi ai carpilor? — cine o poate spune! Am lăsat dară Turnul lui Severin și am venit la capul podului, unde stă plîntată măreț gloria faptelor străbunilor noștri.

Trebuie să mulțămesc, să mulțămim toți românii, ori și de pre unde, celor ce au luat măsure serioase să se conserve amîndouă grupele cele întinse de ruine, de amîndouă laturele drumului ce pleca de la capul podului și se urca pre Jiu la Vulcan, d-a dreptul spre capitala lui Decebal; din acest drum se despărțea altul, care trecea Jiul, mergea prin Antonina, se unea aci cu cel de la Celei, lua în sus Oltul, mergea la *Castra Traiani* (Rîmnic), și ieșea pre șesul Daciei superioare prin *Stenae* (Turnu Roșu).

Aci m-am pus să sap în amîndouă grupele de ruine. Ruinele romane de la Severin sunt de trei nature distincte și reprezentă trei epoce mari diferite: secolul II, secolul IV și secolul VI. Dupe aceasta vin a se amesteca cele ce nu pot avea un caracter propriu distinct, nici în zidărie, nici în obiecte aflate într-însele, și nu mai putem studia decît numai monetele.

O cărămidă cu imprenta *Coh. I Sacra* din legioana a V-a negreșit, ce am găsit aci, este contimporană cu aceea ce am găsit la Celei: *Coh. III Brit.*, negreșit din aceeași legioană a V-a, periodul I, începutul secolului II.

Mulțimea monetelor de bronz, mai ales din timpul lui Constantin, suprapunerea în multe părți și adăogiri de zidărie cu cărămidă mai subțire și cam alt ciment, deși din același material, arată periodul II, mijlocul secolului IV.

Monetele lui Justin și Justinian, pînă la Ion I Zimnisces; cărămidele exagone, subțiri și fine, cu litere cam în caracterul celor de pre monete în acea epocă; un exagon cu o cruce primitivă bizantină, nu ceea ce se numește crucea greacă; un medalion de bronz, găsit în temelia ruinelor preste care și-a zidit case d. Roșianu, modulul 16 al scărei lui Mionnet, reprezentînd un castelan călare cu un curui pre mînă și cu veverița pre partea d-îndărăt a calului; frînele calului și costumul călărețului, — îmi arată pre gotul bizantin. Acestea toate îmi dau probe unui al III [-lea] period, care este secolul VI.

Dar daca sub Justinian Severinul a jucat vreun rol, daca și Severinul a fost reparat oarecum de Justinian, pentru ce nu-l numește Procop între castelurile, forturile și cetățile reparate de Justinian, în cartea sa *Despre edificie?* Dară cine știe aceasta între schimbările de numiri ale cetăților, ce au succedat în diferitele epoce? cine poate să încredințeze aceasta? care român pînă acum a luat pre Procop în mînă, și, cu ajutorul celorlalte itinerare și periple chiar, precum Hierocleu, Arian și periplul anonim al Pontului, măsurînd cu stadul lui Justinian, să poată zice: aci sunt ruinele cutărei cetăți, cutărui for, cutărui castel al lui Procop, pentru că celălalt a fost dincolo, și mai la vale celălalt, în distanțele indicate de dînsul? Care român pînă acum și-a impus să confrunte cel puțin pre acești autori, întru ceea ce ne privește măcar, și să lămurească ceva în geografia comparată a bazinului Dunării, fără care istorie nu vom putea

avea? Care român a confruntat vreodată, care guvern, care ministru de Instrucţiune a ordonat, a plătit o confruntare, nu mai vorbim de Herodot, Strabon şi Ptolomei, dar o confruntare serioasă măcar între itinerariul lui Antonin, tabla Peuthengeriană şi Procop, şi cel puţin măcar numai întru ceea ce ne atinge pre noi d-a dreptul şi preajmele noastre?

Asemenea cărţi noi nu avem deloc, domnule ministru. Autorii bizantini pînă la Halcocondilla, acest magazin unde stă închisă istoria noastră din mediul ev, nu s-a cercetat de către nime, pre cînd trebuia măcar pasagele ce ne privesc să formeze cîteva volumuri în bibliotecele noastre. *Coloana Traiană,* această epopee în plastică a războaielor noastre, numai nouă ne este cu desăvîrşire necunoscută. *Danubiul* lui Marsigli, românul fără limbe străine nu-l poate cunoaşte. Istoria Mării Negre şi istoria Dunării, tocmai nouă românilor ne este cu desăvîrşire necunoscută. Scriitorii noştri scriu farse teatrali pre cari le numesc şi drame, şi învăţaţii noştri fac gramatice care de care mai scalîmbă, mai fără raţiune, mai fără estetică.

Societatea academică şi-ar fi înţeles mai bine misiunea, crez, daca nu s-ar fi ocupat mai întîi cu gramatica, daca nu şi-ar fi început adică lucrarea de unde trebuia să se sfîrşească. Se ştie că nu gramaticii şi lexicografii fac limbele, ci scriitorii, traducătorii cei buni, poeţii cei adevăraţi. Făcătorii de gramatice şi de dicţionare sunt ridiculi cînd vor ieşi din rolul lor de robi ai geniului, de salahori ai arhitectului; pentru că ei nu pot decît să adune şi să aşeze ceea ce a creat geniul şi a format spiritul naţional. Pre lîngă acestea, onorabila Societate Academică ar fi trebuit să observe că este o estetică în toate şi toată limba are aticismul ei şi că aticismul limbei româneşti iese arareori din barierele Bucureştilor. Dumnealor ar face mai bine să facă cărţi de acestea pre cari le pot face învăţaţii, iar nu să se amestece în ceea ce numai geniul creează şi numai spiritul naţional legitimează. Cu banii ce se risipesc pre fiecare an pentru aşa lucrare s-ar putea face pre tot anul, chiar şi de către dumnealor, cîte o carte.

Să mai încetăm, deocamdată, cu gramatica, pînă se va face limba şi se va fasona, îşi va lua caracterul ei propriu pre tribună, pre catedră, pre amvon, în barou, în industrie, în ştiinţe, în poezie, în jurnalistică şi prin saloane mai ales.

Considerînd diferitele obiecte şi diferitele monete găsite prin aceste ruine, pot zice, desigur, că aceste ziduri ale Severinului au fost în întregimea lor locuite pînă pre la începutul formării statului nostru în domniate. Am găsit monete de argint şi de aramă prin mai multe locuri, la diferite adîncimi, ale regilor Serbiei şi ale cruciaţilor pînă la începutul secolului XIII; am găsit şi o monetă mică de argint cu un cap de bou, cu luceafărul între coarne, cu soarele şi cu luna pre aver şi cu crucea greacă îndoită pre rever; nici o literă pre această mică monetă. Nu mă hazardez să mă pronunţ asupra ei pînă cînd voi consulta pre d. Dimitrie Sturdza, care se ocupă mai special de monetele româneşti.

Astfel dară, în Severin, afară de trei perioade mari clasice, afară de cele ce indică istoria episcopiei Rîmnicului, se găsesc aci vestigie de locuinţă şi activitate pînă în secolul XIII. Dară înainte de Traian nu era nimic aici? Nu poate fi aşa. Mai multe pietre rotunzite pentru praştie, fragmente de custure de silexuri, două topoare de piatră silexată, din care s-a întrebuinţat multă la facerea podului, şi apoi mai multe fragmente izolate de vase în stilul grec, mai multe inscripţiuni cu litere greceşti, mai multe fragmente de subiecte mythriace, mai multe monete ale regilor Traciei şi Macedoniei şi o mare cătăţime de monete ale Pontului şi ale oraşelor din Asia Mică, găsite de d. Grigore Miculescu acum trei ani, la săpătura unui puţ, arată învederat că civilizaţiunea, tăria rezbelului şi activitatea comerciului domneau aci pînă să nu domine romanii.

Am deschis mai bine de 40 metri mur pînă în temelie, pre dinafară şi în întru; mai ales o încăpere în octagon, pardosită cu cărămide. În întru spre oraş am desfăcut în tot interiorele ei o încăpere cu muri de piatră de 16 metri lungime, de 8 metri lărgime şi patru metri înălţime. Această încăpere desfăcută întreagă în interiorele ei mi se părea, sau că ar fi făcut parte din

dependențele vreunei dome considerabile, sau că va fi fost o încăpere spre locuința legionarilor; precum am mai găsit mai în urmă cinci, lîngă Tîrgul Jiului. Am pus dară să sape d-alături, la distanța ce ar fi cerut-o o stradă antică și la o altă distanță iară mică spre față, către drumul cel mare. Cercarea de alăturea nu mi-a dat nici un rezultat satisfăcător; cea despre față însă, tocmai la o adîncime de 2 metri, mi-a dat rezultat ceea ce căutam: un mur frumos și regulat de domă romană din I-a epocă.

Am căzut tocmai asupra unui unghi; am tras un mic șanț în giurul lui pre dinafară și a trebuit să curm lucrarea, pentru că ziua de lucru aci o plăteam $2^{1}/_{2}$ sfanți și-mi trebuia mulți oameni. De partea stîngă, adică de partea dreaptă a podului, am făcut cîteva cercări norocite; aci n-au prea săpat oameni și se poate descoperi o mare zidărie; nici un zid nu este stricat rău, afară de acelea ce a stricat d. Laurian, căutînd nu știu ce, pentru că n-am înțeles deloc ce a căutat. Un proprietar, d. Ion Dunărint (Bălteanu), mi-a dat un espadon lung de 1 metru 65 centim. cu 2 ascuțișuri, găsit de dumnealui în Balta-Verde, mică distanță din josul Severinului. Acest espadon îl numesc astfel, pentru că de acest fel de armă se apropie mai mult. N-a putut servi decît unui cavaler călăreț în prima cruciată. Crucea mînerului și fiarele tecei, cari au putrezit, sunt la espadon. D. Ipceanu mi-a dat o secure romană și d. Grigore Miculescu un urcioruș.

Am cumpărat multe monete de bronz și de argint, de la Orșova mai cu seamă, 500 și mai bine, cu cîte $1^{1}/_{2}$ sfanți bucata; în general bine păstrate, mai cu seamă dintre cele de argint, epoca Vespasianilor, reveruri foarte variate.

Am aflat că în preajma locului este un loc ce se zice *Cetatea latinilor*, și dupe descrierea ce-mi făcea d. prefect de această localitate, m-am decis să mă duc să o văd. D. prefect a dat ordinile cuviincioase să fie acolo oameni destui, pentru că era și duminică. Ori de cîte ori era trebuință de oameni, potriveam să fie într-o sărbătoare, pentru ca să nu se stînjinească oamenii de la lucrul pămîntului, deși nu veneau degeaba.

La distanța de la 25-30 kilometre, în jos de Severin, lîngă satul Oreavița, proprietate a statului, pre un deal înalt încongiurat de văi, se întinde un șes încongiurat de un șanț, pre alocurea foarte bine distins, și pre acest șes, cu o vedere și pozițiune admirabilă, a fost o cetate de pămînt. Dară de ce s-a zis a *latinilor?* — tot pentru ce se zice și a *păgînilor*, și a *jidovilor*, a *uriașilor*. Alt rezon n-a putut fi spre a se da acest nume acestei cetăți, în care nu este nimic latinesc. Vreo 200 oameni mă așteptau pre valea și pre culmea acestei înălțimi. Am dispus oamenii la lucru cu sistema ce am adoptat, și m-am apucat să măsur cetatea. Planul ei de situațiune se înaintează sub nr. 9. Printre mulțimea de vase, mai toate cenușie sau albe, s-a putut scoate întreagă o mică ulcică, în formă de ceașcă cu mînușe, și vreo două vase mari cari se pot repara.

Neștiința săpătorilor face că se prăpădesc cele mai multe lucruri, pentru că, oricîte instrucțiuni s-ar da, oricum li s-ar arăta să lucreze, pentru ca să scoață întreg obiectul ce găsesc, este nimic: trebuie inteligență și deprindere, și numai cind s-ar putea să se lucreze cu aceiași oameni mai mult timp, s-ar putea parveni să se spargă și să se strice mai puține obiecte găsite.

Am găsit aci săgete de fier, custure de fier și un fier de lance; am găsit un obiect de fier la căpătîiul unui schelet sau mai bine la capul unor oase dezlocate și mai putrezite, de un om foarte mare. Acest obiect de fier sferoid în forma unei ghiulele, ceva mai mare de calibrul 4, are trei găure, prin cari a fost legată de ceva; este de 4 oca și mai bine. Tot aci s-a găsit un alt fier mic rotund, cu coadă. Fost-au acestea măsure? n-aveau ce căuta la capul mortului. S-au întrebuințat ca armă? este posibil. Adeseaori am găsit prin unele oseminte foarte veche, și cîte un topor de piatră, vreo custură silexă, sau vreo piatră mare sferoidă, cum am găsit una în altă cetate dacă, tocmai de mărimea acesteia. Dacii se vede că aveau și ei obiceiul celților a se îngropa cu o armă lîngă dînșii; dară această cestiune fiind de mare importanță și cerînd observațiuni lunge, nu mă pot pronunța asupra ei.

Cetatea aceasta a fost dacă și mai multe oseminte putrezite indică o foarte veche epocă a ei. O așa cetate, spre a se putea explora regulat și serios, ca să se poată face studie în asemeni grele cestiuni, trebuiește timp și oameni. Romanii au trecut pre aci, au lăsat însă prea puține vestigie. Dacii au locuit-o timp îndelungat. Am găsit aci un obiect de bronz foarte curios despre care nu-mi pot da seamă ; are asemănare însă multă cu un alt obiect, asemene de bronz, găsit tot de mine acum cîțiva ani la cetatea Nedaților, în preajma Talpei, în Vlașca, *Tapes* negreșit a lui Xiphilin, unde acest istoric, care ne arată superbul portret al lui Decebal, și tradițiunea locală spun despre o mare bătaie a dacilor cu romanii. Am găsit cîteva oale cu cenușă, între cari două întrege. Oala este celtă și cenușa este negreșit de corp de om. Ardeau dacii pre morți și strîngeau și ei apoi cenușa în urne ca și grecii și romanii, ca și celții ? și una și alta : și se vede că și dacii își și îngropau și își și ardeau cadavrul ; mormînt însă, propriu-zis dac, n-am găsit pînă acum, nici vreun fragment de lampion sau hîrb de luminat lîngă oseminte ce am putut crede dace, n-am găsit pînă acum. Aci sunt convins că s-au ascuns mai multe obiecte, din cele găsite de către săteni, cu toate că aruncam bacșișurile cu profuziune pentru cel mai mic obiect ce mi se arăta. Eram singur numai cu d. inginer Danielescu a dirige și a preveghea 200 de săpători. Înaltul funcționar al prefecturei, ce mi se dase de către d. prefect, — pentru că domnealui n-a putut veni în persoană, fiind silit să însoțească pre ministru de interne, care venise cu vaporul la Severin, — era om foarte greoi și foarte neinteligent. A dormit dezbrăcat în sat tot timpul lucrului.

Despre măsurele de fier ce am descris mai sus, am aflat că s-au ascuns de către cei ce le-au găsit ; am cerut dară de la d. prefect o anchetă îndată ce m-am întors în Severin, care anchetă s-a făcut chiar în noaptea aceea de către un ofițer de jardarmi și un funcționar al administrațiunii. A doua zi junii funcționari au venit cu obiectele fără să se dea o palmă, potrivit rugăciunii ce le făcusem cînd au plecat. Negreșit că cei mai mulți dintre acești săpători au băgat în sîn cîte vreun obiect găsit, spre suvenire *de cînd au săpat la Cetatea letinilor*.

Nu puteam să plec din Severin fără să merg și la Topolnița, monastioară, schit a vornicului Buliga, pre Topolnița în sus, ca la 30 kilometre departe de Severin ; mai ales că știam că un monument roman foarte frumos, cu o mare inscripțiune latină, se află în curtea acelei monastiri. D. prefect Poteca a binevoit să mă însoțească.

Nu este aci locul să vorbesc asupra monastirilor noastre.

Monumentul despre care auzisem este admirabil, se compune din două bucăți întrege, de calchier-marmură, cu o inscripțiune întinsă, cu ornamente frumoase, despre care voi relata cînd voi comunica ministerului inscripțiunile ce am găsit în toată această excursiune, cari cred că se vor complecta mai bine cînd voi putea să adun și cele de pre dreapta Dunării. Am luat, împreună cu d. prefect, dispozițiunile cele mai eficace spre transportarea acestor două bucăți mari și frumoase la Severin, pentru ca de acolo să se poată aduce cu vaporul la Giurgiu și apoi cu drumul de fier în București.

Un așa monument, de o așa frumusețe, mărime și importanță romană, din cel mai frumos timp al primelor colonie, izolat nu putea ajunge aci ; și deși vornicul Buliga avea gustul latin, încît își boteza copiii cu nume romane, dară n-a putut să invente, să aducă din senin acest monument aci, între munți, și să-l zidească în advon spre podoaba bisericei sale, acum 260 de ani.

Din cercetări în cercetări, daca în preajma locului se zice undeva *la cetate, la grădiște,* daca se află pre undeva ceva ziduri veche etc., un bătrîn zise altuia :

— A fi vorba de *Zidina dachilor ?*

Această rostire fu destul ca să intru în cercetări și să aflu că, mai la vale de schit, de partea stîngă a Topolniței, în vîrful unui pisc înalt, este o zidărie uriașă care se cheamă : *Zidina dachilor*. Pornirăm dară, împreună cu d. prefect și inginerul, și cu vreo 10 oameni cu cazmale, spre pisc, la Zidina dachilor. Cu mari greutăți am putut urca și nici o altă cetate dacă pînă aci, cu o așa întindere și tărie, pre o așa înălțime, n-am întîmpinat. Aci își poate face o idee cineva, pentru ce grecii numeau pre daci : *„Aquilele Daci"* (Οἱ ἀετοί Δᾶχοι). În adevăr că cuib de acvile pare această cetate a dacilor. Aci piatra

este ruptă din munții vecini și aruncată pre acest pisc cu forță de Titan; apoi așezată prin grămădire și încleștată printr-un ciment ca și piatra.

Osteneala și timpul nu ne-a iertat să facem săpături; am luat însă circonferența și planul de situațiune al acestei admirabile cetăți pre care am onoare a-l alătura cu nr. 10.

Cu regretul dară că-mi lipsesc mijloacele serioase, necesare spre explorarea cetății Zidina dacilor, numită astfel negreșit în primii timpi ai slavilor în România, pentru că *Zidina* în limbele slave însemnează o *zidărie, ziduri mari,* am coborît pre cealaltă parte a piscului și ne-am întors în Severin.

Monumentul de la schit a urmat să fie rădicat undeva în această cetate și transportat de aci de vornicul Buliga acum 260 de ani, și urmează să fie rădicat de vreun prefect al vreunei legioane care a ocupat această cetate a dacilor; dară, cum am mai zis, nu este locul aci să vorbesc de inscripțiuni.

A doua zi am trecut în Serbia ca să cumpăr niște antichități și monete despre care mi se spusese, dară n-am găsit mai nimic.

La 9 august am plecat din Severin preste munți, la Tîrgu-Jiului, pentru că aflasem că în preajma locului sunt mai multe grupe de ruine, pentru că știam ruinele de la Porceni și pentru că voiam să urmăresc drumul roman pre muntele Vulcan; 25 de ore a trebuit să fac de la Severin pînă la Tîrgu-Jiului, pentru că drumul este foarte rău, timpul era foarte urît, ploua de vărsa și din mai multe locuri a trebuit să trămitem dupe boi ca să ne scoață din văgașurile de pre dealul Bujorăscu. Am tras la d. Constantin Danielescu, pre proprietatea căruia este o grupă de cinci încăperi, întocmai ca aceea pre care am găsit-o la Severin, spre oraș. Am desfăcut și am găsit numai două în două zile cu vreo 50-60 oameni, foarte frumoase și foarte întrege, de zid. Am găsit diferite fragmente de olărie romană, de olărie din mediul ev și chiar vestigie din timpul ocupațiunii nemților. Aceste încăperi romane au fost deci făcute negreșit spre adăpostirea cîtorva cohorte, spre paza drumului și a cetăților de mai sus, precum la Porceni, unde se păstrează

numele coloniei *Porcia*, dupe numele familiei consulare Porcia. În giurul acestora tradițiunea spune că a fost o biserică și, în adevăr, făcînd săpături pre locurile unde se zice că a fost biserica, am găsit multe cărămide cari ar fi servit la pardoseala ei; am găsit morminte și o cruce bizantină de piatră vînătă, în forma aceleia de pre cărămida exagonă din Zimnicea; am găsit asemene mulțime de cărămide foarte frumoase, cu reliefuri și smălțuite, cari au fost negreșit la tîmpla bisericei; multă fierărie, de cai etc.

Aceste încăperi au servit la multe rînduri de oameni.

Timpul devenit foarte rău și noi toți bolnavi, pînă la servitor, a trebuit să renunț a vizita celelalte ruine din preajmă și să las pentru altă dată cercetarea locului care se zice *la tronuri* și *la Porceni* și urmărirea drumului roman pre Vulcan, precum și admirabilile ruine ale palatului Buzeștilor, făcut cu spețele lui Mihai-vodă pre fosta proprietate a d-lor Bengești, ale cărui palat coloanele, capitelurile și marmurele cu inscripțuni importante se află transportate la casele d-lor Bengești în Craiova. Scara întreagă a acestui palat a fost de marmură și ornată de o singură viță sculptată de jos pînă sus.

Am plecat dară a doua zi răpede și la 15 august am fost în București.

D-le ministru,

Misiunea noastră, a românilor, în arheologie, este mai cu seamă să definim ce au fost dacii? care a fost începutul lor? cari au fost credințele lor? în ce grad de civilizațiune ajunsese ei cînd i-au cotropit romanii și le-au luat țara? și apoi cum au dăinit ei cu romanii în țara lor? ce au adoptat ei de la romani și ce au adoptat romanii de la dînșii?

Nici într-un alt secol științele arheologice n-au făcut atîta progres, nu s-au adîncit atîta în știință, ca în secolul nostru; și, mai cu seamă, de vreo trei zecimi de ani încoa.

Cu nimic alt noi nu ne putem prinde în acest cor al arheologilor Europei, ca venind cu idee exacte despre

ființa dacilor. Așadară aci mai cu seamă trebuie să țintească fiecare arheolog român.

Epoca de piatră, cu toate perioadele ei, mai dinainte decît oricari pomeniri ale istoriei și început de industrie, de la omul antedeluvian, de la omul fosil pînă în epoca de bronz și pînă în epoca de fier, — epoca de piatră este astăzi la ordinea zilei în arheologie. Dacii au să joace un mare rol în această epocă. Toate armele și instrumentele de piatră aflate prin țăre din vechime locuite și cu cari se mîndresc muzeurile Europei, la noi se găsesc în toate părțile.

Danemarca, Danesii, Irlanda, Scoția mai cu seamă, au dat pînă acum muzeurilor din Europa și discuțiunii arheologilor mai multe obiecte și mai multe subiecte. Silexurile, uneltele și armele lor de piatră fac de vorbă în toate cercurile arheologilor și dau materie de o mulțime de volumuri. Țara noastră nu este mai puțin avută în asemenea obiecte decît țărele ce am citat.

Care român, care locuitor de țară n-a dat o dată măcar preste o custură de cremene lungă, preste un topor de piatră, preste un cap de lancie de piatră, preste o săgeată de piatră, preste un buzdugan de piatră, preste o piatră rotunzită pentru praștie, preste un obiect oricare lucrat de piatră ? Cine a zgîriat puțin pămîntul, pre la vreo cetate dacă în munții noștri, pre malurile gîrlelor noastre, și n-a găsit ceva asemeni obiecte ? Daca ar fi o bună înțelegere, o deslușire dată tuturor proprietarilor, tuturor arendașilor, prefecților, subprefecților și primarilor mai cu seamă, noi în scurt timp am avea mulțimi de silexuri și obiecte de piatră, cari s-ar putea lesne clasa și compara între dînsele, și apoi cu cele din muzeurile străine, spre a defini epocele în care s-au întrebuințat, spre a se arăta afinitatea dacilor și a gradelor de civilizațiune a lor cu celelalte popoare contimpurane lor.

Este de mare trebuință, d-le ministru, să se aloceze în bugetul Instrucțiunii publice o sumă serioasă, pre care cred că n-ar refuza Camera reprezentanților națiunii să o voteze, pentru explorări serioase intreprinse pre tot anul, căci acestea ce am făcut eu estimp, deși mai serioase decît toate cîte s-au pînă acum, au fost, cu toate acestea, numai niște cercări cu rezultate norocite, spre

a putea atrage atențiunea guvernului și a reprezentanților națiunii, precum și interesul celor ce se ocupă cu istoria acestei țăre.

Toată această călătorie a mea, în curs de 43 de zile, cu toate transporturile, cu toate săpăturele, cu toate cheltuielele și cu toate obiectele, a costat 200 napoleoni. Alătur dară, pre lîngă obiectele ce am adus acum, pre cari mi-ați făcut onoarea să veniți să le vedeți, și tot ceea ce mai aveam, diferite antichități găsite în țară în alte excursiuni ale mele, spre a se depune toate în muzeu, clasîndu-se pre lîngă celelalte ce am mai depus ; necerînd pentru toate decît numai despăgubirea de 100 napoleoni minimum din ceea ce mă costă achizițiunea lor.

Iată lista tuturor acestor obiecte împreunate :

Obiecte de pămînt

35 vase întrege între cari 3 urne cu cenușă, dintre care una cu capac, diferite mărimi și diferite forme.
14 lampioane, diferite mărimi și diferite forme.
10 globule găurite, diferite mărimi.
7 roate găurite, diferite mărimi.
1 mască intactă, mare.
7 măști mice.
1 cap mare.
1 vas mic pentru parfumuri.
1 acvilă.
3 statuete intacte.
2 busturi intacte.
20 fragmente diverse.
2 muluri pentru statuete.
20 cărămide cu imprente de legioane și cohorte etc.
10 diverse obiecte.
Diferite fragmente de vase cu reliefuri.

Marmure

Bachus cu un satir și cu Ambellus intactă.
Un alt relief subiect de vînătorie cu inscripțiune greacă.

Un fragment dintr-un quadrigiu.
Un alt fragment nehotărît.
O Diană intactă.
Un Hermes bifront.

Silexuri și obiecte de piatră

Una armă mare, serpentină.
Șase custure, întregi.
Trei toporașe.
O sagetă cu dinți.
Două topoare mai mari pre lingă care se adaogă alte 4 de cărămidă avînd aceeași formă.
Opt pietre lucrate pentru praștie.
Mai multe bule mici negre.
O rîjniță romană cu fierul intr-însa.
O piatră mare serpentină lucrată.

Obiecte de bronz

O statuetă Venus.
O statuetă Mercur.
O vestală cu patera în mîna dreaptă.
Două statuete : doi gladiatori.
O statuetă mică, Venerea.
O statuetă mică, Mercur.
O statuetă mică, Diana.
O statuetă, Amorul, servind de suportă.
Un bou pre un piedestal.
O acvilă legionară pre un piedestal.
Trei cai pre piedestaluri.
Un porc mistreț pre piedestal.
Un bou mic.
Un cocoș.
Două plăci cu subiecte diverse.
Două vase.
Două cheie.
Două agrafuri.
Un mare număr de obiecte întrege și fragmente.

Broasca cu cheia într-însa, toate ornamentele de bronz, capacul cosciugului și diferite obiecte aflate în două sarcofagiuri.

Obiecte de fier

Un espadon de 1 metru 65 centim.
Doi pinteni de mărime extraordinară.
Douăsprezece săgete de diverse forme și mărimi.
O lance.
Un amnar mare.
O pasere pre un pește, emblema Municipiei Istria.
Trei bricege.
Mai multe custure.
O secure.
Un săpoi.
O altă sapă de altă formă.
Un fier de plugărie.
Un fier mare ce nu i se poate determina întrebuințarea.
Un buzdugan.
Diferite obiecte de fier.
Un fier de inficrat caii legiunilor cu literele AE. M.
O măsură mare de fier cîntărind patru oca.
O bulă mai mică.
Scoabele și plumburile a două sarcofaguri.
Două instrumente mari.
O cheie ciudată.

Bijuterie

O oglindă de argint cu psiché și Amorul pre dosul ei.
Trei cercei de aur.
Un inel gros de aur cu piatră gravată într-însul.
Un lănțișor de aur.
Un fermoal de aur stricat în mai multe bucăți.
Șase anele rupte cu pietrile gravate într-însele.
Unsprezece pietre gravate (antice).
O coroană mică de aur cu rubine și smaragduri mice.

Trei amulete de agat oriental și una de onix cu figure diverse.
Un anel de argint.
Un rubin lacrima.
Un smaragd lacrima.
Două smaragduri mai mari.
Un safir.
Un bălaș.
Un fermoal de aur bizantin, mare, cu mărgăritare și pietre diverse.
Un anel mare de aur bizantin cu un rubin și mărgăritare.
O mulțime de fragmente și pietrărie diverse.
Două obiecte obscene ; diferite obiecte de ivoar ; diferite obiecte de chihlibar.

Numismatică

Trei medalie de aur.
Patru sute medalie de argint.
Două medalioane bronz.
Patruzeci și opt bronz mare.
Patruzeci bronz mijlociu.
Patru sute bronz mic.

Pietrificațiuni

Șasezeci bucăți diverse.
O mare colecțiune de mineralogie.
O mulțime de exemplare foarte alese de mineralogie.

Toate aceste obiecte, vă rog, d-le ministru, să binevoiți a da ordin conservatorului muzeului să vină să le priimească, și apoi voi îngriji să le așez în muzeu pre la locurile lor respective.

Priimiți vă rog, d-le ministru, asigurarea celei mai înalte stime și considerațiuni.

Președintele Comitetului arheologic
CESAR BOLLIAC

PEȘTERA DE LA OBÎRȘIA IALOMIȚEI, PEȘTERA CU OALELE, COMOARA DIN CUMPĂNA CIOCÎRLĂULUI, VALEA CASELOR ȘI MORMINTELE DE PRE VULCANA MARE

În toate domină moda ; și cine crede că moda are puterea ei numai pre bulevardele Parisului, de unde-și întinde și-și împărțește ordinile ei pre cîte cinci părți ale lumii, preste lumea civilizată, semicivilizată și chiar barbară, și ordonanțările ei preste pungile celor mai avari, aceia cari cred că moda domină numai preste lumea civilizată, sau care aspiră la civilizațiune prin eleganță și galantarie exteriori și prin afabilități sociali, se înșeală.

Moda operează în științe, ca și în industrie, ca și în arte ; și aci tocmai, în științe, este fortele ei, rivalizînd cu însuși Isis și bizuindu-se să-i rădice una cîte una toate vestirile ei, toate vălurile ei și s-o arate goală, în neputință să-și mai acopere, să-și mai ascundă ceva.

Clio, zăpăcită, își vede spusele ei desprețuite.

Moda nu mai voiește istorie, va preistorie, anteistorie, unde biata Clio nu mai știe nimic. Să cedăm modei ; să facem și noi preistorie, anteistorie, cu riscul a cădea în antiistorie.

Moda s-ar putea zice *civilizațiune,* dacă n-ar fi cîteodată contra civilizațiunii, și civilizațiunea s-ar putea zice *perfecțiune* daca adesea n-ar fi atît de bizară.

Frumos este să asiste inteligența la această luptă încăierată a modei „civilizarea", zeitatea coruptă modernă, cu „Isis", zeitatea mistică a antichității. Această luptă încăierată a modei-Știința cu Isis-Misterul în secolul acesta s-a văzut mai crîncenă decît în oricare alt secol,

de cînd geniul-omul luptă cu succes contra geniului-natura, de cînd dată[1] primele anunțuri ale civilizațiunii, de cînd ține minte istoria sau menționează tradițiunea.

În adevăr, mari și miraculoase concuiste a făcut geniul-Omul, divulgator, contra geniului-Natura, mistificator!

În ceea ce ne privește, în acest articol nu intră să arătăm diferitele concuiste ale geniului uman prin dezvoltarea germenului lucidității, plantat în om mai înainte de toți vecii, pre cînd omul creat cu lumea se bălăbănea în luptele intelectuali cu animalele staționare în instinctul lor, cari astăzi nu mai sunt și cari au mai rămas spre a se putea vedea unde a fost omul și unde este acum, unde au fost și unde au rămas ele.

În ceea ce ne privește, în acest scurt articol, din care știința și laboarea ar întinde volume, și unde ne constrînge bezonia[2], pentru că politica și futilitățile trecătoare ne reclamă imperios tot timpul, nu este să aprofundăm aci, sfredelind în zecimele, în sutimile de secoli, și poate că aș zice și în miele de secoli, dacă umbrele judecătorilor lui Galileu nu ar fi prea aproape de mine, dacă nu m-aș teme de blamul celor ce păstrează chivotul textului strict al cosmogonici noastre biblice, lăsînd să-i scape tot simțul alegoric și păstrîndu-i numai corpul fără suflet.

Indianului i-a trebuit cinci mii de ani numai pentru pregătirea materialului și elementelor cu care să-și clădească lumea; japonului i-a trebuit douăzeci de milioane de ani ca să-și așeze cosmogonia. Și sunt popoare care te duc de mînă să-ți arate peștera din care au ieșit oamenii, albii și negrii, și peștera din care a ieșit soarele și luna.

O! negreșit că nu diferite școale de geologie, de antropologie, de etnologie se vor aminti în acest scurt articol, pre care ni-l inspiră un moment de repaus silit de ploaie în torente în *Peștera cu Oalele*, în muntele *Lespezei*, din josul muntelui *Șeaua*, pre care-l ocolește *Podul cu florile* în fața *lacului Roșu*, unde se scaldă, se luptă și se împreună vulturii, și cu care comunicau odată locuitorii acestor vîrfuri prin drumul zis din neștiință al tatarilor, ale cărui urme rezistă de mulțimi de secoli tuturor vînturilor, cam pre la jumătatea distanței între Petroșița și peștera cea mare cu schitul de la obîrșia Ialomiței.

Nu pre această hîrtie de pre care șterge urmele creionului stropirile ploaiei cu bășice ale uraganelor, se pot trata asemenea subiecte, pre care nemuritorii atleți ai științei celei noi, ai cercetării originelor și progresului omului prin originile și revoluțiunile globului, au deschis această eră în alte condițiuni.

Doi-trei lustri sunt mai cu seamă de cînd această mare știință, știința omului despre sine, știința omului despre originile lui, despre concuistele lui, a început să-și ia un corp serios, să-și așeze baze solide ca acelea ce regretă Arhimede că nu le are spre a-și putea pune bîrna cu care să miște lumea.

În toată Europa, și mai ales în toată lumea putem zice, se găsesc monumente, trăsure ale inteligenței, ale imaginațiunii, ale industriei umane, pre cari științele moderne de cari vorbim le numesc *anteistorice.*

Cînd se începe acest period, aceste perioade lunge, adînce în vechime, adînce în vîrsta globului, și poate și contimporane cu dînsul, cu toate revoluțiunile lui, nu poate nimene preciza, nici prin aproximativ, decît cu vorbele vage de *antediluviane*, *preistorice*, periodul de piatră brută, periodul de piatră cioplită sau lustruită, periodul de bronz, periodul de fier.

Cînd însă începe periodul de piatră brută, rămîne încă un mister în luptă crîncenă cu toate cosmogoniele.

Apoi, acestor perioade nu se poate preciza nici chiar măcar oarecum localitățile începutului lor! Tot aceea ce se poate vedea și închipui prin aproximativ, din diverse combinări și diferite comparațiuni, este că instinctul conservării și al confortabilității, perfectibile în om, s-a dezvoltat pre oriunde s-a ivit omul, pre aceeași rațiune, fie în sălbatecul antichității, fie în sălbatecul modern. Atît numai antropologia, etnologia și biologia au putut demonstra pînă acum.

Difere oricum școalele autorilor germani, și mai cu seamă englezi, cari au adîncit mai mult în studiul influ-

[1] datează.
[2] *besogne* (fr.) —nevoie.

ențelor selecțiunilor naturali asupra dezvoltării omului; raționeze oricît aceste sfredelitoare geniuri asupra unității sau diversității omului primitiv, sau oamenilor primitivi; raționeze naturalistul englez, filozoful german și anticarul scandinav cît de mult asupra localității unice sau localităților diverse unde s-a ivit omul, sau s-au ivit oamenii; fie omul același lucru, prefăcut din alb în negru, în arămiu, în galben, sau plumbatic, sau rămînă el în rasele lui speciali; fie el o specie sau rasă, — geologii nu pot să nu convină că omul este vechi ca pămîntul, precum spune și cosmogonia biblică, și că pămîntul, — cu tot respectul către Scriptura sîntă, — numără și va număra de mai multe zecimi de ori, de mai multe sutimi de ori poate, acele 7.000 de ani consacrați fatal vîrstii globului de către sînta Scriptură.

Să lăsăm pre etnologi în disputele lor dacă omul este o specie în unitatea rasei sale și este același, sau daca omul este un gen despărțit în mai multe specie, diversitatea primitivă. Să zicem numai că aceleași trebuințe, aceleași nevoie au căutat aceleași înlesniri prin aceleași expediente, impuse de necesitatea locală pre țărmii mărilor, pre mărginile rîurilor, pre cîmpii și pre munți.

Să lăsăm pre Tylori, pre Grawfurzi, pre Valaci etc., să discute asemenea cestiuni, și să ne ocupăm de aceea ce avem înaintea ochilor, pentru că nu vom ști niciodată ce au fost și cum au fost acei oameni cari au asistat la formarea Carpaților noștri, și ale căror oseminte fosile le găsim prin despicăturele și prin diluviul văilor acestor munți, amestecate cu ale mamiferelor, cu ale reptilelor, cu ale păsărilor poate, și cu moluștele, specie sau ordine cari nu mai există astăzi; pentru că nu vom ști nimic despre cei ce au asistat la formarea și erupțiunile Mării Negre, la cataclismurile și mai veche poate decît cele trei menționate pre locurile ocupate mai în urmă de către eleni ziși argieni, dintre cari cel d-întîi se urcă la o mie de ani în limbagiul vulgar înainte de războiul Troici, la acele cataclismuri despre cari abia mai atesta cîțiva vulcani stinși și afundați pre tromba acestor munți cari arată pre vîrfurile lor fosilele de viețuitoare ale adîncurilor mărilor. Milezii, ziși mai întîi carii, poate că vor fi lăsat ceva din omonimia lor în numele acestor munți;

negreșit că n-au știut însă nimic nici ei despre oamenii ce au locuit aceste locuri cu alte forme, cu alte clime.

Ș-apoi cîți secoli și cît timp nemăsurat a trecut din epoca cînd dacul a făcut cea d-întîi concuistă, bătîndu-se cu ursul și doborîndu-l, luîndu-i pielea spre a se acoperi el cu dînsa de injuriele uraganelor și de asprimea viscolelor și luîndu-i vizunia spre a se adăposti el într-însa, pînă cînd să ajungă în investmîntarea perfectă și de lux chiar, precum îl vedem pre monumentele ce au scăpat pînă la noi? Ce timp nemăsurat a trebuit să treacă de cînd femela lui, canibală poate, năștea prin scorbure, prin vizunii și prin peșteri pînă cînd s-o vedem investmîntată la perfecțiune, cu coafura elegantă, cu marame luxoase și înfășîndu-și copilul, precum vedem pre reliefurile Coloanei Traiane?

Cîți pași a trebuit să facă civilizațiunea, dezvoltarea inteligenței și a rațiunii în pruncia ei, mergînd d-a bușele; cîte generațiuni au trebuit să treacă, spunînd cîte ceva abia una alteia, de cînd dacul se bătea corp la corp cu ursul cu ciomagul numai, rupt din pădure, numai cu atîta măiestrie ca și a ursului, — pînă la perfecționarea arcului cu săgeți și cu pene colorate, precum ni le descrie Ovid, pînă să-și facă acea pavăză ovală cu așa ornamente, pînă să-și facă acel stindard balaur, cu atîta măiestrie încît să se umfle și să se restringă în suflarea vînturilor, acel bucium, acele trompete cu cari se deștepta văile, pînă să perfecționeze acea formidabilă *Arpi*, care înspăimînta pre germanul barbar, pre iasigul mai cult decît germanul, pre sarmatul mai cult decît iasigul, și însuși pre romanul care înspăimînta el lumea, — aceasta nu cred că vreun istoric, sau și chiar vreun filozof serios se va hazarda vreodată să o spună. Civilizațiunea în vechime n-a putut să progreseze cu pașii cu care a progresat și progresează în timpii moderni, și cu cît ne vom urca mai sus în aceste vechimi cu atîta trebuie să vedem această civilizațiune învîrtindu-se și reînvîrtindu-se în cercuri vițioase, staționară și bătînd apa în piuă. Omul izolat, omul rar, abia ici și colo, omul contimplînd natura numai, fără idee măcar să o studie, s-o explice, știe puțin să spună urmașului

său. Nu știm dacă dacul primitiv, din stînca lui, avea altă cugetare cînd se întîlnea cu semenul său din cealaltă stîncă decît să-l omoare și poate să-l și mănînce; necum să cate a se înțelege cu dînsul prin ceva semne sau sunete, nefixate prin nici o convențiune, spre apărarea lui în comun de fiare, de intimperie și de foame.

Am putea zice că pasul cel mai însemnat ce se face în fiece fel de industrie, gradul de experiență ce se obține cu orice lucru în timpul nostru într-un an de zile, în timpii despre cari vorbim, comparațiune ținută despre natura lucrului și natura experienței care ar putea fi imperceptibile la noi, au trebuit poate secoli, dacă nu zecimi de secoli, ca să se poată face de către omul fără de idee, fără exemple, de către omul izolat al acestor adînce antichități.

Fi-vom mai știutori ocupîndu-ne și chiar numai de omul postdiluvian al Carpaților? Știm noi ceva mai mult despre aceia pre cari îi numim daci, decît cele ce au putut parveni pînă la noi prin fragmentele scăpate din diluvii timpurilor istorice ale cîtorva istoriografi greci și ale istoricilor latini, cari au făcut cunoștință cu dacii tocmai atunci cînd dacii își da suflarea în apogea lor?

Reliefurile cele pre marmure, cele reprezentate pre bronzuri și pre plumburi turnate, mulțimea monetelor regilor celor din urmă ai dacilor, Coloana Traiană și arcurile lui Septim Sever pînă la Constantin ne spun îndestul că acești daci ajunsese un popor cultivat, ager în rezbeluri și mintos în timpi de pace, — precum Xiphilin ne spune despre Decebal, — cu o religiune cultă, cu industrie spre învestmîntare; un popor agricol, în fine, cu locuințe, cu legi și religiune, și încă cu o religiune în care domina nemurirea sufletului și respectul morților.

Timpul ce a trebuit să treacă de la dacul în scorbure și în peștere pînă la dacul în case, în ogrăzi, în cetăți, precum îl vedem pre coloană, ar fi să-l calculăm poate cu aceleași măsure în această adîncime morală cu care calculă geologul în adîncimile stratelor pămîntului.

Aceea la care am putea aspira noi ca să știm să spunem îndată, ar fi poate numai distincțiunea, clasarea în bloc a diferitelor obiecte ce găsim la fiece pas pre văile

apelor noastre, pre coastele, pre vîrfurile chiar cele mai eminente ale Carpaților. Să putem zice cu oarecare siguranță: „Acest monument este mai vechi decît celălalt și acela mai vechi decît acesta, pentru că acesta conține rămășițe cari trădau știința frămîntării și arderii lutului, conține dovezi de știință în olărie la un grad înaintat, conține obiecte cari trădau știința lucrării fierului, conține dovezi de cunoștințe agricole, pre cînd celălalt nu conservă decît o îngrădire de pietre naturali, cu un ciment foarte slab, o olărie foarte grosolană, fasonată cu mîna și uscată fără foc; nici un indiciu de cunoștințe agricole, cîte ceva de bronz și unelte de pietre, așchii de silex, dalte și săgeți numai de piatră, bine făcute și cu măiestrie lucrate; și pre cînd iarăși celălalt nu se compune decît de ocoluri de pietroaie, preste cari sunt suprapuse lespezi și pietre enorme, pre sub cari nu se găsește nici o fărîmă de ciment, nimic de metal, nici un ciob de olărie, ceva pietre rotunde numai, cari par găsite și aduse într-adins, și din cari nu poate trage cineva nici măcar că praștia ar fi fost cunoscută pre cînd se adunau aceste pietre. Cel mai mult daca s-ar putea găsi cîte o piatră de gîrlă frecată cu mîna omului, oarecum, de alte pietre, spre a i se da o formă care s-ar putea presupune c-ar fi servit drept armă!"

Țara noastră este plină de antichități istorice, și mai plină de antichități anteistorice, a căror vîrstă nu vom afla-o decît numai cînd arbitraricește vom crea perioade, lăsîndu-ne și noi șioiului pornit; zicînd și noi: epoca de fier, epoca de bronz, epoca de piatră lustruită sau neolitică, epoca de piatră brută sau paleolitică; cu toate că afară de paleolitică, noi, în conștiință, am cam confunda aceste trei epoce, cel puțin la noi, nu spre a găsi fierul pre cînd nu era aflat decît bronzul, nu spre a găsi bronzul pre cînd nu se cunoștea și nu se dedea forme decît pietrei, cu cari n-ar putea fi contimpurane ca arme și ca unelte decît oasele, cornurile sau defensele mistreților, ci spre a arăta că neolitica și osăria s-a perpetuat, întrebuințată în epoca de bronz, cu care iarăși, împreună, s-a perpetuat întrebuințată și în epoca de fier. Și în această regiune de idee să clasăm și noi într-o altă sferă de idee, monumentele noastre anteistorice, precum se clasează în

Scandinavia, în Scoția, în toată Europa și în toate părțile lumii pre unde se găsesc de către voiagiorii cei mari, de către anticarii cei renumiți.

Aș putea zice ceva despre această mulțime nenumărată de movile și movilițe, despre cari ne spune Omer că erau privite ca antichități și chiar în timpii lui, ca *„morminte ale eroilor“*, și de cari este plină țara noastră din malurile Dunării și pînă în culmele Carpaților; piramidele Egiptului negreșit n-au fost rădicate la altă idee decît aceea în care s-au rădicat și aceste movile. Diferența este în munificența faraonilor și obscuritatea locuitorilor acestei țări, în imensele mijloace ale regilor Egiptului și în cele slabe ale dacilor, în materialul și artele deșteptate de 4.000 de ani în Egipt și în starea de cultură în care s-au aflat locuitorii acestei țări. Acestea însă au și ele diferitele lor vîrste, cari vîrste nu se pot nici distinge, pentru că, ca să poți ghici ceva despre dînsele trebuie să le despici. Aș putea poate zice ceva, dară aceasta numai cînd timpul și mijloacele mi-ar permite să consacru subiectului special măcar o vară.

Am despicat prea puține ca să pot spune aci altceva despre ele decît că sunt unele morminte dace și altele morminte romane, și încă că am constatat într-o movilă că preste un mormînt dac a fost un mormînt roman. Înălțimea și piticia acestor movile provine, daca nu și din adîncimea vechimii lor, din importanța sau din neînsemnătatea rămășițelor persoanei sau persoanelor ce conține. Cu cît movila este mai mare, cu atît personagiul a fost mai însemnat, cu atît mai mulți asistenți la îngroparea lui au aruncat pietre și pămînt preste dînsul, cu atît mai mulți trecători au aruncat cîte un pumn de pămînt spre adaos, spre creșterea mormîntului lui. În multe movile sunt și cîte mai mulți îngropați; în unele se găsesc și paturi de cărămizi mari romane, pre cari a fost întins cadaverul. Am numărat pînă în 6 rînduri de cărămizi, suprapuse fără nici un ciment. Sub un asemenea pat, săpînd ca la 1/2 de metru, am găsit un mormînt dac; și l-am definit astfel pentru că într-însul n-am găsit nici ulcele, nici lampion ca în toate cele romane, ci numai o daltă de bronz și alta de piatră.

În general antichitățile noastre romane abundă pre malurile Dunării, și de aci pre rîuri în sus, pre munți pre lîngă cari trec șosele romane. Antichitățile dace însă au aceasta drept caracteristică că ele sunt așezate tot pre înălțimi și încă, cu cît sunt mai sus pre laturile gîrlelor, cu atît le găsești pre vîrfuri dintre cele mai anevoie de suit, pînă și pre culmele cele mai eminente ale Carpaților; de aci negreșit că le-a venit numele de acvile pre care li-l da grecii, și al doilea că cele pre înălțimile mai mari urmează să fie cele mai veche, pentru că sunt cele mai sălbatice, cari nu trădau nici o cultură și cari arată învederat starea omului în vînătorie pură. Acestea sunt în regiunea brazilor și mai sus, în regiunea moliftilor. Cele în regiunea fagilor arată o dezvoltare de cunoștințe și poate că le-am putea numi ale epocei păstorești a dacilor, precum și cele în regiunea stejarilor, ca în Teleorman, Vlașca etc., pre malurile Vedei, Călniștei, Neajlovului etc., unde olăria abundă, unde se găsesc instrumente de fier și alte indicie de civilizațiune, grîne carbonizate, rîșnițe și altele, cari indică fără contestare epoca agricolă a dacilor, se pot numi ale epocei agricole a dacilor.

În general ruinele noastre din Țara Românească se pot împărți, precum am mai zis și în alte dăți, în patru categorie: ruine dace pînă la Traian, ruine romane de la Traian pînă la Aurelian, ruine barbare de la Aurelian pînă la imperiul Româno-Bulgar, ruine române de la Ațan prin Valahia mică din timpul banilor și mai precis de la Negru-vodă pînă la Constantin Brîncovanu.

O hartă indicătoare de toate aceste patru feluri de ruine aflate pînă acum, străbătute în tot lungul țărei de valul Traian (?) și de drumuri romane, în diferite sensuri, am început-o de mult; dară cine știe cine o va săvîrși.

Pre dînsa indic pre tot anul diferitele ruine ce descoper, însemnînd pre cele dace cu galben, pre cele romane cu roșu, pre cele barbare cu verde și pre cele române cu albastru.

Pentru că dară actualmente moda voiește cercetarea epocelor *anteistorice*, să ne ocupăm și noi puțin de aceste epoce, lăsînd docamdată clasicitatea epocelor noastre istorice la o parte.

În preajma Tîrgoviștei negreșit că urmează să fie cele mai necontestate monumente și numiri rămase din trei secoli mai cu seamă, cei mai frumoși secoli ai românilor, pre cînd reședența domniei și a oamenilor eminenți a țărei era în Tîrgoviște; de aceea, urcînd din Tîrgoviște, de la Biserica Domnească, unde este mormîntul lui Matei Basarab, marelui general și marelui legiuitor al României, pre Ialomița, la distanță de o oră, a să întîmpini Doiceștii cu ruinele lor, rămășițe ale caselor de plăcere ale familielor domnești, unde-și trămiteau negreșit copiii cu doicele la aer curat; apoi frumosul rîuleț Beizadelul, rîul Doamnei, plaiul Domnesc etc., etc., apele cu pucioasă, unde negreșit, ruinele, cari se văd abia pre malurile din dreapta Ialomiței unde sunt izvoarele apelor acestora, vădesc diferite epoce în cari s-au zidit locuințe pentru personagie ce veneau să-și cate aci sănătatea.

Din sus de Șerbănești, pre dreapta Ialomiței, este o localitate care se cheamă *Valea Caselor*. Am crezut că și aci să fie o suită de suvenire domnești, precum am văzut ținîndu-se șir de la Tîrgoviște pînă la Pucioasa și mai sus; însă lucrul mi-a schimbat ideea. Aci nu este nici un vestigiu modern. O încungiurare a unui mal cu o zidărie stranie atestă o vechime mai adîncă decît a domnielor și nu este romană. Această zidărie care susține pre alocurea malul și se întinde în sus și care se mai întoarce o dată, pre cît am putut vedea, prin întrul încongiurării, este formată de pietriș mărunt de gîrlă, frămîntat în humă mai mult vînătă și de o grosime pre alocurea de un metru, pre alocurea și mai mult. Nici un indiciu de cărămidă sau de olărie, deși n-am putut face săpături ca să pot spune aceasta mai sigur, pentru că tot acest ocol stă acoperit de cătină, de arbuști diferiți și de copaci, și pentru că ploua și mă grăbeam să trec în sus la localități ale căror numiri îmi promiteau mai mult. Merită însă să se oprească cineva aci, fiindcă acest fel de ciment, și astfel întărit, eu n-am întîmpinat aiurea.

De la Valea Caselor am dat prin Țîța la Petroșița, localitate istorică ca loc de retragere a mai multor domni și pentru cele întîmplate pre aci în revoluțiunea de la 1821 și în revoluțiunea de la 1848, cu arestarea lui Heliade etc. În Petroșița am făcut cai și am găsit oameni cu

tîrnăcoape și cu sape ca să urc la Cumpăna Ciocîrlăului, unde se zice *la Comoară*. Suind ca la o oră și jumătate, și călare și pre jos, am ajuns la locul zis mai sus. Este o zidire necontestat dacă, pre un loc ferit de toate părțile, tocmai sub vîrful ce se cheamă Cumpăna Ciocîrlăului, pre care vîrf sunt și aci vestigiuri dace.

Locul unde se cheamă *la Comoară*, deși acoperit de toate părțile, se poate vedea că ar avea o circumferință mai mult de 100 de pași. Punctul unde mi s-a părut să fac o cercare de ceva săpături a fost tocmai acela care neapărat trebuie să fie loc de morminte. Pietre mari aduse, potrivite pre natura lor și lipite cu ciment de var pur, puțin nisip, indică o epocă mai cultă a dacilor. Nu pot spune tocmai încă, daca ceea ce se cheamă lapte de piatră, de care se găsește cu profuziune în două peșteri de sub obîrșia Ialomiței, n-a intrat și acesta ca element în acest ciment.

Olărie n-am găsit în zgîrieturile ce am făcut abia, pentru ca să nu stric lucrul și pentru că noaptea nu-mi permitea să mai stau. Ploua și tare. În preajmă însă și pre loc chiar, am găsit două fragmente de așchii de silex, custure de piatră, precum le numesc pre aci aceia cari le găsesc adesea. Am mai găsit și un instrument făcut dintr-un vîrf de stalactit tare, mai ascuțit și potrivit prin frecătură pre alte pietre și devenit în coloarea țigării de Havana. M-am mulțămit a constata aci o zidărie dacă și a lua o bucată din acest ciment.

Această cetate dacă o clasează între cetățile din regiunea fagilor.

Daca la *Valea Caselor* ar putea cineva să spere ceva descoperiri interesante, apoi la *Comoara* din Cumpăna Ciocîrlăului desigur că osteneala nu are să fie nerăsplătită.

Puțini au săpat pre aci, și poate că se va fi și găsit ceva dupe vremi, căci încercările de săpături sunt foarte veche, de i s-a pus numele *Comoara*. În această epocă, deși silexurile ar nega, dară cimentul probează o epocă în care dacii au putut avea și obiecte de valoare și bani chiar. Precum am mai zis-o, ar fi o greșală dupe mine a mărgini întrebuințarea așchielor de silex, cum și a altor unelte de piatră, numai în epocele pre cînd nu se lucrau

metalurile. Aceste custure de silex, precum și săgeți, toporașe, ciocane și altele, de care am găsit mai multe prin diferite cetăți dace, pre unde am găsit multă olărie și obiecte de bronz, și chiar obiecte de fier, și chiar grîne carbonizate, mai ales mei și orz, au putut să serve cel puțin la curățiri de piei și alte trebuințe casnice, chiar pre atunci cînd dacul își făcea arme perfecte de fier.

Este rău să se permită a se face săpăture neregulate prin asemenea locuri pre unde ar trebui numai științei să se permită a scormoni. Ce n-am avea în muzeele noastre cari să atragă pre toți știutorii Europei la studiul lor, daca măcar cîteva din aceste cetăți dace, cari au mai putut scăpa neșterse cu desăvîrșire pînă la noi, ar fi bine păzite pînă cînd Ministerul Instrucțiunii publice, sau acest Comitet arheologic din București, care în adevăr nu prea înțeleg pentru ce s-a numit și nu prea știu ce a făcut în curs de 6 ani de cînd este numit, nu va putea să ia măsure ca să se facă într-însele săpăture regulate.

Ar fi bine să se păstreze aceste relicve mult mai interesante și pentru noi și pentru științele arheologice decît cele romane, cari rezistă prin soliditatea lor și cari nu au ce să ne mai spună decît cele ce ne-au tot spus pînă acum, că sunt clădite de străbunii noștri din legiunile romane, cari au venit aci să transplănte pre malurile Dunării civilizațiunea adusă de pre malurile Tibrului, în epoca cea mai înfloritoare a Romei, civilizațiune cunoscută, studiată, devenită clasică pentru tot omul care știe carte.

Civilizațiunea dacică și diferitele vîrste ale acelei civilizațiuni poate interesa lumea științifică astăzi și ne-ar face pre noi interesanți acestei lumi. Da, am mai zis-o și o voi repeta pînă cînd voi putea fi auzit, că misiunea noastră este să dăm istoriei timpii dacilor pînă unde ei pot intra în istorie, și să dăm și științelor arheologice pre omul Carpaților preistoric, anteistoric.

Din Petroșița am mers prin comuna Moroenii, cele din urmă case cari mai sunt pre acești munți, și de unde este cu neputință de a mai sui cineva altfel decît călare sau pre jos; am urcat pre *Plaiul Domnesc* d-a stînga Ialomiței, am suit pre muntele *Priporul*, apoi pre muntele *Brîndușele*, care se poate tălmăci din limbele celte *Doamnele* sau *Crăițele*, pentru că *Bran* în acele glose însemnează crai, rege, și prin urmare *brîndușa*, regină, crăiasă, doamnă. Curtezanii vechimii au consacrat frumoasele flori „crăițele“ soțielor crailor, și curtezanii antichității au consacrat frumoasele flori „brîndușele“ soțielor branilor; astfel, nu departe de *Muntele Doamnei*, este acest munte al *Brîndușelor* și tot în acești munți se știe că se găsesc și muntele lui Bran, sau coasta lui Bran, și muntele lui Crai, vîrful lui Crai.

Aci, în muntele *Brîndușele*, a trebuit să poposim, pentru că d-aci trebuia să coborîm, ca să urcăm muntele Orzea, care cine știe și el al cui nume poartă, ca dupe dînsul să coborîm la Ialomiță, pre care să o trecem ca să urcăm pre muntele Lespezei, din josul muntelui Șeaua, pre care muntele Lespedei se află *Peștera cu Oalele*.

Din muntele Orzea pînă la *Peștera cu Oalele* calul nu mai poate să meargă, coborîșul este răpede și gîrla plină de bolovani. A trebuit să urcăm în sus pre Ialomiță cu piciorul, pînă să putem găsi loc ca să trecem gîrla pre bolovani, sau punînd lemne din bolovan în bolovan. Apa venea mare și tulbure, dară aveam oameni buni cari cunoșteau bine locul.

Aci se începe adevăratele nevoie; plouă de varsă, nici închipuire de vreo potecă măcar, și muntele Lespezei tare și drept ca peretele pre aceste locuri. Trebuia să te sprijini de un brad ca să te avînți spre altul, să te întărești pre un colț ca să te poți agăța de altul. Astfel aproape de o oră urcam vreo zece inși pre acest munte către acea localitate care se cheamă *Peștera cu Oalele*.

D. Manolescu, subprefectul acestei plăși, a fost în adevăr admirabil, mai cu seamă în aceste ore foarte dificili. Am spus că ploua de vărsa. Tot bagagiul și restul trupei, în care și dame, rămăsese în muntele *Brîndușele* la o slabă adăpostire.

Am ajuns în fine pre șesul muntelui. Numele nu m-a înșelat și osteneala mi-a fost răsplătită.

Ca să dau o idee arheologilor despre primul aspect al acestei numite peștere, le recomand desenul *„dolmanul danez“* și *„cercul de pietre sepurcrale“*, fig. 98 și fig. 99, din admirabilul uvragiu *Omul înainte de istorie* al lui Sir John Lubbock.

În adevăr, un asemenea lucru eu n-am întîlnit pînă acum, în 14 ani de cînd frămînt în toate verele vîrfurile și văile munților noștri. În adevăr că aci se vede cineva în fața unei clădiri de uriaș, în adevăr că omul a trebuit să fie tare în brațele și spetele lui ca să apuce, ca să așeze, ca să construieze asemenea locuință p-asemenea locuri, fără machinărie, fără unghi, fără cumpănă, fără mistrie ; negreșit că oamenii aceia au trebuit să fie vîrtoși în mușchi și tari în credință ; tari în credință pentru că aci repauză și se află cenușa morților lor.

Preste pietre mari, un lespede pietroi formează un acoperemînt preste două încăperi, una de 15 picioare lungime și 8 picioare largul, c-o intrare și cu o ieșire împrotiva intrării de 7 palme, înalte și large de trei palme ; bolovani mari drept praguri și cîte un alt bolovan ca treaptă de coborît într-una. Intrînd în întru acesteia, pre deschizătura de către apus, la dreapta, este un bloc de piatră în formă pătrată, altar negreșit, înălțime de 4 palme și tot atîtea de cîte 4 laturile. Pre acest altar numai cenușă și cioburi amestecate cu un fel de nisip, pre care l-au băgat aci vijeliele negreșit pe timpi de secetă. D-aci numirea acestei capiște *Peștera cu Oalele*. Oalele le-au spart dupe vremi oamenii cari vor fi intrat să se adăpostească aci, daca nu și ceva romani în goana dacilor, sau și unii și alții, din toate undele de barbari ce va fi rătăcit p-aci hazardul în curs de cîteva mii de ani.

Am luat cîteva din aceste hîrburi, toate vinete * și albite pre dinafară și am strîns și o cătățime din acea cenușă, sacră pre cînd soarele Mithra era Dumnezeu, pre cînd Zamolxe era profetul său, pre cînd boul Urus era simbolul divin ; sau poate și mai de dinainte de toate acestea, pentru că unde istoria nu vorbește, îndoiala și ipoteza sunt singurele cari pot să creeze în imaginațiunea noastră afirmări conjecturali. Albuliul de pe aceste oale este negreșit exalarea leșiei cenușei dintr-însele. Aceasta am observat-o în mai multe ocaziuni. Tradițiunea spune că sunt bătrîni cari au apucat aci multe oale întrege : erau unele pre trei picioare și în mărimi deosebite. Negreșit că nenorociții cari au zdrobit aceste relicve au căutat bani

* Caracteristică dacă în olărie, zisă *celtă* de anticari (n.a.).

în cenușa ce conținea aceste oale. Acum însă cestiunea nu mai este aci. Descoperirea cea mare este că dacii acelei epoce, cel puțin, pre cînd aceste capiste își da oficiul divin, dacii-și ardeau morții.

Iată o descoperire atestată, necontestabilă.

Știm prea bine că omul de cînd a început să difere de animale prin afecțiuni și simțiminte, a fost în toate părțile ambarasat [1] de ceea ce avea să facă cu obiectul iubirii lui, cadavru lîngă dînsul. Palestina îngropa cadavrul dîndu-l viermilor. Egiptul îl usca în nisip sau îl bălsămea spre eterna conservare. Grecia-l ardea spre a-l întoarce elementelor, și India-l purta în spinare pînă putrezea.

Adus-a din Grecia Zamolxe în Dacia modul arderii cadavrelor ? sau acest mod s-a imaginat și aci precum s-a imaginat și în Grecia ? Faptul este că dacii, ca și romanii mai în urmă, își și îngropau, își și ardeau morții. Oricîte scheleturi s-a întîmplat să găsesc prin cetăți dace, nici unul nu mi s-a părut de femeie.

Ardeau oare dacii pre femeie și îngropau pre bărbați ? Timpul și cercetările serioase vor putea să dezlege această importantă cestiune.

Faptul este că aci, în această capiste dacă și pre acest altar din capiste, sunt mulțime de oale sparte, cari au servit drept urne ce au fost pline cu cenușă, negreșit nu cu cenușă de lemne, ci cu cenușă de om.

Plouă de varsă și începe a fi tîrziu.

Alături cu această sală, despărțită printr-un zid format dintr-un singur bloc de piatră și acoperită numai cu același bloc de piatră care acopere și prima sală, în formă de tindă, de umbrar aci, este o altă sală mai mică decît cea d-întîi, fără altar într-însa și fără nici o îngrădire.

A încetat ploaia. Seara este aproape. Ar fi un sacrilegiu să se facă cercări de săpături nesocotite într-un asemenea loc. A dormi aci este cu neputință. A trebuit să plec luînd cu mine numai cenușă și cîteva hîrburi din vasele sacre ce au conținut-o, și silind să mă întorc unde rămăsese bagagiul și restul companiei, spre a merge d-aci

1 *embarrassé* — încurcat, nedumerit.

să ajungem, cît de tîrziu, la Peștera de sub obîrșia Ialomiței, care era capătul excursiunii mele.

Aceasta s-a și făcut, pentru că oricum omul coboară mai iute decît se suie, mai vîrtos pre un așa alunecuș, și curînd am putut fi la ceilalți ai noștri, spre a urma potecele la *Schitul de la Peștera*.

Din muntele *Brîndușele* am trecut în muntele *Surlele*, care în adevăr are un ecou mai mare decît ceilalți munți; apoi în muntele *Dichiul*, apoi în muntele *Oboarele*, unde păstorii transilvani aduc vacele lor, apoi în muntele *Nucetul*, apoi în muntele *Blana*, apoi în muntele *Lăpticiul*, apoi în muntele *Cocora*; apoi am coborît la Ialomița, am trecut gîrla și ne-am îndreptat pre strîmtoarea ce duce la Peșteră.

Luna era splendidă precum nu se vede decît de pre munți, și stîncile pre cari le despică Ialomița, zgomotoasă la obîrșia ei prin bolovani, butinci monstruoși de marmure și grăniți, se rădicau în forma brazilor, pre o lature și alta a gîrlei, în săgeți de catedrale gotice imense pre cer.

Pentru a treia oară mă vedeam sub această boltă înaltă, neagră și afundă, care recheamă interiorul catedralei Parisului, și în fundul cărcia se prelungește, printr-o intrare strimtă, altarul mistic al acestui templu. De două ori am venit aci de la Sinaia peste muntele Furnica, pre unde am și întîmpinat trei mese mari de piatră în diferite distanțe, cărora n-am putut ghici altă destinațiune decît c-au servit ca altare de sacrificie. Altfel, despre pozițiuni, vederi și frumuseți naturali, drumul pre unde am venit acum, urcînd Ialomița, este incomparabil mai variat sub toate privirile. Ora era zece, și vreo patru-cinci călugărași, palizi și gîrboviți încă de juni în această umezeală aburoasă și în acest urlet etern al cataractelor Ialomiței, semănau niște druizi surprinși în capistea lor.

Luminări aprinse în toate părțile. Lăutarii pre cari îi luasem de la băi, ca să văz efectul lor pre aceste vîrfuri, cîntînd, trei doamne elegante și vreo zece domni, cari au voit să mă însoțească de la băi în această excursiune, printre vreo treizeci de țărani, primari și dorobanți, amestecați, căutînd și cerînd fiecare cîte ceva, era negreșit

pentru acești bieți călugări deșteptați la miezul nopții în așa zgomot, o adevărată invaziune de spirite necurate.

Lăutari aci unde nu s-a auzit poate decît din cînd în cînd buccinul tînguios sau fluierul duios al vreunui păstor! Naiul, vioara și cobza, aci unde nu s-a auzit decît răgușitul „doamne miluiește“! Femeie cu eleganța bucureșteană aci! De unde au venit? Pre unde au venit? Lucru curat nu poate fi! — Ispitele diabolești ale lui s-tul Anton nu puteau fi mai tentatoare. Un călugăr desculț, cu potcapiul pînă preste sprîncene și preste ureche-și făcea semnul crucii, stîrcit în sucmanul său îmblănit, în dosul altarului bisericuței ce s-a făcut aci de vreo cîteva zecimi de ani sub acoperișul intrării în Peșteră.

Pînă să se așeze lumea, pînă să se facă foc într-altă scorbură a Peșterei care ține loc de cuhnie, pînă să se facă demîncarea, razele dimineței, — pre stînca imensă și ascuțită din fața schitului, albind crucea plîntată acolo de un călugăr fanatic, care nici că mai trăiește, — ne-a apucat cu ceaiurile în mînă, ascultînd cum se suie răsunetul naiului pre unde coboară Ialomița.

În data din urmă cînd venisem la Peștera Ialomiței, îmi trăsesem oarecum planul cum s-ar putea pătrunde în interiorul acestei peștere miraculoase, plină de legende și de tradițiuni, despre care fiecine spune cîte ceva și nu știe nimene nimic.

Starițul, pre care nu l-a putut doborî gerurile a 26 de ierne și umezelele a 26 de vere, mi-arătă două găure făcute de ingineri nemți la gura unde este strîmtoarea ce nu lasă să intre cineva în peștera mare.

N-am înțeles deloc ce au voit să facă acești ingineri *nemți*, precum le zice starițul, cari au făcut aceste găure, pre cari le-au umplut cu praf de pușcă, ce n-au știut nici cum să-l păzească ca să nu se ude atîta cît să nu mai poată lua foc. A vrut să spargă în sus stînca, cînd ea este aci de o grosime adîncă și nu putea izbuti la altceva decît să diformeze lucrul, care are o formă? Nu este nevoie să se spargă strîmtoarea în sus, cînd Peștera este astupată aci de pietriș de stîncă *(gravier)*, prăvălit de izvoarele din întru ale Peșterei și căzut prin surpături de pre boltirile Peșterei. Și ce ar fi folosit o lărgire în sus, cînd Peștera este plină de apă?

M-am mirat de ideea acelor ingineri și m-am pus să execut planul meu, care consta în a deschide un șanț de la gura Peșterei pînă unde să se poată da curs apei spre Ialomiță, și apoi a trage afară cu sapele tot potmolul de pietriș de stîncă, grămădit pre din întru la gura Peșterei ; și astfel, dînd drumul apei și deschizînd din jos gura, să se lărgească intrarea.

În vreo 6—7 ore de lucru, a 15 oameni numai, s-a făcut șanțul prin pietrișul peșterei exterioare, s-a tras o mare parte din pietrișul grămădit la intrare, s-a pornit din întru apa afară și preste 2 ore de scurgere am putut intra în Peșteră șapte oameni, cu oarecari greutăți însă. S-ar mai putea adînci încă de 1 metru intrarea, dupe cum am observat, și s-ar putea seca cu desăvîrșire apa din întru, nerămînînd decît aceea care va fi curgînd din mice izvoare. Cu oarecare greutate, dară, am intrat șapte oameni în întru, cu făclie în mîne ; și, dupe o anevoință ca de vreo trei-patru stînjeni prin strimtoare și apă, ni s-au lărgit bolte imense prin cari am putut înainta prin o apă scăzută, ca la 200 metre și mai bine, în diferite sensuri printre stalactiți mari și în diferite forme. Și negreșit că am fi putut înainta și mai mult daca frigul nu ar fi fost așa iute, daca oamenii nu ar fi tremurat prea tare în apa rece ca gheața, daca nerăspunderea celor de la intrare la strigările noastre nu ne-ar fi dat temerea că poate să ne rătăcim și să nu mai nemerim pre unde am intrat, deși puneam semne pre cît puteam pre unde treceam, și daca nu ni s-ar fi tot stins făcliele, încît, într-un rînd abia rămăsese 3 din 10 aprinse.

La întoarcere, cam pre la jumătatea distanței ce parcurasem, un braț de haos se făcea spre dreapta. Cu toate luminările aprinse am putut vedea terenul solid și o apă limpede, ca o palmă numai, tremurînd pre lespezi albe de piatră.

Am lăsat doi oameni la cotitură ca să nu rătăcim și am înaintat pre această adîncime.

La vreo douăzeci de pași am văzut că se formează o terasă pre o înălțime, unde ne-am putut urca pre un fel de treaptă. Pre terasă nu era apă ; era o mulțime

de oase de diverse mărimi, amestecate într-un noroi galben.

Ce m-a frapat mai mult aici a fost cărbunii ce am văzut amestecați prin oase.

Cum s-a putut face foc aci și în ce stare a fost această Peșteră pre cînd s-a putut face foc într-însa ? — Am luat și cîțiva cărbuni.

Dară de ce aceste oseminte nu sunt risipite prin Peșteră și sunt astfel grămădite numai la un loc și amestecate încă și cu cărbuni ?

De unde acest noroi galben cleios numai aci ? Este el noroiul cărnurilor de pre oase care nu s-a putut nici scurge, nici spăla, fiind localitatea astfel cum să-l conțină și să-l conserve ? Coloarea lui îmi recheamă pre a țărînei formată în cuburi mice și poligoni în cele două sarcofagie pre cari le-am deschis acum un an, unul la Celei și altul la Reșca ; atît numai că aci umezeala l-a topit, l-a unificat și numai pre dasupra avea aspectul unui desen cu arabescuri ușori, din cari ieșea oasele în diferite forme. Acest noroi galben-roșu devenea mai compact în fund. Am observat, cît am putut, să văz vreun craniu, sau căpățînă, și n-am văzut nici unul, deși negreșit trebuie să fie mai în fund. Regret că nu am făcut o colecțiune de diferite cranie ce am găsit adeseaoară, mai cu seamă prin diferite săpături pre la cetăți și morminte dace. Ba n-am conservat nici acele două craniuri întrege de femeie romane, îngropată una în timpul lui Caracalla și alta în timpul lui Commod, pre cari le-am găsit foarte intacte în cele două sarcofage.

Am luat fiecare cîte cît am putut din aceste oase și cîtva noroi cu cărbuni, îmbarasați de făcliele ce țineam în amîndouă mînele și de cîțiva stalactiți, le-am coborît dupe acea terasă, largă ca de 14-15 picioare, și ieșirăm unde ne aștepta cei doi oameni ce lăsasem în urma noastră. Strigarăm d-aci cît putură, toți împreună, și nici un răspuns de la gura Peșterei. Eram siguri cu toate acestea că n-am rătăcit, pentru că găseam la tot pasul semnele ce lăsasem. Este bine în asemeni împregiurări să se lege cineva cu sfori de braț ca să comunice cu cei de afară. Preste cîteva minute, dupe ce

am mai făcut cîteva ocoluri, lăsînd totdauna oameni cu făclii în urma noastră, am ieşit afară.

O oră şi 40 minute a durat această călătorie, pre care n-a mai făcut-o nimeni pînă la noi, cel puţin în timpii noştri.

Sunt convins că numai în 5-6 zile, 10-20 oameni inteligenţi şi voioşi ca aceştia ce am avut astă dată ar putea izbuti să lărgească gura Peşterei cum să poată intra oricine, să scurgă toată apa din întru şi să dea de lucru naturaliştilor şi arheologilor noştri cari se ocupă de epocele anteistorice.

Negreşit că deschizîndu-se intrarea Peşterei, prin rădicarea pietrişului pînă la pragul său solid şi natural, s-ar scurge toată apa dintr-însa şi izvoarelor vii din întru s-ar putea da o direcţiune cum să-i lase părţile zvîntate, umede numai din picătura care am observat că cade în mai multe părţi, şi care negreşit că, pre cînd este secetă sau îngheţ afară, urmează să fi încetînd.

În întrul acestei Peştere sunt mai multe strimtori şi mulţi stalactiţi, dară este foarte întinsă, şi neapărat că această Peşteră a urmat să fie refugiul atît al omului cît şi al animalelor prin timpii cei mai aspri dinafară, pre cînd aci putea să găsească o adăpostire uscată şi călduroasă.

Negreşit că nu numai în acest loc, unde am găsit noi, urmează să fie oase, şi negreşit că oamenii cari au intrat, din cari mulţi se vede că au şi rămas într-însa, n-au fost cu totul goi şi fără nici un obiect, fără nici o unealtă, fără nici o armă de apărare cu dînşii.

Calculeze dară atît arheologii cît şi naturaliştii noştri ca ce fel şi cîte descoperiri s-ar putea face, cînd această Peşteră ar deveni practicabilă în toate adîncimile ei.

Sper că Comitetul arheologic îşi va impune datoria să stăruiască a se trece în bugetul anului viitor 5 sau 6 mii lei măcar pentru această treabă, iară daca aceasta nu se va putea, cred că este bine ca noi, membrii acestui Comitet, să contribuim spre a se putea face această lucrare, care ar putea să devină un nou subiect de discuţiune în cercurile savanţilor în mai multe specialităţi.

Dupe această concuistă, voioşi cu toţii în giurul oaselor aduse de p-aia lume, — ba că acesta este de om, acesta de urs, acesta de nu ştiu ce, — admirînd stalactiţii duri şi coloraţi ca agatul, cum nu se mai găsesc nici într-o altă peşteră pre la noi, am petrecut o seară foarte agreabilă, o noapte foarte urîtă, şi a doua zi am plecat dupe un ocol pre la strungă, unde am găsit diferite scoici împietrite, cari se zic p-acolo *„paserile împietrite“*, am pornit pre urmele noastre, şi, pre o ploaie straşnică, care ne-a grămădit cu lăutari cu tot într-o stînă, dupe o călărie cam silită, am ajuns spre seară în Petroşiţa.

Sunt case încăpătoare, curate şi gazde bune în Petroşiţa.

Gazda mea, d. Nică Burlac, necontenit membru în consiliul judeţean, este un ţăran avut şi civilizat, are o soţie demnă de dînsul şi un îngeraş de copiliţă la carte. Mi-a dat ospitalitate de care simţeam trebuinţa dupe patru zile de osteneală şi dupe patru nopţi de neodihnă.

Cam tîrziu am putut profita de această ospitalitate, pentru că doamnele şi domnii au mai deschis aci un bal la care a concurs tot satul, încît, bal sus, bal jos, ar fi fost de minune, daca corpul n-ar fi reclamat necontenit repaus.

Veselia era mare în curte şi pre uliţă ; lăutarii de oraş sus şi lăutarii săteşti jos cîntau de foc şi se bea vin în curte nemilostiv. Între lăutarii săteşti era şi o artistă, Mariuţa, care cînta cu cobza şi din gură. Un lucru însă foarte trist : am ascultat ore întrege la cîntecele acestora şi care de care mai desfrînat. Am privit un joc de bărbaţi, mai cu seamă aci, unde gesturile şi figurele erau foarte obscene. N-am auzit în fine o vorbă în toate aceste cîntece care să exprime altăceva decît blestemăţie şi căderea femeiei. Nimic de amor, nimic de amicie, nimic de patrie, nimic de vreo iubire de acelea cari înalţă anima şi nobilează sufletul.

A doua zi de dimineaţă s-au plătit toţi oamenii cîţi au luat parte la această excursiune, fie ca lucrători, fie ca călăuze pentru locurile ce căutam, fie ca proprietari de caii ce fusese trebuincioşi. Plata s-a făcut în parte

în mîna fiecăruia, dupe cererea lor proprie, iară nu prin autoritățile locali, și tot ce s-au adus, fie spre hrană, fie spre agrement, au fost plătite cu prisos.

Un pădurar mi-a adus un ciocan de piatră, necontestat din epoca de piatră lustruită; foarte elegantă formă. L-a găsit, mi-a spus, prinzînd păstrăvi în Ialomițioară, mai jos ceva de dreptul *Cumpenei Ciocîrlăului*. A mai găsit, îmi spuse, și un fel de săgeată de o piatră frumoasă, în altă zi, tot prinzînd pește, dară a înfipt-o într-un loc pînă să-și isprăvească vînătoarea, și cînd a cătat-o n-a mai găsit-o. I-am plătit ciocanul, în mirarea tuturora, cu 12 sfanți, și i-am făgăduit un napoleon pre săgeată, daca o va găsi. Custure de piatră zicea el și alții că se găsesc adesea. Despre un alt ciocan de piatră, mai mare și mai frumos, mi s-a spus că-l are oarecare, dară acel oarecare l-a dat unui alt oarecare și acela nu este acasă. O altă piatră d-o formă ciudată, pătrunsă cu două găure egali încît să bagi degetele printr-însa, mi-a dat-o d. subprefect Manolescu, căruia i-a dat-o un sătean. Această piatră însă mi se pare mai mult un joc al naturei decît un rezultat al industriei spre vreo întrebuințare oarecare.

Negreșit că mai multe obiecte de piatră s-ar putea găsi și fără să se facă săpături printr-aceste locuri, pre unde dacii se vede c-au avut reședențe importante, și nu ar fi rău daca s-ar recomanda căutarea și adunarea lor. Un lucru numai să se observe bine: să nu se ia nimica fără plată, ci să se plătească astfel, din contra, cum să facă impresiune și celui ce l-a găsit și celor ce au văzut cum a fost plătit.

Ni s-a șoptit de către un preot că un primar ar fi avînd un foarte frumos obiect de o foarte frumoasă piatră; am comunicat aceasta d-lui subprefect, de a cărui bunăvoință și stăruință inteligentă nu am avut ocazie să mă îndoiesc, dară dupe toate investigațiunile ce a făcut, mi-a spus că, deși dase în urma lucrului, iarăși i-a pierdut urma; se bizuie însă a-l găsi.

O altă persoană a venit să-mi spună, cu mare mister, că el a văzut acest lucru, că este mare de o palmă, verde ca matostatul, găurit, ascuțit etc.; dară că pre acest lucru nu voi putea pune mîna prin autorități, ci

numai dumnealui va face să-mi vină lucrul acasă la București, pre care să-l plătesc bine daca voi să mai capăt ceva. Am subscris la toate condițiunile și acum aștept pre omul misterios să se ivească cu lucrul cel minunat.

Este însă ceva și mai important, despre care mi-a vorbit un om care vedeam că știe ce spune: „o placă de marmură groasă și grea, mărime de 2 palme în lung și în lat, pre care sunt sculptate în relief trei figure, una care înjunghie un bou și alte două cari stau în picioare. Cîte trele figurele cu căciule țurcănești în cap. O are oarecine, care vrea să o vîndă cu 20 de napoleoni; s-a găsit tot în preajmele *Cumpenei Ciocîrlăului*, într-un vălcel, dară persoana care o are nu poate să o arate acum și nu vrea să i se știe numele".

Am jurat să păzesc secretul, am promis să dau suma cerută și aștept cu nerăbdare să văz ce lucru este, pentru că și acesta tot aici la București o să mi se aducă. Neapărat că este o versiune mithriacă.

Unul din fragmentele de cremene albă ce am găsit la Cumpăna Ciocîrlăului este interesant, pentru că este partea cu *bulba* a custurei, adică partea aceea care se înfigea sau se lega în lemnul ce servea de mîner la aceste custure; este interesant, pentru că, deși din cremene se poate scoate așchie prin strîngere sau prin izbire, nu se poate însă scoate părți adîncate fără ca adîncătura să se prelungească, și această parte de custură cu bulba făcută spre a se putea înțepeni tare în lemn, are asemene adîncime. Custura este foarte curioasă dupe mine, care mi-a trecut prin mînă pînă acum foarte multe asemenea custure de cremene.

Este lucru de profund studiu să vază cineva cum aceste așchie de silex, găsite fie în Irlanda, fie în Elveția și în Danemarca mai cu seamă, sunt aceleași fără nici o osebire, atît în materie cît și în fason, cît și în procedarea spre fasonarea lor, cu cele ce se găsesc prin toate localitățile pre unde necontestat au locuit dacii.

Să mă cerc aci să dau numirile ce cred mai apropriate acestor diferite obiecte de piatră mai adaptate cu lucrul, cel puțin observînd forma, daca nu voi putea ghici tocmai întrebuințarea lor.

La noi se găsesc mai multe obiecte de piatră decît de bronz prin localitățile dace; sau, pot zice și mai mult, pot zice că bronzul se găsește foarte rar în comparațiune cu obiectele de piatră; de aceea obiectelor de piatră simț trebuința să dau mai întîi numirile. Și de dau numirile arbitrar acestor obiecte, indicîndu-le pre cît se poate forma, este ca să pot fi înțeles de către cei ce le găsesc.

1. Cele ce se numesc *eclats de silex* * prin cărțile de arheologie, traduse de mine „așchii de cremene", le voi lăsa cu această numire pre cît timp forma acestor așchii nu-mi va arăta daca au servit drept cuțit, drept săgeată, sau drept altceva determinat.

2. Cele ce se zic cu un nume impropriu, dupe mine, în general *hâches de silex,* le voi numi, conform formei lor, pre unele „dalte" și pre altele „topoare", împărțind daltele în mari și mice, pentru că pînă acum două mărimi numai cu aceeași formă am văzut la noi. Cea mică, niciodată mai lungă de trei degete și mai lată de două degete, n-a putut servi decît vîrîtă într-un lemn fie ca cap de lance, fie ca orice alt spre a răni cu dînsa. ** Cele mari cari nu trec în lungime de o șchioapă și în lățime de un lat de mînă, cari au și ele, ca și cele mice, același fason, lătărețe și ascuțite la un capăt, și bulbate, adică inegali la capătul celălalt, se pot împumna foarte bine fără nici un alt mîner, și servi în chipul ce servă pumnalul.

Posed în colecțiunea mea două magnifice specimene de aceste *dalte mari de silex*: una neagră și alta albulie, căreia nu i-am putut găsi asemenea nici într-un muzeu din cîte am vizitat. *Daltele* cele mice se găsesc foarte des, mai ca și *custurele* de silex, pre cînd *daltele* cele mari se găsesc foarte rar.

3. Ceea ce se numește *dague* sau *lance* nu am găsit încă la noi spre a le putea da o numire conform lucrului. Un singur fragment am găsit în cetatea de la Calo-

* Să fie înțeles că de cîte ori zicem „silex", înțelegem „cremene" (n.a.).

** Un mare lux se vede că era cu aceste dalte. Posed una de o frumusețe nespusă (n.a.).

firești, unde am săpat acum un an, dară acest fragment se poate bănui numai că ar fi dintr-o dagă sau dintr-o lance de piatră. Fragmentul meu este de cremene vînătă.

4. Ceea ce se găsește la noi adeseaori, cu mult mai rar însă decît custurele, sunt *săgețile de piatră,* și cari se numesc de către simplicitatea țăranilor „săgeți de trăsnet". Am văzut cîteva d-asemenea săgeți pre cînd nu le căutam; de cînd le caut însă, numai una am putut găsi, de silex, albulic în galben, întocmai cu desenul fig. 92 a lui Lubbock. Admirabilă lucrare. Este numai de 2 degite lungime, tăiată cu măiestrie pre amîndouă fețele, ascuțită și dintelată în colțișori pre amîndouă laturele, scobită din jos și prelungindu-se în doi craci proprii a se înfige sau a se lega în lemnul săgeții. Această săgeată lucrată cu mare finețe, cu o eleganță admirabilă, o posed în colecțiunea mea.

5. O altă armă de piatră s-a găsit acum trei ani în preajma cetății din munții Mehedinților numită „Zidina dachilor", pre care am vizitat-o acum un an și unde n-am avut timp să sap pre cît trebuia. Acest instrument, de rezbel negreșit, care se poate împumna de la mijloc, este ascuțit rotund de o parte și ascuțit lătăreț de partea cealaltă, pre ambele fețe. Are întocmai forma figurei 71 din Lubbock, pre care o dă sub numele de *„hâches de pierre"*, găsită în Irlanda. Eu scot și această formă din categoria *topoarelor*, neputînd-o clasa fiindcă numai una am văzut, pre care o posed eu, care să se poată zice din epoca de piatră lustruită.

O alta în forma ei, pre care mi-a arătat-o un amic, este cu totul naturală, fără să trădea nici o tocitură prin frecătură, de vreo parte a ei; zic acestei arme deocamdată, foarte impropriu, *„tîrnăcop de piatră"*, pentru că cu tîrnăcopul ar putea semăna mai mult, dacă ar avea o gaură la mijloc precum are tîrnăcopul. Tîrnăcopul meu este de serpentină și foarte intact. Mai posed și un alt asemenea tîrnăcop, din epoca de piatră brută sau paleolitică, pre ale cărui laturi se văd pronunțat frecăture spre a se putea împumna.

6. Dau sub numele de *topoare* toate acelea arme de piatră cari, în deosebite forme, sunt ascuțite sau la o parte sau de amîndouă părțile, sau ascuțite numai de

o parte, și gogonețe sau numai rotunde de cealaltă parte, cu o gaură la mijloc spre a i se pune coadă. Am văzut și am avut dupe vremi mai multe diferite topoare de piatră. Sunt cîțiva ani de cînd am dat și la muzeu două asemenea toporașe, împreună cu două măciuce de piatră. Actualmente posed eu două asemenea topoare și d. Nicolae Kretzulescu unul. Altele nu cunosc la noi. Cîte trele aceste topoare sunt de piatră neagră bătînd în verde, în diferite forme elegant lucrate.

7. Sunt măciucele de piatră. Acestea se găsesc în diferite forme și mărimi, de diferite pietre. Am văzut odată una de silex. Sunt toate rotunde sau colțorat rotunde, sau în muchii rotunde, toate găurite la mijloc.

8. Între armele de piatră negreșit că putem clasa și pietrele fasonate pentru praștie, rotunzite într-adins, ca pumnul de mari, de cari se găsesc în mare număr prin toate localitățile ocupate de daci. Am găsit una de silex, crăpată însă în două ; este la muzeu.

Tot între aceste pietre pentru praștie trebuie să clasez și altele mai mice, rotunzite de natură pre prunturi, dară adunate într-adins și grămădite la cîte un loc. Am găsit mai cu seamă de aceste pietre mice, de praștie mai toate, ca nuca de mari, adică variind oval între cea mai mare nucă și cea mai mică nucă, la Calofirești în Teleorman, unde am săpat într-o cetate dacă și în Mehedinți la Cetatea latinilor, care, precum am demonstrat-o an, este necontestabil cetate dacă. Toate aceste pietre sunt de silex negru și adunate mai mult pre țermuri și plagie de mare, decît pre prunturi de gîrlă. Am dat mai multe la muzeu ; posed și eu în colecțiunea mea.

9. Mai este încă un fel de instrument care abundă pre la toate localitățile locuite de daci și totdeodată și pre la ruinele romane. Acest instrument este o piatră găurită, lătăreață, mai îngustă sau mai lată, mai lungă sau mai scurtă, totdauna găurită însă, despre care piatră arheologii zic că ar fi servit spre a se îngreuia plasa sau năvodul pescarilor. Așa ar fi, și nu pot avea o altă părere dupe cîte se găsesc, făcute chiar și de cărămidă, pre marginile Dunării și ale gîrlelor mai importante. Dară prin vîrfii munților, prin văile unde păstrăvul se prinde cu mîna, ce avea să facă plasa sau năvodul? Am dat multe

de acestea de piatră și de cărămidă, arsă și nearsă, la muzeu. Posed una însă în colecțiunea mea, care s-a găsit la *Zidina dachilor* și care este de toată frumusețea. Este mai lungă de o palmă, lătăreață, de piatră vînătă tare, ascuțită foarte potrivit, spre o parte, și găurită foarte regulat spre cealaltă parte, cu o gaură cît să intre degetul cel mic. Forma obiectului și locul unde s-a găsit nu opresc de a nu-l clasa între armele de piatră și a-l numi, dupe forma lui, *dagă*.

Asemenea pietre găurite sunt multe. Vreo două din colecțiunea mea, d. Alexandru Odobescu, care se ocupă la noi special cu epocele anteistorice, le-a și dus acum un an la congresul arheologic ce s-a ținut la Copenhaga. Nu aveam atunci acest admirabil specimen. Între aceste pietre lătărețe și găurite, spre a nu lăsa să se amăgească amatorii ce le-ar căuta, trebuie să disting pre acelea cari se găuresc natural, pre prunturi, de izbirea puternică a vreunui șipot sau curent răpede, în partea cea mai slabă a pietrei și care cu timpul o pătrunde, formînd într-însa o gaură, foarte regulată uneori. Acestor pietre le zic țăranii, cînd le găsesc, „pietre prin cari bea curcubeul apă". Puțin însă voind să observe cineva, poate face foarte lesne osebirea între cele găurite de mînă de om cu vreun instrument, fie și chiar tot de piatră, și cele găurite de natură.

Cea mai frumoasă și aceea care ar putea înșela și mai mult că ar fi găurită de mînă de om este una cu două găuri foarte egali într-însa, pre care am spus că mi-a dat-o d. subprefect Manolescu, găsită pre pruntul Ialomiței.

Asemenea pietre găurite se pot împărți dară în trei categorie dupe părerea mea : ca arme, ca greutăți pentru plăși și năvoade și ca unelte întrebuințate la pînzărie sau ca capete de drugă, sau ca alte unelte care nu și-ar mai fi avînd astăzi analoge. Și este foarte probabil ca femeiele vechimii să fi profitat la trebuințele lor casnice și chiar de pietrele găurite de apă pre prunturile gîrlelor, care s-ar fi găsit în toți timpii. Celelalte instrumente și obiecte diferite de piatră cari se găsesc cîteodată și cu diferite forme, de la pietrele între cari s-a strivit meiul pre cînd nu se făcuse rîșnița, și de la

pietrele pentru spălarea corpului, cari se găsesc totdauna alături cu oseminte dace, pînă la undreaua ingenioasă cu ureche, toate aceste instrumente nu mă cerc să le descriu aci unde am vrut să enumăr numai armele de piatră, să le clasez oarecum și să le dau cîte o numire proprie sau mai potrivită cu formele lor, spre înțelesul românilor.

Cînd voi putea aduna mai multe de aceste obiecte mă voi cerca să le specific oarecum.

Tot astfel nu mă pot ocupa aci nici de obiectele de os, de corn și de dinți sau *defense*.

Așadară, armele de piatră care s-au găsit pînă acum la noi, pre cari le-am văzut, din cari am dat eu la muzeu și din cari posed eu în colecțiunea mea, sînt acestea :

1. Așchie sau custure de cremene.
2. Dalte mari de cremene, sau de altă piatră.
3. Dalte mice de cremene, sau de alte pietre.
4. Sulițe de cremene sau de alte pietre, din cari am găsit însă numai un fragment.
5. Săgete de piatră.
6. Tîrnăcop de piatră.
7. Topoare de piatră.
8. Măciuce de piatră.
9. Pietre mari de praștie.
10. Pietre mice de praștie.
11. Daga de piatră, în fine, pe care o numesc astfel foarte impropriu, dară n-am cum a-i zice.

Obiectele de bronz, necontestabil din epoca de bronz, se găsesc și de acestea multe pre la noi ; dară, am putea spune daca aceste obiecte s-au fabricat aici, sau au venit fabricate aiurea, precum am putea asigura pentru unele, cel puțin dintre cele de piatră ? Ele au asemănare cu cele cunoscute sub numele celte, daneze, și irlandeze chiar.

De unde, ne-am întreba, modelurile irlandeze în Dacia ? dupe ce ne-am da un rezon oarecare despre cele celte și despre cele daneze.

Am mai multe specimene în colecțiunea mea, găsite toate în țară pînă pre dincolo de Carpați și prin partea orientală a Transilvaniei.

Cînd vorbim oare despre atestările lui Esiod și Omer în privința bronzului ce a precedat fierului, și în privința fierului ce a urmat imediat bronzului prin războaiele Greciei pre coastele Asiei Mice, știm ceva daca pre atunci în celelalte părți ale Europei erau cunoscute fabricările acestor metale ?

Și daca în celelalte părți ale Europei nu a fi fost cunoscute aceste metale, putem noi încredința că nici în părțile noastre n-au fost cunoscute ?

Daca cu înlesnirile comunicațiilor moderne, o aflare, o invențiune, în Englitera sau în Franța, ajunge cu anevoie cunoscută în părțile chiar ale Europei mai înapoiate, cum am putea presupune că aflarea fabricării bronzului și a fierului s-ar fi întins imediat, sau în același secol măcar, din centrul civilizațiunei epocei în Europa pînă la extremitățile inculte ale Europei ?

Astăzi chiar, locuitorul munților, păstorul și pădurarul, știe el ceva despre ceea ce trece de mai elementar în privința invențiunilor în București, chiar în capitala țărișoarei sale ?

Au putut să treacă mulți și foarte mulți secoli pînă cînd locuitorii Carpaților să poată vedea vreun produs din aceste metaluri, aflate cu un secol mai înainte de Omer și Esiod, pre părțile despre cari vorbește Esiod și Omer.

De la rezbelul Troiei pînă la August, cînd a început să se zică în lumea civilizată cîte ceva despre daci, sunt 12 secoli, și comerciul Mării Negre, al acestui *pont* care se zicea înainte *Axin* în loc de *Euxin*, adică nepriimitor, sunt dovezile cele mai mari că pre coastele ei se ținea întins prin Persia din fundul Indielor cu aceste părți de locuri.

Să mă hazardez să fac o supozițiune, mai cu seamă că aci vorbim afară de istorie. Este știut, se crede cel puțin de către mulți arheologi, că metalurile s-ar fi scos din pămînt și s-ar fi fasonat spre întrebuințare mai întîi în Orient. Care parte a Europei ar fi fost în stare să primească mai întîi aceste descoperiri binefăcătoare ale Orientului, decît Dacia, care face pragul între Orient și între Occident, pentru că de unde vor fi găsit dacii arme ca să se poată bate cu Daric, cu Alexandru

și cu Lisimah, și ce fel vor fi fost aceste arme multe? Negreșit că aceste arme nu puteau fi venite toate din străinătate. Negreșit că, spre a putea ține război aproape un secol, cu romanii chiar, cari stăpîneau din timpii lui August pînă în Dunăre și pînă la gurele Dunării, a trebuit să aibe dacii arme multe și bune.

Încă pînă astăzi muzeul nostru nu posede o colecțiune de acele arme ale dacilor și nu le-am fi cunoscut nici forma, daca nu ne ar fi conservat-o Coloana Traiană. Să căutăm întîi aceste arme, să adunăm multe, și apoi să cătăm a le clasa și a le despărți pre epocele mai întîi istorice și apoi anteistorice.

Civilizațiunea la noi a venit pre două părți: pre termii Mării Negre, din Persia și India, în anticitate; și pe Dunăre, mai în urmă, prin Tracia și Macedonia, din Grecia. Necontestat însă că prima civilizațiune ne venea din Indii prin Persia și prin Meothida, pînă încă să nu înceapă a ne veni cealaltă prin Macedonia și Tracia. Istorie sau legendă, argonauții au găsit pre daci civilizați la gurele Dunării, avînd și chiar templuri.

La spate aveam Sarmația și Germania, mai inculte cu mult decît noi. Așadară, să vedem cine a venit prin Persia cu coiful frigian și cu zeul Mythra cu tot cultul lui, și din Indie cu *Paserea Măiastră* etc.? Asupra acestei întrebări aș putea răspunde atunci cînd, adunate multe, foarte multe obiecte de piatră, s-ar face cercetări asupra materiei din care se compune fiece obiect și asupra originii lui.

Dupe aceasta, ce a urmat să ne vină d-a dreptul din Orient și ce a început să ne vină prin Macedonia și Tracia?

De unde scoteau dacii atîta argint pentru atîta numerariu și cum de numerariul lor nu era nici aur, nici aramă?

Cum știau ei să lămurească acest argint astfel precum îl vedem în abundență în timpii din urmă ai dacilor, care la început era bilionul cel mai grosolan, scos negreșit astfel din pămînt; și pentru ce toată moneta lor era numai de argint, imitațiuni dupe diferitele monete de argint ale Traciei și Macedoniei, pre cari monete din mare greșeală d. Du Chalais le atribuie Panoniei, pre

cînd Panonia și-a avut moneta ei foarte distinctă, care nu se poate confunda nici într-un chip cu a Daciei?

De unde vine aceasta că monetele cele mai veche ale Daciei sunt de *billon*, argint, aramă și puțin aur, de multe ori și plumb? Cu cît înaintează rămîne argintul foarte lămurit și se găsesc mulțime de monete dace, drachme, didrachme și tetradrachme mai ales, imitațiuni, dară localizate. Și cu acest argint monetar în Dacia, nu găsim monetă de aur sau de aramă decît străină Daciei, precum monetele de bronz ale Macedoniei și ale regilor Traciei și monetele de aur ale lui Lisimah, ale lui Alexandru III al Macedoniei și ale tată-său, Filip al II-lea etc. Pentru ce dacii bătea monetă numai de argint, cînd ei aveau și aramă și aur, și poate în abundență, căci zică cine orice va zice, zvîrcolească-se oricît vor putea arheologii noștri, vasele de aur de la Pietroasa sunt vase dace cu stil dacic pentru un cult din Dacia.

Aveau dară dacii aur, aramă, cum și fier, necontestat, precum aveau și argint. Întrebuințau însă aurul în ornamente și spre serviciul divin, argintul pentru monetă, arama pentru arme și vase de casă, și fierul asemenea pentru arme și plugărie. Un fier de plug de bronz l-am găsit eu în cetatea dacă de la Nedați în Vlașca, plasa Glavaciocul, pre la 1858 și l-am dat la muzeu, și o seceră de bronz pre care o conserv în colecțiunea mea. Dovadă că dacii întrebuințau arama și la plugărie.

Fierul subțire al armelor s-a pătruns de rugină și a pierit; cel gros al plugăriei a rezistat, și poate preste douăzeci de instrumente de fier am depus numai eu în muzeu. Bronzul, arama, care rezistă, ni se ivește foarte des prin locuințele dacilor, în diferite obiecte de rezbel și de căsnicie.

Nu sunt însă de părere că obiectele de piatră ce găsim sunt toate fabricate mai înainte de a se fabrica metalurile de către daci, care fabricare poate să fie foarte veche, poate să fie chiar și de pre atunci de pre cînd Esiod vorbea de aceste metaluri. Este atîta finețe, desemn și măiestrie în fabricarea unora din obiectele de piatră găsite la noi, că este cu neputință să se fi fabricat într-o așa adîncă vechime, pînă adică să nu se cunoască aci fabricarea metalurilor. Și apoi, afară de silexuri, cari

și-ar permite fabricarea prin strînsoare sau prin ciocnire cu alt silex, sunt celelalte din deosebite pietre, tari și în așa fasonuri că nu se poate presupune măcar că n-ar fi ieșite din instrumente de metal și încă din instrumente perfecționate.

Paleolitica-și are toate rezoanele a se presupune în lipsa totală a fierului și a bronzului, fie găsite în diluviu sau în tărîmuri postdiluviane. Neolitica însă cu greu să se poată clasa înaintea tuturor metalurilor. Ea urmează să se fi fabricat și în epoca de fier chiar; și la noi s-au fabricat multe arme de piatră, pentru că se găsesc cu mult mai multe decît armele de bronz.

Întrebarea este cum de aceste arme de piatră, cum de aceste arme de silex sunt înocmai ca acelea cari se găsesc și prin Helveția, și prin Scandinavia, și prin Irlanda și Scoția? Și apoi, cum de cele mai multe arme de silex din Europa veche se potrivesc așa de bine cu cele găsite în America, și chiar cu cele ce se fabricează astăzi prin popoarele sălbatice ale diferitelor părți ale lumii? Acestea sunt observările cari pot să confunde pre etnologi.

Iară cît pentru cercetarea epocei civilizațiunii dacilor, necontestat că ea dată cu gradul ei în toate aceste patru epoce. Monumentele ce găsim din cîte aceste patru epoce vădesc aceasta necontestat.

Acum, aceste epoce fi-vor ele contimporane pentru toate localitățile? Negreșit că nu.

Dacia, trebuiește ea să se coboare cu aceste epoce ale ei la timpii acestor epoce în celelalte părți ale Europei? sau să se urce a și le căta pre acolo de unde-i venea ei prima civilizațiune, în Orient?

Fost-a Dacia mai întîi în contact cu civilizațiunea din Europa, din Grecia și Italia, sau cu civilizațiunea din Orient? E lesne să zicem: Zamolxe s-a dus în Grecia, s-a civilizat robind la Pitagora și s-a întors ca să civilizeze pre daci. Dară acestea poate îndestula pre arheolog sau pre etnolog, cînd mai cu seamă găsește aci trăsure de civilizațiune mai nainte de toți Pitagorii?

Dacia a avut și ea civilizațiunea înnăscută și pre înalt dezvoltată: o civilizațiune pelasgă sau și antipelasgă din Orient, și apoi o civilizațiune traco-greacă venită mai tîrziu. Civilizațiunea ei proprie, în natura și caracterele ei, a absorbit civilizațiunile venite de aiurea, încît a făcut că dacii, cînd s-au putut cunoaște, s-au găsit cu o civilizațiune aparte, cu un stil al lor aparte, încît dacii să fie un popor distinct, nici indian, nici egiptean, nici persan, nici grec, atît în viața lui cît și în costumul lui, cît și în armarea lui, cît și în religiunea lui.

Da; cînd Iasson a găsit gura Dunării cu cinci limbe, spre a se scăpa într-însa de goana regelui Colchidei, a găsit la gura Dunării un popor blînd ,cultivat, cu religiune nobilă și agricol, cu legile lui făcute de dînsul și respectate de către dînsul, care s-a înfiorat la sălbatica crimă concepută de fiica regelui Colchidei și săvîrșită de cel mai ilustru principe al Greciei. Iasson și Medeia nu erau atît de civilizați pre cît erau dacii, în acele vremi în cari Esiod și Omer se sforță să stabileze o istorie grecilor pre tradițiuni. Pre una din stîncele din stînga Tulcei urmează să se fi agățat capul și mînele nenorocitului Absirte ca să mai împiedice răpeziunea goanei ce urmărea pre acești ilustri criminali, atunci pre cînd în lumea civilizată a Europei, în Grecia mai ales, numai prin crime se consacra virtutea.

Da; aci, între daci, a trebuit să se rădice mai pre urmă acel oraș fortificat *Thomi* (pentru că eroul *Thomos* este o ficțiune, deși-l consacră monetele Thomei), purtînd în numele lui suvenirea celei d-întîi crime văzute aci, și care mai tîrziu, dupe XIII secoli, era destinat să privească expiînd, încetul cu încetul, opt ani de zile, crima sa cea mare, poetul Ovid: acel ciocoi clasic al vechimii, care pentru egoismul d-a se mai putea scălda în ebosuri pre lîngă desfrînata princesă, fiica lui August, a deificat pre cel d-întîi monarh, stabilindu-i un cult și constituindu-se el preot al acelui cult. Orașul zidit în memoria unei crime atroce trebuia să vază expiînd într-însul cea mai mare crimă ce a putut face un om contra umanității, crima de *les-umanitate*, crima *Monarhia* în Europa, care tiranează lumea de 19 secoli, aproape, în numele dreptului divin: al dreptului divin, dat monarhului de către ciocoi ca acel mizerabil care a fondat școala.

Da; din Thomi privea cel mai frumos geniu al secolului lui August pre dacii bărboși, pileați, cu saricele pre

ei, trecînd călări pre Dunărea înghețată ca să ia ce le trebuia din Moesia romană, căutînd cu aceasta necontenit gîlceavă Romei, pre care a sfidat-o necontenit un secol întreg, pînă să vină marele general Crinitu Ulpiu Traian pre toronul Romei, chemat de către slăbănogul Nerva cu două versuri ale lui Omer, prin cari preotul Chrisis chema răzbunarea lui Apolon contra danailor. Traian veni în Roma spre rădicarea ei și spre nimicirea dacilor.

Din Tulcea privea Ovid și admira pre războinicii daci, cu armele lor perfecte, cu săgețile lor veninate și cu pene viu colorate, pre cari colori știau femeile dace să le scoață din buruiene și rădăcine, meșteșug pre care nu l-a pierdut femeiele Daciei nici pînă astăzi.

Aci a scris Ovid acea lungă poemă, subiect dacic, scris în versuri în limba dacă, poemă pre care o cetea el dacilor, și plîngeau dacii : poema despre care vorbește el atîta către amicii săi din Roma, în *Tristele* și *Ponticele,* dară care poemă din nefericire n-a putut ajunge pînă la noi, spre a putea ști și noi ce limbă era aceea a dacilor, în care scria Ovid poeme întinse, în care ținea Zeuteu cursuri de științe naturali și în cari vorbea Zamolxe despre nemurirea sufletului.

Acea limbă a dacilor a pierit cu toată istoria dacilor ; rămășițele ei s-au confundat în dialectele și glosele legionarilor romani, precum obiectele deprinderilor dace s-au confundat în obiectele deprinderilor romane și le găsim amestecate prin ruinele romane, și chiar prin unele ocoluri dace ; dovadă că găsim prin ruine obiecte necontestat romane amestecate cu obiecte necontestat dace, și din epoca de fier și din epoca de bronz, și chiar din epocele de piatră, silexuri fasonate în custure și dalte etc., etc.

Convin deci că civilizațiunea dacă a fost tîrzie, a mers încet, și că nici n-a ajuns la gradurile celorlalte civilizațiuni ale altor popoare din vechime, din antichitate, pre cari le admirăm în rămășițele lor *anteistorice,* precum în Indie și Egipt, și în rămășițele lor istorice, precum în Grecia și în Italia. Susțin însă, cu documentele în mînă, că civilizațiunea dacilor este foarte veche și contimpurană poate cu cele mai vechi din Orient.

(1870, 20 august / 1 septembrie)

NOTE

MEDITAȚII

Este prima scriere tipărită a lui Bolliac, apărută cu titlul „pretențios", cum spune D. Popovici : *Operile lui Cesar Bolliac. Meditații*, București, Tip. lui Eliad, 1835. Pînă astăzi a cunoscut doar o singură reeditare, în ediția lui Petre V. Haneș din 1915.

Petre Grimm [1], într-o analiză a traducerilor și imitațiilor românești după literatura engleză, constată influența preromanticului englez Young în *Meditații*. Din *Nopțile* scriitorului englez făcuse o primă traducere în 1831 Simion Marcovici, reeditată chiar în 1835.

D. Popovici, care a întreprins o temeinică cercetare a operei lui Bolliac, acceptă aceeași influență, la care adaugă pe cea a lui Lamartine, și consideră *Meditațiile* „un exercițiu modest, o digitație neexperimentată pe o claviatură bogată. Stările de sentiment cultivate în *Meditații* sînt caracteristice pentru tînărul de 22 de ani, ale cărui trăsături sufletești nu s-au individualizat și a cărui limbă este total lipsită de putere de plasticizare".

O aprofundată analiză face Ovidiu Papadima, autorul excelentei monografii asupra lui Bolliac, arătînd că *Meditațiile* se integrează în tradiția veche a meditației în proză. În epoca în care apar, genul era foarte răspîndit la scriitorii români cunoscuți (Heliade, Asachi) și mai puțin cunoscuți astăzi.

---

[1] Facem precizarea, pentru referințele critice date în Note numai cu numele autorului, că sursa bibliografică completă se găsește în capitolul respectiv din Bibliografia de la sfîrșitul ediției de față.

Pe baza deosebirilor de preocupări și comparațiilor de texte, Ovidiu Papadima contrazice influența lui Young. Există deosebiri fundamentale, atît arhitectonice cît și tematice. „Scriitorii noștri se îndreptau — arată Ovidiu Papadima — firesc spre meditația în proză de tipul preromantic și romantic, în care accentele elegiace predomină asupra reflexiunilor morale." Criticul găsește mai degrabă atitudini byroniene, dar înclină spre scoaterea *Meditațiilor* de sub influențe străine și punerea lor sub semnul unei experiențe biografice. „În orice caz, *Meditațiile* din 1835 nu-l anunță încă pe gazetarul Boliac. Ele sînt opera de căutare de sine, profund lirică, a unui tînăr zvăpăiat care vrea totuși să pară cuminte". „Sub masca meditației «evlavioase», Boliac strecura atitudini de revoltă byroniană împotriva imaginii oficiale a dumnezeirii." Subliniind ideile din prefața *Către tinerii rumâni*, Ovidiu Papadima conchide: „Scriind astfel prefața, tînărul Boliac își depășea meditațiile, ca orizont și ca actualitate a ideilor în epocă. Depășind faza exclusivă a lamentațiilor asupra propriului său destin, Boliac își îndreaptă de pe acum privirile — fie și numai încă sub zodia entuziasmului fără spirit critic — către problemele fundamentale ale culturii în țara lui și uneori chiar dincolo de ele. Operă naivă și juvenilă, această prefață depășește preocupările inițiale de factură literară ale tînărului dornic de a pătrunde cu succes în republica literelor și devine astfel primul document al gîndirii sociale a lui Boliac."

Paul Cornea, socotind *Meditațiile* cea mai consistentă manifestare literară pînă la 1840 în activitatea lui Bolliac („totul e artificial, construit, pus în scenă, dar nu fără talent"), își exprimă certitudinea că izvorul principal de inspirație îl formează *Nopțile* lui Young, la care scriitorul român a ajuns prin intermediul celebrei traduceri franceze a lui Le Tourneur, alături de ecouri din alți autori, ca Hervey, Gray, Legouvé, Parny, Rousseau. Și continuă Paul Cornea: „Compunerile sînt interesante ca simptom. Ele relevă ascendentul unor anume modele romantice și preromantice asupra scriitorului, în speță a valorilor tulburi, cețoase, prezumtiv ossianești, cu desfășurări patetice și emfază teatrală. Ele exemplifică, în același timp, resursele și mijloacele talentului. Din acest ultim punct de vedere, lectura surprinde: în ciuda evidentei lipse de maturitate, a manevrării stîngace a limbii și a unei voințe ostentative de a supralicita coarda emotivă, se simte totuși în jocul cu vorbele al tînărului

Bolliac o putere expresivă incontestabilă. Proza sa e infernal de retorică, dar are ritm, fraza denotă echilibru și sonoritate."

De cărticica lui Bolliac se ocupă cel mai mult Mihai Zamfir, într-o lucrare dedicată poemului românesc în proză, apărută în 1971 cu privire la secolul XIX, reluată și adusă la zi în 1981. Pentru *Meditații*, care sînt „un exercițiu stilistic de adaptare", Mihai Zamfir alătură influenței lui Young pe cea a lui Lamartine: „dacă fraza cadențată a fost sugerată de Young (în variantă Le Tourneur), în schimb, substanța poetică a textului se dovedește a fi prin excelență lamartiniană". „Exegeții meditațiilor de debut ale lui Bolliac — arată Mihai Zamfir — au remarcat decalajul permanent existent între religiozitatea obstinată a lui Young și revolta permanentă din textul românesc. Unica explicație o pot oferi poemele lamartiniene." Este interesantă constatarea aceluiași autor asupra lexicului: „Textul *Meditațiilor* se caracterizează printr-un mare număr de neologisme, majoritatea de origine franceză, care punctează fraza, dîndu-i o alură specifică. Cronologic, această scriere este una dintre primele opere literare românești ce fixează în limbă noile cuvinte, conferindu-le autoritate. O parte din ele s-au menținut în forma adoptată de Bolliac — fapt remarcabil în acea epocă de incertitudine ortoepică și grafică: ***absolut, agonie, amor, armonie, atom, azil, efemer, fatal, gigant, labirint, liră, meteor, mister, monstru, pavilion, religie, tortură, triumf*** etc. Sunetul propriu acestei melodii începătoare rezultă însă din utilizarea unor neologisme azi stridente, dar curente la 1835: ***eco, junie, objet, sujet, suvenir*** etc. [...] Caracterul puternic novator al limbajului lui Bolliac este sesizabil numai prin referire la un stadiu anterior al limbii literare, în care moștenirea fanariotă — compusă în special din cuvinte grecești și turcești — era încă precumpănitoare." Mihai Zamfir este de părere că această scriere a lui Bolliac a rupt — lexical — toate legăturile cu epoca anterioară. După ce inventariază principalele mijloace stilistice ale *Meditațiilor*, același autor afirmă: „Ajuns accidental în estul Europei, Young a antrenat scriitorul român pe panta noutății și, împreună cu Lamartine, a sugerat ideea unei formule literare originale. Efectul literaturii sentimentale engleze, combinate cu cea recent romantică, a fost neașteptat și diferit ca spirit de opera lui Young; dacă Bolliac a preluat din romantism nota gravă și protestatară, el a pus o surdină instinctivă filozofiei tradiționale. Din punct de vedere prozodic, autorul român compune o alcătuire confor-

mistă, de proză ritmată arhaic. [...] În literatura noastră, Bolliac se află încă la faza compromisului cu tradiția; generația pașoptistă recepteaza încă un Young ornamental. De abia cea numită «post-pașoptistă» va redescoperi operele preromantice în perspectiva melancoliei negre și a disperării. Preromantismul lui Bolliac anunță o nouă stare de spirit, fără a trage însă, conceptual și stilistic, concluziile."

POEZII

LA MUZA MEA

„Foaie pentru minte, inimă și literatură", Brașov, 1844, nr. 4, 9 oct. În vol.: *Poesii nuoe,* București, În tipografia lui Eliade, 1847 (prima poezie în sumar); *Collecțiune de poesii vechi și noui,* București, Librăria nouă Socec et. Comp., [1857]. Reluare în „Trompeta Carpaților", 1872, nr. 1030, 26 nov./7 dec.

La ultima publicare are următoarea notă a autorului: „După primul jurămînt făcut în viile de la Filaret pe bazele revoluțiunii din 1848, de N. Bălcescu, I. Ghica, Ch. Tell și Cezar Bolliac. Acest jurămînt a fost începutul revoluțiunei." De aceste împrejurări pomenește și Ion Ghica (vezi scrisoarea *Nicu Bălcescu),* după care jurămîntul a fost săvîrșit „într-o noapte, prin culesul viilor, pe la 1843", în dealul Filaretului. Dar Ghica nu-și amintește să fi fost la depunerea jurămîntului decît el cu Bălcescu și Tell. În orice caz, Bolliac a făcut parte din comitetul societății „Frăția", înființată atunci. Relatările de mai sus ne permit să datăm poezia în toamna anului 1843, infirmînd data „1847, noiembrie 15", indicată de autor în *Collecțiune,* dar evident greșită, de vreme ce poezia apăruse pentru prima dată în 1844. Interesant este că acest program poetic apare în „Foaie pentru minte..." la numai o săptămînă după ce tot aici Bolliac publicase celebrul manifest literar *Către scriitorii noștri.*

Mai ales în vol. II din *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea,* în care îi analizează poezii de pînă la 1848, N. Iorga rămîne încîntat de entuziasmul și energia lui Bolliac: „Dacă ar avea totdeauna aceeași putere [...], dacă nu s-ar pierde în declamații retorice și în valurile cuvintelor abstracte, de pare c-ai ceti un articol de ziar versificat; dacă ar fi mai cu alegere în cuvintele ce întrebuințează — îl vezi scriind curent *concherani, mușari* (mouchards), *parfet, belă, belică, catișism,* dacă, în sfîrșit, ar avea mai puțină ambiție de a cuprinde toată filosofia și întreaga istorie universală în versurile sale — ca Hugo, care avea însă uriașa lui fantazie și geniul retoricei maiestoase, — Boliac, așa de bogat, de nou, de creator în poezia noastră, și-ar lua locul, nu între romanticii interesanți, ci mai sus și mai sigur, între clasicii literaturii românești, căreia i-a dat, așa cum este el, versuri ce nu se vor uita".

Tot între romantici îl situează și Ibrăileanu, care vede în Bolliac „o manifestare a sufletului romantic dintre 1840 și 1860". Ibrăileanu îi recunoaște oarecare talent, dar „acest talent i-a fost distrus de preocupațiile sociale și politice, pe care le cînta în versurile sale". Același critic înfățișa de la catedră, în 1910, poezia *La muza mea* ca o „poezie patriotică, ba chiar socială", și continua astfel: „E însemnat Boliac din acest punct de vedere: este cel dintăi poet social și unul dintre puținii poeți sociali români".

D. Popovici leagă *La muza mea* de „o atmosferă de blîndețe creștină ce se resimte de influența lui Lamennais". Autorul, spune același critic, „dă expresie unui crez poetic ale cărui suporturi sociale și umanitariste ne duc în aceeași măsură către Lamennais și către Victor Hugo". În cursul ținut în 1951, D. Popovici avea să revină și să accentueze influența, foarte puternică, după el, a lui Victor Hugo.

Și G. Călinescu găsește un izvor în Lamennais, dar sugerează și alte posibile modele: „Printre francezi ședea în frunte Voltaire, din ale cărui poezii extrăgea un motto".

De menirea concepută potrivit teoriei romantice a mesianismului poetic, aici și în alte poezii, vorbește George Munteanu, care adaugă că Bolliac o depășește apoi, devenind poet-cetățean și revoluționar.

Într-o lucrare despre preromantismul românesc, Mircea Anghelescu constată că Bolliac abandonează motivele preromantice din prima parte a activității sale (e vorba mai ales de *Meditații,* 1835), furnizate de modele occidentale, pentru un romantism de esență, care-i era propriu, „Bolliac fiind probabil și cel mai au-

tentic și mai integral romantic poet din prima jumătate a secolului al XIX-lea" *(Preromantismul românesc — pînă la 1840,* București, Editura Minerva, 1971, seria „Momente și sinteze", p. 160).

După Elena Tacciu, Cezar Bolliac prezintă nucleele tipice ale unei biografii de romantic muntean, este în cea mai mare măsură reprezentativ pentru tipologia „valului eroic" al romantismului dintre aproximativ 1821—1863. „Este teritoriul istoric al romantismului pașoptist cu *Eroii* săi...", precizează autoarea.

CARNAVALUL

În vol.: *Din poeziile lui Cesar Boliac.* Partea întîi, București, Tipografia Curții a lui Frid Balbaum, 1843; *Collecțiune de poesii vechi și noui,* [1857]. Reluare în „Trompeta Carpaților", X, 1872, nr. 1026, 12/24 nov. Cu acest număr ziarul „Trompeta Carpaților" începe în 1872 publicarea unui grup compact de poezii, anunțînd următoarele: *„Poezii ale d-lui Bolliac.* D. Bolliac a dat poeziele sale toate să se tipărească în «Trompeta Carpaților». Redacțiunea grupează aceste poezii în humanitare, naționali, amoroase și balade. Începem cu humanitarele. Colecțiunea tipărită acum în «Trompeta» va fi cea mai complectă colecțiune de poezii, tipărite și inedite, ale d-lui Bolliac." Proiectul nu se realizează integral, retipărirea rezumîndu-se la „humanitare". Poezia a mai fost inclusă în *Poesii umanitare culese de Ion Porianu cu permisiunea autorelui,* București, Tipografia Lucrătorilor asociați, 1866.

La retipărirea din 1872 se adaugă următoarea notă: „Autorul era închis într-o odaie mică la secret, în Agia făcută atunci — cazarma pompierilor de azi — unde a stat șapte luni de zile. Această poezie este scrisă pre dosul scoarței unei cărți, cu condei făcut din coada unui ibric de tinichea, cu văpsea roșie făcută din praf de dinți, nepermițîndu-i-se nici hîrtie, nici cerneală. Carte i se dasc pre furiș de un paznic." Iar la rîndurile de puncte din finalul părții a II-a, se menționează în notă: „Aci a tăiat cenzura pentru strofe".

S-ar putea să fie exagerată mărturisirea tîrzie a autorului, totuși în raportul comisiei de anchetă din decembrie 1840 este

acuzat deținutul că ar fi scris versuri pe pereții Agiei în timpul arestului.

Ideea din *Carnavalul* va fi reluată de autor peste cîțiva ani, într-un poem în proză publicat în „Vestitorul românesc", 1844, nr. 11, 8 febr., intitulat *Începerea postului,* din care cităm:

„Tăcere! Muzicile au încetat, danțurile s-au oprit ca la un semnal de jale. Arama religioasă se bate în aer pe turnurile orașului creștinesc, și aducerea aminte de Dumnezeu răstignit curmă veselia urmată după nașterea lui. [...]

Și tu fiică, tu care mai visezi încă balul din care ieșiși aseară cu atîta mîhnire, tu care zîmbești încă privind rochița ce te prindea atît de bine, tu, a cării fantazie încă tot mai aude armonia muzicilor răpitoare, gîndește, gîndește la fiica acelei văduve ce zace în acea înfundătură de mahala, gîndește că pe cînd tu te desfătai în carnavalul cel vesel, ea plîngea la picioarele mume-sii ce zăcea dusă într-o cocioabă fără foc; gîndește la ea, săraca, și roagă pe părinții tăi să-ți dea voie a-i trimite o parte din hainele tale. Aceste vechituri, precum le numești tu, ei îi vor fi haine de Paște, și se va bucura de cîte ori se va îmbrăca cu dînsele, și tu vei fi veselă în acele minute cînd se va bucura ea, fără să știi de unde îți vine veselia. Este un geniu, fetițe, care întoarce ca clipa bucuria celor ce primesc binele în inimile celor ce-l fac; este o taină pe care științele n-o înțeleg, dar care *este,* precum este Dumnezeu. Oh! cînd vedeți un orfelin trecînd pe sub ferestrile voastre zdrențuit și slăbănog, cu deznădăjduirea scrîșnind pe față, arătați-l, arătați-l mumei voastre: poate că e sărman și n-are lăcuință; poate că are părinți gîrbovi și bolnavi pe care nu poate hrăni; poate că are surori pe care amerință iarna vîrstei și nu le poate găsi o umbrire; poate că e sărac și îi e rușine să ceară! Aduceți-vă-ți aminte că aveți și voi un frate în streinătate și că poate și el va fi nenorocit astăzi! Rugați pe muma voastră, fetițe, să vă ia cu dînsa cînd merge să viziteze spitalurile și pe nenorociți, și învățați de la dînsa cum se împarte mila. Rugați-o să vă ducă cu dînsa cînd merge să cerceteze păsurile celor închiși, și nu vă grăbiți a zice că acești osîndiți și-au meritat osînda: poate că sînt nevinovați; poate că au fost amăgiți; poate că au fost năpăstuiți; poate că au greșit: Pravilile osîndesc, iar creștinismul iartă."

„Vestitorul românesc“ mai publică în acest an, nr. 13, din 15 februarie, sub titlul *Carnavalul*, înștiințări despre balurile de la Momolo, Hanul-Roșu, precum și „picnic nemțesc, picnic boieresc, bal costumat, soarele muzicale, soarele jucătoare, operă italiană, teatru nemțesc, concerturi, marionete, panorame-diorame, comedii pe pereți, scamatorii ș.c.l.“.

Carnavalul aparține anului 1840 și ilustrează începutul orientării spre poezia de revoltă socială. Încă din 1835, cînd Ion Cîmpineanu (1798—1863), inițiatorul „partidei naționale“, care milita pentru unirea și independența țărilor române, ajunsese în conflict cu domnitorul Alexandru Ghica, Cezar Bolliac s-a aflat printre intimii și sprijinitorii săi. O mare simpatie față de Ion Cîmpineanu a arătat Bolliac toată viața. Acțiunea de opoziție a lui Ion Cîmpineanu, legată de Unire, alegerea unui domn ereditar și elaborarea unei noi constituții, al cărei proiect prevedea chiar și improprietăriri, se destramă prin înlăturarea sa încă din noiembrie 1839 și apoi internarea, la 13 martie 1840, la Mărgineni.

Aceasta este una din laturile atitudinii politice a lui Bolliac la începuturile ei. Pentru a lămuri împrejurările în care susține că a scris poezia *Carnavalul*, trebuie să ne referim la mișcarea revoluționară din 1840 condusă de Mitiță Filipescu, la care a participat și iuncărul N. Bălcescu, înfățișînd-o mai tîrziu astfel, în *Mersul revoluției în istoria românilor* (1850) : „...o jună partidă națională se întocmește și își ia de misie d-a continua programa revoluției de la 1821 și d-a realiza întru tot dorințele și trebuințele poporului, surpînd ciocoismul și fanariotismul și înălțînd românismul la putere. Ca la 1821, partida națională voiește a mîntui poporul prin popor, adecă este o partidă revoluționară. Ea nu era numeroasă, dar era jună și înfocată și știa că adevărul și viitorul e cu dînsa, că mulți în fundul inimei lor simt și gîndesc ca dînsa și că stindardul ei va fi împregiurat de o mulțime de prozeliți în ziua ce îl va înălța.“ În octombrie 1840 este descoperită conspirația revoluționară și Bolliac, deși nu este inclus în procesul principalilor acuzați, este arestat, ținut o vreme la Agie și apoi surghiunit la mănăstirea Poiana Mărului. De această epocă mai sînt legate poeziile *Sonet la anul 1839*, *Epistolă la colonelul I. Cîmpineanu*, *La Maior Ion Voinescu II*, *Sila*, *Țiganul vîndut*.

„Numai abundența a stricat lui Boliac, care de altfel face dovada unei mari imaginații și a unei amplitudini lirice excepționale“, spune G. Călinescu, exemplificînd cu strofa întîia din partea a III-a a acestei poezii „aptitudinea viziunii grandioase exercitată în chip fericit în descrierea unui bal de carnaval feeric ca un desen de Johannot, notînd efectul lustrelor și a oglinzilor și a acelui moment

Cînd o căldură dulce, samururi, catifele,
Sub draperii bogate de stofe, de dantele,
V-adoarme p-un divan ;
Cînd mii lumini ascunse în lampe colorate
Răsfrîng și vă-nmulțește-n oglinzile-ardicate
De jos pînă-n tavan...“

Pentru *Carnavalul*, D. Popovici găsește un izvor în poezia *Pour les pauvres* (1831) de Victor Hugo, tradusă de Catina (dar abia în 1846, așa că probabil Bolliac o cunoscuse în original), cu precizarea că în vreme ce poezia lui Hugo este concentrată, dar pe aceeași antiteză bogat-sărac, fericit-nefericit, Bolliac dezvoltă și dramatizează. D. Popovici vede în Bolliac o „imagine desăvîrșită a romanticului revoluționar“.

Ideea antitezei „carnavalul-paria“ este dezvoltată de Elena Tacciu, după care „structura ideologică, dar și artistică a pașoptiștilor îmbrățișează fără rezerve tema antitetică hugoliană, amplasînd-o, desigur, într-un spațiu geografic și istoric determinat“ și corespunzînd, după părerea aceleiași autoare, unei atitudini mai radicale.

ERMITUL

În vol. : *Din poeziile lui Cesar Boliac*, 1843, cu titlul ***Pusnicul***; cu noul titlu în *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857]. Reluare în „Trompeta Carpaților“, X, 1872, nr. 1033, 10/22 dec.

Poezia a reținut atenția lui G. Călinescu tot pentru „aptitudinea viziunii grandioase“, exercitată de data aceasta în „evocarea furtunii haotice pe munții de cremene“.

Ermitul și *O dimineață pe Caraiman* folosesc și lui George Munteanu pentru a arăta că „în zugrăvirea naturii — mai ales a naturii dezlănțuite, ori încremenită în sălbatica ei singurătate — poetul aduce un ochi proaspăt și o simțire pătrunsă, s-ar

putea zice, de evlavia cu care primul om va fi contemplat cele din preajmă".

Elena Tacciu se ocupă, în capitolul *Metafizica muntelui* din cartea sa *Trei poeți preeminescieni*, în mod deosebit de *Ermitul*, *Schitul* și *O dimineață pe Caraiman*, pentru că ele ne relevă un pionier al metafizicii muntelui, cu viziuni accentuat preeminesciene: „Priveliștea panoramică, dar și asimetrică, a mineralului colosal place romanticului și laolaltă cu sugestia metafizică sceptică a inferiorității umane îndreptățește teza aspectului baroc al sensibilității sale". Aceeași autoare consideră poezia de față „o artă poetică a stihiilor montane, surprinse în grandoarea lor violentă și teribilă", iar pe ermit, „frecvent erou al literaturii preromantice", care „exprimă opțiunea sensibilului dezgustat de civilizație". Meditația din *Ermitul*, cu sfidarea materiei biologice, dar și simbolice, Elena Tacciu o înscrie în „orbita titanismului românesc, a cărui corespondență fizică firească devine spațiul montan".

*LA C****

În vol.: *Din poeziile lui Cesar Boliac*, 1843; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857].

Luînd drept exemplu tipic această poezie, Ibrăileanu surprinde prolixitatea poetului: „Invenția lui adesea e prea bogată, adică banală, scrie prea mult, vrea să scoată dintr-un lucru tot ce se poate și de aceea devine banal; amplifică în mod extraordinar [...]. Scrie mai mult, mult mai mult decît simte și decît gîndește; amplifică și compune la infinit."

*SONET LA****

În vol.: *Din poeziile lui Cesar Boliac*, 1843; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857].

Încercînd să identifice împrejurările în care s-a format adolescența lui Bolliac, Ovidiu Papadima opinează că primele poezii înfățișează natura subalpină și chiar alpină, și mult mai rar cea a cîmpiei Dunării, a împrejurimilor Giurgiului, unde locuia familia sa. Discutînd despre întreaga serie de versuri erotice, același autor conchide: „Toate drumurile liricii lui Boliac din această epocă, începînd cu *Meditațiile* și pînă dincolo de primul său volum de poezii, din 1843, duc spre lumea aceasta a «castelanelor» din conacele înșirate pe drumul de la București către Sinaia. Epoca a fost hotărîtoare pentru formația spirituală și literară a lui Boliac. Poezia lui de dragoste din acest timp — absolut nulă din punct de vedere estetic — constituie un document multiplu în acest sens. Ea facilitează nu numai localizarea epocii de tinerețe și de formație a lui Boliac, dar și ghicirea lumii în care s-a format. Limbajul acestor poezii e înțesat de franțuzisme, uneori de prisos, fiindcă aveam echivalentul lor românesc în limba literară a epocii, iar cele mai multe adoptate cu o barbară lipsă de gust, cu totul departe de acel sănătos simț al limbii manifestat atît de creator de Eliade pînă la 1842, cu totul departe de finețea localizărilor de neologisme franceze întreprinse de Costache Negruzzi."

În această privință, Paul Cornea, vorbind de excesul neologistic în poezie, ca și în proză, caută să evite o judecată „în numele unui purism anacronic" și afirmă că Bolliac a avut și izbînzi — cînd „pune în circulație termeni care, fără a fi indispensabili, adaugă nuanțe sinonimului românesc, lărgind astfel gama exprimării" — și eșecuri. „Dar curajul său de a extinde orizontul conceptual și a aerisi expresia, reinventînd limbajul — cum a voit-o și Heliade — rămîne o inițiativă meritorie."

ERAM RĂPIT ATUNCEA

În vol.: *Din poeziile lui Cesar Boliac*, 1843; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857]. În ediția princeps, cu dedicația: „La E.F."

Evocarea Dunării din ultima strofă ne face să localizăm aceste versuri, printre puținele din tinerețea sa, în regiunea dinspre Giurgiu, unde-și avea Bolliac familia, spre deosebire de alte multe poezii localizate în regiunea subcarpatică a Cîmpinei.

Iată și părerea lui Bogdan-Duică despre poeziile avînd ca temă dragostea, din primul volum al lui Bolliac (1843): „Poezia de amor din acest volum continuă a fi lipsită de pasiune puternică și de formă. Multe strofe sînt banalități tradiționale".

LA CEA ÎNTÎI CORABIE ROMÂNEASCA
(Marița)

Marcînd începutul colaborării la ziarul lui Ion Heliade Rădulescu, poezia apare în „Curier românesc", XV, 1843, nr. 46, 18 iunie. În vol. : *Din poeziile lui Cesar Boliac,* 1843 ; *Collecțiune de poesii vechi și noui,* [1857]. Reprodusă, în cadrul articolului *Două vapoare române pe mări,* în „Trompeta Carpaților", XII, 1874, nr. 1106, 27 ian. Poezia este introdusă în acest articol astfel : „Cînd va veni timpul să se deștepte în fiii luminați ai României de astăzi simțimîntul patriotic al lui Alecache Vilara, care trimitea corabia Maritza, cu pavilion român, cu căpitan român, cu echipagiu român, trasă pe valurile mărilor numai de pînze împinse de vînturi, la care corabie da urarea următoare părintele *Trompetei Carpaților*". La rîndurile de puncte ce preced ultima strofă, autorul adaugă următoarea notă cu ocazia retipăririi ocazionale din 1874 : „Aci lipsesc strofe care s-au pierdut din manuscris : ce să spuie Italiei, Franciei și Ispaniei. Sunt traduse în Vaillant, care le-a tradus de pe manuscris pe cînd era întreg, pe la 1840". Iată și textul „pierdut", extras din lucrarea lui Vaillant *La Roumanie,* Paris, 1844, vol. III, p. 201—202 : „Va visiter l'Italie, la France et l'Espagne et dis a leurs peuples qu'il est encore des Roumains... Quand tu passeras devant l'Italie, hisse tous tes pavillons, c'est ton ancienne patrie, c'est ta mère ; quand tu longeras les côtes de France, salue-la par des cris de joie ; elle est la terre de liberté. Et si tu touches à l'Espagne, et il t'y faut toucher, tu nous diras a ton retour tout ce qu'il a fallu de vertu à cette fière nation pour se regénérer. Tu salueras en elle ta soeur aînée, la patrie de Trajan" (în traducere : „Du-te de vizitează Italia, Franța și Spania și spune popoarelor lor că există și români... Cînd vei trece prin dreptul Italiei, ridică-ți toate pavilioanele ; ea este vechea ta patrie, îți este mamă ; cînd vei trece de-a lungul coastelor Franței, salut-o cu strigăte de bucurie ; ea este pămîntul libertății. Și dacă atingi Spania, și trebuie s-o atingi, ne vei spune la întoarcere întreaga virtute ce i-a trebuit acestei mîndre națiuni ca să renască. Vei saluta în ea pe sora ta mai mare, patria lui Traian").

„Pe la 1840" din nota lui Bolliac reprezintă o datare aproximativă, pentru că lansarea corăbiei „Marița", purtînd numele soției domnitorului George Bibescu, a avut loc în 1843, după venirea acestuia la domnie.

Este poezia cea mai criticată de Ibrăileanu în scurtul său curs despre Bolliac : „Un alt defect — cel mai mare pentru un poet — este că Boliac e prozaic și fără gust [...]. E prea social aici ; nu avem poezie, ci o simplă reclamă comercială pentru țară".

IDEALUL ȘI POZITIVUL

În vol. : *Din poeziile lui Cesar Boliac,* 1843 ; *Collecțiune de poesii vechi și noui,* [1857]. În ediția princeps, cu dedicația : „La Prințesa Trubettcoi".

Reținînd strofele 5 și 6, ca „o priveliște, potrivită cu adevărul, a idilei satelor românești", și invocînd și alte poezii, ca *O dimineață pe Caraiman, Ermitul, Schitul,* N. Iorga relevă, printre primii, la Bolliac simțul naturii : „Poetul înțelege și mediul natural în care trăiesc, primind măcar de la dînsul oarecare mîngîiere, eroii săi. Boliac e, în adevăr, și un închinător al frumuseților naturii, pe care le zugrăvește în versuri pline de coloare și energie".

Aceeași poezie este o dovadă, pentru G. Călinescu, că Bolliac pune o „solemnitate sacră" în contemplarea solitudinilor.

Și D. Popovici reține anumite momente pentru „puterea de plasticizare de care dă dovadă poetul", deși, în întregul ei, poezia i se pare că aduce „numeroase impurități".

Idealul și pozitivul, La Maior Ion Voinescu II și *Cugetare II* sînt puse de Elena Tacciu sub semnul damnării poetului, al antitezei „poetul și lumea", al mesianismului : „La Cezar Bolliac antiteza poetului cu lumea vizează în mod explicit structura socială [...] și apare integrată discursului ironic și chiar sarcastic, prefigurînd *Scrisorile* eminesciene..."

LA D. IOAN VĂCĂRESCU

„Foaie pentru minte, inimă și literatură", Brașov, 1844, nr. 30, 24 iulie. În vol. : *Din poeziile lui Cesar Boliac,* 1843 ; *Collecțiune de poesii vechi și noui,* [1857].

Şi mai înainte, în prefaţa la vol. *Meditaţii*, 1835, Bolliac elogiază pe Iancu Văcărescu, „acel geniu, ca să zic aşa, creator al limbei rumâneşti". Acum îl socoteşte pe autorul *Primăverii amorului* mentorul său în arta versificaţiei.

CUGETARE

În vol.: *Din poeziile lui Cesar Boliac*, 1843; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857]. Reluare în „Trompeta Carpaţilor", X, 1872, nr. 1033, 10/22 dec., cu titlul *Cugetare I*, şi cu următoarea notă: „Strofele cu puncturi sunt şterse de cenzură".

G. Călinescu o confruntă cu „inevitabila temă a ruinelor", atît de frecventă în epocă, dar pe care „Boliac o reînnoieşte prin deplasarea unghiului de vedere în viitor:

Trei mii de ani vor trece şi alţi pitici turbaţi
Vor popula deşerturi acuma neumblate.
Ca miine Paris, Londra pe pietrele surpate,
'Şi vor spune epopeea la altfel de-nvăţaţi."

SPERANŢA ÎN ZIUA DE MÎINE

În vol.: *Din poeziile lui Cesar Boliac*, 1843, cu titlul *Nădejdea în ziua de mîine*; cu noul titlu, în *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857]. Reluare în „Trompeta Carpaţilor", X, 1872, nr. 1033, 10/22 dec.

ALAIUL UNUI CERŞETOR

„Foaie pentru minte, inimă şi literatură", 1842, nr. 45, 9 nov., semnată C.B. şi datată „1841, februarie 9". În vol.: *Din poeziile lui Cesar Boliac*, 1843; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857]. Reluare în „Trompeta Carpaţilor", X, 1872, nr. 1026, 12/24 nov., aici datată „1836". A mai fost inclusă în *Poesii umanitare culese de Ion Porianu cu permisiunea autorelui*, 1866.

Citatul din poetul englez Alexander Pope (1688—1744), pus ca moto, avertizează asupra preluării motivului din poemele acestuia, cunoscute în epocă pentru spiritul lor umanist.

Apreciată în mod deosebit de Ibrăileanu, care o socoteşte caracteristică pentru ideile şi concepţiile lui Bolliac şi una „din cele mai frumoase", cu o rezervă totuşi: „Un mare defect la scriitorii din Muntenia e lipsa influenţii poeziei populare [...]. Aşa *Alaiul unui cerşetor*, care-mi pare că are ceva în ea, e stricată de limbă..."

G. Călinescu, care îşi începe în *Istorie* capitolul *Poezia măruntă după 1840. Patrioţi şi unionişti* cu Cezar Bolliac, reuşeşte cu adevărat să şteargă „uitarea nedreaptă" care, zice criticul, s-a întins asupra scriitorului de la 1848. Şi această poezie, ca şi altele, îi exemplifică afirmaţia sintetică: „Specializarea ideologică a lui Boliac se face în direcţie umanitaristă. El se aprinde pentru oricine suferă dispreţul şi apăsarea, cu gesturi poate cam exagerate, depăşind justa viziune a lucrurilor. Dar pe atunci toţi erau exaltaţi."

PE UN ALBUM
La M. G.

În vol.: *Din poeziile lui Cesar Boliac*, 1843; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857].

LA***

„Pămînteanul", 1839, nr. 20, 11 sept., sub titlul *La numele d-lii****, semnată C. şi datată „Giurgiu, mai". În vol.: *Din poeziile lui Cesar Boliac*, 1843; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857].

George Munteanu o clasifică în categoria acelor versuri care „rămîn la amabilităţi galante, sentimentalismul şi prozaismul care defineau multe din versurile de dragoste ale primilor Văcăreşti şi ale lui Conachi".

FATA DE BOIER ŞI FATA DE ŢIGAN

În vol.: *Din poeziile lui Cesar Boliac*, 1843, cu titlul *Fata de ţigan şi fata de boier*; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857]. Reluare în „Trompeta Carpaţilor", X, 1872, nr. 1029, 23

nov. / 4 dec., numai aici datată „1847", datare evident greşită, de vreme ce poezia apăruse în ediţia din 1843.

„Cel întîi boier ce şi-a dezrobit ţiganii a fost muntean, d. Ioan Cîmpineanul, şi guvernul muntenilor a fost cel dintîi care a aşezat ţiganii statului prin sate şi a dat act de întreaga slobozenie a lor", spune Bolliac în articolul din 1844, *Către scriitorii noştri*. Fapta lui Cîmpineanu, care a stîrnit desigur admiraţia lui Bolliac, s-a petrecut prin 1834, iar în 1835, după propria-i mărturisire din acelaşi articol, autorul nostru a încercat să publice „o dizertaţie asupra robiei". În 1836 a adresat „o scrisoare asupra ţiganilor" către Voinescu II, şi aceeaşi scrisoare, în copie, către C. Negruzzi, aflăm din aceeaşi sursă. Spiritul progresist al lui Bolliac se manifestă şi prin alegerea acestei teme în mai multe poezii.

Comparînd volumul apărut în 1843 cu vol. *Meditaţii* din 1835, Bogdan-Duică îl consideră „un progres mare". „Tînărul vaporos, sentimental, frazeolog a făcut loc unui bărbat care vede realităţile şi le judecă just. Fenomenele sociale îi fixează atenţia ; privirea nu-i rămîne închisă între pereţii luminaţi de candelabrele lui Mihail Ghica, ci se scoboară cu simpatie pînă la bietul ţigan, la cerşitori, la săraci, la flămîndul din umbra palatelor bucureştene. Boliac şi-a democratizat poezia, pe care, fireşte, n-a exilat-o nici din regiunile gustului ales şi ale amorului ; el se simte însă acum solul unei poezii sociale, pe care, teoretic, o şi apără, în 1845, în «Foaia pentru minte».”

În *Fata de boier şi fata de ţigan*, ca şi în *Ţiganul vîndut*, ceea ce lipseşte, după părerea lui D. Popovici, este chiar poezia. „Animate de compătimire, ele se încarcă de un popor de diminutive şi insistă asupra unor situaţii puerile şi prozaice. Ele se impun totuşi prin temă şi sentiment."

După George Munteanu, prin *Fata de boier şi fata de ţigan, Pedeapsa cu moarte, Ţiganul vîndut*, Bolliac inaugura o formulă sui-generis de „poem dramatic", neuzitată pînă la el.

ADEVĂRUL

În vol. *Din poeziile lui Cesar Boliac*, 1843 ; ***Collecţiune de poesii vechi şi noui***, [1857].

Paul Cornea, care a văzut cu un ochi atent punctele vulnerabile din versurile lui Bolliac, socoteşte că lirica din *Ermitul*, *Schitul*, *The Spleen*, *Cugetare*, *O dimineaţă pe Caraiman*, *Adevărul* „pune în mişcare o simţire autentică".

UN SUVENIR

În vol. : *Din poeziile lui Cesar Boliac*, 1843 ; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857].

O CĂLĂTORIE

În vol. : *Din poeziile lui Cesar Boliac*, 1843 ; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857].

AUTOPSIE

În vol. : *Din poeziile lui Cesar Boliac*, 1843 ; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857].

Fără a fi la înălţimea celorlalte „Cugetări", poezia se înscrie în întinsa zonă, la Bolliac, a liricii filozofice romantice.

ŢIGANUL VÎNDUT

„Foaie pentru minte, inimă şi literatură", 1843, nr. 15, 12 apr., datată „1841, mai 10, Bucureşti". În vol. : *Din poeziile lui Cesar Boliac*, 1843 ; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857]. Reluare în „Trompeta Carpaţilor", X, 1872, nr. 1029, 23 nov. / 4 dec., datată acum „1846", datare evident greşită. Mai există o datare „Buc., 12 nov. 1836" în volumul de traduceri *Poésies*, Paris, 1857.

„Născutul în robie" pătrunde în lirica lui Bolliac după ce, încă de prin 1835, prilejuise protestul său într-o „dizertaţie asupra robiei" (vezi şi nota la *Fata de boier şi fata de ţigan*). Dacă este reală datarea din „Foaie pentru minte...", poezia se înscrie alături de cele ce au marcat, în anii 1840—1841, primele accente de revoltă socială.

Pe această poezie, ca şi pe *Muncitorul*, se sprijină Iorga cînd afirmă despre Bolliac : „Credincios al libertăţii, ca un Béranger, el are acel simţ al milei pentru omul sărac, apăsat, lipsit de mai toate binefacerile şi mîngîierile vieţii, simţ creştinesc, pe

care-l înviase în societatea apuseană plîngerile lui Lamennais, socialistul după Evanghelie, sentimentalul cu vorbele biblice pe buze și în inimă cu iubirea de oameni a lui Hristos. Și tînguirile pentru robia țiganului, cele pentru suferința iobagului [...] au acest caracter social, care, acum întîiași dată, fie și numai prin versificarea românească a paginelor lui Lamennais însuși, apare în literatura noastră." Din „România", 1838, p. 344, Bogdan-Duică culege informația despre oferta de vînzare a „12 țigani" pe care o făcea librarul Walbaum.

TRĂDĂTORUL

În vol.: *Din poeziile lui Cesar Boliac,* 1843, cu titlul *Vînzătorul*; *Collecțiune de poesii vechi și noui,* [1857].

Pamflet virulent, ca și *Lepădatul,* presupuse amîndouă a fi adresate medicului Alcibiade Tavernier, francez stabilit în Țara Românească, membru al „Societății Filarmonice", implicat și în societatea secretă ce se ascundea sub această firmă, în legătură cu acțiunile lui Ion Cîmpineanu. După știri vagi și incerte, francezul Tavernier ar fi întreprins activități secrete de tip masonic. Ne este mai bine cunoscută, din relatările lui Heliade Rădulescu *(Echilibru între antithesi...* 1859—1869), intriga acestuia împotriva lui Bolliac, pe care l-a acuzat de încercare de omor, intrigă ce a dus de altfel la destrămarea organizației secrete. S-au făcut și presupuneri că cel ce a dezvăluit domnitorului Alexandru Ghica existența societății a fost tot acest Tavernier, de unde probabil diatribele în versuri ale lui Bolliac.

LEPĂDATUL

Publicată numai în vol. *Collecțiune de poesii vechi și noui,* [1857], poezia poate fi din aceeași perioadă cu *Trădătorul* (vezi nota la acest titlu).

În *Lepădatul* Bolliac vădește, după părerea lui George Munteanu, o certă vocație pentru satiră. „Versurile acestei poezii rămîn, desigur, cu totul modeste în privința construcției și a imaginilor, dar la lectură pierzi adesea din vedere stîngăciile, pătruns de reala ei tensiune afectivă și fiind ca și tîrît de torentul invectivelor pe care le îngrămădește poetul asupra tipului incriminat."

ODĂ LA BAIA LUI ERCULE
(Mehadia)

Publicată numai în vol. *Collecțiune de poesii vechi și noui,* [1857].

DEȘERTUL MI-E O LUME

Publicată fără titlu în „Vestitorul românesc", VIII, 1844, nr. 7, 25 ian., și semnată „O enigmă". Inclusă numai în vol. *Collecțiune de poesii vechi și noui,* [1857].

Gazeta „Vestitorul românesc" a lui Zaharia Carcalechi, continuarea „Cantorului de avis", a avut în epocă o reputație mai ales în rîndurile comercianților, prin ținuta ei de gazetă de știri. În 1844, Bolliac publică aici cîteva poezii nesemnificative, epigrame și cîteva articole și cronici, printre care se remarcă articolul *Poezia populară,* prezent și în sumarul ediției de față.

RUGĂCIUNEA

În vol.: *Din poeziile lui Cesar Boliac,* 1843; *Collecțiune de poesii vechi și noui,* [1857]. Reluare în „Trompeta Carpaților", X, 1872, nr. 1030, 26 nov. / 7 dec.

Meditație religioasă, alăturată de D. Popovici altor două titluri, *Ermitul* și *Schitul,* cu precizarea că „în primele timpuri, Boliac dezvoltă stări sentimentale creștine chiar în poezia sa socialistă, care-și culege apele din regiuni foarte diferite".

SCHITUL

Este poezia ce deschide primul volum de poezii editat de autor, *Din poeziile lui Cesar Boliac,* 1843. Inclusă de asemenea în *Collecțiune de poesii vechi și noui,* [1857].

„În *Schitul*, se îngrămădesc versuri perfect turnate, care dovedesc un simț înalt al naturii :

Mai negri decît noaptea, mai vechi decît stejarii...

sau alte comparații :

Ca fulgii unei ierne pe penele de corb...

și

...etern p-aceleași urme
Ce turmele trecute, trecînd, au însemnat...

sau :

Se pierde ca tămîia pe vînturi de apus !
Ca acvila ce-aleargă să măsure tăria, —
Ș-orbită în lumină, se prăvălește-n jos."

Analiza aparține lui N. Iorga.

Elena Tacciu (vezi și nota la *Ermitul)* descoperă, tipologic, în călugării lui Bolliac, „prezentați într-o procesiune dantescă, de mare fior liric în notațiile vizuale ale senectuții la lumina fulgerelor", personaje premergătoare magului eminescian. „Îmbinînd timida sugerare a luciferismului cu deismul («ai hotărît tu, Doamne, sfîrșit la ura ta ?») — spune în altă parte aceeași autoare — Cezar Bolliac profesează, paradoxal, în cea mai efervescentă epocă a civismului său revoluționar, idei sceptice [...]. S-a mai remarcat coexistența mesianismului românesc cu melancolia..."

CUGETARE

În vol. *Din poeziile lui Cesar Boliac*, 1843 ; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857]. Reluare în „Trompeta Carpaților", X, 1872, nr. 1035, 17 / 29 dec., cu titlul *Cugetare II*.

După ce arată că poezia lui Bolliac relevă cîteva din ipostazele fundamentale ale romantismului, Paul Cornea, oprindu-se la poezia de factura *Cugetărilor*, în care poetul și-a pus marile întrebări : de unde, încotro, pentru ce ? desprinde imaginea „unui poet convulsiv și patetic, nemulțumit de ordinea creației și a societății, care orchestrează marile tristeți romantice". Dar

aceasta, precizează Paul Cornea, este numai o postură a lui Bolliac, pentru că are și o alta, manifestată printr-o dispoziție jovială, aproape euforică.

EPISTOLĂ la D. K. A. K.

Publicată numai în vol. *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857].

După conținut, pare a fi scrisă între 1846—1848, și poate din cauza îndrăznelii ei nu a fost publicată pînă tîrziu, după întoarcerea din exil. Ultimul vers („Pînă cînd n-oi lua fierul, pana mea nu-mi părăsesc") ar putea fi un argument al datării înainte de revoluție. Epistola are o însemnătate aparte prin faptul că marchează, după poezia înrîurită de mesianism, în care, pe plan social, se implora milă, trecerea pe poziții vădit progresiste.

Vorbind de lungile „epistole", care sînt în spiritul lui Gr. Alexandrescu, G. Călinescu se oprește la aceasta în *Istoria literaturii...* și descoperă în „mersul discursului intrări ce vor fi în atenția lui Eminescu :

O să-mi spui c-au instituturi, școli și făbrici, n-au cenzuri...
. . . .
Voi sînteți vrăjmași ai țării ș-ai neamului boieresc".

Mai înainte, în *Opera lui Mihai Eminescu*, G. Călinescu afirmase : „Dacă Eminescu citează pe Bolliac este fiindcă acesta, pe nedrept ignorat, era un viguros poet al colosalului, al devenirii cosmice, al invectivei *(Cugetarea I. Suzana). Epistola la D.K.A.K.* are mișcarea *Scrisorii I...* Fără o apropiere vădită verbală, Bolliac este substanțial cel mai înrudit poet premergător cu modul eminescian. Ideologic, Eminescu îl aproba" (G. Călinescu : *Opere*, vol. 12, Editura pentru literatură, 1969, p. 489).

Folosind sugestia lui Călinescu, Elena Tacciu a întreprins cele mai multe analize pe „viziuni și sintagme" din poezii ca *O dimineață pe Caraiman, Schitul, Încă o salutare, Autopsie, Adevărul, Epistolă la D.K.A.K.*, ajungînd la următoarea concluzie : „...în poezia lui Cezar Bolliac, Eminescu a putut afla în epoca structurării sale, pe lîngă patosul civic, mesianismul poe-

tului care îmbrățișează cauza celui nedreptățit, un scepticism preschopenhauerian în meditație, viziunea colosală a muntelui, simbol al infinitului, dar și tipare prozodice sau sintagme. Dizolvate în poetica sa definitivă și întrețesute cu nucleele ei iradiante, aceste insule pot fi surprinse la o cercetare minuțioasă mult mai tîrziu, și nu putem decît să subscriem la concluzia lui D. Popovici după care «figura lui Bolliac se cere reactualizată», în pofida desconsiderării din partea unui Maiorescu sau Odobescu."

Acestei Epistole George Munteanu îi relevă valoarea de meditație pe teme sociale, considerînd-o totodată una dintre cele mai certe reușite ale poetului în ordinea satiricului.

REFLECȚIE

Publicată numai în vol. *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857].

ȘI CE-AR FI POEZIA

În vol.: *Din poeziile lui Cesar Boliac*, 1843; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857].

„Boliac are nu numai ochi de pictor, dar și darul efluviilor verbale. Cutari versuri, indiferente în conținut, adevărată morișcă de interogații, sînt de o inexplicabilă grație", afirmă G. Călinescu, citind această poezie.

O LACRIMĂ

Cu titlul ortografiat *O lacrămă*, în vol. *Din poeziile lui Cesar Boliac*, 1843. Inclusă și în ediția definitivă *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857].

EPISTOLĂ
la colonelul I. Cîmpineanu

La prima publicare, în vol. *Din poeziile lui Cesar Boliac*, 1843, avea titlul *Fragmente dintr-o epistolă la colonelul I. C.*,

ce voia să sugereze cenzurarea unor pasaje. Cu noul titlu, deși neîntregită, apare în ultima ediție, *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857]. Cu prilejul morții lui Cîmpineanu, mai apare o dată în „Buciumul", I, 1863, nr. 46, 11 iunie, aici nesemnată, dar datată „1839". E reprodusă și în „Foaie pentru minte...", 1863, nr. 24.

Față de varianta cuprinsă în ediția din 1843, sînt omise atît în *Collecțiune...*, cît și în „Buciumul", următoarele versuri, probabil pentru că, rămînînd între două pasaje cenzurate, nu aveau înțeles deplin:

„Este crimă între crimă; dar o crimă ca a ta,
Nu știu cu virtutea care aș putea-o compara.
Orice lucru are umbră, și, din puntul ce vei sta,
Din acel punt, despre dînsul, vei putea a judeca;
Chiar și furul, ucigașul, cînd cu dreptul vei căta,
Și chiar el poate să aibă niște vorbe-a se-ndrepta:
Daca ți-a furat prisosul ca să-l dea la cei ce n-au,
Sau de vărs sîngele acelor, care-n veci tot sînge beau,
Crima lor este virtute; și, deși sînt pedepsiți,
De răsplata bunor fapte în cer nu vor fi lipsiți."

S-ar putea să fi fost scrisă în 1840 și nu în 1839, cum este datată în „Buciumul", pentru că în acest an, din martie încolo, Ion Cîmpineanu a fost internat la Mărgineni, internare la care se face aluzie în text („ești astăzi exilat"; „Poate-n temniți a trăi?"). După cum aluziile se pot potrivi și cu trimiterea lui Cîmpineanu în surghiun la Filipopoli, de către domnitorul Alexandru Ghica, încă din noiembrie 1839. Cu privire la legăturile cu eroul acestei poezii, vezi și nota la *Carnavalul*.

Unele mărturii contemporane atribuie lui Bolliac o *Marsilieza românilor — 1840*, din care spicuim:

„Vedeți, frați, ce chinuire a năvălit preste noi!
Ce jug! ce foc! ce picire! și răbdăm ca niște boi!?
Vedeți, frați, pe Cîmpineanul,
Cel mai bun dintre rumâni,
În temniță la Mărgineanul,
Cum îl muncesc aști păgîni!

Frați, aideți la Mărgineanul,
Să scăpăm pre Cîmpineanul!

Numai el să alesese,
Numai el era rumân,
Numai el să hotărîse
Să stea piept astui păgîn!
El își pierde stare, viață,
Numai pentru noi muncind!
Și noi, cu inimi de gheață,
Privim la Omul murind!

Frați, aideți la Mărgineanul,
Să scăpăm pre Cîmpineanul!
[. . . . .]

Voi! cari strigați la lume,
Boierilor deputați;
Voi! cari doriți un nume
De patrioți nestricați!...
Jertfa o vindeți pe ranguri,
Și priviți cum îl căznesc,
Mîni o să vedeți în ștreanguri
Cioarăle că v-ocolesc!

Frați, aideți la Mărgineanul,
Să scăpăm pre Cîmpineanul!..."

(Textul, aflat la Biblioteca Academiei Române, ms. rom. 21, f. 31—32, a fost publicat în întregime de Cornelia Bodea în volumul *1848 la români,* Editura științifică și enciclopedică, 1982, p. 62—64.)

Epistola la colonelul I. Cîmpineanu trebuie să fi iritat pe stăpînitori, pentru accentele ei curajoase: „popoare care gem în chinuiri", martiri a căror menire este „să vestească mintuirea, să zdrobească tron de fier". În raportul acuzator întocmit la arestarea poetului în 1840, printre scrierile găsite, figura și aceasta, cu următoarea mențiune: „Scrisoare satirică în versuri [...] cu defăimătoare cuprindere împotriva Oblăduirei, a dreptului proprietății și a boierilor țărei și lăudătoare domnului Cîmpineanu".

VARA

În vol.: *Din poeziile lui Cesar Boliac,* 1843; *Collecțiune de poesii vechi și noui,* [1857]. În ediția princeps lipsesc strofele V și VI, dintr-o evidentă greșeală tipografică.

Poezia trebuie confruntată cu o altă postură a lui Bolliac, de care vorbește Paul Cornea, deosebită de cea a poetului „convulsiv și patetic" din poeziile de atitudine filozofică. După ce surprinde cele două ipostaze lirice, Paul Cornea conchide: „Proprie lui Bolliac e o anumită frenezie a sensibilității, solicitată de realitate în mod contradictoriu, cînd spre negație, scepticism și mihnire, cînd spre energia acțiunii, împăcare cu viața și încredere într-o perspectivă radioasă".

CELE TREBUINCIOASE

În vol.: *Din poeziile lui Cesar Boliac,* 1843; *Collecțiune de poesii vechi și noui,* [1857].

LA Z. F.

În vol.: *Din poeziile lui Cesar Boliac,* 1843; *Collecțiune de poesii vechi și noui,* [1857].

RECHEMAREA

Publicată numai în vol. *Collecțiune de poesii vechi și noui,* [1857].

Aceste versuri ce recheamă iubita moartă, „ființa cea mai scumpă", pot presupune un fapt biografic, ce revine și în alte

scrieri. În orice caz, se poate stabili o corespondență cu *O dimineață pe malul lacului* (vezi nota la acest titlu).

D. Popovici arată că *Rechemarea* aduce unele note ce se pot identifica în amănunt cu *Tristesse* a lui Lamartine.

O „traducție" din Lamartine publică Bolliac în „Curier românesc", XVII, 1845, nr. 9, 29 ian., cu titlul *Poetul murind*:

„A zilei mele cupă se sparse încă plină !
În lungi suspinuri viața-mi spre moarte fuge lină.
Nici lacrămi, nici dorințe nu pot s-o fac-a sta.
Ș-a morții rece-aripă p-un tuci ce mă jelește
În sunete-ntrerupte sfîrșitul meu lovește —
Trebuie a geme ? Sau trebuie a cînta ?

Să cînt pentru că mîna-mi încă mai stă pe liră ;
Să cînt, căci mie moartea, ca lebedei, inspiră
Pe țărmuri d-altă lume un glas melodios.
Prezicere frumoasă ce geniu-mi dă mie,
De este-al nostru suflet amor și armonie,
Cîntec sfînt să-i fie adio d-aci jos !

O liră cînd se sparge dă sunet și mai tare ;
Făclia, cînd se stinge, aci o vezi răsare
Și arde mai curată cînd este-a se sfîrși ;
Lebăda vede cerul cînd viața-i se precurmă ;
Iar numai singur omul, cătînd pe a sa urmă,
Număr-a lui zile spre a le mai jeli.

Și ce sunt aste zile pe care omul plînge ?
Un soare, și iar altul, un ceas ce altu-mpinge ;
Și cel venit e-ntocmai c-acela ce-a fugit ;
Ce ne aduce unul de altul se răpește ;
Durere, munci, odihnă ș-un vis ce ne uimește,
Iată toată ziua și noaptea a venit.

Ah ! las' să plîng-acela a cărui mîini zgîrcite,
Ca iederi agățate de ani și vremi zdrobite,
Își vede-a lui nădejde curgînd în viitor.
Iar eu, ce-n astă lume n-am prins o rădăcină,
Mă duc ușor și lesne ca iarba ce-o dezbină
Vîntul cel de seară ș-ardică-ntr-al său zbor.

Poetul este-ntocmai ca paseri trecătoare
Ce nu fac cuib pe maluri, nici vor să se coboare
Pe ramuri a se pune, ci trec planînd în zbor ;
Alene legănate pe un șioi de unde,
S-aud cîntînd departe, ori cine știe unde, —
Lumea nu cunoaște decît un glas al lor.

Deloc o altă mînă, pe coardele sonoare,
Nu duse ca să joace a mea începătoare,
Căci omul nu învață ce Domnul a-nsuflat ;
Pîrîul nu învață să curgă p-a sa vale
Și acvila să zboare cu aripele sale,
Nici albina mierea a strînge a-nvățat.

Un tuci ce greu răsună de unde locuiește,
Subt sfînta-i lovitură și cîntă și jelește
A celebra imenul, vro naștere, vrun mort ;
Și eu am fost ca bronzul ce focul lămurește
Și patima oricare ce-n suflet mă izbește
Scoate totdauna cîte-un sublim acord.

Așa și toată noaptea o harpă-eoliană,
Unind cu-al apei zgomot plînsoarea-aeriană,
Răsună ea de sine cînd suflă zefir lin.
Drumașul ce-o aude cu ciudă se oprește,
Ascultă și se miră, și nu se domirește
D-unde oare vine acest divin suspin.

Adese-am văzut harpa-mi de plîns să se stropească,
Dar plînsul la noi este ca roua cea cerească ;
O inimă stă verde sub cer în veci curat ;
Cînd vița se strivește, ea mustu-n lin își lasă,
Și veștejit balsamul, sub talpa ce-l apasă
Dă din el profumul pe pași ce l-au călcat.

Formă ast suflet Domnul cu o de foc suflare
Și tot ce el atinse intră în flăcărare.
Dar fatal ! Iată-mi moartea, căci prea mult am iubit !
Pe orice am pus mîna s-a prefăcut țărînă ;
Așa din ceruri focul căzînd pe o cătină
Num-atunci se stinge cînd tot a mistuit.

Dar timpul? Nu mai este. Dar slava? Și ce-mi pasă
D-eco-a unui sunet ce-un secol altui lasă?
Ast nume, nume mare ce trece-n viitor?
Voi, ce-n viitorime îi dați împărăția,
Băgați de seamă-acordul ce scoate armonia!...
Cum se pierde-n aer și vînturile-n zbor.

Nădejdea ce dați morții nu fie-așa ușoară.
Și ce fel! suvenirea d-un sunet care zboară
Lîng-o deșartă groapă va răsuna în veci?
A omului suflare, ce! aicea stă mărirea?
Dar voi ce le promiteți în secoli suvenirea,
Oameni, două zile aveți voi oară-ntregi?

Am marturi dumnezeii! De cînd trăiesc în lume
Făr-a zîmbi de milă eu n-am rostit ast nume
Mare, ce-nventă numai delirul omenesc.
Cu cît cercetam vorba, vedeam că-i înșelată,
Ș-am azvîrlit-o, credeți, ca pe o scoarț-uscată
Ce-o storci, storci în buze și sucuri nu pistesc.

În stearp-acea nădejde d-o slavă ce mijaște
Își lasă trecînd omul pe aia ce-l tîraște,
Un nume ce slăbește, curgînd din zi în zi;
Ca valurile vremii cu dînsul să-și petreacă,
Din veac în veac plutește, se duce și-l îneacă
Abisul neștiinței, ș-acolo va pieri.

Eu mai arunc un nume pe astă-ntinsă mare;
Înece-se, plutească, o las la întîmplare,
Căci eu sunt tot același și el, numirea mea.
Oari barza care zboară spre bolta de vecie,
Prieteni, mai se uită, mai va atunci să știe
De-i plutește umbra pe o pășune rea?

— De ce cîntai tu dară? Întrebi privighitoarea,
De ce, cît ține noaptea,-și amestică cîntarea
Cu murmura gîrliței subt umbră șerpuind?
Cîntat-am eu, prieteni, precum un om răsuflă,
Precum bolnavul geme, precum și vîntul suflă,
Precum apa curge de sine murmuind.

Amor, cîntare, rugă fu toat-a mea viață.
Din cîte-aci în lume priviți voi cu dulceață,
În ceasul de adio nemic eu nu doresc,
Nemic, decît suspinul ce scapă din plăcere,
Extazul unei lire! Amoroasa tăcere
Unei inimi tineri subt care mă-ncălzesc!

Privirea plîngeroasă, sfiala feciorească
Să vezi cum trist se-ntoarce spre bolta cea cerească,
Ca cum ar vrea să zboare cu sunetul fugind,
Apoi, căzînd asupră-ți, c-o flacără curată,
Să vezi lucindu-i suflet subt pleopa cea lăsată
Ca un foc ce noaptea s-arată licurind;

Să vezi trecînd pe frunte-i gîndirea întristată,
Pierind cu totul graiul pe gura-i încleștată,
Și din tăcerea lungă s-auzi cuvîntul lin;
S-auzi ieșind o vorbă, ce pînă-n cer răsună,
Cea vorbă care zeii cu oameni împreună...
Te iubesc!... ah, iată ce face un suspin.

Un suspin! o dorință! O! vorbă mult ușoară!
Pe aripele morții la cer ast suflet zboară;
Mă duc unde instinctul dorințele-mi a pus,
Unde privirea vede nădejdea că străluce!
Mă duc unde ast sunet din lutul meu se duce,
Unde suspinarea-mi de mult încă s-a dus!

Ca paserea ce vede-n a umbrilor desime,
Credința, ochi de spirit, răzbi la-ntunecime,
Și ochiu-i cel profetic ursita-mi dezvăli.
De cîte ori ast suflet pe cîmp de vecinicie,
Cu aripe de flacări zburînd către tărie
A lăsat pe moarte în urmă-i a veni!

Să nu înscriți nici nume pe trista-mi locuire;
Să nu-mpovărați umbra-mi cu monument, cinstire,
Căci de nesipul vostru deloc nu sunt gelos.
Lăsați-mi abia numai cît spațiu se cuvine
Încît nenorocitul ce-a trece peste mine
S-aibă loc să-și puie genuchii aci jos.

Adesea în secretul tăcerii de morminte
Se-nalță rugăciunea din ierbi de oseminte
Ș-alăturea cu moartea nădejdea a lucit.
Cînd stăm peste morminte nu prea simțim pămîntul,
Se-ntinde orizonul ; ușor, privind mormîntul,
Spiritul se suie de unde a venit.

Zdrobiți, lăsați la vînturi, la flacări și la unde
Ast lut ce-abia c-un sunet la sufletu-mi răspunde,
Sub degitele mele serafii vor cînta.
Curînd, trăind ca dînșii o viață mai frumoasă,
L-acordul lirei mele, cîntarea-mi delicioasă,
Ceruri s-or întoarce și îngeri vor juca.

Curînd... Dar mîna morții cea mută, povăroasă
Atinse coarda ; iată, se sfarmă, dureroasă,
Dă sunet surd, de jale, p-a cerului deșert.
Răcește lutu-mi, tace... începeți, frați, cîntarea ;
Din lumea asta-n alta, să fac eu strămutarea
Printr-un zgomot, sunet al sacrului concert."

Traducerea a fost cuprinsă în ediția *Poesii nuoe*, 1847, alături de *Dolorida* („Din Alfred de Vigny"), *Elena* („Imitație : Alf. de Musset"), *Moartea și floarea* („din Hugo"), din care nici una nu a trecut în ediția din 1857. Observații asupra traducerilor efectuate de Bolliac găsim la D. Popovici : „Admirator entuziast al lui Hugo, Boliac este în același timp cel dintîi scriitor român care își lărgește cîmpul de inspirație cu poezia lui Alfred de Musset și mai cu seamă cu aceea a lui Alfred de Vigny. Hispanizant apare el atunci cînd traduce, în 1845, una dintre cele mai celebre poeme ale lui Vigny, *Dolorida*, cu meritul de a fi izbutit să prindă în traducerea sa gravitatea de ton a originalului, rămînînd în același timp deosebit de fidel sensului exprimat de versurile marelui liric francez". Despre *Elena*, același D. Popovici arată că este „localizarea pe sol oltenesc a unei romanțe cu temă spaniolă".

Mai semnalăm *Melodiile ebraice* din Byron, traduse și publicate de Bolliac în 1845 în „Curier românesc" (n-rele 10, 11, 25).

ȚII TU MINTE OARĂ

Publicată mai întîi, cu titlul *Suvenire*, în „Pămînteanul", 1839, nr. 12, 10 aug., semnată C. Inclusă numai în ediția *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857].

Citind cîteva versuri din poezia *Ții tu minte oară*, Titu Maiorescu nu dă numele autorului, pentru că declară intenția de a se ocupa de obiect, nu de persoane, vrînd să supună judecății cititorilor versurile unui autor „nu de rînd, ci ale unui autor care este astăzi unul din bunii scriitori în proză, dar pe care în poezie... aveți să-l judecați după diminutivele sale..." Astfel a intrat Bolliac în unul din primele numere ale revistei „Convorbiri literare", în articolul *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867*. În aceeași lună apare în „Trompeta Carpaților" o critică a lui Bolliac la adresa „Convorbirilor" (vezi *Misiunea poeziei*, în ediția de față). Titu Maiorescu avea să revină și în *Direcția nouă în poezia și proza română* (1871), unde îi consideră pe Hasdeu și Bolliac poeți cu „o formă așa de puțin plăcută și cu un bagaj așa de ușor de idei", dar care „ca autori prozaici sunt, fără contestare, dintre cei mai buni". Deci, așa cum arată și Z. Ornea în cartea sa *Junimea și junimismul* (Editura Eminescu, 1975, p. 474), „chiar Maiorescu nu uită să adauge că se referă numai la lirica lor, grăbindu-se să precizeze pentru a echilibra judecata globală..." Totuși, vorba lui Iacob Negruzzi, primul articol al lui Maiorescu deschise „orizonturi nouă". Iată impresiile memorialistului „Junimii" : „Pînă atunci noi judecam valoarea unei poezii numai după un instinct natural, fără a cerca să analizăm cauzele pentru care cutare poezie ne place, iar cutare alta ne pare rea. De atunci încoace lucrurile se schimbară, încetul cu încetul critica își făcu loc în Societate, și după un șir de ani, așa ne deprinsesem cu oarecare idei fundamentale comune, încît adesea ne înțelegeam prin simple semne fără multă vorbă. Paralel cu cetirea succesivă a studiului lui Maiorescu care se discuta cu de-amănuntul în Societate, urma și lectura poeziilor destinate pentru antologie. Poeți de-alde Bolliac, Momuleanu, Stamati și alții asemănați, de ale căror merite literare se făcuse mult zvon în public și în presă, nici putură dobîndi grația de a introduce o singură bucată de versuri în antologia noastră ; din tot Mureșanu abia scăpă cunos-

cuta sa poezie patriotică *Deșteaptă-te române;* Eliad, poreclit de contimporani ca «părinte al literaturei române», o păți și mai rău. Neologismele sale ciudate produseră numai rîs și chef în Societate. Chiar mult-lăudatul său *Zburătorul* fu respins cu unanimitatea voturilor".

Tot Iacob Negruzzi, în *Amintiri din „Junimea"*, reproduce scrisoarea lui Eminescu de la Viena, din 1870, în care poetul justifica elogiul înaintașilor: „Dacă în *Epigonii* veți vedea laude pentru poeți ca Bolliac, Mureșan și Eliade, acelea nu sunt pentru meritul intern a lucrărilor lor, ci numai pentru că într-adevăr te mișcă acea naivitate sinceră, neconștiută, cu care lucrau ei. Noi cești mai noi cunoaștem starea noastră, suntem treji de suflarea secolului, și de aceea avem atita cauză de a ne descuraja".

S-A DUS! EU ORICE-OI FACE

În vol.: *Din poeziile lui Cesar Boliac*, 1843; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857].

UN VIS ÎN CARPAȚI

Publicată numai în vol. *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857].

D. Popovici semnalează o corespondență cu satira lui Gr. Alexandrescu, *O profesiune de credință*. Gr. Alexandrescu și-a publicat satira îndreptată împotriva demagogilor și a falsului unionist în „Românul", 1857, 12/24 aug.

LA MAIOR ION VOINESCU II

Cu titlul *Fragmente dintr-o epistolă către domnul maior I. Voinescu II*, din cauza cenzurării unor pasaje, a apărut mai

întîi în vol. *Din poeziile lui Cesar Boliac*, 1843. Cu textul întregit și sub noul titlu, inclusă în ediția *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857]. Mult mai tîrziu este reprodusă, în cadrul unui articol scris la moartea lui Bolintineanu, în „Trompeta Carpaților", X, 1872, nr. 1011, 27 aug. / 8 sept. Rîndurile ce figurează în fruntea poeziei deslușesc împrejurările în care a fost scrisă: „...credem nemerit să reproducem aci o scrisoare în versuri pe care o trămitea, în primăvara anului 1840, poetul Bolliac de la Poiana Mărului, unde era internat, către amicul său Ion Voinescu II în București". De altfel, pentru datare ne putem sprijini pe unele versuri („Șapte luni fui la-nchisoare cum alții n-au mai cercat"...; „Prea lungii astă scrisoare. Vrînd să-ți spun ce am pățit / Din cauza ciocoimii, vrînd să-ți spun că-s surghiunit..."). Bolliac greșea însă cînd o data în „primăvara anului 1840", pentru că el nu putea fi la Poiana Mărului decît în 1841.

De Ion Voinescu II (1812—1855), tînăr cu o pregătire literară deosebită pentru acea vreme, îl lega pe Bolliac o amiciție mai veche, consolidată probabil pe vremea „Societății Filarmonice". Îi mai adresase o scrisoare cu referiri la opera lui Hugo și publicată în „Curiosul", 1837, nr. 3 (vezi ediția de față). Cam tot în vremea asta îi adresa lui Ion Voinescu II și Gr. Alexandrescu Epistola sa *(Epistolă d. V.II)*, înrudită oarecum prin tonul satiric. În general Bolliac cultivă în această poezie și în altele o formă de meditație care nu diferă de a lui Alexandrescu.

Deși ideile din această poezie, regăsite și în articolul *Poezie* din 1846, vor fi contrazise de ceea ce Bolliac va susține aiurea, D. Popovici crede că autorul nostru „împărtășește vederile despre poezie expuse de urmașii lui Saint-Simon: marea poezie nu putea lua naștere decît in epocile organice, de adîncă credință. În istoria omenirii, epocile organice erau, pentru discipolii francezi ai lui Saint-Simon, ca și pentru discipolii săi români, antichitatea și evul mediu". Revenind asupra acestei poezii în cursul său din 1951—52, D. Popovici atrage atenția că erudiția lui Bolliac de aici este „erudiția unui lexicon de conversație portativ". Profesorul universitar consideră că Epistola este scrisă sub influența dramei *Chatterton* a lui Alfred de Vigny.

Chestiunea este rezolvată de Paul Cornea, descoperind că „proba de erudiție", de care s-a lăsat impresionat însuși Călinescu („Dar ce n-a citit Bolliac? El e biblioteca universală a lui Heliade întrupată"), este o enumerare ce reproduce punct cu

punct, pînă la detaliu, un pasaj din romanul *Stello* (1832) al lui Alfred de Vigny (cap. XXXVIII). Iată cum sună în original pasajul în care Doctorul Negru dizertează asupra soartei nefericite a poeților, pe care îl versifică Bolliac (reprodus după Paul Cornea):

„Torquato Tasso, les yeux brûlés de pleurs, couverts de haillons, dédaigné même de Montaigne (ah! philosophe qu-as tu fait là!), et rèduit à n'y plus voir, non par cécité, mais... Ah! je ne le dirai pas en français; que la langue des Italiens soit tachée de ce cri de misère qu'il a jeté: «Non avendo candella per escrivere i suoi versi»; Milton aveugle, jetant à un libraire son *Paradis perdu* pour dix livres sterling; Camoëns recevant l'aumône à l'hôpital des mains de ce sublime esclave qui mendiait pour lui sans le quitter; Cervantes tendant la main de son lit de misère et de mort; Le Sage, en cheveux blancs, suivi de sa femme et de ses filles, allant demander un asile pour mourir, à un pauvre chanoine, son fils; Corneille manquant de tout, même de bouillon, dit Racine au roi, au grand roi! — Dryden à soixante-dix-ans mourant de misère, et cherchant dans l'astrologie une vaine consolation aux injustices humaines; Spencer errant à pied à travers l'Irlande, moins pauvre et moins désolée que lui, et mourant avec la Reine des fées dans sa tête, Rosalinda dans son coeur, et pas un morceau de pain sur les lèvres — Que je voudrais pouvoir m'arrèter là!... Wondel, ce vieux Shakespeare de la Hollande, mort de faim à quatre-vingt-dix ans, et dont le corps fu porté par quartorze poètes misérables et pieds nus... etc. etc. și așa mai departe pînă la epuizarea tuturor numelor".

MUNCITORUL

„Propășirea. Foaie științifică și literară", Iași, I, 1844, nr. 15. În vol.: *Poesii nuoe,* București, În tipografia lui Eliade, 1847; *Collecțiune de poesii vechi și noui,* [1857]. Retipăriri în periodice: „Buciumul", II, 1864, nr. 211, 28 martie/9 aprilie: „Buciumul", II, 1864, nr. 275, 27 aug./8 sept., aici datată „1843"; Trompeta Carpaților", X, 1872, nr. 1026, 12/24 nov., acum datată „1840". O datare „Buc., 5 martie 1835" există în volumul de traduceri *Poésies,* Paris, 1857. Poezia a mai fost inclusă, prima în sumar, în vol. *Poesii umanitare culese de Ion Porianu cu permisiunea autorelui,* 1866.

Cunoscuta revistă din Iași anunța încă din articolul-program colaborarea „numelor cunoscute a d-lor Alexandrescu, Boliac, Bălcescu, Voinescu, Donici, Negruzzi ș.a.". Cum reiese din scrisoarea către Ghica din 7 martie 1844, Bălcescu trimite pentru „Propășirea" poezia lui Bolliac împreună cu prima parte a studiului său despre *Puterea armată.* Bălcescu nu uită să adauge în scrisoare: „Poezia lui Boleac, de n-o ierta-o cenzura dumneavoastră, apoi mi-a zis s-o trimiteți la Brașov, la Bariț".

Muncitorul, ca și *Sila* (publicată în 1847), s-au bucurat de cea mai mare răspîndire. Însuși poetul le preferă și le folosește ca mijloace de luptă în vremea campaniei duse în 1864 de „Buciumul" pentru înfăptuirea reformei agrare. Le pomenea și în 1871, cînd mărturisea: „Ca poet n-am plîns decît numai jugul muncitorului de pămînt în bordei și lanțurile robului sub cort, și n-am cîntat decît gloria străbună, și în motive curat naționale" („Trompeta Carpaților", nr. 894).

N. Iorga o apropie primul de proza lui Lamennais: „Boliac trimete la «Propășirea» o plîngere socială, în versuri mai mult bune, dar nu lipsite de stîngăcii și trivialități: *Muncitorul,* în care el se inspiră din modele în proză franceze, tînguirile biblice ale abatelui Lamennais, reprezintant al noului socialism unit cu poezia religioasă pe care o introdusese-n literatură Châteaubriand".

G. Ibrăileanu consideră *Muncitorul* drept o poezie „romantică, exagerată, naivă și foarte ieftină ca concepție; dar e foarte interesantă pentru spiritul unui om de pe vremea aceea. E o poezie socială..."

Analizînd *Țiganul vîndut* (1843) și *Muncitorul,* Ovidiu Papadima le numește „pledoarii în versuri", în care argumentarea alternează cu pamfletul. „Boliac realiza astfel — spune același critic — o formă complexă de poezie, de cel mai mare efect asupra marelui public, care trecea ușor peste imperfecțiunile artistice, peste nesiguranța limbii literare, ca și peste cea a limbajului poetic, și mai ales peste ceea ce era prea mult apăsat, ca să-l impresioneze: melodramatismul scenelor de viață, patetismul exagerat, pînă la grotesc adesea, al atitudinilor eroilor".

Judecînd în bloc *Carnavalul, Țiganul vîndut, Muncitorul, Ocna* și *Sila,* poezii umanitare ce l-au „individualizat de fapt ca poet" pe Bolliac, Paul Cornea dă următoarele explicații:

„Ideologicește, ele captează elemente disparate de socialism romantic, sub influența contagioasă a lui Lamennais și a crezului umanitarist profesat de Victor Hugo. Îndemnul la caritate, transformarea proletarului în proprietar, așezarea politicii pe temelia virtuților evanghelice erau atunci pe toate buzele. [...] Creațiile sale vor fi o ilustrație a acestor principii, pertinente prin caracterul demascator, deficitare prin soluția propusă. Metoda e de a acumula ororile, uzînd de antiteze violente și în genere de un limbaj saturat cu elemente retorice. În final, un strigăt de compasiune țîșnește de pe buze, în același timp apel la clemența oamenilor și la mizericordia divină".

Mai trebuie să adăugăm că G. Zane, reluînd sugestia lui Iorga, identifică în *Muncitorul* „o parafrazare a cunoscutei lucrări a lui Lamennais *Une voix de prison*" (N. Bălcescu : *Opere*, IV. Ediție critică de G. Zane, Buc., Editura Academiei, 1964, p. 470).

În anul 1844, în care publică *Muncitorul*, Bolliac începe să scrie un lung poem (peste 1100 de versuri), *Episod din revoluția lui Domnul Tudor*. Datarea „Stoenești-Vlașca, la anul 1844" pare să fie reală numai pentru o primă parte. Fragmentul cu care începe este citat de Heliade Rădulescu în cronica sa despre Bolliac din 1845 (vezi nota la *Răspuns la articolul „Poezie")* și însuși autorul îl numește în *Răspunsul* său. În opinia lui George Munteanu acest poem este „un momentan popas în trecut, ivit în cadrul unei activități care era legată prin toate firele ei principale de actualitatea imediată". Poemul, spune același critic, „anticipa din bună vreme creațiile epico-eroice ale lui Alecsandri". Ovidiu Papadima constată că eroul lui Bolliac este înfățișat în poem ca un răzbunător al suferințelor țărănimii și că prin el scriitorul formulează termenii luptei publicistice pentru emanciparea țiganilor, ca și pe aceia ai viitoarei lupte pentru secularizarea averilor mănăstirești. Publicarea tîrzie, la Paris, în 1856, ca și expresia unor gînduri de dată recentă ale autorului, atribuite eroului, ne fac să credem că poemul a fost încheiat în anii exilului la Paris, dar antedatat.

Facem loc aici unor extrase mai mari :

„Asta e țara cea roditoare,
Asta-i cîmpia cea zîmbitoare
Ce-ntii pe dînsa holde-auresc ;

Asta-i ținutul de vechi costume,
Care e mîndru de al său nume,
Ce Oltul, Jiul, rotind în spume,
Ca sentinele îl ocolesc.

Asta e locul de tiranie...
Coaste, colnice ce cu mîndrie
Ne spun de groaze ce-au suferit.
Asta e țara care hrănește
Cîinos copilul, și-l veselește
Cînd codru-ncepe de înverzește,
Cînd dă cu pușca ș-a nemerit.

Căci lutul ăsta pe care plînge
Și sor' și mumă, e numai sînge,
Sîngele tat'său l-a adăpat.
Căci tat-al tat' său îi povestise
Cum că în țeapă tat' său murise
Și că soția i se hrăpise
De un beșleagă ce l-a prădat.

Căci munca mă-sei ce văduvește
O ia ciocoiul și n-o plătește ;
Căci case, vite nu mai găsesc. [...]
Nici plug, nici sapă ca să mai are,
Căci tot ce poate e să omoare
Cîțiva d-acela ce-l sărăcesc.

Căci mîine vine iar vro oștire,
Mîine-l ajunge vro cisluire,
Mîine-l trimite la salahori
Unde-l privește ca pe un cîine ;
Căci el, din muncă-i, un pic de pîine
N-are să lase mă-sii pe mîine ;
Și are două june surori

Care-i sunt drage, dar va să moară ;
Sunt frumușele și le ochiară...
O siluire e soarta lor !

Căci nu se poate subt tiranie
Să se așeze, să-și ia soție,
Să fie tată... Cad subt urgie
Dumnezeiască cîți se însor.
[. . . . .]

E rea o fiară ce-o ții legată!
Cînd sparge lanțul sare turbată;
Și-i groază fiara cînd a turbat:
Ochiu-i e fulger, păru-i zburlează,
Dintele-și roade, gheara-ncordează;
Se varsă-n focul ce o ochează;
Mănîncă ș-armă și om armat.

Astfel sunt fiii ce Jiul naște,
Ce sar ca capra cînd coaste paște
Și-n vizunie de vulpi se vîr.
Ei ia cu glonțul o rîndunică,
Se dă-n ordie, fără de frică,
Și pe un pașă, singur îl strică;
Îl ia cu lancea de sub ceadîr. [...]

D-acilea pleacă să haiducească
Flăcăi și fete; el să ochească
Și ea să-i umple să dea-n vrăjmași.
Dar astăzi, piară! E defăimare
Să meargă-n codru spre răzbunare!
Azi merg în fronturi, între fanfare,
Azi merg sub steaguri, azi sunt ostași!

Azi merg în lacrimi de bucurie,
Aprinși de rîvnă, speranță vie.
Ei sunt acuma electrizați
D-acele imnuri de libertate
Ce-aud în suflet d-îngeri cîntate,
Ca de fanfare ce-n nerve bate,
Ce-mbată inimi, sfințesc soldați.

Astăzi voinicul nu va să bată
Din întunerec; astăzi s-arată,

Iese ca frunza d-unde-i băgat.
Așa se-ntîmplă cînd o răbdare
Lungă și mută e la hotare!
Se rupe lanțul cu-nverșunare,
Se scoală gloate la semnul dat.

Praful de pușcă cu cît s-afundă,
Cu cît se strînge, cu cît se-nfundă,
Cu cît mai tare a fi strivit,
Cu-atît mai multă îi e iuțeala,
Cu-atît mai strașnic sparge opreala,
Cu-atît mai mare face sminteala
Cînd o scînteie l-a întîlnit.

Era olteanul în astă stare
Cînd dete Tudor o proclamare
Că duce moartea la osmanlii.
Ciuma și jaful, salahoria
Storsese sucul ce Austria,
Tătarii, turcii, neomenia
D-opt ani de groază sub pazvanlii.

Vru să mai lase. Zăcea în tină;
Toată clădirea era ruină:
Biserici, sate, orașe mari
Desființate, nu le-aflai locul —
Să prăpădise, le-arsese focul;
Iar cei cu viață cătau norocul
Numai în codri — erau tîlhari!...
[. . . . .]

O groază-i casa! Țipete, larme,
Rugări și plînsuri, gătiri de arme.
E ceasul morții de toți simțit.
Și în cîmpie se adîncează
O oaste neagră ce încurează
Și dă pistoale care vibrează
Și sparg ferestre necontenit.

— La metereze! La metereze!
Să dați în carne! Să nu cuteze

Vrunul s-asculte vorbele lor!...
Strig din clopotniți, unde s-urcase
Cu Poenarul, cei ce luase
Drept avant-posturi, pe lîngă case,
Bisericuța ș-un foișor.

— Avem poruncă pecetluită
De Domnul Tudor, și iscălită!
Deschideți, c-altfel v-ați prăpădit!
Strigă un oacheș cu mustăți groase,
Strîngînd cu scara coaste lucioase
De un cal negru cu nări spumoase,
Ș-oprind dezghinu-i cu-al său girit.

— Pesemne-ai poftă să faci gustare
La corbi cu trupu-ți! dete-o strigare,
Dintr-o fereastră, Ghencea rîzînd.
— Ce! tu ești, Ghenceo? ia-mi ieși mai bine,
Ieși, palicare! Nu ți-e rușine
Să-ți pierzi junia la cioclovine?
Vino Tudor cît mai curînd!...

— Frate Iovo, dă-te departe!
D-astă fereastră să fii departe,
C-am fost odată capioldaș
Și n-aș vrea leșu-ți să-l văz cu mîine
Că ți-l întinde vrun flămînd cîine.
Zece ani tocmai mănînc eu pîine
De la stăpînii ce defăimași...
[. . . . .]

Senin e cerul; a nopții rouă
Scînteie încă pe iarba nouă
Ce-o pasc prea veseli mii armăsari.
Soarele iese dup-o-nălțime;
Tabăra fierbe de pandurime,
Și mai departe, l-arnăuțime,
Zic cu tambura cîțiva bulgari.

Armele unul aci își spală,
Altul mai colo calul înșală,

Alții Jianul sau Oltul cînt.
Unul cu frunza se dezmierdează,
Altul c-un fluier, altu-ncurează;
Alții în săbii se exersează,
Alții pistoale slobod în vînt.

Colo, mai colo, la scara veche,
Cu căciulița pe o ureche,
Cu brîul roșu peste mintean,
Cu chica lată și aurită,
Cu flinta lungă și ghintuită
Și cu o ghebă găitănită,
Păzea un vesel mehedințean.

Și sus la ușe, la sala mare,
Se plimbă altul vînos și tare:
Un crunt războinic, vechi căpitan.
E și mai lungă a astui chică,
A lui căciulă e și mai mică,
Și ochiu-i ager ar da o frică
Armatei toate unui sultan...

Armarea toată îi e o pală,
Da-mbrăcămintea îi face fală;
Tot este-n albe, albe de fir;
Gheba cea scurtă, ițari, minteanul,
Tusluci naprasnici cum poart-olteanul,
Asta e portul ce va gorjeanul,
Ce-l vede turcul și dă-n delir.

Se plimbă singur; cînd iată-n sală
Trei maici zărește, numai sfială;
S-oprește, să uită, mai șovăia.
— Ce vreți voi, maice? Voiți intrare?
Pe Domnul Tudor îl vede-oricare,
Intrați p-acilea în casa mare,
Apoi în alta ș-apoi 'n a sa.

Odăile-astea erau mai goale:
Într-una numai ceva pistoale;

În celelalte pǎreţii goi.
Şi Domnul Tudor şedea în casǎ
Pe un pat roşu, c-un cot pe masǎ ;
Gîndea la planu-i cum a sǎ iasǎ,
Cum a sǎ-nvingǎ multe nevoi.

Avea o frunte ingenioasǎ
Şi elocventǎ, ş-o generoasǎ
Narǎ, fǎcutǎ pe patimi mari.
Cǎtǎturi limpezi, drepte, curate,
Gata s-azvîrle sǎgeţi turbate,
Precum şi raze de bunǎtate ;
Bǎrbie latǎ şi buzi amari.

Poturi el poartǎ şi o dulamǎ,
Cǎciulǎ neagrǎ, şi fǎrǎ teamǎ
Îşi plimbǎ ochiul albastru, viu.
Statu-i de mijloc, spata legatǎ,
Cam adus nasul, faţa curatǎ.
Sabia-ntoarsǎ stǎ spînzuratǎ,
Şi în sileafu-i numai albiu.
[. . . . .]

E singur Tudor şi se gîndeşte,
Cu al sǎu geniu se sfǎtuieşte,
Cînd crapǎ uşa hagi Prodan —
Mintos rǎzboinic, cǎrunt şi pacinic,
Spǎtos şi ţeapǎn, cu ochiul falnic,
Ce-adesea oarǎ, volintir straşnic,
Bǎtu cu Tudor pe musulman.

— Vǎzuşi, bǎdiţǎ, pe Trestienece ?
— Darǎ, bǎdiţǎ, odat-oltence !...
Sǎ dea prin taberi, cap de femei !
— Dar ştii ? Joiţa e de minune...
O frumuseţe ce nu se spune...
Ce aş mai rîde !... Nu te-a supune ?...
Gǎtii flǎcǎii, vorbeşti cu ei ?

— Pînǎ cînd lumea o vǎz în jale,
Pînǎ cînd ţara mi-oi da pe cale

Astfel de gînduri deloc nu-mi vin...
Crede, Prodane, cînd vǎz grecimea
Cum suge ţara, şi ciocoimea
Cum o munceşte ; cînd vǎz cruzimea
Cea pǎgineascǎ, robii în chin ;

Cînd vǎz cǎlugǎr cǎ se smereşte
Şi vine-n lacrǎmi de iscǎleşte
C-are creştinul robi pe moşii ;
Cînd vǎz opinca numa-n sudoare,
Cînd vǎz ţiganul sub bici cum moare,
Crede, Prodane !... cumplit mǎ doare !
Aş vrea tiranii sǎ-i sug de vii !

Femeie mie îmi este ţara,
Cǎrii viu astǎzi sǎ iau povara ;
Neatîrnarea-i e sfîntul meu.
Mihai şi Mircea trǎiesc în mine
Şi a lor umbrǎ aievea-mi vine :
Îmi dǎ povaţa ce se cuvine,
Mǎ jur pe ţarǎ şi Dumnezeu !...

Cînd crezi, Prodane, c-odina-mi place,
P-atunci cînd oastea-mi în somnuri zace,
Boierii tremur cǎ-i voi cǎlca,
Veghez eu singur, ca provedinţa !..
Neatîrnarea îmi e credinţa,
Neatîrnarea îmi e dorinţa :
Lepra la urmǎ voi curǎţa.

Voi şti sǎ curǎţ eu pǎlǎmida,
Voi şti sǎ sfîşiu atunci aspida
Ce suge sînge nevinovat.
Sfǎrîm eu hidra ce tot renaşte,
Curǎţ eu pirul ce copleşaşte,
Viespǎ, lǎcustǎ ce-n veci ne paşte !
Altfel de Ţepeş, Mavrocordat.

— Aste cuvinte sunt foarte grele
Azi sǎ s-auzǎ, şi multe rele

Pot să aducă, mii de vrăjmași ;
Vrăjmași puternici ele-ți vor face.
Ascultă, Tudor : ideea-mi place,
Dar înțeleptul face și tace...
În toată vremea au fost ploscași.

Din temelie orice zidire
Are să-nceapă ; l-a ta clădire
Neatîrnarea e temelii :
Cînd îți e casa în cotropire,
Întîi gîndește la dezrobire,
Ș-apoi spoire și curățire,
Apoi la spinuri și bălării.

Mult te văz, frate, că ai a face
Cu ciocoimea. Și nu-mi prea place.
— Nu ai dreptate. Ești înșelat.
Scrisorile-astea ce vezi că-mi vine,
Astă-nfrățire cu cioclovine,
Aste protecții de curți streine
Slujesc la planu-mi cel neaflat.
[. . . . .]

Căci moldoveanul, plîngînd, îmi cată
Spre Prut deciudea ; crîșnind mi-arată
Spre Bucovina, peste Carpați.
În somn mă cheamă transilvăneanul,
Mi-arată Tisa. Văz bănățeanul,
Văz pe crimanul, văz bitoleanul
Că mă cunoaște !... Atîția frați !
[. . . . .]

Drumuri și poduri, cetăți o mie,
Deși ascunse, prin viclenie,
Deși zdrobite d-a lor minie,
Și vorbă nu fac, doar d-om uita ;
Dar, fără moarte, munca străbună,
Sîngele strigă ! O mînă bună
Ne-arată semne unde-o căta :

Colo fu templu. Colo morminte.
Colo e baia d-apă fierbinte,
De voi aflată, nu d-aste ginte.
Colo sunt mine ce ați lucrat.
Colo sunt ocne exploatate
De moșii voștri. Pietre săpate,
Coloane, arcuri ce-ați ardicat.

Iat-apeducturi, drum peste munte ;
Vezi peste Istru ș-o altă punte.
Iată o stîncă scrisă pe frunte.
Table d-aramă, de ceară, fier.
Muma cea bună, *Patria*, scoate
Hrisoave, plînge, strigă cît poate.
Auzi-o, Tudor ! O vezi ce cer ?"
[. . . . .]

O DIMINEAȚĂ PE CARAIMAN

„Curier de ambe sexe", V, 1844—1846, p. 25—31. În vol. : *Poesii nuoe*, 1847 ; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857]. Este reprodusă în *Lepturariu rumânesc al lui Arune Pumnul*, Viena, 1864, tom. IV, partea I-a, p. 291. În „Trompeta Carpaților", XII, 1875, nr. 1210, 3 aug., în cadrul articolului-reportaj *Sinaia*, Bolliac republică poezia, o datează acum „iulie 1843" și își amintește :

„Cred că se va găsi cineva din lectorii noștri cari să nu găsească tocmai fără loc a repeta aci, după ce am trecut de Sinaia, și poezia ce am făcut la 1843, descriind Bucegii. În anul acela ne-a venit ideea la cîțiva juni să facem o excursiune pe Carpați. Ajungînd la Sinaia, ne-am hotărît să ne urcăm să dormim noaptea la stîna cea mai de sus, spre a putea să vedem a doua zi ivirea răsăritului soarelui. Cei hotărîți pentru această idee au fost : Ștefan Golescu, Nicolae Cretzulescu, Alexandru Golescu, Nicolae Bălcescu și eu. Am trimis dorobanți, plăieși și pe oamenii noștri din vreme, și ne-au făcut acolo paturi, grămezi de cetină de brad. Am trimis acolo un ochean mare al d-lui Cretzulescu și ne-am urcat și noi. Am înconjurat cu pa-

turile noastre un foc mare de brad la care se frigeau miei întregi. Cînd erau două ore pînă în ziuă urcam, conduşi de potecaşi, dasupra Caraimanului, unde am scris pe stînca numită *Omul* numele noastre. Am aşezat acolo ocheanul cel lung şi am văzut Dunărea. Seninul era perfect la acea splendoare a răsăritului soarelui, deşi sub noi erau norii deşi şi ploaie mare. Am scris această poezie începînd-o pe Caraiman şi sfîrşind-o la Sinaia, unde am coborît pe Valea Cerbului, mai sus de Sinaia".

„P-aicea umbla umbra lui Zamolx ce s-aude, / P-aici încura calul viteazul Decebal" sînt versuri ce, alături de altele din această poezie, ne îndreptăţesc să admitem că dacismul străbate din 1843 în poezia şi preocupările lui Bolliac. „În polivalenta lor ipostază de poeţi, jurnalişti, istorici şi arheologi diletanţi, pionerii culturii române evocă Dacia", arată Elena Tacciu, explicînd că „ceea ce reprezintă astăzi unul dintre obiectivele de predilecţie ale istoriei şi arheologiei naţionale a fost pentru evul al XIX-lea românesc un mit romantic al originilor".

Întorcîndu-ne la epoca scrierii acestei poezii, menţionăm că în 1845—1846 autorul publica în „Curier românesc" *Din itinerarul d. Bolliac*, în care e prezent „geniul munţilor", „sintagmă şi metaforă curent romantică" (Elena Tacciu) : „Nuanţele ce dau vîrfurilor şi văilor aceste două fenomene vechi cît şi omul şi noi în frumuseţea lor pe toată secunda ; zgomotele acelea varii în monotonia lor ce concură din toate părţile pe mii de eco la armonia universală din care geniul munţilor îşi trage o melodie angelică, superumană, transportă omul în deliciile cereşti şi îl despart cu totul de materie. Poetul care n-a văzut de pe un vîrf de munte luna, apusul şi răsăritul soarelui, acela n-a văzut niciodată aievea ficţiile imaginaţiei lui şi n-a simţit niciodată realizarea acelor vagări ale indigenţelor inimii sale. Vin', o, Poet, amant al naturii ! Vino pe munte în apusul şi răsăritul soarelui ! Lasă gîndurile tale să bea un minut acest spirit narcotic distilat aci din viaţa naturii întregi ! Lasă-ţi geniul să plane un minut pe fugele sufletului său la acele obiectivări reflectate din indigenţele inimii tale şi vei conversa cu idealul tău şi vei fi faţă în faţă cu amanta ta."

O dimineaţă pe Caraiman, evocare a muntelui autohton, este considerată printre cele mai bune poezii ale lui Bolliac şi de aceea comentată mai mult. Luînd-o drept argument, Ibrăileanu arată că „Bolliac simţea natura, avea simţ pentru natură, simţea chiar sublimul naturii ; avea adică «fiorul infinitului», cum spun unii, dar nu putea exprima [...] ; dacă cultiva acest simţ şi dacă ar fi avut limbă, am fi avut astăzi o poezie a naturii foarte frumoasă".

Ideea o regăsim la G. Călinescu, care îi atribuia poetului „specialitate în panorama de sus" şi ştiinţa de a vedea peisajele.

Paul Cornea arată că în această poezie „elementele de observaţie directă sînt covîrşite de reminiscenţe de lectură, tabloul întreg fiind de aceea mai mult un peisaj ossianic, decît o pictură a mediului real, şi un pretext pentru o meditaţie rostită cu gesturi solemne şi acompaniament de suflători".

În strofa :

„În urmă-mi catedrale de talii uriaşe
Ce din tărîmuri fierte potopul a zidit,
Se-ntrec şi îşi înalţă cărunte şi golaşe
Mulţimi de turnuri gotici în cerul azurit..."

Elena Tacciu descoperă sugestia arhitectonicei montane din *Memento mori*, iar în finalul poeziei, presimţirea acordurilor magice ale lirei eminesciene din anii 1866—1874 (vezi şi citatele din aceeaşi autoare în nota la *Ermitul*).

THE SPLEEN

„Curier românesc", XV, 1843, nr. 87, 22 nov. În vol. : *Poesii nuoe*, 1847 ; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857].

Într-o notă intitulată *Poezie*, în „Curier românesc", XV, 1843, nr. 94, 29 dec., se arată : „Din poeziile publicate în urmă ale d-lui C. Boliac prin această foaie, precum *The Spleen, Muierea trecută [Cocheta bătrînă la oglindă], Încă o salutare*, se poate vedea că autorul nu şi-a fost publicat toate poeziile sale în colecţia ce a ieşit în vara trecută. Poetul îşi propune a mai da acum încă un volum de poezii ca de 20 coale, în acelaşi format, pe hîrtie velină, ediţie de lux. D-nul Boliac şi-a publicat scrierile sale după orînduiala hronologică, încît cele

nepublicate sunt acelea ce le-a lucrat mai în urmă, în care se vede și ideile mai bărbătești și limba și versificația mai îngrijită". Ideea „talentului care se dezvoltă din zi în zi" revine și în recenzia ce i-o face Ion Heliade Rădulescu peste un an, în același ziar (vezi nota la *Răspuns la articolul „Poezie")*.

Finalul ultimei strofe din acest poem („Sunt cobe eu a lumei ? sau lumea cobea mea ?...") sună eminescian, arată, pe bună dreptate, Paul Cornea.

După ce sugerează influența lui Byron în *Meditațiile* lui Bolliac din 1835, pe lîngă aceea a lui Young și Lamennais, Elena Tacciu identifică motive byroniene în această poezie: „Răul byronian rezidă la Bolliac în remușcări misterioase, spaime infernale ale damnatului în fața viitorului de rău augur, după un trecut nu mai puțin malefic".

CUGETARE I

În vol.: *Poesii nuoe*, 1847; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857]. Reluare în „Trompeta Carpaților", X, 1872, nr. 1035, 17/29 dec. (aici: *Cugetare IV)*.

Pe temeiul analizei acestei poezii, ce poate fi extinsă și asupra altora înrudite tematic, Ibrăileanu îl socotește pe Bolliac și poet-filozof: „cugetă necontenit, dar foarte slab. Totuși, de multe ori se ridică până la idei, ceea ce alții n-au, se ridică până la Alexandrescu". Și în altă parte: „Vedeți că are ceva din Gr. Alexandrescu: e poet intelectual. Se deosebește însă de Gr. Alexandrescu prin toate celelalte caractere, chiar și prin fond: acesta e trist, poet-filozof. Dar Boliac nu samănă nici cu Bolintineanu, care e sentimentalitate, nici cu Alecsandri, care e, dacă putem zice așa, natură".

Viziunea evoluționistă a lui Cezar Bolliac din această poezie este plasată de Elena Tacciu în „zona estetică a unui romantism baroc, flamboaiant", „conflictul universal, un dat spiritual și estetic al barocului", din care se hrănește o anumită latură a poeziei pașoptiste.

CUGETARE II

În vol.: *Poesii nuoe*, 1847; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857]. Reluare în „Trompeta Carpaților", X, 1872, nr. 1035, 17/19 dec. (aici: *Cugetare III)*.

Vezi nota la *Cugetare I*.

EPISTOLA
la Alexandru Sutzu

În vol.: *Poesii nuoe*, 1847; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857].

Vorbind de ironia și disprețul lui Bolliac pentru boierime și fanarioți, N. Iorga amintește Epistola de față într-o delimitare: „Pe fanarioți îi urăște, ca pe niște tirani vicleni. Dar cu neamul grecesc în sine n-are nimic acela care se îndrepta către Alexandru Suțu, poetul, și, admirîndu-l, îl punea alături cu Pindar; dinpotrivă, ca și Alexandrescu, el are respect pentru cei cari au ridicat la 1821 pe pămîntul nostru steagul unei Libertăți care e aceeași pentru toate popoarele".

ÎNCĂ O SALUTARE

„Curier românesc", XV, 1843, nr. 91, 13 dec. În vol.: *Poesii nuoe*, 1847; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857].

ȘI CE-AR FI OARE OMUL etc.

Publicată pentru prima dată cu titlul *Celui qui aime, son coeur est un paradis sur la terre — L-is.* și semnată C.B., în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", 1842, nr. 24, 15 iunie.

Republicată cu noul titlu în „Curier românesc", XVII, 1845, nr. 22, 16 martie. În vol.: *Poesii nuoe*, 1847; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857].

Este prima colaborare la „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", gazeta lui G. Bariţ din Braşov, de care îl lega pe Bolliac o corespondenţă începută încă înainte de 1842. Dar mai semnificativă decît această primă poezie va fi colaborarea ulterioară, cu poezii ca *Alaiul unui cerşetor*, *Ţiganul vîndut*, *La muza mea* (Vezi şi nota la articolul *Către scriitorii noştri!*).

IMPROMPTU
Pe albumul D.C.K.

În vol.: *Poesii nuoe*, 1847; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857].

IMPROMPTU
Pe albumul D.C.I.

În vol.: *Poesii nuoe*, 1847; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857].

LA D. P. POIENARU
(Cîntată de pensionarii Colegiului St. Sava)

Mai întîi cu titlul *La D. Poenaru*, în „Universul", III, 1847, nr. 27, p. 107; reprodusă în „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", 1847, nr. 29, 21 iulie (semnată C. B.). În vol.: *Poesii nuoe*, 1847; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857].

Petrache Poenaru (1799—1875) a fost, din 1832, după Eufrosin Poteca, director al şcoalelor din Ţara Românească. În ipoteza, presupusă de Ovidiu Papadima, că Bolliac a urmat cursu-

rile de la Sf. Sava după ieşirea sa din miliţia pămînteană, adică după 1831, s-a bucurat de „spiritul combinător" al învăţătorului cu mari merite în organizarea modernă a învăţămîntului la noi. Scriitorul revine asupra personalităţii lui Poenaru cînd îi scrie necrologul în „Trompeta Carpaţilor", XIII, 1875, nr. 1219, 5 oct.

LA ***

A fost publicată pentru prima dată, cu titlul *Stanţă la Dm* ***, în „Pămînteanul", Giurgiu, 1839, nr. 8, 27 iulie. În vol.: *Poesii nuoe*, 1847; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857].

N. Iorga reţine şi acest gen al liricii lui Bolliac, găsindu-i unele merite: „Mai e, în sfîrşit, un gen, în care el dă, nu numai versuri, ci, întîmplător, bucăţi întregi frumoase. Dacă-i lipseşte nota iubirii pătimaşe, el găseşte uşor pe aceea a familiarităţii prieteneşti, a complimentelor dibace, şi chiar pe a plîngerilor în care trăieşte o emoţie sinceră".

ZDROBITĂ GEME INIMA-N MINE etc.

În vol.: *Poesii nuoe*, 1847; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857].

LA ***
Pe un album

În vol.: *Poesii nuoe*, 1847, cu titlul prescurtat *La* ***; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857], cu subtitlul adăugat.

STANŢE

În vol.: *Poesii nuoe*, 1847; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857].

PE MALUL DUNĂRII

În vol.: *Poesii nuoe*, 1847; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857].

De-a lungul Dunării a început călătoria din iulie 1845, pe care autorul a făcut-o cu A. Treb. Laurian, D. Bolintineanu și frații Peretz. Bolintineanu i-a fixat amintirea în poezia *O noapte pe malul Dunării*, publicată în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", IX, 1846, nr. 47, 18 nov, și dedicată „Amicului meu Cesar Boliac". Poezia lui Bolintineanu este reprodusă imediat de „Curier românesc", XVIII, 1846, nr. 92, 7 dec., iar în 1848 e publicată din nou în „Popolul suveran", I, nr. 13, 28 iulie, cu dedicația păstrată.

LA D-LA ***

În vol.: *Poesii nuoe*, 1847; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857].

LA UN COPIL

În vol.: *Poesii nuoe*, 1847; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857]. Reluare în „Trompeta Carpaților", X, 1872, nr. 1032, 3/15 dec.

PLÎNGEA SENTINELA COMANDIRUL SĂU

„Vestitorul românesc", București, VIII, 1844, nr. 12, 12 febr., semnată C. B. În vol.: *Poesii nuoe*, 1847; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857]. Retipărită în „Trompeta Carpaților", X, 1872, nr. 1032, 3/15 dec.

Explicația din notă („La moartea căpitanului Dumitrescu"), ca și versul „Eu plîngeam cu dînsul pe amicul meu" ne îndreptățesc să credem că e vorba de un prieten mort în 1841, după datarea de la sfîrșit.

COCHETA BĂTRÎNĂ LA OGLINDĂ

A apărut mai întîi cu titlul *Muierea trecută la oglinda sa*, în „Curier românesc", 1843, nr. 88, 25 nov. În vol.: *Poesii nuoe*, 1847; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857]. Tîrziu, este reprodusă în „Familia", Budapesta, XI 1875, nr. 32, 10/22 aug.

Se vede că e un motiv predilect, deoarece în 1863 revine într-un articol în care combate reacțiunea: „Națiunea cu aceasta dovedește că este matoră, sănătoasă și vie. Știți cine este moartă? Coalițiunea și cestiunea personală. Voi ați murit. Se zice că o femeie cochetă, dară obosită de ani, văzîndu-se într-o oglindă bătrînă și urită acum, injuria oglinda și îi zicea că s-a stricat de nu arată bine. Ea nu vedea că oglinda era tot acea, dară că ea îmbătrînise și se schimbase. Națiunea nu s-a stricat, ci voi v-ați stricat, pentru aceea ea vă prezintă astăzi cum sunteți: Uriți!" (*Mozaicul coalițiunii*, în „Buciumul", I, 1863, nr. 121, 6 oct.).

În 1874, Bolliac, declarînd că n-a citit de mult poeziile sale și acceptînd „greșalele" din ele, e silit să-și amintească de această poezie. În acest an Odobescu, în *Pseudo-cynegeticos*, citează cîteva strofe din ea, ironizînd-o: „Dar ce stăm să ne bocim cu baba, în stihuri vrednice de ale ei «colori silite, frumuseți de-mprumutat»?" Parodiind un vers, Odobescu expediază poezia printre „Niște flori ce s-au uscat". Bolliac nu întîrzie să răspundă: „A fi criticat în știință nu poate să doară, pentru că toată știința este perfectibilă; și tot ceea ce nu știe cineva astăzi poate să știe mîine [...]. Treizeci de ani de cînd nu mai fac versuri, crez că este destul spre a covîrși orice paragrafie pentru greșalele din poeziile mele. Aș vrea să văz ieșind mai des asemenea cărți ca aceasta în care se critică poezia mea, și să fiu oricît de aspru criticat într-însele" („Trompeta Carpaților", XII, 1874, nr. 1144, 4 aug.). Atît Bolliac cît și preopinentul său informează despre publicarea acestei poezii în antologia Lordului Stanley: *Fleurs de la Roumanie, recueil des poésies anciennes et modernes*, Hertford (Angleterre). 1856.

„Curier românesc", XVIII, 1846, nr. 10, 28 ian. În vol. : *Poesii nuoe*, 1847 ; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857].

O apropiere de Hugo stabilește N. Iorga : „Și țări străine i se năzar în vedenie deplină : cînd și el, ca Hugo, se încearcă în *Orientale*..."

Bogdan-Duică îi găsește o intenție etică : „În desfrîul bucureștean de atunci, *Susana* poate fi apreciată ca o critică pe care, însă, nici un rînd nu o trădează ; în carte ea rămîne o simplă poveste, o *orientală*, dar autorul știa, desigur, despre Susana mai mult decît estetul. Într-un mic dicționar de «simbolică creștină» (P. S. Liebmann din Bibl. Reclam, p. 210) — o disciplină teologică — cetesc despre Susana : «Susana, ebreiește Sușan, Crin, prototip al Sfintei Fecioare, întrucît, în desfrînatul Babilon, și-a păstrat neprihănită fecioria și astfel, ca crinul dintre ghimpi, a concentrat oarecum în sine toată curățenia poporului ebreiesc din captivitate. Totodată Susana este antipodul Evei, care, invers, a păcătuit chiar în mijlocul paradisului» [...]. Descrierea se susține. Însă tocmai la sfîrșit [...] îi lipsește puterea..."

Cel care va citi poezia cu ochii estetului va fi G. Călinescu : „Reluînd scena biblicei Susana la baie, poetul dezvăluie o artă decorativă vrednică de un Th. Gautier. Tabloul e amănunțit, sclipitor, arheologic [...]. Un parnasian ar fi aprobat din toată inima această procesiune exotică :

Sub șase stîlpi granitici ș-un roșu văl de lînă
Pe el cu animale cusute tot de mînă,
Măreț era drapat
Un pat de abanosuri, ascuns în bumbac moale,
Ș-un jeț de dinți de fildeș, cu draperii pe poale,
Ș-o baie de agat"... etc.

După D. Popovici, căruia i se par exagerate raportările lui G. Călinescu, *Susana* descinde din Biblie, prin sugestia pe care i-o dă lui Bolliac Alfred de Vigny, care a publicat două fragmente dintr-un poem al Susanei.

SONET
la anul 1839

În vol. : *Poesii nuoe*, 1847 ; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857].

Inclusă în volumul de traduceri *Poésies*, Paris, 1857, poezia poartă numai aici datarea : „Buc., 5 mai 1839", deci aparține perioadei 1840 și poate fi considerată prima poezie cu accente sociale din activitatea lui Bolliac. El se apropiase acum de ideile „partidei naționale" și de scopurile pentru care milita Ion Cîmpineanu. Ne vine să credem că poezia conține și o aluzie directă la domnitorul Alexandru Ghica, față de care manifesta opoziție partida națională :

„Pe cine aștepți oare s-aline-a ta durere ?
Pe-acela ce te suge ? te calcă în picere ?
Pe cei carii te-ar vinde de mii de ori p-un tron ?"

Tot din această perioadă putem presupune că este și poezia *La România*, care însă nu a fost publicată decît în ediția din 1857 :

I

De ce suspini, o, belă brunetă despletită ?
De ce-ți întorci cătarea și fața ți-e pălită ?
Te rușinezi de starea în care te-a adus
A ta chiar frumusețe, natura ta divină
Și belica ta frunte, și acvila-ți sublimă
Ce răspîndea teroarea spre răsărit ș-apus ?

Te rușinezi că-n pace pierduși cea diademă
Ce n-a putut vreodată rezbel a ți-o lua,
Sau plîngi că-ți vezi ființa ajunsă o problemă,
Și frații fără milă privind pieirea ta ?

Tu fuși cu dînșii altfel pe cînd venea cu fală,
Triumfător în toată Europa-orientală,
Să-mplînte saracinul luna în continent.

Tu singură cu spada-ți fuși pavăză nenvinsă,
Și ardicași de-a lungul pe Dunărea-ți întinsă
Stindarde libertății și crucei monument.

Văzuși pe frunte-ți spinii a se-mpleti cu lauri,
Și-aceasta-ți fu răsplata. De s-ar fi apărat
Și Spania ca tine, Europa despre mauri,
Despre barbare ginte, nu, nu s-ar fi călcat.

Și cununași cu glorii, trecuși la nemurire
Pe fiii tăi aceia ce cu a ta mărire
Știau să-și facă nume d-eroi în triumfări.
Nu se cătau atuncea dezonorate-onoare
La inemici, tiranii pizmași pe-a ta splendoare ;
În cîmp era onoarea, nu se căta-n trădări.

Ei nu făceau atuncea comerț mîrșav cu tine ;
Nu-și căutau aceia în gîzii tăi patroni !
Mureau cu spada-n mînă, căci sînge-aveau în vine :
Superbi îți erau fiii, și ageri campioni.

II

Frumoasă ți-e natura, o, belă Românie !
Avută și întinsă e vesela-ți cîmpie,
De Dunăre udată, umbrită de Carpați.
De ți-ar fi dat norocul cît ai de la natură,
De n-ai fi fost trădată de bruta impostură,
Coreligionarii ce ai privit de frați,

Ai fi mai onorată, ca o suror mai mare,
De rudele-ți de-aproape, ce te nesocotesc !
Printr-o fatalitate, fuseși greșită tare
De te rupseși de Roma. O, ritul cel grecesc !

Aceasta-ți este culpa de n-afli mîngîiere
În sînul casei tale, în care, cu plăcere,
Se bucur azi toți frații de bunul cel comun ;

De n-afli simpatie în rude-aristocrate,
Ce se mîndresc, s-orgolă că sînt civilizate,
Căci s-au ținut de mînă și nu se despreun.

[. . . . .]

Oh ! turcul te umilă și țarul te corumpe,
Gotul cumplit te suge și nencetat îți rumpe
Furiș cîte o parte din nestimații tăi !
Și fanariot, ciocoiul rărunchii-ți descompune,

Pe fii-ți desfrînează, ș-orice cutume bune,
Orice averi morale trădau l-ai tăi calăi !

[. . . . .]

Le-ascund a ta splendoare și belica-ți tărie
În catihisme false ce zic că-i istorie ;
Nu spun de academii ce răspîndeau lumini
Și-n statele vecine ; nu spun de căpitanii
Neîncetat în lupte ca bunii lor romanii,
Cari duceau teroarea monarhilor vecini !

Nemica despre Mircea, nemica despre Vladul
Ce-a pus viziri în țeapă, despre Mihai nimic,
Ce l-a-nzeit învinșii, nemica despre Radul,
Nemica despre Neagul, al muzelor amic.

[. . . . .]

Odoarele de templuri, morminte, sarcofage,
Monede și medalii cu care te-a dotat
Din casa părintească, ce plugu-n sus le trage
Pe brazdă, — toate astea, azardul le-a-aruncat !

III

Tu plîngi, tu plîngi în doliu, o, belă Românie !
Căci fiii tăi de astăzi sunt mai desnaturați :
I-a prăpădit cu totul cumplita tiranie,
Prin legile molatici sunt toți afămeiați !

S-au dus Buzești și Farcași, s-au dus Calomfireștii,
Fustașii, dorobanții și șefii lor Căpleștii.
Bici poartă dorobanțul pe neamu-i vierșunat ;
Fustașul nu mai este ; lăncerul și arcașul
Ș-atîtea alte arme ; spătar, hatman, armașul,
Triști, înfășați în rochii, s-au și desființat.

Ți-au stins orice putere și fizică, morală ;
Dar ș-astăzi chiar vicleni tot vor a te-nșela,
Spuind că toți plăminii iți sînt mîncați de boală,
Ș-arterele-ți se rumpe deloc ce vei striga !

Se tem și azi tiranii d-antica ta virtute,
De agera ta minte, de văile-ți avute ;
Se tem, căci Istoria ți-o știu ei toți de rost ;
Se tem c-a venit ziua în care zeitatea
Trăsnește tirania ș-acordă Libertatea
La națiile acelea ce subjugate-au fost.

Minciuni sunt cîte-ți spune, o, belă Românie !
Așa cît ești de slabă, las' părul despletit,
Dă-ți fiilor tăi sînul, ce-apar în letargie,
Strigă-i pe toți la arme, — și dă un demințit !

Fă pe tirani să afle c-o nație nu moare,
C-o belă fiică-a Romei nu pot să dezonoare ;
Pînă mai are viață, se poate apăra ;
Nu va ca al său nume, de-o naștere ilustră,
Să și-l unească-n nume de ieri. Pe ea o mustră
Cuget, a Romei arme, pălit a mărita.

Puțin mai ai tu sînge ; dar de Lucreță sînge ;
Fierbe cînd este vorba de brute siluiri !
Încoardă dară brațul, nu-i timpul de-a mai plînge,
Te apără, — sau moartea în belice loviri.

SILA

„Foaie pentru minte, inimă și literatură", 1847, nr. 15, 14 apr. În vol. : *Poesii nuoe*, 1847 ; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857]. Retipăriri în periodice : „Buciumul", II, 1864, nr. 211, 28 martie/9 apr. ; „Buciumul", II, 1864, nr. 275, 27 aug. /8 sept. ; „Trompeta Carpaților", IV, 1866, nr. 440, 20 iulie ; „Trompeta Carpaților", X, 1872, nr. 1032, 3/15 dec. Este reprodusă in *Lepturariu rumânesc al lui Arune Pumnul*, Viena, 1864, tom. IV, partea I-a, p. 291. În sfîrșit, poezia a mai fost inclusă în vol. *Poesii umanitare culese de Ion Porianu cu permisiunea autorelui*, 1866.

Ca și în alte cazuri, autorul se contrazice în datarea poeziei. La prima publicare în „Foaie pentru minte..." o paranteză la titlu indica (183*), deci o antedata, pentru ca in *Colllecțiune...* să poarte data „1840, ianuarie 4". În „Trompeta Carpaților", la reproducerea din 1872, are următoarea mențiune : „Această poezie s-a scris fiind poetul internat la schitul Poiana Mărului, pe munții Rimnicului Sărat".

La republicarea în „Buciumul", 1864, nr. 275, *Sila* și *Muncitorul* sînt recomandate astfel : „Cei ce conduc «Buciumul» au fost cei dintii care s-au revoltat contra inichităților Regulamentului organic..., pe cînd cei mai liberali ai epocei se glorificau cîntînd baionetele impunătoare și admirînd Regulamentul ucigător de autonomie, întăritor de privilegii și apăsător poporului român. Să ne fie permis a reproduce mai la vale numai două poezii inspirate din sîngele român vărsat la impunerea Regulamentului și din țipetele ce scotea poporul român sub crîncena tiranie a stăpînitorilor de moșie. Țină cine va voi socoteală de epoca în care s-au scris aceste poezii, căci ele s-au ilustrat printr-o internare de 9 luni în monastirea Poiana Mărului."

Este poezia pe care N. Iorga o consideră nemuritoare și cea ce-l îndreptățește să-l numească pe Bolliac „poetul Libertății, dușmanul priviiegiilor, osînditorul boierilor". Bolliac, mai spune Iorga, este „om foarte bine înzestrat în ce privește lărgimea cercului său de vedere, energia în exprimarea sentimentelor, mlădierea in tratarea temelor celor mai deosebite, entuziasmul unei forme de un idealism inalt, în sfîrșit, bogăția de cuvinte și ușurința de vers..."

Și D. Popovici o consideră „mult mai unitară ca nivel artistic, fără ca acest nivel să se ridice prea sus". După criticul

clujean, „cadrul este sugerat de Lamennais, care, în *Paroles d'un croyant*, dovedește preocupări asemănătoare".

Analiza lui Paul Cornea este pusă sub semnul retorismului, ca modalitate bogat ilustrată de romantism: „În primul rînd retorismul acesta e elementar; se bizuie pe alegerea anecdotei și dispunerea antitetică a secvențelor ei componente, în vederea șocării și a surescitării lectorului. Mai departe, la nivelul limbajului, unde izbește sărăcia tropilor, se manifestă o mare abundență a mijloacelor interogative, exclamative și exhortative ale discursului: poezia devine o apostrofă, o provocare continuă a cititorului". De aceea, continuă Paul Cornea, aici și în alte poezii „atmosfera lirică e artificială și precară, amenințată în orice clipă să se risipească..." În sfîrșit, Paul Cornea îi reproșează multiple abateri de la disciplina în materie de limbă și erori de exprimare, astfel că Bolliac „face impresia că nici nu-și pune problema determinării uzajului corect, că din principiu își arogă dreptul de a prescrie forme lexicale proprii și a jongla cu sensul obișnuit al cuvintelor". Dar în concluzie, Paul Cornea consideră că scriitorul merită atenție, fiind o „individualitate afirmată viguros, care aduce un sunet propriu în orice frază, chiar în cele pe care le citim cu zîmbet sau indiferență". „Multe din reproșurile care i se pot adresa privesc nu atît imperfecțiunile lui, cît dibuirile și stîngăciile epocii."

În *Opera lui Mihai Eminescu*, G. Călinescu, analizînd strofa din *Împărat și proletar*, conchide că Eminescu a găsit modelul în Bolliac sau în Alecsandri (G. Călinescu: *Opere*, vol. 13, Editura Minerva, 1970, p. 631). Ideea va fi reluată de George Munteanu, care face observații asupra structurii strofei: „Bolliac e mai puțin original în ceea ce privește construcția versurilor, luate izolat, cît mai ales în privința strofei; strofa alcătuită din versuri complexe și simple, alternate meșteșugit — de tipul celei din *Carnavalul*, *Sila* etc. — își datorește și lui consacrarea în poezia noastră, fiind ulterior mult cultivată de Eminescu, îndeosebi în poeziile de tinerețe, și mai apoi de Coșbuc".

PEDEAPSA CU MOARTE

În vol.: *Poezii — Naționale*, Paris, De Soye et Bouchet, Imprimeurs, 1857; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857]. A mai

fost cuprinsă în vol. *Poesii umanitare culese de Ion Porianu cu permisiunea autorelui*, 1866. Este reluată în grupajul de poezii din „Trompeta Carpaților", aceasta în X, 1872, nr. 1028, 19/31 nov., aici datată „1836", an ce se corectează în nr. următor al ziarului în „1846". Mai există o datare: „Buc., 5 sept. 1847" în volumul de traduceri *Poésies*, Paris, 1857. În „Trompeta Carpaților" este însoțită de următoarea notă explicativă pentru geneza poeziei: Protestare contra pedepsei cu moarte, scoasă din legile țării prin Regulamentul organic, edițiunea întîia, și introdusă iarăși, clandestin, prin a doua edițiune a Regulamentului organic. Portretul președintelui Divanului criminal este în strofa care începe: «P-un jeț ascuns sta unul» etc. Cunoscut fiind prin această strofă, e de prisos să-l mai numim".

Găsim în cursul lui D. Popovici din 1951—52 o raportare la „argumentarea" din romanul lui Victor Hugo *Le dernier jour d'un condamné*, tradus în românește atunci, și o identificare a unor date locale: „...un oarecare Vernescu din Buzău pusese pe un țigan să ucidă pe un alt Vernescu din același oraș. Cei doi erau veri și pricina era soția celui ucis. Au fost condamnați la moarte și Vernescu și țiganul. Boierul a fost grațiat de Bibescu, țiganul însă nu. Totuși execuția nu s-a putut îndeplini pentru că nu s-a găsit nimeni în toată țara ca să facă pe călăul".

Bolliac însuși dă o altă explicație în cazul țiganului, vorbind despre Condica criminală de la 1851, care este „neomenoasă și nepotrivită stării societății noastre", pentru că „legiuește pedeapsa cu moarte și munca silnică pe toată viața în ocnă la treizeci de cazuri [...]. Și apoi, nu este o absurditate să admiți pedeapsa cu moarte în legi cînd știi că consolul muscălesc nu te lasă să omori? Exemplul țiganului ce a omorît pe Vernescu nu este încă proaspăt? Divanurile, vodă îl osîndiră la moarte, și consolul îl dete jos din spînzurătoare, zicînd că art. 298 din Regulament a ardicat pedeapsa cu moarte din țara românească, și că în Rusia nu este pedeapsa cu moarte. [...]. Cine aspiră la dreptul de viață și moarte asupra supușilor trebuie încai să aibă și braț să-i ocrotească". Autorul condamnă această legiuire și pentru că „este mai nedreaptă, mai revoltantă și mai puțin potrivită cu spiritul secolului și chiar decît Pravila lui Caragea, hotărînd pentru aceleași crime și vini pedepsile *dupe naștere, rang, poziție și deosebit caracter* (art. 24, 33, 58 ș.c.l.). Nici naintea crimei egalitate! Sărmanul nenobil, daca

durerile vieții, neștiința și slabul sprijin moral l-ar împinge la o crimă, «să se bată pe pielea goală, să se arunce în fundul ocnei pe viață la muncă silnică». Nu mai e soare, nu mai e aer pentru dînsul! Fericitul nobil, pentru aceeași crimă, săvîrșită în toată conștiința faptei, din mijlocul fericilor, să se trimiță la o monastire cu grădini, vînători și petreceri, ca să se odihnească de osteneala ce și-a dat spre a săvîrși o crimă. Bravo logică! Bravo legiuitori! Bravo pravilă!" *(Regulamentul. Arhondologia, Pravila lui Caragea, Condica criminală de la 1851,* articol publicat în „Republica română", Paris, nov. 1851).

George Munteanu citează strofa:

„Gîndiți la instituții, la școli, înnobilare.
La înlesnirea vieții, l-a țării destulare,
Ș-atuncea s-a stîrpit
Și crima și hoția E vițiul în prăvili;
D-aci se naște răul. Curmați aceste stăvili
Ce revoltează omul și cel mai liniștit"...

pentru a arăta că Bolliac, adresîndu-se legiuitorilor, pune accentul pe înlăturarea cauzelor sociale care generează răul.

OCNA

„Foaie pentru minte, inimă și literatură", 1847, nr. 14,7 apr. În vol.: *Poesii nuoe*, 1847; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857]. A fost cuprinsă în vol. *Poesii umanitare culese de Ion Porianu cu permisiunea autorelui*, 1866. Reluare în „Trompeta Carpaților", X, 1872, nr. 1027, 16/28 nov., aici cu următoarea notă la titlu: „Protestare contra ținerii osîndiților în ocnă". Protestul lui Bolliac se repetă în mai multe rînduri și în publicistica sa: „Munca silnică, pe viață, în ocnă este o barbarie de înfiorat. A osîndi un om să nu vază în viața lui o rază de soare, să răsufle toată viața un aer infectat, umed și sărat, cu fiarele de picioare, este mai mult decît să-l osîndești la o sută de morți, și numai o răutate, vexată că nu poate să omoare, ar fi în stare să pronunțe o asemenea răzbunare. Acela ce se va

fi coborît vreodată în ocne poate să mă înțeleagă" *(Regulamentul, Arhondologia..., art. cit.).*

Poezia pornește de la un fapt real petrecut prin 1842: un tînăr reacționează după un vis înspăimîntător lovindu-și soția cu securea. Și mai lămuritoare este nota adăugată de Gr. Alexandrescu la poezia sa *Ucigașul fără voie* (1847), inspirată din aceeași întîmplare: „Sujetul aceștii poezii este o întîmplare adevărată. Osînditul socotesc că trăiește încă, și nu e mai mult de patru ani de cînd s-a judecat pricina la tribunaluri, unde el, mărturisind fapta, căuta a se dezvinovăți prin povestirea nenorocosului vis. Dar judecătorii, temîndu-se ca nu cumva îndurarea către acesta să insufle și altora dorința de a visa, au aplicat pravila, care nu coprinde nimic despre vise. Căci pravila criminală, după cum știm, e încă nedesăvîrșită" (Gr. Alexandrescu: *Opere*, vol. I. Ediție critică, note, variante și bibliografie de I. Fischer, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1957, p. 89). Și Heliade Rădulescu, într-o notă la *Moartea sau frații*, publicată în anexa celui de al doilea volum din *Curs întreg de poesie generală*, București, 1870, evocă o vizită la ocne, dinainte de 1848, și cunoașterea aceluiași tînăr. Pe Heliade îl interesează „narațiunea" spusă chiar de condamnat. Acesta s-a însurat și după trei luni, fiind la munca cîmpului, într-o pauză a fost furat de somn: „Nu știu cît am dormit; ci visai că unde stam împreună cu nevasta, iată un lup că vine asupra ei să o rupă; mă luptam cu dînsul disperat, țipam, mugeam, ce mai știu eu, mă bălăbăneam poate în vis; și poate că nevasta, vrînd să mă deștepte, mă mișca, mă zguduia să mă scoale, și mie mi se părea că m-apucă lupul, că mă luptam cu dînsul. Deșteptat în spaimă, cu ochii întunecați de zăpăceală și de furoare, pusei mîna pe secure; și crezînd că dau în lup, plesnii în cap cu toată puterea și tăria pe biata mea femeie ce muri pe loc scoțînd, vai de mine! un țipăt ce și acum îmi răsună în suflet..."

„Telega, 1843, septembrie 6" pare a fi datare reală. Aceeași ocnă este readusă în atenția cititorilor de Bolliac în 1859, cînd publică în „Românul", III, 97, 15/27 aug. reportajul *Închisorile noastre: Telega.*

Ocna, care are „cîteva strofe foarte reușite, nu numai miloase", prilejuiește lui Bogdan-Duică constatarea că „lui Cezar Bolliac nu i se poate contesta simțul pentru subiectul epic de efect".

Şi D. Popovici este de părere că pentru Bolliac tema rămîne un element secundar, poetul fiind atras în primul rînd de „scenele dramatice în care justiţia drămuieşte şi condamnă după drămuire, şi mai ales de viaţa pe care o duc în ocne condamnaţii".

Mijloacele artistice din această poezie îi reţin atenţia lui George Munteanu, care evidenţiază exactitatea notaţiilor în descrierea alunecării în adînc, precum şi zugrăvirea „acestor locatari ai întunericului, iviţi ca dintr-o altă bolgie dantescă".

LA PRINŢESA C. TRUBETZCOI

În vol. : *Poesii nuoe*, 1847 (localizată „Băicoi", dar fără dată) ; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857].

Versurile sînt dedicate Cleopatrei, fiica banului general Costache Ghica, măritată cu principele rus Trubetzcoi la 1828. Despărţită de soţ, Cleopatra şi-a păstrat numele şi s-a stabilit la Băicoi (decedată în 1880). Era cunoscută în epocă pentru interesul faţă de artă şi slujitorii ei, ceea ce explică de ce Bolliac îi mai adresase una din cele „Doă epistole în loc de prefaţă" la volumul său de poezii din 1843. De Cleopatra Ghica îl mai leagă un episod de la începutul pribegiei după revoluţia din 1848, cînd prinţesa i-a acordat azil în conacul său (vezi amintirile lui Bolliac din articolele *Unirea*, în „Trompeta Carpaţilor", V, 1867, nr. 517, 14/26 mai, şi *Sinaia*, în „Trompeta Carpaţilor", XIII, 1875, n-rele 1210, 3 aug., şi 1212, 17 aug.). De amintit că şi domnitorul Cuza o vizitează, în 1859, la Băicoi.

PRUNCUL

În vol. : *Poesii nuoe*, 1847 (fără datare la sfîrşit) ; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857]. A mai fost reprodusă în *Lepturariu rumânesc al lui Arune Pumnul*, Viena, 1864, tom. IV, partea I-a, p. 291.

CUGETARE

În vol. : *Poesii nuoe*, 1847 (fără datare) ; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857]. Reluare în „Trompeta Carpaţilor", X, 1872, nr. 1031, 30 nov./11 dec.

Bogdan-Duică citează întreaga poezie, pentru a evidenţia o evoluţie a lirismului lui Bolliac, „mai firesc, mai natural decît pînă acum".

VIAŢA-MI SE STRECOARĂ etc.

Publicată mai întîi cu titlul *O patimă*, în „Pămînteanul", Giurgiu, 1839, nr. 5, 18 iulie, cu următorul moto : „Oare amorul este rodul voinţei noastre ?" În vol. : *Poesii nuoe*, 1847 ; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857].

Bolliac colaborează cu şase poezii, în 1839, „la Pămînteanul", un ziar obscur din Giurgiu, care a durat doar cîteva luni. Singurul fapt mai semnificativ este că în acest ziar s-au publicat, sub pseudonimul Petre Înlesnitoru, articole ce atacau principiile filologice ale lui Ion Heliade Rădulescu, tocmai acum cînd se înăspriseră relaţiile dintre acesta şi Bolliac.

Poezie de tinereţe, pusă de Elena Tacciu tot sub semnul motivelor byroniene difuzate de romanticii francezi.

AI VREA, PRECUM SE VEDE, SĂ-ŢI MAI ADUCI AMINTE

În vol. : *Poesii nuoe*, 1847 ; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857]. În ediţia primă este datată diferit : „1846, mai 29".

Arătînd cum la Bolliac naturaleţea simţirii se diminuează între improprietăţile de limbă şi neputinţa de a înfrînge constringerile prozodice, Paul Cornea se ocupă de această poezie : „Două imagini notabile : ochii care «sparg» întristarea lumii şi

părul ca al corbilor planînd deasupra zăpezii; în rest, locuri comune și trivialități: «miniatură a sexului frumos», «ocheadă focoasă», «ochi amoros» «geste vioaie», «bucle ebenine flotînd pe un sîn de alabastru», «bruma ninsorilor»".

PE PIATRA MORMÎNTALĂ
a d-nei C. Filipescu, n. Balș

„Vestitorul românesc", VIII, 1844, nr. 11, 8 febr., cu titlul *Epitaf la Caterina Filipescu, născută Balș*. În vol.: *Poesii nuoe*, 1847; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857].

În „Vestitorul românesc" este la persoana 1 și are o a doua strofă, eliminată în volum:

„Acum, spre răsplătire, voiesc să mă numești
Și să-ți aduci aminte d-a ta viețuire;
Să pui mîna pe cuget, să-ți cauți pocăire,
Căci nu știi, ca și mine, cît poți să mai trăiești."

Caterina Filipescu, soția marelui ban și baș-boier Gheorghe Filipescu, face parte din cercul de femei cultivate, ale căror saloane le-a frecventat în tinerețe Bolliac. De Filipești, unde ar fi putut avea o reședință Caterina, vorbește Bolliac în primul reportaj de călătorie *(Din itinerarul d. Bolliac*, 1845). Iorga recunoaște în Caterina Filipescu pe „ocrotitoarea de pe vremuri a lui Paris Mumuleanu".

O DIMINEAȚĂ PE MALUL LACULUI

Tipărită pentru prima oară în cadrul jurnalului de călătorie intitulat *Din itinerarul d. Bolliac*, publicat în anii 1845—1846 în „Curier românesc"; poezia este în nr. 1 din 1846, 3 ian. În vol. *Poesii nuoe*, 1847 (fără datare); *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857].

Versuri în tonul meditațiilor lui Lamartine (D. Popovici), evocînd, în 1836, dacă este reală datarea de la sfîrșit, „o fericire" ce-l fermecase cu șapte ani în urmă, deci în adolescență. Iată cum se recomandă poezia în jurnalul de călătorie în paginile despre Cîmpina: „...și dimineața, ne-a văzut soarele pe malul lacului vizitat de atîte ori în timpul iluziilor noastre. Locurile ce călcăm în timpii noștri de aur au un farmec pentru noi ori de cîte ori le mai vizităm... Un copaci, o moviliță, locul cel mai neînsemnat devine adesea un monument pe care s-au depus suvenirele plăcerilor, o piatră sepulcrală sub care s-a stins o iluzie a noastră. O! cît sînt de tari patimile în omul neros încă de experiență și cît este de nenorocit omul cînd nu mai are patimi! Noi dăm aci una din visările copilăriei noastre pe malul acestui lac." Mai important este faptul că mărturisirile lui Bolliac ne permit să deducem timpuria petrecere la Cîmpina, unde, se știe, era conacul lui Ion Cîmpineanu, cel ce a jucat un rol deosebit în biografia sa. De altfel, o evocare mai tîrzie este edificatoare: „Malul lacului pe care l-am cîntat în junețea mea, în umbra marei figuri a Cîmpineanului, valea Prahovei, aci, sunt de o frumusețe ce nu se poate descrie" („Trompeta Carpaților", XIII, 1875, nr. 1210, 3 aug.).

Ovidiu Papadima găsește similitudini între aceste versuri și tonul liric propriu meditațiilor lui Gr. Alexandrescu.

Pentru vremea în care a fost scrisă și pentru faptul că aducea altceva decît creațiile pe aceeași temă ale poeților din generația anterioară, George Munteanu socotește *O dimineață pe malul lacului* o realizare inedită. Dar, arată criticul, „un limbaj încărcat de termeni sentimentali pune adesea sub semnul îndoielii emoția poetului; și mai ales o filozofare în care intervin mai la tot pasul considerații prozaice e aceea care destramă treptat vraja".

DORMI ÎN RĂCOARE

În vol.: *Poesii nuoe*, 1847; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857].

AH! LAS' SĂ-MI CURG-AST AER

În vol.: *Poesii nuoe*, 1847; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857].

După ce analizează nereuşitele artistice ale lui Bolliac, dînd exemple şi din această poezie, Ovidiu Papadima scrie în monografia sa din 1966: „Din nefericire, aceste carenţe ale simţului artistic, ca şi penibilele şovăieli în crearea unei limbi literare proprii, vor constitui o constantă a poeziei lui Bolliac de mai tîrziu şi dintotdeauna. [...] Mulţimea de idei sociale generoase, ca şi aceea de idei poetice subtile, vor fi mereu handicapate de aceste deficienţe funciare ale personalităţii artistice a lui Boliac [...]. Contrastele personalităţii şi lumii poetice a lui Boliac sînt totodată şi ale societăţii în care şi-a prefirat tinereţea şi în care a primit primele impresii şi imbolduri hotărîtoare: o lume de franţuziţi şi mai ales de franţuzite, voind să fie *à la page* cu Occidentul, dar neputînd sări cu totul etapele, stînjenită de fondul turco-bizantin moştenit prin mimetismul specific al boierimii noastre în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, căzînd în exagerări neaoşiste cînd voia să se integreze în atmosfera acelei culturi naţionale ce apărea tuturor ca o necesitate a epocii."

BUTADA

În vol.: *Poesii nuoe*, 1847 (fără datare); *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857].

IMPROVIZATE
la vederea unei berze negre

În vol.: *Poesii nuoe*, 1847 (fără datare); *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857].

LA D-NA ELISABETA ŞTIRBEI

Publicată mai întîi în „Curier românesc", XVIII, 1846, nr. 34, 24 aprilie; reprodusă de Asachi în „Albina românească", XVIII, 1846, p. 140. În vol.: *Poesii nuoe*, 1847; *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857].

Numărul din „Curier românesc" este dedicat zilei numelui marii vornicese Elisabeta Ştirbei, soţia viitorului domn, din 1849, Barbu Dimitrie Ştirbei, acum ministru. Poezii închinate ei mai publică aici Aricescu, Baronzi şi Heliade.

LA ROMÂNIA

Este poezia ce deschide volumul *Poezii — Renaşterea României*, Paris, De Soye et Bouchet, Imprimeurs, 1857. Inclusă apoi în vol. *Collecţiune de poesii vechi şi noui*, [1857]. Ziarul „România", Bucureşti, I, 1857, nr. 34, 6 aug., reproduce poezia împreună cu traducerea ei în franceză *(La Roumanie)*. De altfel o versiune franceză apăruse la Paris, *À la Roumanie*, par M. César Bolliac. Traduction libre en vers française par M. Jules Ferrand, Imprimerie de Pommeret et Moreau, 1857, 8 pag. (Pentru alte poezii traduse în limba franceză şi apărute la Paris în anii 1856—1857, vezi Bibliografia din prezenta ediţie.).

Bălcescu publicase în „România viitoare", Paris, 1850, p. 7—15, *Mersul revoluţiei în istoria românilor*, cel mai însemnat articol ideologic al său. Tot aici şi acum publică precuvîntarea la *Cîntarea României*. Nu greşim dacă punem sub semnul acestor două articole întreaga creaţie poetică a lui Bolliac din anii 1850—1857. Idei comune se regăsesc şi în poezia de faţă: dacismul, cîntarea străbunilor, sentimentul istoriei, ura tiraniei, ideea unităţii neamului. „Este vremea — spune Bălcescu — ca şi naţia română să ridice stindardul unităţii sale, stindardul mărimei şi vitejiei trecute a părinţilor, stindardul lui Mircea, Ştefan şi Mihai, stindardul de viaţă şi de mîntuire." Şi mai departe: „A crea o naţie! O naţie de fraţi, de cetăţeni liberi, aceasta este, români, sfînta şi marea faptă ce Dumnezeu ne-a

încredințat. În zadar veți îngenunchea și vă veți ruga pe la porțile împăraților, pe la ușile miniștrilor lor. Ei nu vă vor da nimic, căci nici vor, nici pot. Fiți gata, dar, a lua voi, fiindcă împărații, domnii și boierii pămîntului nu dau fără numai aceea ce le smulg popoarele. Fiți gata dar a vă lupta bărbătește, căci prin lucrare și jertfire, prin sîngele vărsat, poporul dobîndește cunoștința drepturilor și a datoriilor sale".

Elena Tacciu urmărește cum acest poem „consfințește Dacia drept teritoriu ideal pentru o sinteză a mitologiilor". Bolliac, afirmă aceeași autoare, este „cel mai de seamă exponent al dacismului pașoptist". „Punctul de vedere care se va desăvîrși esteticește în substanța operei eminesciene prin suprapunerea miturilor indice, germanice, persane, nordice și autohtone, își are astfel un precursor în persoana lui Bolliac. [...] Cultul solar al dacilor, comun în epoca bronzului pentru întreg spațiul carpato-danubian, [...] va apărea figurat în poemul său prin «Soare-Mithra», a cărui geneză este dacică. [...] Acest «Soare-Mithra» [...], zeu primordial persan și indic, în egală măsură simbol al forței războinice și al cunoașterii, conduce prin spații carul solar, viziune, cum vom vedea, în egală măsură eminesciană în *Memento mori.*"

Discutînd același dacism, Ovidia Babu-Buznea arată că autorul răspunde cu patru ani înaintea lui Hasdeu întrebării din articolul *Perit-au dacii?* (1860). „Pe baza unei astfel de gîndiri, a unității conștiinței etnice cu pămîntul și tradițiile prin care se definește, Bolliac va fi unul dintre cei care vor căuta un reper al prezentului în trecutul dacic, contribuțiile sale nuanțînd în chip deosebit evoluția de dacism în istoria culturii noastre".

VACA VĂDUVEI

Publicată concomitent în „Buciumul", Paris, 1857, nr. 4, apr., și în vol. *Poezii — Renașterea României,* Paris, 1857. Inclusă în ediția *Collecțiune de poesii vechi și noui,* [1857] Face parte și din sumarul vol. *Poesii umanitare culese de Ion Porianu cu permisiunea autorelui,* 1866. Reluare în „Trompeta Carpaților", X, 1872, nr. 1031, 30 nov./11 dec. Numai în volumul din Paris, 1857, este datată „1834, Stoenestzi, mai 5".

Dacă datarea autorului nu e născocită, acestea pot fi primele versuri, scrise în vremea cînd se afla la Stoenești, unde avea conac Petrache Peretz, tatăl său adoptiv. Ne putem întreba de ce a publicat-o atît de tardiv, și încă într-un volum cu o tematică aparte.

ACVILA STRĂBUNĂ

Publicată în „Buciumul", Paris, 1857, nr. 1, 10 martie, fără semnătură, și cuprinsă în volumele din același an: *Poezii — Renașterea României,* Paris; *Collecțiune de poesii vechi și noui.*

Datată în volum „Paris, 25 martie 1856", este din același an cu *La România,* ambele puse în slujba ideii Unirii, pentru care militează în acest timp revoluționarii români din capitala Franței. În ambele poezii Bolliac folosește, printre cei dintîi, argumentul istoric al genezei dacice.

Ziarul „Buciumul", înființat de Bolliac la Paris și care apare din martie pînă în mai 1857, este primul ziar politic major redactat de pasionatul gazetar. Voindu-se un ziar al „armoniei și al concordiei", „Buciumul" a făcut din ideea Unirii principalul punct al programului său. În afară de *Acvila străbună,* tot aici mai publică Bolliac poeziile: *Țara Românească către Moldova, Răsunet la Hora Unirii de D. V. Alecsandri, Prince străin, Vaca văduvei, Patria.*

„În *Acvila străbună* — spune Ovidiu Papadima — istoria e transfigurată mitic, păstrîndu-și aceleași funcțiuni morale. Vigurosul substrat dacic e simbolizat aici prin «buciumul» zeului Zamolxis și prin «acvila» ce renaște mereu, ca pasărea Phoenix, scăldîndu-se într-un iezer din Munții Parîngului; iar stratul latin, prin stînca de pe vîrful Omul, care l-ar reprezenta pe Traian. Bolliac reia deci mitologia națională creată de G. Asachi în jurul Ceahlăului — muntele Pionul, cum îl numea el — plasînd în Bucegi sinteza pe plan religios a culturii dacice și latine. Dunărea participă și ea la invocarea simbolică a «acvilei străbune», chemată să întărească cu «apă lustrală» din valurile Istrului idealul de unire al întregului popor român."

Definind „patriotismul retoric" al lui Bolliac, Elena Tacciu constată: „Ancorat în evenimentul imediat, al Unirii Principatelor, ziarist prin temperament, Bolliac intuiește în mod fericit teritoriul unei Dacii aflate la răscrucea mitologiilor, spre a demonstra egalitatea panteonului autohton cu acela elen și indic. Personajele mitice ca Zamolxe, eroi presupuși sau atestați de istorie, ca Sarmis, Burebista, Decebal, au funcția argumentelor adresate unui popor aservit spre a se cuprinde de «orgoliul străbun»".

PATRIA

Publicată fără semnătură mai întîi în „Buciumul", Paris, 1857, nr. 5, 19 apr. Cuprinsă în vol.: *Poezii — Renașterea României*, Paris, 1857, și în *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857].

Poezia este scrisă la „Atena, la 20 august 1850". Despre călătoria lui Bolliac din acest an ne informează scrisorile lui I. Ghica (vezi *Scrisori inedite de la N. Bălcescu și I. Ghica*, publicate și adnotate de N. Cartojan). Ghica relatează lui Bălcescu încrederea și curajul cu care Bolliac, venit din Brașov la Constantinopol, punea la cale continuarea mișcării revoluționare împreună cu Magheru, Tell, Pleșoianu și Cristofi. Din scrisori reiese că Bolliac a plecat în august 1850 din Boyadgikey (Turcia) pe furiș, cu numele de Timoleon Paleologu, spre Atena, unde urma să se întîlnească cu Tell. Plecarea precipitată din Turcia, cu scopul de a ajunge la Paris, se datorește arestărilor și anchetelor la care este supus de autoritățile otomane sub bănuiala că n-ar fi transmis lui Omer-Pașa darul în briliante ce i se încredințase de Kossuth. În intervalul dintre 1849—1857 Bolliac scrie ultimele sale poezii, deoarece la întoarcerea în țară va părăsi creația poetică pentru a se dedica gazetăriei. La Brașov, Constantinopol, Brussa, Atena și Paris, orașele în care poposește acum, el scrie poeziile pe care le va include în cele două volume editate la Paris în 1857: *Renașterea României* și *Naționale*.

RĂSUNET LA HORA UNIREI

de d. V. Alecsandri

Și această poezie s-a publicat nesemnată în „Buciumul", Paris, 1857, nr. 2, 17 martie. În vol.: *Poezii — Renașterea României*, Paris, 1857; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857].

Pentru Paul Cornea, cele două volume din 1857 de la Paris, *Naționale* și *Renașterea României* vădesc în cea mai mare parte lipsa de sevă, eșuarea în platitudine.

Cu o săptămînă înainte, poetul publica tot în „Buciumul" *Țara Românească către Moldova*, din care cităm:

„Vin', Moldovă, vino leie,
Vin' la surioara ta;
Ți-oi da bunurile mele,
Orice am eu tot ți-oi da.

Eu am mînile legate,
Nu mă lasă să vorbesc;
Însă inima îmi bate
Cu tine să mă unesc!

Na Danubul; tu dă-mi Marea;
Na Brăila pe Galați,
Îți dau toți munții de sare,
Toată trîmba de Carpați.

Vino de privește-oltenii,
Vin' de vezi pandurii mei;
Vin' de vezi mehedințenii
De sunt ca vrîncenii tăi.

Vom umplea Euxin și Istru
De vapoare rumânești;
Vom fiera, c-un bun ministru,
Căi din Iași la București.

C-avem fier, cărbuni și aur
Și atîtea mari comori,
Ce n-aștept decît un faur
Să le ia din închisori.

Acvila acum ridentă
Să se-nalţe pe Carpaţi
Şi să plane-ndependentă,
S-o privească ceilalţi fraţi.

O, ce mare bucuria
Muma noastră cînd a şti
C-astăzi suntem în Dacia
Cum am fost cînd ne porni !

Ea sărmana-i necăjită ;
Mai d-atunci e în nevoi,
Ş-alde Lelea amărită
Cată şi ea tot spre noi.

Ast prilej n-o să mai vie,
Şi noi nu ne-om mai vedea ;
Duşmanii au să se ţie
Pe grumazi a ne cădea.

[. . . . .]

Cinci să număr milioane
În românii fiii mei,
Să-mi aleg batalioane
Pe sprînceană — tot de zmei."

PRINCE STRĂIN

„Buciumul", Paris, 1857, nr. 3, 5 aprilie, nesemnată. În vol. : *Poezii — Renaşterea României,* Paris, 1857 ; *Collecţiune de poesii vechi şi noui,* [1857].

Este, după D. Popovici, un exemplu caracteristic de poezie care „se mulţumeşte să versifice hilariant programele politice ale timpului, ajungînd, în această ordine, caracteristică pentru un întreg gen literar, bogat reprezentat într-o epocă de ziarism acerb".

În legătură cu ideea prinţului străin, vezi şi nota la articolul *Prinţ strein.*

INVAZIILE

În vol. : *Poezii — Renaşterea României,* Paris, 1857 ; *Collecţiune de poesii vechi şi noui,* [1857]. A mai fost inclusă în vol. *Poesii umanitare culese de Ion Porianu cu permisiunea autorelui,* 1866. Partea a IV-a, din sumarul nostru, este subintitulată de autor *Salahorul.* Din primele trei părţi reproducem aici :

I

[. . . . .]
Sabie şi foame-n ţară !
Cîinii urlă-n bătătură
Ş-a pădurilor rea fiară
Ţintă ochi la curmătură.
Namile nesăbuite
La răspîntii se-ntîlnesc,
Şi-n limbi aspre, neauzite,
Pe ţară să gîlcevesc.
[. . . . .]
Ţara toată o hordie
De mulţimi de limbi şi naţii ;
Bucureşti-n veselie
Dă ospăţuri, luminaţii ;
Şi-n carîte aurite
Popi, boierii împănaţi
Ies în drum, le spun cuvinte,
Pînă la pămînt plecaţi :

„Voi sunteţi mîntuitorii
Astei ţări nenorocite,
D-unde ies răzvrătitorii
Şi se scol să ne învite
La dreptate şi frăţie !
Bine aţi venit ! Mîncaţi !
Tăiaţi tot, lăsaţi pustie ;
De frăţie ne scăpaţi !

Luați toată vistieria
Țării ; plase și orașe,
Sate, oameni, ș-avuția
Lor dea Domnul să vă-ngrașe !
Noi, cei mari, supuși la toate,
Ne legăm să vă-nvățăm
Aur din opinci a scoate,
Numai partea-ne s-avem.

Dumnezeu să ne ferească
De dreptate și frăție !
Și în țara boierească
Român viu să nu mai fie !
Excelențe și pașale !
Călcați, treceți peste noi
Și dați, puneți în cazmale
P-ăi de nu vor pe ciocoi !"

II

Numele de Românie,
Patrie și Libertate,
De Dreptate și Frăție
Le zdrobesc de pe palate
Lași ce-au stat ascunși prin poduri ;
Rup, sfîșie-n dinții lor,
Sălbateci ca hoți de codri,
Steagul falnic tricolor.

Colo statua Dreptății
Sfărîmată cu mînie,
Ca idolii-antichității
De creștina păgînie,
Căzu cu balanța-n mînă
De pe naltu-i piedestal,
Întinzînd, cu fața-n tină,
Un cadavru colosal.

Și în cîmpul Libertății
Unde Țara se ivise
Cu vestmîntul maiestății,
Albesc numai foi subscrise.
Nici un suflet pe cîmpie ;
Călătoru-i abătut ;
O estradă stă pustie
Ca oltar d-un cult căzut.

III

Cînd, prin fumul de diplome,
Subscriam aceleași biruri,
Lîng-a dritelor fantome
Nu erau atîtea firuri ;
Aste uniforme grele
Pe atunci nu se vedeau ;
Dar cîte, subt haine rele,
Inimi de români băteau !

Cocardele tricoloare
Cît era mai respectate
C-aști nișani de mari valoare
Ș-aste cruci pe piept plîntate,
Care strig : E de vînzare !
Și d-atîtea ori vîndut,
Cîte decorații are,
Cîte cruci i s-au bătut.

Aste case luminoase,
Prefăcute azi trahtiruri,
Oblonite, -ntunecoase,
Slobozeau atunci suspinuri
Din feți searbede-ntre grile.
Însă, unde de popor,
Într-o sfîntă veselie,
Beți de-al patriei amor,

Strigau : Țara-mi e-avuția !
Patria e muma mea !
Să trăiască România !
Iertăm ciocoimea rea !

Mai sînt de amintit trei manifeste revoluționare în versuri scrise în această perioadă, pînă la stabilirea la Paris : *Unirea* (datată „Brussa, 1849, octombrie"), *Spada* (datată „Monastirea Romelia, 1849, august"), *Chemarea*, din care dăm aici largi extrase :

SPADA

Spada mea cea părintească,
Spada mea de vitejie,
România să trăiască !
Varsă sînge cu mînie,
Varsă sînge de tiran !
Eu te am de moștenire,
Tat-al tatei tot cu tine
Spre a țărei fericire
Se bătea cum se cuvine
Mîndrului moșnean roman.

[. . . . .]

D-oi striga în România,
În Moldova ardicată,
Peste munți în Ardelia,
Țară de voinici bogată,
Ș-or porni a mi-ți veni
Ai husari, ale catane,
Bănățenii grănițarii,
Regimentile romane,
Să vezi, spad,-atunci barbarii
Ce mai fugă ți-or porni ! [...]

Am să-ți dau pentru gustare
Pe un general ș-un pașe !
La bătaie, mic și mare !

Ieși la luptă, măi clăcașe,
Nu mai crede pe stăpîn.
Mîndră spadă, la bătaie,
Cheamă fiii României
Și le-arată cum se taie.
Știu ei legea vitejiei,
Știu cum moare un român. [...]

D-oi muri la bătălie
Și-i cădea în mîini vrăjmașe,
Cînd o fi în voinicie
Fiul meu ce este-n fașe,
Te arată lui în vis.
Că mi-a fost de moștenire,
Spune-i de te-am ținut bine
Pentru-a Patriei iubire ;
Spune-i numai cin' te ține,
Spune-i cine m-a ucis. [...]

Iar d-om face biruință
Ș-om întoarce-acas' cu bine,
Spada mea cea cu credință,
Eu cu ranele pe mine,
Tu cu sînge închegat,
Soru-mea, nevasta, mama
Ne-o-mpleti de flori cunune.
Mie-n răni or pune scamă,
Ție moț de firuri bune,
Brăcinar cu-argint legat.
[. . . . .]

CHEMAREA

Coloni liberi în Dacia,
Cetățeni în Roma-nați,
Romani puri din Panonia,
Iliria și Mesia,
De pe Pind, de pe Carpați,
Lăsați plugul, păstoria,
Și la arme vă sculați. [...]

Veniți toți într-o iubire
Cei cu inimi de români,
Căci e ora de-nfrățire,
Și stindardul de Unire
Cheamă-n cîmpul lui Traian!
S-alergăm cu mic, cu mare
Să zdrobim al nostru jug!
Să ne facem țară tare,
Tisa, Istrul pîn' la mare. [...]

Douăsprece milioane
Amorțiți sub cruzi tirani,
Fii de lei din legioane,
Vă formați batalioane,
Luați Acvili de romani
Și ieșiți la bătălie,
Țara să ne curățim!
Să luptăm cu vitejie,
Să ne batem cu mînie,
Să trăim sau să pierim!

Romani liberi în Dacia,
Împărțiți și subjugați,
Vă uniți cu Ungaria,
Cu poloni și Italia...

[. . . . .]

Să lăsăm, confrați, speranța
Și credința ce aveam
Că-Englitera și cu Franța
O s-ajute circonstanța
Dac-a zis să ne sculăm.
Și speranța, și puterea
Numa-n noi să le avem;
C-astăzi noi simțim durerea
Și vom merge-a da-nvierea
Noi la nații care gem.

Vedeți Franța cum sfîșie
Chiar pe Roma, muma sa,
Și-n turbata ei mînie
Se îngîmfă de mîndrie
C-a putut-o subjuga!
Roma-n lanțuri, sugrumată
Chiar de Franța ce-adorăm,
În dureri și desperată,
Spre noi țintă, spre noi cată.
Ai, cu toți s-o ajutăm!

Franța cea republicană,
Ce striga prin Lamartine?
Franța egoistă, vană,
Nu ne dete nici o pană
Ca s-aline-al nostru chin.
Zice „c-orice libertate
Am voi să ne luăm
E a ei proprietate;
Nații mici vor subjugate:
Ce-am cerut nu merităm".
[. . . . .]

Unitatea! Unitatea!
Să scăpăm de jugul greu.
Lege fie-ne dreptatea
Și tractat Fraternitatea:
Unitatea-i dumnezeu!
În zadar va egoismul
Pe confrați să cotropim,
E greșit patriotismul!
Lăsați, unguri, maghiarismul.
Unitatea, că pierim!
[. . . . .]

UNIREA

[. . . . .]
Maica noastră, România,
Sfîșiată, o vedeți!
Crește-n gîzii ei mînia!
S-o scăpăm cu toți aideți!

Să gonim aceste cete
De calmuci, tudești, agari
Ce-o tîrăsc, o trag de plete,
O înjur în limbi barbari!
Maică jună! maică belă!
Maică făr-apărători!
Fii, junimea ta, rebelă,
Te-au dat la omorîtori!

Nepăsare criminală!
Adorare de călăi!
Corupțiunea-și face fală
C-un preț dat de gîzii tăi!
Preț pe sînge; preț pe viață,
Preț p-onoarea maicii lor.
Inima l-e sloi de gheață;
Patrie, mai mult nu vor!

Trag baltacul! ardic cnutul!
A-nceput a o munci!...
A venit, români, minutul
Buni cu răi a ne uni!
Maica noastră e-n durere,
Țipetele-i a-nceput;
Se întinde în putere,
Strigă fiii ce-a născut:

„Fiii mei, vedeți barbarii,
Vedeți cum mă mai muncesc!
N-am puteri și-s cruzi tiranii:
Fără voi eu nu trăiesc!
Eu pe toți, cu o iubire,
V-am născut și v-am crescut;
Și v-am dat, spre fericire,
Bunul tot ce am avut!..."
[. . . . .]

Maica noastră, iat-o, moare!
Alergați s-o ajutăm!
Moartea ei pe toți ne doare;

Toți într-una s-alergăm!
Să trăiască România!
Iată-i toți cîți a chemat!
Piară-i gîzii, tirania,
Frații toți s-au sărutat!

România fie una;
Liberă d-orice barbari!
Trei coroni îi fac cununa
Azi de roze și stejari!
Legea ei va fi dreptatea
Ce-n frăție va căta;
Și credință, Libertate,
Progres, pacea, ținta sa!

CLĂCAȘUL

În vol.: *Poezii — Naționale*, Paris, De Soye et Bouchet, Imprimeurs, 1857; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857]. A fost inclusă în vol. *Poesii umanitare culese de Ion Porianu cu permisiunea autorelui*, 1866. Reluare în „Trompeta Carpaților", X, 1872, nr. 1031, 30 nov./11 dec.

Stabilit, din octombrie 1850, la Paris, cu dezideratele revoluției proaspete în mintea sa, Bolliac compune în ianuarie 1851 acest manifest revoluționar. De altfel, tot în acest an scria în „Republica română", ziarul emigrației române din Paris, articolul *Regulamentul, Arhondologia, Pravila lui Caragea, Condica criminală de la 1851*, în care afirmă: „...nu mai este nici o pravilă astăzi, în Europa, în care să se împartă locuitorii unei țări în slobozi, robi și sloboziți, care robi să se numească proprietate a altuia, ce se vinde, se dăruiește ca vita, ca lucru..."

Este singura poezie din această perioadă pe care Iorga o consideră merituoasă. După ce îl apreciase mult pentru poezia anterioară, istoricul literar îl acuză pe Bolliac că acum s-a „îmbătat cu totul de retorica virulentă, de ritmul eroic".

Poezia aceasta reprezintă, după Ovidiu Papadima, „unul din punctele cele mai avansate, nu numai ale gîndirii poetice a lui Bolliac, dar și în lirica română a epocii".

George Munteanu o vede ca pe o „creație de sinteză", „cea mai caracteristică poezie a lui Bolliac, fiindcă ilustrează mai bine ca oricare alta, cu o remarcabilă expresivitate și în maniera ce-i este mai specifică poetului, tendințele ce străbat creația acestuia".

Paul Cornea atrage atenția asupra finalului care lansează un avertisment la adresa boierilor, de o vehemență încă necunoscută la noi.

În *Opera lui Mihai Eminescu*, G. Călinescu își exprimă certitudinea că „Iobagul" lui Bolliac din *Epigonii* este *Clăcașul*. „Nu se vorbește aci deloc de lanțuri — continuă G. Călinescu — încît aceasta («Bolliac cînta iobagul ș-a lui lanțuri de aramă») e o imagine proprie lui Eminescu, de nu va fi o reminiscență din altă poezie a lui Bolliac, *Ocna* :

Înconjurat de paznici, cu fiarele-n picioare,
Cu mîinile-n cătușe, de gît cu lanțul greu"

(G. Călinescu : *Opere*, vol. 12, Editura pentru literatură, 1969, p. 472).

O ȚIGANCĂ CU PRUNCUL SĂU
la statua Libertății în București

În vol. : *Poezii — Naționale*, Paris, 1857 ; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857]. Reluare în „Trompeta Carpaților", X, 1872, nr. 1033, 10/22 dec.

Poezia este scrisă în zilele cînd Bolliac, ca și ceilalți capi ai mișcării revoluționare de la 1848, cunoaște o febrilă activitate. Este, printre altele, membru în Comisia pentru eliberarea țiganilor, în care calitate dă „bilete de eliberare", la care se referă și în poezie. Fuad-pașa, care intervine pentru înăbușirea revoluției, în fruntea unei armate turcești, anulează aceste bilete, restabilind robia.

SE NAȘTE SAU SE FACE OMUL ?

În vol. : *Poezii — Naționale*, Paris, 1857 ; *Collecțiune de poesii vechi și noui*, [1857]. A fost inclusă în vol. *Poesii umanitare culese de Ion Porianu cu permisiunea autorelui*, 1866. Reluare în „Trompeta Carpaților", X, 1872, nr. 1031, 30 nov./11 dec.

După datare („Constantinopole, 20 martie 1850"), aparține perioadei dintre înfrîngerea revoluției și sosirea la Paris, cînd autorul se află pe rînd la Brașov, Orșova, Romelia, Constantinopole, Brussa, Atena. În „august 1849, monastirea Romelia" este datată poezia *Spada*, la „Brussa, în octombrie 1849" este datată poezia *Unirea*. În vreme ce continuă, alături de alți revoluționari refugiați în Turcia, încercările de a reînnoda acțiunile revoluționare, scrie această celebră profesiune de credință.

Poezia, alături de *Clăcașul*, îl determină pe D. Popovici să stabilească o înrîurire a concepțiilor fourieriste asupra lui Bolliac : „«Ești într-adevăr, Proudhon», se spune într-însa, după ce mai înainte se vorbise de «tîlhar ș-a lui proprietate», ceea ce ne duce la celebra definiție dată proprietății de Proudhon : «la propriété, c'est le vol»." Acestea le spunea D. Popovici în 1944, încercînd să contrazică ceea ce spusese recent G. Călinescu în *Istoria literaturii române* : „Nu se verifică insinuarea că Bolliac ar fi fost un revoluționar absolut, un om de stînga, cu visuri cosmopolite. Ideile și faptele lui sînt exact acelea ale lui N. Bălcescu, al cărui prieten este. [...] De nicăiri nu rezultă un sentimentalism al toleranței, caracteristic ideologiei utopice".

Cu o formulă sintetică, Paul Cornea surprinde un bun portret al lui Bolliac, admițînd influențele socialismului utopic : „Între reprezentanții literaturii pașoptiste, Bolliac ocupă o poziție extremă : el este romanticul în jiletcă roșie, nu numai prin tendința umanitară și atingerile din tinerețe cu socialismul utopic, dar și prin violența declamației, dezordinea sensibilității, dorința permanentă de a epata și a produce efecte".

Din 1857, după editarea celei mai cuprinzătoare ediții, *Collecțiune de poesii vechi și noui*, Bolliac nu mai scrie poezii. *Călugărița*, un început de roman în versuri, publicat în „Naționalul" în 1858, e ultima încercare în acest gen. I-au mai fost retipărite florilegii în 1866 (ediția Ion Porianu) și în 1872, în „Trompeta Carpaților". În opinia contemporanilor își face tot mai mult loc gazetarul și arheologul. Rareori, cîte o revistă readuce în memoria cititorilor pe poet, și nu într-o lumină prea favorabilă, cum este în această notiță din „Revista Carpaților", II, 1861, 15 sept., nesemnată, dar aparținînd lui G. Sion : „Spirit original, fantastic și fecund, acest scriitor ne-a dat un gros vo-

lum de poezii. Înflăcărata sa imaginaţiune a conceput ideea bizară de a populariza filosofia, democraţia, patriotismul şi toate ideile politice cele mari ale secolului prin poezie. Această idee a omorît muza sa, care la început debutase cu un succes destul de mare".

MARIA DIN BEZDAT

Baladă

„Pămînteanul", Giurgiu, 1839, nr. 6, 20 iulie. Inclusă numai în vol. *Din poeziile lui Cesar Boliac*, 1843. Circulînd cîntată, Anton Pann a transcris-o în *Spitalul Amorului*. Omiterea acestei poezii, ca şi a altora, unele publicate în Anexa ediţiei noastre, se explică prin intenţia autorului de a alcătui un volum aparte intitulat *Poeme şi balade* (vezi nota din „Buciumul", I, 1863, nr. 70), volum ce nu a mai văzut lumina tiparului.

Maria din Bezdat face parte din primele versuri publicate de Bolliac şi a căror localizare este tot în regiunea Cîmpinei, satul Bezdead fiind aşezat pe drumul dintre Pucioasa şi Breaza.

Bogdan-Duică o reţine pentru noutatea ei în epoca debutului lui Bolliac: „Cu *Zburătorul* din 1836 Boliac găsise un subiect ţărănesc, un subiect de baladă populară-cultă; cu *Maria din Bezdad* el continuă acest gen literar-naţional, căruia Alecsandri avea să-i dea în curînd adevăratul avînt. *Maria din Bezdad*, o baladă fără nici o fineţe de fapt, de povestire, de stil — o ţărăncuţă moare speriată de bunică-sa care, în noaptea Bobotezei, i se arată în locul văcarului sărac pe care-l iubeşte — a fost compusă sau cîntată pe o melodie veche..."

SPANIA MĂ CHEAMĂ

„Curier românesc", XVII, 1845, nr. 22, 16 martie, cu subtitlul „Romanţă". Inclusă numai în vol. *Poesii nuoe*, 1847.

D. Popovici arată că prin filieră franceză şi prin poezia lui Hugo, în care imaginea Spaniei este frecventă, ajunge Bolliac să prindă unele reflexe de poezie hispanizantă. Este cazul şi cu traducerea poemei lui Vigny, *Dolorida*, cuprinsă în ediţia de poezii din 1847.

MEŞTERUL MANOLE

Publicată numai în vol. *Poesii nuoe*, 1847.

Autorul informează că *Meşterul Manole*, împreună cu *Cocheta bătrînă la oglindă* au fost incluse în antologia Lordului Stanley: *Fleurs de la Roumanie, recueil des poésies anciennes et modernes*, Hertford (Angleterre), 1856 („Trompeta Carpaţilor", XII, 1874, nr. 1144, 4 aug.).

Ovidiu Papadima constată că este „o interesantă versiune proprie, foarte fidelă celei populare, avînd ca moto un fragment din cîntecul bătrînesc, care coincide în totul cu pasajul respectiv din varianta înregistrată peste patru decenii de G. Dem. Teodorescu de la Petre Creţul Şolcanu, lăutarul Brăilei". Este posibil ca atunci cînd scria articolul despre *Poezia populară*, în 1844, sau cînd, în *Itinerarul* publicat în 1845, Bolliac îşi manifesta interesul pentru folclorul naţional, să fi cules şi o variantă a baladei în discuţie.

ZBURĂTORUL

Publicată numai în vol. *Poesii nuoe*, 1847.

Vezi nota la *Maria din Bezdat*.

APOSTROFA

Publicată numai în vol. *Poezii — Renaşterea României*, Paris, 1857.

Aparține perioadei exilului parizian, prin datare („Paris, 1856"), și pare o răfuială personală, poate tot în chestiunea briliantelor, de dispariția cărora era acuzat și în acești ani (vezi nota la poezia *Patria*).

CÎNTEC OLTENESC

Publicată numai în vol. *Poezii — Naționale*, Paris, 1857.

„Versurile scrise în perioada dintre 1848—1853—1854 — spune Paul Cornea — poartă amprenta unei inspirații deschis revoluționare: le străbate convingerea că apelurile sentimentale nu duc nicăieri, că singură lupta implacabilă pentru a impune prin forță legea dreptății poate fi încununată de izbîndă".

CIOCOII DIN REVOLUȚIE

Publicată numai în vol. *Poezii — Naționale*, Paris, 1857.

Ținînd seama de conținut, datarea de la sfîrșit, „Brașov, 1848, 10 decemvrie", pare reală. Poezia constituie totodată un indiciu asupra stabilirii autorului la Brașov în această vreme, după înfrîngerea revoluției din Țara Românească. Bolliac se răfuiește cu cei pe care, pe drept cuvînt, îi consideră trădătorii acțiunii revoluționare. Este ceea ce a spus și Bălcescu, într-o notă la Cartea a II-a din *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*: „...părerea mea e că poporul cel de gios, mai cu seamă al Bucureștilor, și-a împlinit datoria revoluționară și națională, declarîndu-și, deși cam tîrziu, vroința de a apăra revoluția cu paloșul; iar clasele de sus, guvern, boieri, negustori, junime, s-au aflat mult mai prejos și nevrednice de misia lor și de poporul ce conduceau".

HOLERA CIOCOILOR

Publicată numai în vol. *Poezii—Naționale*, Paris, 1857.

În plină desfășurare a evenimentelor revoluționare din iulie 1848, poate chiar cînd avea funcția de „vornic al capitalei", Bolliac scrie acest pamflet împotriva ciocoilor.

Versurile din *Holera ciocoilor*, spune George Munteanu, „au ținuta și tonul mușcător al strigăturii".

Astfel de versuri, ca și altele, îl conduc pe Paul Cornea, care face o aplicată analiză a mijloacelor artistice ale lui Bolliac, să constate: „Politicul, socialul și filozoficul, deci elementele de abstracțiune și discursivitate, nu-și găsesc în opera lui o echivalență de limbaj poetic. Ceea ce îi lipsește lui Bolliac e în primul rînd facultatea transpoziției: conceptele nu sînt traduse, ci ilustrate, nu sînt încorporate în imagine, ci folosite ca pure abstracțiuni..."

ARTICOLE LITERARE, CRONICI DRAMATICE

[SCRISOARE CĂTRE C. NEGRUZZI]

Trimisă în 1836, 25 ian., cum arată datarea de la sfîrșit, scrisoarea a fost publicată postum de Iacob Negruzzi în „Convorbiri literare", XV, 1881, nr. 2, 1 mai.

Din revista „Curiosul", „Jurnal de literatură, industrie, agricultură și noutăți", editată de Bolliac în 1836—1837 au apărut doar 3 numere. Editorul însuși își amintește în 1872 că „s-a închis de guvern după a treia broșură" („Trompeta Carpaților", 1872, nr. 1034, 14/26 dec.). Heliade îi saluta apariția, tot într-o scrisoare către C. Negruzzi: „Sîntem, domnule, într-o epocă și într-o stare cînd, dacă putem, nu trebuie să lăsăm nimic să întîrzie... iar încît pentru foaia literară, nici aceea nu a rămas pe jos. D. Boliac e redactorul ei și peste trei săptămîni

va ieşi no. 1" („Convorbiri literare", XII, 1878—1879, p. 375—377. Citată după Ovidiu Papadima). C. Negruzzi răspunde invitaţiei redactorului publicînd aici *Şalul negru*, traducerea din Puşkin (în nr. 3).

Despre gazeta lui Bolliac cităm din Ovidiu Papadima: „Oricît de modest ne pare astăzi «Curiosul» — şi chiar atît de contrastant faţă de elanurile imense ale lui Bolliac — privit în epocă, are alte dimensiuni. Ca şi «Gazeta teatrului naţional», şi chiar mai mult decît ea, strict cronologic vorbind, «Curiosul» a făcut tranziţia de la revistele-magazin cu caracter familial-moral de tip vechi — în genul şi în limbajul cărţilor populare, precum «Chrestomatecul românesc» (1820) şi «Bibliotecă românească», editată în Buda — spre o nouă formulă, mai modernă, a acestui gen de periodice. Pe urmele lui — chiar dacă nu în felul lui — vor apărea: «Mozaicul» în 1838, la Craiova: «Foaiea Duminecii» în 1837, urmată în 1838 de «Foaea literară» şi apoi de «Foaia pentru minte, inimă şi literatură» la Braşov; »Alăuta românească», suplimentul «Albinei româneşti», în 1837, la Iaşi."

Scrisoarea constituie cea dintîi dovadă a preocupării lui Bolliac pentru drama lui Hugo. În „Curiosul", 1837, nr. 3, în scrisoarea adresată *Domnului D. maior I. Voinescu II*, avea să revină asupra romantismului lui Hugo, al cărui partizan se declară, împărtăşindu-i şi lui Voinescu II că a tradus *Lucreţia Borgia şi Angelo, tiranul Padovei*, „cu toate că teatrul nostru nu este în stare a reprezenta un romantism ca al lui Hugo". Este interesantă informaţia culeasă de Paul Cornea că *Lucreţia Borgia*, drama lui Hugo, fusese prin 1836 printre cărţile interzise a intra în ţară.

Singura traducere a lui Bolliac din Hugo ce ni s-a păstrat este poezia *Moartea şi floarea* (cuprinsă numai în ediţia din 1847), căreia îi facem loc aici:

„Moartea vorbea cu floarea:
— Ce faci tu cu plînsoarea
A dimineţii floare?
Floarea răspunse morţii:
— Dar tu ce faci cu morţii
Ce de cînd lumea moare,
O, moarte-ngrozitoare!
Cu-a zorilor plînsoare
Eu fac profum şi miere.

— O, floare plîngătoare,
Eu fac în cer să zboare
Tot omul care piere."

DOMNULUI D. MAIOR I. VOINESCU II

Curiosul", 1837, nr. 3, p. 84.

Epistola pare a fi destinată ca prefaţă la un volum de traduceri ce n-a mai apărut.

D. Popovici a luat drept punct de plecare această scrisoare, în care Hugo îi apare lui Bolliac ca singurul poet al veacului care a pătruns mai adînc natura şi a ajuns astfel la sistemul „cel mai norocit", pentru a afirma: „Admiraţia pentru Hugo [...] era de natură să-l smulgă din somnolenţa principiilor clasicizante, cărora un cult întîrziat al lui Boileau, sprijinit în parte de Blair, La Harpe şi Marmontel, le prelungea încă existenţa. Dar apetiturile sale pronunţate pentru fenomenul social îl făceau pe Bolliac să privească romantismul îndeosebi pe latura preocupărilor sale sociale, prin care noua mişcare se îndruma către realism. El trăieşte cu intensitate momentul acesta puţin definit din istoria romantismului; plină de recriminări faţă de autorităţile consacrate ale doctrinei clasice şi cu puternice propensiuni realiste, concepţia lui se situează în primul rînd în sfere romantice şi prezintă unele momente idealiste marcate". Încercînd să caracterizeze pierdutele încercări dramatice ale lui Bolliac, de fapt lipsite de originalitate, D. Popovici înţelege din această scrisoare că „nu este deci ceva riscant să se afirme că la data cînd el îşi începe activitatea literară influenţa lui Hugo îi pune la îndemînă formula dramatică după care îşi va fi desfăşurat acţiunea şi orchestrat personajele, indiferent de regiunea din care îşi culegea subiectele". Istoricul literar crede că Bolliac se afla la această dată sub influenţa puternică a lui Victor Hugo şi că „la poetul francez trebuie să raportăm, în primul rînd, obsesia tiranului care ne întîmpină în opera lui Bolliac".

Ovidiu Papadima consideră că întîlnirea cu opera lui Hugo, care din scrisoare pare a fi cunoscută în extensiune, constituie un moment hotărîtor pentru evoluţia literară a lui Bolliac.

LA DOAMNA C. GHICA

Datată „1841, sept. 19", dar publicată în 1843, ca a doua prefață în ediția *Din poeziile lui Cesar Boliac*. Reprodusă în „Trompeta Carpaților", X, 1872, nr. 1011.

Scrisoarea este adresată aceleiași Cleopatra Ghica, prințesă Trubetzcoi (vezi și nota poeziei *La prințesa C. Trubetzcoi*).

Încă de acum, cu cinci ani înainte de articolul *Poezia*, Bolliac, sub influența romantică, dă o imagine a poetului-proroc. De aceea el este considerat de D. Popovici ca primul teoretician al romantismului în literatura română, al romantismului revoluționar, în primul rînd.

Scrisoarea, emisă la scurt timp după eliberarea poetului din surghiunul la mănăstirea Poiana Mărului, în anul cînd scrie *Țiganul vîndut*, *La maior Ion Voinescu II* și *Sila*, prin aluziile la „literatura rumânilor proscrisă și sugrumată", la „sloiul de gheață" ce amorțește creierii scriitorilor, la „lespedele de plumb ce parcă le strivesc inimile", la „pumnul de fier" ce le astupă gurile, dovedește insistența curajoasă a autorului în critica socială.

LA DOAMNA L. VĂCĂREASCA

Publicată ca primă Epistolă în loc de prefață în ediția *Din poeziile lui Cesar Boliac*, 1843.

Anticipare a ideilor de emancipare a femeii din celebrul articol de mai tîrziu *Poezia*.

POEZIA POPULARĂ

„Vestitorul românesc", București, VIII, 1844 nr. 8, 28 ian., semnat. C. B.

Articolul, amplificat, se reia în „Curier românesc", XVII, 1845, nr. 94, 24 dec., în cadrul notelor de călătorie *Din itinerarul d. Bolliac*.

Preocuparea pentru manifestări artistice populare revine tot în acest an în articolul *Moșii* („Curier românesc", XVII, 1845, nr. 44, 11 iunie), de unde spicuim:

„Tîrgul Moșilor, care este o întîlnire generală a locuitorilor din toate părțile țărei, seamănă cu niște zile hotărîte de examen, și unde filosoful studios trece în revistă toate costumele popolului și înnobilirea lor. Fie ca ast progres să se simță din an în an fără ca costumele să-și piarză fizionomia lor națională în care se reprezentă toate suvenirile neamului și se respiră toată poezia intimă a lui."

Prin articolul *Poezia populară*, arată Ovidiu Papadima, Bolliac se afirmă ca unul dintre cei dintîi care s-au ocupat la noi de producțiile populare. Același autor continuă: „Articolul e mai mult un gest de entuziasm, fără vreo profunzime deosebită. Meritul lui principal e de ordin istoric: faptul că în același an 1844 — în care Alecsandri publică în «Propășirea» un ciclu masiv din *Doinele* sale, precum și faimoasa *Primblare la munți* — în Țara Românească se vădesc aceleași preocupări și aceeași admirație pentru creația populară. Bolliac nu e aici un inovator, dar nici un rămas în urmă. El merge în pas cu vremea. Și, în orice caz, dovedește o bună cunoaștere a folclorului nostru".

Menționăm că în 1867 Bolliac a publicat o cronică asupra volumului de *Poezii populare* de V. Alecsandri („Trompeta Carpaților", V. 1867, nr. 536, 27 iulie/10 aug), în care remarca *Miorița*, care aducea sentiment nobil, formă încîntătoare, imagini admirabile: „Este un val de lumină ce te inundă, este un gemet ce-ți scoate lacrime, dară un gemet dulce; este mai frumos decît toate cîntecile poporane străine, este ceva ce nu este la celelalte națiuni, ceva ce este din țara românească. Forma cercetată și comparată, noi ghicim că a trebuit să cază pre dînsa o picătură de ambrozie din buza muzei poetului Moldovei. Aceste picături le mai găsim aruncate și pre alte cîntice poporane". Bolliac intuise deci colaborarea marelui poet la pregătirea pentru tipar a nestematelor folclorului.

CĂTRE SCRIITORII NOȘTRI!

„Foaie pentru minte, inimă și literatură", Brașov, 1844, nr. 40, 2 oct.

În perioada formării spiritului îndrăzneț de mai tîrziu, făcînd parte, din 1843, și din comitetul societății secrete revoluționare „Frăția", alături de Bălcescu, Bolliac compune „un adevărat manifest literar, o chemare energică adresată scriitorilor, cerîndu-le să se îndrepte hotărît către poezia socială, un veritabil tratat de morală literară pentru poetul-cetățean" (Ovidiu Papadima). Autorul se referă și la conspirația revoluționară din 1840, pentru care el însuși a suferit rigorile surghiunului: „Atîtea cruzimi în anii trecuți, atîția juni, atîți părinți de familie închiși și morți prin temnițe, — mîna de fier a intrat și chiar în ceata d-voastră, a calomniat, a pus pete de necinste, a confundat cu criminalii de stat tovarăși d-ai d-voastră, care purta pe fruntea lor semnele inteligenției, aceeași deviză ce purtați și d-voastră, și pe care îi știați în fundul conștiinței d-voastră că sînt nevinovați și că nu merită nici una din aceste calomnii, cu toate acestea nepăsarea și egoismul d-voastră se desfăta în ospățuri ca Raton în Parmazan".

Peste mulți ani, autorul avea să revină într-un manifest către ziariști și poeți: „Dați probe, cei dintîi, că poezia există, este utilă, este neapărată la orice înnobilare, este elementul precursor în care se dezvoltă, își ia coloare și se parfumă inima, este oxigenul vieței morale; cereți, cereți cu stăruință de la muza voastră respectivă tot ceea ce poate să vă dea spre a aprinde flacăra divină în inime, spre a face entuziasmul național să-și ia tot avîntul său" („Buciumul", 1864, nr. 254, 9/21 iulie, la „Revista interioară").

D. Popovici, pentru care ideile literare ale lui Bolliac exprimă o concepție de o importanță capitală în dezvoltarea teoriei literare românești și în istoria ideilor în cultura română, a urmărit cum, alături de Hugo, de pe acum Lamennais și Béranger preocupă de aproape pe Bolliac, care îi definește drept „doi apostoli mari", „singurele geniuri credincioase misiei lor".

De „fermentația doctrinară a socialismului utopic, de nuanță franceză" vorbește Paul Cornea, care crede că „ideea cea mare" din alineatul al doilea al articolului ar ascunde „socialismul", cuvînt cu neputință de pronunțat la 1844. Același istoric literar reclamă punerea în lumină a contribuției lui Bolliac, neegalate pînă la vremea aceea, în privința obligației civice a scriitorului, vocației lui sociale și a artei politicește angajate.

Ecoul deosebit și chiar exagerat pe care l-a avut Béranger (1780—1857) în epoca pașoptistă la noi este cercetat de Teodor

Vârgolici, care atrage atenția că „scriitorul-cetățean Béranger a binemeritat gloria pe care a avut-o în epocă, a putut oferi un admirabil exemplu, dar ca artist, ca poet, nu putea fi măsurat cu Victor Hugo sau cu alți iluștri reprezentanți ai romantismului francez sau englez [...]. Scriitorii români din secolul al XIX-lea au ținut mai puțin seamă de valoarea artistică reală a lui Béranger, privindu-l întîi de toate ca simbol al scriitorului-cetățean, ca o minunată pildă de cîntăreț identificat cu poporul său, cu conștiința națională a țării sale".

Dacă avem în vedere colaborarea lui Bolliac la „Foaia pentru minte, inimă și literatură", începută în 1842, cu poezii ca *Alaiul unui cerșetor*, *Țiganul vîndut*, *La muza mea*, *Ocna* și *Sila*, apoi cu un articol ca cel de față, precum și cu celebrul studiu *Poezia*, în 1846, înțelegem bine de ce George Em. Marica, în monografia acestei reviste (Editura pentru literatură, 1969), o subliniază în cîteva rînduri ca cea mai progresistă contribuție în revistă.

RĂSPUNS LA ARTICOLUL „POEZIE"

„Foaie pentru minte, inimă și literatură", 1845, nr. 8, 19 febr. Reprodus de Ion Heliade Rădulescu în „Curier românesc", XVII, 1845, nr. 21, 12 martie.

Aici Bolliac, spune Paul Cornea, pus în fața unor erori de limbă și strîns cu ușa, încearcă să pareze prin gălăgie și aroganță o critică în fond întemeiată. Iată această critică a lui Ion Heliade Rădulescu, apărută, fără semnătură, cu titlul *Poesie*, în „Curier românesc", XVII, 1845, nr. 2, 5 ian., și reprodusă în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", VIII, 1845, nr. 7:

„Se zicea odinioară că polonezii sunt fanfaroni; Napoleon însă, cunoscîndu-i mai d-aproape, a zis că adesea vin ocazii cînd această nație își pune fanfaronada în lucrare, adică, cum am zice, că cu vorba vine îndată și fapta. Un străin, în vara aceasta, făcînd un articol asupra literaturei române și luînd în revistă pe toți scriitorii noștri, critică pe d. Boliac că va să arate multă erudiție în poeziile sale. Se poate. Văzînd încă cineva al doilea al său volum de poezii, îi va veni îndată în gînd zisa lui Napoleon despre polonezi, cînd îi vedea vorbind, lucrînd și săvîrșindu-și fapta. În d. Boliac vede cineva instinctul poetic lucrînd în toată puterea sa primitivă și dezvoltîndu-se din zi în zi.

Vorbind despre Schiller, cunoscuţii săi zicea că cine nu l-a văzut o săptămînă d-a rîndul în toate zilele, la a doua întîlnire nu-l mai cunoştea ; era altul cu totul. Altul cu totul asemenea devine şi d. Boliac din poemă în poemă ce lucrează. A putut la început oricine să-şi rîză de un june talent începător, cum suntem siguri că şi însuşi d-lui rîde, poate, astăzi de multe scrieri ale sale dinainte. Acel pigmeu de acum zece ani astăzi începe a-şi arăta o talie de gigant, şi în marele său neastîmpăr şi dorinţă de perfecţie, ca un titan modern, cînd în pietate, cînd în apostazie, după vîrful Caraimanului, în disperaţia-i poetică, strigă :

Căci nu ai vrut, stăpîne, la dreapta-ţi împărţire
S-atingi şi a mea frunte cu sfînta mîna ta !
Tu nu ai vrut în pieptu-mi să-nsufli înzeire,
Tu n-ai vrut să-ţi fiu preot, la lumea-a te-arăta.

Îns-ai sădit în mine Credinţa, Contîmplarea,
Tăcuta admirare a drepţilor de sus ;
Ai pus în mine-Amorul, Nădejdea, Adorarea,
Ş-ai încuiat vecia la slabul tău supus.

După acest munte poetul începe a-şi închipui tablouri aşa de temerarii ca şi cutezarea sa energică ; şi-şi avîntă eroii întocmai ca Omer zeii săi :

P-aicea uriaşii ai Daciei cei crude,
Rotind cu buzduganul sărea din mal în mal ;
P-aicea îmbla umbra lui Zamolx ce s-aude ;
P-aici încura calul viteazul Decebal.

Pe cît ţine senin pe regia muntană se văd şi ideile poetului senine şi cu oarecare sperare şi pietate ; se întunecă însă cerul, începe a şerpui fulgerul şi a răzbumba tunetul, îndată şi ideile poetului se tulbură şi trec de la pietate în scepticism, şi din scepticism iarăşi la credinţă :

De ce oare puterea acea nemărginită,
Puterea creatoare, a Totului princip,
Zdrobită-n mici schinteie, p-atomuri risipită,
Se-nchină şi ea soartei slăbită-n acest chip ?

Şi cum ea poate toate pînă a nu se-mparte,
Ş-odată împărţită, puterile-i se stric ?
De cine-i nimicită, d-al său întreg departe,
Ş-atunci îşi ia puterea cînd intră în nimic ?

Fatalitate ! Basta ! Blestem îţi e dorinţa.

. . . .

Pegasu-ţi nu e-n stare acolo a străbate ;
Ia-ţi Cal Apocaliptic, ş-atunci vei izbuti :
El singur ştie drumul ce nu se mai abate,
Ş-atunci vei afla taina — nimic cînd nu vei şti.

S-auzim acum pe poetul în impresiile sale de călătorie, cînd vede locurile pe unde acum douăzeci de ani răsuna un sunet peste Olt şi sunetul acesta se auzi în serai şi ne restatornici în drepturile noastre prinţiare, scoase ţara de subt arenda străinilor :

Asta e ţara cea roditoare,
Asta-i cîmpia cea zîmbitoare,
Ce-ntîi pe dînsa holde-auresc ;
Asta-i ţinutul d-antici costume
Care e mîndru de al său nume,
Ce Oltul, Jiiul rotind în spume
Ca sentinele îl ocolesc.

. . . .
. . . .

E dură pîinea care rodeşte
În glod de sînge, şi se dospeşte
Numai în lacrămi şi în sudori !
Cine-o mănîncă se face tare ;
Inima-i creşte în îndurare
Ş-ast spirt de sînge n-are-nfrînare,
Zbiară prin vine : «du-te să mori !»

. . . .
. . . .

Asfel sunt fiii ce Jiiul naşte,
Ce săr cu capra ce coaste paşte
Şi-n vizunie de vulpi se vîr.

El ia cu glonţul o rondurică,
Se dă-n ordie fără de frică
Şi pe un p...[1] singur îl strică,
Ţi-l ia cu flinta de subt ceadîr.

Aici se coace ş-o panduroaică
Ce joacă ochii ca o şerpoaică,
Ce-aţintă omul şi-l ţine-n loc.
Codana fată albă, prelungă,
Naltă şi zveltă ce-ar vrea s-ajungă
Fugind voinicul cu chica lungă,
Cînd ţopu-i smulge fiind în joc.

. . . .

Colo, mai colo, la scara veche,
Cu căciuliţa pe o ureche,
Cu brîul roşu peste mintean,
Cu chica lată şi aurită,
Cu flinta lungă şi ghintuită,
Cu ghieba albă şi găitănită
Păzea un vesel mehedinţean.

De vom urmări pe poet în orele sale de repaos, de-l vom supraprinde în cugetările-i sceptice sau în meditaţiile-i tinere, melancolice ori pasionate, în desele sale aiurări aflăm adesea pasagiuri foarte sublime, foarte temerarii, foarte tinere:

Pluteşte, plană luna pe lumea adormită
Ca barcă de lumină în ocean senin,
Şi-n braţe de fantasme simţirea amorţită
Răpede la plăcere un amoros suspin;

Dar eu ca sentinelă la marea mea durere
Aţint, încrunt vederea l-al Timpului compas,
Ce-ncet, încet păşaşte şi pasă în tăcere
Pe smaltul fără margini ce număr-al lui pas.

. . . .

Ca o ruină vie ce ar simţi mugirea
A mării furioase, a cerului turbat,
În lutu-mi ce se surpă se tulbură gîndirea
Şi inima-i vesteşte răstimp înfiorat.

[1] Aici cenzura a suprimat cuvîntul „paşă".

Simţ globul că se mişcă şi cerul se clăteşte,
Torentele-i de flacări asupră-mi vor cădea?...
E Iadul înainte-mi, e mort orice trăieşte —
Sunt cobe eu a lumii? sau lumea cobea mea?

De-l vom asculta în cugetările-i posomorite, îl auzim scăpîndu-i nişte sonuri aşa de sinistre ca însuşi el poetul cînd e mînios, cînd se simte împins la ambiţia sau umanitatea sa, la vanitatea sau punctul său d-onoare:

Strigoiul negru
Cu buzi de sînge
Crinţă şi plînge
Cu gheare lungi...

Sau în alt loc:

Buzăul şoptea nopţii, spunea d-o grozăvie,
Plîngea pe unde luna; şi cînii pe cîmpie
Urla neîncetat.
A doua zi în aer pă linişte, răcoare,
Sta vînăt ca porumba cu ochii albi în soare
Ţiganul spînzurat!

Am zis că adesea expresiile cugetărilor sombre ale poetului seamănă cu însuşi el cînd se află vreodată în fierberea unor idei de răzbunare. Şi cu adevărat fizionomia Omului adesea e icoana Sufletului. D. Boliac are una din fizionomiile cele mai semnificative şi picante. Nu-l poate vedea nimeni fără a-i aţinta băgarea de seamă; la chipul lui, deodată omul se simte mişcat sau de dragoste, sau de ură; indiferent nu poate rămînea. Mi-aduc aminte, acum vreo zece ani, glumeam amîndoi în camera sa; avea pe masă o oglindă cu două feţe: într-una chipul se arăta în miniatură şi intr-alta nu numai că se mărea, ci se făcea şi oval. Întorceam oglinda şi ne uitam amîndoi d-alăturea într-însa. Cînd îi văzui chipul în miniatură, nimic nu era mai picant şi mai plăcut, semăna, după cum zic românii, copilul dracului, şi francezii *enfant terrible*, plin de foc şi de vivacitate. Mi-era drag să-l văz. Întoarse deodată de ceealaltă parte oglinda, rîzînd, şi cînd îi văzui chipul cu gura deschisă, prelungit şi mare, mi-a venit să ţip!... Astfel e imaginea seri-

erilor celor pînă acum ale poetului nostru și ale expresiilor sale în vorbire: cînd te întinerește și ți-e drag să-l asculți, cînd te face să țipi, cînd de la trecerea unui pasagiu la altul, de la o față la alta a oglindei nu simți nimic, nu vezi nimic decît un lemn, o sticlă, niște reflete de lumină. Nu știu de mă exprim bine ca să fiu înțeles; d. Cezar însă, de își aduce aminte de această împregiurare, de-și poate ținea minte chipul, va afla justă asemănarea. Făcînd cineva critică unui poet mare zicea că în multe locuri doarme poetul. Dar ca să se deștepte trebuia să doarmă. Asemenea și d. Boliac, ce e drept, adeseaori se obosește și doarme spre a-și repriimi puterile pentru repedele său zbor: și cînd e deștept e sublim. Aceasta nu e critică a noastră; e părerea tutulor ce îl cunosc. Poetul însuși în sincerităţile sale familiare îl vezi adesea bătîndu-și fruntea de necaz și oftînd: «Ah! de ce nu poci să mă sprijin pînă în sfîrșit!» Te vei sprijini, june poet. Tu ai în tine scînteia divină și necazul care neîncetat caută și cere perfecția. De vei simți că acest necaz, această gelozie sacră este Muza ta, vei merge departe. N-am ce să-ți mai doresc decît o limbă vrednică de cugetările tale. Cînd te necăjești de neperfecție, află că și limba este una din cauze. Auzi pe Boileau:

Fără limbă totdauna cel mai vrednic scriitor,
Zică cine orice-o zice, e cel mai prost autor."

Prin „piedică infamă între culise" la reprezentarea dramei *Matilda* (de fapt nu s-a reprezentat deloc), Bolliac face aluzie la Constantin Aristia, care, după relatările lui Heliade *(Echilibru între antithesi...*, București, 1859—1869, p. 86—87), a respins piesa, în calitatea sa de profesor de declamație la școala „Filarmonicii", ceea ce l-a determinat pe Bolliac să-l provoace la un duel ce nu a mai avut loc. Respingerea piesei a pricinuit depărtarea autorului și de Ion Heliade Rădulescu, de care apoi se reapropie, devenind din 1843 pînă în 1846 colaborator al „Curierului românesc".

Termenii în care combate regulele lui Boileau îl fac pe D. Popovici să admită: „Boliac nu ezită așadar în alegerea lui între Boileau și Hugo, la o dată la care cei mai numeroși scriitori români se dovedesc incapabili să lichideze definitiv reminiscențele clasice din crezul lor literar".

Iată și remarca lui Adrian Marino: „Cînd al nostru Cezar Bolliac afirmă că: «nu urmez poveților d-lui Boileau», el probabil nici nu știe cît de modern este" *(Clasic și modern*, în vol. colectiv *Clasicism, baroc, romantism*, Cluj, Editura Dacia, 1971, p. 227).

Semnalăm în acest *Răspuns* idei ce vor fi dezvoltate în cunoscutul articol de mai tîrziu *Poezia* (1846).

TEATRU DIN BUCUREȘTI [I]

„Curier românesc", XVII, 1845, nr. 10, 2 febr. Titlul este al rubricii din acest ziar.

Cronica dramatică în acest an la ziarul lui Heliade este scrisă aproape toată de Bolliac. Preocupările lui pentru teatru sînt mai vechi, răspunzînd și programului „Societății Filarmonice" din anii 1835—1836, în care se dorea un membru activ. Atunci scrie cîteva drame în versuri, pierdute: *Matilda*, după romanul scriitoarei franceze Sophie Ristaud Cottin, autoare de succes la începutul secolului al XIX-lea (titlul romanului: *Mathilde, ou mémoires tirés de l'histoire des croisade* — 1805), *Tăierea a doisprezece boieri la Mănăstirea Dealului* și *Moartea lui Abel*. Tot acum, în scrisoarea ce o adresează lui C. Negruzzi (vezi ediția de față), Bolliac mărturisește intențiile de traducere a unor piese de Victor Hugo. Își manifestă, de asemenea, interesul pentru interpretarea dramatică: „N-aude cineva într-o adunare de trei, decît a se întreba ce citesc, a căuta un autor cunoscut la cîte trei, a repeta citațiile ce au plăcut mai mult fiecăruia în parte, a discuta pentru neunimea gustului, a critica bucata ce s-a jucat aseară pe teatru, a disputa pentru calitățile artiștilor, a număra greșalele reprezentației: cutare artist în cutare scenă era mai aprins decît o cerea momentul, în cealaltă era rece; gestul cutăruia nu exprima ideea ce declama; costumul cutăruia nu era al veacurilor ce înfățișa; decorația cutare era d-un stil moresc, cînd trebuia să fie gotic..." În „Curiosul", ziarul editat de Bolliac în 1836—1837, mișcarea dramatică ocupă principalul loc în actualitățile reflectate în ziar. Semnalăm, tot în „Curiosul", traducerea unui articol despre Shakespeare. Mai notăm că în 1844 Bolliac începuse seria de

cronici dramatice în „Vestitorul românesc", cu articolul *Teatru. „Norma"*. Dar cele mai interesante documente în acest sens sînt: Epistola către Voinescu II (1837) și cea către Cleopatra Ghica (1841).

TEATRU DIN BUCUREȘTI
„Lucia di Lammermoor". „Cenerentola"

„Curier românesc", XVII, 1845, nr. 12, 9 febr.

Discutînd acest gen din activitatea lui Bolliac, referindu-se și la o pregătire lacunară, Paul Cornea afirmă: „Cronicile dramatice și muzicale din «Curierul românesc» sînt ale unui amator inteligent, cu observații de gust, însă cu judecăți aproximative, departe de competența profesională pe care o va demonstra ceva mai tîrziu N. Filimon".

TEATRU DIN BUCUREȘTI [II]

„Foaie pentru minte, inimă și literatură", 1845, nr. 15, 9 apr.

O părere clară în privința înființării unui teatru național exprimase Bolliac și mai înainte, în Epistola către Cleopatra Ghica, publicată ca prefață la ediția de versuri din 1843 (vezi ediția de față): „Voiți să formați un teatru strein sau național? — Daca voiți un teatru strein, acesta care este este destul ca să încapă pe toți aceia ce înțeleg un teatru strein; daca voiți un teatru național, unde sînt poeții care or să sprijinească scena? Care sînt bucățile rumânești? Unde sînt actorii care or să le reprezanteze? Acestea, și altele o mie ca acestea, sînt toate niște întrebări foarte importante într-această pricină, și tot simțul bun trebuie să se gîndească mult pînă să răspunză".

TEATRU DIN BUCUREȘTI
„Othello"

„Curier românesc", XVII, 1845, nr. 20, 9 martie.

TEATRU NAȚIONAL
„Tereza sau Orfelina din Genova"

„Curier românesc", XVII, 1845, nr. 89, 7 dec.

TEATRUL NAȚIONAL
„Coconul Iorgu de la Sadagura"

„Curier românesc", XVII, 1845, nr. 92, 17 dec.; reprodus în „Gazeta Transilvaniei", IX, 1846, nr. 4.

Colaborarea lui Bolliac la „Curier românesc" este apreciată de Bogdan-Duică, care o socotește „de mare preț", în primul rînd pentru „dările de seamă despre teatrul național, prin care criticul făcea loc pieselor naționale ale lui V. Alecsandri, C. Caragiale, C. Bălăcescu".

TEATRUL NAȚIONAL [I]

„Curier românesc", XVIII, 1846, nr. 27, 30 martie.

Apreciind activitatea de cronicar dramatic a lui Bolliac, George Munteanu îl consideră „un îndrumător plin de tact, care, ca și Costache Negruzzi și Alecsandri, judecă activitatea teatrului în lumina intereselor superioare ale dezvoltării unei culturi naționale".

POEZIA

Publicat mai întîi în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", 1846, n-rele 27 (1 iulie), 28 (8 iulie), 29 (15 iulie), 30 (22 iulie), cu finalul suprimat de Barit, care arată într-o notă că a lăsat deoparte un fragment de 17 rînduri, nefiind de acord cu părerile autorului (de fapt trebuie să fi fost intervenția cen-

zurii). Reprodus ca introducere în vol. *Poesii nuoe*, București, în tipografia lui Eliade, 1847 (fără partea a VII-a); tot ca introducere, în *Collecțiune de poesii vechi și noui*, București, Librăria nouă Socec et. Comp., [1857], numai aici publicat în întregime.

Este unul din cele mai importante articole ale lui Bolliac. Rolul poetului și raportul dintre artă și societate sînt prezente în preocupările scriitorului încă din 1841, cînd scrie *La maior Ion Voinescu II*. În 1841, Epistola către Cleopatra Ghica conține idei ce anticipează articolul de față, pentru că și acolo se face elogiul femeilor și se formulează o definiție a poetului „osîndit a fi într-o vecinică neodihnă, ce nencetat blestemă sau tămîie, hulește sau se închină, și nu este în elementul său decît numai cînd plăsmuiește".

Găsind că exprimă ideile îndrăznețe ale unuia dintre spiritele cele mai înaintate din epoca prerevoluționară, D. Popovici încearcă să surprindă izvoarele. El raportează gîndirea lui Bolliac la „saint-simonism și fourierism în primul rînd, la Proudhon, Louis Blanc și Cabet — pe care îi amintește — în rîndul al doilea"; „Studiile lui Bolliac aduc însă idei desprinse din sfere deosebite. Evident, prin caracterul lor general, multora din aceste idei nu li se poate stabili un izvor determinat." D. Popovici vorbește apoi de cunoașterea lui Condillac, unul dintre cei mai cunoscuți teoreticieni ai originii naturale a limbajului, dar și de identificări în opera lui Victor Hugo, Lamartine și a Doamnei de Staël. Criticul clujean găsește în definiția pe care o dădea Bolliac poeziei și note realiste alături de elementul idealist, astfel că, „legată deopotrivă de realism și de idealism, concepția lui nu și-a limpezit apele și n-a cucerit unitatea".

Critica expunerii ideilor lui Bolliac o face Papadima: „Articolul constituie cel mai avansat punct ideologic spre stînga, care se poate înregistra în lunga și bogata carieră de publicist a lui Boliac. Nu e mai puțin adevărat însă că gîndirea filozofică puțin coerentă a lui Bolliac, setea lui caracteristică de a inmagazina și de a comunica toate ideile care i se păreau avansate în epocă creează și aici un ansamblu confuz și contradictoriu de idei".

Critica este reluată de George Munteanu: „E adevărat că Bolliac lărgește mult sfera noțiunii de «poezie», înțelegînd afirmarea unei concepții, a unei ideologii. Dar punctul său de vedere nu rămîne mai puțin idealist: un fenomen de suprastructură

este definit ca motor exclusiv al dezvoltării societății. Eroarea aceasta este condiționată de stadiul la care ajunsese dezvoltarea științelor sociale înainte de Marx și Engels — Bolliac rămînînd cu informația la diferiții materialiști premarxiști, de preferință la socialiștii utopici și la teoreticienii literari romantici, formați sub înrîurirea acestora. Iar contradicția amintită face ca, mai cu seamă în prima parte a studiului, observațiile și concluziile — uneori intuițiile — valabile să coexiste cu altele fanteziste, de domeniul utopiei, scoase «din cap»". Același critic, luînd în considerație partea a doua a studiului și finalitatea pe care i-o atribuia autorul, reține remarcabila apărare a funcției sociale a poeziei și artelor.

Paul Cornea crede că Bolliac, chiar dacă n-a atins mari altitudini lirice, a vădit că „simte poezia și îi percepe esența". Pentru că, arată criticul în analiza acestui articol, Bolliac a intuit esența lirismului, a luat poziție hotărîtă împotriva clasicismului și sistemului rigid de reguli și canoane și a făcut din poezie conștiința umanității. În programul concret din ultimul capitol al articolului, Paul Cornea descoperă reforme ce combină idei de proveniență diversă: „Găsim încrederea luminilor în triumful rațiunii, în zdrobirea superstițiilor și venirea veacului de aur; pledoaria saint-simonistă în favoarea organizării industriale și a emancipării femeii; tezele egalitariste ale socialismului utopic despre suprimarea antagonismelor de clasă, comunitatea bunurilor și statul universal; substituția pozitivistă a religiei operată în sistemul lui Auguste Comte".

REVISTA LITERARĂ

Este de fapt titlul rubricii în care a apărut, fără semnătură, în „Buciumul", II, 1864, nr. 241, 10/22 iunie.

Recomandarea și aprecierea literaturii constituie o preocupare constantă în „Buciumul" și „Trompeta Carpaților". Cum vedem și din acest articol, autorul a dat o mare atenție istoriei, publicînd în ziarul său numeroase documente istorice, cronici, studii de istorie. „Buciumul" a cunoscut colaborarea mai multor scriitori din epocă, printre care: V. Alecsandri, D. Bolintineanu, G. Tăutu, G. Baronzi, Mihail Zamfirescu, Gr. H. Grandea, Al.

Depărățianu, N. Filimon, B. P. Hasdeu. În „Trompeta Carpaților" au publicat V. Alecsandri, Alexandru Macedonski, C. Negruzzi, G. Baronzi, G. Sion, C. D. Aricescu și mai ales D. Bolintineanu (semnînd cu numele său și cu pseudonimul Cosmat). În 1867, în perioadele în care Bolliac a lipsit, fiind plecat în călătoriile sale arheologice, D. Bolintineanu i-a ținut locul la conducerea „Trompetei Carpaților", în calitate de „vechi amic politic și de animă", cum reiese din mai multe note informative publicate în ziar. În „Trompeta Carpaților", VII, 1869, nr. 757, 4/16 sept., semnînd o scurtă notiță, Bolliac se autorecomandă: „...noi care am lăudat totdauna o carte bine făcută în felul ei, care am cerut totdauna cărți populare, cărți de instrucțiune pentru popor, mai înainte de orice carte de lux și de înaltă literatură". Pe bună dreptate G. Călinescu socotește ziarele lui Bolliac „ziare bune, dînd importanță informației literare".

Este locul să dăm aici un citat din D. Popovici, care conține o interesantă perspectivă asupra publicisticii lui Bolliac în evoluția sa: „În desfășurarea ei, activitatea publicistică a lui Bolliac prezintă un caracter preponderent literar înainte de revoluție, preponderent politic după revoluție. Scriitorul n-a disociat însă aceste domenii și de aceea scrierile lui literare, îndeosebi articolele de teorie sau critică literară, sînt în același timp și profesiuni de credință politică. Literatura nu se mai menținea în sferele ei, izolată de viața societății. Tumultul romantic sfărîmase zidurile despărțitoare pe o mare întindere a ariei literare, și Cezar Bolliac, imagine desăvîrșită a romanticului revoluționar, se găsește în elementul lui în această regiune în care poezia nu este numai poezie, ci și o armă politică".

[MISIUNEA POEZIEI]

„Trompeta Carpaților", V, 1867, nr. 505, 30 martie/11 apr., la rubrica „Literatura" și semnat: „Un abonat". Semnînd astfel o serie de articole, Bolliac recurgea la un nou mijloc de a-și menține anonimatul. Conținutul acestor articole, ca și recomandarea elogioasă ce o face redacția „noului corespondinte" ne fac să credem că semnătura „Un abonat" este a însuși directorului gazetei. La acestea se adaugă faptul că materialele trimise gazetei sînt localizate „Iași" și „Giurgiu", tocmai în vremea cînd Bolliac se afla în aceste localități. Articolul este atribuit lui Bolliac, împreună cu întregul material ce apărea la „Partea literară" a gazetei, și de D. Popovici.

Vezi nota la articolul următor, *Literatura și limba*.

LITERATURA ȘI LIMBA

„Trompeta Carpaților", VI, 1868, nr. 621, 7/19 apr., nesemnat.

Fără să-și fi îngrijit el însuși stilul, Bolliac face totuși considerații utile asupra limbii literare: „Va scri românește tot scriitorul român care nu-și va afecta fraza și care nu va voi să-și îngreuneze limba cu cuvinte streine de prisos, nereclamate de vreo greutate a limbii" („Trompeta Carpaților", XII, 1874, nr. 1144, 4 aug.).

Ca și în articolul anterior, se fac trimiteri defavorabile la adresa „Convorbirilor literare". Atacurilor împotriva „Junimii", susținute de „Columna lui Traian" a lui B.P. Hasdeu, „Trompeta Carpaților", „Federațiunea", „Uniunea liberală", „Revista contimporană", le răspunde Maiorescu în mai multe rînduri. Iată ce spune în *Direcția nouă în poezia și proza română* („Convorbiri literare", V, 1871, n-rele 6, 13, 14, și VI, 1872, n-rele 6, 7): „Un exemplu destul de tare [al ascunderii adevărului în jurnalistica română] — și cu el începem dovedirea acuzării — este strigătul de «cosmopolitism!», prin care, de cîțiva ani încoace, presa română, nu cea de rînd, s-a obișnuit să combată juna direcție din Iași". După ce dă mai multe exemple de reliefare a individualității naționale și de apărare a elementului național, Maiorescu continuă: „Este dar dovedit că societatea «Junimea» din Iași nu e cosmopolită, că în «Convorbirile literare» s-a susținut totdeauna naționalismul de către fiecare din noi, dar — ce e drept — nu ca pretext pentru a ascunde sub drapelul și sub strigătul lui «Ștefan cel Mare» și «Mihai Viteazul» toate mizeriile și cruditățile celor nechemați și nealeși, ci ca punct de pornire pentru o dezvoltare mai energică și mai conștiențioasă a activității literare și științifice în mijlocul poporului român". Adevărata cauză a amărăciunii o arată Maiorescu a fi

că noua direcție a literaturii a fost lipsită de controlul unei adevărate critici: „Bărbați pe care din copilărie eram obișnuiți a-i admira în fruntea mișcării noastre naționale, în loc de a fi venit, în experiența și maturitatea ce o aveau, să lumineze și să modereze cu bunăvoință aspirările cele nouă, par a fi privit viața publică a poporului român ca o stăpînire exclusivă a lor, și astfel, uitîndu-și demnitatea vîrstei, au început a se purta în contra-ne în modul dovedit mai sus prin atîtea exemple neplăcute". Printre „bărbații" nenumiți aici, desigur că se numărau Bariț și Bolliac. Gazeta acestuia din urmă revine de altfel la sentimente mai bune, pentru că, din februarie 1875, reproduce materiale din „Convorbiri literare".

Referindu-se la acest articol, Ovidia Babu-Buznea observă că „Bolliac denunță similitudinea dintre latinomanie și franțuzomanie, succesiunea lor ca etape pernicioase pentru cultura națională și identitatea «metodologică» (cu deosebirea că ultima manifestare nu mai rămîne în stadiul cvasi-teoretic, ci devine o atitudine practică, agresivă)".

TEATRUL ROMÂNESC

„Trompeta Carpaților", VII, 1869, nr. 780, 27 nov./8 dec.

Bolliac prelungește parcă, la o distanță de zece ani, ceea ce constata cu amărăciune N. Filimon, cel mai autorizat cronicar dramatic al acelei vremi: „Avem și noi un teatru național, dar el este lăsat cu totul la voia întîmplării. Lipsește școala necesară pentru formarea artiștilor, lipsesc artiștii, lipsește totul. Repertoriul nostru se compune din drame teribile, vodevile fantasmagorice, comedii și farse pline de imoralitate, toate acestea lepădături ale teatrelor franțozești frecventate de mitocanii Parisului. [...] Literatura, la noi, merge înapoi ca racul. I. Eliade, corifeul literaturii române, care ne-a format limba, ne-a dat o mulțime de scrieri originale, pline de geniu, artă și bun gust; omul acela, care a îmbogățit născînda noastră literatură cu o mulțime de traducțiuni din cei mai eminenți autori ai națiunilor civilizate, astăzi rătăcește din țară în țară, lipsit chiar de hrana sa și a copiilor săi. Dimitrie Bolintineanu, dulcele bard al României, nu se bucură de o soartă mai bună. Constantin

Aristia, celebrul nostru elenist, care investi în limba română pe Omer, parte din Plutarc și Alfieri, dupe ce suferi mai mult timp asprimea sărăciei, abia acum de curînd fu numit bibliotecar!... Mai sunt și alți bărbați care au cultivat literele cu succes, dar guvernul, în loc să formeze din ei un comitet literariu și să-i încorajeze în splendida carieră a literilor, făcu dintr-înșii prezidenți de tribunale și altele, și astfel.. bărbații aceia, care ar fi putut să dea literaturei noastre un mare avînt către progres, astăzi își pierd timpul în niște ocupațiuni canțelarice, pe care cel mai neînvățat amploiat ar putea să le îndeplinească cu demnitate" (*Escursiuni în Germania meridională..., 1858*, în „Naționalul", 6 sept. 1859 — 20 martie 1860).

TEATRUL ȘI PUBLICUL

„Trompeta Carpaților", X, 1872, n-rele: 1023, 23 oct./4 nov.; 1026, 12/24 nov.; 1028, 19/31 nov., nesemnat. În ultimele două numere, cu titlul *Teatrul român*.

TEATRUL NAȚIONAL [II]

„Trompeta Carpaților", XI, 1873, nr. 1092, 11 nov., semnat C. B.

Sugestia din încheierea articolului în legătură cu Comitetul teatrului, ca și interesul său consecvent pentru problemele teatrului românesc ajung să justifice alegerea sa ca membru onorific în acest comitet, pentru partea literară și morală, în februarie 1876. Alegerea se contramandează însă numai după o lună, cum se anunță în ziarul său, explicîndu-se prin apariția articolului *Răspuns jurnalului Telegraful într-ale teatrului* („Trompeta Carpaților", XIV, 1876, nr. 1237, 15 febr.), din care spicuim: „După părerea mea, batjocura religiei, falsificarea istoriei și nepăsarea chiar de probabil în veritatea faptelor nu se pot tolera pe scenă; pe o scenă ca a noastră, care este unică, unde trebuie să se învețe istoria națională, limba românească,

cuviința, și care trebuie să fie o școală de estetică". Afectat de măsura luată, Bolliac își dă demisia și din posturile de președinte al Comitetului arheologic și din cel de membru al Societății geografice române, iar despre teatru nu mai scrie decît două articole pînă la îmbolnăvirea sa, care a însemnat și încheierea activității.

ARTICOLE POLITICE

DESPRE PUBLICITATE

„Curier romănesc", XVI, 1844, nr. 75, 22 sept.

În *Opinia publică*, articol din „Romănul", 1858, n-rele 67 și 71, Bolliac reia problema, potrivit noii situații din țară:

„Într-un asemenea stat constituțional, fără privilegiu de naștere, într-un guvern reprezentativ bazat numai pe cens, cu o Cameră deschisă publicului, cu un minister responsabil, într-un guvern parlamentar, în sfîrșit, în faptă, cenzura nu va mai avea rațiune să se mențină, și tiparul, născătorul opiniei publice, neapărat va fi liber, regulat numai printr-o lege expresă. Opinia publică dară va fi mobilul statului d-aci înainte, și spiritul public va ieși din viziunile spiritelor egoiste, din fortărețele spiritelor de caste și din cercurile spiritelor de partide. Spiritul public este spiritul, inima colectivă a societății, viața publică, viața nației."

Ovidiu Papadima subliniază noutatea și îndrăzneala ideilor din *Despre publicitate* în epocă. „O gazetă *cotidiană* și care să se ocupe numai de cele din năuntru", ca „singurul corector al abuzurilor", este o propunere îndrăzneață pentru acea vreme, cînd foile apăreau abia de două ori pe săptămînă și cuprindeau de toate.

Debutul în gazetărie îl face Bolliac în 1836, la „Curiosul", propriul său ziar, dar gazetărie politică începe să facă de prin

1844, atingînd culmea în „Buciumul" și „Trompeta Carpaților", pe care le-a condus între 1862—1877.

Cezar Bolliac este considerat unul dintre marii animatori ai presei moderne în România. Revista „Familia" din Budapesta, probabil prin pana editorului ei Iosif Vulcan, îl numește în 1875 „una din cele mai cunoscute persoane ale presei române", iar „Adevărul ilustrat", în 1895, într-o notă bio-bibliografică scrisă poate de C. Mille, directorul ziarului, arată că însemnătatea cea mai mare a lui Bolliac „este ca ziarist, în care calitate a contribuit mult la stabilirea unui stil gazetăresc viguros și curat românesc". Chiar G. Panu recunoaște în 1908 că pînă la apariția „Convorbirilor literare", ziaristica era reprezentată de „oameni de valoare și suspuși în societate, precum C.A. Rosetti și Cesar Bolliac". Ovidiu Papadima îl socotește „cel mai de seamă gazetar al epocii, între Eliade, care a pus temeliile acestei arte specifice a scrisului cotidian, și Eminescu, care a ridicat la cea mai înaltă treaptă a gîndirii și a expresiei acest scris în al XIX-lea secol la noi. Boliac a izbutit să îmbine, în gazetăria sa, verva pamfletară neobosită a lui Eliade, corosivitatea extremă a atacurilor lui *ad personam*, fără însă a egala fantezia diabolică a acestuia în deformarea caricaturală a ideilor adversarului, pentru a-l nimici, și mai ales nici grandoarea acestei fantezii, mergînd pînă la tonuri și viziuni apocaliptice, cu însușirea specifică a gazetarului modern: aceea de a fi larg deschis tuturor ideilor care frămîntă o epocă, de a avea acea curiozitate iscoditoare, acea sete de a ști care-l îndreaptă spre cele mai diverse domenii ale activității umane".

În acest plan, o caracterizare elogioasă o găsim la George Munteanu, după care Bolliac „aduce în această îndeletnicire însușirile literatului, pregătirea omului de știință și pasiunea luptătorului, fiind astfel — înainte de Eminescu — primul gazetar de mare clasă pe care l-am avut noi".

Atributele lui Bolliac, acordate cu epoca sa, le găsim surprinse de Paul Cornea: „O anumită exaltare a tonului, proprie pașoptismului, a coborît în literatură din paginile îngălbenite ale primelor ziare românești și în acest sens presa vremii constituie unul din izvoarele interne ale romantismului. Fraza își multiplica semnele retorice, devenea înlăcrimată, incendiară, saturată de emoție și zel patriotic. Bolliac, cu dominanta ziaristică a activității sale, corespunde epocii; în el regăsim și veleitatea comunicării zilnice cu publicul, și tumefacția stilului, și

fervoarea personalității." Și în alt context: „Ca prozator, în cele mai bune pagini ale lui, Bolliac se situează la nivelul lui Heliade. [...] Ca și autorul *Echilibrului între antiteze*, e vioi, zgomotos, redutabil în polemică, nervos în construcția frazei, căutînd formulele de efect, care să-l surprindă pe lector și să-l transforme într-un partener de dialog frenetic". Ca și pentru poezie, Paul Cornea exprimă rezervele cuvenite față de autorul care a dat dovadă de neglijență în redactare, „sacrificînd mereu interesului trecător al clipei — elaborarea adîncită, și tacticii imediate — strategia construcției literare de durată".

MAI ÎNTÎI

„Curier românesc", XVIII, 1846, nr. 36, 7 mai.

În acest „admirabil medalion", după părerea lui Paul Cornea, și-a arătat Bolliac puterea evocării coloristice, pe care scriitorul, din păcate, și-a exersat-o ararcori. Este „o amintire a petrecerii de 1 mai în Bucureștiul generalului Kisseleff. Aici descripția e colorată de înduioșarea retrospecției; orașul de altădată exprimă o vîrstă depășită, a ingenuității și naturalului; privit din perspectiva anilor scurși, trecutul devine, ca la Alecu Russo, un univers feeric. Tabloul e pictat, în întregul său, cu o minuție realistă și o exuberanță senzorială de pictură flamandă [...]. Costumele, în mod special, sînt examinate cu o adevărată voluptate naturalistă de epuizare a amănuntului."

POPULUL

„Foaie pentru minte, inimă și literatură", 1846, nr. 26, 24 iunie.

Articolul însemnează, pentru Ovidiu Papadima, „o interesantă încercare — mai mult prin mijlocul poetic al personificării decît prin logica științei — pentru definirea noțiunii de *popor* [...]. Făcînd abstracție de faptul că identificarea poporului cu un copil — a cărui soartă putea fi schimbată doar prin educarea lui pe calea presei — nu e deloc justă, rămășiță a unei învățături politice ținînd mai mult de resortul utopiilor iluministe decît de spiritul categoriilor sociale ce pregăteau revoluțiile din 1848 și pentru care poporul era singura realitate — articolul lui Boliac conține totuși o sumă de observații înțelepte cu privire la necesitatea întemeierii oricărei guvernări pe adevăr și pe luminarea maselor".

Paul Cornea apreciază în *Populul* critica acerbă a opresorilor și glorificarea, înălțată pînă la venerație, a masei anonime: „Deși expresia e pe alocuri vagă, acoperită de perdeaua de fum a verbiajului bombastic, se întrevede printre rînduri o definiție a conceptului de *popor* în spiritul lui Bălcescu și al democratismului revoluționar pașoptist".

[APĂRAREA REVOLUȚIEI]

„Poporul suveran", București, I, 1848, nr. 23, 30 aug., la rubrica „București", semnat C.B.

Articolul se încadrează în bogata activitate pe care a avut-o în zilele fierbinți ale Revoluției de la 1848, cînd, printre altele, devine unul din redactorii „Popolului suveran", alături de N. Bălcescu, Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, P. Teulescu și A. Zane. În fața intervenției brutale a imperiului țarist și a celui otoman, ca și a reacțiunii interne, Bolliac, în acord cu cele mai consecvente atitudini revoluționare, îndeamnă la „sacrificiuri mari", „statornicie și sînge". În „Pruncul român" din 29 iulie 1848 se relatează despre agitația lui Bolliac din aceste zile și se redau chiar cuvintele lui rostite la clubul revoluționarilor: „Trei sute numai să plece și eu merg cu pușca în mînă și toată lumea va veni după noi".

[VIN TOATE NAȚIILE]

„Espatriatul", Brașov, 1849, nr. 5, 15 apr., nesemnat.

Bolliac editează „Espatriatul" în Brașov, unde se refugiase după revoluție, între 25 martie și 3 iunie 1849 (în total 12 numere). Aproape în întregime, gazeta este scrisă de editorul și

redactorul ei, al cărui nume însă nu apare decît în subsolul ultimei pagini. A nu-și semna articolele în propriile-i gazete a rămas obicei statornicit apoi în „Buciumul" și „Trompeta Carpaților". În „Espatriatul" Bolliac militează pentru continuarea revoluției și împăcarea ungurilor cu românii. Ziarul a avut răspîndire. Într-o scrisoare a lui Ghe. Magheru (Viena, 16 mai 1849) către Al. G. Golescu Arăpilă se spune: „Îți trimet aci alăturat și numărul 1 al jurnalului Espatriaților redigiat de amicul nostru Boliac în Cronstadt, care număr se putu strecura pînă aci chiar din București" (George Fotino: *Boierii Golești*, 1939, vol. II, p. 305). Mult mai tîrziu, în 1873, într-un articol din „Trompeta Carpaților" (nr. 1081), Bolliac își amintește: „Comunicînd această idee lui Bem și văzînd că o găsește bună și posibilă, am început să redactez un jurnal la Brașov în acest scop, ceea ce mi-a făcut vrăjmași de moarte pre austriaci care înșelau de seculi pre bieții români". Și pomenind de campania întreprinsă atunci, autorul continuă: „Astăzi chiar... tot cred în realizarea într-o zi a acestei idee. [...] Cînd văd inamicia crescînd și apostrofările ce se aruncă prin organele de publicitate între români și unguri, cînd văd crescînd orgoliul ungurilor și setea cu care voiesc ungurii să facă ei celorlalți ceea ce îi făcea ei Austria, mă mîhnesc foarte, fără să pierd însă speranța că odată ungurii n-or să se mai însele la numărătoare, și au să vază că, cu libertățile constituționale, este cu neputință dominațiunea unui popor asupra altuia în același stat."

Venirea lui Bolliac în Transilvania se menționează într-o scrisoare adresată de Bălcescu din Sibiu, la 10/22 noiembrie 1848, lui A. G. Golescu: „Dupe o călătorie de doă luni ajunsei la Hermanstad. Ai aflat, poate, chipul cu care am fost trădați de turci, arestați și porniți la Giurgiu, și ambarcați în niște ghimii turcești ce ne tîrîră mai bine de trei săptămîni pe Dunăre. După ce am scăpat în Banat din mîinile turcilor, am fost la Semlin unde am loat scrisoarea ta din 11 sept., apoi d-aci m-am întors spre Hermanstad dorind să aflu lămurit starea țării. Am venit aici cu Bolliak, Bolintineanu, A. Golescu și alții. Cei doi Golești, Voinescu, Roseti și Brătiano au plecat spre Viena" (N. Bălcescu: *Opere*, IV, *Corespondență*. Ediție critică de G. Zane. București, Editura Academiei, 1964, p. 116). Într-o scrisoare din 12 noiembrie 1848, Tell informa pe I. Ghica

că au sosit în Brașov Cezar Bolliac, preotul Ion Znagoveanu, Al. Zane, Gr. Ipătescu și Deivos (*Anul 1848*, V. p. 415).

Pentru a înțelege mai bine momentul în care începe Bolliac campania sa în „Espatriatul" și articolul de față, cităm un pasaj din *Mișcarea românilor din Ardeal la 1848*, discursul rostit de Bălcescu și publicat în „Junimea română", Paris, 1851, nr. 2 (iunie), p. 11—13: „Am văzut cum manifestația poporului român din 15 mai trase asupră-i terorismul guvernului unguresc; am văzut cum povățuitorii nației, spăimîntați, închinară drepturile ei mai întîi ungurilor, apoi, cînd văzură pe aceștia în nevoie, le închinară împăratului și deteră poporul cu totul în mîna și în prada oamenilor împărătești. Am văzut pe acest sărman popor împins în foc, fără nici o armă în mînă, despuiat și de cele ce căpăta cu sîngele său, slujind — cruzime nepilduită! — de baricadă oștilor împărătești; apoi, părăsit mișelește de aceste oști și lăsat în prada furiei răzbunătoare a dușmanului învingător. Dar atunci, în acel minut greu, cînd nu mai putea pune temei decît pe sineși, cînd rămase slobod de orice povățuire nemțească, ce îl paraliza, îl văzurăm desfășurînd toată energia sa, stînd neclintit ca granitul munților săi înaintea dușmanului ce măturase atîtea oștiri mari, regulate și tari, și făcînd din numele de moț un nume de spaimă și de groază vecinică pentru semețul și viteazul ungur".

Bolliac împărtășea ideile lui Bălcescu asupra necesității unirii eforturilor tuturor naționalităților din imperiul austriac și de aceea cînd intră în acțiune, pentru ajutarea lui Kossuth, trupele revoluționare comandate de generalul Iosif Bem, care nu manifesta șovinism și era împotriva asupririi naționale, el i se alătură. Bolliac vedea acum posibilă o luptă comună a ungurilor și românilor sub steagul lui Bem. Editorialul din nr. 1 (25 martie) al ziarului îl numește pe acesta „arhanghel al Libertății" și expune punctul de vedere al redactorului: „astăzi nu sunt luptele între cutare și cutare nație, între cutare și cutare împărat; astăzi este o singură luptă în toată Europa: este lupta între libertate și tiranie, între popoli și dinastii. Dinastiile se strîng și-și dau mîna din toate părțile spre a-și propti tronurile ce se surpă, și toată speranța ce le-a mai rămas este neînțelegerea și învrăjbirea popoarelor între dînsele. Cînd odată popoarele își vor cunoaște adevăratul interes, atunci lupta aceasta va înceta".

De menționat că în acest ziar Bolliac publică, în română și maghiară, „Proclamația Revoluției de la 1848 din Țara Românească".

Generalul Bem avea să intre și în versurile lui Bolliac, în marșul *România solidară*, datat „Seghedin, iulie 1849":

[. . . . . . .]
Franța iar îmbărbătată
Libertatea-n lume-arată
Prin curații democrați ;
Și germanii, în unire,
Spre a lumei fericire,
Bat pe regi ș-aristocrați.

Să bem, să bem, să bem,
Că-i cu noi bătrînul Bem.

Acel spectru de-ngrozire
Ce plana pe omenire
Fără corp, imaginat,
Ce trăind în întunerec,
Ducea lumea ca un fermec,
A pierit, s-a-mprăștiat.

Să bem, să bem, să bem,
Că-i cu noi bătrînul Bem.

[. . . . . . .]
Inchiziția cerească
Și poliția lumească
Ce dau spectrul fioros
Au pierit, și a lui gheare
Glob sub sceptru nu mai are
Să sugrume dureros.

Să bem, să bem, să bem,
Că-i cu noi bătrînul Bem.

Zgripțor, namila-n departe
Fuge, ș-umbra i se-mparte
Ici, colo, fără puteri.

Zgomotul căderei sale
Urlet lung detună-n vale,
C-al Satanei prin eter.

Să bem, să bem, să bem,
Că-i cu noi bătrînul Bem.

Saltă, belă Românie !
Nu mai e împărăție,
Nu e sceptru, nu-i topuz,
Vei fi una și-n unire
Cu vecine-n fericire :
Nu mai e de azi abuz.

Să bem, să bem, să bem,
Că-i cu noi bătrînul Bem.

Nu mai e supremație,
Legi din vechea tiranie,
Nu e mare, nu e mic,
Națiile dopotrivă
Ard robie și arhivă,
Din trecut nu vrem nimic.

Să bem, să bem, să bem,
Că-i cu noi bătrînul Bem.
[. . . . . . .]

Era pe vremea cînd Bălcescu, ajutat de Bolliac, a încheiat cu guvernul revoluționar al lui Kossuth o convenție pentru formarea legiunilor române ce urmau să lupte alături de trupele lui Bem.

ACTUALITATE

„Buciumul", Paris, I, 1857, nr. 7, 3 mai.

Pentru ziarul „Buciumul" din Paris, vezi nota la poezia *Acvila străbună*. În „Buciumul" și în „Republica română", în cadrul luptei politice pentru înfăptuirea Unirii, publică Bolliac

articolele: *Unitatea României, Autonomia română, Ce este de făcut, Ce cerem nu e nou.*

Ideea prezenței pe scena politică a întregului popor român o înfățișase Bolliac și mai înainte, în 1851: „Ciocoii cei mari sunt cincisprezece familii, cu tot pripasu lor. Din astea mai scoate vreo două care s-au lepădat de Satan, au intrat în nație și au dat dovezi d-o mare abnegație și d-un mare patriotism. Noi suntem cinci mii de familii și, împreună cu neguțitorii din capitală și din orașe, cincizeci de mii de familii. Frații noștri muncitori și meseriași sunt cinci sute de mii de familii. Ce-ar putea face aceste cincisprezece familii, cu toate rățoiturile lor, cînd noi, cinci mii de familii, uniți cu cincizeci de mii de familii neguțători, uniți cu cinci sute de mii de familii de muncitori și meseriași, le-am zice: Duceți-vă de pe unde ați venit, sau stați de poftiți; dar nu mai sunt clase în nație; noi nu mai avem trebuință nici de bărbile dumneavoastră, nici de regulamenturile și arhondologiile dumneavoastră, nici de pravilele dumneavoastră; ni le vom face noi toate acestea d-acum înainte?..." *(Regulamentul, Arhondologia, Pravila lui Caragea, Condica criminală de la 1851*, în „Republica română", Paris, noiembrie 1851, p. 50.) Este articolul care se încheie cu faimoasa chemare: „Patrusprezece milioane de români, ai Daciilor și ai Meziilor, vor trăi într-o singură Republică democratică, solidară de toate Republicile națiilor Europei! În popor, fraților! Acolo este mînturirea, puterea, onoarea și gloria noastră! D-acolo numai vom putea împlini misia noastră, a muntenilor. Să luăm inițiativa la Pactul național, la unitatea românilor".

Actualitate demonstrează interesul și înțelegerea cu care autorul analiza starea din cele două principate românești în vremea pregătirii Divanurilor ad-hoc și a înfruntării forțelor progresiste cu cele reacționare, antiunioniste. Demascarea Turciei cu manevrele ei pentru sprijinul acțiunilor antiunioniste este revelatoare și arată ce rol avea un asemenea ziar, tipărit în afara granițelor țării.

Tot în acest an, în iulie, Bolliac se întoarce în țară și la 9 septembrie, în toiul alegerilor pentru Divanul ad-hoc, în care el candidează, fără să fie ales, i se face următoarea prezentare în „Secolul", I, 1857, nr. 68: „Sunt oameni a căror viață este scrisă în evenimentele politice. Dînd ei singuri naștere acestor evenimente sau fiind atrași de ele în desfășurarea lor, este firesc ca cunoștința lor să ne facă cunoscută și viața acelor oameni. Viața publică a d-lui Cesar Boliac este cunoscută de toți aceia care cunosc evenimentele la cari am fost supuși de mai mulți ani. Ca om public îl găsim totdeauna amic devotat al patriei sale, pe care a servit-o cu credință de cîte ori a crezut că soarta ei se poate îmbunătăți. Totdeauna credincios stindardului său, *unire, progres, fericire*, a știut să sufere cu răbdare un exil de nouă ani, exil ce trebuie să ne facă a iubi și a stima pe toți aceia cari au băut din cupa sa de amărăciune. În scrierile sale a avut totdeauna drept țintă să facă cunoscut streinilor ce a fost România, ce este și ce trebuie să fie după drepturile ei. Mai multe jurnale savante au apreţuit meritul și însemnătatea acestor scrieri, unindu-se a zice că «D-l Boliac a făcut din patria sa o țară clasică». După conduita sa politică, nu credem să fie cineva să-l afle necredincios frumosului stindard sub care s-a pus de cînd a intrat pe cîmpul politic, și care să-l afle vreodată indiferinte la regenerarea patriei sale."

Deoarece îl socotim semnificativ pentru activitatea gazetărească ce o desfășoară de acum încolo, dăm un fragment din *Profesie de credință*, pe care Bolliac o publică tot în „Secolul", I, 1857, nr. 66, 2 sept.: „Cea mai mare parte a vieții mele m-am ocupat de politică. Niciodată n-am fost omul nimului. Niciodată n-am servit o putere străină. Cu totul al patriei mele, mi-am nesocotit interesul personal și de familie, libertatea și viața chiar, ori de cîte ori s-a înfățișat ocazia ca să sper o îmbunătățire a stării noastre politice sau sociale. Apăsătorii țării mele mi-au fost singurii nemici și apărătorii ei singurii amici. Prin memoarurile ce am dat la mai multe cabinete ale Europei, am propus încă din anul 1852 și am sprijinit toate punturile programului național, pe care l-am iscălit cu cea mai vie plăcere, îndată ce m-am putut întoarce în patrie". Și tot aici Bolliac declară că va lupta pentru întărirea proprietății, a familiei și a religiei, declarație ce a surprins și a fost socotită în contradicție cu pozițiile socialismului utopic, pe care se situase autorul atunci cînd condamnase pe proprietarii exploatatori.

MOZAICUL SOCIAL

„Naționalul", București, I, 1858, n-rele: 73 (21 aug.), 74 (25 aug.). Inclus în vol. *Cullegere de mai mulți articuli publicați atît în străinătate cît și în țeară în anii trecuți*, București,

Imprimeria jurnalului „Naționalul", 1861. Reprodus și de „Românul" lui C. A. Rosetti, București, V, 1861, n-rele 191—192 (10 și 11 iulie), 193 (12 iulie).

Pînă la înființarea propriului său ziar, Bolliac colaborează la „Secolul", „România", „Românul", „Naționalul" lui V. Boerescu, „Dîmbovița" lui D. Bolintineanu și „Reforma" lui I. G. Valentineanu. El susține acum lupta pentru Unire. Sfîrșitul articolului de față, în care se manifestă îndoiala asupra „guvernului reprezentativ bazat pe un cens neauzit... — pe o avere cerută mai mare spre a fi alegător decît spre a fi ales", este o expresie a acelei faze din lupta pentru Unire cînd, potrivit Convenției de la Paris din mai 1858, legea electorală favoriza clasele avute în vederea alegerilor Camerelor din cele două Principate, care urmau a hotărî asupra viitorilor domni.

Descrierea Bucureștilor din *Mozaicul social* îndreptățește pe G. Călinescu să-i atribuie lui Bolliac „o excelentă artă de gravor istoric".

Referindu-se la acest articol, Ovidiu Papadima remarcă: „Evident, a vorbi de 17 clase sociale este neștiințific și excesiv, după cum la fel este a deduce aceste contraste sociale din «caracterul național», iar acest caracter a-l prezenta ca rod al climei continentale cu violente tranziții, așa cum încearcă aici Boliac. Șarja împotriva marii boierimi, întreprinsă în aceste pagini de către Boliac, rămîne însă magistrală atît ca ton cît și ca valoare documentară".

Paul Cornea numește *Mozaicul social* un „excelent pamflet", în care imaginea Bucureștiului „își găsește la Bolliac unul din cele mai atrăgătoare portrete, prin verva asocierii de antonime și bogăția detaliilor de atmosferă".

PRINȚ STREIN

„Românul", III, 1859, nr. 16, 7/19 febr. Reprodus în „Dîmbovița" lui D. Bolintineanu, București, I, 1859, nr. 84, 5 aug.

Între anii 1858—1862, Bolliac publică mai ales la „Românul", ziarul lui C. A. Rosetti, care apăruse din august 1857, ca „ziar politic, comercial, literar". O scrisoare către redacție, din 16 februarie 1860, publicată în „Românul", 1860, nr. 50, exprimă preferința scriitorului pentru acest ziar:

„Domnule redactor,

Ziarul «Reforma» a publicat că eu m-aș fi angajat să fiu colaborator la acel ziar. Vă rog să rectificați în «Românul» această eroare a «Reformei». Eu nu m-am hotărît niciodată colaborator al nici unui ziar. Cînd scriu cîte un articol îl trămit la oricare din ziarele progresiste și, daca a scri de mai multe ori într-un ziar, va să zică a fi colaborator al acelui ziar, atunci, pe drept cuvînt, m-aș putea numi colaborator numai al «Românului»".

Gazeta lui Rosetti urmărește activitatea colaboratorului său, îi anunță scrierile arheologice, relatează asupra candidaturilor sale, publică scrisori de felicitare ce i se adresează din partea cititorilor pentru „serviciile aduse țării prin eminentele scrieri precum și în chestiunea monastirilor zise brîncovenești". Mai tîrziu, în 1862, rupînd relațiile cu C. A. Rosetti, Bolliac va duce o campanie înverșunată împotriva ziarului „Românul" și a domnilor de la „Caimata" (după adresa ziarului, care din aprilie 1860 s-a mutat în casele unde era consulul englez, „la Chaimata nr. 15", de fapt proprietatea lui C. A. Rosetti). În „Buciumul", 1863, nr. 104, Bolliac declara că a scris la „Românul" pe cînd acesta „era un ziar popular și național".

Ideea Unirii străbate în mai multe poezii scrise de Bolliac în perioada 1850—1857. În publicistică ea își face loc într-un articol mai vast din 1853 (*Unitatea României*, în „Republica română", Bruxelles, 1853, nr. 2, p. 289), rămas neterminat, care începe ca un studiu istoric și arheologic asupra unității poporului român din Dacia Traiană: „Unirea României într-un singur stat nu este o idee numai în capetele cîtorva români prea înaintați; nu este o idee ieșită din dezbaterile de la 48 încoace; ea a fost simtimentul național în toate părțile Romaniei, de cînd istoria a început a ne spune cîte ceva despre Dacia. Simtiment la cei vechi locuitori ai ei din natură chiar, și adoptat de coloniile romane, de la cele dintîi pînă la cele din urmă, cu întreite titluri: Natura tărîmului, Omogenitatea și Omonomia". Autorul dă în continuare dovezi că „românii au fost de mai multe ori uniți subt același guvern, că spiritul centralizării a existat totdauna în Dacia și că românii n-au pierdut niciodată ideea de unitatea lor națională pe tărîmul întreg al Daciei lui Traian". De aceea el conchide că „Unitatea României

este naturală și politică. Au simțit-o toți oamenii gînditori și s-au cercat s-o puie în lucrare toți căpitanii cei mari ai românilor: Huniad, Mircea, Ștefan și Mihai". *Scrisori în țară* („Steoa Dunării", Iași, II, 1856, n-rele 49, 52, 55—56) aduc aceleași argumente ale „mitologiei naționale" puse în slujba ideii unirii. Anul 1859 îl găsește pe baricadele gazetăriei puse în slujba realizării unirii. Duce în presă campanie împotriva celor ce se opuneau „faptei celei mari a românilor", cum numește el actul de la 24 ianuarie. Dintr-o scrisoare a generalului Barbu Vlădoianu din 11 martie 1867, care nu trebuie văzută ca o certă informație, reiese că „cel dintîi care îmi făcu propunerea unirii fu d-l Cesar Bolliac, cînd veni într-o dimineață la mine și-mi zise: «Știu că poți să mă trimiți d-aci drept la închisoare, dar iată propunerea ce am să-ți fac: să alegem pe domnul Moldovei»" *(Unirea Principatelor Române*, Ed. Soc. Carpați, p. 110).

Se știe că în 1857, din motive de ordin tactic, unioniștii aveau în vedere unirea sub un principe străin, dintr-o familie domnitoare europeană. Încă de atunci, la Paris, Bolliac combătuse ideea, dar pînă la urmă o acceptase, scriind chiar și poezia *Prince strein*, în care pleda pentru alegerea unui domnitor din neamul Bonaparte. De aceea în acest articol precizează: „Dorința cea mare a Unirei, dorința a avea un guvern care să facă autoritate și să curme anarșia, să curme ura care creștea între clase egale în civilizație și diferite prin privilegiuri înaintea legilor, temerea de conflicte între aste clase care să se dezvolte în vrăjbi civile, setea de ordin și dreptate în întru și de naționalitate recunoscută în afară, au adus pe român să ceară ceea ce nu ar fi dorit, — prinț strein".

MODERAȚII

„Românul", III, 1859, nr. 37, 28 martie/9 apr.

Atacul vehement al gazetarului se îndreaptă de fapt împotriva conservatorilor, a retrograzilor, care au găsit un mod camuflat de a „împiedica progresul", prin formarea „unui centru în Cameră".

„Românul", III, 1859, n-rele: 68 (9/21 iunie), 69 (11/23 iunie), 70 (13/25 iunie).

Tonul vehement al articolelor din acești ani își găsește explicația chiar în articolul de față: „Majoritatea Camerei este a voastră, majoritatea Comisiei Centrale este a voastră, țara toată este în mîna voastră, — faceți-vă legile cu îndelete...", se adresează Bolliac marii boierimi, care, avantajată de legea electorală, începea să se grupeze în partidul ce avea să se numească conservator și împiedica acțiunile progresiste. Este și ceea ce îl face pe Bolliac să exclame răspicat într-un alt articol: „Drepturile nu se dobîndesc decît numai cînd se simt și se cer" *(Confesiune*, in „Naționalul", II, 1859, nr. 36, 11 apr.). De menționat că în Moldova, în acest an, se promulgase o lege a presei care înăsprea regimul acesteia, lege extinsă după trei ani, în martie 1862, și în restul țării.

ACȚIUNEA ROMÂNĂ ȘI REACȚIUNEA BOIERIMII ANTINAȚIONALE

„Românul", V, 1861, nr. 351, 17 dec. Reprodus în „Reforma" lui I. G. Valentineanu, București, III, 1861, nr. 63, 24 dec.

Articolul de față analizează clar un fenomen contemporan, „gravat în memoria fiecăruia", cum afirmă autorul. Analiza este făcută de pe poziția de luptă a celui care în mai multe rînduri a atacat vehement reacțiunea marii boierimi. Tot în 1861 Bolliac participă la o acțiune publică, concepînd și citind petițiunea din 11 iunie adresată domnului, prin care se cerea desăvîrșirea unirii și extinderea censului electoral, de care se temea cel mai mult marea boierime în acea vreme. Ovidiu Papadima socotește articolul deosebit de important, „nu numai pentru faptul că el constituie unul dintre cele mai drastice rechizitorii pe care le-a făcut Boliac boierimii din România, dar mai ales pentru că el reprezintă prima luare de atitudine

a lui Boliac împotriva «monstruoasei coaliții», care se pregătea încă de atunci".

Tot în „Românul", în 1861 și 1862, duce Bolliac cunoscuta campanie pentru secularizarea averilor „mănăstirilor închinate și a celor zise brîncovenești". Au mai scris articole pe această temă C. D. Aricescu și D. Pelimon. Era vorba de un fond uriaș și de o bună parte din pămîntul Principatelor românești, care „să devină avere națională cum a fost și care ni s-a scamotat prin dibăcia politicei străine și prin nepăsarea, ca să nu zicem mai mult, a celor ce au lucrat Regulamentul, în complicitate cu străinul" *(Monastirile din Țara Românească*, în „Românul", V, 1861, nr. 41, 10 febr.). Campania aceasta a lui Bolliac a avut o deosebită extensiune și un mare ecou în opinia publică, încît putem spune că a pregătit legile de secularizare înfăptuite de guvernele Nicolae Crețulescu și Mihail Kogălniceanu în 1863.

[MONSTRUOASA COALIȚIUNE]

„Buciumul", București, I, 1863, nr. 15, 20 febr., nesemnat.

„Buciumul" și „Trompeta Carpaților", cele două periodice conduse de Bolliac, au pus bazele unei gazetării moderne, cu accent nu pe informația diurnă ci pe atitudinea politică. Meritul lui Bolliac și al gazetelor sale este subliniat de Eminescu: „Bolliac a fost un prozator energic, un publicist din cei mai citiți și mai prețuiți. Pana sa a fost în serviciul intereselor naționale astfel cum le înțelegea și le-a rezolvat Vodă Cuza. Marea monografie asupra *Mănăstirilor zise închinate* e nu numai o scriere înavuțită cu documente autentice, cari ne ajută a reconstrui și-a împlini cu colori vii conturele istoriei noastre, însemnate de cronicari, ci totodată o operă care a avut însemnătatea ei de politică practică și au contribuit a rezolva cestiunea secularizării moșiilor mînăstirești. Atît *Buciumul*, cît și *Trompeta Carpaților* au fost la vremea lor ziare foarte mult citite, scrise fiind în graiul viu al poporului, cu acel bun-simț și cu acea bogăție de locuțiuni și figuri, cari ele abia dau un caracter curat național și propriu limbei noastre. [...] «De mortuis nil nisi bene.» Daca bărbații care ne părăsesc au partea lor de erori comună la toată suflarea omenească, cînd părăsesc arena de luptă, cată să ne aducem aminte numai de serviciile mari ce le-au adus cauzei publice și o facem aceasta cu atît mai mult, cînd vedem că acele servicii nu consistă, ca la multe din reputațiile uzurpate, din închipuirea greșită ce și-ar face-o opinia publică despre ele, ci sunt reale, adevărate, au lăsat urmări binefăcătoare ce subzistă până astăzi" („Timpul", VI, 1881, nr. 45). Lui Bolliac îi plăcea să stabilească o succesiune între „Espatriatul", „Buciumul" din Paris, cel din București și „Trompeta Carpaților" (vezi în „Trompeta Carpaților", 1872, nr. 956, 1/13 ian.). „Buciumul" apare între 15 decembrie 1862—5/17 decembrie 1864. „Trompeta Carpaților" apare între 1/13 martie 1865—18 ianuarie 1877. Din *Prospectul* publicat în primul număr din „Buciumul" reiese dorința de a continua năzuințele de la 1848. În 1863, nr. 62, reapar idei programatice, accentuîndu-se sprijinirea acțiunilor lui Cuza și lupta împotriva reacțiunii. Programul politic al ziarului este anunțat pe puncte în nr. 129 din 16 oct. 1863: „1. Tronul bazat pe democrație și ereditatea tronului este pentru noi o dogmă, este un principiu imutabil; 2. Privilegiații și privilegiile au făcut toate nenorocirile acestei țări, și vor fi combătute fără preget și fără întrerupere de către noi; 3. Oligarhia actuală este sugrumătoare oricărei prosperități a națiunii și pentru aceasta vom lupta cu toate puterile noastre spre a o desființa printr-o Constituțiune largă și eficace, care nu ne poate veni decît numai de la domnitorul Alexandru Ioan I". La apariția „Trompetei Carpaților", în programul ziarului găsim orientări noi: nu va mai cere legi noi, ci „respectarea, aplicarea francă a celor existente". După 1866, ziarul continuă să elogieze legiferarea lui Cuza. În 1872, în nr. 1022 din 15/27 oct., în ziar se publică *Statutele Asociațiunii generale a tuturor lucrătorilor din România.* Din păcate, în opinia publică ziarul s-a compromis prin campania xenofobă și șovină întreținută de Bolliac.

Denumirea „monstruoasa coaliție" a fost creată de Bolliac. El a urmărit în articolele din această perioadă cum burghezia, nu numai moșierimea, se temea de acordarea unor mai largi drepturi electorale și mai ales de reforma agrară. De aceea o parte a burgheziei legată de boierime prin interese economice comune coalizează acum cu conservatorii.

[VOTUL UNIVERSAL]

„Buciumul", I, 1863, nr. 119, 3 oct., nesemnat.

Văzînd în C. A. Rosetti, directorul ziarului „Românul" și deputat în Cameră, pe principalul promotor al alăturării unei părți din burghezie de marea boierime și de acțiunile ei reacționare, Bolliac a rupt prietenia cu acesta și a dus o campanie înverșunată împotriva sa, numind, ca în articolul de față, „Românul" „organul principal al coaliției monstruoase". Pînă la urmă, deși au fost în tabere vrăjmașe, a răzbătut, așa cum arată și Marin Bucur, „dincolo de înstrăinarea de care nici unii, nici alții nu erau vinovați, acea reacție de solidaritate de la 1848. [...] Cezar Bolliac, după anii de colaborare la «Românul» și de părăsire a acestei tribune, rămînînd credincios politicii lui Al. I. Cuza, socotit dușman al lui C. A. Rosetti și al lui I. C. Brătianu, a avut în Cameră ca susținători ai dreptului de a i se acorda o pensie viageră pe cei doi bărbați. Însuși C. A. Rosetti, după ruptura de liberalii lui I. C. Brătianu, va avea în prietenul său de odinioară — și poate din totdeauna — pe cel ce îi cînta meritele incalculabile, susținînd, de la tribuna Camerei, inițiativa parlamentară de a-i acorda un ajutor de onoare din partea națiunii" (*Introducere* la vol. *Documente inedite din arhivele franceze privitoare la români în secolul al XIX-lea*, București, Editura Academiei, 1969, p. 11—12).

Acest articol, ca și cele două ce urmează în sumarul ediției, se înscriu în lupta lui Bolliac pentru extinderea drepturilor politice prin vot universal, arma cu care socotea el că s-ar putea combate „Camera oligarhiei", cum numește Adunarea legislativă în care marea boierime păstra poziții puternice. Campania publicistică a lui Bolliac a avut răsunet atunci, făcîndu-l pe B. P. Hasdeu să i se alăture cu două articole publicate tot în „Buciumul" (*Votul universal*, în nr. 124 din 1863, și *Sofismele „Românului"*, în nr. 132 din același an).

În ceea ce privește „memoriul inedit", „testamentul politic" al lui Bălcescu, din care Bolliac dă fragmente traduse în continuarea acestui articol, facem precizarea că este vorba de scrisoarea în limba franceză a lui Bălcescu adresată din Paris lui A. C. Golescu, la 4 martie 1850. Scrisoarea este considerată de cercetători cea mai însemnată din toată corespondența lui N. Bălcescu, dar nu poate avea, așa cum afirma Bolliac, caracterul unui testament. Scrisoarea este publicată în N. Bălcescu: *Opere*, IV. *Corespondență*. Ediție critică de G. Zane, București, Editura Academiei, 1964, p. 276—284. Socotim utilă reproducerea rezumatului scrisorii alcătuit de editorul Corespondenței: „Despre prematuritatea unei istorii a revoluției românești. Originea revoluției de la 1848. Legăturile acesteia cu revoluția de la 1821. Caracterul revoluției de la 1848. Scopul revoluțiilor care vor urma: Unirea Principatelor și independența. Unirea tuturor românilor. Acțiunea comitetului revoluționar. Despre incapacitatea lui Eliade, Rosetti și Brătianu; despre I. Ghica și A. G. Golescu. Poziția sa în guvernul provizoriu. Ideile sale revoluționare. Divergențele dintre conducători. Despre lupta unor membri ai guvernului revoluționar în contra reformelor democratice. Afacerea Odobescu. Pentru votul universal și direct; în contra votului corporatist. Comisarii de propagandă. Despre «Învățătorul satului» și «Poporul suveran». De ce n-a plecat în misiune la Paris. Critica actelor locotenenței. Despre popularitate. Necesitatea organizării secrete a revoluționarilor emigrați. Pregătirea unei noi revoluții." „Buciumul" reproduce regulat, pe pagina întîi, pasajul referitoar la C. A. Rosetti și I. Brătianu, iar în n-rele 123—139 din 1863 continuă să reproducă fragmente parțiale. „Fragmente" mai sînt reproduse în același an în „Concordia", Pesta, III, nr. 86—233, 13/25 oct., și în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", Brașov, XXVI, nr. 27, 26 oct., nr. 28, 30 oct. C. D. Aricescu, care a inclus de asemenea scrisoarea în lucrarea sa *Capii revoluținii române de la 1848 judecați prin propriele lor acte*, București, 1866, afirmă că originalul acestei scrisori s-a aflat în posesia lui C. Bolliac (astăzi în Biblioteca Academiei, Mss. rom., 131, f. 32—43).

CAMERA ACTUALĂ, MUMĂ VITREGĂ

„Buciumul", I, 1863, nr. 120, 5 oct., nesemnat.

Un merit al lui Bolliac în calitate de gazetar trebuie recunoscut în avertizarea continuă pe care o făcea asupra restabilirii regimului regulamentar după 1848.

MOZAICUL COALIȚIUNII

„Buciumul", I, 1863, nr. 121, 6 oct., nesemnat.

„Boliac era, în bună parte, mai aproape acum de năzuințele acelei părți din mica boierime care se desprinsese încă dinainte de 1840 de sub influența politică a marilor boieri, luptase împotriva acestora, însușindu-și în focul luptei ideologia revoluționară a categoriilor sociale în care burghezia își căuta aliați, mergînd uneori pînă la poziții ideologice destul de avansate" — arată Ovidiu Papadima — și mai departe face cuvenitele delimitări: „Pe pozițiile ideologice revoluționare ale anilor 1847—1848, Boliac nu a putut rămîne, deși se referă mereu la ele, deși vorbește mereu de ele și de prietenii lui ca despre executorii testamentari ai revoluției de la 1848 [...]. Mai tîrziu, cînd burghezia românească — de care Boliac își va lega încet, încet în mod strîns soarta, fără a se identifica complet cu ea, păstrînd încă mult din mentalitatea elementelor mai înaintate ale micii boierimi, dintre care n-a uitat niciodată că face parte —, cînd tînărul capitalism românesc va începe să se consolideze și va iniția lupta cu capitalismul străin, cerînd legi protecționiste și provocînd agitații xenofobe și șovine, Boliac va fi pe aceeași linie ideologică și politică cu această burghezie". Și în altă parte, tot Ovidiu Papadima precizează: „Boliac se integrează în atitudinea acelei părți din burghezie care voia să apere prin măsuri de stat începuturile capitalului național. De aceea, promite că va deplasa accentul ideologic, în ziarul său, de pe social pe național, adică în sensul dorințelor acestei burghezii și ale acelora care mergeau pe același drum cu ea. În felul acesta însă — deși se proclamă încă necontenit drept un credincios patruzecioptist —, Boliac se îndepărta, în realitate, din nefericire, foarte mult de revendicările eminamente sociale ale revoluției românești de la 1848".

Lui George Munteanu i se pare o denaturare a activității publicistice și politice a lui Bolliac situarea ei pe pozițiile burgheziei, pentru că autorul luptă și în această ultimă perioadă a vieții sale pentru realizarea unora din revendicările programului de la 1848, în timp ce burghezia românească părăsise total acest program. Bolliac rămăsese un democrat, în timp ce burghezia devenise reacționară. De aceea George Munteanu consideră activitatea lui Bolliac, „cu excepția unor erori", e vorba tot de campania șovină din anii 1866 încolo, drept o activitate confirmînd o „poziție care, în acea fază de reflux al mișcării revoluționare, rămînea *cea mai înaintată*, pînă la apariția mișcării muncitorești".

În sfîrșit, în această chestiune Paul Cornea este în consens cu Ovidiu Papadima, arătînd cum, de la revendicarea socială și chiar îmbrățișarea extremismului de stînga, după 1857 Bolliac se fixează „în tiparele unui liberalism contradictoriu, atît în bine, cît și în rău, avînd ca trăsătură distinctivă, pe de o parte, opoziția față de coaliția burghezo-moșierească și invocarea ascendenței pașoptiste, pe de alta, teama de revoluție socială și acceptarea cu genuflexiune a monarhiei prusace".

[LEGEA RURALĂ]

„Buciumul", II, 1864, nr. 210, 5 apr., nesemnat.

La 12 octombrie 1863 se formează guvernul condus de Mihail Kogălniceanu, care în martie 1864 înfățișează Adunării proiectul legii rurale. Discuția ei a fost tergiversată pînă la 14/26 august, cînd, după lovitura de stat din 2 mai 1864, domnitorul Cuza a promulgat decretul pentru reforma agrară. Bolliac urmărește cu mare interes evenimentele legate de această reformă. Cu trei numere în urmă (nr. 207) „Buciumul" scrie: „Ieri s-a depus pe biuroul Camerei de către primul ministru legea rurală, legea cea mai mare din toate legile, legea prin care tot românul plugar are să devină proprietar, are să devină liber pe munca și brațele sale, liber a munci pentru dînsul, liber dintr-o sclavie seculară".

„Aprobînd cu entuziasm această legiuire, în fond burgheză, Boliac se așeza pe punctul de vedere al burgheziei, sprijinind cu fermitate acest pas înainte în dezvoltarea capitalistă a României, adică un progres incontestabil pentru statul român de atunci. Însă Boliac nu și-a dat seama, în primul moment, că tocmai acest caracter al legii o împiedica să rezolve problema rurală în sensul dorințelor de veacuri ale țărănimii" (Ovidiu Papadima).

Interesant este că „Buciumul", în numărul său de a doua zi după lovitura de stat a lui Cuza (1864, nr. 225, 3/15 mai), pu-

blică un *Cîntec vechi național — 2 Mai*, un blestem adresat ciocoilor, cu mențiunea că el a circulat în Dealul Mitropoliei în ziua loviturii de stat :

„Dă-le, Doamne, bani mai mulți,
Săracii de noi,
Să treacă iarăși prin munți,
Săracii de noi.
Să treacă-n țara nemțească,
Săracii de noi,
Banii să și-i cheltuiască,
Săracii de noi,
Cu toți să se prăpădească."

[APLICAREA LEGILOR]

„Buciumul", II, 1864, nr. 297, 20 oct.

Ovidiu Papadima consideră că în acest articol, „solemn și combativ totodată", autorul „ajunge să definească, justițiar și necruțător — cu o claritate clasică — atitudinea vîrfurilor burgheziei de pretutindeni în secolul al XIX-lea, egoismul cu care căuta să speculeze doar în folosul ei generoasele principii proclamate în focul revoluției franceze din 1789".

INSTRUCȚIUNEA ȘI IARĂȘI INSTRUCȚIUNEA !

„Trompeta Carpaților", I (III), 1865, nr. 49 (366), 5/17 sept., nesemnat.

În mai multe direcții își propunea Bolliac sprijinirea eforturilor domnitorului Cuza : secularizarea averilor mănăstirești, votul universal, împroprietărirea țăranilor cu despăgubire, cărora li se adăuga legea instrucțiunii obligatorii pentru toți românii, chestiune de care se vorbește și anterior în „Buciumul". Domnitorul Cuza a introdus prin lege, din 1864, învățămîntul

primar obligatoriu, dar organizarea acestuia lăsa încă mult de dorit. De la 14 iunie 1865, în fruntea guvernului era din nou prietenul său N. Crețulescu, căruia Bolliac i se adresează în acest articol.

Ovidia Babu-Buznea consideră că Bolliac face legătura între gîndirea lui Russo și Eminescu, prin convingerile sale ideologice, ce încorporează concepția culturală și politică despre prezentul și trecutul țării, ca și despre raportul dintre ele. Citind articolul de față, autoarea arată : „Alarmat de condițiile blamate și de Russo ale «semibarbariei» prezentului, generate de pseudooccidentalizarea noastră, Bolliac va reclama cu patetismul lui Eminescu de mai tîrziu soluționarea crizei, subliniind necesitatea instrucțiunii pentru educația unei națiuni care altfel nu are cum înțelege veritabilele probleme ale progresului".

DOMNULUI ION BRĂTIANU LA PARIS

„Trompeta Carpaților", IV, 1866, nr. 12 (406), 24 febr./8 martie.

Face parte dintr-o serie de scrisori deschise, semnate toate „Direcțiunea ziarului «Trompeta Carpaților»", și care continuă în mai multe numere ale ziarului (vezi și scrisoarea următoare din sumarul acestei ediții). Ion Brătianu a fost încă din iunie 1865, alături de alți fruntași liberali și conservatori, printre care C. A. Rosetti, A. Panu, C. Brăiloiu, Dim. Ghica, în grupul celor ce voiau întronarea unui principe străin. La 11 februarie 1866, Cuza fu silit să semneze actul de abdicare. Bolliac, după propria-i mărturisire, „respinge pe om pentru păcatele sale", dar susține în continuare legiferările din timpul lui Cuza. El se declară atunci împotriva aducerii pe tron a lui Carol de Hohenzollern.

A PATRA SCRISOARE CONFIDENȚIALĂ D-LUI IOAN BRĂTIANU LA PARIS

„Trompeta Carpaților", IV, 1866, nr. 410, 22 martie.

„Abordînd problema occidentalizării, Bolliac pune ideea de «civilizație» într-un raport direct cu «specificul național», și nu

— în mod limitat — cu progresul strict material [...]. Bolliac spune un *nu* categoric civilizației fără naționalitate, civilizației cosmopolite [...]. Continuînd direcția lui Kogălniceanu care pleda pentru o «literatură națională» și o «istorie națională», Bolliac extinde principiul naționalității la sfera politicii reclamînd o «politică națională proprie», mergînd pînă la a pretinde «tradițiuni în guvern»" (Ovidia Babu-Buznea).

ÎMPĂMÎNTENIREA PRINCIPELUI DE HOHENZOLLERN

„Trompeta Carpaților", IV, 1866, nr. 419, 10 mai.

Ca și *Unirea și principe străin, Nu are deloc a face Unirea cu principele străin,* publicate ceva mai înainte în acest ziar (nr. 414 din 13 aprilie și, respectiv, nr. 418 din 6 mai), articolul de față face parte din campania împotriva venirii pe tron a lui Carol de Hohenzollern. După înscăunarea lui Carol, Bolliac nu se mai manifestă ca antidinastic, concentrînd din nou atacurile sale împotriva „monstruoasei coaliții". Ba chiar are momente cînd închină tirade în favoarea monarhiei.

LEGILE ȘI MINIȘTRII

„Trompeta Carpaților", IV, 1866, nr. 450, 13 sept., nesemnat.

Campanie ziaristică, deoarece se mai publicase, cu cîteva luni înainte, un articol cu același titlu, nesemnat (vezi „Trompeta Carpaților", IV, 1866, nr. 423, 27 mai).

Corespunde poziției politice de acum a autorului în ceea ce privește legalitatea și combaterea arbitrariului. În această vreme Bolliac este preocupat să reintre în viața politică, să fie ales deputat și să formeze o grupare politică „de centru".

LIBERTATEA

„Trompeta Carpaților", V, 1867, n-rele 530, 6/18 iulie, 536, 27 iulie/10 aug., nesemnat.

Asigurarea libertăților publice și individuale făcea parte de asemenea din programul lui Bolliac din această perioadă.

ÎNVĂȚĂMÎNTUL PUBLIC

„Trompeta Carpaților", V, 1867, nr. 536, 27 iulie/10 aug., nesemnat.

După ce arată că Russo ne apare ca unul din cele mai robuste și înverșunate spirite critice care se opun procesului de artificializare a limbii, Ovidia Babu-Buznea se ocupă și de acest articol al lui Bolliac: „Catastrofa semnalată de Russo este ireversibilă și Bolliac îi dă expresie într-un conținut și stil care anunță ziaristica lui Eminescu: «Deja limba orașelor, limba guvernului, limba jurnalelor nu o mai înțelege poporul; s-au creat două limbe. Poporul a rămas în urmă. El nu citește nimic, nici chiar cărți sînte; se îndobitocește, prin urmare. Îndobitocirea nu va face nici fericirea, nici mărirea națiunii...»".

CEVA ASUPRA SITUAȚIUNEI

„Trompeta Carpaților", VI, 1868, nr. 612, 7/19 martie, nesemnat.

Articol de opoziție violentă față de guvernul liberal al lui Nicolae Golescu. Era o perioadă de frecvente conflicte între bătăiosul gazetar și guvern, pe de o parte, prin piedicile ce i se puneau în alegeri, iar pe de alta, prin procesele ce se intentau ziarului. De altfel iată cum dezminte ziarul zvonul încetării apariției sale: „Ea [gazeta] nu se ține de la cutare domnie sau de la cutare minister, încît, cînd va cădea cutare domnie, cînd va cădea cutare minister, să înceteze și ea. Ea se ține prin concursul gratuit ce-i dă condeiele cele mai ilustre ale României, prin dorințele animelor celor în adevăr patriotice și prin banii ce-i dau abonații ei..." („Trompeta Carpaților", VI, 1868, nr. 623).

IDEELE ȘI OAMENII DIN 1848 ȘI CEI ASTĂZI LA PUTERE

„Trompeta Carpaților", VI, 1868, nr. 615, 14/26 martie, nesemnat.

Aceeași combatere a guvernului lui Nicolae Golescu. Din confruntarea ideilor de la 1848 cu aplicarea lor, Bolliac a făcut un procedeu obișnuit și frecvent în ziaristica sa. Semnînd o scrisoare către propriul său ziar în legătură cu nemulțumirile lui N. B. Locusteanu de a i se fi tăiat cîteva rînduri dintr-un articol, Bolliac precizează : „Parlamentarismul acela care încîntă pre d. Locusteanu, mie-mi face disonanța cea mai dezgustătoare, pre lîngă răpăitul bicelor pre spetele poporului de țară, pre lîngă vexațiunile cele mai revoltante ce se fac acestui popor la care maistrii de teorii constituționale și de fraze oratoriale n-au permis să ajungă, de temere că un popor cult și cu conștiința de constituționalismul care se sforăie în adunări ar cere socoteală celor mai vorbitori de prin guverne și adunări dacă *realitatea*, dacă *practica* este în conformitate cu teoriile" („Trompeta Carpaților", IX, 1871, nr. 894, 25 febr./9 martie).

IARĂ SE IVEȘTE COALIȚIUNEA

„Trompeta Carpaților", VII, 1869, nr. 761, 18/30 sept., nesemnat.

În această perioadă era un guvern de centru, condus de Dimitrie Ghica, cu M. Kogălniceanu la Interne, căruia Bolliac înțelege să-i acorde sprijin. Dar pentru că opoziția liberală se agita și intenționa o înțelegere cu conservatorii, Bolliac previne asupra reapariției coalițiunii.

CAMARILA

„Trompeta Carpaților", VII, 1869, nr. 779, 23 nov./4 dec., nesemnat.

Ovidiu Papadima atrage atenția asupra acestui articol în care autorul „știe să apese vîrful gros al unui creion satiric dur. [...] Totul — servilismul și aroganța, sinceritatea cinică și ipocrizia cea mai lașă — e prins în mișcare, fără nici o calificare directă, și portretul curteanului abject se încheagă firesc și exemplar".

Pamfletul lui Bolliac își poate găsi un loc exemplar într-o istorie a pamfletului românesc.

POLITICA NOASTRĂ

„Trompeta Carpaților", XIII, 1875, nr. 1216, 14 sept.

Bolliac spune că nu mai face imputări „celor de astăzi la putere", adică guvernului Lascăr Catargiu dintre 1871—1876, pentru că s-a îndreptat la un moment dat spre conservatorii lui Lascăr Catargiu, crezînd că astfel își poate continua consecventa sa adversitate față de liberali. Bineînțeles că aceasta contravenea vechii sale poziții de gazetar și reprezenta o încălcare a principiilor declarate anterior. De altfel acest guvern cunoaște și protestele lui Bolliac, atît în Cameră, unde era acum deputat, cît și în ziarul său, cu privire tot la aplicarea legii rurale și mai ales la convenția economică cu Austro-Ungaria. Guvernarea lui Lascăr Catargiu a modificat legea învoielilor agricole, făcînd-o și mai apăsătoare pentru țărani. Bolliac alarmase opinia publică asupra stării țăranilor, ce nu corespundea deloc speranțelor puse în adoptarea legii rurale din 1864. Iată de ce în 1870, la începutul anului, deschizînd perspectiva programei gazetei sale, înscrie din nou problema țărănească, deoarece, spune Bolliac, „poporul agricol, care este baza și singura tărie a statului român, sufere astăzi mai mult de pre cît suferea sub Regulamentul organic" („Trompeta Carpaților", VIII, 1870, 1/13 ian.).

[DESPRE CONSTITUȚIE]

„Trompeta Carpaților", XIV, 1876, nr. 1246, 18 aprilie, nesemnat. Apare la rubrica „Revista politică", fără titlu.

Ziarul lui Bolliac mai apare pînă la începutul anului 1877, deoarece în ianuarie a acestui an scriitorul se îmbolnăvește grav. Momentul marchează sfîrșitul unei munci gazetărești enorme, depuse la propriile ziare începînd cu 1863. O caracterizare generală a acestei activități o găsim formulată de Ovidiu Papadima : „Cu toată rămînerea lui în urmă față de pozițiile ideologice atît de avansate pe care le ocupase în anii 1842—1848, cu toate greșelile lui uneori grave, provocate prin orientarea lui xenofobă și șovină de mai tîrziu, publicistica sa mai are încă

și multe aspecte progresiste în raport cu atmosfera generală a țării, a presei și a culturii românești în ajunul anului 1881 [...]. Totuși să nu se uite că, în toată această activitate a rămas și ceva din sufletul și din gîndirea lui de altădată — și în primul rînd calda lui dragoste pentru țărănimea săracă și muncitoare, dragoste pe care n-a dezmințit-o niciodată, ori de cîte ori a fost nevoie să sară în apărarea acestor mari chinuiți ai poporului nostru."

Surprinzînd la Bolliac mai multe exemple de abandonare a vechilor poziții și flexibilitatea convingerilor sale, Paul Cornea le dă o explicație pe care o găsim foarte întemeiată: „Aceste fluctuații, ezitări și involuții, explicabile și prin temperamentul impulsiv al scriitorului și prin conjuncturile trecătoare ale practicii ziaristice, exprimă totuși ceva mai mult decît un moment subiectiv; traiectoria lui Bolliac reflectă, în esență, traiectoria aripii stîngi a pașoptismului; ea e vizibilă și în cazul unor oameni ca D. Brătianu, C. A. Rosetti, Al. G. Golescu. Nici unul dintre fruntașii aripii stîngi n-a reușit să elaboreze teoretic problemele noii epoci de după Unire. Ei au reacționat onest, dar ineficace și demodat, la cerințele unei societăți în rapidă transformare, dominată de o burghezie rapace, pusă pe îmbogățire fără scrupule. Încercînd să-și adapteze concepțiile la împrejurările noi, au pierdut din elevația și avîntul democratic al inspirației pașoptiste, fără a reuși să găsească un remediu salutar, capabil să întrunească sufragiul maselor". Tot Paul Cornea atrage atenția că opoziția lor deschisă cu partidele de guvernămînt era mai mult pe chestiuni de metodă decît de principii.

ARHEOLOGIE

EXCURSIUNE ARHEOLOGICĂ DIN ANUL 1869

Apare la rubrica „Arheologia", ca raport către ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, în „Trompeta Carpaților", VII, 1869, nr. 758, 8/20 sept. Reprodus în broșură cu noul titlu în

București, Typ. Națională, 1869. Difuzarea broșurii este anunțată în „Trompeta Carpaților" abia în 26 sept./8 oct. 1871.

Preocupările arheologice ale lui Bolliac încep timpuriu. În 1845 face o călătorie ce urmează mai întîi malul Dunării și apoi regiunile subcarpatice dintre Pitești, Curtea-de-Argeș, Cîmpulung, Tîrgoviște, Băicoi, Cîmpina, al cărei reportaj este *Din itinerarul d.Bolliac*, apărut în „Curier românesc", XVII, 1845, n-rele 56—61, 85—86, 89—95, și 1846, nr. 1. În acești ani deprinde studiul arheologiei de la generalul Mavru, pasionat cercetător al antichităților. O aprofundare a studiilor arheologice și numismatice s-ar putea să se fi produs în vremea exilului la Paris, între 1850—1857. În 1858 scrie primele articole de specialitate în „Naționalul" și „Românul". În 1861, publicîndu-și rapoartele sub titlul *Cercetări prin monastiri* („Românul", V, 1861, n-rele 242, 30 aug., și 246, 3 sept.), arată rosturile preocupărilor sale: „Cînd m-am întors în patrie din exilul meu, am venit cu ideea d-a lucra și eu, după putință, pentru ca patria mea să se facă cunoscută lumii științifice, spre a se putea număra de această lume între țările cele clasice ale antichității și să-și ia locul ce merită între aceste țări". Bolliac este numit președinte al Comitetului arheologic din București în iunie 1869, după moartea generalului Mavru.

Cercetarea vestigiilor dacice a ocupat un loc central în activitatea lui Bolliac. În 1856, la Paris, în lucrarea sa *Topographie de la Roumanie*, el folosește în primul rînd evocarea dacilor. În „Românul", 1858, n-rele 55, 14/26 iulie, 58, 24 iulie/5 aug., publică studiul *Despre daci*. „În condițiile regalității tezei romanității noastre, unanim îmbrățișate — scrie Ovidia Babu-Buznea, cercetătoare a dacismului în conștiința romanticilor noștri — Bolliac începe opera de «convingere» a opiniei publice prin evocarea elementului dac — ca singurul și cel mai vechi prin care ne putem conecta la valorile clasice ale culturii universale". Autorul republică studiul *Despre daci*, adăugîndu-i părți noi, dar lăsîndu-l tot neterminat, în „Buciumul", I, 1862, nr. 1, 15 dec.; 1863, nr. 2, 1 ian.; nr. 3, 5 ian.; nr. 4, 9 ian.; nr. 5, 12 ian.; nr. 6, 16 ian. Importanța articolului ne determină să citām o parte din el:

„Istoria este una, și cînd nu este una, nu mai este Istorie. În orice timp ea cată să fie aceeași și nu se poate mlădia la cererile împregiurărilor, la cererile politicei și la ale diploma-

ției. Istoria este Veritatea, și Veritatea este Dumnezeu ; n-are nimic d-amestec cu mizeriile de zi.

Cînd o națiune simte necesitatea să se convingă de unde a purces, prin ce a trecut și unde se află, spre a avea conștiință de sine și spre a putea face o carte a ființei sale, pe care să o lege a se transmite generațiilor ei, atunci națiunea aceea dă cea mai puternică probă de maturitate ; și ca matură, are nevoie, la fapta ce-și propune, mai mult de documente decît de teorii și narațiuni. Teoriile și narațiunile sunt lustrul ce se dă materiei, și cînd materia lipsește lustrul n-are pe ce sta.

Numai din capul lui domnul Joe însă a ieșit o Minervă perfectă ; numai o carte a ieșit perfectă din facerea ei ; pentru că numai o carte este făcută de mîna lui Dumnezeu : cartea lumii. Toate celelalte cărți ale națiunilor sunt făcute de oameni, sunt imperfecte ; și meritul celor mai bune este a fi perfectibile. Numai acele cărți de Istorie sunt perfectibile al cărora fond este Veritatea.

Documentele ce ne dau fondul și concur la perfecțiunea istoriei, a cărții unei națiuni, sunt de trei feluri : scrise, spuse și naturale. Numai din adunarea, compararea și combinarea astor documente vom putea face și noi istoria noastră, cartea națiunei noastre. [...]

Cosmogonia noastră n-are nimic nenobil ca să ne sfiim a o dezvăli. Nobleța noastră este veche ca pămîntul. Cartea neamurilor ne-a dat un fiu al lui Noe de fondator ; părinții bisericii au pus raiul pămîntesc la noi ; Omir și-a luat eroi de la noi ; Esiod și-a început lumea și cu noi ; Pindar ne-a cîntat. Am produs zei timpilor primitivi, eroi timpilor eroici, și timpilor istorici regi ca Sarmis și ca Decebal, împărați ca Maximin și ca Decie și bărbați mari ca Anacarsis și ca Abaris. Dionis, Oziris, Ercule s-au preîmblat și au locuit cu noi. Marț s-a născut la noi, Diana și-a ales domenul la noi, Esculap a vindecat multă lume în țara noastră, și Orfeu și-a cîntat mult timp pe Euridice la izvoarele gîrlilor noastre ; *Metamorfozele* au fost și pe la noi, și am suferit și noi de imprudința lui Faeton.

Ne sfiim că daca vom sfredeli trecutul mai înainte de Traian vom da peste daci și s-a ivi atunci vreo picătură de sînge dac în vinele noastre ! [...] Dacii au fost și ei o națiune mare și tare, după cum ne spun istoricii lui Ciru, ai lui Darie, ai lui Alexandru, ai lui Lisimac și chiar ai lui Traian. Au avut o religiune sublimă, bazată pe nemurirea sufletului, pe cînd grecii

și romanii putrezeau în materialismul cel mai nenobil ; aveau legi drepte, bazate pe libertate, pe cînd grecii aveau iloți, și romanii sclavi, circuri și gladiatori ; aveau o limbă în care Ovid a putut să scrie un poem lung ca acelea ce avea el obicei să facă, și în care Abaris preda științe exacte și metafizice ; au fost din cei dintîi populi ce au priimit cristianismul, care se acorda foarte cu principiile religiunei lor ; aveau și ei arte, meșteșuguri, se îmbrăcau bine, erau bine armați, băteau monetă în metaluri prețioase, pe cînd germanii și alte națiuni nici că visau de monete, și pe cînd romanii nu băteau decît ași grosolani de aramă ; și în sfîrșit aveau și ei boieri foarte mari, aveau o nobleță care se suia pînă da mîna cu soarele.

Pe Coloana Traiană vedem pe Traian însuși conducînd femeile și copiii dacilor la loc de siguranță, și panigiriștii lui îi înalță mult umanitatea cu care s-a purtat în Dacia. În mulțimea inscripțiunilor și pe mulțimea medaliilor ce a ocazionat concuista dacă, cea mai mare concuistă a romanilor, vedem : *Dacia biruită, Dacia învinsă, Dacia supusă, Dacia provincie*, nicăirea însă : *Dacia desființată*. Autorii ne spun că Traian a trecut mulți daci dincolo de Dunăre în Mesia, că a adus multe și mari colonii în Dacia, că venirea astor colonii romane în Dacia s-a urmat mai doi seculi după Traian ; dar vedem că în Dacia au rămas și municipiuri respectate cari s-au cîrmuit cu legile lor indigene ; vedem că dacii s-au mai mișcat de multe ori și s-au cercat de multe ori să-și scuture jugul roman ; vedem că Marc Aureliu, în memoarurile lui de cînd era tînăr, ne păstrează un lung discurs pronunțat de un dac în Senatul roman. [...]

Noi, romanii, ne-am amestecat cu noi, dacii, costumul, plugul, moara și arhitectura ș-am adoptat noi, cei dintîi, de la noi, cei din urmă, spăimîntătoarea *arpi* (coasa), ai căreia inventori suntem noi, cei din urmă. Văzut-a cineva din cititorii acestui articul vreo ceată de români în munții Abrudului în iarna din 48—49 armați cu coasele în coade scurte și drepte ? Uite-se acela pe reliefurile Coloanei Traiane și spuie în conștiință de a mai rămas ceva dac la români.

Cu toate astea sîntem romani căci am venit peste daci ca biruitori, le-am impus limba, religiunea și instituțiunile romane, adoptînd și noi de la dînșii, fără voia noastră, printr-un contact neîntrerupt și prin legăturile de familii, multe dintr-ale lor.[...]

În numele de roman s-au absorbit toate gintele ce au fost între daci și între coloniile legioanelor romane în Dacia, pre-

cum s-au absorbit și chiar în Italia în ast nume încîntător latinii, etruscii, samniții, volscii, sabinii, campanienii, marsii etc., și noi nu cunoaștem nici gintele din Dacia, nici pe cele din Italia decît de la capătul lor de sfîrșire, și prin organul dușmanilor lor, prin organul absorbitorilor lor, prin organul romanilor.

Romanii au fuzionat în legioane și în colonii toate aste ginte diferite; și celor din Italia au lăsat *provincia* Italia întreagă, și celor din Dacia au lăsat *provincia* Dacia întreagă. Numele de provincie și de colonie nu era deloc umilitor; sub Comod, însăși urbea Roma a purtat numele de colonie. Deși provincia Italia avea privilegiuri mari, dar și Dacia se bucura de aceleași privilegiuri; Pandectele ne spun că Dacia se bucura de *dreptul italic*; și prin urmare, dacii, afară de cei cari trăiau în municipii autonome, se bucurau de același drept cu italianii în genere.

Pînă cînd egoismul provincial va subdiviza, de bună voia sa, aste două surori, România și Italia, în român, moldovan etc., în sicilian, neapolitan, roman, piemontez etc., nu vom da probă că ne conformăm testamentului roman; nu vom da probă că am moștenit spiritul roman; și pentru că, cum am mai zis, romanii n-au fost o națiune, ci numai un spirit roman, vom proba din contra, urmînd acest sistem, că nu mai avem nimic roman în noi.

Să vedem acum daca dacii, cari nu mai au alți urmași decît pe noi, deși nu purtăm numele lor, au fost o națiune barbară care ar trebui să ne facă a ne sfii să mărturisim c-a mai rămas ceva dac în noi."

Partea a II-a a articolului este dedicată argumentelor istorice, avînd în sumar: *Timpii primitivi; Cei dintîi locuitori ai României; Daoi sau dai pămînteni deveniți daci sunt același cu geții, tiras-geții, masa-geții sau mesta-geții grecilor în genere și cu misii lui Omer; Pelasgii; Primele colonii grece; Invaziunea himbrilor; Celții, goana lor de către daci și tribii ce au rămas dintr-înșii în Dacia.* Partea a III-a cuprinde: *Țări ale Mării Negre puțin cunoscute de cei vechi; Mărginile și întinderea Sciții-Mici; Rîurile țării getice: Ister, Tyras, Tiarantul, Araras, Paras, Naparis, Ordessus, Marisus; Pozițiunea geografică a geților și a dacilor: Deșertul geților, Mocirlele Micii-Sciții, Insulile și gurile Dunării; Istropolis Balatis Tomi, Ermonac, Fiusea etc., Triballi, Bessi etc.; Pămînt, climă, temperatură a*

țării geților. În sfîrșit, partea a IV-a, neterminată, anunță în sumar: *Obiceiuri, moravuri, religie și guvern al geților și dacilor; Adunări naționale, Sacrificii lui Mars; Ercul și Skitea, Abaris, Ghicitori (Devins); Geții păstori, plugari și rezbelnici; Comunitate de stări, femei și copii; Capnobații; Zamolxis, Anacarsis și Sciles; Caracterul național al geților și dacilor; Troglodiții; Vestminte și arme ale geților.*

În 1869 Bolliac a făcut explorări împreună cu Odobescu, cu care mai tîrziu, în 1872—1873, duce o polemică. Odobescu formulase critici privitoare la metodele lipsite de rigoare științifică ale lui Bolliac, după ce acesta publicase *Raportul către membrii Comitetului arheologic din București* („Trompeta Carpaților", X, 1872, nr. 1010, 20 aug./1 sept.). Într-adevăr, Bolliac manifesta deseori ușurință în caracterizarea obiectelor pe care le descoperea și în formularea concluziilor. *Fumuri archeologice scornite din lulele preistorice de un om care nu fumează* de Odobescu (publicat mai întîi în „Columna lui Traian", IV, 1873, nr. 4, 15 febr., și apoi în broșură în același an) este prilejuit de articolul lui Bolliac *Uzul fumatului din timpii preistorici* („Trompeta Carpaților", XI, 1873, nr. 1045, 4/16 febr.). Iată cîteva fragmente din articolul lui Odobescu:

„Știm deocamdată atît de puțin asupra vechilor locuitori ai țărei noastre, am dobîndit încă, prin a noastră proprie lucrare, așa de puține cunoștințe despre antichitățile naționale, ne-am cîștigat pînă acum așa puțină credință în cercurile științifice ale lumii civilizate, încît, zău, nu s-ar prea cădea să ne mîncăm de îndată acea brumă de credință, cum zice românul, prin emiterea unor ipoteze de o natură mai mult sau mai puțin fantastică, care nu pot să provoace decît un zîmbet ironic pe buzele adevăraților oameni de știință.

Această cugetare a fost din nou deșteptată în mine mai deunăzi citind în *Trompeta Carpaților* din 4/16 fevruarie (no. 1045, anul XI), încă un articol, sub rubrica: *Archeologia*, subscris de d-l Cezar Bolliac. Într-însul e vorba de *Uzul fumatului din timpii preistorici*, și eruditul președinte al Comitetului nostru archeologic ne spune că Pomponiu Mela, acel geograf spaniol ce scria latinește cu 60 ori 70 de ani înaintea concuistei Daciei de către Traian, «atribuie *numai* tracilor celor vechi uzul fumatului»; apoi adaoge că: «dacii, ale căror obiceiuri urmează să fi fost mai aceleași cu ale vechilor traci, *nu mai este îndoială* că fumau, că fumau din lulea prin vreun fel de țeve

subţiri care n-au putut să reziste pînă la noi» ; în fine ne arată că d-lui a găsit însuşi pînă acum, «printre vase şi cioburi de vase prestorice», în trei localităţi diferite, la Vădastra din Romanaţi, la Hunia de lîngă Calafat şi la Piscu-Crăsani de pe Ialomiţa, trei lulele de lut negru, care sunt leite-poreclite «lulele româneşti» !

Iată o frumoasă descoperire archeologică, şi cînd un om ca d-l Bolliac o întemeiază pe carte latinească, pasă de nu te minuna !

La noi lumea nu se prea ocupă de archeologie, şi prin urmare poate cu înlesnire să crează în erudiţiunea oricui. De ce însă noi, daca în adevăr ne taie capul şi daca ne interesăm la starea de cultură a compatrioţilor noştri, de ce să ne facem o glumă din mijloacele ce avem pentru a-i instrui ? De ce să nu tratăm ştiinţa cu seriozitatea ce i se cade şi să n-o prezentăm, precît ne dă mîna, subt aspectul ei cel adevărat şi respectabil, atît publicului român, care poate avea o naivă încredere în noi, cît şi străinilor cari ne judică cu mai multă justeţă, dar şi cu mai puţină îngăduială ?

Eu crez că aceste idei ar trebui să călăuzească pe toţi aceia cari, cu pana sau cu limba, vor să contribuie la lăţirea cunoştinţelor de orice natură printre poporul român, sau să răsoîndească prin străinătate noţiuni ştiinţifice despre patria noastră.

Cu această învăţătură aş vrea doară să se aleagă binevoitorul cititor din paginele ce-i stau dinainte.

Restul e numai fum ![...]

Daca barbarii lui Apolodor sunt tot aceia cu masageţii şi sciţii lui Erodot, cu cabnobaţii meşi ai lui Strabon, cu tracii lui Pomponiu Mela şi ai falsului Plutarc, apoi trebuie să recunoaştem că toate popoarele Sciţiei au practicat fumigaţiuni de dferite specii, cu scopul, unele d-a se înveseli dupe masă, spre a cînta şi a juca ; altele, spre a adormi ; altele, spre a-şi întreţine sănătatea. În primul caz, ei sorbeau fum de cînipă, în al doilea abur de şovîrf, în ultimul, în fine, se afumau cu pîrleală de săbiuţă.

Dar toţi scriitorii vechi cari ne-au păstrat tradiţiunea acestui uz, ne afirmă totdodată că barbarii aruncau d-a dreptul pe foc plantele afumătoare şi le absorbeau mirosul, stînd în preajma focului. Nicăieri dar nu e vorbă de pipe şi de lulele.

Prin urmare, chiar d-am voi, spre a face plăcere d-lui Bolliac, să recunoaştem că şi dacii fumau ca tracii lui Pomponiu Mela, apoi tot n-am avea de unde scoate că «ei fumau din lulea».[...]

Iuliu Cezar n-a aflat pe gali şi pe bretoni fumind ; Tacit nu auzise că pe atunci germanii să fi stat cu pipa atîrnată de buză.

Permită-ne dar şi d-l Bolliac a crede că nici Traian n-ar fi păţit atîtea nevoi spre a înfrînge pe daci, dacă i-ar fi găsit scărpinindu-se în cap cu luleaua în gură sau trăgînd cu tabiet din narghilea. [...]

Ochiul nedeprins a deosebi diferenţele ce există în formele şi în ornamentele care adesea — şi mai ales pentru timpii foarte depărtaţi — caracteriză singure producţiunile feluritelor epoce şi popoare, vede uniformitate, ba chiar identitate, în obiecte ce n-au alt raport între ele decît analogia materiei şi poate o asemuire în destinaţiunea lor.

Teamă-mi e că aşa păţeşte şi d-l Bolliac, cînd confundă diversele specii de vase barbare, ce d-lui a avut imensul merit de a descoperi în aceşti din urmă ani, în mai multe localităţi ale ţărei.

Daca, pe lîngă acea preţioasă ardoare ce d-lui depune în dezgroparea şi adunarea antichităţilor patriei, ar fi avut şi timpul de a consulta scrierile ce, prin alte ţări, au tratat materii analoage ; daca ochiul d-lui ar voi să se deprinză cu preţuirea caracterelor plastice ale obiectelor descoperite şi ale ornamentelor ce le decoră, negreşit că acea negură ce-l face a vedea identitate între vase ca cele de la Piscu-Crăsani şi cele de la Vădastra, spre exemplu, ar pieri şi pentru d-lui, şi archeologia noastră preistorică sau barbară ar păşi cu urme mai rapezi spre o clasificare raţională, care ne-ar conduce la domirirea multor punturi îndoioase ale etnologiei antice a României.

Fie-ne dar permis, la sfîrşitul acestor neprecugetate rînduri, pe care le-am scris limpezi de orice amărăciune, fie-ne, zicem, permis a ruga pe autorul articolului despre *Uzul fumatului în timpii preistorici* ca, de vreme ce d-lui a întreprins, cu o aşa lăudabilă şi fericită stăruinţă, dezgroparea de sub pămînt a antichităţilor noastre barbare, şi dacă în adevăr doreşte ca pana d-sale să fie tot atît de folositoare archeologiei naţionale ca şi săpăturile ce d-lui execută, atunci să binevoiască a urmări cu tot pozitivismul şi cu toată răbdarea ce le reclamă asemenea pămînteşti lucrări şi să se ferească de a se avînta aşa des prin regiunile închipuirii, purtat bunăoară de fumurile archeologice ce pot ieşi din lulele preistorice".

Autorul încriminat răspunde în „Trompeta Carpaţilor", XI, 1873, nr. 1054, 11/23 martie, sub titlul rubricii „Archeologia":

„Ţin minte lectorii noştri, poate, că acum vro patru săptămîni, am scris un articul asupra ideii că oamenii în Dacia ar fi fumat din cea mai adîncă vechime, idee care mi-a venit din aflarea repetată a unor instrumente de pămînt negru, găsite în olăria preistorică, şi căror instrumente n-am putut da alt nume decît *lulele*, şi nici că au putut servi la altceva decît spre fumat, rezemîndu-mi ipoteza şi pre spusele lui Pomponiu Mela că tracii fumau sau aspirau fumuri îmbătătoare.

D. Odobescu, care m-a rugat foarte mult să-i permit a desemna două din aceste lulele — pre care le aveam la expoziţiune, şi pentru care scop adusese acolo d-lui pre d. Trenk pictorul — d. Odobescu mi-a spus că are să-mi răspundă la articulul meu, ceea ce m-a bucurat, gîndind că d. Odobescu are să dea sau vreo probă mai mult spre afirmarea ideii că oamenii din Dacia fumau în timpii preistorici, sau să dea probe spre negarea acestei idei.

În nr. 4 al *Columnei lui Traian*, citesc în frunte un articul, lung de opt coloane: *Fumuri archeologice, scornite din lulele preistorice*, un pamflet curat, care l-aş reproduce în *Trompeta* dacă ar conţine măcar o idee; dară nu e nimic, absolut nimic: diatribă asupra autorilor cari au spus de fumegări prin Sciţia, de instrumente de fumat prin Anglia, Irlanda, Normandia etc., citînd şi iarăşi citînd, la infinit, fără a zice o vorbă asupra chestiunii, asupra celor spuse de Pomponiu Mela şi asupra celor aflate la faţa locului. [...]

Dară nu este vorba, cînd vorbim de Dacia, să ne ocupăm de Anglia, Irlanda, Normandia şi de America!

D. Odobescu nu neagă nimic din ce am spus eu, nu afirmă nimic şi rîde de mine că nu citez în această materie decît pre Pomponiu Mela, făcînd glume preste glume, fără ca cel puţin să lase a se vedea spre ce scop aceste glume.

Apoi, domnule Odobescu, eu am citat pre Pomponiu Mela pentru că numai el vorbeşte despre ceea ce mă interesează pre mine la subiectul ce tratez; numai el ne spune despre obiceiul tracilor a fuma, şi tracii, trebuie s-o presupui şi d-ta, că urmează să fi fost în legătură de obiceiuri cu dacii.

N-am voit să fac paradă de citaţiuni şi mai vîrtos de citaţiuni cu totul afară din subiectul meu.

Metoda citaţiunilor, spre a speria lumea cu pricopseală, o aveam şi eu pre cînd eram *giovine*, şi iată cum făceam: căutam pre la indexele comentatorilor vorbele asupra cărora voiam să fac ştiinţă, şi găseam citaţiuni cu pachetele, aşezate gata, ş-apoi trage-i d-aci pasage de pricopseală!

Odată, mi-aduc aminte că găsisem, la ceea ce-mi trebuia mie, şi o citaţiune ovreiască, şi mîndru ce eram cînd mă gîndeam că pre citaţiunea aceasta are să creadă lumea că-mi sunt familiare şi limbele sanscrite! Acum însă mi-a trecut cu totul gustul acesta; citez foarte rar şi numai la trebuinţă.

Ce are să facă Herodot şi Strabon? Nu m-am îndoit niciodată că d. Odobescu nu posedă pre aceşti doi autori în strălucita sa bibliotecă; nu-mi vine a crede numai că Strabon să fi pus «Moesia în Dacia d-a stînga Dunării».

Aci, să ne ierte d. Odobescu, este o eroare, şi eroare de acelea care nu poate fi permisă unui autor ce se bizuie a face arheologie, unui scriitor cu suficienţa şi autoritatea sa. Cum, domnule Odobescu, spui d-ta şi afirmi că Strabon a pus Moesia în Dacia «d-a stînga Dunării»?

În credinţă, ai dreptate să zici ceea ce ai zis mai sus despre *ignoranţa cititorilor* în România. Puţin sunt respectaţi aceşti bieţi ignoranţi de către savanţii dintre dînşii.

Cum rămîne acum cu preambulul de la articulul d-tale?

A presupune, întemeiat pre zisele lui Pomponiu Mela, pre calificarea de *capnovaţi* a lui Strabon, dată locuitorilor acestei părţi, şi pre machinele de lut în formă de lulele găsite de mine însumi în trei localităţi printre vase preistorice, în pămînt neumblat din cea mai adîncă vechime; a presupune pre temei că pînă astăzi locuitorii Daciei fumează diferite plante narcotice; a presupune că şi vechii locuitori ai Daciei au putut să fumeze poate să fie o părere puţin fondată şi încă discutabilă, deşi sunt autori foarte emininţi în arheologie cari au susţinut fumatul preistoric. A zice însă — şi în articul publicat în foaie ştiinţifică şi repetat acel articul şi în carte specială — a zice că Strabon a pus Moesia «d-a stînga Dunării», mănţin că altcineva decît d-ta n-a mai zis aceasta, că ai aruncat cel mai mare dispreţ asupra creditului celui mai acreditat geograf al vechimii, şi înţelege fiecare că eu, care am onoarea să fac parte de două zecimi de ani în cercul Societăţii de geografie comparată, nu pot să nu protestez contra calomniei — s-ar putea zice — adusă celei mai mari autorităţi geografice din vechime.

Mă mir cum este cu putință ca o asemenea eroare de prima ordine, care sare îndată în ochi și celui mai puțin deprins cu geografia comparată, a putut să treacă pre subt ochii d-lui Hasdeu, care este atît de tare în istoria teritoriului acestor părți ! [...]

Nu mai este îndoială că este o deosebire marcată între unele vase de la Piscul-Crasani, între unele vase de la Netoți din Vlașca, de la Țigănia din Calomfirești, de la Zimnicea — unde se găsesc și vase de acestea mai perfecte decît în toate celelalte localități — de la Dobrișani, ca și între cele de la Vodastra, în genere mai primitive decît toate, și cele de la Hunia, de unde am numai o cănățuie care diferă de toate celelalte în greutatea ei nemăsurată și în aceea că este răzuită în loc a fi lustruită ca acelea mai ales de la Crasani ; nu mai este îndoială că osebire este mare între toate vasele diferitelor acestor localități, și mai marcată între-ale Crasanilor, între-ale Calomfireștilor, între-ale Vodastrei și între unicul ce am de la Hunia. Cu toate acestea, este o mare asemănare de alegere și frămîntare de lut, de copt, de forme și de ornamente pre vasele tutulor acestor localități. O pot proba cu piesele în mînă.

Care să fie marele interes al d-lui Odobescu să nu primească nici un fel de punct de identitate între anticii locuitori ai Daciei ? Pentru ce d-lui voiește negreșit să nu fi fost nici o înțelegere în spiritul dezvoltării, la cele de prima necesitate, între locuitorii Daciei, pre cînd asemănare mare se găsește între produsele locuitorilor locuințelor lacustre din Elveția cu ale locuitorilor preistorici din America, din Scandinavia pînă în Irlanda, din Galii etc., etc. ?

Tot gîndindu-mă de unde această împizmare și separațiune impusă, n-am putut să-i găsesc decît un singur scop : d-lui, din conversațiuni și din mai multe scrise, are o predilecțiune pentru agatirși, un trib care negreșit să poate foarte bine să fie confundat în marea nație dacă. Acești agatirși fiind fost cei mai avuți în aurărie, și descriși foarte opulenți, d. Odobescu i-a luat sub protecțiune și să vede că voiește să-i cazeze undeva, distinși ca rasă nobilă de gentlemeni preistorici. Văzînd la mine vase foarte elegante de la Crasani, se vede că le-a destinat lor Crasanii, și prin urmare ar dori să rămînă Crasanii afară de orice amestec cu ceilalți tribi din care se alcătuia marele popor dac, în care figura cu valoare saldensii, ce locuiau Oltenia de astăzi. Presupun aceasta, neputînd găsi nici un rezon care să

oblige pre d. Odobescu a voi separațiuni radicali între grupele anteistorice sau preistorice de locuitori în Dacia. [...]

Kiriela de autori vechi și noi ce ne aduce din toate limbele nu face nicidecum cea mai mică lămurire asupra chestiunii, și încă, pot zice, că tot ce citează d-lui vine în susținerea ideii ce am emis-o eu că locuitorii vechimii în Dacia ar fi fumat. Despre plantele de fumat, cînepa etc., le-am spus și eu ca și autorii pre cari îi aduce d. Odobescu.

Nu este vorba nici de lulele de fier, nici de lulele de bronz, nici de lulele de lut, aflate prin ruinele romane, nici de cei cari au rîs de aceste lulele. Eu am mărturisit în acest articul al meu, ca și în alți articuli, că am rîs și eu multă vreme de aceste machine, dară în fine m-am convins că lucrul există, și lucrul nu s-a putut vîrî de duhuri necurate acolo unde se găsește el.

Negreșit că dacă d. Odobescu ar fi găsit d-lui însuși de aceste machine, amestecate cu olărie preistorică sau barbară, în straturi de diluviu, n-ar fi făcut glumele ce face acum asupra acestor machine.

D. Odobescu, în suficiența sa generoasă, își ia aer doct și-mi dă povețe. Să-mi fie și mie permis, din modestia mea, să-i dau și eu d-lui ceva povețe :

Va să fie arheolog ? Să iasă la practică, căci mai mult face științei o singură cănățuie descoperită într-o localitate bine descrisă, nu numai în adîncime — căci adîncimea nu însemnează nimic în natura straturilor ; mai mult face un ciob la locul său cuviincios, adus și pus p-o etajeră în muzeu, cu descripția aflării lui, decît un volum întreg de citațiuni latine și elene, ebraice și feniciene, din cari nu va afla nimeni nimic.

Puțină practică, pre lîngă imensa teorie, pre lîngă gustul și estetica d-lui Odobescu, ar face negreșit din d-lui un arheolog al Daciei și poate și al Europei. Cu teorii însă numai, și cu spusele altora, neaplicate la experiența d-sale proprie, va rămînea totdauna a se regreta că atîtea calități rămîn nefructuoase.

Dacă este vreo știință care să aibă nevoie de practică, de vederea și pipăirea lucrurilor în ființă, este arheologia, și mai cu seamă asemenea ramure ale arheologiei. De aceea să cate să meargă cu cineva care iese la practică, adecă la săpături ; să cate a scoate și d-lui, cu mînele sale, ceva ciobulețe, pînă să se-nvețe a scoate și vase întregi, și atunci, mai cu seamă cu cunoștințele întinse ce se vede că are în geologie, paleon-

tologie etc., poate să facă vreun serviciu arheologiei Daciei, și, prin urmare, și științelor arheologice. Cu citațiuni însă îmbîcsite și cu ironii contra acelora cari au făcut ceva în viața lor, nu va putea dovedi niciodată că este arheolog, oricît ar figura pre la congresuri de arheologie cu facsimile și desemnuri de pre obiectele descoperite de alții.

Eu am confiat d-lui Odobescu și specimene în natură și i-am permis să ia și facsimile de pre obiectele *aflate de mine*, scoase cu *miinile mele*, și niciodată nu m-am împrotivit a-i înlesni toată plăcerea ce are a ilustra, a edita lucrurile și operile altora, ba încă o dată a binevoit a mă însoți pentru săpături la Tinos în Prahova. Gîndeam că o să-l atrag la asemenea lucrări; n-a mai venit însă altă dată, căci este și greu, ce e drept.

Acum nu înțeleg, de unde, deodată, urgia aceasta a d-sale contra mea? Acela ce produce ceva jenează, strîmtorează, atinge, asfixiază pre cel care ar dori și el să facă ceva?

Ș-apoi eu ca eu, dară cu Pomponiu Mela ce-o mai fi avînd?

«Pomponiu Mela, autorul de predilecțiune al d-lui Bolliac» etc., etc.

Pentru ce această expresiune ironică? N-am citat decît o dată pre Pomponiu Mela și numai la nevoia ce am avut. Cum dară Pomponiu Mela este autorul meu de predilecțiune?

Nu «autorul de predilecțiune al d-lui Bolliac», domnule Odobescu, ci unicul autor al vechimii care vorbește de uzul fumatului în Tracia.

Că Pomponiu Mela a fost un compilator nu numai din Herodot, ci din toți geografii și istoricii înainte de dînsul, aceasta am spus-o, și, prin urmare, nu mai era trebuință, cred, de o erudițiune fără scop care să-mi arate că Herodot a existat cu cinci sute de ani înainte de Pomponiu Mela, pre care Pomponiu Mela, nu știu pentru ce, tot cu ironie, mă face pre mine d. Odobescu să zic că a fost *spaniol*, cînd eu am zis că a fost autor latin, dară care scria în Spania.

Confundînd apoi pre medicul Apolodor, pre Pliniu bătrînul etc., scoate din acestea expresiunea grațioasă pre seama mea de «imaginațiune *arheologico-iatricalo-poetică*», care și aceasta dovedește — să mă ierte — puțina sa deprindere în limba în care se fabricează zicerile compuse. Nu «iatricalo»-ci «iatrico-poetică», d-le Odobescule.

Recunosc că nu putea să fie prin suflare umflat obiectul ce-l cred tot pentru fumat. Aci are dreptate d. Odobescu. Trebuie să fie din două părți lipite acest instrument; dară și aci nu voiește d. Odobescu să fie serios. Spune că găuricea de dasupra instrumentului este «*microscopică*», spre a aduce negreșit ridicul asupra ziselor mele. Nu se poate zice *microscopică*, d-nule Odobescu, cînd intră boabe de mazăre printr-însa.

Ce înțelege apoi d. Odobescu cu: «avîntul prin regiunile închipuirii, purtat de fumurile arheologice ce ies din lulele preistorice»?

Aci, alt merit nu poate fi decît acela al gentileței, al cuviinței, al eleganței în alegerea cuvintelor spre exprimarea unei idei de justă răsplătire a muncei; dară, în materie, nu aduce nici o lumină.

Fumul și *înfumurați* sunt vorbe a căror valoare și sens sunt foarte bine lămurite între români, și crez că cei ce mă cunosc nu pot zice că mi s-ar putea atribui mie.

Nu i-a plăcut d-lui Odobescu să numere într-o sală a expozițiunii noastre preste trei sute vase întregi, diferite forme și dimensiuni, scoase toate din teritoriul patriei d-sale? Nu i-a plăcut să vadă atîtea sute specimene și obiecte preistorice în silexuri, pietre, lut și oase, necunoscute deloc formele lor în toate uvragele ilustrate pînă acum, din cari nu lipsește unul din biblioteca d-sale?

Nu i-a plăcut acestea? N-a găsit interesante lulelele despre cari este vorba? De unde dară această furie a d-sale contra mea, care nu am avut ocaziunea, nici să laud, nici să defaim, nici să aprob, nici să dezaprob vreo lucrare a d-sale arheologică?!

În fine, care este părerea d-sale asupra lulelelor găsite între vase preistorice și celor ce spune Pomponiu Mela asupra uzului fumatului la traci?

Aci este chestiunea, și tocmai asupra chestiunii d-sa nu zice nimic, mulțămindu-se numai să facă glume cari ar fi mai proprii într-un vodevil decît într-un articol științific.

Ar fi fost negreșit mai bine să nu răspund nimic la acest articul al d-lui Odobescu, precum n-am răspuns la alți articuli d-asemenea natură. Am avut ideea să recomand numai citirea articulului *Fumuri arheologice scornite din lulele preistorice* din nr. 4 al *Columnei lui Traian*, spre a se vedea cuviința, sinceritatea și polițeța cu care este scris; am văzut însă că tre-

buia să răspund ceva în fond, căci este vorba de lucruri foarte importante în arheologia Daciei.

P.S. Cred că spiritul de echitate al d-lui Hasdeu nu va priimi să rămînă fără răspuns către cititorii *Columnei* articulul d-lui Odobescu, şi-l rog să reproducă şi acest răspuns al meu."

V. Pârvan, în *Getica* (1926), înglobează şi locuri cutreierate de Bolliac, menţionînd într-o notă chiar raportul de faţă, în legătură cu o greşită atribuire: „Controlînd de pildă cazul cu cetatea de pe Grădeţ (în Mehedinţi, lîngă schitul Topolniţa), pe care Cezar Bolliac, *Excursiune arheologică în anul 1869*, Buc., 1869, p. 60 sq.; cf. şi «Trompeta Carpaţilor», 1872, nr. 1010, p. 3, o socoteşte *dacică*, am constatat că ea aparţine evului mediu".

Referindu-se şi la articolul polemic al lui Odobescu, G. Călinescu atinge această latură din activitatea lui Bolliac: „Călătoriile lui de arheolog amator fură ironizate cu spirit de Odobescu în *Fumuri arheologice scornite din lulele preistorice*. Cu toate acestea, Boliac are merite şi afară de asta ştie să vadă".

Şi Tudor Vianu nu ezită să vadă în atitudinea lui Odobescu o nedreaptă ridiculizare: „În definitiv, ipoteza lui Bolliac despre obiceiul fumatului, sau, cel puţin, al fumigaţiilor la locuitorii preistorici ai regiunilor noastre nu era chiar atît de absurdă, deoarece Pomponius Mela, geograful latin, vorbise despre deprinderea tracilor de a căuta beţia prin inspirarea fumului produs de arderea unor seminţe" *(Studiu introductiv* la A. I. Odobescu: *Opere*, vol. I, Editura de stat pentru literatură şi artă, 1955, p. 52).

Iată, într-o analiză sintetică, cum vede Ovidiu Papadima contribuţia arheologică a lui Bolliac: „Aceste călătorii au în primul rînd ca scop detectarea de puncte arheologice, adică de locuri unde s-ar putea face săpături cu folos. De aceea, Boliac întreprinde mai multe «călătorii» arheologice pe spaţii foarte întinse. Rareori se fixează într-un loc pentru săpături, şi atunci numai cîteva zile. Boliac n-are concepţia, sau cel puţin nu are preocuparea de *şantier* arheologic. Ceea ce urmăreşte el în primul rînd este identificarea locurilor de interes arheologic, fără a se putea spune că avea în vedere întocmirea unei hărţi arheologice a ţării. De altfel, aria cercetărilor sale, destul de întinsă, are totuşi limite precise. Ea se desfăşoară, pe de o parte, în valea Dunării, de o parte şi de alta a fluviului, pe de altă parte, în regiunile subcarpatice ale Munteniei, uneori chiar în munţi, pe înălţimi — cu deosebire în Bucegi — unde Boliac avea credinţa că va putea descoperi sanctuare dacice, urme ale cultului lui Zamolxis".

Însemnătatea acestui raport arheologic al lui Bolliac, prin prisma lărgirii valenţelor dacismului şi a anticipării unor teze care vor reţine atenţia abia în secolul următor, este arătată de Ovidia Babu-Buznea: „Scriitorul fixează programul cercetărilor daciste pentru un secol, legîndu-le de preocuparea de a ieşi în universalitate — dacismul oferindu-ne singura şansă a înregistrării noastre în sfera interesului european cu un aport original, inedit. În această privinţă tonul este mai categoric şi mai tranşant decît chiar la Hasdeu". Şi luînd apărarea lui Bolliac în faţa lui Odobescu, Ovidia Babu-Buznea adaugă: „Cu toată erudiţia sa, cu tot comparatismul său, cu toată valoroasa contribuţie adusă arheologiei româneşti în general, Odobescu n-a spus mai mult decît Bolliac despre preistoria dacică a culturii noastre, în timp ce bătrînul vizionar, cu intuiţia pe care nici Odobescu nu i-o contesta, pune bazele unei idei culturale care va prolifera în cercetările de istoria culturii de mai tîrziu". Pentru aceeaşi cercetătoare, Bolliac era „pasionat, vizionar, emiţînd ipoteze, chiar fanteziste, întrebînd negurile, forţîndu-le, uneori visînd, întotdeauna palpitînd în faţa enigmelor trecutului, pios în faţa relicvei..."

PEŞTERA DE LA OBÎRŞIA IALOMIŢEI, PEŞTERA CU OALELE, COMOARA DIN CUMPĂNA CIOCÎRLĂULUI, VALEA CASELOR ŞI MORMINTELE DE PRE VULCANA MARE

„Trompeta Carpaţilor", VIII, 1870, nr. 846, 20. aug./1 sept.

Ovidiu Papadima consideră această comunicare „o remarcabilă operă de proză literară a lui Boliac... o amplă şi frumoasă descriere a călătoriei prin munţi, în căutarea pioasă a vestigiilor dacice". Şi aici Bolliac subliniază că baza cercetărilor arheologice în patria noastră trebuie să fie epoca dacică: „Civilizaţiunea dacică şi diferitele vîrste ale acelei civilizaţiuni poate

interesa lumea științifică astăzi și ne-ar face pre noi interesanți acestei lumi. Da, am mai zis-o și o voi repeta pînă cind voi putea fi auzit, că misiunea noastră este să dăm istoriei timpii dacilor pînă unde ei pot intra în istorie, și să dăm și științelor arheologice pre omul Carpaților preistoric, anteistoric". In 1876, într-un bilanț al activității sale arheologice, Bolliac afirmă: „Am pus tot zelul, făcînd descoperiri nevisate de nimeni, mai ales într-ale dacilor".

Trebuie să mai adăugăm că însăși istoria, sub aspectul interesului pentru documentele istorice, a fost o preocupare a scriitorului nostru. Iată ce mărturisește el în „Revista literară" din „Buciumul", II, 1864, nr. 241, 10/22 iunie; „...mult am alergat și noi, mult ne-am ostenit și mult ne-am expus, spre a aduna de prin monastiri și spre a smulge din ghearele călugărilor greci, lade întrege, închise cu genuchiul, pline de pergamente și de documente de tot feliul". În colecția sa personală a deținut cronici, acte, piese istorice, din care multe și-au găsit publicarea în paginile gazetelor conduse de el. Colecția de manuscrise vechi a fost cumpărată de la Bolliac de Dim. A. Sturza și dăruită apoi Academiei Române. În „Partea literară" din „Buciumul", I, 1863, nr. 3, 5 ian., cu prilejul publicării fragmentelor din lucrarea lui Bălcescu *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul* în „Revista română", Bolliac cere publicarea ei în volum, pentru că opera lui Bălcescu este scrisă „de pana cea mai făcută pentru istorie care am avut pînă astăzi; astfel de cărți ar trebui să-și aibă loc în fruntea bibliotecilor tuturor românilor".

Despre aptitudinile pentru știință ale autorului nostru Paul Cornea scrie: „De arheologie, căreia i-a dăruit multe osteneli, de-a lungul întregii vieți, se preocupă cu o enormă bunăvoință, dar mai mult cu imaginație decît cu știință, deși depășise probabil stadiul inițierii. Inscripțiile vechi i le descifrau alții. [...] Asemenea altora, lui Heliade în primul rînd, Bolliac e un autodidact însetat de mari escapade intelectuale, care paradează lesne cu argumente de erudiție prăpăstioasă și mai mult adulmecă ideile decît să le descopere prin studiu sistematic".

În acest vast articol al lui Bolliac vede Ovidia Babu-Buznea preocuparea pentru o „sincronizare" cu stadiul științei europene și obiectivele ei contemporane. Bolliac întreprinde răspicat, spune cercetătoarea, „cu entuziasmul și îndrăzneala vizionarului din 1870, depășirea mitului «istoricist» al vremii. Dar măsura modernismului lui Bolliac o putem aprecia și savura cu adevărat numai dacă ne gîndim că abia în 1939 Mircea Eliade va pune în termeni similari (deși în alt context și cu nuanțări proprii) problema opțiunii pentru obiectivele preistorice în cercetările noastre [...]. Înainte de Hasdeu, Bolliac este cel care înțelege misiunea națională — deși nu la aceeași «scară colosală» — de a restitui istoriei «timpii dacilor» [....] Bolliac vorbește primul de o «anterioritate» a civilizației dacice față de acțiunea civilizatorie — și față de chiar civilizațiile — grecească și apoi romană. Prin Bolliac, reabilitarea publică a «barbarilor» daci nu numai că depășește stadiul sentimental al primelor aprecieri, ci și *dizolvă complexul nebulos de inferioritate* (subl. autoarei) — barieră posibilă în acceptarea în conștiința națională a dublei geneze a poporului nostru — prin formularea unei *întîietăți* a civilizației dacilor în contextul civilizațiilor europene — «produse» aproximativ «recente», și nu «originare»... Cu acestea Bolliac iese în întîmpinarea unei teze pe care o dezvoltă, în volumul din 1970 *[De Zamolxis à Gengis—Khan]*, M. Eliade, vorbind de originea indo-europeană a civilizației dacilor".

BIBLIOGRAFIE

Bibliografia de față cuprinde în primele patru capitole ceea ce a publicat autorul însuși: I Poezii; II Articole literare, cronici dramatice, însemnări, diverse; III Articole politice; IV Arheologie, Istorie. Capitolele cuprind cîte două subimpărțiri: A (Volume); B (Extrase din periodice), în cadrul cărora titlurile sînt orînduite cronologic. S-au menționat retipăririle sau schimbările de titlu în locul în care apare pentru prima dată titlul respectiv. De asemenea dacă autorul nu a semnat sau a semnat cu inițiale sau altfel.

Alte două capitole sînt rezervate Edițiilor postume (V) și Referințelor și scrierilor critice despre Bolliac (VI), în care titlurile se succed cronologic.

Înfățișăm aici lista periodicelor mai des citate în primele patru capitole, indicînd în dreptul fiecăruia anii de colaborare. Atunci cînd acești ani nu corespund întregii perioade de existență a gazetei, i-am pus între paranteze.

Curiosul, Buc., 1836—1837.

Pămînteanul, Giurgiu, 1839.

Foaie pentru minte, inimă și literatură, Brașov, (1842—1847).

Vestitorul românesc, Buc., 1844.

[Propășirea], Foaie științifică și literară, Iași, 1844.

Curier românesc (din 1846: *Curieru român)*, Buc., (1843—1846).

Popolul suveran, Buc., 1848.

Espatriatul, Brașov, 1849.

Republica română, Paris, 1851, și Bruxelles, 1853.

Steoa Dunării, Iași, 1856.
Buciumul, Paris, 1857.
Secului Buc., (1857).
România, Buc., (1857).
Românul, Buc., (1858—1862).
Naționalul, Buc., (1858—1860).
Dîmbovița, Buc., (1859—1860).
Reforma, Buc., (1860, 1862).
Buciumul (de la 18/30 ian. 1864: *Bucimul)*, Buc., 1862—1864.
Trompeta Carpaților, Buc., 1865 —1877.

În ceea ce privește scrierile publicate în periodice, nu înregistrăm totul. Este, mai întîi, posibil ca și alte gazete ale vremii să fi cunoscut colaborarea lui Bolliac sau cel puțin să fi reprodus cîte ceva. Dar observația se referă mai ales la gazetele conduse de Bolliac. Înregistrarea întregului material existent în *Buciumul* și *Trompeta Carpaților*, gazete conduse de Bolliac și scrise, după propria-i mărturisire, aproape în întregime de el, ar încărca bibliografia. Omitem însemnări neintitulate și lipsite de importanță, uneori articole a căror identificare lasă îndoieli, editoriale fără titlu și nesemnate, rubricile *Revista interioară* (intitulată apoi succesiv: *Revista politică, București, Revista internă)* și *Partea literară*, redactate, cu unele întreruperi, de Bolliac, deși nesemnate (în acest sens există mai multe indicații, dintre care cea din *Trompeta Carpaților*, 1873, nr. 1055). Din aceste rubrici se înregistrează articolele publicate în ediția noastră (cărora li s-a dat titlu) și altele avînd interes deosebit.

În bibliografie figurează numeroase articole nesemnate. Dacă în alte gazete își semna în mod obișnuit contribuțiile, în gazetele proprii, cu excepția ultimilor ani (începînd cu 15/27 iulie 1873), Bolliac a păstrat anonimatul. Încă din 8/20 aug. 1864 numele lui nu a mai apărut nici ca director. În condițiile prigoanei suferite de publicist (se cunosc numeroase procese de presă intentate ziarelor sale), acest anonimat este explicabil. Sînt totuși destule indicii în numele cărora atribuim articolele în cauză lui Bolliac. Unele sînt furnizate de autorul însuși. În *Trompeta Carpaților*, 1865, nr. 67, el constata: „...un ziar... care să aibă doi-trei colaboratori măcar, retribuiți, oameni cari să știe scri spre variațiunea stilului și a ideelor în aceleași principie ale ziarului este cu neputință". De aici concluzia că Bolliac

umplea coloanele cu scrisul său. Gazetele conduse de el au cunoscut, evident, o serie de colaboratori, dintre care unii au ocupat și funcții în redacție, ca: C. D. Aricescu, G. Baronzi, G. Sion, D. I. Pericețeanu, I. Porianu, N. Bassarabescu. Pe aceștia îi putem ușor deosebi, deoarece își semnau cu regularitate colaborările. Aceasta nu-l împiedică pe Bolliac să facă și o altă declarație, vorbind despre ziarul său: „...l-am ținut zece ani împliniți numai cu pana mea pot zice, fără întrerupere" *(Trompeta Carpaților*, 1872, nr. 1034). Că situația s-a prezentat astfel ne-o dovedește și cercetarea numerelor ziarului din perioadele în care Bolliac lipsea de la redacție, fiind plecat în obișnuitele sale călătorii arheologice. Se găsesc acum note în care lipsa articolelor de fond este motivată prin absența „redactorului cap". În sfîrșit, grăitoare pentru ceea ce ne interesează este următoarea notă, intitulată *O deslușire* și apărută în *Trompeta Carpaților*, 1876, nr. 1250: „Sunt două-trei luni de cînd d. Cesar Bolliac n-a iscălit mai nimic în *Trompeta*. Se știe însă că toți articolii — articolii de fond mai ales — sunt de d. Bolliac. Lectorii *Trompetei* cunosc stilul propriu al d-lui Bolliac și fără iscălitură".

Socotim cele de mai sus concludente pentru identificarea articolelor scrise de Bolliac și nesemnate.

Considerăm oportun să menționăm cîteva lucrări ale lui Bolliac neconsultate, despre a căror existență am cules informații din diferite izvoare, pe care le și indicăm între paranteze:

Matilda, dramă în versuri, 1836 (mărturia autorului în *Monastirile din România* și într-o listă a pieselor „ce se vor tipări", în *Gazeta teatrului național*, 1836, nr. 3, aprilie.)

Tăierea boierilor la Mînăstirea Dealului, dramă în versuri (Idem).

Tablou daco-roman — divinități, sacrificiuri, tipuri, costume, armele dace, carta și numismatica daco-romană — adunate și clasate de Bolliac *(Românul*, 1860, nr. 104). O altă ediție, intitulată *Tablou arheologic privitor la istoria Daco-Romaniei scos de Bolliac*, este anunțată în *Românul*, 1861, nr. 272, 29 sept. Anunț repetat în *Românul*, 1862, nr. 141—143.

Harta României în relief de C. Bolliac *(Buciumul*, 1863, oct.). O a doua ediție a acestei hărți, înconjurată de data

aceasta de principalele medalii din numismatica Daciei, este anunţată în *Buciumul*, 1864, iunie.

Publicaţiile mai des citate sînt abreviate astfel :

Curier românesc	= C.R.
Buciumul, Paris, 1857, şi Bucureşti, 1862—1864	= B.
Foaie pentru minte, inimă şi literatură	= F.p.m.i.l.
Trompeta Carpaţilor	= Tr.C.
Românul	= R.

I. POEZII

A

DIN POEZIILE LUI CESAR BOLIAC. *Partea întîi*, Bucureşti, Tipografia Curţii a lui Frid Balbaum, 1843. În introducere *Doă epistole în loc de prefaţă (La doamna L. Văcăreasca şi La doamna C. Ghica)*. Cuprinde următoarele 33 poezii : 1 *Schitul*, 2 *Carnavalul*, 3 *Pusnicul* (în ultima ediţie : *Ermitul)*, 4 *O lacrămă*, 5 *Cugetare*, 6 *Un suvenir*, 7 *O călătorie*, 8 *Idealul şi pozitivul* (cu dedicaţia : „La Prinţesa Trubetţcoi"), 9 *La D. Ioan Văcărescu*, *10 Cugetare*, 11 *Nădejdea în ziua de mîine* (în ultima ediţie : *Speranţa în ziua de mîine)*, 12 *Alaiul unui cerşător*, 13 *Pe un album. La M. G.* 14 *La* ***, 15 *La C* ***, 16 *Sonet la* ***, 17 *Eram răpit atuncea* (cu dedicaţia : „La E. F."), 18 *Rugăciunea*, 19 *Fata de ţigan şi fata de boier* (în ultima ediţie : *Fata de boier şi fata de ţigan)*, 20 *La cea întîi corabie rumânească*, 21 *Şi ce-ar fi poezia*, 22 *Fragmente dintr-o epistolă la colonelul I. C.* (intitulată aşa din cauza cenzurării unor pasaje ; în ultima ediţie, deşi neîntregită, este intitulată *Epistolă la Colonelul I. Cîmpineanu)*, 23 *Zinele, baladă*, 24 *Autopsie*, 25 *S-a dus ! eu ori ce-oi face*, 26 *Adevărul*, 27 *La Z. F.*, 28 *Maria din Besdat, baladă*, 29 *Vînzătorul* (în ultima ediţie : *Trădătorul)*, 30 *Vara* (avînd omise strofele V şi VI dintr-o evidentă greşeală tipografică), 31 *Ţiganul vîndut*, 32 *Cele trebuincioase*, 33 *Fragmente dintr-o epistolă către Domnul Maior I. Voinescu II* (intitulată aşa din cauza cenzurării unor pasaje ; în ultima ediţie, întregită sub titlul *La maior Ion Voinescu II)*.

POESII NUOE, Bucureşti, În tipografia lui Eliade, 1847. Drept introducere sînt reproduse şase capitole din studiul *Poezia*. Cuprinde următoarele 46 poezii nepublicate în volumul anterior : 1 *La muza mea*, 2 *Muncitorul*, 3 *O dimineaţă pe Caraiman*, 4 *The Spleen*, 5 *Cugetare I*, 6 *Cugetare, II*, 7 *Epistola la Alexandru Sutzu*, 8 *Încă o salutare*, 9 *Şi ce-ar fi oare omul etc.*, 10 *Impromtu pe albumul D. C. K.*, 11 *Impromtu pe albumul D. C. I.*, 12 *La D. P. Poienaru (cîntată de pensionarii colegiului St. Savva)*, 13 *La* ***, 14 *Zdrobită geme inima-n mine etc.*, 15 *La* *** (în ultima ediţie *La* *** *pe un album)*, 16 *Stanţe*, 17 *Pe malul Dunării*, 18 *La D-lla* ***, 19 *La un copil*, 20 *Plîngea sentinela comandirul său*, 21 *Cocheta bătrînă la oglindă*, 22 *Susana*, (Muzica : L'Espagne m'apelle), 26 *Poetul murind* (Traducţie din Lamartine), 27 *La Prinţesa C. Trubetzcoi*, 28 *Cantată pentru M. S. Prinţul Bibescu*. De pensionerii collegiului Sf. Savva la esamenul formal, 29 *Pruncul*, 30 *Cugetare*, 31 *Viaţa-mi se strecoară*, 32 *Meşterul Manole*, 33 *Ai vrea precum se vede să-ţi mai aduci aminte* (aici datată ; 1846, mai 29) 34 *Pe peatra mormîntală a D-nei C. Filippescul, n. Balş*, 35 *O dimineaţă pe malul lacului*, 36 *Oina*, 37 *Zburătorul*, 38 *Dormi în răcoare*, 39 *Elena* (Imitaţie : Avez vous vu dans Barcelone. Alf. de Musset), 40 *Ah ! Las' să-mi curg' ast aer*, 41 *Moartea şi Floarea* (din Hugo), 42 *Improvizate la vederea unei berze negre*, 43 *Butadă*, 44 *Ocna*, 45 *Sila*, 46 *La D-na Elisabet Ştirbeiu*.

POEZII — RENAŞTEREA ROMÂNIEI, Paris, De Soye et Bouchet, Imprimeurs, 1857. Conţine următoarele 9 poezii nepublicate încă în volum : 1 *La România*, 2 *Vaca văduvei* (numai aici datată : 1834, Sloenestzi, mai 5), 3 *Acvila străbună*, 4 *Ţeara Românească către Moldova*, 5 *Patria*, 6 *Răsunet la Hora Unirei de D. V. Alecsandri*, 7 *Prince strein*, 8 *Apostrofă*, 9 *Invasiile*.

POEZII—NAȚIONALE. *A doa ediție*. Paris, De Soye et Bouchet, Imprimeurs, 1857. Cuprinde următoarele 13 poezii netipărite încă în volum: 1 *Episod din revoluția lui domnul Tudor*, 2 *Unirea*, 3 *Cîntec oltenesc*, 4 *Clăcașul*, 5 *Spada*, 6 *România solidară*, 7 *O țigancă cu pruncul său la statua Libertății în București*, 8 *Ciocoii din revoluție*, 9 *La D-la ****, 10 *Se naște sau se face omul?* 11 *Holera ciocoilor*, 12 *Chemarea*, 13 *Pedeapsa cu moarte*.

DOMNUL TUDOR, EPISODE DE LA RÉVOLUTION ROUMAINE DE 1821, *par César Bolliac, traduit du roumain*, Paris, Just Rouvier, libraire, editeur de la *Revue de l'Orient, de l'Algerie et des Colonies*, 1857. La sfîrșit poartă următoarea notă: Extrait de la *Revue de l'Orient, de l'Algerie et des Colonies*, livraison de Novembre, 1856.

POÉSIES. *Traduites du roumain en prose et en vers français*, Paris, Imprimerie de Pommeret et Moreau, 1857. În introducere se reproduce analiza lui Vaillant asupra poeziei lui Bolliac din *La Roumanie*. Traduceri, efectuate probabil tot de Vaillant, în proză: 1 *Domnul Tudor*, 2 *À la Roumanie* — sonnet *(Sonet la anul 1839*. Numai aici datată: Buc., 5 mai 1839), 3 *À l'aigle dace (Acvila străbună)*, 4 *Le Klakash (Clăcașul)*, 5 *Stances (Stanțe)* 6 *Patria*, 7 *À la Roumanie (La România*, 1856), 8 *A ma muse (La muza mea)*, 9 *Ocna*, 10 *Sila* (numai aici datată: București), 11 *La peine de mort (Pedeapsa cu moarte*. Numai aici datată: Buc., 5 sept. 1847), 12 *Le Danube*, 13 *Le tsigain vendu (Țiganul vîndut*. Aici datată: Buc., 12 nov. 1836), 14 *La tsigaine et son enfant devant la statue de la liberté (O țigancă cu pruncul său la statua Libertății în București)*, 15 *Le laboureur (Muncitorul*. Aici datată: Buc., 5 martie 1835). Traduceri în versuri: 1 *Le Klakash (Clăcașul)*, 2 *À la Roumanie (La România*, 1856), 3 *Maria de Bez-dad (Maria din Bezdat)*, 4 *Maître Manol ou fondation du couvent de la Cour d'Arges (Meșterul Manole)*.

À LA ROUMANIE *par M. César Bolliac. Traduction libre en vers français par M. Jules Ferrand*, Paris, Imprimerie de Pommeret et Moreau, 1857, 8 pag.

COLLECȚIUNE DE POESII VECHI ȘI NOUI, București, Libraria nouă Socec et Comp. [1857]. În introducere reproduce în întregime studiul *Poezia*. Însumează, cu puține excepții și într-o ordine diferită, poeziile cuprinse în volumele anterioare, după cum urmează: Partea I-a (1835—1843): ediția din 1843 in afară de *Zînele* și *Maria din Besdat*; Partea a II-a (1843—1847): *Pedeapsa cu moarte* din NAȚIONALE, 1857 și ediția din 1847, în afară de: *Dolorida, Spania mă cheamă, Poetul murind, Cantată pentru M. S. Prințul Bibescu, Meșterul Manole, Oina, Zburătorul, Elena, Moartea și Floarea*; Partea a III-a (1847—1857): RENAȘTEREA ROMÂNIEI (în afară de *Apostrofă*) și NAȚIONALE (în afară de: *Episod din revoluția lui domnul Tudor, Cîntec oltenesc, Ciocoii din revoluție, Holera ciocoilor)*.

Se pare că poeziile omise trebuiau să formeze conținutul unui alt volum, intitulat *Poeme și balade* (vezi nota din **Buciumul**, I, 1863, nr. 70), volum ce nu a mai apărut.

Față de edițiile anterioare, sînt incluse în prima parte (1835—1843) următoarele poezii noi: *Lepădatul, La România* (alta decît cea din *Poezii — Renașterea României), Odă la baia lui Ercule (Mehadia), Deșertul mi-e o lume, Epistolă la D.K.A.K., Reflecție, Rechemarea, Ții tu minte oară, Un vis în Carpați*.

POESII UMANITARE CULESE DE ION PORIANU CU PERMISIUNEA AUTORELUI, București, Tipografia Lucrătorilor asociați, 1866. Cuprinde o prefață și poeziile: 1 *Muncitorul*, 2 *Clăcașul*, 3 *Sila*, 4 *Vaca văduvei*, 5 *Se naște sau se face omul?* 6 *Pedeapsa cu moarte*, 7 *Invaziile*, 8 *Carnavalul*, 9 *Alaiul unui cerșetor*, 10 *Ocna*.

B

O patimă — Pămînteanul, 1839, nr. 5 (18.VII). În volume sub titlul *Viața-mi se strecoară etc.*

Maria din Bezdad (baladă) — Pămînteanul, 1839, nr. 6 (20.VII).

*Stanță la Dm**** — Pămînteanul, 1839, nr. 8 (27.VII). În volume sub titlul *La**** („De unde vii, Sirenă, aproape d-aste locuri ?").

Suvenire — Pămînteanul, 1839, nr. 12 (10.VIII). Semnată K. În ediția din 1857 (partea I-a), sub titlul *Ții tu minte oară.*

Joc de vorbă, cunoaște, iubi — Pămînteanul, 1839, nr. 15 (21.VIII). Semnată K. Nereprodusă în volume.

La numele D-lii *** — Pămînteanul, 1839, nr. 20 (11.IX). Semnată K. și datată Giurgiu, mai. În volume sub titlul *La* *** („Cît sunt gelos *** cînd știu că azi ești pusă").

Celui qui aime, son coeur est un paradis sur la terre — L-is. — F.p.m.i.l., 1842, nr. 24 (15.VI). Semnată C. B. Republicată, sub titlul *Și ce-ar fi oare omul,* în C.R., XVII, 1845, nr. 22 (16.III), titlu păstrat și în volume.

Alaiul unui cerșetor — F.p.m.i.l., 1842, nr. 45 (9.XI). Semnată C. B. și datată 1841, februarie 9. Republicată în Tr.C., 1872, nr. 1026 (12/24.XI); datată aici 1836.

Țiganul vîndut — F.p.m.i.l., 1843, nr. 15 (12.IV). Republicată în Tr.C., 1872, nr. 1029 (23.XI/4.XII).

La cea întîi corabie românească — C.R., XV, 1843, nr. 46 (18.VI). Reprodusă în cadrul articolului *Două vapoare române pe mări,* în Tr.C., XII, 1874, nr. 1106 (27.I).

The Spleen — C.R., XV, 1843, nr. 87 (22 XI).

Muierea trecută la oglinda sa — C.R., XV, 1843, nr. 88 (25.XI). În volume sub titlul *Cocheta bătrînă la oglindă.* Reprodusă în *Familia,* Budapesta, XI, 1875, nr. 32 (10/22.VIII).

Încă o salutare — C.R., XV, 1843, nr. 91 (13.XII).

(Fără titlu) — Vestitorul românesc, VIII, 1844, nr. 7 (25.I). Semnată: O enigmă. În ediția din 1857 (partea I-a), sub titlul *Deșertul mi-e o lume.*

Epitaf la Caterina Filipescu, născută Balș — Vestitorul românesc, VIII, 1844, nr. 11 (8.II). În volum cu titlul *Pe piatra mormîntală a d-ei C. Filipescu, n. Balș.*

Plîngea santinela comandirul său — Vestitorul românesc, VIII, 1844, nr. 12 (12.II). Semnată C.B. Retipărită în Tr.C., X, 1872, nr. 1032 (3/15.XII).

O dimineață pe Caraiman — Curier de ambe sexe, V, 1844—1846, p. 25. Retipărită în Tr. C., XIII, 1875, nr. 1210 (3.VIII), în cadrul articolului *Sinaia.*

Muncitorul — [Propășirea] Foaie științifică și literară, I, 1844, nr. 15. Retipăriri în periodice: B., II, 1864, n-rele 211 (28.III/9.IV) și 275 (27.VIII/8.IX); Tr.C., X, 1872, nr. 1026 (12/24.XI).

La D. Ioan Văcărescu — F.p.m.i.l., 1844, nr. 30 (24.VII).

La musa mea — F.p.m.i.l., 1844, nr. 41 (9.X). Retipărită în Tr. C., X, 1872, nr. 1030 (26.XI/7.XII).

Poetul murind (trad. din Lamartine de C. Boliac) — C.R., XVII, 1845, nr. 9 (29.I).

Melodii ebraice (trad. din Byron) — C.R., XVII, 1845, n-rele: 10 (2.II), 11 (5.II), 25 (26.III).

Spania mă cheamă. Romanță — C.R., XVII, 1845, nr. 22 (16.III).

Dolorida (din Alfred de Vigny) — C.R., XVII, 1845, nr. 81 (16.XI).

O dimineață pe malul lacului — C.R., XVIII, 1846, nr. 1 (3.I); în cadrul *Itinerarului D. Bolliac.*

Susana — C.R., XVIII, 1846, nr. 10 (28.I).

Elena (imitație după Alfred de Musset) — C.R., XVIII, 1846, nr. 12 (4. II).

La D-na Elisabet Știrbei — C.R., XVIII, 1846, nr. 34 (24.IV). Reprodusă în Albina românească, XVIII, 1846, p. 140.

Ocna — F.p.m.i.l., 1847, nr. 14 (7.IV). Reprodusă în Tr.C., X, 1872, nr. 1027 (16/28.XI).

Sila — F.p.m.i.l., 1847, nr. 15 (14.IV). Retipăriri: B., II, 1864, n-rele 211 (28.III/9.IV) și 275(27.VIII/8.IX); *Lepturariu rumânesc al lui Arune Pumnul,* Viena, 1864, tom IV, partea I-a, pag. 291 (reprodusă împreună cu *O dimineață pe Caraiman* și *Pruncul)*; Tr. C., IV, 1866, nr. 440 (29.VII) și 1872, nr. 1032 (3/15.XII).

La Prințipe — Universul, III, 1847, nr. 27. Reprodusă în F.p.m.i.l., 1847, nr. 29 (21.VII). Semnată C.B. Nepublicată în ediții.

La D. Poenaru — Universul, III, 1847, nr. 27. Reprodusă în F.p.m.i.l., 1847, nr. 29 (21.VII). Semnată C.B.

Acvila străbună — B., 1857, nr. 1 (10.III). Nesemnată.

Țara Românească către Moldova — B., 1857, nr. 1 (10.III). Nesemnată.

Răsunet la Hora Unirii de D. V. Alecsandri — B., 1857, nr. 2 (17.III). Nesemnată.

Prince strein — B., 1857, nr. 3 (5.IV). Nesemnată.

Vaca văduvei — B., 1857, nr. 4 (12.IV). Nesemnată. Retipărită în Tr.C., 1872, nr. 1031 (30.XI/11.XII).

Patria — B., 1857, nr. 5 (19.IV). Nesemnată.

La România — România, I, 1857, nr. 34 (6.VIII).

La Roumanie — România, I, 1857, nr. 34 (6.VIII). Versiunea franceză a celei anterioare.

Călugărița, romanț de D-nu Cesar Bolliac — Naționalul, I, 1858, n-rele 75 (28.VIII), 76 (1.IX). Roman în versuri, neterminat și nepublicat în ediții.

Epistolă la colonelul I. Cîmpineanu — B., I, 1863, nr. 46 (11.VI). Nesemnată. Publicată cu prilejul morții lui Cîmpineanu. Reprodusă în F.p.m.i.l., 1863, nr. 24.

Episod din revoluțiunea lui Domnul Tudor — Publicată mai întîi în versiune franceză în Revue de l'Orient, de l'Algérie et des Colonies; Bulletin de la Société Orientale de France, Nouvelle série, Tome quatrième, Paris, Just Rouvier, Libraire-editeur, 1856. În versiune românească apare în B., I, 1863, n-rele 70 (3.VIII), 71 (4.VIII), 73 (6.VIII), 74 (8.VIII), cu următoarea notiță introductivă: „Această episoadă nu este publicată în colecțiunea din urmă a poeziilor d-lui Bolliac editate de d. Socec. A fost rezervată spre a se publica într-o altă colecțiune ce are a se tipări sub numirea de *Poeme și Balade*. Această episoadă este scrisă în Stoenești-Vlașca, la anul 1844".

La Maior Ion Voinescu II — Tr. C., 1872, nr. 1011 (27. VIII/8.IX).

Carnavalul — Tr. C., X, 1872, nr. 1026(12/24.XI).

Pedeapsa cu moarte — Tr.C., X, 1872, nr. 1028 (19/31.XI). Datată 1836, an ce se corectează în erata nr. următor în 1846.

Fata de boier și fata de țigan — Tr.C., X, 1872, nr. 1029 (23.XI/4.XII).

Rugăciunea — Tr.C., X, 1872, nr. 1030 (26.XI/7.XII).

Cugetare — Tr.C., X, 1872, nr. 1031 (30.XI/11.XII). În *Collecțiune...: Cugetare* (din partea a II-a).

Clăcașul — Tr.C., X, 1872, nr. 1031 (30.XI/11.XII).

Se naște sau se face omul? — Tr.C., X, 1872, nr. 1031 (30.XI/11.XII).

La un copil — Tr.C., X, 1872, nr. 1032 (3/15.XII).

O țigancă cu pruncul său la statua Libertății in București — Tr.C., X, 1872, nr. 1033 (10/22.XII).

Ermitul — Tr.C., X, 1872, nr. 1033 (10/22.XII).

Speranța în ziua de mîine — Tr.C., X, 1872, nr. 1033 (10/22.XII).

Cugetare I — Tr.C., X, 1872, nr. 1033 (10/22.XII). În *Collecțiune...* (partea I-a): *Cugetare*.

Cugetare II — Tr.C., X, 1872, nr. 1035 (17/29.XII). În *Collecțiune... Cugetare* (a doua din partea I-a).

Cugetare III — Tr.C., X, 1872, nr. 1035 (17/29.XII). În *Collecțiune...* (partea a II-a): *Cugetare II*.

Cugetare IV — Tr.C., X, 1872, nr. 1035 (17/29.XII). În *Collecțiune...* (partea a II-a): *Cugetare I*.

II. ARTICOLE LITERARE, CRONICI DRAMATICE, ÎNSEMNĂRI, DIVERSE

A

OPERILE LUI CESAR BOLLIAC. MEDITAȚII, București, Tip. lui Eliad, 1835. 12 meditații însoțite de două prefețe: 1 *Domnului D. Colonelului I. Cîmpineanul*, 2 *Către tinerii rumâni*. Vezi ediția de față.

B

O conversație învățătoare a lui Didero — Curiosul, 1836, nr. 1, p. 6. Traducere.

Scrisoare a Madamei Stael asupra gustului lui Rousseau pentru muzică și botanică — Curiosul, 1836, nr. 1, p. 20. Traducere.

Șakspear — Curiosul, 1836, nr. 1, p. 25. Traducere.

Censura teatrală — Curiosul, 1836, nr. 1, p. 31. Traducere.

Varietăți — Curiosul, 1836, nr. 1, p. 34. Despre noi traduceri de lucrări dramatice.

Călugări spanioli. Episod al războiului Spaniei — Curiosul, 1836, nr. 2, p. 41. Traducere.

(Fără titlu) — Curiosul, 1836, nr. 2, p. 66. Traducerea unui fragment din *Corinna* a D-nei de Staël.

Varietăți — Curiosul, 1836, nr. 2, p. 75. Știri teatrale.

Domnului D. Maior I. Voinescu II — Curiosul, 1837, nr. 3, p. 84. Vezi ediția de față.

Poezia populară — Vestitorul românesc, VIII, 1844, nr. 8 (28.I). Semnat C.B. Vezi ediția de față.

Epigrame — Vestitorul românesc, VIII, 1844, nr. 10 (4.II). Semnate C.B. Două dintre epigrame *(La un sgîrcit* și *Alta)*, republicate în 1858 în Naționalul, nr. 68, sub titlurile *La un sgîrcit bolnav* și *La alt sgîrcit*.

Începerea postului — Vestitorul românesc, VIII, 1844, nr. 11 (8.II). Semnat C.B.

Teatru. „Norma" — V e s t i t o r u l r o m â n e s c, VIII, 1844, nr. 13 (15.II). Semnată C.B.

Așezămîntul pentru fete în București — **V e s t i t o r u l r o m â n e s c**, VIII, 1844, nr. 34 (2.V).

(Articol despre Moși — rubrica „București") — V e s t i t o r u l r o m â n e s c, VIII, 1844, nr. 37 (13.V).

Către scriitorii noștri — F.p.m.i.l., 1844, nr. 40 (2.X). Vezi ediția de față.

Teatru din București — C.R. XVII, 1845, nr. 10 (2.II). Vezi ediția de față [I].

Teatru din București. „Elisir d'amore" — C.R., XVII, 1845, nr. 11 (5.II).

Teatru din București. „Lucia di Lammermoor". „Cenerentola" — C.R., XVII, 1845, nr. 12 (9.II). Vezi ediția de față.

Teatru din București. „Linda de Chamounix" — C.R., XVII, 1845, nr. 13 (12.II).

Teatru din București. „Bărbierul de la Sevila". „Furiosul". — C.R., XVII, 1845, nr. 14 (16.II).

Teatru din București. „Somnambula sau umblă în somn" — C.R., XVII, 1845, nr. 15 (19.II).

Răspuns la articolul „Poezie" — F.p.m.i.l., 1845, nr. 8 (19.II). Reprodus în C.R., XVII, 1845, nr. 21 (12.III). Vezi ediția de față.

Teatru din București. „Elisir d'amore" — C.R., XVII, 1845, nr. 16 (23.II).

Teatru din București. Actul 1 din „Bărbierul de Sevila" și actul al 2-lea din „Norma" — C.R., XVII, 1845, nr. 17 (26.II).

Teatru din București — C.R., XVII, 1845, nr. 18 (2.III). Reprodus în F.p.m.i.l., 1845, nr. 15 (9.IV). Vezi ediția de față [II].

Teatru din București. „Otello", în beneficiul domnului Riciardi. — C.R., XVII, 1845, nr. 20 (9.III). Vezi ediția de față.

Orație funebră — C.R., XVII, 1845, nr. 21 (12.III). Cuvîntare rostită la moartea lui Constantin Faca.

Teatru din București. „Marino Faliero". „Otello". „Lucreția Borgia" — C.R., XVII, 1845, n-rele: 23, 24 (19, 23.III).

Moșii — C.R., XVII, 1845, nr. 44 (11.VI).

Din itinerarul D. Bolliac — C.R., XVII, 1845, n-rele: 56 *(Ziua I, iulie 12)*; 57 *(Ziua II, iulie 13)*; 58 *(Ziua III, iulie 14)*; 59 *(Ziua IV, iulie 15)*; 60 *(Ziua V, iulie 16, Ziua VI, iulie 17 și Ziua VII, iulie 18)*; 61 *(Ziua VIII, iulie 19)*; 85 *(Valea Negrului, Pitești, Cîmpulung, Jidova, Cetățuia lui Negru-vodă, Dîmbovicioara, Nămăeștii)*; 86 *(Mănăstirea Cîmpulung)*; 89 *(Împrejurimile Cîmpulungului)*; 90, 91 *(Curtea de Argeș, Cîmpul Radoveanului, Cetatea lui Țepeș)*; 92, 93 *(Mățăul, Tîrgoviștea, Vigorîta, Mănăstirea Dealului)*; 94, 95 *(Mărginenii, Filipeștii, Floreștii, Băicoi, Cîmpina, Breaza, Comarnic)*; 1846, nr. 1 *(O dimineață pe malul lacului)*. Un fragment, și anume cel din C.R., 1845, nr. 92, este reprodus în F.p.m.i.l., 1846, nr. 9 (25.II).

Teatru Național. „Tereza sau Orfelina din Genova", tradus din franțozește de D. P. Teulescu — C.R., XVII, 1845, nr. 89 (7.XII). Vezi ediția de față.

Teatru Național. „Coconul Iorgu de la Sadagura", comedie în trei acte de D. V. Alecsandri, Vineri 14 dec. în beneficiul d-lui Carageali — C.R., XVII, 1845, nr. 92 (17.XII). Reprodus în G a z e t a T r a n s i l v a n i e i, IX, 1846, nr. 4. Vezi ediția de față.

(Fără titlu — rubrica „București") — C.R., XVIII, 1846, nr. 3 (10.I). Apel pentru ajutorarea elevelor unui așezămînt.

Teatrul Național — C.R., XVIII, 1846, nr. 27 (30.III). Vezi ediția de față [I].

Poezia — F.p.m.i.l., 1846, n-rele: 27 (1.VII), 28 (8.VII), 29 (15.VII), 30 (22.VII). Reprodus în edițiile de poezii din 1847 (numai primele șase părți) și 1857. Vezi ediția de față.

(Fără titlu — rubrica „București") — C.R., XVIII, 1846, nr. 94 (14.XII). Comentariu asupra concertelor lui Liszt la București.

[Scrisoare către C. D. Aricescu] — N a ț i o n a l u l, I, 1858, nr. 66 (28.VII).

Epigrame — N a ț i o n a l u l, I, 1858, nr. 68 (4.VIII). *O bătrînă în pretenții, Un pedant scolastic, Un medic, La un poet nou, Pe o cărticică ce mi s-a recomandat, La un sgîrcit bolnav, La alt zgîrcit, La o căsătorie, Șaradă pentru anul 1837.*

Sentințe — R., II, 1858, n-rele: 63 (11/23.VIII), 66 (21.VIII/2.IX), 67 (25.VIII/6.IX), 85 (27.X/8.XI).

Închisorile noastre: Telega — R., III, 1859, nr. 97 (15/27.VIII).

[Scrisoare către N. Filimon] — N a ț i o n a l u l, III, 1860, nr. 14.

[Petițiune către ministrul justiției] — R., X, 1861, nr. 242 (30. VIII). Solicită amînarea licitației moșiei sale Glina.

[Scrisoare către redacție și proces-verbal] — R., V, 1861, nr. 286 (13.X). În legătură cu un furt săvîrșit la locuința sa.
Partea literară — B., I, 1862, nr. 1. Despre editarea operei lui Gr. Alexandrescu și D. Bolintineanu.
Partea literară — B., I, 1863, nr. 2. Idem.
Burtă verde — B., I, 1863, nr. 3.
Partea literară — B., I, 1863, nr. 3. Despre editarea operei lui Bălcescu.
Partea literară — B., I, 1863, nr. 4. Critică adusă guvernului pentru lipsa unor bunuri culturale (harta țării, gramatica, ortografia).
Partea literară — B., I, 1863, nr. 6.
Sentințe — B., I, 1863, n-rele : 8 (26. I), 10 (2.II), 11 (6.II), 12 (9.II), 20 (9.III), 34 (1.V).
Școalele și cărțile — B., I, 1863, nr. 38 (15.V). Nesemnat.
Teatrurile din București — B., I, 1863, nr. 135 (23.X). Nesemnat.
(Fără titlu) — B., II, 1864, nr. 235 (26.V/7.VI). Scurtă notiță introductivă la poezia *Triumful democrației* de C. D. Aricescu.
Poetul Tăutu — B., II, 1864, p. 707.
Revista literară — B., II, 1864, nr. 241 (10/22.VI). Nesemnată. Vezi ediția de față.
Teatru — B., II, 1864, nr. 315 (1/13.XII). Nesemnat.
Revista interioară — Tr. C., I (III), 1865, nr. 6(323), 21.III/2.IV. Nesemnată. La moartea lui N. Filimon.
Essamenile scolarie — Tr.C., I (III), 1865, nr. 35 (352), 8/20.VII. Nesemnat.
Azilul Elena Doamna — Tr.C., I (III), 1865, nr. 37 (354), 15/27.VII. Nesemnat.
Teatrul român — Tr.C., I (III), 1865, nr. 55 (372), 26.IX/8.X. Nesemnat.
Teatru român — Tr.C., I (III), 1865, nr. 56 (373), 30.IX/12.X. Nesemnat.
Teatrul român — Tr.C., I (III), 1865, nr. 62 (379), 24.X./4.XI. Nesemnat.
[Scrisoare către I. Heliade Rădulescu] — Tr.C., I (III), nr. 77 (394), 23.XII 1865/4.I.1866. În legătură cu o lecțiune de istorie.
Teatrul român — Tr.C., V, 1867, nr. 486 (22.I/3.II). Nesemnat.
[Misiunea poeziei] — Tr.C., V, 1867, nr. 505 (30.III/11.IV) ; la rubrica „Literatura". Semnat : Un abonat. Vezi ediția de față.

Teatrul Național. „Vornicul Bucioc" de d. V. A. Urechiă — Tr.C., V, 1867, n-rele 505 (30.III/11.IV) și 507 (6/18.IV). Nesemnat.
Literatura — Tr. C., V, 1867, nr. 536 (27.VII/10.VIII). Despre vol. *Poezii populare*, publicat de V. Alecsandri. Nesemnat.
Mîine este ziua Paștelor. — Tr.C., VI, 1868, nr. 620 (30.III/10.IV).
Literatura și limba — Tr.C., VI, 1868, nr. 621 (7/19.IV). Nesemnat. Vezi ediția de față.
[Necrologul lui Dimitrie Cosacovici] — Tr.C., VI, 1868, nr. 627 (28.IV./10.V).
O carte bisericească — Tr. C., VI, 1868, nr. 652 (28.VII/9.VIII).
Pentru suflet — Tr. C., VII, 1869, nr. 720 (17/29.IV).
[Scrisoare către N. Bassarabescu, redactorul ziarului] — Tr.C., VII, 1869, nr. 752 (17/29.VIII).
Teatrul românesc — Tr.C., VII, 1869, nr. 780 (27.XI/8.XII). Vezi ediția de față.
Opera italiană — Tr.C., VII, 1869, nr. 780 (27.XI/8.XII).
Pentru suflet. Către doamnele române — Tr.C., VIII, 1870, nr. 814 (9/21.IV).
Către redactorii foaiei „Femeia" — Tr.C., IX, 1871, nr. 896 (4/16.III).
De la Rusciuk la Varna — Tr.C., IX, 1871, nr. 902 (4/16.IV).
Curtea de Argeș — Tr.C., IX, 1871, nr. 911 (16/28.V).
Domniei sale d-lui Constantin Esarcu, Directorul Ministerului cultelor și intrucțiunii publice — Tr. C., IX, 1871, nr. 923 (1/13.VII). Impresii asupra premierii elevilor Conservatorului.
Portul Calafat — Tr.C., IX, 1871, nr. 938 (5/17.IX).
Romanații — Tr.C., IX, 1871, nr. 940 (12/24.IX).
Iarăși Ristori — Tr.C., IX, 1871, nr. 941 (19.IX/1.X). Cronică teatrală.
Opera italiană de estimp în București — Tr.C., IX, 1871, nr. 943 (3/15.X).
Drama „Constantin Brîncoveanu" — Tr.C., IX, 1871, nr. 949 (14/26.XI).
[Scrisoare către redacție] — Tr.C., X, 1872, nr. 975 (9/21.III)
Un mititel Traian — Tr.C., X, 1872, nr. 979 (25.III/6.IV).
(Fără titlu) — Tr.C., X, 1872, nr. 983 (9/21.IV). Îndemn la caritate.

„Istoria critică a românilor" — Tr.C., X, 1872, nr. 985 (23.IV/5.V). Recenzia studiului lui Hasdeu.
Orchestra automată — Tr.C., X, 1872, nr. 986 (27.IV/9.V).
(Fără titlu) — Tr.C., X, 1872, nr. 987 (30.IV/12.V.). La moartea lui Heliade Rădulescu.
Scoaterea Sf. Dumitru — Tr.C., X, 1872, nr. 990 (14/26.V).
Domnului redactor al jurnalului „Uvrierul" — Tr.C., X, 1872, nr. 1007 (3/15.VIII).
(Scrisoare către d-na C. Ghica) — Tr.C., X, 1872, nr. 1011. Reproduce scrisoarea publicată în 1843 ca prefață la primul său volum de poezii.
Chronicele Romániei — Tr.C., X, 1872, nr. 1013 (3/15.IX). La apariția celei de a doua ediții a cronicilor editate de Kogălniceanu.
Teatrul român — Tr.C., X, 1872, nr. 1021 (8/20.X). Nesemnat.
Tîrgoviștea — Tr.C., X, 1872, nr. 1022 (15/27.X).
Teatrul și publicul — Tr.C., X, 1872, n-rele : 1023 (23.X/4.XI), 1026 (12/24.XI), 1028 (19/31.XI). Nesemnat. În ultimele două numere, cu titlul *Teatrul român*. Vezi ediția de față.
Domnilor publiciști și confrați ai mei în presă — Tr.C., X, 1872, nr. 1034 (14/26.XII). Confesiune autobiografică.
Ateneul de marți seara — Tr.C., XI, 1873, nr. 1037 (1/13.I). Nesemnat. Despre V. Alecsandri.
Balul pentru săraci — Tr.C., XI, 1873, nr. 1042 (21.I/2.II).
Ateneul — Tr.C., XI, 1873, nr. 1043 (25.I/6.II). Nesemnat.
Francesii pentru ginta romană — Tr.C., XI, 1873, nr. 1044 (28.I/9.II).
Concertul Kletzer — Tr. C., XI, 1873, nr. 1045 (4/16.II).
Spania — Tr.C., XI, 1873, nr. 1046 (8/20.II).
Concertul pentru săraci — Tr.C., XI, 1873, nr. 1049.
[Scrisoare către redactor] — Tr.C., XI, 1873, nr. 1055 (18/30.III). Anunță plecarea pe trei luni pentru căutarea sănătății.
Paștele de estimp — Tr.C., XI, 1873, nr. 1061 (15/27.IV).
Căsătorii de Paște — Tr.C., XI, 1873, nr. 1061 (15/27.IV). Semnat C.B.
Masca de bronz a d-lui Maior Papazoglu — Tr.C., XI, 1873, nr. 1075 (15/27.VII).
Porțile de fer — Tr.C., XI, 1873, nr. 1076 (22.VII/3.VIII). Semnat C.B.
Dora D'Istria — Tr.C., XI, 1873, nr. 1081 (26.VIII/7.IX). Semnat C.B. Despre poeta Elena Ghica.

Conferențele militare — Tr.C., XI, 1873, nr. 1082 (2.IX). Semnat C.B.
Pompierii — Tr.C., XI, 1873, nr. 1082 (2.IX).
Jurnalele francese din București — Tr.C., XI, 1873, nr. 1083 (9.IX). Semnat C.B.
Teatru italian — Tr.C., XI, 1873, nr. 1087 (7.X). Semnat C.B.
Teatrul românesc — Tr.C., XI, 1873, nr. 1091 (4.XI). Despre piesa *Alexandru Lăpușneanu*, adaptare a nuvelei lui Negruzzi.
Teatrul Național — Tr.C., XI, 1873, nr. 1092 (11.XI). Semnat C.B. Vezi ediția de față [II].
Boboteaza de est-timp — Tr.C., XII, 1874, nr. 1101 (10.I). Semnat C.B.
Balul pentru săraci — Tr.C., XII, 1874, nr. 1105 (24.I).
Michelet — Tr.C., XII, 1874, nr. 1109 (10.II). Semnat C.B.
Teatru. Representațiune extraordinară pentru monumentul lui Ioan Heliade Rădulescu — Tr.C., XII, 1874, nr. 1113 (24.II).
Revisorul general — Tr.C., XII, 1874, nr. 1113 (24.II). Semnat C.B. Cronică teatrală despre localizarea cu acest nume de Petre Grădișteanu.
Tîrgul moșilor — Tr.C., XII, 1874, nr. 1129 (16.V).
(Fără titlu) — Tr.C., XII, 1874, nr. 1144 (4.VIII). Semnat C.B. Răspunde criticii aduse de Odobescu în *Pseudo-cynegeticos* poeziei *Cocheta bătrînă la oglindă*.
Teatrul Național („Boieri și Ciocoi" de domnul V. Alecsandri) — Tr.C., XII, 1874, nr. 1154 (13.X). Semnat C.B.
Statua lui Mihai Viteazul — Tr.C., XII, 1874, nr. 1160 (8.XI). Semnat C.B.
Domnule Rector al Academiei — Tr.C., XII, 1874, nr. 1165 (28.XI). Semnat C.B.
Teatrul Național — Tr.C., XII, 1874, nr. 1168 (12.XII). Semnat C.B.
Heures de Loisir — Tr.C., XII, 1874, nr. 1171 (25.XII). Recenzie.
Sorcova — Tr. C., XIII, 1875, nr. 1172 (1.I).
Mănăstirea românească de la sîntul Munte Athos — Tr. C., XIII, 1875, nr. 1173 (5.I).
Banul Năsturel Herăscu — Tr. C., XIII, 1875, nr. 1173 (5.I). Semnat C.B.
[Scrisoare de răspuns către Alexandru Em. Florescu] — Tr.C., XIII, 1875, nr. 1184 (16.II).
Ouăle roșii de Paște — Tr.C., XIII, 1875, nr. 1194 (13.IV).

[Scrisoare către redactor] — Tr.C., XIII, 1875, nr. 1196(27.IV).
Teatrul Național — Tr.C., XIII, 1875, nr. 1199 (18.V). Nesemnat.
Sinaia — Tr. C., XIII, 1875, n-rele: 1210 (3.VIII), 1212 (17.VIII). Însemnări de călătorie, ca și în cele ce urmează.
Ocna Sibiului — Tr.C., XIII, 1875, nr. 1216 (14.IX).
Alba Iulia — Tr.C., XIII, 1875, nr. 1218 (28.IX).
Petrache Poenaru — Tr.C., XIII, 1875, nr. 1219 (5.X). Necrolog.
Alergările de cai în București — Tr.C., XIII, 1875, nr. 1221 (19.X). Semnat C.B.
Francisc Toldi — Tr. C., XIII, 1875, nr. 1228 (7.XII). Necrolog.
Teatrul — Tr.C., XIV, 1876, nr. 1232(11.I).
Răspuns jurnalului „Telegraful" intr-ale teatrului — Tr.C., XIV, 1876, nr. 1237 (15.II). Scris în calitate de membru al Comitetului teatrelor.
Alergările de cai — Tr.C., XIV, 1876, nr. 1263 (26.IX). Semnat C.B.
Teatrele — Tr.C., XIV, 1876, nr. 1266 (17.X). Semnat C.B.
Un scandal în teatru — Tr. C., XV, 1877, nr. 1280 (18.I). Semnat C.B.
O scrisoare a lui Cesar Bolliac către Constantin Negruzzi, din 1836 — Convorbiri literare, XV, 1881, nr. 2. (1.V). Publicată postum. Vezi ediția de față sub titlul *[Scrisoare către C. Negruzzi]*.

III. ARTICOLE POLITICE

A

CHOIX DE LETTRES ET MÉMOIRES SUR LA QUESTION ROUMAINE *par Mr. César Bolliac, 1852—1856*, 90 pag. (litografiat). Cuprinde 13 scrisori, memorii și piese justificative redactate de Bolliac, la care se adaugă o bibliografie a lucrărilor despre Principate apărute în revistele franceze de la fondarea lor pînă în septembrie 1856.
CULLEGERE DE MAI MULȚI ARTICOLI PUBLICAȚI ATÎT ÎN STRĂINĂTATE CÎT ȘI ÎN ȚEARĂ ÎN ANII TRECUȚI, București, Imprimeria jurnalului „Naționalul", 1861, 192 pag. Cuprinde o prefață a editurii și articolele: 1 *Regulamentul, Arhondologia, Pravila lui Caragea, Condica criminală de la 1851*, 2 *Unitatea României*, 3 *Ce este de făcut?* 4 *Ce cerem nu e nou*, 5 *Titlul suveranilor români*, 6 *Otarele țării*, 7 *Opinia publică*, 8 *Esplicarea cîtorva vorbe*, 9 *Mosaicul social*, 10 *Închinarea la banchetul junimei din București dat pentru M. S. Alessandru Ioan I.*, 11 *Partitul Național*, 12 *Altă religie, alți preoți*, 13 *Ne trebuiesc dascăli.*

MONASTIRILE DIN ROMÂNIA (MONASTIRELE ÎNCHINATE), București, Typografia lui Ștefan Rassidescu, 1862, 660 pag. În anexă: *Piese justificative.*
MONASTIRILE DIN ROMÂNIA (MONASTIRILE ZISE BRÎNCOVENEȘTI), București, Tipografia C. A. Rosetti, 1863, 250 pag. În anexă: *Piese justificative.*
LES MONASTÈRES ROUMAINS (LES MONASTÈRES DITS BRANCOVENESTI), București, Imprimerie C. A. Rosetti, 1863, 169 pag. Versiune franceză a celei anterioare, minus *Piesele justificative.*

B

Despre publicitate — C.R., XVI, 1844, nr. 75 (22.IX). Vezi ediția de față.
Mai întîi — C.R., XVIII, 1846, nr. 36 (7.V). Vezi ediția de față.
Poporul — F.p.m.i.l., 1846, nr. 26 (24.VI). Vezi ediția de față.
(Fără titlu — rubrica „București") — Poporul suveran, I, 1848, nr. 16 (6.VIII). Semnat C.B. Principii de urmat în vederea alegerii pentru Adunarea Constituantă. Bolliac semnează acest articol în calitatea sa de secretar al Comisiei centrale de elecții.
[Apărarea revoluției] — Poporul suveran, I, 1848, nr. 23 (30.VIII); rubrica „București". Semnat C.B. Vezi ediția de față.
(Editorial) — Espatriatul, 1849, nr. 1 (25.III). Nesemnat.
Dreptate, Frăție! — Espatriatul, 1849, nr. 1 (25.III). Nesemnat.
(Editorial) — Espatriatul, 1849, nr. 2 (29.III). Nesemnat.
(Editorial)) — Espatriatul, 1849, nr. 3 (1.IV). Nesemnat.
Dreptate, Frăție, Fraților români din România și Moldova — Espatriatul, 1849, nr. 3 (1.IV). Nesemnat.
(Fără titlu) — Espatriatul, 1849, nr. 4 (12.IV). Nesemnat.

Dreptate, Frăție. Fraților români din România — E s p a t r i a t u l, 1849, nr. 4 (12.IV). Nesemnat.
[Vin toate națiile] — E s p a t r i a t u l, 1849, nr. 5 (15.IV). Nesemnat. Vezi ediția de față.
(Editorial) — E s p a t r i a t u l, 1849, nr. 6 (22.IV). Nesemnat.
(Fără titlu — rubrica „România") — E s p a t r i a t u l, 1849, nr. 8 (6.V). Nesemnat.
(Fără titlu — rubrica „România") — E s p a t r i a t u l, 1849, nr. 9 (13.V). Nesemnat.
Fraților români din Transilvania — E s p a t r i a t u l, 1849, nr. 10 (20.V). Nesemnat.
Regulamentul, Arhondologia, Pravila lui Caradgia, Condica criminală de la 1851 — R e p u b l i c a r o m â n ă, Paris, noiembrie 1851, p. 50. Reprodus în vol. *Cullegere de mai mulți articoli...*, 1861.
Unitatea României — R e p u b l i c a r o m â n ă, Bruxelles, 1853, nr. 2, p. 289. Neterminat. Reprodus în *Cullegere...*
Scrisori în țară — S t e o a D u n ă r e i, Iași, II, 1856, n-rele: 49 (24.VII), 52 (31.VII), 55—56 (9.VIII).
Autonomia română — B., I, 1857, n-rele 1 (10.III), 2 (17.III), 3 (5.IV).
Domnitorul latin — B., I, 1857, nr. 1 (10.III). Semnat C. B.
Ce este de făcut — B., I, 1857, nr. 2 (17.III). Nesemnat. Reprodus în *Cullegere...*
Prin școli la civilizație — B., I, 1857, nr. 3 (5.IV). Nesemnat.
Ce cerem nu e nou — B., I, 1857, nr. 4 (12.IV). Nesemnat. Republicat în *Cullegere...*
Guvernul representativ — B., I, 1857, nr. 4 (12.IV).
Actualitate — B., I, 1857, nr. 5 (7/19.IV).
Titlul suveranilor români — B., I, 1857, nr. 5 (7/19.IV). Nesemnat. Retipăriri: R o m â n i a, I, 1857, nr. 46 (18.X); N a ț i o n a l u l, III, 1860, nr. 5 (17.I); *Cullegere de mai mulți articoli...*, 1861.
(Fără titlu) — B., I, 1857, nr. 6 (14/26.IV). Nesemnat. Reprodus în *Cullegere...*, sub titlul *Otarele țării.*
Actualitate — B., I, 1857, nr. 7 (3.V). Vezi ediția de față.
Profesie de credință — S e c u l u l, I, 1857, nr. 66 (2.IX). Retipăriri: R o m â n i a, I, 1857, nr. 35 (10.IX); R o m â n u l, I, 1857, nr. 9 (7/19.IX).
(Editorial) — R o m â n i a, I, 1857, nr. 44 (11.X). Despre ședința Divanului ad-hoc.

Ședința a 7-a a Adunării ad-hoc — 11 septembrie — R o m â n i a, I, 1857, nr. 45 (15.X). Articol cenzurat integral.
(Fără titlu) — R o m â n i a, I, 1857, nr. 48 (25.X). Despre autonomia țării.
Mozaicul social — N a ț i o n a l u l, I, 1858, n-rele: 73 (21.VIII), 74 (25.VIII). Reeditări: *Cullegere de mai mulți articoli...*, 1861; R., V, 1861, n-rele: 191—192 (10.11.VII), 193 (12.VII). Vezi ediția de față.
Opinia publică — R., II, 1858, n-rele: 67 (25.VIII/6.IX), 71 (8/20.IX); neterminat. Reprodus în *Cullegere...*
Profesiunea noastră de credință — R., II, 1858, nr. 87 (3/15.XI). Semnată de mai multe personalități politice, alcătuind partidul național.
Candidații de deputați — R., II, nr. 105 (23.XII.1858/4.I.1859).
(Fără titlu) — D î m b o v i ț a, I, 1859, nr. 26 (7.I). Protest împotriva scoaterii numelui său de pe listele electorale.
Constituția română — R., III, 1859, nr. 8 (20.I./1.II). Neterminat.
(Fără titlu) — R., III, 1859, nr. 13 (31.I./12.II). Elogiu adus Unirei și domnitorului Cuza.
Prinț strein — R., III, 1859, nr. 16 (7/19.II). Reprodus în D î m b o v i ț a, I, 1859, nr. 84 (5.VIII). Vezi ediția de față.
Partitul Național — R., III, 1859, nr. 18 (12/24.II). Reprodus în *Cullegere...*
Altă religie, alți preoți — R., III, 1859, nr. 21 (19.II/3.III). Reprodus în *Cullegere...*
Regulamentul — D î m b o v i ț a, I, 1859, nr. 43 (6.III).
Ne trebuesc dascăli — N a ț i o n a l u l, II, 1859, nr. 26 (8.III). Reprodus în *Cullegere...*
Esplicarea citorva vorbe — R., III, 1859, nr. 29 (10/22.III). Nesemnat. Reprodus în *Cullegere...*
Fusiunea — R., III, 1859, nr. 36 (26.III/7.IV). Neterminat.
Moderații — R., III, 1859, nr. 37 (28.III/9.IV). Vezi ediția de față.
Armarea înainte de toate — N a ț i o n a l u l, II, 1859, nr. 34 (5.IV).
Confesiune — N a ț i o n a l u l, II, 1859, nr. 36 (11.IV).
Plan de proecte generale pentru organizarea administrației în România liberă — R., III, 1859, n-rele: 49 (25.IV/7.V), 51 (30.IV/12.V).
Profesie de credință — N a ț i o n a l u l, II, 1859, nr. 39 (26.IV).
(Fără titlu) — D î m b o v i ț a, I, 1859, nr. 60 (13.V). Dezmințire în privința rezultatului alegerilor.

Libertatea presei — R., III, 1859, n-rele: 68 (9/21.VI), 69 (11/23.VI), 70 (13/25.VI). Vezi ediția de față.

Colegiului alegătorilor din capitala Tîrgoviște — R., III, 1859, nr. 92 (4/16.VIII).

Critica criticei — R., III, 1859, nr. 144 (19/31.XII). Critică adusă ziarului C u r i e r u l d e a m b e s e x e.

[Scrisoare către redacție] — D î m b o v i ț a, II, 1860, nr. 25 (13.I). Retipăriri: R., IV, 1860, nr. 16 (16.I); supliment la R e f o r m a, II, 1860, nr. 5 (24.I/5.II).

[Scrisori și documente] — Supliment la R e f o r m a, 1860, n-rele: 2 (7/19.I), 3 (14/26.I), 4 (17/29.I), 11 (8/20.II). Sub titlul *Scrisori și memorii adresate de D. Cesar Bolliac în timpul exilului său către diferite personaje politice europene*, reproduse în B u c i u m u l, I, 1863, n-rele: 43 (1.VI), 44 (5.VI), 46 (11.VI), 48 (15.VI), 49 (18.VI), 51 (22.VI), 54 (29.VI). Traducere a culegerii apărute la Paris sub titlul *Choix de Lettres et Mémoires sur la Question Roumaine, 1852—1856.*

Libertate individuală — R., IV, 1860, n-rele: 17 (17, 18.I), 350 (15.XII), 352 (17.XII), 359 (24.XII); V, 1861, n-rele: 2—3 (2—3.I), 13 (13.I), 18 (18.I), 21 (21.I), 27 (27.I), 34—35 (4.II).

[Două scrisori către redacție] — R., IV, 1860, nr. 50 (19.II).

[Scrisori către redacție] — D î m b o v i ț a, II, 1860, nr. 74. (13.VII).

Ministerul în Constituțiune — R., IV, 1860, nr. 212 (30.VII).

Preliminarie de pace — R., IV, 1860, nr. 214—215 (1—2.VIII).

[Scrisoare către redacție și petiție către ministru] — D î m b o v i ț a, II, 1860, nr. 90 (3.VIII). Reproduse în: R., IV, 1860, nr. 219 (6.VIII). În urma excluderii de pe listele electorale, cere reabilitarea.

Armarea — R., IV, 1860, n-rele: 266 (22.IX), 280 (6.X), 284—285 (10—11.X), 300 (26.X), 305—306 (1.XI), 310 (5.XI).

Petiția D. Bolliac la Cameră — R e f o r m a, II, 1860, nr. 52 (18/30.IX).

Colonizarea germană. Răspuns la „Străinii și colonizarea" din „Conservatorul" Nr. 75, 76, 77 și 78. — R., IV, 1860, n-rele: 287 (13.X), 289—290 (15—16.X), 291—292 (17—18.X), 295 (21.X).

Ne administrăm în libertate sau nu? — R., IV, 1860, n-rele: 316 (11.XI). 317 (12.XI), 322 (17.XI), 326—327 (21—22.XI), 339 (4.XII), 347—348 (12—13.XII).

Ordinanța asupra presei — R., IV, 1860, nr. 330 (25.XI).

Monastirile din Țeara Românească — R., V, 1861, n-rele: 41 (10.II), 49 (18.II), 50 (19.II), 56 (25.II), 67 (8.III), 72—73 (14.III), 77 (18.III), 251 (8.IX), 252—253 (9, 10.IX), 256 (13.IX), 258 (15, 16.IX), 263 (20.IX), 268—269 (25—26.IX), 278 (5X), 303—304 (30—31.X), 349 (15.XII). Ultima parte reprodusă în F.p.m.i.l., XXV, 1862, n-rele 2 și 3. Într-un bilanț al activității de arheolog, autorul trimite și la aceste articole, care deci pot fi încadrate și la arheologie.

Monastirile din România (continuarea celui anterior) — R., VI, 1862, n-rele: 78 (20.III), 81 (23.III), 94 (5.IV), 95 (6.IV), 96 (7.IV), 104—105 (14—15.IV), 106—107 (16—17.IV), 108 (18.IV), 112 (22.IV), 113—115 (25.IV), 117 (27.IV), 125 (5.V), 131 (11.V), 132 (12.V), 141—143 (21—23.V), 144 (24.V), 145 (25.V), 147 (27.V). Reprodus în volum, în 1862.

Comisiunea pentru verificarea titlurilor supușilor străini — R., V, 1861, nr. 245 (2.IX).

(Scrisoare de protest) — I n d e p e n d i n ț a, IV, 1861, nr. 10 (12.X).

Acțiunea română și reacțiunea boierimii anti-naționale — R., V, 1861, nr. 351 (17.XII). Reprodus în R e f o r m a, III, 1861, nr. 63 (24.XII). Vezi ediția de față.

Arnăuto-Fanarioții și discipolii lor Ciocoii — R., VI, 1862, nr. 13 (13.I).

Legea contra presei — R e f o r m a, IV, 1862, nr. 23 (29.III).

Monastirile zise Brîncovenești — R., VI, 1862, n-rele: 260—261 (17—18.IX), 262 (19.IX), 264 (21.IX), 265 (22.IX), 267—268 (24—25.IX), 269 (26.IX), 274—275 (1—2.X), 293 (20.X), 306 (3.XI), 316—317 (12—13.XI), 318 (14.XI). Reprodus în volum în 1863.

[Scrisori către redacție] — R., VI, 1862, nr. 301—302 (29—30.X). Dezvăluie rostul politic al luptei sale pentru secularizarea mănăstirilor închinate.

[Scrisoare către directorul ziarului „Românul"] — R., VI, 1862, nr. 313—314 (9—10.XI). Critică regimul așa-zis constituțional.

Monastirile zise închinate — R., VI, 1862, nr. 337—338 (3—4.XII).

Ce se face cu banii noștri — B., I, nr. 1, 1862 (15.XII) și nr. 2, 1863 (1.I). Neterminat și nesemnat.

Monastirile române din Macedonia — R., VI, 1862, nr. 364—365 (30—31.XII).

Monastirile române din Macedonia — B., I, 1863, nr. 2 (1.I). Nesemnat.

Monastirile poroclite Brîncoveneşti — B., I, 1863 nr. 2 (1.I). Nesemnat.

Dascălul Matei sau inventorul girantului responsabil — B., I, 1863, nr. 3 (5.I). Nesemnat.

Unirea dreptei cu stînga — B., I, 1863, nr. 4 (9.I). Nesemnat.

Monastirile zise închinate — B., I, 1863, nr. 5 (12.I). Nesemnat.

Progresul în România — B., I, 1863, nr. 6 (16.I). Neterminat şi nesemnat.

Regimul consular în România — B., I, 1863, n-rele: 7 (23.I), 9 (30.I), 10 (2.II), 12 (9.II), 18 (2.III). Nesemnat.

[Monstruoasa coaliţiune] — B., I, 1863, nr. 15 (20.II). Nesemnat. Vezi ediţia de faţă.

Revista interioară — B., I, 1863, nr. 43 (1.VI).

Memoriu asupra monastirilor române zise închinate la sîntele locuri din Oriinte — B., I, 1863, nr. 53 (27.VI). Nesemnat şi neterminat.

Procesul Rosetti — B., I, 1863, nr. 99 (8.IX). Nesemnat.

[Votul universal] — B., I, 1863, nr. 119 (3.X). Nesemnat. Vezi ediţia de faţă.

Camera actuală, mumă vitregă! — B., I, 1863, nr. 120 (5.X). Nesemnat. Vezi ediţia de faţă.

Mosaicul coaliţiunii — B., I, 1863, nr. 121 (6.X). Nesemnat. Vezi ediţia de faţă.

Revista interioară — B., I, 1863, nr. 149 (16.IX). Împotriva ziarului *Românul* şi a monstruoasei coaliţii.

Coaliţiunea şi discursul Domnitoriului în Europa — B., I, 1863, nr. 157 (25.XI). Nesemnat.

Revista interioară — B., I, 1863, nr. 161 (30.IX). Apărarea Unirii.

Revista interioară — B., II, 1864, nr. 209 (2.IV). Susţinerea legii agrare.

[Legea rurală] — B., II, 1864, nr. 210 (5.IV). Nesemnat. Vezi ediţia de faţă.

Revista interioară — B., II, 1864, nr. 211 (9.IV). Susţinerea legii agrare.

Revista interioară — B., II, 1864, nr. 212 (12.IV). Idem.

Revista interioară — B., II, 1864, nr. 215 (7/19.IV). Idem.

Cestiunea proprietăţii fonciare — B., II, 1864, nr. 219 (16/28.IV). Nesemnat şi neterminat.

Închinarea la banchetul junimei din Bucureşti dat pentru M. S. Alessandru-Ion I — B., II, 1864, nr. 225 (3/15.V). Reprodusă în *Cullegere...*

Revista interioară — B., II, 1864, nr. 254 (9/21.VII). Despre primele alegeri cu aplicarea votului universal.

[Aplicarea legilor] — B., II, 1864, nr. 297 (20.X). Vezi ediţia de faţă.

Presa în România — Tr. C., I (III), 1865, n-rele: 1 (318) 1/13.III, 2 (319) 7/19.III, 3 (320) 11/23.III, 4 (321) 14/26. III. Nesemnat şi neterminat.

Schimbarea Ministeriului — Tr. C., I (III), 1865, nr. 11 (328), 11/23.IV. Nesemnat.

Ceea ce este acum de făcut — Tr. C., I (III), 1865, nr. 12 (329) 15/27.IV. Nesemnat.

Budgetele — Tr. C., I (III), 1865, nr. 14 (331), 22.IV/4.V. Nesemnat.

Finanţe şi afaceri de Finanţe — Tr. C., I (III), 1865, n-rele: 16 (333) 29.IV/11.V, 17 (334) 2/14.V. Nesemnat.

Legea rurală — Tr. C., I (III), 1865, nr. 18 (335) 6/18.V. Nesemnat.

Causa răului — Tr. C., I (III), 1865, nr. 21 (338) 16/28.V. Nesemnat.

România şi principele său — Tr. C., I (III), 1865, nr. 31 (348) 20.VI/2.VII. Nesemnat.

Despre vistierie — Tr. C., I (III), 1865, nr. 33 (350) 27.VI/9.VII. Nesemnat.

Schimbarea sistemei — Tr. C., I (III), 1865, n-rele: 34 (351) 4/16. VII, 37 (354) 15/27.VII. Nesemnat.

În ce am mers înainte şi în ce am dat înapoi? — Tr. C., I(III), 1865, nr. 36 (353) 11/23.VII. Nesemnat.

In cestiunea monastirilor zise închinate. Introducţiunea Memoriului din 1 iuniu al d-lui Negri — Tr. C., I (III), 1865, n-rele: 36 (353) 11/23. VII, 37 (354) 15/27. VII *(Introducţiunea suplimentului Memoriului...)*. Nesemnat.

Reacţiune şi oposiţiune — Tr. C., I (III), 1865, nr. 39 (356) 22. VII/3 VIII. Nesemnat.

Ziarele austriace — Tr. C., I (III), 1865, nr. 40 (357) 25.VII/6.VIII. Nesemnat.

Ce să zicem? şi ce putem să zicem? — Tr. C., I (III), 1865, nr. 45 (362) 22.VIII/3.IX. Nesemnat. În legătură cu complotul reacţiunii împotriva lui Cuza.

O pronunţare finală — Tr. C., I (III), 1865, nr. 46 (363) 26.VIII/7 IX. Nesemnat. În aceeaşi chestiune ca anteriorul.

Progresul — Tr. C., I (III), 1865, nr. 47 (364) 29.VIII/10.IX. Nesemnat.

Instrucţiunea şi iarăşi Instrucţiunea — Tr. C., I (III), 1865, nr. 49 (366) 5/17.IX. Nesemnat. Vezi ediţia de faţă.

„Pe cine nu laşi să moară nu te lasă să trăieşti" — Tr. C., I (III), 1865, nr. 50 (367) 9/21.IX. Nesemnat. Despre politica nefastă a Austriei în privinţa naţionalităţilor din Ardeal.

Ne trebuieşte pace — Tr. C., I (III), 1865, nr. 51 (368) 12/24.IX. Nesemnat. Despre libertatea presei şi ziarul condus de autor.

Observaţiuni asupra stării românilor din Transilvania — Tr. C., I (III), 1865, nr. 55 (372) 26.IX/8.X. Nesemnat.

Statutul — Tr. C., I (III), 1865, nr. 61 (378) 21.X/1.XI. Nesemnat. Despre Statutul din 2 mai.

Aplicarea rea a legilor bune — Tr. C., I (III), 1865, nr. 65 (382) 11/23. XI. Nesemnat.

Statutul şi iarăşi Statutul — Tr. C., I (III), 1865, nr. 68 (385), 21.IX/3. XII. Nesemnat.

Bravura nu stă în a brava legea — Tr. C., I (III), 1865, nr. 73 (390) 9/21. XII. Nesemnat.

Gazetele greceşti în privinţa noastră — Tr. C., I (III), 1865, nr. 76 (393) 19/31.XII. Nesemnat.

Răspunsul d-lui C. A. Rosetti la articulul său „Dreptate pentru d. Cogălniceanu" publicat în „Sentinela română" de la 6 ianuariu 1866 — Tr. C., IV, 1866, nr. 4. Nesemnat.

Legalitatea este astăzi mîntuirea noastră — Tr. C., IV, 1866, nr. 11 (405) 20.II/4.III. Nesemnat.

Să stăm în legalitate — Tr. C., IV, 1866, nr. 12 (406) 24.II/8.III. Nesemnat.

Domnului Ion Brătianu la Paris — Tr. C., IV, 1866, nr. 12 (406) 24.II/8.III. Întreaga serie de scrisori este semnată „Direcţiunea ziarului Trompetta Carpaţilor". Vezi ediţia de faţă.

A doua scrisoare confidenţială către d. Ion Brătianu la Paris — Tr. C., IV, 1866, nr. 407 (27.II/11.III).

Ziarul „Desbaterile" — Tr. C., IV, 1866, nr. 407 (27.II/11.III). Nesemnat.

Revista interioară — Tr. C., IV, 1866, nr. 408 (15.III). Împotriva alegerii unui prinţ străin.

A treia epistolă confidenţială d-lui Ion Brătianu la Paris — Tr. C., IV, 1866, nr. 408 (15.III).

Concessiunile — Tr. C., IV, 1866, nr. 409 (18.III). Nesemnat.

O simplă teorie — Tr. C., IV, 1866, nr. 409 (18.III). Nesemnat

A patra scrisoare confidenţială d-lui Ioan Brătianu la Paris — Tr. C., IV, 1866, nr. 410 (22.III). Vezi ediţia de faţă.

Răspuns la scrisoarea d-lui Sevdalin la domnie — Tr. C., IV, 1866, nr. 413 (5.IV). Nesemnat.

Principiele ziarului „Românul" — Tr. C., IV, 1866, nr. 413 (5.IV).

Profesiune de credinţă — Tr. C., IV, 1866, nr. 414 (19.IV). Reprodusă în nr. 416 (27.IV).

Unirea şi principe străin — Tr. C., IV, 1866, nr. 414 (19.IV). Nesemnat.

Lealitatea ziarului „Românul" — Tr. C., IV, 1866, nr. 416 (27.IV). Nesemnat. Mărturii interesante asupra luptei sale pentru realizarea unirei.

Situaţiunea — Tr. C., V, 1866, nr. 417 (3.V). Nesemnat. Polemică cu ziarul Românul şi cu partizanii împrumuturilor străine.

Nu are deloc a face unirea cu principele străin — Tr. C., IV, 1866, nr. 418 (6.V). Nesemnat.

Ce înţelegem noi a intra în legalitate — Tr. C., IV, 1866, nr. 419 (10.V).

Ce este şi cum va face adunarea aceasta — Tr. C., IV, 1866, nr. 419 (10.V).

N-au drept la domnia ţărei ciţi au iscălit plebiscitul — Tr. C., IV, 1866, nr. 419 (10.V).

Împămîntenirea principelui de Hohenzollern — Tr. C., IV, 1866, nr. 419 (10.V). Vezi ediţia de faţă.

Arestările făcute în Bucureşti — Tr. C., IV, 1866, nr. 419 (10.V). Nesemnat.

Temelia actului din 2 mai — Tr. C., IV, 1866, nr. 420 (16.V). Nesemnat.

Legile şi miniştrii — Tr. C., IV, 1866, nr. 423 (27.V). Nesemnat.

Fisiologia statului nostru — Tr. C., IV, 1866, nr. 424 (31.V). Nesemnat. Susţine încurajarea industriei şi comerţului autohton.

Cîteva idee — Tr. C., IV, 1866, nr. 433 (5. VII). Nesemnat.

Finanţele — Tr. C., IV, 1866, nr. 436 (15.VII). Nesemnat.

Barbaria trecutului şi civilisaţiunea presintelui nostru — Tr. C., IV, 1866. nr. 440 (29. VII).

[Scrisoare de răspuns unor locuitori din Ianca-Romanaţi] — Tr. C., IV, 1866, nr. 440 (29.VII).

[Scrisoare de răspuns către C. Borănescu] — Tr. C., IV, 1866, nr. 441 (1.VIII).

Legile și miniștrii — Tr. C., IV, 1866, nr. 450 (13.IX). Nesemnat. Vezi ediția de față.

Cestiunea României la Constantinopole — Tr. C., IV, 1866, nr. 456 (4.X). Nesemnat.

Către Colegiul III bucureștean — Tr. C., IV, 1866, nr. 460 (18.X). Propune formarea unei grupări politice centriste, la care va renunța foarte repede.

Situațiunea politică — Tr. C., IV, 1866, nr. 461 (9/21.X). Nesemnat.

Anunciu — Tr. C., IV, 1866, nr. 466 (26.X/7.XI). În urma celor petrecute la întrunirea de la Slătineanu, cînd n-a fost lăsat să vorbească, anunță o nouă conferință politică.

Amicii Constituțiunii — Tr. C., IV, 1866, nr. 469 (13/25.XI). Nesemnat.

Articul de fond — Tr. C., IV, 1866, nr. 470 (20.XI/2.XII). Nesemnat.

Datele politici — Tr. C., IV, 1866, n-rele : 471 (24.XI/6.XII), 472 (27.XI/9.XII), 473 (1/13.XII), 475 (8/20.XII) și 1867, nr. 484 (15/27.I.). Nesemnat și neterminat. Mersul evenimentelor politice după 1821.

Pînă cînd tot „de urgență" ? — Tr. C., V, 1867, n-rele : 482 (5/17.I) și 483 (12/24.I). Nesemnat.

Propaganda religioasă străină — Tr. C., V, 1867, nr. 484 (15/27.I). Semnat : Un abonat.

Jurămîntul este el numai un mijloc de a specula beneficiele ce ar resulta din contractarea lui ? — Tr. C., V, 1867, nr. 484 (15/27.I). Semnat : Un abonat.

Banii lui Anuș — Tr. C., V. 1867, nr. 488 (29.I/10.II). Semnat : Un abonat.

[Scrisoare către redacție] — Tr. C., V, 1867, nr. 489 (2/14.II). Semnată : Un abonat. În legătură cu Academia.

[Scrisoare către redacție] — Tr. C., V, 1867, nr. 490 (5/17.II). Semnată : Un abonat. Critică adusă ziarului Românul.

[Scrisoare către redacție] — Tr. C., V, 1867, nr. 491 (9/21.II). Semnată : Un abonat.

Discursul lui Cesar Bolliac în Adunarea Legislativă la deschiderea discussiunii generale asupra budgetului Cultelor și Instrucțiunii Publice — Tr. C., V, 1867, nr. 491 (9/21.II).

Protestarea deputatului Bolliac în contra proiectului de lege de perceptiune — Tr. C., V, 1867, nr. 495 (26.II).

Epistola către primul ministru d. Costache Cretzulescu — Tr. C., V, 1867, nr. 500 (12/24.III).

Concesiunea drumului de fer — Tr. C., V, 1867, nr. 502 (19/31.III). Nesemnat.

[Scrisoare către redacție] — Tr. C., V, 1867, nr. 502 (19/31.III). Semnată : Un abonat.

Asupra titlurilor în România — Tr. C., V, 1867, nr. 504 (26.III/4.IV). Nesemnat.

Destrucțiunea averilor statului — Tr. C., V, 1867, nr. 504 (26.III/4.IV). Nesemnat.

[Discurs în Cameră asupra proiectului de lege pentru taxarea băuturilor spirtoase] — Tr. C., V, 1867, nr. 506 (2/14. IV).

Discursul deputatului d. Bolliac în cestiunea monetei naționale — Tr. C., V, 1867, nr. 507 (6/18.IV.).

Națiunea a lipsit guvernului sau guvernu a lipsit națiunei ? — Tr. C., V, 1867, nr. 515 (7/19.V).

Unirea — Tr. C., V, 1867, nr. 517 (14/26.V). Semnat „Un bucureștean în Iassy".

Escursiune prin țeară — Tr. C., V, 1867, nr. 520 (28.V/9.VI). Nesemnat.

Roșii liberali în contra bulgarilor — Tr. C., V, 1867, nr. 521 (1/13.VI). Nesemnat.

Bratianida — Tr. C., V, 1867, nr. 522 (4/16.VI). Semnat C. B.

11 Iuniu 1848 — Tr. C., V, 1867, nr. 523 (11/23.VI). Nesemnat.

[Scrisoare către redacție] — Tr. C., V, 1867, nr. 523 (11/23.VI). Semnată : Un abonat.

Ciocoi și burtă-verde — Tr. C., V, 1867, nr. 526 (22.VI/4.VII). Nesemnat.

Imposite — Tr. C., V, 1867, nr. 530 (6/18.VII). Nesemnat.

Libertatea — Tr. C., V, 1867, n-rele 530 (6/18.VII), 536 (27.VII/10.VIII). Nesemnat. Vezi ediția de față.

Cinismul — Tr. C., V, 1867, nr. 534 (20. VII/3.VIII). Nesemnat.

Învățămîntul public — Tr. C., V, 1867, nr. 536 (27.VII/10.VIII). Nesemnat. Vezi ediția de față.

Birurile și meseriașii — Tr. C., V, 1867, nr. 544 (23.VIII/4.IX). Nesemnat.

Revoluțiunea în permanență — Tr. C., V, 1867, nr. 545 (25.VIII/6.IX). Nesemnat.

Situațiunea — Tr. C., V, 1867, nr. 546 (28.VIII/9.IX). Nesemnat.

Paza legilor — Tr. C., V, 1867, nr. 552 (17/29.IX). Nesemnat.

(Fără titlu) — Tr. C., V, 1867, nr. 562 (22.X/3.XI). Protest adresat lui C. A. Rosetti.

Despre apelu la țeară — Tr. C., V, 1867, nr. 570 (9/21. XI). Nesemnat.

Teoria majorităților — Tr.C., V, 1867, nr. 575 (21.XI/3.XII).

Iubiți cetitori — Tr. C., V, 1867, nr. 579 (30.XI/12.XII). Reprodus cu titlul *Iubiți alegători* în nr. 583 (10/22.XII). Manifest electoral.

[Scrisoare către tineretul studios din București, care l-a apărat în timpul alegerilor] — Tr. C., V, 1867, nr. 584 (16/28.XII).

Alegerile sub diferite guverne — Tr. C., V, nr. 585 (21.XII 1867/3.I.1868). Nesemnat.

Averea statului — Tr. C., VI, 1868, nr. 595 (20.I/1.II). Nesemnat.

Țeara lui Gulliwer — Tr. C., VI, 1868, nr. 595 (20.I/1.II). Nesemnat.

Instrucțiunea publică — Tr. C., VI, 1868, nr. 596 (23.I/4.II). Nesemnat.

Cloșca cu puii de aur — Tr. C., VI, 1868, n-rele : 598 (30.I/11.II), 600 (6/18.II), 602 (10/22.II). Nesemnat. Acuzații aduse lui I. Brătianu pentru nerespectarea monumentelor istorice și arheologice.

Miniștrii în fața Națiunii — Tr. C., VI, 1868, nr. 597 (27.I/8.II). Nesemnat.

Drumul de fer în România — Tr. C., VI, 1868, nr. 600 (6/18.II). Nesemnat.

Articul de fond — Tr. C., VI, 1868, n-rele : 601 (8/20.II) și 605 (20.II/3.III).

Moderații — Tr. C., VI, 1868, nr. 604 (15/27.II). Nesemnat.

Drumuri de fer — Tr. C., VI, 1868, nr. 609 (29.II/9.III). Nesemnat. Împotriva concesiunilor.

Ceva asupra situațiunei — Tr. C., VI, 1868, nr. 612 (7/19.III). Nesemnat. Vezi ediția de față.

Ideele și oamenii din 1848 și cei astăzi la putere — Tr. C., VI, 1868, nr. 615 (14/26.III). Nesemnat. Vezi ediția de față.

Cum s-ar mai putea liniști lucrurile ? Să nu mai fie președinte de cabinet — Tr. C., VI, 1868, nr. 617 (21.III/3.IV). Nesemnat.

Compania prusiană — Tr. C., VI, 1868, nr. 621 (7/19.IV). Nesemnat.

Partitul naționale — Tr, C., VI, 1868, nr. 627 (28.IV/10.V). Nesemnat.

Confiscare de avere — Tr. C., VI, 1868, nr. 628 (2/14.V). Protest împotriva actelor săvîrșite de I. Brătianu în calitatea sa de ministru de interne.

Roșii și albii — Tr.C., VI, 1868, nr. 637 (2/14.VI). Nesemnat.

Libertatea individuală față cu exigențele societății — Tr.C., VI, 1868, n-rele : 639 (12/24.VI), 640 (16/28.VI), 641 (20.VI/1.VII), 642 (23.VI/4.VII). Nesemnat și neterminat.

În fața urnei electorale — Tr.C., VI, 1868, nr. 645 (4/16.VII). Nesemnat.

Senatul actual — Tr.C., VI, 1868, n-rele : 648 (14./26.VII) și 649 (18/30.VII). Nesemnat.

Tăria unui stat — Tr.C., VI, 1868, nr. 655 (11/23.VIII). Nesemnat.

Torturele îngrozitoare — Tr.C., VI, 1868, 15.IX ; continuat și terminat în 1874, nr. 1156 (24.X).

Voim armarea serioasă a țării — Tr.C., VI, 1868, nr. 664 (12/24.IX). Nesemnat.

Oposițiunea Trompettei — Tr.C., VI, 1868, nr. 680 (10/22.XI). Nesemnat.

Patriotismul Roșiilor — Tr.C., VI, 1868, nr. 685 (28.XI/10.XII). Nesemnat.

Situațiunea — Tr.C., VII, 1869, nr. 700 (26.I/7.II). Nesemnat.

Discursul deputatului Bolliac asupra telegrafelor și poștelor — Tr.C., VII, 1869, nr. 728 (23.V/4.VI).

Crisa ministeriale — Tr.C., VII, 1869, nr. 731 (1/13.VI). Nesemnat.

Să ne cunoaștem mai bine — Tr.C., VII, 1869, nr. 732 (5/17.VI). Nesemnat. Împotriva concesiunilor acordate străinilor ; susține dezvoltarea comerțului și a industriei prin mijloace proprii.

D. Dimitrie Ghica și jurnalul „Românul" — Tr.C., VII, 1869, nr. 738 (26.VI/9.VII). Nesemnat.

Roseto-Brătianii — Tr.C., VII, 1869, nr. 749 (3/15.VIII). Nesemnat.

Iară se ivește coalițiunea — Tr.C., VII, 1869, nr. 761 (18/30.IX). Nesemnat. Vezi ediția de față.

Încă un document pentru patriotismul Roșiilor — Tr.C., VII, 1869, nr. 763 (25.IX/7.X). Nesemnat.

Camarilla — Tr.C., VII, 1869, nr. 779 (23.XI/4.XII). Nesemnat. Vezi ediția de față.

Ce mai cer Roșii și ce cerem noi — Tr.C., VII, 1869, nr. 783 (11/23.XII). Nesemnat.

Șapte ani împliniți — Tr.C., VIII, 1870, nr. 788 (8.I).

Consilii guvernului — Tr.C., VIII, 1870, nr. 798 (8.II).

Fi-va adevărat! — Tr.C., VIII, 1870, nr. 810 (22.III/4.IV). Nesemnat. Protest împotriva pregătirii unor legi pentru îngrădirea presei.

Discursul deputatului Bolliac din şedinţa de la 13 martiu 1870 — Tr. C., VIII, 1870, nr. 811 (26.III/8.IV).

La noi! — Tr.C., VIII, 1870, nr. 815 (19.IV/1.V). Nesemnat. Împotriva concesiunii Stroussberg.

Politica română — Tr.C., VIII, 1870, nr. 837 (9./21.VII).

Iarăşi politica română — Tr.C., VIII, 1870, nr. 841 (26.VII/7.VIII). Nesemnat.

Să îmbărbătăm poporul dară să nu-l amăgim — Tr.C., VIII, 1870, nr. 841 (26.VII/7.VIII). Nesemnat.

Răscoala din Ploeşti — Tr.C., VIII, 1870, nr. 845 (13/25.VIII).

Republica din Ploeşti — Tr.C., VIII, 1870, nr. 846 (20.VIII/1.IX).

Monarhia a proclamat Republica — Tr.C., VIII, 1870, nr. 848 (27.VIII/8.IX).

Reflecţiuni — Tr.C., VIII, 1870, nr. 850 (3/15.IX).

Care ar fi desnodămîntul — Tr.C., VIII, 1870, nr. 851 (6/18.IX).

Primarul Capitalei — Tr.C., VIII, 1870, nr. 870 (15/27.XI). Nesemnat.

Experienţa în cinci ani — Tr.C., VIII, 1870, nr. 878 (13/25.XII). Nesemnat.

Noul minister — Tr.C., VIII, 1870, nr. 880 (24.XII 1870/5.I.1871). Nesemnat.

Al 9-lea an al Trompettei — Tr.C., IX, 1871, nr. 881 (1/13.I).

Constituţionalism — Tr.C., IX, 1871, nr. 895 (28.II/12.III). Nesemnat.

[Scrisoare către redacţie] — Tr.C., IX, 1871, nr. 894 (25.II/9.III). Răspunzînd nemulţumirilor lui N. B. Locusteanu pentru cenzurarea unui articol, face mărturii interesante asupra parlamentarismului şi a propriei activităţi.

Afacerea zisă Strusberg — Tr.C., IX, 1871, n-rele: 896 (4/16.III) şi 898 (14/26.III). Nesemnat.

Talent decăzut. Perfidia rafinată — Tr.C., IX, 1871, nr. 897 (7/19.III). Nesemnat. Adresat lui I. Brătianu.

Ministerul actuale — Tr.C., IX, 1871, nr. 899 (18/30.III). Nesemnat.

Coaliţiunea în desperare — Tr.C., IX, 1871, nr. 903 (8/20.IV). Nesemnat.

Alegerile — Tr.C., IX, 1871, nr. 909 (2/14.V). Nesemnat.

Rezultatul alegerilor — Tr.C., IX, 1871, nr. 910 (13/25.V). Nesemnat.

Scrisoare deschisă spre răspuns la scrisoarea domnului Dumitru Brătianu. Către alegători — Tr.C., IX, 1871, nr. 913 (23.V/4.VI).

Fabrică de sticlărie în Austria cu materiai gratis din România — Tr.C., IX, 1871, nr. 928 (18/30.VII).

[Scrisoare către redacţie] — Tr.C., IX, 1871, nr. 931 (8/20.VIII). Semnată: Un abonat.

[Scrisoare către redacţie] — Tr.C., IX, 1871, nr. 933. Semnată: Un abonat.

Răspuns la jurnalul „Telegraphul" de vineri — Tr.C., IX, 1871, nr. 942 (26.IX/8.X).

Monastirile Brîncoveneşti — Tr.C., IX, 1871, nr. 942 (26.IX/8.X).

Discursul d-lui Bolliac din şedinţa de la 13/25 — Tr.C., IX, 1871, nr. 954 (19/31.XII).

Înalta Curte de Casaţie şi de Justiţie — Tr.C., X, 1872, nr. 962 (23.I/4.II).

Monopoluri — Tr.C., X, 1872, nr. 1007 (3/15.VIII).

Zahar şi hîrtie — Tr.C., X, 1872, nr. 1008 (6/18.VIII).

Funcţionarii statului rău plătiţi — Tr.C., X, 1872, nr. 1010 (20.VIII/1.IX).

Scrisoare — Tr.C., X, 1872, nr. 1025 (5/16.XI).

Terorismul în teatru — Tr.C., X, 1872, nr. 1027 (16/28.XI). Nesemnat.

Alta e boieru, alta e ciocoiu — Tr.C., X, 1872, n-rele: 1031 (30.XI/11.XII), şi 1032 (3/15.XII). Nesemnat.

Armata — Tr.C., X, 1872, nr. 1035 (17/29.XII). Nesemnat.

Creditul funciar român — Tr.C., XI, 1873, nr. 1061 (15/27.IV). Semnat C.B.

Străbălarea unor jurnale bucureştene — Tr.C., XI, 1873, nr. 1061 (15/27.IV). Semnat C.B.

(Fără titlu) — Tr.C., XI, 1873, nr. 1066 (20.V/1.VI). La moartea lui Cuza-vodă.

Noi şi voi — Tr.C., 1873, nr. 1067 (27.V/8.VI). Semnat C.B.

Juncţiunile şi independenţa — Tr. C., XI, 1873, nr. 1076 (22.VII/3.VIII). Semnat C.B.

Biserica română — Tr.C., XI, 1873, nr. 1076 (22.VII/3.VIII). Semnat C.B.

Conflictul între Municipalitate şi Poliţie — Tr.C., XI, 1873, nr. 1077 (29.VII/10.VIII). Semnat C.B.

Adevăratul patriotism — Tr. C., XI, 1873, nr. 1078 (5/17.VIII). Semnat C.B.

Jurnalistica la noi — Tr.C., XI, 1873, nr. 1078 (5/17.VIII). Semnat C.B.

Dragostea ungurească — Tr.C., XI, 1873, nr. 1081 (26.VIII/7.IX). Semnat C.B. Adept al înțelegerii dintre unguri și români.

Răspuns la o acuzare neîntemeiată ce se face „Trompettei Carpaților“ — Tr.C., XI, 1873, nr. 1082 (2.IX).

Iarăși monopolul tutunului — Tr.C., XI, 1873, nr. 1086 (30.IX).

Monopolul tutunurilor — Tr.C., XI, 1873, nr. 1088 (14.X).

Sgomotele despre minister — Tr.C., XI, 1873, nr. 1088 (14.X). Semnat C.B.

Despre asociațiuni — Tr.C., XI, 1873, nr. 1090 (28.X). Semnat C.B.

Armarea — Tr.C., XI, 1873, nr. 1090 (28.X).

Toți suntem buni pentru că toți suntem răi — Tr.C., XI, 1873, nr. 1091 (4.XI). Semnat C.B.

Răspuns la articulul „Confesiune“ de d-nu Dimitrie Brătianu — Tr.C., XI,1873, nr. 1097 (16.XII)

Chitanția — Tr.C., XI, 1873, nr. 1098 (23.XII).

Legea comunală — Tr.C., XII, 1874, nr. 1101 (10.I). Semnat C.B.

Serviciu mutual — Tr.C., XII, 1874, nr. 1101 (10.I). Semnat C.B.

„Trompetta“ și Rosetti satisfăcuți — Tr.C., XII, 1874, nr. 1101 (10.I). Semnat C.B.

Luptele religioase — T.C., XII, 1874, nr. 1101 (10.I). Semnat C.B.

Nu legile ci aplicarea legilor ne lipsește — Tr.C., XII, 1874, nr. 1103 (17.I). Semnat C.B. Articol caracteristic și grăitor chiar prin titlu pentru poziția adoptată acum de Bolliac.

Legea comunală — Tr.C., XII, 1874, nr. 1104 (20.I). Semnat C.B.

Două vapoare române pe mări — Tr.C., XII, 1874, nr. 1106 (27.I). Semnat C.B.

O nouă mîrșăvie austriacă — Tr.C., XII, 1874, nr. 1106 (27.I). Semnat C.B.

Port la Marea Neagră — Tr.C., XII, 1874, nr. 1113 (24.II). Semnat C.B.

Legea comunală în aplicarea ei în București — Tr.C., XII, 1874, nr. 1131 (23.V).

Starea creditului și a finanțelor țării — Tr.C., XII, 1874, nr. 1156 (24.X). Semnat C.B.

Jurnalele humoristice ale Roșiilor — Tr.C., XII, 1874, nr. 1156 (24.X). Semnat C.B.

Constituțiunea și Legea comunală — Tr.C., XII, 1874, nr. 1165 (28.XI).

Discursul d-lui Bolliac — Tr.C., XIII, 1875, nr. 1173 (5.I). Protest împotriva reducerii bugetului instrucțiunii publice.

Complectare — Tr.C., XIII, 1875, nr. 1207 (13.VII).

Instrucțiunea publică — Tr.C., XIII, 1875, nr. 1209 (27.VII). Semnat C.B.

Politica noastră — Tr.C., XIII, 1875, nr. 1216 (14.IX). Vezi ediția de față.

O nouă minciună a ziarului „Românul“ — Tr.C., XIII, 1875, nr. 1217 (21.IX). Semnat C.B.

Alegerile viitoare — Tr.C., XIV, 1876, nr. 1232 (11.I). Nesemnat.

Municipalitatea — Tr.C., XIV, 1876, nr. 1232 (11.I). Semnat C.B.

Discursul d-lui Cesar Bolliac, rostit în ședința Camerei de la 27 ianuarie, asupra art. 18 din legea instrucțiunii publice — Tr.C., XIV, 1876, nr. 1235 (1.II).

Revista politică — Tr.C., XIV, 1876, nr. 1238 (22.II). Nesemnat. Critica Junimii și a lui Maiorescu în legătură cu atitudinea politică.

Discursul d-lui Cesar Bolliac rostit asupra împrumuturilor Strat în ședința de la 25 februarie — Tr.C., XIV, 1876, nr. 1239 (29.II).

[Despre Constituție] — Tr.C., XIV, 1876, nr. 1246 (18.IV). Nesemnat. Apare la „Revista politică“. Vezi ediția de față.

Vorba „conservator“ la noi — Tr.C., XIV, 1876, nr. 1249 (9.V). Nesemnat.

Către delegații Colegiului IV electoral din Vlașca — Tr.C., XIV, 1876, nr. 1252 (30.V). Profesiune de credință.

Hoția, temelia Romei — Tr.C., XIV, 1876, nr. 1258 (18.VII). Semnat C.B. Împotriva hoției în stat.

Ce a făcut Rosetto-Brătianu — Tr.C., XIV, 1876, nr. 1272 (2.XII). Semnat C.B.

Articul precursor — Tr.C., XIV, 1876, nr. 1273 (9.XII). Semnat C.B.

Cestiunea budgetelor — Tr.C., XIV, 1876, nr. 1277 (24.XII). Semnat C.B.

IV. *ARHEOLOGIE, ISTORIE*

A

MÉMOIRES POUR SERVIR A L'HISTOIRE DE LA ROUMANIE (PROVINCES DANUBIENNES) *par César Bolliac. Premier mémoire:* TOPOGRAPHIE DE LA ROUMANIE, Paris, Just Rouvier, libraire-éditeur,1856, 112 pag.

CĂLĂTORIE ARCHEOLOGICĂ ÎN ROMÂNIA. *Fragment*, București, Imprimeria jurnalului „Naționalul", 1861 (pe coperta interioară : 1858), 80 pag.

EXCURSIUNE ARCHEOLOGICĂ DIN ANUL 1869, București, Typ. Națională, 1869, 74 pag. Vezi ediția de față.

B

Călătorie archeologică în România — Naționalul, I, 1858, n-rele: 57 (26.VI), 60 (7.VII), 62 (14.VII), 63 (17.VII), 64 (21.VII), 67 (31.VII), 70 (11.VIII). Neterminat. Reprodus în volum în 1861.

Despre daci — R., II, 1858, n-rele : 55 (14/26.VII), 58 (24.VII/5.VIII). Neterminat. Reprodus și continuat, fără a fi terminat, în B., I, 1862, nr. 1 (15.XII), 1863, n-rele: 2 (1.I), 3 (5.I), 4 (9.I), 5 (12.I), 6 (16.I).

Cercetări prin monastiri — R., V, 1861, n-rele: 242 (30.VIII), 246 (3.IX). Rapoarte. Interesante date asupra propriei sale activități în domeniul arheologiei.

Topografia României — B., II, 1864, n-rele: 278 (3/15.IX), 279 (5/17.IX), 280 (8/20.IX), 282 (12/24.IX), 284 (19.IX/1.X), 286 (24.IX/6.X), 291 (6/18.X), 294 (13/25.X), 296 (17/29.X). Traducerea volumului în limba franceză din 1856.

Numismatica — Tr.C., VI, 1868, nr. 651 (25.VII/7.VIII). Reprodus în nr. 652 (28.VII/9.VIII).

Archeologia și Numismatica — Tr.C., VII, 1869, nr. 699 (23.I/4.II).

Archeologia. O descoperire nouă — Tr.C., VII, 1869, nr. 737 (23.VI/3.VII). Rapoarte.

Archeologia. Cetatea Tinosul — Tr.C., VII, 1869, nr. 739 (29.VI/11.VII).

Archeologia — Tr.C., VII, 1869, nr. 745 (20.VI/2.VII). Relatarea cercetărilor de la Celei, trimisă chiar de la locul cercetărilor.

[Relațiune către ministrul Cultelor și instrucțiunii publice] — Tr.C., VII, 1869, nr. 752 (17/29.VIII) Semnată în calitate de președinte al Comitetului arheologic.

Archeologia. Al doilea sarcofagiu — Tr.C., VII, 1869, nr. 752 (17/29.VIII).

Archeologia — Tr.C., VII, 1869, nr. 758 (8/20.IX). Relațiune către ministrul Cultelor și instrucțiunii publice. Reprodusă în broșura *Excursiune archeologică din anul 1869*. Vezi ediția de față.

Archeologia. Peștera de la Obirșia Ialomiței. Peștera cu Oalele. Comoara din Cumpăna Ciocirlăului. Valea Caselor și Mormintele de pre Vulcana mare — Tr.C., VIII, 1870, nr. 846 (20.VIII/1.IX). Vezi ediția de față.

Piscul Crassani — Tr.C., VIII, 1870, nr. 860 (11/23.X).

Archeologia. Numismatica — Tr.C., IX, 1871, nr. 893 (18.II/2.III).

Comorarii și archeologia — Tr.C., IX, 1871, nr. 928 (18/30.VII). Raport către Ministerul Cultelor.

Archeologia — Tr.C., IX, 1871, nr. 939 (9/21.IX). Relatarea descoperirilor din excursia făcută între 28 iulie—31 august 1871.

Numismatica — Tr.C., IX, 1871, nr. 942 (26.IX/8.X).

Archeologie. Ceramică — Tr.C., X, 1872, nr. 965 (2/14.II).

Archeologie. Domnilor membri ai Comitetului archeologic din București — Tr.C., X, 1872, nr. 1010 (20.VIII/1.IX). Raport.

Archeologia. Usul fumatului din timpii preistorici. — Tr.C., XI, 1873, nr. 1045 (4/16.II).

Archeologia — Tr.C., XI, 1873, nr. 1054 (11/23.III). Răspuns la articolul lui Al. Odobescu *Fumuri archeologice scornite din lulele preistorice*

Archeologia — Tr.C., XI, 1873, nr. 1059 (1/13.IV).

Archeologia — Tr.C., XI, 1873, nr. 1066 (20.V/1.VI).

Cimpul morților de la Zimnicea — Tr.C., XII, 1874, nr. 1137 (20.VI).

[Scrisoare către Const. Esarcu] — Tr.C., XIV, 1876, nr. 1231. Reprodusă în nr. 1233 (18.I).

Ceramica preistorică a Daciei. Vodastra — Tr.C., XIV, 1876, nr. 1255 (27.VI).

Arheologie — Tr.C., XIV, 1876, nr. 1261 (29.VIII). Raport către ministrul Cultelor și instrucțiunii publice.

V. EDIȚII POSTUME

MEDITAȚII ȘI POEZII. Cu o prefață de Petre V. Haneș, București, Minerva, 1915.

OPERE ALESE. Studiu introductiv de Victor Adrian, București, Editura de stat, colecția „Clasici români", 1950.

DESPRE LITERATURĂ, București, Editura de stat pentru literatură și artă, colecția „Mica bibliotecă critică", 1954.

POEZII, București, Editura Tineretului, colecția „Biblioteca școlarului", 1955.

OPERE, vol. I—II. Ediție, note și bibliografie de Andrei Rusu. Cu o introducere de George Munteanu, București, Editura de stat pentru literatură și artă, colecția „Clasicii români", 1956.

POEZII ȘI ARTICOLE. Ediție îngrijită și prefață de Virgiliu Ene, București, Editura Tineretului, colecția „Biblioteca școlarului", 1957.

PAGINI ALESE. Ediție îngrijită de Andrei Rusu. Cu o prefață de George Munteanu, București, Editura de stat pentru literatură și artă, colecția „Biblioteca pentru toți", 1959.

PAGINI ALESE. Ediție îngrijită de Andrei Rusu. Prefață și note de Viorica Huber, București, Editura Tineretului, colecția „Biblioteca școlarului", 1961.

VI. REFERINȚE ȘI SCRIERI CRITICE DESPRE BOLLIAC

I. Eliade: *Domnul Sarsailă autorul*, în „Curier de ambe sexe", period II, 1839, p. 375—385. Reprodus în I. Heliade Rădulescu: *Opere*, vol. III. Ediție critică de Vladimir Drimba, București, Editura Minerva, colecția „Scriitori români", 1975, p. 40—51.

J. A. Vaillant: *La littérature*, în vol. *La Roumanie*, Paris, Arthus Bertrand, Éditeur, 1844, tome III, p. 200—203.

[I. Heliade Rădulescu]: *„Poesie nouă"*, în „Curier românesc", XVI, 1844, nr. 80, p. 320, nesemnat.

[I. Heliade Rădulescu]: *Poesie*, în „Curier românesc", XVII, 1845, nr. 2, 5 ian., p. 6—8, nesemnat. Republicat în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", VIII, 1845, nr. 7, p. 51—53.

D. Bolintineanu: *De la littérature roumaine et de la langue*, în vol. *Les Principautés Roumaines*, Paris, De Soye et Bouchet, Imprimeurs-Libraires, 1854, p. 51—52.

* * * [Recomandarea lui Bolliac pentru alegerile în Divanul ad-hoc], în „Secolul", I, 1857, nr. 68, 9 sept.

V. Boerescu: [Despre lucrarea lui Bolliac, *Topographie de la Roumanie*], în „Naționalul", I, 1858, nr. 31, p. 118.

I. G. Valentineanu: *Biografia oamenilor mari scrisă de un om mic*, Paris, 1859, p. 33—37.

I. Heliade Rădulescu: *Aproposito de D. Sarsailă*, în *Colecție de brebenei și viorele*, București, 1860, p. 27—36. Reprodus în I. Heliade Rădulescu: *Opere*, vol. III, ed. cit., p. 262—270.

[G. Sion]: *C. Boliac*, în *Pleiada poeților români*, la rubrica „Convorbiri literare", în „Revista Carpaților", tomul II, 1861, 15 sept., p. 341.

[I. Heliade Rădulescu]: *[Pamflet]*, în „Proprietarul român", I, 1861, nr. 53, 23 nov., p. 112, semnat cu pseudonimul G. Prebineanul. Reprodus în I. Heliade Rădulescu: *Opere*, vol. III, ed. cit., p. 292—293.

Arune Pumnul: [Biografie Bolliac și reproduceri de poezii], în „Lepturariu rumânesc", Viena, 1864, tom. IV, partea 1, p. 291.

Titu Maiorescu: *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867*, în „Convorbiri literare", I, 1867, n-rele 1—5, 7—8, 1 martie — 15 iunie, cu titlul *Despre poezia română*; în broșură, în același an, Iași, Junimea, 1867; în *Critice*, I, Socec, 1892, și edițiile din 1908, 1915. Reprodus în Titu Maiorescu: *Opere*, I. Ediție, note, variante, indice de Georgeta Rădulescu Dulgheru și Domnica Filimon. Studiu introductiv de Eugen Todoran, București, Editura Minerva, colecția „Scriitori români", 1978, p. 54.

C. D. Aricescu: *D-nu Bolliac, candidat de dreptu al partitei naționale la alegerile de deputați*, în „Trompeta Carpaților", V, 1867, nr. 579, 30 nov. Apărut și în broșură separată în același an.

* * * *Notiție diverse*, în „Archivu pentru filologia și istoria". Editor T. Cipariu, Blasiu, 1869, nr. XXV, 25 mai, p. 504.

Titu Maiorescu: *Direcția nouă în poezia și proza română*, în „Convorbiri literare", V, 1871, n-rele 6, 13, 14, 15 mai, 1 sept., 15 sept., și VI, 1872, n-rele 6, 7, 1 sept., 1 oct.; în *Critice*, 1874, apoi în edițiile din 1892, 1908, 1915. Reprodus în Titu Maiorescu: *Opere*, I, *ed. cit.*, p. 166.

Al. Odobescu: *Fumuri archeologice scornite din lulele preistorice*, în „Columna lui Traian", București, IV, 1873, nr. 4, 15 febr.; în broșură, cu titlul *Fumuri archeologice scornite din lulele preistorice de un om care nu fumează*, București, 1873. Reprodus în A. I. Odobescu: *Opere*, vol. II. Ediție îngrijită, cu glosar, bibliografia scriitorului și studiu introductiv de Tudor Vianu, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1955, p. 107—118.

C. D. Aricescu: *Corespondința secretă și acte inedite ale capilor revoluțiunii române de la 1848*, București, 1873—1875, Broșura I, p. 57—59, 72, 91; Broșura II, p. 77—90; Broșură III, p. 112—114.

I. L. Caragiale: *Istoria unei epigrafe*, în „Ghimpele", 1874, 16 iunie, cu semnătura *Car.* Reprodusă în I. L. Caragiale: *Opere*, vol. IV. *Publicistică*. Ediție critică de Al. Rosetti, Șerban Cioculescu, Liviu Călin. Cu o introducere de Silvian Iosifescu, București, Editura pentru literatură, 1965, p. 115.

A. I. Odobescu: *Pseudo-cynegeticos. Epistolă scrisă cu gînd să fie precuvîntare la cartea „Manualul Vînătorului"*, București, 1874. Reprodusă în A. I. Odobescu: *Opere*, vol. II, *ed. cit.*, p. 191.

* * * *Cesar Boliac*, în „Familia", Budapesta, XI, 1875, nr. 32, 10/22 aug., p. 369—371 și 373.

B. P. Hasdeu: *Istoria critică a românilor*, vol. I, București, Imprimeria statului, 1875, p. 97, 133, 255.

Vasile Gr. Pop: *Cezar Bolliac*, în vol. *Conspect asupra literaturei române și literaților ei. De la început și pînă astăzi, în ordine cronologică*, București, 1875—1876. Ediție curentă: Ediție critică, studiu introductiv și note de Paul Lăzărescu, București, Editura Eminescu, 1982, p. 75.

* * * *„Ce e nou"*, în „Familia", Budapesta, XIII, 1877, nr. 11, 13/25 martie, p. 131.

Gr. H. Grandea: *Cesar Boliac*, în „Resboiul roman", III, 1880, nr. 24, 17 apr. Reluată la moartea lui Bolliac, în același ziar, III, 1881, nr. 286, 27 febr., și în broșură, „Noua bibliotecă populară", editor: D. I. Cerbureanu, nr. 12, 1889.

M. Eminescu: *[August Treboniu Laurian și Cesar Bolliac]*, în „Timpul", VI, 1881, nr. 45, 27 febr./11 martie. Reprodus în M. Eminescu: *Articole și traduceri*. Ediție critică de Aurelia Rusu. Introducere de Aurel Martin, București, Editura Minerva, 1974, p. 145.

* * * [Necrolog], în „Presa", XIV, 1881, nr. 45, 27 febr.

Scipione Bădescu: [Schiță biografică], în „Timpul", VI, 1881, nr. 46, 28 febr./12 martie.

N. Bassarabescu: [Necrolog], în „Timpul", VI, 1881, nr. 46, 28 febr./12 martie. Reprodus în „Presa", XIV, 1881, nr. 47, 1 martie.

Paul Vioreanu: [Cuvînt la înmormîntarea lui Cezar Bolliac], în „Presa", XIV, 1881, nr. 50, 5 martie.

* * * *La moartea lui Cesar Boliac* (poezie), în „Presa", XIV, 1881, nr. 30, 16 și 17 martie.

* * * *Acte și documente relative la istoria Renașterii României*, București, Tipografia Carol Göbl, 1888—1909, vol. V, p. 133, 655; vol. VII, p. 738; vol. VIII, p. 117, 798; vol. IX, p. 183, 464, 550.

Ion Ghica: *Amintiri din pribegia după 1848*, București, Socec, 1890.

George Barițiu: *Părți alese din Istoria Transilvaniei. Pe două sute de ani din urmă*, vol. II, Sibiu, 1890, p. 589—596.

* * * [Notă bio-bibliografică], în „Adevărul ilustrat", VIII, 1895, nr. 2153, 26 martie.

I. Nădejde: *Cesar Boliac*, în „Lumea nouă literară și științifică", II, 1896, nr. 27, 12 mai.

C. Colescu Vartic: *1848. Zile revoluționare*, București, 1898, p. 91, 133, 135, 180, 269, 274, 282, 305, 307, 363, 364, 366, 373, 376, 381, 421, 424, 434.

Dimitrie R. Rosetti: *Boliac Cesar*, în *Dicționarul contimporanilor din România (1800—1898)*, București, 1898, p. 33.

Ovid Densusianu: *Cezar Bolliac*, în *Cursul de istorie a literaturii române, 1830—1900*, curs litografiat, ținut în 1899—1901, vol. II, p. 296 (Biblioteca Academiei).

* * * *Anul 1848 în Principatele române. Acte și documente,* București, Inst. de arte grafice Carol Göbl, vol. I, 1902, p. 49, 399 ; vol. II, 1902, p. 17, 60, 116, 702 ; vol. III, 1902, p. 42, 158—159, 194, 267, 347, 553, 703, 774 ; vol. IV, 1904, p. 245, 246 ; vol. V, 1904, p. 415 ; vol. VI, 1910, p. 268.

Petre V. Haneș: *Dezvoltarea limbii literare române în prima jumătate a secolului al XIX-lea,* București, 1904, p. 172—173, 222, 225, 234—236. Reeditare în 1926.

N. Iorga: *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea. De la 1821 înainte. În legătură cu dezvoltarea culturală a neamului,* București, Minerva, vol. I, 1907, p. 227—230 ; vol. II, 1908, p. 178—186 ; vol. III, 1909, p. 41. Ediție curentă : Ediție și note de Rodica Rotaru, București, Editura Minerva, 1983.

G. Panu: *Amintiri de la Junimea din Iași,* București, 1908, vol. I, p. 21, 37, 39, 44, 105, 296. Ediție curentă : Ediție, prefață și tabel cronologic de Z. Ornea, vol. I—II, București, Editura Minerva, colecția „Biblioteca pentru toți", 1971.

Th. Cornel: *Cezar Boliac,* în *Figuri contemporane din România. Dicționar biografic,* București, 1909, p. 361—363.

G. Ibrăileanu: *Cezar Boliac,* în *Curs de istoria literaturii moderne. Epoca Alecsandri* (curs ținut la Facultatea de litere și filozofie din Iași în anul universitar 1910—1911), tipărit pentru prima dată în G. Ibrăileanu : *Opere,* vol. 8. Ediție critică de Rodica Rotaru și Al. Piru. Prefață de Al. Piru, București, Editura Minerva, 1979, p. 319—327.

* * * *Scrisori inedite de la N. Bălcescu și Ion Ghica.* Publicate și adnotate de N. Cartojan, București, 1913, p. 3—4, 19—23.

Tudor Arghezi: *Cezar Bolliac,* în „Seara", IV, 1913, nr. 1417, 21 dec. Reprodus în vol. *Tablete de cronicar,* București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1960, p. 37—38, și în *Scrieri,* vol. 27, *Schițe de portret,* București, Editura Minerva, 1975, p. 100—101.

N. Davidescu: *Cezar Boliac,* în „Noua revistă română", XV, 1914, nr. 5, 5 ian., la rubrica „Însemnări".

Vintilă C. A. Rosetti: *Cezar Bolliac. Amintire,* în „Adevărul", XXVII, 1914, nr. 8734.

* * * [Despre aniversarea lui Bolliac], în „Luceafărul", XIII, 1914, nr. 1, la rubrica „Însemnări".

Petre V. Haneș: *Prefață* la ediția Cezar Boliac : *Meditații și poezii,* București, Minerva, 1915, p. V—XVI.

Ion Dragu: *Cezar Boliac,* în „Ramuri", XII, 1919, p. 6—11.

Ghe. Adamescu: *Cezar Bolliac,* în *Istoria literaturii române,* București, Editura Librăriei Leon Alcalay, colecția „Biblioteca pentru toți", 1920, p. 284—285.

Ghe. Adamescu: *Contribuțiune la bibliografia românească,* București, 1921—1928, vol. I, p. 69 ; vol. II, p. 62 ; vol. III, p. 56.

Iacob Negruzzi: *Amintiri din Junimea,* Iași, Editura Viața românească, 1921. Ediție curentă : Iacob Negruzzi : *Scrieri alese* II. *Amintiri din „Junimea".* Ediție îngrijită de Corneliu Simionescu, București, Editura Minerva, colecția „Biblioteca pentru toți", 1970, p. 68, 79, 214, 215.

N. Iorga: *Istoria presei românești de la primele începuturi pînă la 1916,* București, „Adevărul", 1922, p. 54—55, 96—97, 99, 114, 134.

G. Bogdan-Duică: *Cesar Boliac,* în *Istoria literaturii române moderne. Intîii poeți munteni,* Cluj, 1923, p. 291—301.

Petre V. Haneș: *Cezar Boliac,* în *Istoria literaturii românești,* București, Editura Ancora, 1924, p. 149—151.

Petre Grimm: *Traduceri și imitațiuni românești după literatura engleză (studiu de literatură comparată),* în „Dacoromania", Buletinul „Muzeului limbei române", Universitatea din Cluj. Condus de Sextil Pușcariu, anul III, 1922—1923, Cluj, 1924, p. 290—291.

Petre V. Haneș: *Cezar Boliac poet,* în vol. *Studii și cercetări,* București, Editura Cartea românească, 1927, p. 81—91.

V. Bologa: *Un rus despre literatura română în anul 1844,* în „Dacoromania", Cluj, V, 1927—1928, p. 567.

D. Popovici: *Poezia lui Cezar Boliac,* în „Viața românească", XXI, 1929, nr. 11—12, p. 129—161.

T. Cipariu: *Călătorie în Muntenia la 1836.* Jurnal transcris după original de prof. Alexandru Lupeanu-Melin, în „Prietenii istoriei literare". Director Petre V. Haneș, București, vol. I, 1931, p. 381.

D. Popovici: *Santa Cetate. Intre utopie și poezie,* București, 1935, p. 40—46, 57—58.

N. Iorga: *O scrisoare importantă a lui Cesar Bolliac,* în „Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice", seria III, tomul XVIII, memoriul 7, 1936, p. 213.

[G. Călinescu]: *Indiscreții și anecdote*, în „Jurnalul literar", Iași, I, 1939, nr. 10, 5 martie, nesemnat.

George Fotino: *Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești*, București, 1939, vol. II, p. 305, 348 ; vol. III, p. 332 ; vol. IV, p. 23, 283—284, 385—386.

N. Petrașcu: *Cesar Bolliac*, în vol. *Icoane de lumină*, vol. II, București, Editura Bucovina, [1940], p. 85—97.

Dan Simonescu: *Cezar Boliac traducător din Ariosto*, în „Studii italiene", București, VII, 1940, p. 25—34.

G. Călinescu: *Cezar Boliac*, în *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, Editura Fundațiilor, 1941, p. 233—236. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. Ediție și prefață de Al. Piru, București, Editura Minerva, 1982, p. 247—251.

I. A. Bassarabescu: *Cesar Boliac*, în vol. *Lume de ieri. Amintiri vesele și duioase*, București, Cugetarea, [1943], p. 203—207.

D. Popovici: *Cezar Boliac, Romantism și socialism în definiția poeziei*, în vol. *Cercetări de literatură română*, Sibiu, 1944, p. 263—291.

George Potra: *Cezar Bolliac, numismat și arheolog*, în „Cronica numismatică și arheologică", București, 1944, nr. 130, aprilie-iunie.

[G. Călinescu]: *Note*, în „Națiunea", II, 1947, nr. 484, 3 nov., nesemnat.

D. Popovici: *Cezar Boliac*. Curs ținut la Universitatea din Cluj, în 1951—1952, în vol. *Romantismul românesc*. Cuvînt înainte de Tudor Vianu. Prefață de Dan Simonescu. Ediție îngrijită și note de Ioana Petrescu, București, Editura Tineretului, colecția „Lyceum", 1969, p. 220—246. Ediție nouă în *Studii literare*, vol. II. *Romantismul românesc*. Ediție îngrijită și note de I. Em. Petrescu, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1974, p. 230—257.

[Ovidiu Papadima]: *Cezar Boliac, luptător revoluționar și jurnalist progresist*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", II, 1953, p. 141—174, nesemnat.

[G. Călinescu]: *Material documentar și știri noi despre...*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", II, 1953, p. 201—232.

George Munteanu: *Introducere* la ediția Cezar Bolliac: *Opere*. Ediție, note și bibliografie de Andrei Rusu, București, Editura de stat pentru literatură și artă, colecția „Clasicii români", 1956, p. 5—75.

G. Bulgăr: Recenzie la *Cezar Bolliac: Opere, vol. I—II*, in „Iașul literar", 1956, nr. 9, p. 133—135.

Gh. Bulgăr: *Particularități de limbă și stil în opera lui C. Bolliac*, în vol. *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, București, vol. I, 1956, p. 89—111.

G. Călinescu: *Material documentar*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", VIII, 1959, nr. 1—2, p. 374—378.

Lucian Dumbravă: *Cezar Bolliac*, în „Iașul literar", 1961, nr. 4.

I. Massoff: *Teatrul românesc. Privire istorică*, vol. I. București, Editura pentru literatură, 1961, p. 177.

Tudor Șoimaru: *Cezar Bolliac*, București, Editura Tineretului, colecția „Oameni de seamă", 1962.

Ovidiu Papadima: *Precizări cu privire la familia lui C. Boliac și începuturile lui literare*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", XI, 1962, nr. 1, p. 67—92.

M. Voicana: *Cezar Bolliac și contribuția lui la începuturile criticii muzicale românești*, în „Studii și cercetări de istoria artei", București, X, 1963, nr. 1.

P. Teodor: *Activitatea social-politică a lui Cezar Bolliac*, în „Tribuna", 1963, nr. 46, 14 nov.

G. Zane: *Mișcarea revoluționară de la 1840 din Țara Românească*, în „Studii și materiale de istorie modernă", III, 1963.

N. Bălcescu: *Opere*, vol. IV. *Corespondență. Scrisori. Memorii, Adrese. Documente. Note și materiale*. Ediție critică de G. Zane, București, Editura Academiei, 1964, p. 45, 49, 50, 116, 163, 164, 169, 183, 189, 191, 202, 210, 214—219, 225, 229, 230 232, 234—236, 241, 247, 252—254, 258, 279, 282, 285, 286, 291, 293, 321, 330, 338, 349, 352, 353, 437, 457, 459, 460, 468, 482, 505, 515, 517, 538, 539, 543, 547, 553, 565, 581.

R. Pantazi: *Cezar Bolliac*, în vol. *Istoria gîndirii sociale și filozofice în România*, București, Editura Academiei, 1964, p. 182—185.

Ovidiu Papadima: *Cezar Boliac*, București, Editura Academiei, 1966.

Paul Cornea: *Cezar Bolliac sau romantismul în jiletcă roșie*, în vol. *De la Alecsandrescu la Eminescu. Aspecte-Figuri-Idei*, București, Editura pentru literatură, 1966, p. 181—249.

Paul Cornea: *Literatura muntelui*, în vol. *De la Alecsandrescu la Eminescu, ed. cit.*, p. 384—386.

Virgil Brădățeanu: *Istoria literaturii dramatice românești și a artei spectacolului*, I, București, Editura didactică și pedagogică, 1966, p. 195—199.

Vasile Netea: *George Barițiu. Viața și activitatea sa*, București, Editura științifică, 1966, p. 53, 54, 109, 110, 124, 138, 145, 184, 185.

* * * *Documente și manuscrise literare*, vol. I. Alese, publicate, adnotate și comentate de Paul Cornea și Elena Piru, București, Editura Academiei, 1967, p. 73—91.

George Ivașcu: *Din istoria teoriei și a criticii literare românești, 1812—1866*, Ministerul învățămîntului, Universitatea București, Editura didactică și pedagogică, 1967, p. 10, 11, 15, 33, 34, 38—40, 46, 49, 52, 53, 207—210, 219—222, 327—330, 338—342, 357—366, 384—397, 454, 622, 634, 652, 677—679.

Cornelia Bodea: *Lupta românilor pentru unitatea națională, 1834—1849*, București, Editura Academiei, 1967, p. 12, 22, 23, 30, 50, 51, 52, 53, 57, 62, 73, 273, 285, 311.

* * * *Antologia gîndirii românești. Secolele XV—XIX*, Partea I, București, Editura Politică, 1967, p. 293—305.

Ovidiu Papadima: *Cezar Bolliac*, în *Istoria literaturii române*, vol. II. *De la Școala ardeleană la Junimea*, București, Editura Academiei, 1968, p. 328—342.

H. Zalis: *Romantismul românesc. Eseu despre vîrstele interioare ale curentului*, București, Editura pentru literatură, 1968, p. 52, 66, 73, 77, 79, 89, 107, 110, 197.

Constantin C. Angelescu: Recenzie la *Ovidiu Papadima: Cezar Boliac*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie A. D. Xenopol", Iași, tom. V, 1968, p. 250—253.

Mircea Stoia: *Date noi despre activitatea revoluționară a lui Cezar Bolliac în Transilvania*, în „Studia et Acta Musei Nicolae Bălcescu", 1969, p. 329—337.

George Ivașcu: *Cezar Bolliac*, în *Istoria literaturii române*, vol. I, București, Editura științifică, 1969, p. 454—462.

Paul Cornea, Mihai Zamfir: *Gîndirea românească în epoca pașoptistă (1830—1860)*, vol. I, București, Editura pentru literatură, 1969, p. 403—461.

Constanța Trifu: *Cronica dramatică și începuturile teatrului românesc*, București, Editura Minerva, 1970, p. 43, 66—70, 113, 163, 176, 184—186.

Vasile Netea: *C. A. Rosetti*, București, Editura științifică, 1970, p. 5, 20, 24, 25, 26, 33, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 54, 63, 64, 65, 67, 71, 76, 79, 121, 128, 140, 141, 144, 145, 149, 172, 182, 200, 201, 203, 204, 221, 223, 231, 232, 240, 244, 288, 290, 336, 337.

Marin Bucur: *C. A. Rosetti. Mesianism și donquijotism revoluționar*, București, Editura Minerva, seria „Universitas", 1970, p. 140, 175, 312—346.

Flaviu Sabău: [Scrisoare a lui Bolliac către C. Negruzzi], în „Manuscriptum", rubrica „Spicuiri", II, 1971, nr. 4 (5), p. 182.

Ion Rotaru: *Cezar Bolliac*, în *O istorie a literaturii române*, vol. I, București, Editura Minerva, 1971, p. 171—178.

Mihai Zamfir: *Un document preromantic: Meditațiile în proză ale lui Cezar Bolliac*, în vol. *Proza poetică românească*, București, Editura Minerva, 1971, p. 131—169.

Ladislau Gáldi: *Introducere în istoria versului românesc*, București, Editura Minerva, 1971, p. 184—187.

Teodor Vârgolici: *Cezar Bolliac către Alexandru Ioan Cuza. Scrisori inedite*, în vol. *Comentarii literare*, București, Editura Eminescu, 1971, p. 198—201.

Teodor Vârgolici: *Dimitrie Bolintineanu și epoca sa*, București, Editura Minerva, seria „Universitas", 1971, p. 25, 27, 31, 32, 34, 35, 36, 38, 39, 75, 83, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 100, 102, 103, 106, 107, 113, 116, 122, 128, 144, 153, 154, 156, 160, 177, 186, 208, 216, 241, 245, 287, 291, 296, 311, 315, 317, 352, 371.

Ion Pătrașcu: *Cezar Bolliac în Oltenia*, în „Ramuri", 1972, nr. 8, 15 aug., p. 23.

Paul Cornea: *Originile romantismului românesc*, București, Editura Minerva, 1972, p. 582—583.

Ion Iliescu: *Geneza ideilor estetice în cultura românească (sec. XVI—XIX)*, Timișoara, Editura Facla, 1972, p. 258—260.

I. Heliade Rădulescu: *Scrisori şi acte*. Ediţie îngrijită, texte alese, glosar, indice de George Potra, Nicolae Simache şi George G. Potra. Cuvînt înainte de Şerban Cioculescu, Bucureşti, Editura Minerva, seria „Studii şi documente", 1972, p. 26, 29, 67, 100, 116, 117, 127, 131, 132, 147, 150, 152, 213, 215, 292, 293, 388, 406, 409, 411, 412, 413, 419, 420, 425, 434, 442, 481, 482, 486.

V. Mîndra: *Clasicism şi romantism în dramaturgia românească (1816—1918)*, Bucureşti, Editura Minerva, 1973, p. 75—77.

Elena Tacciu: *Mitologie romantică*, Bucureşti, Editura Cartea românească, 1973, p. 9, 40, 108, 109, 214, 218, 220, 230, 231, 289, 296, 306, 333, 337.

Elena Tacciu: *Dacismul şi ideea naţională la Cezar Bolliac*, în „România literară", IX, 1976, nr. 17.

Mircea Florin Şandru: *Cezar Bolliac*, în „Scînteia Tineretului", 1977, nr. 8606, 22 ian.

Teodor Vârgolici: *Béranger şi scriitorii români*, în vol. *Interferenţe literare româno-franceze*, Bucureşti, Editura Univers, 1977, p. 23—25.

Teodor Vârgolici: *Cezar Bolliac şi idealurile epocii sale*, în vol. *Scriitori şi opere*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1978, p. 70—77.

Elena Tacciu: *Trei poeţi preeminescieni. Cezar Bolliac, Ioan Catina, Alexandru Sihleanu*, Bucureşti, Editura Minerva, 1978.

* * * *Concluziile formulate în 1869 de Cezar Bolliac, ca preşedinte al Comitetului arheologic, privind însemnătatea cercetărilor arheologice româneşti*, în „Anale de istorie", 1978, nr. 5, sept.-oct., p. 88—108.

Ovidia Babu-Buznea: *Cezar Bolliac. Elogiul intuiţiei*, în vol. *Dacii în conştiinţa romanticilor noştri. Schiţă la o istorie a dacismului*, Bucureşti, Editura Minerva, seria „Universitas", 1979, p. 65—94.

* * * *Bolliac, Cezar*, în *Dicţionarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, editat de Academia R.S.R., Institutul de lingvistică, istorie literară şi folclor al Universităţii „Al. I. Cuza", Iaşi, Bucureşti, Editura Academiei, 1979, p. 116—119.

Ion Rotaru: *Forme ale clasicismului în poezia românească pînă la Vasile Alecsandri*, Bucureşti, Editura Minerva, seria „Momente şi sinteze", 1979, p. 334—340.

Al. Zub: *A scrie şi a face istoria (Istoriografia română postpaşoptistă)*, Iaşi, Editura Junimea, 1981, p. 29—30, 51, 63, 88, 127, 135, 153, 165.

Virgiliu Ene: *Cezar Bolliac. Centenar*, în „România literară", 1981, nr. 9, 26 febr., p. 8.

* * * *Un precursor*, în „Teatrul", 1981, nr. 3, martie, p. 18.

Lidia Mihăilescu: *Cezar Bolliac, arhivist*, în „Pentru patrie", 1981, nr. 6, iunie, p. 28.

Mihai Zamfir: *De la lirism la retoric: Cezar Bolliac şi Alecu Russo*, în vol. *Poemul românesc în proză*, Bucureşti, Editura Minerva, seria „Momente şi sinteze", 1981, p. 113—136.

Mircea Scarlat: *Cezar Bolliac*, în *Istoria poeziei româneşti*, vol. I, Bucureşti, Editura Minerva, seria „Momente şi sinteze", 1982, p. 330—337.

Elena Tacciu: *Doi poeţi tribuni: Cezar Bolliac, Ioan Catina*, în vol. *Romantismul românesc. Un studiu al arhetipurilor*, vol. I, Bucureşti, Editura Minerva, seria „Momente şi sinteze", 1982, p. 126—133.

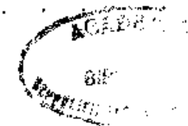
Cornelia Bodea: *1848 la români. O istorie în date şi mărturii*, vol. I—II, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1982, p. 136, 145, 146, 162—164, 292—294, 352, 353, 354, 562, 563, 564, 777, 778, 843, 856, 940, 979, 1096, 1165.

CUPRINS

ARTICOLE LITERARE, CRONICI DRAMATICE

ARTICOLE POLITICE

ARHEOLOGIE

Lector VIRGINIA ȘERBĂNESCU
Tehnoredactor VASILE CIUCĂ

Bun de tipar 24.10.84
Coli ed. 28,45 coli tipar 34,75

Tiparul executat sub comanda
nr. 403 la
Întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918"
Str. Grigore Alexandrescu 89—97,
București,
Republica Socialistă România